Σ Υ Μ Ε Ω Ν

Ο

Ν Ε Ο Σ Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Α΄. ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
(ΛΟΓΟΙ Α΄-Γ΄)

Β΄. ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΗΘΙΚΩΝ
(ΛΟΓΟΙ Α΄-S΄)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ–ΚΕΙΜΕΝΟ–ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Ἀπὸ τὴν
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΓΚΟΛΤΣΟΥ
Θεολόγο

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
Τ Ω Ν
ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ
19Β

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιοῦχος Θεολογίας

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1988

ΣΥΜΕΩΝ
Ο ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄. ΛΟΓΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΡΕΙΣ

Στὸν βίο τοῦ Συμεών, ποὺ ἔγραψε ὁ μαθητής του Νικήτας Στηθᾶτος[1], ἐπανειλημμένως ἀναφέρονται λόγοι ἀντιρρητικοί, ἐννοεῖται βέβαια θεολογικῶς ἀντιρρητικοί. Λέγεται π.χ. ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, «Πρὸς τούτοις ἐκτίθεται καὶ τοὺς ἀπολογητικοὺς καὶ ἀντιρρητικοὺς αὐτοῦ λόγους ἐνταῦθα δυνατοὺς δυνατῶς ἐν δυνάμει σοφίας, κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τούτους ἀναταξάμενος»[2]. Ἂν καὶ σ' αὐτὸ τὸ χωρίο γίνεται λόγος περὶ ἀπολογητικῶν καὶ ἀντιρρητικῶν σὲ συνδυασμό, φαίνεται δὲν σώζονται λόγοι τοῦ Συμεὼν ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀπολογητικοί.

Οἱ τρεῖς θεολογικοὶ λόγοι ποὺ ἐκδίδονται ἐδῶ εἶναι σαφῶς ἀντιρρητικοί. Ἀπευθύνονται χαρακτηριστικὰ πρὸς ἕνα ἢ περισσότερα πρόσωπα ποὺ φαίνονται σὰν ἀντίπαλοι.

> «Οἷα δέ φασι τῶν θείων κατατολμῶντες! Κατὰ τοῦτο», φησί, «μόνον μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ»[3].

Κυρίως ἀντίπαλος πρέπει νὰ εἶναι ἐδῶ ὁ Στέφανος Νικομηδείας, μὲ τὸν ὁποῖον εὑρισκόταν σὲ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολο-

---

1. Φιλοκαλία 19Α, *Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος*, Θεσσαλονίκη 1981.
2. Νικήτα Στηθάτου, *Βίος Συμεὼν* 111. Βλ. καὶ 134.
3. *Θεολογικὸς 1*,1.

γικὴ ἀντίθεση ὁ Συμεών[4]. Αὐτὸς ὁ Στέφανος εἶχε μεγάλη καὶ ἀπὸ ὅλους ἀναγνωριζόμενη μόρφωση. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχικά, ἔπειτα μητροπολίτης Νικομηδείας γιὰ ἀρκετὰ χρόνια, ἔμενε ἀργότερα σὲ προχωρημένη ἡλικία στὴν Κωνσταντινούπολη. Δὲν ἀνεχόταν τὴν καλλιέργεια τῆς μυστικῆς θεολογίας καὶ δὲν δεχόταν τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιτύχει κανεὶς τὴν ἁγιότητα στὸν παρόντα βίο. Εἶχε ὅμως, ὅπως φαίνεται, καὶ ὁρισμένες διαφωνίες ὡς πρὸς τὸ τριαδικὸ πρόβλημα.

Ὅταν ὁ Στέφανος συνάντησε κάποτε τυχαίως τὸν Συμεὼν στὸ πατριαρχεῖο, γιὰ πρώτη φορά, τοῦ ἐζήτησε νὰ διατυπώσει τὶς ἀπόψεις του ἐπάνω στὸ θέμα, «πῶς χωρίζεις τὸν Υἱὸ ἀπὸ τοῦ Πατρός, ἐπινοίᾳ ἢ πράγματι;». Ὁ Συμεὼν τότε διατύπωσε τὴν ἄποψή του μὲ μιὰ ἔμμετρη πραγματεία ποὺ σώζεται ἀνάμεσα στοὺς ὕμνους του[5]. Ἦταν τόση ἡ ἐντύπωση τοῦ Στεφάνου, ὥστε ἀποφάσισε νὰ μειώσει τὸ κῦρος του κι ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ εὕρει τίποτε τρωτὸ στὸν ἴδιο, ἄχισε νὰ κατηγορεῖ τὸν διδάσκαλο τοῦ Συμεών, τὸν Εὐλαβῆ. Ἀπὸ τὰ κείμενα ὅμως αὐτὰ τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου συνάγεται ὅτι ὁ Στέφανος θεολογοῦσε ζωηρὰ γιὰ τὸ τριαδικὸ πρόβλημα, εἴτε γραπτὰ εἴτε προφορικά, σὲ κύκλους μαθητῶν του.

Βέβαια σύμφωνα μ' αὐτὰ οἱ τρεῖς θεολογικοὶ λόγοι πρέπει νὰ ἐγράφηκαν ὄχι πολὺ καιρὸ μετὰ τὴν πρώτη συνάντηση καὶ σύγκρουση τοῦ Συμεὼν μὲ τὸν Στέφανο, καὶ σ' ἀντιμετώπιση τῶν ἀντιλήψεων τῶν κύκλων αὐτοῦ, δηλαδὴ λίγο μετὰ τὸ 1012.

Οἱ τρεῖς λόγοι ἀποσκοποῦν στὸ νὰ κατοχυρώσουν τὴν ἑνότητα τῶν τριαδικῶν προσώπων. Βάση ἐκκινήσεως εἶναι τὸ χωρίο «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι», τοῦ Ἰωάννου[6], τὸ ὁποῖο ἦταν ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ἕως τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος, σύνθημα τῆς θεολογίας τῶν κοσμικῶν κύκλων τοῦ Βυζαντίου.

---

4. Βλ. *Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος*, Φιλοκαλία 19Α, σ. 343 ἑἑ.
5. Βλ. *Βίος* 77. Εἶναι ὁ ὕμνος 21.
6. Ἰω. 14,28.

Στὸν πρῶτο λόγο, ἀφοῦ παρουσιάζει τὴν θέση τῶν ἀντιθέτων περὶ ἀνωτερότητας του Πατρός, τὴν ἀναιρεῖ καὶ τέλος προβάλλει τὴν ἀληθινὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι γιὰ τοὺς τελείους.

Στὸν δεύτερο ὁμιλεῖ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ διδάξουν χωρὶς Πνεῦμα, τῶν ψευδοθεολόγων, τονίζει ὅτι τὸ Πνεῦμα μένει στὶς καθαρὲς ψυχές, ποὺ εἶναι οἱ μόνες ποὺ μποροῦν νὰ θεολογοῦν ἀληθινά. Ἡ τριαδολογικὴ ἔκθεση τοῦ Συμεὼν χρησιμοποιεῖ στὸν λόγο αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀναλογίας ἀπὸ τὰ τρία μόρια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ τρίτου λόγου ἀκολουθεῖ τὴν γραμμή, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν ὁ Πατὴρ εἶναι κάτι, εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἴδιο, κι ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι κάτι, τὸ ἴδιο εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι Πνεῦμα ὁμότιμο, ὁμοούσιο καὶ ὁμόθρονο. Ἡ τριαδολογία τοῦ Συμεὼν ἀπηχεῖ τὴν ἐπίσημη καὶ παραδοσιακὴ ἄποψη τῆς Ἐκκλησίας.

ΛΟΓΟΙ ΗΘΙΚΟΙ

Στὴ συλλογὴ τῶν ἠθικῶν λόγων διακρίναμε δύο ὁμάδες κειμένων, στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται οἱ λόγοι 1–2 καὶ στὴν δεύτερη οἱ λόγοι 3–15. Ἔχουν γραφεῖ κατὰ διαφόρους καιρούς, ὅπως φαίνεται, ἀλλὰ πάντως σὲ προχωρημένο στάδιο βίου.

ΛΟΓΟΙ 1 – 2

Οἱ δύο πρῶτοι λόγοι εἶναι μᾶλλον πραγματεῖες ποὺ χωρίζονται σὲ κεφάλαια. Ὁ πρῶτος (κεφάλαια 11) πραγματεύεται περὶ τῆς κτίσεως καὶ τῆς ἀνακτίσεως τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν Παύλειο τυπολογικὴ ἑρμηνεία τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς σωτηρίας, περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἀνθρώπων μὲ

τὸν Θεό, περὶ τοῦ μυστικοῦ γάμου καὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ δεύτερος (κεφάλαια 7) πραγματεύεται περὶ παλαιοῦ καὶ νέου παραδείσου. Ὁ καθηγητὴς Παν. Χρήστου διατύπωσε τὴν γνώμη, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς *Ἠθικοὺς Λόγους* πιθανῶς συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἐξηγητικὰ τοῦ Συμεών. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ δύο πρῶτοι λόγοι, ποὺ πραγματεύονται τὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας βάσει τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀποτελοῦν τὰ ἐξηγητικά, τὰ ὁποῖα στὸν κατάλογο τοῦ *Βίου*[7] προηγοῦνται ἀμέσως τῶν *Ἠθικῶν*· «τὰς ἑρμηνείας τῆς θείας Γραφῆς, τοὺς Ἠθικούς... λόγους». Ἐξηγητικοὺς ὅμως λόγους φέρεται νὰ συνέτασσε ὁ Συμεὼν ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς[8] κι αὐτὲς οἱ πραγματεῖες ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ ταυτίζονται τελείως μ' ἐκείνους, διότι στὸν πρόλογό τους ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι γράφει αὐτὰ τὰ κείμενα ἐδῶ, ἀφοῦ ἐτερματίσθηκε ἡ ἀντίθεσή του πρὸς ἐκείνους, τοὺς ἀντιπάλους· «ἄρτι τῆς πρὸς ἐκείνους λήξαντας στάσεως»[9]. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ παλαιὲς ἐξηγητικὲς ὁμιλίες ἀναχωνεύθηκαν σ' αὐτὲς τὶς δύο πραγματεῖες ποὺ ἐτοποθετήθηκαν πρῶτες στὴν *Βίβλο τῶν Ἠθικῶν*, ἂν καὶ τὸ περιεχόμενό τους εἶναι βιβλικοθεολογικό.

ΛΟΓΟΙ 3 – 15

Οἱ ἄλλοι λόγοι ποὺ εἶναι συντομώτεροι καὶ δὲν χωρίζονται σὲ κεφάλαια, ἀναπτύσσουν πλῆθος ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν θεμάτων.

3. Περὶ τῶν ἀρρήτων ρημάτων ποὺ ἄκουσε ὁ Παῦλος.
4. Περὶ ἀπαθείας καὶ τελειώσεως.
5. Περὶ θέας καὶ δόξας τοῦ Θεοῦ.

---

7. *Βίος* 134.
8. *Βίος* 37.
9. *Ἠθικὸς 1*, πρόλογος.

6. Περὶ ἀπαθείας καὶ ἐναρέτου ζωῆς.
7. Περὶ τοῦ πραγματικοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ.
8. Περὶ συλλήψεως τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ἐλλάμψεως.
9. Περὶ ἀληθινῆς γνώσεως.
10. Περὶ τῆς φοβερῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου.
11. Περὶ ἀποκτήσεως τῶν ἀρετῶν, ἀποταγῆς καὶ διαποιμάνσεως.
12. Περὶ ἐξαγορᾶς τοῦ καιροῦ.
13. Περὶ χοϊκοῦ καὶ οὐρανοῦ.
14. Περὶ ἑορτῶν καὶ κοινωνίας.
15. Περὶ ἡσυχίας.

Ὅπως ἀντιλαμβάνεται κενεὶς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τίτλους καὶ μόνον, οἱ λόγοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ ἠθικοί, ἴσως μάλιστα νὰ εἶναι περισσότερο θεωρητικοί. Ἀλλὰ στὴν σκέψη τοῦ Συμεὼν τὸ ἦθος εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸν λόγο, μὲ τὴν θεωρία, μὲ τὸ πνεῦμα.

Στὸν παρόντα τόμο δημοσιεύονται οἱ λόγοι 3–6 ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους αὐτούς. Θέμα τοῦ 3, ὅπως σημειώθηκε παραπάνω, εἶναι τὰ ἄρρητα ρήματα τοῦ Παύλου, ποὺ ἀναφέρει στὴν *Β' Πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολή. «Καὶ εἶδον τὸν τοιοῦτον εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγέντα καὶ ἀκούσαντα ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπου ἀκοῦσαι»[10]. Τὰ ἄρρητα ρήματα ποὺ ἄκουσε ὁ Παῦλος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ οἱ μυστικὲς καὶ ἀνέκφραστες θεωρίες ποὺ ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ ὑπερμεγαλοπρεπεῖς ἄγνωστες γνώσεις, δηλαδὴ οἱ ἀθέατες θεωρίες τῆς ὑπέρφωτης καὶ ὑπεράγνωστης δόξας καὶ θεότητας τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὁ πιστὸς δὲν ἀπωθήσει τὸν Χριστὸ ποὺ ἔρχεται καὶ ζητεῖ νὰ βασιλεύσει σ' ὅλους μας, ἀλλὰ τὸν βαστάσει ἐπὶ τῶν νώτων του, ἀποκτᾶ τὸ καλύτερο δῶρο, διότι θὰ ἔχει τὸν Κύριο

10. Β' Κορ. 12,3–4.

μέσα του νὰ λάμπει μὲ τὸ ἀπρόσιτο φῶς, νὰ παρηγορεῖ τὶς ἀσθένειες, νὰ διώχνει τὶς λύπες καὶ τὶς θλίψεις, νὰ προσφέρει χαρὰ καὶ δάκρυα γλυκύτερα ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὴν κηρήθρα, ν' ἀναβλύζει ζωὴ ἀνέκφραστη καὶ νὰ τὸν ἀνεβάζει στοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν.

Ὁ λόγος 4 ἔχει θέμα τὴν ἀπάθεια καὶ τὰ χαρίσματα αὐτῆς, καθὼς καὶ τὴν περιγραφὴ τοῦ πνευματικοῦ σώματος καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ἡλικίας.

Μὲ μία ἀναδρομὴ σ' ὅλο τὸ φάσμα τῆς Καινῆς Διαθήκης δίνεται ὁ ὁρισμὸς τῆς πνευματικῆς ἀπαθείας, ἡ ὁποία ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τὴν σωματική· «ἄλλο ὑπάρχει ἀπάθεια ψυχῆς καὶ ἕτερον ἀπάθεια σώματος»[11]. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος θὰ τὴν ἀποκτήσει θὰ ἔχει τὴν εὔνοια τοῦ Θεοῦ καὶ «ὁ καλὸς ἡμῶν Δεσπότης ἑαυτὸν δωρεῖται τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἔφεσιν καὶ ἐπιθυμίαν, ὡς βούλονται καὶ ὑπὲρ ὃ βούλονται, πληροῖ»[12]. Θὰ ἐνδυθεῖ ὁλόκληρος τὸ φῶς, δηλαδὴ τὸν Χριστὸ καὶ Θεό[13].

Στὴν συνέχεια ὁρίζει τὸ κατὰ Χριστὸν πνευματικὸ σῶμα, τοῦ ὁποίου βάσις εἶναι ἡ πίστη, ἡ ταπείνωση, ἡ ἐλπίδα κι ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἀρχές, καὶ κεφαλὴ αὐτοῦ ἡ μεγίστη τῶν ἀρετῶν, ἡ ἀγάπη, ποὺ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ Θεός.

Τὸ θέμα τοῦ λόγου 5 εἶναι πολυδιάστατο· κατ' ἀρχὴν ἀναφέρεται σ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν μέσα τους τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲν αἰσθάνονται ὅμως τὴν ἐνέργειά του. Αὐτοὶ ἀπέκτησαν τὸ ἅγιο Πνεῦμα διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅμως τὴν δωρεά του.

Στὴν συνέχεια ἀσχολεῖται μ' αὐτοὺς ποὺ λέγουν ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς ἄνθρωπος νὰ ἰδεῖ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ στὴν παροῦσα ζωή. Αὐτὸ ὅμως τὸ διευκρινίζει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὅταν λέγει, «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν

11. Παράγρ. 4.
12. Παράγρ. 12.
13. Γαλ. 3,27.

ὄψονται»[14]. Αὐτοὶ ὅμως θὰ τὸν ἰδοῦν στὸν μέλλοντα καὶ ὄχι στὸν παρόντα αἰῶνα. Τονίζει ὅτι ὅσα αὐτὸς λέγει, τὰ λέγει καὶ τὰ γράφει τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ ὁμιλεῖ μέσα του.

Ὁ λόγος 6 ἔχει θέμα του τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἐνάρετη ζωὴ καὶ τὸ πῶς θὰ ἀνέλθομε στὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς τελειότητας.

Σκοπὸς ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται κατὰ Θεὸν εἶναι νὰ δραπετεύσουν ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὰ ἐγκόσμια, ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τους, νὰ νεκρώσουν τὸ θέλημά τους, ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν ἴδια τους τὴν ψυχή. Κι ὅταν εὑρεθοῦν ἔτσι, ἡ λαμπρότητα αὐτὴ τοῦ Πνεύματος θὰ μεταδοθεῖ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα τους.

Σῶμα καὶ ψυχὴ εὑρίσκονται σὲ ἀπόλυτη συνάφεια μὲ τὸν Θεό, διότι ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθηκε ἀναμίχθηκε μὲ νεορὴ ψυχὴ γιὰ νὰ σώσει τὴν δική μας ψυχή. Ἡ σάρκα εὑρίσκεται ἀχωρίστως μὲ τὴν ψυχή, διότι δὲν δύναται νὰ ζήσει χωρὶς αὐτήν.

Στὴν συνέχεια γίνεται ἀναφορὰ γιὰ τοὺς ψυχικὰ νοσοῦντες καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ θεραπεία. Νουθετεῖ ἰατροὺς καὶ ἀσθενεῖς γιὰ τὸ πῶς οἱ δεύτεροι θὰ νεκρώσουν τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς τους, τὶς κρυφές τους ἐπιθυμίες, γιὰ νὰ ἔλθει νὰ κατοικήσει μέσα τους ὁ Χριστός. Διότι, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ»[15]. «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»[16].

Γιὰ τοὺς λόγους 7–15 σύντομη ἀνάλυση θὰ γίνει στὸν ἑπόμενο τόμο, ὅπου θὰ δημοσιευθοῦν.

Τὸ κείμενο ποὺ χρησιμοποιοῦμε σ' αὐτὴν τὴν ἔκδοση εἶναι βασικὰ τῶν Sources Chrétiennes, τόμοι 122 καὶ 129, παρασκευασμένο μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια ἀπὸ τὸν J. Darrouzès. Μόνον στὴν στίξη φέραμε μερικὲς ἀλλαγὲς καὶ ἐλάχιστες στὴν ὀρθογραφία.

---

14. Ματθ. 5,8.
15. Γαλ. 6,14.
16. Γαλ. 2,20.

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΣΤΙΧΟΙ ΙΑΜΒΙΚΟΙ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ ἐπιγραφὴ

Ταῦτα βδέλυγμα πατρὶ τῷ σεβασμίῳ,
Πλὴν πίστεως ἔνδειγμα τῆς ἐμῆς μόνον.

*
* *

Ὡς ἄλλον εἰδότες σε θεῖον Μωσέα,
ἐξ οὐρανοῦ τε μᾶλλον ἤπερ ἐξ ὄρους
τὰς μυστικὰς λαβόντα πανσέπτους πλάκας
ἐκ χειρὸς αὐτοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότου
καὶ δόντα πᾶσι προξένους σωτηρίας
τὰς σωστικάς σου πανσόφους, πάτερ, βίβλους,
τιμῶμεν ὡς μάλιστά σε πρὸς ἀξίαν,
ὡς μυσταγωγὸν ἐνθέων διδαγμάτων
καὶ πρᾶξιν αὐτὴν καὶ θεωρίας βάθη,
πολλοῖς ἐφικτὰ μηδαμῶς πεφυκότα,
σαφῆ προθέντα τοῖς θέλουσιν εἰδέναι
καὶ μὴ φθόνῳ φεύγουσι τούτων τὴν θέαν.

ΣΤΙΧΟΙ ΙΑΜΒΙΚΟΙ

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐπιγραφὴ

Αὐτοὶ οἱ στίχοι δυσαρεστοῦν τὸν σεβάσμιο πατέρα,
εἶναι ὅμως δεῖγμα τῆς ἀφοσιώσεώς μου μόνο.

*
* *

Ἀναγνωρίζοντάς σε σὰν ἄλλο θεῖο Μωυσῆ,
ποὺ μᾶλλον ἀπ' τὸν οὐρανὸ παρὰ ἀπ' τὸ ὄρος
ἐπῆρες τὶς μυστικὲς πάνσεπτες πλάκες,
ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότη
καὶ σ' ὅλους ἔδωσες ὄργανα σωτηρίας
τὰ σωστικά σου πάνσοφα, πάτερ, βιβλία,
σὲ τιμοῦμε σεβασμίως, ὅπως σοῦ ἀξίζει.
Διότι εἶσαι μυσταγωγὸς ἐνθέων διδαγμάτων
κι ὄχι τὴν πράξη μόνο ἀλλὰ καὶ τῆς θεωρίας τὰ βάθη,
ποὺ δὲν εἶναι καθόλου δυνατὰ σὲ πολλούς,
τὰ πρόβαλες σαφὴ σ' αὐτοὺς ποὺ νὰ γνωρίσουν θέλουν
καὶ δὲν ἀποφεύγουν τὴν θέα τους ἀπὸ φθόνο.

Φλεχθεὶς γὰρ αὐτὸς ἄνθρακι τρισηλίῳ
ψυχήν, λόγον, νοῦν, καὶ καθαρθεὶς τὰς φρένας,
φέγγεις ὁμοῦ τε καὶ φλογίζεις τοῖς λόγοις.
Τοὺς μὲν πονηροὺς πυρπολεῖς τε καὶ φλέγεις,
χρηστοὺς δὲ φωτίζεις τε καὶ σῴζεις ὅλως
συγγράμμασι τοῖς ἀσμένως πειθηνίοις.

Ὧνπερ τὸ πλῆθος, κάλλος, ὕψος καὶ βάθος
καὶ τὸ κραταιὸν ἰσχύος νοημάτων,
διδαγμάτων τε ποικίλας διακρίσεις
τίς ἐξιχνιάσειεν; Ἡ σιγῇ μόνη
τούτοις τὸ σεπτὸν νοῦν ἔχων τις προσνέμοι,
νικῶσι μήκει καὶ κράτει τὰ τῶν λόγων.

Φλογισμένος ὁ ἴδιος ἀπὸ ἄνθρακα τρισήλιο[1]
στὴν ψυχή, στὸ λόγο καὶ στὸ νοῦ, καὶ καθαρὸς στὴ σκέψη
φέγγεις καὶ φλογίζεις συγχρόνως μὲ τὰ λόγια.
Τοὺς πονηροὺς τοὺς πυρπολεῖς καὶ τοὺς καταφλέγεις
τοὺς ἀγαθοὺς τοὺς φωτίζεις καὶ τοὺς σώζεις τελείως
μὲ τὰ συγγράμματά σου, τὰ πειστικὰ κι εὐχάριστα.

Τὸ πλῆθος, τὸ κάλλος, τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τους
καὶ τὴ μεγάλῃ δύναμη τῶν νοημάτων,
καθὼς καὶ τῶν διδαχῶν τὶς ποικίλες πτυχές,
ποιός μπορεῖ νὰ ἐξιχνιάσει; 'Αλήθεια ὁ μυαλωμένος
ἀπονέμει σ' αὐτὰ τὸν σεβασμὸ μόνο μὲ σιωπή,
διότι ξεπερνοῦν σ' ἔκταση καὶ δύναμη ὅλες τὶς συγγραφές.

---

1. Φαίνεται ὅτι τὸ ποίημα ἀναφέρεται μόνο στοὺς τρεῖς θεολογικοὺς λόγους, ποὺ ἔχουν συμβολικὸ ἀριθμό.

ΒΙΒΛΟΣ
ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ

(ΛΟΓΟΙ Α'-Γ')

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΙΘΕΜΕΝΩΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ

Τὸ περὶ Θεοῦ λέγειν ἢ φθέγγεσθαι καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐρευνᾶν καὶ τὰ ἀνέκφορα ποιεῖν ἔκφορα καὶ τὰ πᾶσιν ἀκατάληπτα ὡς καταληπτὰ ὑπεμφαίνειν τολμηρῶς ἂν εἴη καὶ αὐθαδοῦς ψυχῆς ἔνδειγμα. Καὶ τοῦτο πάσχουσιν οὐχ ὅσοι ἀφ' ἑαυτῶν τι λέγειν τολμῶσι μόνον περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὰ πρὸς αἱρετικοὺς πάλαι λαληθέντα παρὰ τῶν θεσπεσίων θεολόγων καὶ γραφῇ παραδοθέντα ἀποστηθίζουσί τε καὶ πολυπραγμονοῦσιν, οὐχ ἵνα πνευματικήν τινα ὠφέλειαν καρπώσωνται, ἀλλ' ἵνα θαυμάζωνται παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐν πότοις καὶ συνεδρίοις καὶ θεολόγοι ἐπιφημίζωνται· ὃ καὶ μᾶλλον λυπεῖ με καὶ ἐν ἀδημονίᾳ ποιεῖ, ἐννοοῦντα τὸ φρικτὸν τοῦ ἐγχειρήματος καὶ τὸ τοῖς τολμητίαις ἀποκείμενον κρῖμα. Οἷα δέ φασι τῶν θείων κατατολμῶντες! 'Κατὰ τοῦτο', φησί, 'μόνον μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καθ' ὃ αἴτιός ἐστι τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ'. Καὶ ἡ ἀνθυποφορά· 'μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα πῶς φῄς;' ''Ὅτι δή', φησί, 'μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ' –λέγω δὲ ἀντὶ τοῦ πρῶτος–· 'ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ'. Ταῦτα τῆς καινῆς κενοφωνίας αὐτῶν καὶ ἀσυνέτου θεολογίας, τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα πρὸς τῶν θεολόγων ἐλέχθησαν πρὸς αἱρετικοὺς ἀγνοοῦν-

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΚΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΑΠΟΔΙΔΟΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

1 Τὸ νὰ μιλᾶ ἢ νὰ φθέγγεται κανεὶς γιὰ τὸν Θεό, τὸ νὰ ἐρευνᾶ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ἐκφράζει τὰ ἀνέκφραστα, καθὼς καὶ τὸ νὰ ἐμφανίζει ὡς καταληπτὰ τὰ ἀκατάληπτα, εἶναι δεῖγμα τολμηρῆς καὶ αὐθάδους ψυχῆς. Αὐτὸ παθαίνουν ὄχι μόνον ὅσοι τολμοῦν ἀφ' ἑαυτῶν νὰ λέγουν κάτι γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἀποστηθίζουν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ παλαιότερα λεχθέντα ἀπὸ τοὺς θεσπέσιους θεολόγους πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς καὶ παραδομένα στὴν γραφή, ὄχι γιὰ νὰ καρπωθοῦν κάποια πνευματικὴ ὠφέλεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ θαυμάζονται ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς σὲ γεύματα καὶ συνέδρια καὶ ν' ἀποκαλοῦνται θεολόγοι· αὐτὸ μὲ λυπεῖ περισσότερο καὶ μὲ κάνει νὰ ἀδημονῶ, ἐπειδὴ διακρίνω τὸ φρικτὸ τῆς προσπάθειας καὶ τὸ τελικὸ κρῖμα γιὰ τοὺς τολμητές. Καὶ τί τολμηρότητες λέγουν γιὰ τὰ θεῖα! 'Ὡς πρὸς αὐτό', λέγει, 'μόνον ὁ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος τοῦ Υἱοῦ[1], ὡς πρὸς τὸ ὅτι εἶναι αἴτιος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ'. Καὶ ἡ ἀναπαρατήρηση· 'Πῶς λέγεις ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος τοῦ Υἱοῦ;' 'Λέγω λοιπόν', ἰσχυρίζεται, 'ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀνώτερος τοῦ Υἱοῦ, ἀντὶ νὰ εἰπῶ ὅτι εἶναι πρῶτος· διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα'. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἰσχυρισμοὶ τῆς νεωτεριστικῆς κενοφωνίας καὶ τῆς ἀσύνετης θεολογίας τους, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν γιὰ ποιόν λόγο ἐλέχθηκαν ἐκεῖνα ἀπὸ τοὺς θεολόγους πρὸς τοὺς αἱρετικούς. Διότι, ἀνίκανοι νὰ κατανοήσουν τὴν δύναμη τῶν γεγραμμένων, κενο-

1. Ἰω. 14,28.

των· τὴν γὰρ δύναμιν τῶν γεγραμμένων νοῆσαι μὴ ἱκανῶς ἔχοντες, κενεμβατοῦσιν καὶ ἃ λέγουσιν ὡς βέβαια καὶ ἀληθῆ καὶ οὕτως ἔχοντα διαβεβαιοῦνται. Πρὸς οὓς εἰκότως οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ διδάσκοντος ἄνθρωπον γνῶσιν μυσταγωγούμενοι, τῷ ὑπηχοῦντι ἄνωθεν πειθόμενοι Πνεύματι, εἴπωμεν ὧδε.

2 *Εἰ ἀδιαίρετος ἦν, ὦ οὗτοι, καὶ ἔστι καὶ ἔσται ἀεὶ ἡ παναγία Τριάς, ἡ τὸ πᾶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγοῦσα, τίς ἐδίδαξε, τίς ἐνενόησε μέτρα καὶ βαθμούς, πρῶτον καὶ δεύτερον, μεῖζον καὶ ἔλαττον ἐν αὐτῇ; Τίς τοῖς ἀθεάτοις καὶ ἀγνώστοις καὶ πάντῃ ἀνερμηνεύτοις καὶ ἀκατανοήτοις ταῦτα ἐξέθετο; Τὰ γὰρ ἀεὶ ἡνωμένα καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα, ἀλλήλων πρῶτα εἶναι οὐ δύνανται. Εἰ δὲ πρῶτον βούλει σὺ τὸν Πατέρα εἰπεῖν τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος, καὶ κατὰ τοῦτο μᾶλλον καὶ μείζονα, λέγω σοι κἀγὼ πρῶτον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· εἰ μὴ γὰρ οὗτος ἐγεννήθη, οὐκ ἂν πατὴρ ὁ Πατὴρ ὠνομάζετο. Εἰ δὲ προτάσσεις ὅλως τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα καὶ πρῶτον αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ὀνομάζεις, καὶ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ αἴτιον ἀποβάλλομαι. Ὑπόνοιαν γὰρ παρέχεις ὅτι οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ γεννηθῆναι καὶ θέλων ἐγεννήθη ἢ μὴ θέλων, καὶ θέλοντος τοῦ Πατρός ἢ μὴ θέλοντος, καὶ ἔγνω ὅτι ἐγεννήθη καὶ πῶς ἢ οὐδαμῶς.*

3 *Ὁρᾷς εἰς ὅσας ἀτοπίας, ἵνα μὴ λέγω βλασφημίας, ἐκ τῶν τοιούτων ἐμπίπτομεν συζητήσεων; Ἢ τοίνυν τὸ πρῶτον λέγειν τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα ἀπόδραθι καὶ τηνικαῦτα τὸ αἴτιον λέγειν σε τὸν Πατέρα δεξόμεθα· ἢ τοῦτό σου λέγοντος, τὸν λόγον οἰκονομοῦντες ἐν κρίσει, τό γε νῦν ἔχον καὶ αὐτὸ παραιτούμεθα· τὰ γὰρ ἀεί, ὥσπερ εἴρηται, ἡνωμένα καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα ἀλλήλων αἴ-*

βατοῦν καὶ ὅσα λέγουν τὰ παρουσιάζουν ὡς βέβαια, ἀληθινὰ καὶ πραγματικά. Πρὸς αὐτούς, φυσικὰ ὄχι ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλὰ μυσταγωγούμενοι ἀπὸ τὸν διδάσκαλο τῆς ἀνθρωπογνωσίας[2] καὶ ὑπακούοντας στὸ Πνεῦμα ποὺ ἠχεῖ ἐκ τῶν ἄνω, θὰ εἰποῦμε τὰ ἑξῆς.

2 Ἐάν, ἄνθρωποι, ἡ παναγία Τριὰς ποὺ ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἀδιαίρετος, ποιός ἐδίδαξε, ποιός ἐπινόησε μέτρα καὶ βαθμούς, πρῶτο καὶ δεύτερο, μεγαλύτερο καὶ μικρότερο σ' αὐτήν; Ποιός ἐξέθεσε τοῦτα γιὰ τὰ πρόσωπα ποὺ εἶναι ἀθέατα καὶ ἄγνωστα καὶ ἐντελῶς ἀνερμήνευτα καὶ ἀκατανόητα; Διότι ἐκεῖνα ποὺ εἶναι πάντα ἑνωμένα καὶ πάντα ἀναλλοίωτα, δὲν μποροῦν νὰ εἶναι πρῶτα μεταξύ τους. Ἐὰν λοιπὸν ἐσὺ θέλεις νὰ λέγεις τὸν Πατέρα πρῶτον τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ἐγεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν, καὶ κατὰ τοῦτο μεγαλύτερο καὶ ἀνώτερο, κι ἐγὼ σοῦ λέγω ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι πρῶτος τοῦ Πατρός· διότι, ἐὰν δὲν ἐγεννιόταν, δὲν θὰ ὀνομαζόταν πατέρας ὁ Πατήρ. Ἐὰν ὅμως προτάσσεις ἐξολοκλήρου τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα καὶ τὸν ὀνομάζεις 'πρῶτον' ὡς αἰτία τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, τότε ἀπορρίπτω καὶ τὸ ὅτι εἶναι αἰτία τοῦ Υἱοῦ. Διότι δημιουργεῖς τὴν ὑπόνοια ὅτι δὲν ὑπῆρχε ὁ Υἱὸς προτοῦ γεννηθεῖ καὶ ὅτι ἐγεννήθηκε θέλοντας ἢ μὴ ὁ ἴδιος καὶ θέλοντος ἢ μὴ θέλοντος τοῦ Πατρός· καὶ ὅτι ἐγνώρισε ὅτι ἐγεννήθηκε καὶ πῶς ἐγεννήθηκε ἢ ὄχι.

3 Βλέπεις σὲ πόσες ἀτοπίες, γιὰ νὰ μὴ εἰπῶ βλασφημίες, συζητήσεων πέφτομε ἐξαιτίας αὐτῶν; Ἢ λοιπὸν ἀπόφευγε νὰ λέγεις τὸν Πατέρα 'πρῶτον' τοῦ Υἱοῦ, ὁπότε θὰ δεχθοῦμε νὰ λέγεις τὸν Πατέρα αἰτία, ἢ ἂν τὸν λέγεις 'πρῶτον', γιὰ νὰ διευθετήσομε τὰ πράγματα[3], ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγκαταλείπομε κι αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι αἴτιος· διότι, ὅπως εἰπώθηκε, ἐκεῖνα ποὺ πά-

2. Ψαλμὸς 93,10.
3. Ψαλμὸς 111,5.

τια εἶναι οὐ δύνανται. Μὴ δὴ ἐννοήσῃς προϋπάρξαι ποτὲ τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα καὶ οὔτε πρῶτον οὔτε μείζονα καλέσεις αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ· τὸ γὰρ προϋπάρξαν πρῶτον ἂν κληθήσεται τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος ἢ προελθόντος ἢ ποιηθέντος, ὁ δὲ μήτε προών, μήτε ποτὲ γεγονὼς ἢ γινόμενος πρῶτος τοῦ συναϊδίου καὶ συνανάρχου Υἱοῦ, ἀλλ' ὅλος ὢν ἐν ὅλῳ τῷ ὁμοτίμῳ Υἱῷ, ὡς καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ὅλῳ τῷ ὁμοουσίῳ Πατρί, πῶς πρῶτος τοῦ συναϊδίου κληθήσεται; Εἰ δὲ αἴτιον λέγεις τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, φημὶ κἀγώ, εἰ μή που ὑπόνοιαν ἐμποιεῖς ὅτι ἦν ποτε ὁ Θεὸς μόνος, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, καὶ ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν ὕστερον αἴτιος γενόμενος τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως, ὅπερ σε πόρρω τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἀπάγει, ὡς ἀσεβοῦντα, καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἀσεβῶς τὸν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι ποιεῖ· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ μόνον ἐννοῆσαι πάσης ἀθεότητος καὶ ἀσεβείας ἐστίν.

4 *Αἴτιον γὰρ τοῦ γεννωμένου υἱοῦ τὸν πατέρα εἶναι ἐπὶ τῆς σωματικῆς γεννήσεως λέγομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας καὶ ἀνυπάρκτου ὑπάρξεως καὶ ἀγεννήτου γεννήσεως καὶ ἀνυποστάτου ὑποστάσεως καὶ ὑπερουσίου οὐσιώσεως, ἢ τί ἕτερον εἴπω οὐκ οἶδα, ὁ πρῶτον λέγων ἀνάγκη καὶ δεύτερον ὀνομάσαι καὶ τρίτον, ὅπερ ἐν τῇ παναγίᾳ Τριάδι ἔμφασιν ὅλως οὐκ ἔχει λέγεσθαι. Τὸ γὰρ μετρεῖν τὰ ἀμέτρητα καὶ τὰ ἄρρητα λέγειν καὶ τὰ ἄφθεγκτα φθέγγεσθαι ἐπισφαλὲς ὑπάρει καὶ ἐπικίνδυνον. Τοιγαροῦν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρρήτου καὶ θείας τοῦ Θεοῦ Λόγου γεννήσεως αἴτιον μὲν τοῦ Υἱοῦ λέγομεν τὸν Πατέρα, ὡς νοῦν λόγου καὶ πηγὴν ρεύματος καὶ ρίζαν τῶν κλάδων αὐτῆς, πρῶτον δὲ οὐδαμῶς, ἵνα μὴ τὸν ἀριθμὸν πλεονάσωμεν εἰς τρεῖς θεοὺς τὴν ἀδιαίρετον καὶ μίαν θεότητα διαιροῦντες. Οὔτε γὰρ πρῶτον, οὔτε δεύτερον, οὔτε τρίτον, οὐ*

ντοτε ἦταν ἑνωμένα καὶ πάντοτε στὴν ἴδια κατάσταση, δὲν μποροῦν νὰ εἶναι αἴτια μεταξύ τους. Μὴ διανοηθεῖς λοιπὸν ὅτι προϋπῆρξε τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ κι οὔτε νὰ τὸν καλέσεις 'πρῶτον' ἢ 'ἀνώτερον' τοῦ Υἱοῦ· διότι τὸ προϋπάρξαν μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ πρῶτο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐγεννήθηκε ἢ προῆλθε ἢ ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ οὔτε προϋπῆρξε, οὔτε ἔγινε, οὔτε θὰ γίνει πρῶτος τοῦ συναΐδιου καὶ συνάναρχου Υἱοῦ, ἀλλὰ ὑπάρχει ὅλος σὲ ὅλον τὸν ὁμότιμο Υἱό, ὅπως καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει σ' ὅλον τὸν ὁμοούσιο Πατέρα, πῶς θὰ ὀνομασθεῖ πρῶτος τοῦ συναΐδιου; Ἐὰν ὅμως λέγεις τὸν Πατέρα αἴτιο τοῦ Υἱοῦ, κι ἐγὼ τὸ δέχομαι, ἐκτὸς ἐὰν προκαλέσεις τὴν ὑπόνοια ὅτι κάποτε ὁ Θεὸς ἦταν μόνος, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ὁ Υἱός, κι ὅτι τὸν ἐγέννησε ὕστερα γενόμενος αἴτιος τῆς ὑπάρξεώς του, πρᾶγμα ποὺ σὲ ὁδηγεῖ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀλήθεια, ὡς ἀσεβῆ, καὶ σὲ τοποθετεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἀσεβῶς ἰσχυριζόμενους, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινε ἀπὸ τὸν Πατέρα· διότι καὶ νὰ τὸ σκεφθεῖς καὶ μόνον αὐτό, εἶναι γνώρισμα κάθε ἀθεότητας καὶ ἀσέβειας.

4 Πράγματι, λέμε ὅτι ὁ πατέρας εἶναι αἰτία τοῦ γεννωμένου υἱοῦ στὴν περίπτωση τῆς σωματικῆς γεννήσεως[4]· γιὰ τὴν θεία ὅμως καὶ ἀνύπαρκτη ὕπαρξη, τὴν ἀγέννητη γέννηση, τὴν ἀνυπόστατη ὑπόσταση καὶ τὴν ὑπερούσια οὐσίωση, ἢ καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο, ἐκεῖνος ποὺ λέγει 'πρῶτο' πρέπει νὰ ἀναφέρει καὶ δεύτερο καὶ τρίτο, πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ ἐφαρμοσθεῖ στὴν παναγία Τριάδα. Διότι τὸ νὰ μετρᾶ κανεὶς τὰ ἀμέτρητα καὶ νὰ λέγει τὰ ἀνέκφραστα καὶ νὰ φθέγγεται τὰ ἄφθεγκτα εἶναι ἐπισφαλὲς καὶ ἐπικίνδυνο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ γιὰ τὴν ἀνέκφραστη καὶ θεία γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, λέμε βέβαια αἴτιον τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, ὅπως τὸν νοῦ τοῦ λόγου καὶ τὴν πηγὴ τοῦ ρεύματος καὶ τὴν ρίζα τῶν κλάδων της, καθόλου ὅμως 'πρῶτο', γιὰ νὰ μὴ πλεονάσομε τὸν ἀριθμό, διαιρώντας σὲ τρεῖς θεοὺς τὴν μία κι ἀδιαίρετη θεότητα. Καὶ βέβαια, οὔτε πρῶτο,

4. Βλ. Ἰω Δαμασκηνοῦ, *Περὶ ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 9‹

μεῖζον, οὐκ ἔλασσον ἔστιν ἐννοῆσαι ἢ εἰπεῖν ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ καὶ ἀσυγχύτῳ Τριάδι· ἄφθεγκτα γὰρ πάντῃ καὶ ἄρρητα καὶ ἀκατανόητα τὰ τῆς θείας καὶ ὑπερουσίου φύσεως καὶ ἀνθρωπίνῳ νοΐ ἀκατάληπτα. Εἰ βούλει δὲ καὶ ἄλλως γυμνάσαι τὸν λόγον καὶ μαθεῖν ὡς ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ πᾶν οὐσιώσας Θεός, κἂν τὸ Πνεῦμα προτάξῃς, εἴ γε καὶ οὕτως θεολογεῖν ἔξεστι, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός, ὅλην ἐν αὐτῷ εὑρήσεις καὶ τῶν συναϊδίων ὡς ὁμοουσίων τὴν συμφυΐαν. Καὶ ὅρα ὡς ἀκατάληπτα τὰ τῆς θείας φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν. «Πνεῦμα», φησίν, «ὁ Θεός» καὶ πάλιν· «τὸ δὲ Πνεῦμα ὁ Κύριός ἐστιν». Εἰ οὖν «Πνεῦμα ὁ Θεὸς» καὶ «τὸ Πνεῦμα ὁ Κύριός ἐστι», ποῦ ἡ πατρότης ἐνταῦθα καὶ ἡ υἱότης, ἵνα καὶ πρῶτον καὶ μεῖζόν μοι ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἀκαταλήπτῳ φύσει, ὦ σύ, καινὲ θεολόγε, διδῷς καὶ λέγῃς καὶ ἀριθμῇς;

5 *Ἰωάννης «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» ἔφη θεολογῶν, καὶ οὐχ ὁ Πατήρ. Σὺ δέ, καὶ τούτου βαθύτερα ὑπὸ τῆς αὐτοσοφίας Ἰησοῦ μυσταγωγηθείς, δίδως ἡμῖν καὶ τῷ κόσμῳ παντὶ τὸ πρῶτον ἐν τῷ Πατρί, ἵνα καὶ δεύτερον τούτου τὸν Υἱὸν ἀποδείξῃς καὶ τρίτον αὖθις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κηρύσσων ἡμῖν ὡς ἄλλος τις θεολόγος τοῦ πρώην βαθύτερός τε καὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οἰκειότερος ἕτερον εὐαγγέλιον; Τῆς βλασφημίας! Πῶς, εἰπέ, ὁ τὴν τριθεΐαν ἡμῖν δογματίζων ὑπούλως, οὐκ εἶπεν ἡ θεολόγος φωνή, ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Χριστοῦ, 'ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Πατήρ', ἀλλ' «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»; Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν 'ὁ Υἱός', ἀλλ' «ὁ Λόγος», ἢ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι οὔτε Υἱός ἀπό τινος ἐγνωρίζετο πρὸ τοῦ κατελθεῖν καὶ σαρκωθῆναι τὸν Θεὸν Λόγον, οὔτε Πατὴρ ὁ Θεός; οὐχ ὅτι οὐκ ἦν ἡ*

---

5. Ἰω. 4,24.
6. Β' Κορ. 3,17.

οὔτε δεύτερο, οὔτε τρίτο, οὔτε μεγαλύτερο, οὔτε μικρότερο δὲν πρέπει νὰ διανοηθοῦμε ἢ νὰ εἰποῦμε στὴν ἀδιαίρετη καὶ ἀσύγχυτη Τριάδα· διότι ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν τὴν θεία καὶ ὑπερούσια φύση εἶναι γιὰ ὅλους ἄφθεγκτα, ἄρρητα, ἀκατανόητα καὶ ἀκατάληπτα γιὰ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ. Ἐὰν ὅμως θέλεις καὶ διαφορετικὰ νὰ τεθεῖ ἡ συζήτηση καὶ νὰ μάθεις πόσο ἀκατάληπτος εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος οὐσίωσε τὸ σύμπαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, κι ἂν ἀκόμη προτάξεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ἐὰν βέβαια εἶναι δυνατὸν κι ἔτσι νὰ θεολογεῖς, θὰ εὕρεις σ' αὐτὸ ὅλη τὴν συμφυΐα τῶν συναϊδίων ὡς ὁμοουσίων. Καὶ κοίταξε πόσο ἀκατάληπτα εἶναι σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὰ τῆς θείας φύσεως. «Πνεῦμα», λέγει, «εἶναι ὁ Θεός»[5]· καὶ πάλι, «τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος»[6]. Ἐὰν λοιπὸν Πνεῦμα εἶναι ὁ Θεὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος, ποῦ εὑρίσκεται ἐδῶ ἡ πατρότης καὶ ἡ υἱότης, ὥστε νὰ μοῦ δίδεις καὶ νὰ μοῦ λέγεις καὶ νὰ μοῦ ἀριθμεῖς ἐσύ, καινὲ θεολόγε, στὴν θεία καὶ ἀκατάληπτη φύση καὶ πρῶτο καὶ μεγαλύτερο;

5 Ὁ Ἰωάννης θεολογώντας εἶπε· «στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος»[7] καὶ ὄχι ὁ Πατήρ. Ἐσὺ ὅμως μυσταγωγούμενος βαθύτερα ἀπὸ ὅ,τι αὐτὸς ἀπὸ τὴν αὐτοσοφία τοῦ Ἰησοῦ, παρουσιάζεις σ' ἐμᾶς καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο τὸ 'πρῶτο' στὸν Πατέρα, γιὰ ν' ἀποδείξεις τὸν Υἱὸ δεύτερο αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἀμέσως τρίτο, κηρύσσοντας σ' ἐμᾶς σὰν κάποιος ἄλλος θεολόγος βαθύτερος καὶ οἰκειότερος τοῦ παλαιοῦ μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἄλλο εὐαγγέλιο[8]; Τί βλασφημία! Πές μας, ἐσὺ ποὺ ὕπουλα δογματίζεις σ' ἐμᾶς τὴν τριθεΐα, πῶς δὲν εἶπε ἡ θεολόγος φωνή, ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Χριστοῦ, «στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Πατήρ», ἀλλὰ «στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Λόγος»; Γιατί δὲν εἶπε ὁ Υἱός, ἀλλὰ ὁ Λόγος, ἢ μήπως γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ὅτι οὔτε Υἱὸς ἀναγνωρίζεται ὁ Λόγος ἀπὸ κανέναν πρὶν νὰ κατεβεῖ καὶ σαρκωθεῖ ὁ Θεὸς Λόγος, οὔτε

7. Ἰω. 1,1.
8. Γαλ. 1,6.

τὰ πάντα παραγαγοῦσα τρισυπόστατος θεότης, ἀλλ' ὅτι οὔπω ἦν γνωρισθὲν τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ Πατὴρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐγνωρίσθη ἡμῖν τοῖς πιστοῖς καὶ Υἱὸς Θεοῦ ὁ σαρκωθεὶς δι' ἡμᾶς Θεὸς Λόγος κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἄνωθεν εἰρημένον· φησὶ γάρ· «οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε». Καὶ ὁ Υἱός· «Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνων», καὶ αὖθις· «ἐγνώρισά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις»· καὶ πάλιν· «Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε»· καί· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν». Εἰ τοίνυν καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἓν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ εἰσι, πολλῷ μᾶλλον πρὸ τῆς σαρκώσεως.

6 *Καὶ σκόπει μοι συνετῶς τῶν ρημάτων τὴν δύναμιν. Λέγει γάρ· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν», καὶ προέταξεν ἑαυτὸν τοῦ Πατρός. Τί τοῦτο; Ἵνα δείξῃ τὸ ἐν πᾶσιν ἰσότιμον καὶ ὁμόδοξον ἑαυτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι οὔτε ὁ Πατὴρ πρῶτος, κἂν αἴτιος τοῦ Υἱοῦ, οὔτε δεύτερος ὁ Υἱός, κἂν ἐκ τοῦ Πατρός, οὔτε τρίτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἂν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύηται. Εἰ γὰρ ἓν ἐξ ἀρχῆς ἡ Τριὰς καὶ τοῦτο καλεῖται κατὰ τὰς ὑποστάσεις Τριάς, ἄρα τὸ ἓν οὔτε ἑαυτοῦ πρῶτον δύναται εἶναι, οὔτε τῶν σὺν αὐτῷ ὑποστάσεων· οὐδὲ γὰρ προϋπέστη τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, ἵνα τὸ προϋποστὰν πρῶτον τοῦ ἐξ αὐτοῦ λάμψαντος γένηται. Μία γὰρ θεότης ἡ μία Τριὰς καὶ τοῦτο διὰ τὰ πρόσωπα, ὥσπερ εἴρηται, καὶ τὰς ὑποστάσεις καλεῖται· ἐπεὶ δὲ μερίζεται μὲν ἀμερίστως, ἥνωται δὲ ἀσυγχύτως, μία καλεῖται Τριὰς ὁ Θεός, μὴ προϋπάρξαντος τούτων ἑνὸς οὐδαμῶς πως, ἢ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ*

---

9. Ματθ. 17,5.
10. Ἰω. 17,25.
11. Ἰω. 15,15.

Πατὴρ ὁ Θεός; Οὔτε εἶπε ὅτι δὲν ἦταν ἡ τρισυπόστατη θεότητα ἡ ὁποία παρήγαγε τὰ πάντα, ἀλλὰ ὅτι δὲν ἦταν γνωστὸ τὸ μυστήριο τῆς οἰκονομίας. Διότι μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἐγνωρίσθηκε σ' ἐμᾶς τοὺς πιστοὺς ὡς Πατήρ, καὶ ὡς Υἱὸς Θεοῦ γιὰ μᾶς ὁ Θεὸς Λόγος κατὰ τὸ ἄνωθεν λεχθὲν ἀπὸ τὸν Πατέρα· διότι λέγει, «αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἀκούετε αὐτόν»[9]. Καὶ ὁ Υἱός, «Πάτερ δίκαιε, ὁ κόσμος δὲν σὲ ἐγνώριζε, ἐγὼ ὅμως σὲ ἐγνώρισα»[10], καὶ ἀμέσως, «ἐγνώρισα τὸ ὄνομά σου στοὺς ἀνθρώπους»[11], καὶ πάλι, «Πάτερ, δόξασε τὸν Υἱό σου, γιὰ νὰ σὲ δοξάσει καὶ ὁ Υἱός σου»[12], καί, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμαστε ἕνα»[13]. Ἐὰν λοιπὸν καὶ μετὰ τὴν σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἕνα, πολὺ περισσότερο πρὶν τὴν σάρκωση.

6 Καὶ σκέψου μὲ σύνεση τὴν ἔννοια τῶν λόγων. Διότι λέγει, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμαστε ἕνα», καὶ προέταξε τὸν ἑαυτό του τοῦ Πατρός. Γιατί αὐτό; Γιὰ νὰ δείξει τὸ ἰσότιμο καὶ ὁμόδοξο τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὸν Πατέρα σ' ὅλα, κι ὅτι οὔτε ὁ Πατὴρ εἶναι πρῶτος, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι αἴτιος τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ὁ Υἱὸς δεύτερος, παρ' ὅλο ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα τρίτο, παρ' ὅλο ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν ἐξ ἀρχῆς ἡ Τριὰς εἶναι ἕνα, καὶ αὐτὸ τὸ ἕνα καλεῖται τριὰς κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἑπομένως τὸ ἕνα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πρῶτο οὔτε τοῦ ἑαυτοῦ του οὔτε τῶν ὑποστάσεών του· διότι οὔτε προϋπῆρχε τοῦ ἑνὸς τὸ ἄλλο, ὥστε τὸ προϋπάρξαν νὰ γίνει πρῶτο τοῦ λάμψαντος ἀπὸ αὐτό. Πράγματι, μία θεότης εἶναι ἡ μία Τριὰς καὶ καλεῖται ἔτσι, ὅπως εἰπώθηκε[14], γιὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὶς ὑποστάσεις· ἐπειδὴ λοιπὸν μερίζεται ἀμερίστως, καὶ ἑνώνεται ἀσυγχύτως, μία Τριὰς καλεῖται ὁ Θεός, ἀφοῦ δὲν προϋπῆρξε τὸ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ μὲ κανέναν τρόπο, εἴτε ὁ Πατὴρ

12. Ἰω. 17,1.
13. Ἰω. 10,30.
14. Βλ. παραπάνω παράγρ.4

τοῦ Υἱοῦ, ἢ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Πατρός, ἢ τῶν ἀμφοτέρων τοῦ Πνεύματος, ἵνα καὶ πρῶτον τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον γένηται· σύνδρομον γὰρ τὴν ἄναρχον ἔσχον ἀρχὴν καὶ συναΐδιον.

7 *Τοιγαροῦν εἷς Θεὸς ἡ Τριάς, ἄφραστος, ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀκατάληπτος, ἀμέριστος, μήτε νοηθῆναι παρ' ἡμῶν μήτε ρηθῆναι δυναμένη. Ἵνα δὲ μὴ τῇ μακρᾷ σιωπῇ λήθην Θεοῦ παντελῆ νοσήσωμεν καὶ ὡς ἄθεοί τινες ἐν τῷ κόσμῳ διάξωμεν, συνεχωρήθη ἡμῖν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει λαλεῖν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, καθὼς ἀπὸ τῶν θείων ἀποστόλων καὶ τῶν θεοπνεύστων πατέρων ἡμῶν ἐδιδάχθημεν, ὡς ἂν συνεχῆ τὴν περὶ αὐτοῦ μνήμην ἀναλαμβάνοντες δοξάζωμεν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς φιλάνθρωπον οἰκονομίαν αὐτοῦ. Ἡμεῖς δέ, οἱ γῆ καὶ σποδός, ὥσπερ ἑαυτοὺς οἱονεὶ ἀγνοήσαντες εἰς ἀμετρίαν ἐπεκτεινόμενοι, τὰ ἀγγέλοις καὶ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατάληπτα καὶ ἀνέκφορα ἐξερευνᾶν καὶ πολυπραγμονεῖν, νοεῖν τε καὶ ἐπινοεῖν καὶ ἀναπλάττειν οὐ φρίττομεν, ἀλλ' ὡς ἄπιστοί τινες καὶ πάντῃ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀμύητοι οὕτω καὶ φρονοῦμεν καὶ ἀφειδῶς λαλοῦμεν ἀναισχύντῳ ψυχῇ τὰ περὶ Θεοῦ.*

8 *Εἰπὲ οὖν μοι, ὦ οὗτος, ὁ τὰ τῆς θείας φύσεως μὴ φειδόμενος ἐρευνᾶν· πιστεύεις ὅτι ἐστὶ Θεὸς τρισυπόστατος, ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀκατάληπτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, μήτε νῷ καταληπτός, μήτε λόγῳ ρητός, καὶ ὅτι ἦν ἀεὶ ὁ αὐτός, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε χρόνων ἢ αἰώνων ποτὲ ἐσχηκώς, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν; Ναί, φησίν. Εἰ οὖν τοῦτο πιστεύεις ὅτι ἦν, ὥσπερ καὶ ἦν, μόνος Θεὸς ἡ ἁγία Τριάς, ὅτε δὲ ἠβουλήθη, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε καὶ τὰς οὐρα-*

---

15. Ἐφ. 2,12.

τοῦ Υἱοῦ, εἴτε ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, εἴτε καὶ τὰ δύο τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ γίνει πρῶτο τὸ ἕνα τοῦ ἄλλου· διότι εἶχαν τὴν ἀρχὴ σύνδρομη, ἄναρχη καὶ συναΐδια.

7 Ἔτσι λοιπὸν ἕνας Θεὸς εἶναι ἡ Τριάς, ἄφραστος, ἄναρχος, ἄκτιστος, ἀκατάληπτος, ἀμέριστος, ποὺ δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ νοηθεῖ οὔτε νὰ εἰπωθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς. Ὅμως γιὰ νὰ μὴ νοσήσομε μὲ τὴν μακρόχρονη σιωπὴ καὶ λησμονήσουμε τελείως τὸν Θεὸ καὶ ζήσομε σὰν κάποιοι ἄθεοι στὸν κόσμο[15], συγχωρήθηκε σ' ἐμᾶς κατὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως νὰ ὁμιλοῦμε γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, ὅπως ἐδιδαχθήκαμε ἀπὸ τοὺς θείους ἀποστόλους καὶ τοὺς θεόπνευστους πατέρες μας, ὥστε, ἀναλαμβάνοντας συνεχῆ μνεία γι' αὐτόν, νὰ δοξάζομε τὴν ἀγαθότητά του καὶ τὴν φιλάνθρωπη οἰκονομία του γιὰ μᾶς. Ἐμεῖς ὅμως ἂν καὶ εἴμαστε γῆ καὶ σποδός[16], σὰν νὰ ἀγνοήσαμε τὴν φύση μας, τείνομε πρὸς τὴν ἀμετρία, καὶ δὲν φρίττομε νὰ ἐξερευνοῦμε καὶ νὰ πολυασχολούμαστε μὲ τὰ ἀκατάληπτα καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ σὲ ὅλες τὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις, καὶ τὰ ἀνέκφραστα νὰ τὰ κατανοοῦμε, νὰ τὰ ἐπινοοῦμε καὶ νὰ τὰ ἀναπλάττουμε, ἀλλὰ σὰν ἄπιστοι καὶ ἐντελῶς ἀμύητοι στὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ φρονοῦμε καὶ ὁμιλοῦμε ἀφειδῶς μὲ ἀδιάντροπη ψυχὴ τὰ περὶ Θεοῦ.

8 Πές μου λοιπόν, ἄνθρωπε, ἐσὺ ποὺ δὲν ἀποφεύγεις νὰ ἐρευνᾶς τὰ τῆς θείας φύσεως· πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος, ἄναρχος, ἀκατάληπτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, οὔτε μὲ τὸ νοῦ καταληπτός, οὔτε μὲ τὸν λόγο ὀνομαστός, καὶ ὅτι ἦταν πάντοτε ὁ ἴδιος, χωρὶς ποτὲ νὰ εἶχε ἀρχὴ ἡμερῶν[17], οὔτε χρόνων ἢ αἰώνων, ἀλλὰ ὑπῆρχε πάντοτε; Ναί, λέγει. Ἐὰν λοιπὸν πιστεύεις τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἦταν (ὅπως καὶ ἦταν) μοναδικὸς Θεὸς ἡ ἁγία Τριάς, καὶ ὅταν ἐθέλησε παρήγαγε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ καὶ ὅλα ὅσα βρίσκονται σ' αὐτὰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος

16. Γεν. 18,27.
17. Ἑβρ. 7,3.

νίους πάσας δυνάμεις ἐποίησεν, εἶτα καὶ τὸν ἄνθρωπον τούτων ἁπάντων ἐποίησεν ἔσχατον, καὶ οὐδέν ἐστιν ἢ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἢ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἢ τῶν ἐν τοῖς καταχθονίοις ὃ μὴ παρήχθη καὶ γέγονεν ἐξ οὐκ ὄντων, μόνος δὲ ὁ τούτων ποιητὴς καὶ κτίστης Θεὸς ἄκτιστος, ἄναρχος, καὶ ἀεὶ ὢν καὶ πρὸ πάντων ὤν, τί καὶ αὐτὸς οὐ σιωπῇ καὶ φόβῳ τὸν δημιουργὸν προσκυνεῖς, καθὰ πᾶσαι τῶν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις, ἀλλὰ τὸ ἑαυτὸν ἀφεὶς ἐπισκέπτεσθαι, τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ φύσιν τολμηρᾷ καὶ αὐθάδει περιεργάζῃ ψυχῇ; Οὐ φρίττεις μή που σκηπτὸς ἄνωθεν κατελθὼν παρανάλωμά σε ποιήσει πυρός; Εἰ γὰρ ἄκτισος, ἄναρχος, καὶ ἀεὶ καὶ πρὸ πάντων ἦν ἡ τρισυπόστατος μονὰς ὁ Θεός, πάντα δέ, εἴτε ὁρατά, εἴτε ἀόρατα, εἴτε ἐνσώματα, εἴτε ἀσώματα, εἴτε γινωσκόμενα παρ᾽ ἡμῶν, εἴτε ἀγνοούμενα, διὰ τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος τῆς μιᾶς παρήχθη θεότητος, πῶς, εἰπέ, τὰ παραχθέντα τὸν παραγαγόντα καὶ τὰ γεγονότα τὸν ἀεὶ ὄντα, τὰ κτιστὰ τὸν ἄκτιστον, καὶ τὸν ἄναρχον τὰ ὕστερον παρ᾽ ἐκείνου λαβόντα τὴν ὕπαρξιν, ἐπιγνῶναι τὸ οἷος καὶ ὅσος καὶ ὅπως ἐγεννήθη ὅλως δυνήσονται; Οὐδαμῶς, εἰ μὴ ὅσον πάντως ὁ ποιητὴς αὐτὸς τῶν ποιηθέντων ἑκάστῳ, ὥσπερ δὴ πνοὴν καὶ ζωήν, ψυχήν τε καὶ νοῦν καὶ λόγον χαρίζεται, οὕτω καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν φιλανθρώπως καθ᾽ ὅσον συμφέρει δωρήσεται.

9 Ἄλλως δὲ πῶς εἴποις ἄρα τὸ ποιηθὲν ἐκ Θεοῦ τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν ἐπιγνῶναι; Ἀμήχανον ἑτέρως τοῦτο γενέσθαι καὶ πᾶσι πάντῃ ἀδύνατον. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν δέδωκεν, ὡς ἂν ἡ γνῶσις τὴν δίχα γνώσεως πίστιν ἐπιβεβαιώσῃ καὶ βεβαιωθῇ διὰ τῆς γνώσεως ὁ τὸν λόγον κατηχηθεὶς καὶ πιστεύσας

στὸ εἶναι καὶ ἐδημιούργησε ὅλες τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἔπειτα ἐδημιούργησε καὶ τὸν ἄνθρωπο τελευταῖον ὅλων αὐτῶν, καὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει εἴτε ἀπὸ τὰ οὐράνια εἴτε ἀπὸ τὰ γήϊνα εἴτε ἀπὸ τὰ καταχθόνια τὸ ὁποῖο νὰ μὴ ἐδημιουργήθηκε καὶ νὰ μὴ ἔγινε ἐκ τῶν μὴ ὄντων, ἀλλὰ μόνος ὁ δημιουργὸς αὐτῶν καὶ ὁ κτίστης Θεὸς εἶναι ἄκτιστος, ἄναρχος καὶ πάντοτε ὢν καὶ πρὸ πάντων ὤν, γιατί κι ἐσὺ ὁ ἴδιος δὲν προσκυνᾶς τὸν δημιουργὸ μὲ σιωπὴ καὶ φόβο, ὅπως ὅλες οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἀφήνεις τὸν ἑαυτό σου νὰ ἐπισκέπτεται καὶ νὰ περιεργάζεται τὴν ἀκατάλυπτη φύση του μὲ τολμηρὴ καὶ αὐθάδη ψυχή; Δὲν φρίττεις μήπως κάποιος κεραυνὸς κατέβει ἀπὸ πάνω καὶ σὲ κάνει παρανάλωμα τῆς φωτιᾶς; Πράγματι, ἐὰν ἡ τρισυπόστατη μονάδα ὁ Θεός, ἦταν ἄκτιστος, ἄναρχος καὶ πάντοτε καὶ πρὸ πάντων, καὶ ὅλα, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρτα, εἴτε ἐνσώματα εἴτε ἀσώματα, εἴτε γνωριζόμενα ἀπὸ ἐμᾶς εἴτε ἀγνοούμενα, ἐδημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ὁμοούσια καὶ ἀδιαίρετη Τριάδα, ἀπὸ τὴν μία θεότητα, πές μου, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ γνωρίσουν τὰ δημιουργήματα τὸν δημιουργὸ καὶ τὰ γεννώμενα τὸν πάντοτε ὄντα, τὰ κτιστὰ τὸν ἄκτιστο, καὶ τὸν ἄναρχο ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβαν ὕστερα τὴν ὕπαρξη ἀπὸ ἐκεῖνον; Πῶς θὰ μπορέσουν νὰ ἀντιληφθοῦν γενικῶς ποιός εἶναι καὶ πόσος καὶ πῶς ἐγεννήθηκε; δὲν θὰ μπορέσουν καθόλου, ἐκτὸς μόνον ὅσο ὁ ἴδιος ὁ Ποιητὴς δωρήσει φιλάνθρωπα τὴν γνώση γι' αὐτόν, καὶ σύμφωνα μὲ τὸ συμφέρον, στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια χαρίζει πνοὴ[18] καὶ ζωή, ψυχὴ καὶ νοῦ καὶ λόγο.

9 Ἀλλιῶς δέ, πῶς θὰ ἔλεγες ἄραγε ὅτι τὸ δημιουργημένο ἀπὸ τὸν Θεὸ θὰ γνωρίσει τὸν δημιουργό του; Εἶναι δύσκολο αὐτὸ νὰ γίνει διαφορετικὰ καὶ τελείως ἀδύνατο καθ' ὅλα. Ἀλλὰ βέβαια ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς γνώσεως σ' ἐμᾶς ποὺ πιστεύομε σ' αὐτὸν κατὰ τὸ μέτρο τῆς πίστεως, ὥστε ἡ γνώση νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν δίχως γνώση πίστη καὶ νὰ βεβαιωθεῖ μὲ τὴν γνώση

18. Πράξεις 17,25.

ὅτι ἐστὶ Θεός, εἰς ὃν διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἐπίστευσεν. Ταύτην οὖν διὰ ποικίλων καὶ πολυτρόπων σημείων λαμβάνουσιν οἱ πιστοί, δι' αἰνιγμάτων, δι' ἐσόπτρων, διὰ μυστικῶν καὶ ἀνεκφράστων ἐνεργειῶν, διὰ θείων ἀποκαλύψεων, δι' ἐλλάμψεων ἀμυδρῶν, διὰ θεωρίας τῶν λόγων τῆς κτίσεως, καὶ ἑτέρων πολλῶν ἐξ ὧν καθ' ἑκάστην αὔξει ἡ πίστις τῶν τοιούτων καὶ εἰς ἀγάπην Θεοῦ ἄνεισιν. Οὐ μόνον δέ· ἀλλὰ γὰρ καὶ πληροφορεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός, ὥσπερ τοὺς ἀποστόλους, διὰ τῆς ἀποστολῆς καὶ παρουσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ φωτίζονται τελεώτερον καὶ διδάσκονται διὰ τοῦ φωτός, ὡς ἄρρητος καὶ ἀνέκφραστος, ἄκτιστος καὶ αἰώνιος καὶ ἀΐδιος καὶ ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ Θεός. Πᾶσαν γὰρ γνῶσιν καὶ ἐπίγνωσιν καὶ πάντα λόγον σοφίας καὶ λόγον γνώσεως μυστικωτέρας, πρὸς δὲ καὶ θαυμάτων ἐνέργειαν καὶ προφητείας χάριν καὶ γένη γλωσσῶν καὶ ἑρμηνείαν γλωσσῶν, ἀντιλήψεις τε καὶ κυβερνήσεις πόλεων καὶ λαοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπίτευξιν, υἱοθεσίαν τε καὶ αὐτὸ τὸ ἐνδεδύσθαι Χριστὸν καὶ τὸ εἰδέναι τὰ μυστήρια Χριστοῦ καὶ τὸ γνῶναι τὸ περὶ ἡμᾶς τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήριον καὶ ἁπαξαπλῶς πάντα, ὅσα μὲν οἱ ἄπιστοι ἀγνοοῦσιν, ἡμεῖς δέ, οἱ καταξιωθέντες εἶναι πιστοί, εἰδέναι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν δυνάμεθα, διὰ μόνου τοῦ Πνεύματος ἐκδιδάσκονται.

10 *Ἐκ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων πληροφορούμεθα καὶ βεβαιούμεθα ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τὰ πάντα ποιήσας Θεός, ὁ καὶ παραγαγὼν ἡμᾶς χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, ὁ νοῦν καὶ λόγον καὶ ψυχὴν νοερὰν ἡμῖν χαρισάμενος, ὁ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ ποιήσας ἡμᾶς καὶ τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας ἀποδιώξας ἡμῶν· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμυδρῶς πως καταξιώσας ὡς ἐν σκιᾷ ὑποδεῖξαι ἡμῖν ἀφ' ὧν καὶ ἐμάθομεν, δι' ὧν*

19. Α' Κορ. 12,8–10.

ἐκεῖνος ποὺ κατηχήθηκε τὸν λόγο καὶ ἐπίστευσε ὅτι ὑπάρχει Θεός, στὸν ὁποῖον ἐπίστευσε μὲ τὸν λόγο τῆς διδασκαλίας. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν γνώση λαμβάνουν οἱ πιστοὶ μὲ ποικίλα καὶ πολύτροπα σημεῖα, μὲ αἰνίγματα, μὲ ἔσοπτρα, μὲ μυστικὲς καὶ ἀνέκφραστες ἐνέργειες, μὲ θεῖες ἀποκαλύψεις, μὲ ἀμυδρὲς ἐλλάμψεις, μὲ θεωρία τῶν λόγων τῆς κτίσεως, καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐξάνει καθημερινῶς ἡ πίστη αὐτῶν καὶ ἀνεβαίνουν στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Κι ὄχι μόνον αὐτό· ἀλλὰ καὶ τοὺς πληροφορεῖ ὁ Θεός, ὅπως τοὺς ἀποστόλους, μὲ τὴν ἀποστολὴ καὶ παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ φωτίζονται τελειότερα καὶ διδάσκονται μὲ τὸ φῶς, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄρρητος κι ἀνέκφραστος, ἄκτιστος καὶ αἰώνιος, ἀΐδιος καὶ ἀκατάληπτος. Διότι, μόνο μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα διδάσκονται κάθε γνώση καὶ ἐπίγνωση, κάθε λόγο σοφίας καὶ μυστικώτερης γνώσεως καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ τὴν ἐνέργεια τῶν θαυμάτων, τὴν χάρη τῆς προφητείας, τὰ γένη τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν ἑρμηνεία τῶν γλωσσῶν[19], ἀντιλήψεις καὶ κυβερνήσεις πόλεων καὶ λαοῦ[20], ἐπίγνωση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπίτευξη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, υἱοθεσία, τὴν ἔνδυση μὲ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, τὴν γνώση τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ, τὴν κατανόηση τοῦ μυστηρίου τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας αὐτοῦ, καὶ γενικὰ ὅλα, ὅσα ἀγνοοῦν οἱ ἄπιστοι καὶ μποροῦμε ἐμεῖς, οἱ ἄξιοι νὰ εἴμαστε πιστοί, νὰ γνωρίζομε, νὰ πιστεύομε, νὰ λέγομε.

10 Ἀπὸ τοῦτα λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια πληροφορούμαστε καὶ βεβαιωνόμαστε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ ἐδημιούργησε τὰ πάντα καὶ μᾶς ἔπλασε παίρνοντας χῶμα ἀπὸ τὴν γῆ, ποὺ μᾶς ἐχάρισε νοῦ, λόγο καὶ νοερὴ ψυχή, ποὺ μᾶς ἐδημιούργησε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν[21] αὐτοῦ καὶ ἔδιωξε τὸ σκοτάδι τῆς ἀγνωσίας μας· κι αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀξίωσε νὰ μᾶς ὑποδείξει ἀμυδρὰ κάπως τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀπὸ τὰ καθ' ἡμᾶς, σὰν σὲ σκιά, ἀπὸ τὰ

---

20. Α' Κορ. 12,28.
21. Γεν. 1,26.

καὶ ὁρῶμεν, παρ' ὧν καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὥσπερ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὸν ἡμῶν τὸν ἐνδιάθετον λόγον ἐν τῇ πλάσει τοῦ σώματος ἡμῶν ἅμα παρήγαγε (τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι «ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνεῦμα ζωῆς καὶ ἐγένετο αὐτῷ εἰς ψυχὴν ζῶσαν», δείκνυσιν ὅτι συνυπῆρχε τῇ ψυχῇ ὁ νοῦς ἡμῶν καὶ ὁ λόγος, μὴ προϋπάρξαντος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν μηδὲ προϋποστάντος, ὡς ἓν ὄντων ἅμα τῶν τριῶν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ζωῆς δοθέντων ἡμῖν). Ὥσπερ οὖν ἐν τούτοις οὐ προϋπῆρξεν ἓν οὐδὲ προϋπέστη τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, μιᾶς οὐσίας ὄντων καὶ φύσεως, οὕτως οὐδὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ὁμοτίμῳ Τριάδι προϋπῆρξε τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. Οὐδὲ γὰρ ἔσχε ποτὲ ὁ ποιητὴς τῆς εἰκόνος Θεός, τρισυπόστατος ὤν, προϋποστὰν τῶν τριῶν ἕν, ἀλλ' ἅμα τὰ τρία ἓν ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἓν ὡσαύτως ἀεὶ τρία.

11 Τοῦτο τοιγαροῦν ὁμολογοῦντες πιστεύομεν καὶ πᾶσιν ἄλλοις οἷς οὐ τολμηρὸν τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν καὶ ἐρευνᾶν διαμαρτυρόμεθα, ὅτι ἐστὶ Θεὸς τρισυπόστατος, Πατὴρ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἁγία Τριάς, εἰς ἣν βεβαπτίσμεθα, ὃ ἐκ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων ἐνεργειῶν καὶ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν θεσμῶν τε καὶ εὐαγγελίων ἐβεβαιώθημεν. Πῶς δὲ Τριὰς ἢ πότε ἢ ὁποία καὶ ποδαπή, ἡ οὖσα κτίστις τῶν ὅλων, οἱ κτισθέντες οὐκ ἴσμεν ἡμεῖς. Εἰ δὲ οὐκ ἴσμεν, ὥσπερ οὐδὲ οἴδαμεν, πόσων ἐσμὲν σκηπτῶν ἄξιοι, περὶ ὧν οὐκ οἴδαμεν λέγοντες; Τὸ γὰρ μὴ ὂν τῶν γεγενημένων ἁπάντων μηδέν, μήτε τῶν ὁρωμένων, μήτε τῶν ἀοράτων, πῶς εἰδέναι δυνάμεθα, ἡμεῖς οἱ ὁρατοὶ καὶ

ὁποῖα καὶ ἐμάθαμε, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ βλέπομε, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ πιστεύομε, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς τὸ νοῦ μας, ἔτσι καὶ τὴν ψυχὴ κι αὐτὸν τὸν ἐνδιάθετο λόγο τὰ παρήγαγε συγχρόνως κατὰ τὴν δημιουργία τοῦ σώματος. Διότι ὁ λόγος ὅτι «ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, λαμβάνοντας χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, κι ἐνεφύσησε στὸ πρόσωπό του πνεῦμα ζωῆς κι αὐτὸ ἀνάχθηκε σὲ ψυχὴ ζῶσα»[22], δείχνει ὅτι συνυπῆρχε μὲ τὴν ψυχὴ ὁ νοῦς μας καὶ ὁ λόγος, καὶ ὅτι δὲν προϋπῆρξε τὸ ἕνα ἀπὸ αὐτά, σὰ νὰ ἦταν τὰ τρία συγχρόνως ἕνα καὶ σὰ νὰ ἐδόθηκαν σ' ἐμᾶς σ' ἕνα πνεῦμα ζωῆς. Ὅπως λοιπὸν σ' αὐτὰ δὲν προϋπῆρξε ἕνα οὔτε προϋπέστη τοῦ ἑνὸς τὸ ἄλλο, ἀφοῦ ἔχουν μία οὐσία καὶ μία φύση, ἔτσι οὔτε στὴν ἁγία καὶ ὁμοούσια καὶ ὁμότιμη Τριάδα δὲν προϋπῆρξε τοῦ ἑνὸς τὸ ἄλλο. Διότι δὲν εἶχε ποτὲ ὁ Θεὸς ὁ ποιητὴς τῆς εἰκόνας, ποὺ εἶναι τρισυπόστατος, προϋπάρχον τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ τρία, ἀλλὰ συγχρόνως τὰ τρία εἶναι ἕνα, ὁ Θεός, καὶ τὸ ἕνα παρομοίως πάντοτε τρία.

11 Ὁμολογώντας λοιπὸν αὐτό, τὸ πιστεύομε καὶ μαρτυροῦμε σ' ὅλους τοὺς ἄλλους, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ λέγουν καὶ νὰ ἐρευνοῦν τὰ περὶ Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος, Πατήρ, Υἱὸς καὶ ἅγιο Πνεῦμα, ἡ ἁγία Τριάς, στὴν ὁποία ἐβαπτισθήκαμε· γι' αὐτὸ ἐβεβαιωθήκαμε ἀπὸ τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος ποὺ ἔγιναν σ' ἐμᾶς κι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς καὶ τὰ εὐαγγέλια. Πῶς ὅμως ὑφίσταται ἡ Τριάς, ποὺ εἶναι ἡ κτίσις τῶν ὅλων, ἢ πότε ἢ ποιά εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ, δὲν τὸ γνωρίζομε ἐμεῖς, ποὺ εἴμαστε κτίσματα. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν γνωρίζομε, ὅπως δὲν γνωρίζομε, πόσων κεραυνῶν εἴμαστε ἄξιοι, ἀφοῦ ὁμιλοῦμε γιὰ πράγματα ποὺ δὲν γνωρίζομε; Διότι ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι κάτι ἀπὸ τὰ γενόμενα γενικῶς, οὔτε ἀπὸ τὰ ὁρατὰ οὔτε ἀπὸ τὰ ἀόρατα, πῶς μποροῦμε νὰ τὸ γνωρίσομε ἐμεῖς οἱ ὁρατοὶ καὶ κτιστοί, οἱ φθαρτοί, οἱ αἰ-

---

22. Γεν. 2,7.

κτιστοί, οἱ φθαρτοί, οἱ αἰσθητοί, οἱ τυφλοὶ καὶ ἀφώτιστοι; Καὶ ταῦτα, ὥσπερ τεῖχος μέσον ἡμῶν καὶ Θεοῦ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν προκειμένων καὶ διειργόντων ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ, ὃ εἰ μὴ διὰ μετανοίας ἀνέλωμεν ἢ καὶ ὑπερβῶμεν, οὐ μόνον οὐ γνῶναι Θεὸν δυνηθῶμεν, ἀλλ' οὐδ' ὅτι ἄνθρωποί ἐσμεν εἰσόμεθα. Τοῦ γὰρ φραγμοῦ ἱσταμένου καὶ χωρίζοντος ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φωτός, πῶς ἐν σκότει διάγοντες ἑαυτοὺς καταμαθεῖν ἰσχύσομεν, ἢ ὁποῖοί ἐσμεν καὶ ποδαποί, ἢ ποῦ καὶ πόθεν φερόμεθα, ἢ ποῦ ἀπαγόμεθα καὶ τίνες ἐσμὲν ἐν ἀληθείᾳ ἐπιγνωσόμεθα; Εἰ δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦμεν, πολλῷ μᾶλλον τὸν ὄντα ἀσυγκρίτως ὑπὲρ ἡμᾶς; Εἰ γὰρ μὴ ἑαυτοὺς ἠγνοοῦμεν, οὐκ ἂν τολμηρῶς περὶ Θεοῦ ἐφθεγγόμεθα· τὸ γὰρ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων λέγειν ἀφωτίστους ὄντας ἡμᾶς καὶ κενοὺς Πνεύματος ἁγίου, ἄγνοιαν ἡμῶν ἑαυτῶν ἐμφανίζει. Καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἀκριβῶς ἐγινώσκομεν, οὐδὲ εἰς οὐρανὸν ἀτενίσαι οὐδὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπειν, οὐδὲ πατεῖν τὴν γῆν αὐτὴν ἀξίους ἂν ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἐλογισάμεθα πώποτε, ἀλλ' ὑπὸ γῆν κατορύξαι προεθυμήθημεν ἄν.

12 *Τί γὰρ ἀκαθαρτότερον, εἰπέ μοι, τοῦ μετὰ οἰήσεως καὶ ὑπερηφανίας διδάσκειν ἐπιχειροῦντος τὰ τοῦ Πνεύματος ἄνευ Πνεύματος; Τί μιαρώτερον τοῦ μὴ μετανοήσαντος καὶ προκαθάραντος ἑαυτόν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφέντος, διὰ μόνης δὲ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως καὶ τῆς ἔξω σοφίας βουλομένου θεολογεῖν καὶ περὶ τῶν ὄντων καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντων τολμηρῶς διαλέγεσθαι; Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον ἁμαρτήσας ἐστίν, ὅπερ ἀδύνατον, τοῦτο δὲ αὐτὸ μόνον ὑπόδικον κρίσεως αἰωνίου καθίστησι τὸν τοιοῦτον, ἐπειδὴ «ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος». Εἰς τοσοῦτον γὰρ*

23. Ἰω. 11,9.

σθητοί, οἱ τυφλοὶ καὶ ἀφώτιστοι; Καὶ μάλιστα ὅταν στέκουν σὰν τεῖχος ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ οἱ ἁμαρτίες μας καὶ μᾶς παρεμποδίζουν ἀπὸ αὐτόν· αὐτὸ τὸ τεῖχος ἐὰν δὲν τὸ ἀφαιρέσομε ἢ δὲν τὸ ὑπερβοῦμε μὲ τὴν μετάνοια, ὄχι μόνο δὲν θὰ μπορέσομε νὰ γνωρίσομε τὸν Θεό, ἀλλ' οὔτε θὰ λησμονήσομε ὅτι εἴμαστε ἄνθρωποι. Διότι, ἐὰν ὁ φραγμὸς στέκεται καὶ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸ φῶς, πῶς θὰ μπορέσουμε, ἐνῶ ζοῦμε στὸ σκοτάδι, νὰ γνωρίσομε τοὺς ἑαυτούς μας, ποιοί εἴμαστε καὶ ἀπὸ ποῦ, ἢ ποῦ καὶ ἀπὸ ποῦ φερόμαστε, ἢ ποῦ ὁδηγούμαστε, καὶ νὰ μάθομε ποιοί εἴμαστε στ' ἀλήθεια; Ἐὰν λοιπὸν ἀγνοοῦμε ἐμᾶς τοὺς ἰδίους, πολὺ περισσότερο ἀγνοοῦμε ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερός μας. Ἐὰν ὅμως δὲν ἀγνοούσαμε τοὺς ἑαυτούς μας, δὲν θὰ ὁμιλούσαμε τολμηρῶς γιὰ τὸν Θεό· διότι τὸ νὰ συζητοῦμε γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, ἐνῶ εἴμαστε ἀφώτιστοι καὶ κενοὶ ἁγίου Πνεύματος, φανερώνει ἄγνοια τῶν ἰδίων τῶν ἑαυτῶν μας. Καὶ εὔλογα· διότι, ἐὰν ἐγνωρίζαμε ἀκριβῶς τοὺς ἑαυτούς μας, δὲν θὰ θεωρούσαμε ποτὲ τοὺς ἑαυτούς μας ἀξίους, οὔτε νὰ ἀτενίσομε τὸν οὐρανό, οὔτε νὰ βλέπομε τὸ φῶς τοῦ κόσμου αὐτοῦ[23], οὔτε νὰ πατοῦμε τὴν γῆ αὐτή, ἀλλὰ θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ κρυφτοῦμε κάτω ἀπὸ τὴν γῆ

12 Διότι, πές μου, τί εἶναι ἀκαθαρτώτερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ διδάσκει μὲ φαντασία καὶ ὑπερηφάνεια τὰ τοῦ Πνεύματος χωρὶς Πνεῦμα; Τί εἶναι μιαρώτερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν μετανόησε καὶ δὲν προκαθάρισε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἀφήνει αὐτὸ καὶ θέλει μὲ τὴν ψευδώνυμη μόνο γνώση[24] καὶ τὴν κοσμικὴ σοφία νὰ θεολογεῖ καὶ νὰ διαλέγεται τολμηρὰ περὶ τῶν ὄντων καὶ πάντοτε ἔτσι ὄντων; Καὶ στὴν περίπτωση ποὺ δὲν ἔχει ἁμαρτήσει γιὰ τίποτε ἄλλο, ποὺ εἶναι ἀδύνατο, αὐτὸ καὶ μόνο τὸν καθιστᾶ ὑπόδικο αἰώνιας κρίσεως, ἐπειδὴ «κάθε ὑψηλοκάρδιος εἶναι ἀκάθαρτος γιὰ τὸν Κύριο»[25]. Σὲ τόσο μεγάλη

---

24. Α' Τιμ. 6,20.
25. Παροιμ. 16,5.

ἀνοίας ἐξώκειλαν τῶν τοιούτων τινές, ὥστε μηδὲ λέγειν μηδὲ νομίζειν ἡμαρτηκέναι αὐτούς. Τῆς μανίας! Οὐδεὶς ἀναμάρτητος, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· «Πάντες» γὰρ φησὶν «ἥμαρτον» ὁ θεῖος Ἀπόστολος, «καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι». Εἰ δέ, κατὰ τὸ ὅσιον λόγιον, «οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἷς ὁ Θεὸς καὶ πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ», ὁ λέγων μὴ ἡμαρτηκέναι, ὡς οὐκ οἶδεν, ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Θεῷ καὶ ἔστιν ὅμοιον τῷ εἰπόντι· «Θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ». Εἰ δὲ ἡμαρτηκέναι ὁμολογεῖς, δεῖξόν μοι τὴν γνησίαν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ἐξομολόγησιν, τὴν πρὸς τὸν ἀναδεξάμενόν σου τοὺς λογισμοὺς πνευματικὸν πατέρα πίστιν εἰλικρινῆ,· τὴν ὑποταγήν, τὴν ἐν τοῖς εὐτελέσιν ἔργοις ὑπακοήν, τὴν ἐν τοῖς ὑποδεεστέροις τῶν ἀδελφῶν ὑπηρεσίαν, τὴν ἐν τοῖς ἀσθενοῦσι διακονίαν, ἔτι δὲ τὴν ἀπὸ ψυχῆς ταπείνωσιν, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἄπλατον καὶ ἀνυπόκριτον ἦθος. Καὶ εἰ ἐνδιαθέτῳ γνώμῃ ψυχῆς ὑποκάτω πάντων ἑαυτὸν ἔσχες, ὅθεν ἡ διηνεκὴς κατάνυξις καὶ τὰ χαροποιὰ δάκρυα τίκτονται, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἡ κάθαρσις ἐπιγίνεται τῆς ψυχῆς τῷ σπουδαίῳ καὶ ἡ τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων ἐπίγνωσις, καὶ τότε λάλει περὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κἀγώ σου τῶν λόγων γνωρίσω τὴν δύναμιν.

13 *Ὁ γὰρ καρπὸς καὶ τὸ ἔργον τῆς μετανοίας ταῦτά εἰσιν, ἃ τὴν μὲν ἄγνοιαν ἀποδιώκουσι, τὴν δὲ γνῶσιν ὁμοῦ προστιθέασι· γνῶσιν δὲ λέγω τὴν περὶ ἡμᾶς πρῶτον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἔπειτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τῶν θείων τῶν τοῖς ἀμετανοήτοις ἀθεάτων καὶ ἀγνώστων μυστηρίων, φημὶ δὴ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως, ἣν οὐδεὶς ἂν πλουτήσῃ πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν εἰρημένων, εἰ καὶ πᾶ-*

26. Ρωμ. 3,23–24.

μάλιστα ἀνοησία ἐξέπεσαν μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ὥστε οὔτε νὰ λέγουν οὔτε νὰ πιστεύουν ὅτι ἔχουν ἁμαρτήσει. Τί μανία! Κανεὶς δὲν εἶναι ἀναμάρτητος, ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν, τὸν Θεό· «διότι ὅλοι ἁμαρτάνουν», λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, «καὶ στεροῦνται τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν μὲ τὴν χάρη αὐτοῦ»[26]. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸ ἱερὸ λόγιο, δὲν εἶναι κανεὶς ἀναμάρτητος πλὴν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ[27] καὶ ὅλοι ἁμαρτάνουν καὶ στεροῦνται τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι δὲν ἔχει ἁμαρτήσει, χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ, ἐξισώνει τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν Θεὸ καὶ εἶναι ὅμοιος μ' ἐκεῖνον ποὺ εἶπε· «θὰ τοποθετήσω τὸν θρόνο μου ἐπάνω στὰ σύννεφα καὶ θὰ γίνω ὅμοιος μὲ τὸν Ὕψιστο»[28]. Ἐὰν ὅμως ὁμολογεῖς ὅτι ἔχεις ἁμαρτήσει, δεῖξε μου τὴν γνήσια ἐξομολόγηση γιὰ τὶς ἁμαρτίες, τὴν εἰλικρινῆ πίστη πρὸς τὸν πνευματικὸ πατέρα ποὺ ἐδέχθηκε τοὺς λογισμούς σου, τὴν ὑπακοὴ στὰ εὐτελῆ ἔργα, τὴν ὑπηρεσία στοὺς ὑποδεέστερους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, τὴν διακονία στοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἀκόμη τὴν ἀπὸ ψυχῆς ταπείνωση, τὸ ἀσχημάτιστο, τὸ ἄπλαστο καὶ ἀνυπόκριτο ἦθος. Ἔτσι, ἐὰν τοποθετεῖς τὸν ἑαυτό σου κάτω ἀπὸ ὅλους, μὲ ἐνδιάθετη ψυχικὴ διάθεση, ἀπὸ ὅπου γεννῶνται ἡ συνεχὴς κατάνυξη καὶ τὰ χαροποιὰ δάκρυα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ μὲ τὰ ὁποῖα πραγματοποιεῖται ἡ ψυχικὴ κάθαρση, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἡ ἐπίγνωση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, τότε νὰ μιλᾶς γιὰ τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα πράγματα, κι ἐγὼ θὰ σοῦ ἀναγνωρίσω τὴν δύναμη τῶν λόγων.

13 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὁ καρπὸς καὶ τὸ ἔργο τῆς μετανοίας, τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνουν τὴν ἄγνοια καὶ προσθέτουν μαζὶ καὶ τὴν γνώση· κι ὅταν λέγω 'γνώση' ἐννοῶ πρῶτα αὐτῶν ποὺ εἶναι γύρω μας καὶ δικά μας, ἔπειτα αὐτῶν ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ ἐμᾶς, καθὼς καὶ τῶν θείων μυστηρίων, ποὺ γιὰ τοὺς ἀμετανοήτους εἶναι ἀθέατα καὶ ἄγνωστα· ἐννοῶ δηλαδὴ τὴν πίστη μας, τὴν

---

27. Λουκᾶ 18,19. Ἰω. 3,5.
28. Ἠσ. 14,14.

σαν ἐγκύκλιον διέλθοι φιλοσοφίαν· εἰ δὲ μὴ ταύτης ἐν μετοχῇ γένηται πλουσίᾳ, ἐν σκότει βαθυτάτῳ διάξει τῆς ἀγνωσίας τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον. Εἰ γὰρ καὶ ἐν γράμμασι κεῖνται καὶ παρὰ πάντων τὰ θεῖα καὶ περὶ τῶν θείων πᾶσιν ἀναγινώσκονται, ἀλλὰ μόνοις ἐκείνοις ταῦτα ἀποκαλύπτονται τοῖς θερμῶς μετανοήσασι καὶ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας καλῶς καθαρθεῖσι, καὶ τοσοῦτον, καθ' ὅσον ἡ ἀναλογία καὶ τὸ μέτρον ὑπάρχει τῆς αὐτῶν μετανοίας ὁμοῦ καὶ καθάρσεως· οἷς καὶ φανεροῦνται τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος καὶ ἀφ' ὧν ὁ λόγος πηγάζει τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ γνώσεως, ὡς ποταμὸς πολύρρους κατακλύζων τὰς φρένας τῶν ἐναντίων. Τοῖς δέ γε ἄλλοις ἅπασιν ἄγνωστα καὶ κεκρυμμένα ὑπάρχει καὶ μηδόλως ἀναπτυσσόμενα ὑπὸ τοῦ διανοίγοντος τὸν νοῦν τῶν πιστῶν εἰς τὸ συνιέναι τὰς Γραφάς. Καὶ εἰκότως· «τὸ γὰρ μυστήριόν μου», φησίν, «ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς». Τοίνυν καὶ δοκοῦσι βλέπειν μὴ βλέποντες οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀκούειν μηδόλως ἀκούοντες καὶ συνιέναι ἀσύνετοι ὄντες, αἴσθησιν τῶν ἀναγινωσκομένων λαβεῖν μὴ δυνάμενοι. Καὶ καθάπερ ἕκαστος τῶν ἀπίστων φρονεῖν οἴεται μὴ φρονῶν, καὶ εἰδέναι τι δοκεῖ μηδὲν ὅλως εἰδὼς (εἴ τι γὰρ καὶ οἶδε, κακῶς οἶδεν, ὃ καὶ χεῖρον πάσης ἀγνωσίας ἐστίν), οὕτως, οἶμαι, καὶ οὗτοι. Δοκοῦντες γὰρ εἶναι σοφοί, μωροὶ τῷ ὄντι γεγόνασιν, ὥσπερ ἐξεστηκότες καὶ ἔκφρονες τὰς ἑαυτῶν ἡμέρας οἱ δυστυχεῖς διερχόμενοι καὶ μηδὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων εἰδότες, ὡς δεῖ· ὧν τῆς οἰήσεως καὶ ὑπερηφα-

---

29. Βλ. Α' Κορ. 2,10.
30. Ρωμ. 11,33. Α' Κορ. 12,8.
31. Βλ. Ματθ. 13,13.

ὁποία κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀποκτήσει προτοῦ νὰ πραγματοποιήσει αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε, κι ἂν ἀκόμη χρησιμοποιοῦσε κάθε ἐγκύκλιο φιλοσοφία· ἐὰν ὅμως δὲν συμμετάσχει πλουσίως σ' αὐτήν, τότε θὰ περάσει τὸν χρόνο τῆς ζωῆς του στὸ βαθύτατο σκοτάδι τῆς ἀγνωσίας. Διότι, παρ' ὅλο ποὺ τὰ θεῖα καὶ τὰ περὶ τῶν θείων εὑρίσκονται γραμμένα καὶ διαβάζονται ἀπὸ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα, ὅμως ἀποκαλύπτονται μόνο σ' ἐκείνους ποὺ μετανόησαν θερμῶς καὶ μὲ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοια ἐκαθαρίσθηκαν καλῶς, καὶ μάλιστα τόσο, ὅση εἶναι ἡ ἀναλογία καὶ τὸ μέτρο τῆς μετανοίας τους μαζὶ μὲ τῆς καθάρσεως. Σ' αὐτοὺς φανερώνονται καὶ τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος[29] καὶ ἀπὸ αὐτὰ πηγάζει ὁ λόγος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς γνώσεως[30], ὡς ποταμὸς πολύρρους ποὺ κατακλύζει τὰ ἐμπόδια τῶν ἐναντίων. Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ὅμως παραμένουν ἄγνωστα καὶ κρυμμένα[31] καὶ δὲν ξετυλίγονται καθόλου ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ διανοίγει τὸν νοῦ τῶν πιστῶν γιὰ νὰ κατανοοῦν τὶς Γραφές[32]. Καὶ εὔλογα· «διότι τὸ μυστήριό μου», λέγει, «εἶναι γιὰ μένα καὶ γιὰ τοὺς δικούς μου»[33]. Ἔτσι λοιπὸν αὐτοὶ νομίζουν ὅτι βλέπουν χωρὶς νὰ βλέπουν, ὅτι ἀκούουν χωρὶς νὰ ἀκούουν, ὅτι καταλαβαίνουν ὄντας ἀσύνετοι, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ λάβουν τὴν αἴσθηση τῶν ἀναγινωσκομένων. Κι ὅπως ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀπίστους νομίζει ὅτι σκέπτεται, ἐνῶ δὲν σκέπτεται, καὶ πιστεύει ὅτι γνωρίζει κάτι χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει καθόλου (διότι ἐὰν γνωρίζει κάτι, κακῶς τὸ γνωρίζει, κι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ κάθε ἀγνωσία), ἔτσι νομίζω, κι αὐτοί. Διότι, νομίζοντας ὅτι εἶναι σοφοί, στὴν πραγματικότητα ἔγιναν μωροί[34], περνώντας οἱ δυστυχεῖς τὶς ἡμέρες τους ὡς ἐξωπραγματικοὶ καὶ ἔκφρονες, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, ὅπως πρέπει. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἴθε νὰ μᾶς καθαρίσει ἀπὸ τὸν κομπασμὸ καὶ τὴν ὑπε-

32. Λουκᾶ 24,45.

33. Εἶναι ἄγραφο λόγιο. A. Resch, Agrapha (Texte und untersuch. N. F. X. V., 3–4, Leipzig, 1916), σ. 108.

34. Ρωμ. 1,22.

νίας ρύσαιτο ἡμᾶς ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ καὶ μιμητὰς γενέσθαι τῆς αὐτοῦ ταπεινώσεως ἀξιώσοι.

14 *Ταύτης οὖν τῆς ὁδοῦ, φημὶ δὴ τῆς μακαρίας ταπεινοφροσύνης, ὁ παρεκκλίνων καὶ ἔξω που, δεξιὰ τυχὸν ἢ ἀριστερά, βαδίζων καὶ πορευόμενος καὶ τοῖς ἴχνεσι τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ μὴ καταδεχόμενος ἕπεσθαι, πῶς εἰς τὸν νυμφῶνα αὐτοῦ σὺν αὐτῷ εἰσελεύσεται; Μὴ συνεισελθὼν δέ, πῶς τὴν αὐτοῦ δόξαν θεάσεται; Μὴ θεασάμενος δὲ ταύτην, πῶς τὰ κατ' αὐτὴν ἢ τὰ περὶ αὐτὴν ἄλλοις ἐκδιηγήσεται; Πῶς περὶ ὧν οὐκ οἶδε καὶ οὐκ ἐθεάσατο πώποτε εἰπεῖν καθόλου τολμήσειεν; Εἰ δ' ἐπιχειρήσειε περὶ τοιούτων καὶ τηλικούτων διδάσκειν, ἆρα τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς ἀφρονέστερος; Ἆρα οὐχὶ καὶ αὐτῶν τῶν τετραπόδων κτηνῶν ἀλογώτερος ἔσται καὶ παντάπασι κτηνωδέστερος; Πάντα γάρ, ὡς ὁρᾶται, τὰ ἄλογα ζῷα τὴν ἑαυτῶν φυλάττει καὶ φύσιν καὶ τάξιν, καὶ τοὺς ἰδίους ὅρους ἕκαστον αὐτῶν οὐχ ὑπερβαίνει ποτέ. Οὗτος δὲ ὁ χειρὶ Θεοῦ πλασθείς, ὁ λόγῳ καὶ αὐτεξουσιότητι παρ' αὐτοῦ τιμηθείς, οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο τῇ ἀξίᾳ, οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἐπέγνω ἀσθένειαν, οὐδὲ ἐνέμεινεν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐντεθεῖσι τῇ φύσει αὐτοῦ ἀγαθοῖς, οὐδὲ ἐντὸς τῶν ἰδίων ὅρων ἔστη ἢ τὰ ἑαυτοῦ μέτρα συνῆκεν· ἀλλ' ὡς ὁ Ἑωσφόρος ἢ καὶ ὁ Ἀδὰμ ὕστερον, ὁ μὲν ἄγελος ὤν, ὁ δὲ ἄνθρωπος, κατεπαρθέντες τοῦ ποιητοῦ, θεοὶ γενέσθαι προεθυμήθησαν, οὕτως οἶμοι καὶ οὗτος, τοὺς ὅρους τῆς ἰδίας φύσεως ὑπερβὰς καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν ἐπιθυμήσας καὶ φαντασθείς, οὐ διὰ ταπεινώσεως καὶ χριστομιμήτου πολιτείας πρὸς ὕψος πνευματικῆς γνώσεως ἀνελθεῖν ἠβουλήθη, ἀλλὰ διὰ ὑπερηφανίας καὶ ἐπάρσεως· οἱονεὶ πλίνθους τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἄλλοθεν ἄλλους συλλέξας καὶ δι' ἐπιμόνου μελέτης*

---

35. Γεν. 11,3.

ρηφάνεια καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ γίνομε μιμητὲς τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ.

14 Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ παρεκκλίνει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁδό, ἐννοῶ βέβαια τῆς μακαρίας ταπεινοφροσύνης, βαδίζοντας καὶ πορευόμενος δεξιὰ καὶ ἀριστερά, χωρὶς νὰ καταδέχεται ν' ἀκολουθεῖ τὰ ἴχνη τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ, πῶς θὰ εἰσέλθει μαζί του στὸν νυμφῶνα του; Καὶ χωρὶς νὰ συνεισέλθει, πῶς θὰ ἰδεῖ τὴν δόξα του; Καὶ χωρὶς νὰ τὴν ἰδεῖ, πῶς θὰ διηγηθεῖ σ' ἄλλους τὰ κατ' αὐτὴν ἢ τὰ περὶ αὐτήν; Καὶ πῶς, γι' αὐτὰ ποὺ δὲν ἐγνώρισε καὶ δὲν εἶδε ποτέ, θὰ τολμοῦσε καθόλου νὰ μιλήσει; Ἐὰν θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ διδάσκει γιὰ τέτοια καὶ τόσο μεγάλα, ἄραγε ὑπάρχει στὴν γῆ ἀφρονέστερος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο; Ἄραγε δὲν εἶναι ἀλογώτερος κι ἀπὸ αὐτὰ τὰ τετράποδα κτήνη κι ἐντελῶς κτηνωδέστερος; Διότι, ὅπως βλέπομε, ὅλα τὰ ἄλογα ζῶα φυλάττουν τὴν φύση καὶ τὴν τάξη τους, καὶ δὲν ὑπερβαίνει ποτὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δικά του ὅρια. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἐπλάσθηκε μὲ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐτιμήθηκε ἀπὸ αὐτὸν μὲ λόγο καὶ αὐτεξουσιότητα, δὲν ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀξία του σωστά, οὔτε ἀπέβαλε τὴν δική του ἀσθένεια, οὔτε παρέμεινε στὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐτέθηκαν στὴν φύση ἀπὸ τὸν Θεό, οὔτε ἐστάθηκε μέσα στὰ δικά του ὅρια, οὔτε ἐτήρησε τὰ μέτρα του· ἀλλ' ὅπως ὁ Ἑωσφόρος ἢ καὶ ὁ Ἀδὰμ ὕστερα, ὁ ἕνας ἄγγελος καὶ ὁ ἄλλος ἄνθρωπος, ἀπὸ ἔπαρση ἐμπρὸς στὸν Ποιητή, ἐθέλησαν νὰ γίνουν θεοί, ἔτσι νομίζω κι αὐτός, ὑπερβαίνοντας τὰ ὅρια τῆς δικῆς του φύσεως, ἐπεθύμησε καὶ ἐφαντάσθηκε τὰ ὑπὲρ αὐτὸν καὶ ἐθέλησε ν' ἀνεβεῖ στὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς γνώσεως ὄχι μὲ ταπείνωση καὶ χριστομίμητο τρόπο ζωῆς, ἀλλὰ μὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἔπαρση. Συνέλεξε ἕνα εἶδος πλίνθων[35] τῆς ψευδώνυμης γνώσεως[36], ἀπὸ ἐδῶ κι ἀπὸ ἐκεῖ, τοὺς ἔψησε μὲ ἐπίμο-

36. Α΄ Τιμ. 6,20.

ἐξοπτήσας αὐτούς, διὰ φιλοδοξίας τε καὶ ἀνθρωπαρεσκίας μετὰ οἰήσεως οἰκοδομήσας αὐτούς, πύργον θεολογίας καὶ πνευματικῆς γνώσεως κτήσασθαι προσεδόκησε· πρὸς δέ, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἢ καὶ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς εἶναι οἰόμενος καὶ ὑπεράνω αὐτῶν ἵστασθαι φανταζόμενος, περὶ τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς διαλέγεται. Τὸν τοιοῦτον οὖν τις ἄρα καλέσειεν ἄνθρωπον, ἢ τῶν κτηνῶν αὐτῶν ἴσον ἢ ὅλως αἴσθησιν ἔχοντα; Εἰ γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεὶς ἄνθρωπος καὶ καταξιωθεὶς ἰσαγγέλου καὶ ἀθανάτου ζωῆς, διὰ μιᾶς ἐντολῆς Θεοῦ παράβασιν οὐ μόνον τῆς ἀγγελικῆς ἐκείνης διαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, δικαίως ἀπεστερήθη, θανάτῳ καὶ φθορᾷ καὶ κατάρᾳ καταδικασθείς, τί πείσονται ἄρα οἱ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενοι ἅπαντες καὶ ἔτι τοῦ χοϊκοῦ τὴν εἰκόνα φοροῦντες καὶ θεολογεῖν ἀνάγνως ἐπιχειροῦντες;

Ἀλλὰ γὰρ εἰπέ μοι, πᾶς τις ὁ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων μὴ διδάσκεσθαι, ἀλλὰ διδάσκειν ἐπιχειρῶν, εἰ ἐκ τοῦ ᾅδου πρῶτον ἀνῆλθες καὶ πρὸς τῇ γῇ γέγονας· καὶ πῶς τοῦτό σοι παθεῖν ἐξεγένετο, καὶ διὰ ποίων τῶν ἐπιστηριγμάτων καὶ ἐπιβάσεων, διὰ τίνων δὲ καὶ ὁποίων τῶν συνεργησάντων καὶ βοηθησάντων πρὸς τὴν ἀνάβασιν; Ἀνελθὼν δὲ ὀδωδὼς καὶ βρύων φθοράν, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου κρατούμενος καὶ νεκρὸς ὢν ἔτι, πῶς ἔζησας καὶ ἰσχυρότερος γέγονας τοῦ θανάτου καὶ τὰς ἐκείνου χεῖρας διαδρᾶναι ἐξίσχυσας; Φράσον οὖν ἡμῖν καὶ εἶθ' οὕτως ἐρεῖς πάντως καὶ πῶς μετὰ τὸ ἀνελθεῖν ἐκ τοῦ ᾅδου καὶ ἐπιβῆναι τῇ γῇ τῆς τε φθορᾶς ἀπηλλάγης καὶ τῆς κατάρας ἠλευθερώθης. Εἶτα διδάξεις ἡμᾶς πῶς πάλιν ἀνήχθης ἀπὸ τῆς γῆς, ποίαις χρησάμενος βαθμίσι, ποίοις πτεροῖς πετασθεὶς ὑψώθης πρὸς οὐρανούς, ποίου ἄρ-

37. Γεν. 11,4.

νη μελέτη, καὶ τοὺς οἰκοδόμησε ὑπεροπτικὰ μὲ φιλοδοξία καὶ ἀνθρωπαρέσκεια· ἔτσι ἔλπισε ὅτι θ' ἀποκτήσει πύργο θεολογίας[37] καὶ πνευματικῆς γνώσεως. Ἐπὶ πλέον, νομίζοντας ὅτι εὑρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς ἢ καὶ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, καὶ φανταζόμενος ὅτι στέκεται ἐπάνω ἀπὸ αὐτούς, διαλέγεται γιὰ τὸν Ποιητὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ὅλων ποὺ βρίσκονται σ' αὐτά. Ποιός λοιπὸν θὰ ὀνόμαζε αὐτὸν ἄνθρωπο ἢ ἴσο μὲ τὰ ἴδια τὰ κτήνη ἢ ὅτι ἔχει καθόλου αἴσθηση; Διότι, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐπλάσθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ [38] καὶ ἀξιώθηκε ἰσάγγελη καὶ ἀθάνατη ζωή, μὲ τὴν παράβαση μιᾶς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἀποστερήθηκε δικαίως ὄχι μόνο τὴν ἀγγελικὴ ἐκείνη ζωὴ ἀλλὰ καὶ τὴν αἰώνια, καταδικασμένος σὲ θάνατο, φθορὰ καὶ κατάρα, τί θὰ πάθουν ἄραγε ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ γεννιοῦνται ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ φοροῦν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ[39] καὶ ἐπιχειροῦν νὰ θεολογοῦν κατὰ τρόπο διεφθαρμένο;

15 Ἀλλὰ πές μου, ὅποιος δὲν θέλει νὰ διδάσκεται περὶ Θεοῦ καὶ περὶ τῶν θείων, ἀλλὰ ἐπιχειρεῖ νὰ διδάσκει, ἂν πρῶτα ἀνέβηκες ἀπὸ τὸν Ἅδη καὶ ἔφθασες στὴν γῆ· καὶ πῶς σοῦ συνέβηκε αὐτό, μὲ ποιά ἐπιστηρίγματα καὶ ποιά σκαλοπάτια, μὲ ποιούς συνεργοὺς καὶ βοηθοὺς στὴν ἀνάβαση; Καὶ ἀφοῦ ἀνῆλθες, γεμᾶτος βρῶμα καὶ φθορά, ἢ καλύτερα κρατούμενος ἀπὸ τὸν θάνατο καὶ νεκρὸς ὄντας ἀκόμη, πῶς ἔζησες κι ἔγινες ἰσχυρότερος τοῦ θανάτου καὶ κατόρθωσες νὰ ξεφύγεις ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνου; Πές μας λοιπὸν αὐτά, καὶ τότε μόνο θὰ μᾶς εἰπεῖς καὶ πῶς μετὰ τὴν ἄνοδο ἀπὸ τὸν Ἅδη καὶ τὸν ἐρχομὸ στὴν γῆ ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ ἐλευθερώθηκες ἀπὸ τὴν κατάρα. Ἔπειτα θὰ μᾶς διδάξεις πῶς πάλι ἀνέβηκες ἀπὸ τὴν γῆ, ποιά σκαλοπάτια χρησιμοποιώντας καὶ μὲ ποιά φτερὰ πετώντας ἀνυψώθηκες στοὺς οὐρανούς, ἐπάνω σὲ ποιό ἅρμα ἀνέβηκες,

---

38. Γεν. 1,27.
39. Α' Κορ. 15,49.

ματος ἐπιβάς, ἐν σώματι ὢν χωρὶς σώματος, ὑπερέβης αὐτούς, ποία σε νεφέλη ὑπέλαβε. Δεῖξον ἡμῖν ταῦτα καὶ δίδαξον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἡμᾶς καὶ τότε δεξόμεθά σε περὶ Θεοῦ μετρίως πως καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου λέγοντα. Εἰ δὲ χωρὶς τῶν εἰρημένων τούτων, τῶν ἀεὶ μυστικῶς γινομένων ἐν τοῖς εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος ἀναδεδραμηκόσι Χριστοῦ, καὶ πρὸ τῆς πράξεως τῶν ἐντεταλμένων ὑπὸ Θεοῦ φθέγξασθαι τολμηρῶς ἐπιχειρήσεις, ὡς μαινόμενον καὶ ἔκφρονα καὶ δαιμονῶντά σε ἀποστραφησόμεθα, ἐπειδὴ οὔτε Ἠλίας ἄνευ τοῦ φλογεροῦ ἅρματος ἐκείνου σωματικῶς πρὸς οὐρανὸν ἤρθη, οὔτε ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς ἄνευ τῆς ὑπολαβούσης αὐτὸν νεφέλης τοῦ Πνεύματος.

16 *Καίτοι καὶ τὸν Ἠλίαν αὐτὸν δίχα τοῦ ὀφθέντος ἅρματος, ὥσπερ τὸν Ἐνώχ, μεταθεῖναι ἀπὸ τῆς γῆς εἰς οὐρανὸν ἴσχυε καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Δεσπότης ἄνευ νεφέλης καὶ τῶν συνεπομένων ἀγγέλων εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν ἠδύνατο, ἀλλὰ τοῦτο οὐ ποιεῖ. Τί τοῦτο; Ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν δέεταί τινος πάντως τοῦ ἀναφέροντος αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐκεῖσε θεάματα ὑποδεικνύοντος αὐτῷ καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκκαλύπτοντος· ὡς γὰρ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ πτερύγων εἰς ὕψος πετασθῆναι πτηνόν, οὕτως οὐδὲ νοῦν ἀνθρώπου ἀναβῆναι πρὸς τὰ ἐξ ὧν ἐξέπεσεν, εἰ μὴ τὸν προάγοντα καὶ ἀναφέροντα αὐτὸν σχῇ. Ἄλλως δὲ καὶ ἵνα δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων πιστώσηται τὴν τοῦ δούλου καὶ τὴν ἰδίαν ὁ Δεσπότης ἀνάληψιν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον καὶ δι-*

---

40. Β΄ Κορ. 12,3.
41. Ἐφ. 4,13.

ὄντας στὸ σῶμα χωρὶς σῶμα[40], πῶς τοὺς ὑπερέβηκες, ποιά νεφέλη σὲ ἅρπαξε. Δεῖξε μας αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ δίδαξέ μας γι' αὐτὰ καὶ τότε θὰ δεχθοῦμε νὰ ὁμιλεῖς περὶ τοῦ Θεοῦ, μὲ κάποια μετριοφροσύνη καὶ μὲ φόβο καὶ τρόμο. Ἂν ὅμως ἐπιχειρήσεις μὲ τόλμη νὰ ὁμιλήσεις χωρὶς αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα, ποὺ πάντοτε ἐπιτελοῦνται κατὰ τρόπο μυστικὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἔφθασαν στὴν κατάσταση ὥριμου ἀνδρὸς κατὰ τὸ μέτρο τοῦ πλήρους ἀναστήματος τοῦ Χριστοῦ[41] καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, θὰ σὲ ἀποστραφοῦμε ὡς μανιακὸ καὶ παράφρονα καὶ δαιμονισμένο· διότι οὔτε ὁ Ἠλίας δὲν ἀνυψώθηκε σωματικῶς πρὸς τὸν οὐρανὸ χωρὶς ἐκεῖνο τὸ φλογερὸ ἅρμα[42], οὔτε ὁ Δεσπότης μας καὶ Θεὸς δὲν ἀνέβηκε χωρὶς τὴν νεφέλη τοῦ Πνεύματος ποὺ τὸν παρέλαβε[43].

16 Κι ὅμως ὁ Θεὸς καὶ τὸν Ἠλία αὐτὸν μποροῦσε νὰ μεταθέσει ἀπὸ τὴν γῆ στὸν οὐρανὸ χωρὶς τὸ ἅρμα ποὺ φάνηκε, ὅπως τὸν Ἐνὼχ[44], καὶ ὁ ἴδιος πάλι ὁ Δεσπότης μποροῦσε ν' ἀνεβεῖ στοὺς οὐρανοὺς χωρὶς νεφέλη καὶ χωρὶς τοὺς συνοδοὺς ἀγγέλους· ἀλλὰ δὲν τὸ κάμνει. Γιατί γίνεται αὐτό; Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ὅτι καὶ ὁ νοῦς μας χρειάζεται ὁπωσδήποτε κάτι ποὺ θὰ τὸν ἀνυψώσει πρὸς τὸν οὐρανό, θὰ τοῦ ὑποδείξει τὰ ἐκεῖ θεάματα καὶ θὰ τοῦ ἀποκαλύψει τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδὴ ἕνα πτηνὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πετάξει στὸ ὕψος χωρὶς πτέρυγες, ἔτσι οὔτε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ ν' ἀνεβεῖ πρὸς ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξέπεσε, ἂν δὲν ἔχει αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν προαγάγει καὶ θὰ τὸν ἀνεβάσει. Γίνεται ἐπίσης καὶ γιὰ ἄλλον λόγο· γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει ὁ Δεσπότης ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τὴν ἀνάληψη καὶ ἄνοδο στοὺς οὐρανοὺς καὶ τοῦ δούλου του καὶ τὴν δική του, νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ ἐξαπατώμαστε μὲ τὰ λόγια μό-

42. Δ' Βασ. 2,11.
43. Πράξ. 1,9.
44. Γεν. 5,24.

δάξῃ ἡμᾶς μὴ λόγοις μόνοις ἐξαπατᾶσθαι καὶ πάντα ἄνθρωπον πιστεύειν πνευματικὸν ἑαυτὸν εἶναι λέγοντα, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ πρότερον βεβαιουμένους, καὶ μάλιστα ἐὰν ταῖς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίαις συνᾴδωσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ καὶ αἱ πράξεις, καὶ τηνικαῦτα προσδέχεσθαι καὶ ἀκούειν τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς λόγους Χριστοῦ· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' εἰ καὶ νεκροὺς ἀνιστᾷ, κἂν μυρία ἄλλα θαύματα ἐπιδείκνυται, ὡς δαίμονα αὐτὸν ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν, καὶ μάλιστα ὅταν νουθετούμενον μὴ καταδεχόμενον ὁρῶμεν μεταθεῖναι τὸ ἴδιον φρόνημα, ἀλλ' ἔτι ἐμμένοντα τῇ πεπλανημένῃ γνώσει αὐτοῦ καὶ εἰς οὐρανοὺς οἰόμενον τὸ πολίτευμα καὶ τὴν διαγωγὴν ἔχειν.

17 *Οὕτω γὰρ ἄνωθεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων Χριστοῦ καὶ τῶν θεσπεσίων πατέρων ἡμῶν τῆς θεοπνεύστου μυσταγωγηθέντες διδασκαλίας, ἀποτρεπόμεθα τὰς διακένους τῶν εἰς μηδὲν ἕτερον εὐκαιρούντων, ἢ εἰς τὸ περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀνέφικτα, κενοφωνίας· κρατοῦμεν δὲ τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν τῆς πίστεως ἀσινῆ καὶ ἀκράδαντον, ἣν ἄνωθεν παρ' αὐτῶν παρελάβομεν, τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τῆς μιᾶς θεότητος καὶ ἀσυγχύτου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, ἐν ᾗ βεβαπτίσμεθα, δι' ἧς καὶ ζῶμεν καὶ γινώσκομεν καὶ νοοῦμεν, ὑφ' ἣν καὶ ἐσμὲν καὶ εἰς αἰῶνας αἰώνων ἐσόμεθα, ὡς ἐξ αὐτῆς ἐσχηκότες τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, τῆς τὸ πᾶν ἐξ οὐκ ὄντων παραγαγούσης σοφίᾳ· μεθ' ἧς καὶ μετασταίημεν τῶν ἐνταῦθα εἰς γαληνοὺς λιμένας ζωῆς ἀκηράτου, ἔνθα πάντων εὐφραινομένων ἡ κατοικία καὶ ὁ χῶρος τῶν ἑορταζόντων ἐν Πνεύματι, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.*

νον καὶ νὰ πιστεύομε κάθε ἄνθρωπο ποὺ λέγει ὅτι εἶναι πνευματικός· ἀλλὰ νὰ βεβαιωνόμαστε πρῶτα ἀπὸ τὸν βίο καὶ τὶς πράξεις του, καὶ μάλιστα ἂν συμφωνοῦν οἱ λόγοι καὶ οἱ πράξεις του μὲ τὶς διδασκαλίες τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τότε νὰ δεχόμαστε καὶ ν' ἀκοῦμε τοὺς λόγους του ὡς λόγους Χριστοῦ. Ἀλλιῶς καὶ νεκροὺς ἀκόμη ἂν ἀνασταίνει καὶ μύρια ἄλλα θαύματα ἂν ἐπιδεικνύει, νὰ τὸν ἀποστρεφόμαστε καὶ νὰ τὸν μισοῦμε σὰν δαίμονα, καὶ μάλιστα ὅταν τὸν βλέπομε νουθετούμενος νὰ μὴ δέχεται νὰ μεταβάλει τὸ φρόνημά του, ἀλλ' ἀκόμη νὰ ἐμμένει στὴν πλανεμένη γνώση του καὶ νὰ νομίζει ὅτι ἔχει τὸ πολίτευμά του καὶ τὴν διαγωγή του στοὺς οὐρανούς[45].

17 Ἔτσι πράγματι, μυσταγωγημένοι ἄνωθεν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς θεσπέσιους πατέρες στὴν θεόπνευστη διδασκαλία, ἀπορρίπτομε τὶς μάταιες κενοφωνίες ἐκείνων ποὺ δὲν εὐκαιροῦν σὲ τίποτε ἄλλο[46] παρὰ στὸ νὰ περιεργάζονται καὶ νὰ πολυπραγμονοῦν τὰ πράγματα ποὺ εἶναι καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους ἀδύνατα. Κρατοῦμε τὴν ὁμολογία[97] τῆς πίστεώς μας σταθερὴ καὶ ἀκράδαντη, τὴν ὁποῖα παρελάβαμε ἄνωθεν ἀπὸ αὐτούς, στὸ ὄναμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῆς μιᾶς θεότητος καὶ τῆς ἀσύγχυτης καὶ ἀδιαίρετης Τριάδος, στὴν ὁποία ὑπάρχομε καὶ θὰ ὑπάρχομε στοὺς αἰῶνες, διότι ἀπὸ αὐτὴν ἐλάβαμε τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, ἡ ὁποία παρήγαγε μὲ σοφία τὰ πάντα ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα. Μαζὶ μ' αὐτήν, εἴθε νὰ μεταστοῦμε ἀπὸ τὰ ἐδῶ σὲ γαλήνιους λιμένες ἄφθαρτης ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ κατοικία ὅλων τῶν εὐφραινομένων[48] καὶ ὁ τόπος ἐκείνων ποὺ ἑορτάζουν ἐν Πνεύματι, στὴν ὁποία πρέπει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

---

45. Φιλ. 3,20.
46. Πράξεις 17,21.
47. Ἑβρ. 4,14.
48. Βλ. Ψαλμ. 86,7.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΕΙΝ

ΑΝΕΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ὁ ἄνωθεν εἰληφὼς τὴν τοῦ Θεοῦ αἴνεσιν ἐν τῷ στόματι διὰ παντὸς περιφέρειν, ὁ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἑλκύων πνεῦμα ζωῆς, εὐρυχωρότερον σπουδάζει τοῦτο καθ' ὥραν ποιεῖν εἰς ἀφθονωτέραν ὑποδοχὴν τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, ὅς ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, περὶ οὗ εἴρηται· «πλάτυνον τὸ στόμα σου καὶ πληρώσω αὐτό». Τοίνυν καὶ ὁ γενέσθαι τοιοῦτος ἀξιωθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δύναται ἐντετυπωμένην ἅπαξ καὶ οἱονεὶ ἐσφραγισμένην τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἔχειν διὰ παντὸς ἐνυπάρχουσαν τῇ ψυχῇ, δύναται δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ὑποθήκην πάντοτε χαίρειν, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν, κἂν εἴτε ἐσθίῃ, κἂν εἴτε πίνῃ, ὑπὸ τοῦ ἄρτου δηλαδὴ τῆς ζωῆς διηνεκῶς τρεφόμενός τε καὶ δυναμούμενος. Τοῦ τοιούτου καθεύδοντος ἡ καρδία ἐγρήγορε καὶ ἐγρηγορότος οὐδέποτε τοῦ Θεοῦ καθ' οἱονδήποτε τρόπον χωρίζεται· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Ἀπόστολος λέγει· «ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ ἓν σῶμά ἐστι, καὶ ὁ κολλώμενος τῷ

---

1. Ψαλμ. 33,2.
2. Ψαλμ. 118,132.
3. Ἰω. 6,50.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝ ΝΑ ΘΕΟΛΟΓΟΥΝ

ΧΩΡΙΣ ΠΝΕΥΜΑ

1 Ἐκεῖνος ποὺ ἀνέλαβε ἐκ τῶν ἄνω νὰ περιφέρει διαπαντὸς στὸ στόμα του τὸν ἔπαινο τοῦ Θεοῦ[1], ἐκεῖνος ποὺ ἀνοίγει τὸ στόμα του καὶ ἑλκύει πνεῦμα ζωῆς[2], φροντίζει συνεχῶς νὰ τὸ κάνει εὐρυχωρότερο γιὰ νὰ γίνει ἀφθονώτερη ἡ ὑποδοχὴ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ὁ ἄρτος ὁ ὁποῖος κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ[3] καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο λέγεται, «ἄνοιξε τὸ στόμα σου καὶ θὰ τὸ πληρώσω»[4]. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀξιώθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ γίνει τέτοιος, μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοια ἐντυπωμένη γιὰ πάντα καὶ σφραγισμένη στὸ ἡγεμονικὸ τῆς ψυχῆς του· μπορεῖ ἐπίσης νὰ χαίρεται πάντοτε κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ὑποθήκη, νὰ προσεύχεται ἀδιαλείπτως, σὲ ὅλα νὰ εὐχαριστεῖ[5], νὰ κάμει τὰ πάντα σὲ δόξα Θεοῦ, κι ὅταν τρώγει κι ὅταν πίνει[6], τρεφόμενος δηλαδὴ καὶ δυναμούμενος διαρκῶς ἀπὸ τὸν ἄρτο τῆς ζωῆς. Ἡ καρδιὰ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου κι ὅταν κοιμᾶται γρηγορεῖ[7] κι ὅταν γρηγορεῖ οὐδέποτε καὶ μὲ κανέναν τρόπο δὲν ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸν Θεό· καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ Ἀπόστολος λέγοντας, «ὁ προσκολλώμενος στὴν γυναῖκα γίνεται ἕνα σῶμα κι ὁ προσ-

4. Ψαλμ. 80,11.
5. Α' Θεσσ. 5,17.
6. Α' Κορ. 10,31.
7. Ἆσμα Ἀσμ. 5,2.

Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι». «Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Τοιγαροῦν καὶ ὁ οὕτω συναφθεὶς πνευματικῶς τῷ Θεῷ, ὥστε ἓν πνεῦμα γενέσθαι μετ' αὐτοῦ, ἁμαρτάνειν οὐ δύναται· φησὶ γὰρ ἡ θεολόγος φωνή· «εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι· πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν». Καὶ πάλιν· «πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν ὅτι ἐκ Θεοῦ γεγέννηται».

2 *Εἰ οὖν πᾶς ὁ ἁμαρτάνων τὸν Θεὸν οὐχ ἑώρακεν οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν, ὁ δὲ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, τέκνον χρηματίζων αὐτοῦ, θαυμάζειν μοι ἔπεισιν ἐπὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων οἵ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τέκνα χρηματίσαι αὐτοῦ, θεολογεῖν καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν οὐ φρίττουσι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὅταν περὶ θείων καὶ ἀνεφίκτων πραγμάτων ἀκούω τούτων τινὰς φιλοσοφοῦντας καὶ ἀνάγνως θεολογοῦντας καὶ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐξηγουμένους ἄνευ τοῦ συνετίζοντος Πνεύματος, φρίττει μου τὸ πνεῦμα καὶ οἱονεὶ ἔξω ἐμαυτοῦ γίνομαι, ἀναλογιζόμενος καὶ σκοπῶν τὸ πᾶσιν ἀκατάληπτον τῆς θεότητος καὶ ὅπως, τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοοῦντες καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς, περὶ τῶν ἀνεφίκτων ἡμῖν ἀφοβίᾳ Θεοῦ καὶ τόλμῃ φιλοσοφεῖν προθυμούμεθα, καὶ ταῦτα κενοὶ Πνεύματος ὄντες τοῦ ταῦτα φωτίζοντος ἢ καὶ ἀναπτύσσοντος καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ περὶ Θεοῦ λέγειν τι ἁμαρτάνοντες. Εἰ γὰρ τὸ γνῶναι μόνον ἕκαστον ἑαυτὸν χαλεπὸν καὶ κομιδῇ ὀλίγοις φιλοσοφούμενον, μικροῦ δὲ οὐδ' ὀλίγοις ἐν τῷ*

---

8. Α' Κορ. 6,16–17.
9. Ἰω. 4,24.

κολλώμενος στὸν Κύριο γίνεται ἕνα Πνεῦμα»[8]. Διότι «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ ὅσοι τὸν προσκυνοῦν πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»[9]. Ἐπομένως κι αὐτὸς ποὺ συνάφθηκε ἔτσι πνευματικῶς μὲ τὸν Θεό, ὥστε νὰ γίνει μαζὶ μ' αὐτὸν ἕνα Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ ἁμαρτάνει· διότι λέγει ἡ θεολόγος φωνή, «γι' αὐτὸ ἐφανερώθηκε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ σηκώσει τὶς ἁμαρτίες μας, καὶ ἁμαρτία σ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει· ὅποιος μένει σ' αὐτὸν δὲν ἁμαρτάνει, καὶ ὅποιος ἁμαρτάνει οὔτε εἶδε οὔτε ἐγνώρισε αὐτόν»[10]. Καὶ πάλι, «ὅποιος ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν ἁμαρτάνει, διότι μέσα του ὑπάρχει σπέρμα του, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἁμαρτάνει, ἐπειδὴ ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό»[11].

2 Ἀφοῦ λοιπὸν ὅποιος ἁμαρτάνει δὲν βλέπει οὔτε γνωρίζει τὸν Θεό, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν ἁμαρτάνει, ἀπομένει σ' ἐμένα ν' ἀπορῶ γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, προτοῦ γεννηθοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ διατελέσουν τέκνα του, δὲν φρίττουν ποὺ θεολογοῦν καὶ ὁμιλοῦν γιὰ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ὅταν ἀκούω μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς νὰ φιλοσοφοῦν γιὰ θεῖα καὶ ἀδύνατα πράγματα, νὰ θεολογοῦν βεβήλως καὶ νὰ ἐξηγοῦν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν χωρὶς τὸ Πνεῦμα ποὺ συνετίζει, φρίττει τὸ πνεῦμα μου καὶ γίνομαι ἐκτὸς ἑαυτοῦ· κι αὐτὸ ἐπειδὴ ἀναλογίζομαι καὶ σκέπτομαι τὸ σ' ὅλους ἀκατάληπτο τῆς θεότητας καὶ ὅτι, ἀγνοώντας ἐμεῖς αὐτὰ ποὺ εἶναι μπροστά μας καὶ τοὺς ἑαυτούς μας, προθυμοποιούμαστε μὲ ἀφοβία Θεοῦ καὶ τόλμη νὰ φιλοσοφοῦμε γιὰ τὰ ἀδύνατα σ' ἐμᾶς· κι ὅλα αὐτά, ἐνῶ εἴμαστε κενοὶ ἀπὸ Πνεῦμα, ποὺ τὰ φωτίζει ἢ καὶ τὰ ἀναπτύσσει, ἁμαρτάνοντας καὶ μόνο μὲ τὸν λόγο μας περὶ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι δύσκολο καὶ μόνο καὶ γνωρίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μόνο ἀπὸ

10. Α' Ἰω. 3,8, 5-6.
11. Α' Ἰω. 3,9.

καιρῷ τούτῳ καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ, ἡνίκα καὶ ὁ τῆς φιλοσοφίας ἔρως ἐσβέσθη τῇ βιαίᾳ φορᾷ καὶ ἀντιπνεύσει τῆς κατασχούσης ἡμᾶς ἀμελείας καὶ τῶν πραγμάτων τοῦ βίου, ἀνταλλαττομένοις τῶν αἰωνίων τὰ μηδενὸς ἄξια καὶ μηκέτ' ὄντα ἢ οὐδαμῶς ὄντα, ἄλλοτε ἄλλως μετατυπούμενα καὶ ὅρον μὴ ἔχοντα στάσεως, πολλῷ μᾶλλον τὸ γνῶναι Θεὸν χαλεπώτερον καὶ προσέτι πάντῃ ἄλογον καὶ ἀσύνετον καὶ φύσιν Θεοῦ καὶ οὐσίαν ἐξερευνᾶν. Ἀλλὰ τί τὰ ἑαυτῶν ἀφέντες, ὦ οὗτοι, καλῶς διατίθεσθαι, τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐξερευνᾶτε; Μεταβῆναι δεῖ πρῶτον ἡμᾶς ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν, εἶθ' οὕτω δέξασθαι σπέρμα ἐν ἑαυτοῖς ἄνωθεν τοῦ ζῶντος Θεοῦ καὶ γεννηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ὡς χρηματίσαι τέκνα αὐτοῦ, καὶ ἑλκύσαι Πνεῦμα ἐν τοῖς ἐγκάτοις καὶ οὕτως ἐλλαμπομένους τὰ περὶ Θεοῦ φθέγγεσθαι, καθόσον οἷόν τε καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐλλαμπόμεθα.

3 *Τὸ δὲ νῦν ἔχον πίστευέ μοι εἰς ἕνα Θεόν, ὁ καὶ οὕτω θεολογεῖν ἐφιέμενος, τὸν μὴ παρ' ἑτέρου γεγονότα τινὸς (οὐδὲ γὰρ ἦν πρὸ αὐτοῦ τι πρεσβύτερον οὔτε γέγονε), μήτε πεποιηκότα ἑαυτόν, ὥς τινες τῶν λίαν ἀνοήτων ὑπέλαβον (αὐτομάτως γὰρ τὸ μὴ ὂν γενέσθαι ἀδύνατον), τὸν ἀεὶ ὄντα καὶ προόντα καὶ ἀϊδίως ἐσόμενον ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. Οὐδὲ γὰρ ἀνυπόστατον τὸν ἐνυπόστατον καὶ τρισυπόστατον φαίη τις ἄν, πρεσβεύων ὀρθῶς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν τὰ ὑπὲρ αὐτὸν διδασκόμενος ἐν τρισὶν ὁμοουσίοις προσώποις προσκυνεῖ τὴν μίαν θεότητα. Εἰ γὰρ τὸ κατ' εἰκόνα τοῖς πάθεσι μὴ συνέχεέ τε καὶ συνεζόφωσε, πρῶτον μὲν ἐπιγνοὺς ἐπίσταται ἑαυτὸν ὅτι δὴ ψυχὴν ζῶσαν καὶ*

πολὺ λίγους, σχεδὸν μάλιστα οὔτε ἀπὸ λίγους στὸν σημερινὸ καιρὸ καὶ στὴν σημερινὴ γενεά, ὁπότε ὁ ἔρως τῆς φιλοσοφίας ἐσβήσθηκε μὲ τὴν βίαια φορὰ καὶ τὴν ἀντίθετη πνοὴ τῆς ἀδιαφορίας ποὺ μᾶς κατέχει καὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ βίου καθὼς μὲ τὰ αἰώνια ἀνταλάσσομε τὰ μηδαμινὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα ἀκόμη ἢ τὰ ἐντελῶς ἀνύπαρκτα ποὺ μεταμορφώνονται κάθε φορὰ μὲ διαφορετικὸ τρόπο καὶ δὲν ἔχουν ὅριο καταπαύσεως· πολὺ δυσκολότερο εἶναι νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸν Θεὸ καὶ ἐπιπλέον εἶναι ἐντελῶς ἄλογο καὶ ἀσύνετο νὰ ἐξερευνᾶ τὴν φύση καὶ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ γιατί, ἄνθρωποι, παραλείποντας νὰ ρυθμίζετε καλὰ τὰ δικά σας, ἐξερευνᾶτε τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων; Πρέπει πρῶτα νὰ μεταβοῦμε ἀπὸ τὸν θάνατο στὴν ζωή[12], ἔπειτα νὰ δεχθοῦμε μέσα μας ἐκ τῶν ἄνω τὸ σπέρμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ, νὰ γεννηθοῦμε ἀπὸ αὐτόν, γιὰ νὰ διατελέσομε τέκνα του, νὰ ἑλκύσομε στὰ σπλάγχνα μας τὸ Πνεῦμα[13] κι ἔτσι ἐλλαμπόμενοι νὰ λέγομε τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅσο εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλλαμφθοῦμε ἀπὸ τὸν Θεό.

3 Πρὸς τὸ παρόν, ἐσὺ ποὺ ἐπιθυμεῖς νὰ θεολογεῖς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πίστευε, παρακαλῶ, σ' ἕναν Θεό, ὁ ὁποῖος οὔτε ἔγινε ἀπὸ κάποιον ἄλλον (διότι τίποτε δὲν ἦταν παλαιότερο πρὶν ἀπὸ αὐτὸν οὔτε ἔγινε), οὔτε ἐδημιούργησε τὸν ἑαυτό του, ὅπως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ ἀνόητους ὑποστήριξαν (διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει αὐτομάτως τὸ μὴ ὄν)· πίστευε λοιπὸν τὸν ἕνα Θεὸ σὲ τρεῖς ὑποστάσεις ποὺ πάντοτε εἶναι, ἦταν πρωτύτερα καὶ αἰώνια θὰ εἶναι. Διότι δὲν θὰ μοροῦσε νὰ εἰπεῖ κάποιος ἀνυπόστατο τὸν ἐνυπόστατο καὶ τρισυπόστατο, καὶ νὰ πρεσβεύει ὀρθῶς τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ διδασκόμενος ἀπὸ τὰ κατ' αὐτὸν τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νὰ προσκυνεῖ τὴν μία θεότητα σὲ τρία ὁμοούσια πρόσωπα. Διότι, ἐὰν δὲν συνέχεε οὔτε συσκότιζε τὸ κατ' εἰκόνα μὲ τὰ πάθη, πρῶτα θὰ ἐγνώριζε τὸν ἑαυτό του με ἐπίγνωση,

---

12. Ἰω. 5,24.
13. Ψαλμ. 50,12. 118,131.

ἐνυπόστατον παρὰ τοῦ κτίσαντος εἴληφεν, αὕτη δὲ τριμερής ἐστι, νοῦν καὶ λόγον τὰ συνεπόμενα ἔχουσα· καὶ οὕτως ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν τὰ περὶ Θεοῦ νῷ σοφωτάτῳ καὶ λαμπροτάτῳ νοεῖ. Κινεῖται γὰρ νοεῖν ἀπὸ τοῦ κινοῦντος ἄνωθεν Πνεύματος ὅτι δὴ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ὁ τὸ πᾶν ἐξ οὐκ ὄντων τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὑποστησάμενος καὶ δυνάμει τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ συνέχων αὐτὸ καὶ διακρατῶν, γεννᾷ τὸν ὁμοούσιον ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως Υἱὸν μηδαμῶς ἐξ αὐτοῦ χωριζόμενον, μεθ' οὗ καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα συνεκπορεύεται, ὁμοούσιον ὂν τῷ Υἱῷ, ἐξ ὁμοουσίου Πατρός. Οὕτω δὲ καλῶς περὶ Θεοῦ νοῶν καὶ ἅμα ὁμολογῶν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἑαυτὸν ἀποδείκνυσι ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν καὶ ἀθάνατον περιφέροντα, νῷ καὶ λόγῳ τοῖς ὁμοουσίοις καὶ ἐνυποστάτοις δεδημιουργημένην· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἄνουν πάντως καὶ ἄλογον κατηγορεῖ ἑαυτόν. Πόθεν γὰρ ἂν ἄλλοθεν καὶ ἐκ ποίων ἄρα τῶν χαρακτήρων κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἔσται, τῶν θείων ἐκπίπτων ἰδιωμάτων; Εἰ δὲ ταῦτα μέν τις ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ καὶ ὀρθῶς ἐπιγράφεται, τὸν δὲ ποιητὴν ἑαυτοῦ καὶ Θεὸν ἀλόγως τῶν εἰρημένων ἀποστερεῖ τό γε ἐφ' ἑαυτόν, οὐδέν μοι τῶν ἐθνικῶν διενήνοχεν ὁ τοιοῦτος· ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν κτηνῶν ἢ ἑρπετῶν καὶ θηρίων.

4 *Ἔγωγε οὖν πιστεύω ὅτι, ὥσπερ οὐ προϋπέστη ἢ προϋφίσταται ἡ ψυχὴ τοῦ νοὸς ἢ ὁ νοῦς τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννωμένου λόγου, ἀλλ' ἅμα μὲν ἔχουσι τὸ εἶναι ὑπὸ Θεοῦ, ὁ δὲ νοῦς τὸν λόγον ἀπογεννᾷ καὶ ἐξάγει δι' αὐτοῦ τὴν βούλησιν τῆς ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ ὁ Πατὴρ καὶ Θεός, ἢ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος προϋπέστη, ἀλλ' ὡς ὁ νοῦς ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ τὸν δὲ λόγον ἔχει παρ' ἑαυτῷ, τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν ὅλῳ ὑπάρχει τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ τὸν Θεὸν Λόγον γεγεννημένον ἔχει ὅλον ἐν ἑαυτῷ·*

ὅτι δηλαδὴ ἔλαβε ἀπὸ τὸν δημιουργὸ ψυχὴ ζῶσα καὶ ἐνυπόστατη, ποὺ εἶναι τριμερής, ἔχοντας συνακόλουθα νοῦ καὶ λόγο. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὰ δικά του κατανοεῖ μὲ σοφώτατο καὶ λαμπρότατο νοῦ τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ. Πράγματι, κινεῖται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ποὺ κινεῖ ἄνωθεν νὰ κατανοήσει ὅτι ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα ἐκ τῶν μὴ ὄντων μὲ τὸν Λόγο του καὶ τὰ συνέχει καὶ τὰ διακρατεῖ μὲ τὴν δύναμη τοῦ Πνεύματός του, γεννᾶ ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως τὸν ὁμοούσιο Υἱό, μὴ ἀποχωριζόμενος καθόλου ἀπὸ αὐτόν, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο συνεκπορεύεται καὶ τὸ θεῖο Πνεῦμα, ὁμοούσιο μὲ τὸν Υἱό, ἀπὸ ὁμοούσιο Πατέρα. Ἔτσι λοιπὸν κατανοώντας καλῶς καὶ συγχρόνως ὁμολογώντας τὰ περὶ Θεοῦ, δείχνει τὸν ἑαυτό του νὰ περιφέρει κατ' εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ του, ψυχὴ λογική, νοερὴ καὶ ἀθάνατη, δημιουργημένη ἀπὸ τὸν νοῦ καὶ τὸν λόγο, ὁμοουσίως καὶ ἐνυποστάτως. Ἀλλιῶς κατηγορεῖ ἑαυτὸν ὡς ὁπωσδήποτε ἀνόητον καὶ ἄλογον. Διότι ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ καὶ ἀπὸ ποιούς ἄραγε χαρακτῆρες θὰ εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίστη, ἐφ' ὅσον ἐκπίπτει ἀπὸ τὰ θεῖα ἰδιώματα; Ἐὰν λοιπὸν αὐτὰ τὰ ἀποδίδει κανεὶς στὸν ἑαυτό του καὶ σωστὰ τὰ προσγράφει, ἐνῶ τὸν δημιουργό του καὶ Θεὸ τὸν ἀποστερεῖ ἀλόγως ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, ὁ τέτοιος ἄνθρωπος δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς· διότι διστάζω νὰ εἰπῶ ἀπὸ τὰ κτήνη ἢ τὰ ἑρπετὰ καὶ τὰ θηρία.

4 Ἐγὼ λοιπὸν βέβαια πιστεύω ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν προϋπῆρξε οὔτε προϋπάρχει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸν νοῦ οὔτε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸν λόγο ποὺ γεννᾶται ἀπὸ αὐτόν, ἀλλ' ὅτι συγχρόνως ἔχουν τὴν ὕπαρξή τους ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ὅτι ὁ νοῦς γεννᾶ καὶ ἐξάγει δι' αὐτοῦ τὴν βούληση τῆς ψυχῆς· ἔτσι οὔτε ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς δὲν προϋπῆρξε τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ὅπως ὁ νοῦς ὑπάρχει στὴν ψυχὴ καὶ ἔχει μέσα του τὸν λόγο, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας ὑπάρχει σ' ὅλο τὸ ἅγιο Πνεῦμα κι ἔχει μέσα του γεννημένο ὅλον τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅπως εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχει ὁ λόγος ἢ ὁ νοῦς χωρὶς τὴν ψυχή, ἔτσι εἶ-

καὶ καθάπερ ἀδύνατον δίχα ψυχῆς λόγον ἢ νοῦν εἶναι, οὕτως ἀμήχανον Υἱὸν σὺν Πατρὶ ἄνευ ἁγίου λέγεσθαι Πνεύματος. Πῶς γὰρ τὸν ζῶντα δίχα ζωῆς ὑπάρξαι ποτέ; ζωὴ γὰρ καὶ ζωοποιὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοιγαροῦν ὁμολόγει μοι τὸν Πατέρα οὐ προόντα γεννῶντα, τὸν Υἱὸν οὐχ ὕστερον γεννηθέντα ἢ γεγονότα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν μέν, συναΐδιον δὲ καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ σὺν Υἱῷ καὶ Πατρί· προσκύνει ὅλον τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν ὅλῳ καὶ μόνῳ τῷ συνανάρχῳ Πατρί, καὶ ὅλον τὸν Πατέρα ἐν ὅλῳ καὶ μόνῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τὴν μίαν τρισυπόστατον καὶ συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον, ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀσύγχυτον οὐσίαν καὶ φύσιν, ὡς μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν καὶ ἕνα Θεὸν τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός, ἐπειδὴ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ἐνυπάρχοντί σοι νῷ, ἵν' ἐκ τῶν κατὰ σὲ τὰ ὑπὲρ σὲ μυσταγωγούμενος τῆς εἰκόνος μὴ ἐπιλάθῃ, ἧς πρὸς αὐτοῦ ἠξιώθης, ὅλος ὁ λόγος ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν τοῖς δυσὶν ἡ ψυχὴ ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως. Τοῦτο γὰρ ἡ εἰκὼν καὶ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἄνωθεν τὸ ἀφομοιωθῆναι Θεῷ τῷ Πατρὶ καὶ τὴν εἰκόνα φέρειν τοῦ γεγεννηκότος καὶ κτίσαντος· ταύτῃ γὰρ καὶ ἄνθρωπον προσκυνοῦντες μίαν αὐτῷ προσάγομεν τὴν τιμήν, ὡς νοῦν ἔχοντι καὶ ἐμψύχῳ καὶ λογικῷ, οὐ διαιροῦντες ἢ προτιμῶντες τούτων ἓν τῶν τριῶν, ἀλλ' ὡς ἀδιαίρετα ἔχοντι τὰ τρία ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀσύγχυτά καὶ οὐχ ὡς τρία ὄντα, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἕνα, προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν αὐτὸν διὰ τὴν κοινὴν εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.

5 Οὕτω μοι ἐκ τῶν θείων ἰδιωμάτων ὧν ἐπιφέρῃ νοῶν καὶ τὰ περὶ Θεοῦ τοῦ τοιαῦτά σοι δωρησαμένου, ὡς ἕνα Θεὸν εὐσεβῶς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ συνάναρχον προσκύνει Τριάδα καὶ ὅρα οἵοις σε τετίμηκεν ὁ Θεὸς ἀγαθοῖς, δημιουργήσας σε κατ' εἰ-

ναι ἀσυμβίβαστο νὰ λέγεται ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα χωρὶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Διότι πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ποτὲ ὁ ζῶν Θεὸς χωρὶς ζωή; διότι ζωὴ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο καὶ ζωοποιόν[14]. Ὁμολόγησε λοιπόν, παρακαλῶ, μαζί μου ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν προϋπῆρχε ὡς γεννήτωρ, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἐγεννήθηκε ἢ ἔγινε ὕστερα, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι βέβαια ἐκπορευτό, ἀλλὰ συναΐδιο καὶ ὁμοούσιο μὲ τὸν ἴδιο τὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸν Υἱό. Νὰ προσκυνᾶς ὅλο τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' ὅλον καὶ μόνο τὸν συνάναρχο Πατέρα, ὅλον τὸν Πατέρα σ' ὅλον καὶ μόνο τὸν συναΐδιο Υἱό, καὶ ὅλον τὸν Υἱὸ σ' ὅλον καὶ μόνο τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα· προσκύνησε τὴν μία τρισυπόστατη, συναΐδια, ἀδιαίρετη καὶ ἀσύγχυτη οὐσία καὶ φύση, ὡς μία ἀρχὴ τῶν ὅλων καὶ ἕνα Θεὸ τὸν δημιουργὸ τοῦ παντός, ἐπειδὴ καὶ σ' ὅλον τὸν νοῦ ποὺ ὑπάρχει μέσα σου, γιὰ νὰ λησμονήσεις τὴν εἰκόνα μὲ τὴν ὁποία ἀξιώθηκες ἀπὸ αὐτόν, μυσταγωγούμενος ἀπὸ τὰ δικά σου ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ σένα, εὑρίσκεται ὅλος ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα καὶ σ' αὐτὰ τὰ δύο ἡ ψυχὴ κατὰ τρόπο ἀδιαίρετο καὶ ἀσύγχυτο. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ εἰκόνα καὶ αὐτὸ ἐπλουτήσαμε ἀπὸ ἄνω, τὸ νὰ ἀφομοιωθοῦμε προφανῶς μὲ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα καὶ νὰ φέρομε τὴν εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτίστη· μ' αὐτὴν προσκυνώντας καὶ τὸν ἄνθρωπο μία τιμὴ τοῦ προσφέρομε, μὲ τὴν σκέψη ὅτι ἔχει νοῦ καὶ ἔμψυχο καὶ λογικό, χωρὶς νὰ διαιροῦμε ἢ νὰ προτιμοῦμε τὸ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία, ἀλλὰ μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ἔχει μέσα του τὰ τρία ἀδιαίρετα καὶ ἀσύγχυτα· καὶ ὄχι σὰ νὰ εἶναι τρία, ἀλλὰ σὰν ἕναν ἄνθρωπο, τὸν προσκυνοῦμε καὶ τὸν τιμοῦμε γιὰ τὴν κοινὴ εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ.

5 Ἔτσι, παρακαλῶ, ἀπὸ τὰ θεῖα ἰδιώματα ποὺ φέρεις, κατανοώντας τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ ποὺ σοῦ τὰ ἐδώρησε, προσκύνησε εὐσεβῶς ὡς ἕνα Θεὸ τὴν ἁγία καὶ ὁμοούσια καὶ συνάναρχη Τριάδα καὶ δὲς μὲ ποιά ἀγαθὰ σ' ἐτίμησε ὁ Θεός, δημιουργώ-

---

14. Ἰω. 6,63.

κόνα αὐτοῦ καὶ τοῖς αὐτοῦ συνδοξάσας σε ἰδιώμασιν. Ἰσότιμον ὁμολογοῦμεν καὶ ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον τὸν Πατέρα σὺν Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι, τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὡς μίαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ κυριότητα· ἰσότιμον ἴσθι καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον τὸν ἐν σοὶ νοῦν σὺν τῷ λόγῳ καὶ τῇ ψυχῇ, ὡς μιᾶς ὄντα οὐσίας καὶ φύσεως. Τοῦτο γὰρ ἡ τιμὴ καὶ τὸ εἶναι ἀπὸ Θεοῦ, ἵν' ὡς Πατέρα καὶ δημιουργὸν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες καὶ γεγονότες γνωρίζωμεν καὶ σεβώμεθα τὸν Θεόν. Τοίνυν καὶ εἰ ἑνὸς λείπεται τούτων ὁ ἄνθρωπος τῶν τριῶν, ἄνθρωπος εἶναι οὐ δύναται· κἂν γὰρ τὸν νοῦν συστείλῃς, συνέστειλες αὐτῷ καὶ τὸν λόγον καὶ ἔσται ἄνους καὶ ἄλογος· κἂν τὴν ψυχήν, συνανεῖλες ταύτῃ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον· κἂν μόνον τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ἀνενέργητον τὸ ὅλον ζῷον πεποίηκας. Νοῦς γὰρ μὴ προϊέμενος λόγον οὐδὲ λόγον ἑτέρου εἰσδέξεται· πῶς γάρ, ὁ ἅπαξ κωφευθεὶς καὶ τῆς οἰκείας παρακινηθεὶς φύσεως; Καθάπερ γὰρ τὸ ἀναπνεῖν ἡμεῖς φυσικῶς ἔχομεν καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ ἐὰν μή, ἀλλ' ἐκλείπομεν ἅμα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς τὸ λογιστικὸν φυσικῶς ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὐ μὴν ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τὸν λόγον ἀπογεννᾶν. Ἐὰν οὖν τοῦ φυσικῶς ἀπογεννᾶν στερηθῇ, οἱονεὶ τεμνόμενος καὶ διχοτομούμενος τοῦ συνόντος αὐτῷ λόγου, νεκροῦται καὶ εἰς οὐδέν ἐστι χρήσιμος. Καὶ ἵνα σαφέστερον, ὃ λέγω, ἐκ τῶν σωματικῶς ἐπισυμβαινόντων ποιήσωμαι, εἰκόνα τοῦ λόγου τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν λήψομαι. Καθάπερ οὖν ἡ συλλαβοῦσα τὸ βρέφος γυνή, ἐὰν μὴ εἰς τὸν ἐπιτήδειον φυσικῶς τέκῃ καιρόν, σὺν αὐτῷ τὸ ἐμβρύῳ ἀπόλλυται, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς τὸ γεννᾶν ἀεὶ τὸν λόγον φυσικῶς λαβὼν ἐκ Θεοῦ, ὃν ἀδιαίρετον ἔχει καὶ συνουσιωμένον ἐν ἑαυτῷ, ἐὰν τοῦτον ἀνέλῃς, συνανεῖλες καὶ τὸν τούτου γεννήτορα.

ντας σε κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ συνδοξάζοντάς σε μὲ τὰ ἰδιώματά του. Ἰσότιμη ὁμολογοῦμε τὴν ἁγία Τριάδα ὁμοούσια καὶ ὁμοδύναμη, δηλαδὴ τὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ὡς μία ἀρχή, ἐξουσία καὶ κυριότητα· ἰσότιμο γνώριζε καὶ ὁμότιμο καὶ ὁμοούσιο τὸν νοῦ σου μαζὶ μὲ τὸν λόγο καὶ τὴν ψυχή, ὡς ἔχοντα μία οὐσία καὶ φύση. Διότι αὐτὸ εἶναι ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὕπαρξη ἀπὸ τὸν Θεό, ὥστε, ὅσοι ἐγεννηθήκαμε καὶ ἐγίναμε ἀπὸ αὐτὸν νὰ γνωρίζομε καὶ νὰ σεβόμαστε τὸν Θεὸ ὡς Πατέρα καὶ δημιουργό. Ἐὰν λοιπὸν στερηθεῖ ὁ ἄνθρωπος κι ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄνθρωπος· διότι, ἐὰν περιορίσεις τὸν νοῦ, περιόρισες σ' αὐτὸν καὶ τὸν λόγο καὶ θὰ εἶναι ἄνους καὶ ἄλογος· κι ἂν ἀφαιρέσεις τὴν ψυχὴ ἀφαίρεσες μαζί της τὸν νοῦ καὶ τὸν λόγο· κι ἂν διαθέτεις μόνο τὸν ἐνδιάθετο λόγο, κατέστησες τὸ σύνολο ἀνενέργητο ζῶο. Διότι, ἐὰν ὁ νοῦς δὲν ἐκπέμψει τὸν λόγο, δὲν θὰ δεχθεῖ τὸν λόγο οὔτε ἄλλου. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ κάμει ἀλλιῶς, αὐτὸς ποὺ μιὰ φορὰ κουφάθηκε καὶ παρεκτράπηκε ἀπὸ τὴ φύση του; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς ἔχομε φυσικὸ ἰδίωμα τὴν ἀναπνοὴ καὶ τὸ πνεῦμα μέσα μας, καὶ ἐν τούτοις ἐκλείπομε μαζί, ἔτσι κι ὁ νοῦς ἔχει μέσα του ἀπὸ τὴν φύση τὸ λογιστικό, καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ δημιουργεῖ τὸν λόγο. Ἐὰν λοιπὸν στερηθεῖ ἀπὸ τὴν φύση τὴν δημιουργία, σὰν νὰ τέμνεται καὶ νὰ διχοτομεῖται ἀπὸ τὸν συνυπάρχοντα μ' αὐτὸν λόγο, νεκρώνεται καὶ σὲ τίποτε δὲν εἶναι χρήσιμος. Καὶ γιὰ νὰ διασαφηνίσω αὐτὸ ποὺ λέγω ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβαίνουν ἐπάνω στὸ σῶμα, θὰ λάβω ὡς εἰκόνα τοῦ λόγου ἐκείνη τοῦ ἐπώδυνου τοκετοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡ γυναῖκα ποὺ συλλαμβάνει τὸ βρέφος, ἐὰν δὲν τὸ γεννήσει φυσικῶς στὸν κατάλληλο καιρό, πεθαίνει μαζὶ μὲ τὸ ἔμβρυο αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μας, λαμβάνοντας ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ φυσικὸ χάρισμα νὰ γεννᾶ πάντοτε τὸν λόγο, τὸν ὁποῖο ἔχει μέσα του ἀδιαίρετο καὶ ἑνωμένο, ἐὰν τὸν ἀφαιρέσεις, ἀφαίρεσες καὶ τὸν γεννήτορά του.

6 *Μετάβηθι τοιγαροῦν, εἰ δοκεῖ, τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ πρωτότυπα καὶ μάθε ἀκριβῶς ὅτι ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀπαρνούμενος καὶ αὐτὸν ἀπαρνεῖται τὸν τούτου γεννήτορα. Ὁ δὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀπαρνούμενος, πῶς οὐχὶ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀρνητὴν ἑαυτὸν καὶ μὴ βουλόμενος ἀποδείκνυσιν; Ὁ τοίνυν ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα ἕνα τούτων τῶν ἄλλων προσώπων ἀποκαλῶν, οὔπω τοῦ βυθοῦ τῶν παθῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ νοὸς ἀνενήξατο, ἵνα καὶ δυνηθῇ βλέψαι τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἐπιγνῶναι καλῶς ἑαυτὸν κἀκεῖθεν μαθεῖν ὅτι, ὡς οὐκ ἔστι μείζων ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τοῦ νοός, οὐδὲ ὁ λόγος τῶν ἀμφοτέρων μείζων ἢ ἐλάττων, οὕτως οὐδὲ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἢ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τούτων δὴ τῶν συνανάρχων καὶ ὁμοτίμων μεῖζον ἢ ἔλαττόν ἐστιν· ὅλως γὰρ ταῦτα ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοτίμῳ Τριάδι οὐ χρὴ ἐννοεῖν. Ἐννόει μοι, ἄνθρωπε, τὰ ὑπὲρ σὲ ἐκ τῶν κατὰ σὲ καὶ ἀφ' ὧν εἰκὼν ἐδείχθης Θεοῦ· τῶν ἄλλων ἁπάντων κτισμάτων ὑπερτιμηθεὶς τῇ τοῦ λόγου ἀξίᾳ, δι' οὗ καὶ ἄρχεις καὶ βασιλεύεις αὐτῶν, ἴσθι ὅτι, ὥσπερ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος διὰ τοῦ λόγου (καλὸν γὰρ ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς τοῦ λόγου ἐν τοῖς αὐτοῖς διατρίβειν, ὡς ἂν δυνηθῇς τρανωθῆναι τὰ αἰσθητήρια καὶ γνῶναι καλῶς τὰ ἐν σοὶ κεκρυμμένα τῆς βασιλείας μυστήρια) καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τῶν δύο τούτων γνωρίζεται, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν συναϊδίων Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐγνωρίσθη ἡμῖν τοῖς πιστοῖς καὶ γνωρίζεται.*

7 *Καὶ καθάπερ τοῦ νοῦ τὸν λόγον γεννῶντος, τὸ τῆς ψυχῆς θέλημα, ὡς κοινὸν ἀμφοτέρων, τοῖς ἀκούουσι γνώριμον γίνεται ἢ διὰ ζώσης φωνῆς ἢ διὰ γραμμάτων, μὴ συγχεομένων αὐτῶν δηλαδὴ ἢ διαιρουμένων εἰς τρία, ἀλλ' ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ ἅμα τῶν*

6 Νὰ μεταφερθεῖς λοιπόν, ἐὰν νομίζεις, μὲ τὴν διάνοια πρὸς τὰ πρωτότυπα καὶ μάθε ἀκριβῶς ὅτι ὁ ἀπαρνούμενος τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπαρνεῖται καὶ τὸν ἴδιο τὸν γεννήτορά του. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀπαρνεῖται τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, πῶς δὲν ἀπαρνεῖται, κι ἂς μὴ τὸ θέλει, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἀποκαλεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἀνώτερο[15] ἢ κατώτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα, δὲν ἐλευθέρωσε τὴν κεφαλὴ τοῦ νοῦ ἀπὸ τὸν βυθὸ τῶν παθῶν, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ ἰδεῖ μὲ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ γνωρίσει καλὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ μάθει ὅτι, ὅπως ὁ νοῦς δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ψυχή, οὔτε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸν νοῦ, οὔτε ὁ λόγος ἀνώτερος ἢ κατώτερος κι ἀπὸ τὰ δύο, ἔτσι οὔτε ὁ Πατὴρ ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἢ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο εἶναι ἀνώτερο ἢ κατώτερο ἀπὸ αὐτὰ τὰ συνάναρχα καὶ ὁμότιμα· διότι δὲν πρέπει καθόλου νὰ σκεπτόμαστε τέτοια πράγματα γιὰ τὴν ἁγία καὶ ὁμότιμη Τριάδα. Κατανόησε, παρακαλῶ, ἄνθρωπε, ἀπὸ τὰ δικά σου ὅσα εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ ἐσένα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναδείχθηκες εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· μὲ τὴν ἀξία τοῦ λόγου ὑπερτιμήθηκες ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα κτίσματα καὶ μ' αὐτὸν τὰ ἐξουσιάζεις καὶ τὰ βασιλεύεις. Γνώριζε ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς γνωρίζεται μὲ τὸν λόγο (διότι εἶναι καλὸ νὰ ἀσχολούμαστε μὲ τὰ ἴδια σ' ὅλον τὸν λόγο, ὥστε νὰ μπορέσεις ν' αὐξήσεις τὶς αἰσθήσεις καὶ νὰ γνωρίσεις καλὰ τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα σου) καὶ ἡ ψυχὴ γνωρίζεται μὲ αὐτὰ τὰ δύο, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας ἐγνωρίσθηκε καὶ γνωρίζεται σ' ἐμᾶς τοὺς πιστοὺς μὲ τὸν μονογενῆ Υἱὸ καὶ Λόγο του, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ ποὺ εἶναι συναΐδιοι.

7 Συμβαίνει ὅ,τι ἀκριβῶς μὲ τὸν νοῦ, ὁ ὁποῖος γεννᾶ τὸν λόγο, τὸ θέλημα τῆς ψυχῆς, ὡς κοινὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τῶν δύο, τὸ κάνει γνώριμο σ' ἐκείνους ποὺ ἀκούουν εἴτε μὲ τὸν προφορικὸ εἴτε μὲ τὸν γραπτὸ λόγο, χωρὶς νὰ συγχέονται δηλαδὴ ἢ

---

15. *Θεολογικὸς* 1,14.

τριῶν νοουμένων ἢ ὁρωμένων ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ καὶ ἐν ἑνὶ τῷ θελήματι, οὕτω μοι νόει καὶ εὐσεβῶς ὁμολόγει καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος τὸν μὲν Πατέρα γεννᾶν ἀφράστως τὸν Θεὸν Λόγον, ὃν ἐν ἀρχῇ ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἔχει γεγεννημένον ἀχωρίστως καὶ ὑπὲρ λόγον, τὸν δὲ Υἱὸν γεννᾶσθαι τὸν ἀεὶ ἀδιαιρέτως πρὸς τὸν γεννῶντα Πατέρα ὄντα συναϊδίως καὶ μηδαμῶς ἐξ αὐτοῦ χωριζόμενον, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι συμφυὲς ὂν καὶ συνηνωμένον τοῖς ὁμοουσίοις Πατρί τε καὶ Υἱῷ, ὡς συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον αὐτοῖς παρὰ πάσης πνοῆς. Τούτων ἓν καὶ τὸ αὐτὸ θέλημα γνώριζε, ἐπειδὴ οὕτω πᾶσι τοῖς ἐλλαμπομένοις ἄνωθεν καὶ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς γνωριζόμενόν τε καὶ ἀποκαλυπτόμενόν ἐστιν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ. Τούτων τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν τῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ βασιλείας (ἵνα πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς γένωμαι, τῇ μνήμῃ καὶ τῷ λόγῳ ἁγιαζόμενος) τρισυπόστατον πίστευε καὶ πιστεύων συνομολόγει μοι τρανῶς καὶ ἀνυποστόλως, ὡς μήτε εἰς ἓν συγχεομένων τῶν τριῶν ὑποστάσεων, μήτε διαιρουμένων εἰς τρία τῶν φυσικῶς ἡνωμένων· ἐν γὰρ ἑνὶ τούτων ἑκάστῳ τὰ συναμφότερα νοούμενα καθορῶνται, ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει καὶ δόξῃ καὶ ἑνὶ τῷ θελήματι. Ταῦτα ἕνα Θεὸν πίστευε, πάντων ποιητὴν καὶ δημιουργὸν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων.

8 Ὁ γὰρ πιστεύων ὅτι ὁ Θεὸς πάντων ἐστὶ ποιητὴς καὶ ὅτι τὰ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων παρήγαγε, τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς καταχθονίοις, ὑπὸ Θεοῦ κτισθείς, μένει τῶν ἰδίων ὅρων ἐντός, τὸν πεποιηκότα γινώσκων· καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν γενεσιουργὸν ἀπὸ τῆς καλλονῆς ἀναγόμενος τῶν κτισμάτων, ἀνυμνεῖ

νὰ διαιροῦνται σὲ τρία, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία νοοῦνται συγχρόνως ἢ βλέπονται στὸ κάθε ἕνα, κατὰ τὴν μία οὐσία καὶ ἕνα θέλημα· ἔτσι, παρακαλῶ, κατανόησε καὶ ὁμολόγησε εὐσεβῶς καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἁγίας, ὁμοούσιας καὶ ἀδιαίρετης Τριάδος, ὅτι δηλαδὴ ὁ Πατὴρ γεννᾶ ἀφράστως τὸν Θεὸ Λόγο, τὸν ὁποῖο εἶχε μέσα του στὴν ἀρχὴ[16] καὶ τὸν ἔχει ἀχωρίστως γεννημένο κι ἐπάνω ἀπὸ τὸν λόγο, ὅτι ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ εὑρίσκεται πάντοτε ἀδιαιρέτως πρὸς τὸν γεννῶντα Πατέρα συναϊδίως καὶ καθόλου χωριζόμενος ἀπὸ αὐτόν, καὶ ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὄντας συμφυὲς καὶ συνενωμένο μὲ τοὺς ὁμοουσίους Πατέρα καὶ Υἱό, ὡς συμπροσκυνούμενο καὶ συνδοξαζόμενο μαζί τους ἀπὸ κάθε ὄν. Αὐτῶν τῶν τριῶν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ θέλημα γνώριζε, ἐπειδὴ ἔτσι γνωρίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἐκ τῶν ἄνω σ' ὅλους τοὺς ἐλλαμπομένους καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ταπεινούς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι μὲ τὴν εὐδοκία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Πίστευε ὡς τρισυπόστατη τὴν ὑπερούσια οὐσία τῆς μιᾶς θεότητας καὶ βασιλείας αὐτῶν (γιὰ νὰ ἐπανέλθω πάλι σ' αὐτά, ἁγιαζόμενος μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὸν λόγο), καὶ πιστεύοντας συνομολόγησε, παρακαλῶ, περίτρανα καὶ εἰλικρινά, ὅτι οὔτε σὲ ἕνα συγχέονται οἱ τρεῖς ὑποστάσεις οὔτε σὲ τρία διαιροῦνται ἐκεῖνα ποὺ εἶναι φυσικῶς ἑνωμένα. Πράγματι, αὐτὰ θεωροῦνται ἐννοούμενα τὰ δύο μαζὶ στὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, στὴν μία οὐσία, φύση καὶ δόξα καὶ στὸ ἕνα θέλημα. Αὐτά, πίστευέ τα, ἕναν Θεό, ποιητὴ καὶ δημιουργὸ ὅλων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων.

8 Διότι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ ὅτι τὰ παρήγαγε ὅλα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ὅσα δηλαδὴ εὑρίσκονται στὸν οὐρανό, στὴ γῆ καὶ στὰ καταχθόνια, ἀφοῦ ἐκτίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, παραμένει μέσα στὰ δικά του ὅρια, γνωρίζοντας τὸν δημιουργό του. Καὶ ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων[17] πρὸς αὐτὸν τὸν δημιουργό, τὸν ἀνυμνεῖ

16. Ἰω. 1,2.
17. Σοφία Σολ. 13,5. Ρωμ. 1,20.

καὶ δοξάζει αὐτὸν ὡς δημιουργὸν τῶν ἀπάντων καὶ οὐδαμῶς τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ φύσιν περιεργάζεται. Οἶδε γὰρ κτίσμα ἑαυτὸν ἐκείνου καὶ τἄλλα πάντα, ὡς εἴρηται, αὐτὸν δὲ τὸν τοῦ παντὸς ποιητήν, ἄκτιστον, ἄναρχον, ἀκατάληπτον, ἀνερμήνευτον, ἀνεξιχνίαστον, ἀεὶ ὄντα καὶ προόντα. Οὐ γὰρ ἦν χρόνος ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Θεὸς (τοὺς γὰρ αἰῶνας αὐτὸς ἐποίησε καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς αὐτὸς ἦν, ὡς μήτε ἀρχὴν περὶ αὐτὸν ἐννοεῖσθαι μήτε τέλος εὑρίσκεσθαι), ἀλλ' ἦν μεν ἄναρχος, ἔστι δὲ τῶν ὅλων ἀρχὴ καὶ ἔσται ἀϊδίως εἰς ἀπείρους καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας ὁ ἀπρόσιτος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀνεκδιήγητος, ὁ ἄφραστος, ὁ πᾶσιν ἀκατανόητος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις, ὃς καὶ ἠγνοήθη ἡμῖν περὶ πολλοὺς πρότερον θεοὺς πλανωμένοις καὶ λατρεύουσι τῇ κτίσει καὶ προσκυνοῦσιν εἰδώλοις, γηΐνοις οὖσιν ἔτι καὶ ταπεινοῖς, ὃς καὶ κατελεήσας ἡμῶν τὴν ἄγνοιαν, τοσοῦτον συγκατέβη τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, ὅσον ἵνα γνῶμεν ὅτι ἐστὶ Θεὸς τελεία Τριάς, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εὐσεβῶς ὀφείλουσα προσκυνεῖσθαι. Ὁποία δέ ἐστι τῇ οὐσίᾳ, ἢ ποδαπὴ τῇ ἰδέᾳ, ἢ ποῦ ἢ πόση τῷ μεγέθει, ἢ πῶς τῇ συνουσίᾳ ἢ τῇ ἑνώσει, οὐ μόνον οὐκ ἀνθρώποις ἐννοῆσαι γέγονέ ποτε, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς ἄνω δυνάμεσι καταληπτὸν ἐξεγένετο τὸ τῆς ὑπερουσίου φύσεως ἀκατάληπτον.

9 *Καὶ μή μοι τὰς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς λέγειν ἐπιχειρήσῃς θεολογίας· πρὸς γὰρ τὰς βλασφήμους ἐκεῖναι τῶν αἱρετικῶν ἀντιθέσεις πρὸς τῶν θεολόγων ἐρρέθησαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἐννόει μοι, ὅτι ἀπρόσιτος οὖσα ἡ θεία φύσις καὶ ἀκατανόητος δηλονότι, τὸ δὲ ἀκατανόητον πάντῃ καὶ ἄφραστον· αὐτὸ γὰρ πολλάκις, ὃ κατανοοῦμεν τοῦ εἰπεῖν, ἐκφράσαι ὅλως οὐκ ἐφικνούμεθα. Τὸν οὖν ἀό-*

18. Ρωμ. 1,25. Βλ. καὶ *Ἠθικὸς* 2,2.

καὶ τὸν δοξάζει ὡς δημιουργὸ τῶν πάντων καὶ καθόλου δὲν περιεργάζεται τὴν ἀκατάληπτη φύση του. Διότι ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτό του καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὡς κτίσμα ἐκείνου, ὅπως εἰπώθηκε, ἐνῶ τὸν ἴδιο τὸν Ποιητὴ τοῦ σύμπαντος τὸν ἀναγνωρίζει ὡς ἄκτιστο, ἄναρχο, ἀκατάληπτο, ἀνερμήνευτο, ἀνεξιχνιάστο, πάντοτε ὑπάρχοντα καὶ προϋπάρχοντα. Πράγματι, δὲν ἦταν ποτὲ χρόνος, ποὺ νὰ μὴ ὑπῆρχε ὁ Θεὸς (διότι αὐτὸς ἐδημιούργησε τοὺς αἰῶνες καὶ αὐτὸς ἦταν πρὶν ἀπὸ κάθε ἀρχή, ὥστε οὔτε ἀρχὴ νὰ ἐννοεῖται σ' αὐτὸν οὔτε τέλος νὰ εὑρίσκεται), ἀλλὰ ἦταν ἄναρχος, ἀρχὴ τῶν ὅλων, καὶ θὰ ὑπάρχει ἀϊδίως στοὺς ἄπειρους καὶ ἀτελείωτους αἰῶνες, ὁ ἀπρόσιτος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀνεκδιήγητος, ὁ ἄφραστος, ὁ ἀκατανόητος ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἐγεννήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀγνοήθηκε ἀπὸ ἐμᾶς, οἱ ὁποῖοι παλαιότερα ἐπλανηθήκαμε γύρω ἀπὸ πολλοὺς θεούς, ποὺ ἐλατρεύσαμε τὴν κτίση[18], ἐπροσκυνήσαμε τὰ εἴδωλα, γήϊνοι ὄντας ἀκόμη καὶ ταπεινοί· αὐτὸς ποὺ κατελέησε τὴν ἄγνοιά μας, καὶ τόσο βαθιὰ ἔσκηψε στὴν ἀσθένειά μας, ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ γνωρίσομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τέλεια Τριάς, ἡ ὁποία πρέπει νὰ προσκυνεῖται εὐσεβῶς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Ποιά ὅμως εἶναι στὴν οὐσία ἢ τί λογῆς στὴν ἰδέα ἢ ποῦ ἢ πόση στὸ μέγεθος, ἢ πῶς εὑρίσκεται κατὰ τὴν συνουσία καὶ τὴν ἕνωση, ὄχι μόνο ἀπὸ ἀνθρώπους δὲν συνέβηκε ποτὲ νὰ ἐννοηθεῖ, ἀλλ' οὔτε κι ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις κατορθώθηκε νὰ γίνει καταληπτὸ τὸ ἀκατάληπτο τῆς ὑπερουσίας φύσεως[19].

9 Καὶ μὴ ἐπιχειρήσεις, παρακαλῶ, νὰ ἀναφέρεις τὶς θεολογίες ἀπὸ τὴ θεία Γραφή· διότι ἐκεῖνες εἰπώθηκαν γιὰ τοὺς θεολόγους ἐναντίον τῶν βλασφήμων ἀντιθέσεων τῶν αἱρετικῶν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο κατανόησε, παρακαλῶ, ὅτι δηλαδὴ ἡ θεία φύση εἶναι ἀπρόσιτη καὶ ἀκατανόητη, καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τελείως ἀκατανόητο, εἶναι καὶ ἀνείπωτο· διότι πολλὲς φορὲς συμβαίνει, ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ εἰποῦμε, νὰ μὴ καταφέρομε νὰ τὸ

---

19. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ*.

ρατον καὶ ἀκατανόητον καὶ τοῦτο παρὰ πάσης μαρτυρούμενον τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τίς ἀνθρώπων ἢ ἀγγέλων ἑρμηνεῦσαι ἰσχύσει; Οὐδεὶς οὐδαμῶς· οὐ γὰρ δύναταί ποτε τὸ μηδὲν ὂν ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἐννοίας ἐννοηθῆναι καὶ ἐνσημανθῆναι ὀνόματι. Παρίστησι δὲ πᾶσα θεία Γραφὴ διὰ πασῶν τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων ἐννοιῶν τε καὶ λέξεων ὅτι ἔστιν, οὐχ οἷος δέ ἐστι, προσμαρτυροῦσα μόνον αὐτῷ τὸ ἀεὶ εἶναι καὶ τὸ ὁ ὤν, Θεὸς ὁ ἀεὶ ὤν, τρισυπόστατος, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, ἀνενδεής, ὑπερφυής, τοσοῦτον παρ' ἡμῶν γινωσκόμενος, ὅσον τις πέλαγος ἀόριστον ὑδάτων θαλάσσης, ἐν νυκτὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἱστάμενος καὶ λαμπάδα φαίνουσαν κρατῶν, καθορᾷ. Τοῦ γὰρ ὅλου τῶν ἀπείρων ἐκείνων θαλασσῶν πόσον οἴει ὁρᾶν τὸν τοιοῦτον; Πάντως μικρὸν ἢ οὐδέν. Πλὴν ὅμως ἀκριβῶς βλέπει τὸ ὕδωρ ὁποῖον καὶ ἀπλανῶς, εἰ καὶ μὴ ἐφικνεῖται εἰπεῖν ποταπόν. Καὶ οἶδε μὲν ὅτι θεαθῆναι ὅλον ὑπ' αὐτοῦ τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστί· τὸ δὲ ὅλον, εἰ καὶ μὴ ὁρᾷ, ἀλλὰ δοκεῖ πως καθορᾶν ἀπὸ τοῦ μέρους καὶ τὸ ἄπειρον τῶν ὑδάτων τεκμαίρεσθαι.

10 *Εἰ δοκεῖ δέ, καὶ παραδείγματι ἀμυδρῷ τῷ σκοπῷ τοῦ λόγου χρησόμεθα. Ἐὰν οὖν ἄνθρωπός τις πηρὸς τὰς ὄψεις μὴ θεασάμενός ποτε πηγὴν ὕδατος εὑρεθῇ, ἢ τοῦτο αὐτὸ τὸ ὕδωρ ὁποῖόν ἐστι μὴ εἰδώς, ἦν δὲ ἄπειρος τούτου καὶ ἄγευστος· αὐτὸς δὲ ἐξηγοῦ τούτῳ τὰ περὶ τῆς φύσεως τῶν ὑδάτων καὶ ὅτι, φησί, καλὸν τὸ ὕδωρ, λίμνας καὶ φρέατα καὶ θαλάσσας ποταμῶν ὑποτιθέμενος· ὁ δὲ ἤρετο μαθεῖν τὴν φύσιν, τὴν ἰδέαν, τὴν ποιότητα, αὐτὴν αὐτοῦ*

---

20. Βλ. *Θεολογικὸς* 3,111.

ἐκφράσομε τελείως. Αὐτὸν λοιπὸν ποὺ εἶναι ἀόρατος καὶ ἀκατανόητος, καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ ὅλη τὴν θεόπνευστη Γραφή, ποιός ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἀγγέλους θὰ μπορέσει νὰ τὸν ἑρμηνεύσει; Κανείς, ποτέ· διότι δὲν μπορεῖ ποτὲ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει[20] νὰ ἐννοηθεῖ ἀπὸ ἀνθρωπίνη ἔννοια καὶ νὰ ἐπισημανθεῖ μὲ ὄνομα. Καὶ ὁλόκληρη ἡ θεία Γραφὴ μὲ ὅλες τὶς ἔννοιες καὶ λέξεις ποὺ ἀφοροῦν τὸν Θεὸ δείχνει ὅτι ὑπάρχει αὐτός, ὄχι βέβαια ποιός εἶναι, μαρτυρώντας γι' αὐτὸν μόνον ὅτι ὑπάρχει πάντοτε, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ὤν[21], ὁ Θεὸς ὁ ἀεὶ Ὤν, τρισυπόστατος, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, κτίστης καὶ δημιουργὸς ὅλων, ἀνενδεὴς καὶ ὑπερφυής· τόσο μάλιστα γνωρίζεται ἀπὸ ἐμᾶς, ὅσο κάποιος, στεκόμενος τὴν νύκτα στὸν γιαλὸ καὶ κρατώντας λαμπάδα γιὰ νὰ φωτίζει, διακρίνει ἀπέραντο πέλαγος ὑδάτων θάλασσας[22]. Πράγματι, πόσο μπορεῖ αὐτὸς νὰ διακρίνει στὴν ὅλη ἀπεραντωσύνη ἐκείνης τῆς θάλασσας; Βέβαια λίγο ἢ καθόλου. Πλὴν ὅμως βλέπει ἀκριβῶς καὶ ἀπλανῶς ποιό εἶναι τὸ νερό, ἂν καὶ δὲν καταφέρει νὰ εἰπεῖ καὶ τί λογῆς εἶναι. Καὶ γνωρίζει βέβαια ὅτι αὐτὸ ποὺ βλέπει εἶναι θάλασσα, ὅτι τὸ πέλαγος εἶναι ἀχανὲς καὶ ὅτι γιὰ νὰ ἰδωθεῖ ἀπὸ αὐτὸν ὅλο εἶναι ἀπὸ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα· ὅμως ὅλο τὸ πέλαγος, ἂν καὶ δὲν τὸ βλέπει, πιστεύει ὁπωσδήποτε ὅτι τὸ διακρίνει κάπως ἀπὸ ἕνα μέρος του καὶ ὅτι ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ τὸ ἄπειρο τῶν ὑδάτων.

10 Ἐὰν ὅμως θεωρηθεῖ καλό, θὰ χρησιμοποιήσομε γιὰ τὸν σκοπὸ τοῦ λόγου καὶ ἀμυδρὸ παράδειγμα. Ἐὰν λοιπὸν εὑρεθεῖ κάποιος ἄνθρωπος ἀνάπηρος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶδε ποτὲ πηγὴ νεροῦ, ἢ δὲν ἐγνώρισε ποιό εἶναι αὐτὸ τὸ νερό, δὲν ἔχει οὔτε τὴν πεῖρα οὔτε τὴν γεύση του, καὶ ἐσὺ τοῦ ἐξήγησες τὰ σχετικὰ μὲ τὴν φύση τῶν ὑδάτων καὶ ὅτι, ἂς ποῦμε, εἶναι καλὸ τὸ νερό, ἐννοώντας τὶς λίμνες, τὰ πηγάδια καὶ τὶς θάλασσες τῶν ποταμῶν· αὐτὸς ὅμως προτίμησε νὰ μάθει τὴν φύση, τὴν ἰδέα, τὴν ποιό-

---

21. Ἐξ. 3,14.
22. Συμεών, *Κεφάλαια* 11–13.

τὴν ποσότητα καὶ πῶς κινεῖται καὶ πόθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ πῶς διὰ παντὸς ἐκχεῖται καὶ οὐκ ἐκλείπει. Τί πρὸς ταῦτα ἂν τῷ πυνθανομένῳ σου ἀπεκρίθης; Ἔγωγε οὖν οἶμαι, κἂν εἰ λίαν διαβατικώτατος ἦσθα καὶ θεωρητικώτατος τὴν διάνοιαν, οὐδαμῶς παραστῆσαι τῷ λόγῳ ἴσχυσας τὴν τούτου ἀρχὴν καὶ οὐσίαν καὶ κίνησιν, οὐδ' ὁποῖόν ἐστι τῇ ποσότητι καὶ ποιότητι διδάξαι τὸν ἀπείρως περὶ τὴν μέθεξιν καὶ θεωρίαν ἔχοντα τοῦ τοιούτου κἂν ποσῶς ἠδυνήθης. Εἰ δὲ περὶ ρεούσης καὶ ὁρωμένης καὶ κρατουμένης οὐσίας οὕτως οὐκ ἐφικνούμεθά τι εἰπεῖν ἢ διερμηνεῦσαι τῷ λόγῳ τοῖς πυνθανομένοις ἡμῶν, τίς ἐστιν ἡ φύσις αὐτῆς καὶ πόθεν ἢ ἐκ ποίων εἰδῶν τὴν σύστασιν ἔχει, πῶς ἄν τις τῶν ἀγγέλων ἢ τῶν ἁπάντων ἁγίων τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διδάξαι, οἷός ἐστιν ὁ τὸ πᾶν οὐσιώσας καὶ τίνα τὰ τῆς οὐσίας καὶ δόξης αὐτοῦ, ἰσχύσει κἂν ὅλως ποτέ; Οὐδεὶς ἂν οὐδαμῶς. Ὁ δέ γε ἰδεῖν κἂν ποσῶς ἀξιωθεὶς τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ τοῦ ἀπείρου καὶ θείου φωτὸς αὐτοῦ τῷ τρόπῳ, ᾧ προειρήκαμεν, διδασκαλίας ἑτέρου οὐ δεηθήσεται· ἔχει γὰρ αὐτὸν ὅλον ἐν ἑαυτῷ μένοντα καὶ κινούμενον καὶ λαλοῦντα καὶ μυσταγωγοῦντα αὐτὸν τὰ κεκρυμμένα τούτου μυστήρια κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον ὁσιώτατον λόγιον· «τὸ μυστήριόν μου», φησίν, «ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς».

11 *Ἄλλως δὲ θεάσασθαι τοῦτον ἀμήχανον εἰ μὴ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἀκριβοῦς φυλακῆς, μὴ παραφθειρομένης δηλονότι τῇ ἀμελείᾳ καὶ καταφρονήσει τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἐν μηδενὶ μηδαμῶς, ἀλλὰ διατηρουμένης καὶ ἐργαζομένης ἐμμελῶς καὶ σπουδαίως. Τοιγαροῦν «καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσου-*

23. Βλ. *Θεολογικὸς* 1,325.

τητα, τὴν ποσότητά του, τὸ πῶς κινεῖται, ἀπὸ ποῦ ἔχει τὴν ἀρχὴ καὶ πῶς χύνεται γιὰ πάντα καὶ δὲν σταματᾶ. Τί θ' ἀποκρινόσουν γι' αὐτὰ σ' αὐτὸν ποὺ σ' ἐρωτᾶ; Ἐγὼ λοιπὸν νομίζω ὅτι, κι ἂν ἀκόμη ἦσουν στοχαστικώτατος καὶ θεωρητικώτατος στὴν διάνοια, δὲν θὰ κατάφερνες καθόλου νὰ παραστήσεις μὲ τὸν λόγο τὴν ἀρχή, τὴν οὐσία καὶ τὴν κίνηση αὐτοῦ, οὔτε μπόρεσες ἔστω καὶ γιὰ λίγο νὰ διδάξεις σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἄπειρος στὴν μέθεξη καὶ θεωρία αὐτοῦ, ποιό εἶναι κατὰ τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν κατορθώσαμε ἔτσι νὰ εἰποῦμε κάτι ἢ νὰ ἑρμηνεύσομε μὲ τὸν λόγο σ' ἐκείνους ποὺ μᾶς ἀκοῦν, τὴν ρέουσα καὶ ὁρατὴ καὶ ἁπτὴ οὐσία, ποιά δηλαδὴ εἶναι ἡ φύση της καὶ ἀπὸ ποῦ καὶ ἀπὸ ποιά εἴδη ἔχει τὴν σύσταση, πῶς θὰ κατόρθωνε τελείως ποτὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ἢ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἁγίους, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ κατ' αὐτόν, νὰ διδάξει ποιός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ οὐσίωσε τὸ σύμπαν καὶ ποιά εἶναι τὰ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δόξας του; Κανείς, ποτέ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ἰδεῖ κάπως τὸν Θεὸ στὴν ἀπρόσιτη δόξα τοῦ ἀπείρου καὶ θείου φωτός του μὲ τὸν τρόπο ποὺ προαναφέραμε, δὲν θὰ χρειασθεῖ τὴν διδασκαλία ἄλλου. Διότι ἔχει μέσα του τὸν ἴδιο ὁλόκληρο, ὁ ὁποῖος μένει, κινεῖ, λαλεῖ καὶ μυσταγωγεῖ αὐτὸν στὰ κρυμμένα μυστήριά του, κατὰ τὸ ἱερώτατο λόγιο ποὺ εἰπώθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο· «τὸ μυστήριό μου», λέγει, «γιὰ ἐμένα καὶ γιὰ τοὺς δικούς μου»[23].

11 Τὸ νὰ ἰδωθεῖ ὅμως αὐτὸς μὲ ἄλλον τρόπο, εἶναι ἀδιανόητο, παρὰ μόνο μὲ τὴν ἀκριβὴ φύλαξη τῶν ἐντολῶν του, χωρὶς δηλαδὴ νὰ φθείρεται ἡ ἐκτέλεσή τους ἀπὸ ἀμέλεια καὶ καταφρόνηση σὲ τίποτε καὶ καθόλου, ἀλλὰ νὰ διατηρεῖται καὶ νὰ πραγματώνεται μὲ ἐπιμέλεια καὶ πολλὴ προθυμία. Ἑπομένως «καὶ ὅσοι θὰ συνταχθοῦν στὸν κανόνα αὐτὸν[24] «δὲν θὰ εὑρε-

---

24. Γαλ. 6,16.

σιν» «οὐ μακρὰν εὑρεθήσονται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν» ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς σπουδῆς καὶ τῆς μετὰ προθυμίας καὶ ἐν χαρᾷ ἐργασίας αὐτῶν, ἢ συντομώτερον ἢ βραδύτερον, πλεῖον ἢ ἔλαττον, τὸν μισθὸν τῆς θεοπτίας κομίσονται καὶ κοινωνοὶ θείας γενήσονται φύσεως καὶ θεοὶ θέσει καὶ υἱοὶ Θεοῦ χρηματίσουσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

θοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[25], ἀλλὰ κατ' ἀναλογία τῆς φροντίδος καὶ τῆς πραγματώσεως τούτων μὲ προθυμία καὶ χαρά, ἢ συντομώτερα ἢ βραδύτερα, περισσότερο ἢ λιγότερο, θ' ἀποκομίσουν τὸν μισθὸ τῆς θεοπτίας, θὰ γίνουν κοινωνοὶ τῆς θείας φύσεως[26] καὶ θὰ διατελέσουν θέσει θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

25. Μαρκ. 12,34.
26. Β' Πέτρ. 1,4.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ

ΤΡΙΤΟΣ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ, ΕΙ ΤΙ Ο ΠΑΤΗΡ, ΤΟΥΤΟ ΚΑΙ Ο ΥΙΟΣ, ΚΑΙ ΕΙ ΤΙ ὁ Υἱός, τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι ἓν ταῦτα Πνεῦμα ὁμότιμον, ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον.

Ἀεὶ μὲν ὁ Θεὸς ὑμνούμενός τε καὶ παρ' ἡμῶν δοξαζόμενος ὁ ἄναρχος Πατήρ, ὁ συνάναρχος Υἱὸς τοῦ Πατρός, τὸ συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πανάγιον Πνεῦμα, ἡ μία ταῦτα φύσις καὶ δόξα καὶ συμφυΐα, ἡ ὁμοούσιος Τριάς, ἡ μία θεότης, ἡ ὁμότιμος οὐσία καὶ τρισυπόστατος, ἡ τῶν ὅλων ἀρχὴ καὶ ὑποστατικὴ καὶ δημιουργὸς δύναμις, ἡ ὁμόθρονος, ἡ ὁμόδοξος, ἡ μία ἐξουσία καὶ παντοκρατορικὴ κυριότης καὶ βασιλεία, εἷς Θεὸς καὶ ἔστι καὶ λέγεται, ὅς ποτὲ μὲν μονὰς θεωρούμενός τε καὶ πιστευόμενος μοναδικῶς παρ' ἡμῶν καὶ λατρεύεται, ποτὲ δὲ τριὰς ὁμολογούμενος τριαδικῶς ἀνυμνεῖται ἐν διῃρημέναις ταῖς ὑποστάσεσιν, ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς τῆς τρισυποστάτου θεότητος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμυσταγωγήμεθα, βαπτίζειν προτρεπομένου εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ πάλιν οὕτω λέγοντος· «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», ἕτερον ἑαυτὸν παρὰ τὸν Πατέρα δεικνύντος, καὶ «ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν», καὶ πάλιν· «ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ

---

1. Ματθ. 28,19.
2. Ἰω. 14,28.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΟΤΙ, Ο,ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ Ο ΥΙΟΣ, ΚΑΙ Ο,ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο Υἱός, εἶναι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἕνα Πνεῦμα ὁμότιμο, ὁμοούσιο καὶ ὁμόθρονο.

1 Ὁ Θεὸς ποὺ ὑμνεῖται πάντοτε καὶ δοξάζεται ἀπὸ ἐμᾶς, ὁ ἄναρχος Πατήρ, ὁ συνάναρχος Υἱὸς τοῦ Πατρός, τὸ συναΐδιο καὶ ὁμοούσιο τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πανάγιο Πνεῦμα, αὐτὰ ποὺ εἶναι ἡ μία φύση καὶ δόξα καὶ συμφυΐα, ἡ ὁμοούσια Τριάς, ἡ μία θεότης, ἡ ὁμότιμη καὶ τρισυπόστατη οὐσία, ἡ ἀρχὴ τῶν ὅλων, ἡ ὑποστατικὴ καὶ δημιουργὸς δύναμη, ἡ ὁμόθρονη, ἡ ὁμόδοξη, ἡ μία ἐξουσία, ἡ παντοκρατορικὴ κυριότης καὶ βασιλεία· αὐτὰ εἶναι καὶ λέγονται ἕνας Θεός, ποὺ ἄλλοτε βέβαια θεωρούμενος καὶ πιστευόμενος ἀπὸ ἐμᾶς ὡς μονάδα μοναδικῶς καὶ λατρεύεται ἀπὸ ἐμᾶς, ἄλλοτε ὅμως ὁμολογούμενος Τριάς, τριαδικῶς καὶ ἀνυμνεῖται σὲ διηρεμένες ὑποστάσεις, μὲ σκοπὸ νὰ μυσταγωγηθοῦμε ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἕνα Κύριο τῆς τρισυποστάτης θεότητας, τὸν Ἰησοῦ Χριστό μας, ὁ ὁποῖος προτρέπει νὰ βαπτίζουν στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος[1], καὶ ὁ ὁποῖος λέγει πάλι, «ὁ Πατήρ μου εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ἐμένα»[2], ἀποδεικνύοντας ἄλλον τὸν ἑαυτό του δίπλα στὸν Πατέρα, καὶ «ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου δὲν κάνω τίποτε»[3]· καὶ πάλι, «θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα»[4] νὰ σᾶς στείλει ἄλλον Παράκλητο, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ

---

3. Ἰω. 8,28.
4. Ἰω. 14,16.

τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», ἄλλον πάλιν Παράκλητον ὀνομάζων τὸ Πνεῦμα.

2 Ἐντεῦθεν οὖν ἡμῖν ἡ χάρις ἐννοεῖν δίδωσι τὸ ἓν κατὰ πάντα τῆς τρισυποστάτου καὶ ὁμοουσίου θεότητός τε καὶ βασιλείας καὶ τὸ ταὐτὸν καὶ ὡσαύτως ὂν τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων τῆς ἀϊδίου δόξης καὶ ἀχωρίστου ἑνότητος, ὡς εἰδέναι ὅλον ἐκεῖσε εἶναι τὸν Πατέρα μετὰ τοῦ Πνεύματος, ἔνθα ὅλος ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς ὀνομάζεται, καὶ ὅλον ἐκεῖσε εἶναι τὸν Υἱὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν οἷς ὅλος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνυμνεῖται, καὶ ὅλον ἐκεῖσε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔνθα ὅλος ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ συνομολογεῖται καὶ συνδοξάζεται.

3 Οὕτω δὲ μυσταγωγηθέντες παρὰ τοῦ Πνεύματος ταῦτα οὕτως ἔχειν ὁμοουσίως καὶ ὁμοτίμως τὰ πρόσωπα, εἶτ' οὖν ἀσυγχύτους εἶναι τὰς ὑποστάσεις αὐτῶν καὶ ἀδιαιρέτους ἅμα ἐν τῇ μιᾷ τούτων καὶ θείᾳ τῶν ὅλων ὑποστατικῇ φύσει τε καὶ αἰτίᾳ, ὁπόταν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν ἀναγώμεθα τῷ συναναφέροντι Πνεύματι διὰ τοῦ Λόγου καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνωμεν πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ ὄμματα, «Πάτερ ἡμῶν», λέγομεν, «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὁπηνίκα δὲ τῷ μονογενεῖ τοῦ Πατρὸς Υἱῷ ἐν τῷ συνετίζοντι Πνεύματι προσερχόμεθα τὰς εὐχὰς ἀποδοῦναι, «ὁ μονογενὴς Υἱός», λέγομεν, «ὁ συναΐδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ μόνος ἐκ μόνου, ὁ ἐκ Θεοῦ Θεός, ὁ ἄναρχος ἐξ ἀνάρχου, ὁ ἐξ ἀϊδίου ἀΐδιος, ὁ ἐξ αἰωνίου αἰώνιος, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ ἐκ τῆς ζωῆς ζωή, ὁ ἐκ τοῦ ἀπροσίτου ἀπρόσιτος, ὁ ἀκατάληπτος ἐξ ἀκαταλήπτου, ὁ ἄφραστος ἐξ ἀφράστου, ὁ ἀναλλοίωτος ἐξ ἀναλλοιώτου, ὁ ἀκατανόητος ἐξ ἀκατανοήτου, ἱλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν». Οὕτω δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπικαλούμενοι λέγομεν· «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀφράστως ἐκπορευόμενον καὶ δι' Υἱοῦ

---

5. Ἰω. 15,26.

τὸν Πατέρα»[5], ὀνομάζοντας πάλι τὸ Πνεῦμα ὡς ἄλλον Παράκλητο.

2 Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἡ χάρις μᾶς ἀφήνει νὰ κατανοήσομε τὸ ἕνα μέσα σ' ὅλα τῆς τρισυπόστατης καὶ ὁμοούσιας θεότητος καὶ βασιλείας, καὶ τὴν ταυτότητα καὶ ὁμοιότητα ὑπάρξεως τῶν ὑποστάσεων αὐτῆς, δηλαδὴ τῆς αἰώνιας δόξας καὶ ἀχώριστης ἑνότητας· ὥστε νὰ γνωρίσομε ὅτι ὅλος ὁ Πατὴρ μαζὶ μὲ τὸ Πνεῦμα εὑρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου ὅλος ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται καὶ Θεός, καὶ ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει ὅλος ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅπου ἀνυμνεῖται ὅλος ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, καὶ ὅτι ἐκεῖ εὑρίσκεται ὅλο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπου ὅλος ὁ Πατὴρ συνομολογεῖται καὶ συνδοξάζεται μὲ τὸν Υἱό.

3 Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ μυσταγωγηθοῦμε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ εὑρίσκονται ἔτσι κατὰ τρόπο ὁμοούσιο καὶ ὁμότιμο, δηλαδὴ ὅτι οἱ ὑποστάσεις αὐτῶν εἶναι ἀσύγχυτες καὶ ἀδιαίρετες συγχρόνως στὴ μία καὶ θεία ὑποστατικὴ φύση καὶ αἰτία τῶν ὅλων, ὅταν ἀναγόμαστε πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸ μὲ τὸ Πνεῦμα ποὺ μᾶς ἀνεβάζει μαζὶ διὰ τοῦ Λόγου καὶ ἐκτείνομε τὰ χέρια καὶ τὸ βλέμμα πρὸς αὐτόν, λέμε «Πατέρα μας ποὺ εὑρίσκεσαι στοὺς οὐρανούς»[6]. Ὅταν ὅμως προσερχόμαστε ν' ἀποδώσομε τὶς εὐχὲς στὸν μονογενῆ Υἱὸ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ συνετίζει, λέγομε «ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ συναΐδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ μόνος ἀπὸ μόνον, ὁ Θεὸς ἀπὸ Θεό, ὁ ἄναρχος ἀπὸ ἄναρχον, ὁ ἀΐδιος ἀπὸ ἀΐδιον, ὁ αἰώνιος ἀπὸ αἰώνιον, τὸ φῶς ἀπὸ τὸ φῶς, ἡ ζωὴ ἀπὸ τὴν ζωή, ὁ ἀπρόσιτος ἀπὸ τὸν ἀπρόσιτο, ὁ ἀκατάληπτος ἀπὸ τὸν ἀκατάληπτο, ὁ ἀνέκφραστος ἀπὸ τὸν ἀνέκφραστο, ὁ ἀναλλοίωτος ἀπὸ τὸν ἀναλλοίωτο, ὁ ἀκατανόητος ἀπὸ τὸν ἀκατανόητο, γίνε εὐμενὴς στὶς ἁμαρτίες μας». Ἔτσι πάλι, ἐπικαλούμενοι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, λέμε, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο τὸ ἀνεκφράστως ἐκπορευόμενο ἀπὸ

6. Ματθ. 6,9.

ἡμῖν ἐπιφοιτῶν τοῖς πιστοῖς, Πνεῦμα ζωῆς καὶ συνέσεως, Πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ τελειότητος, Πνεῦμα τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ ἡδύ, τὸ ἔνδοξον, τὸ τρέφον ὁμοῦ καὶ ποτίζον, τὸ ἐλεοῦν, τὸ φωτίζον, τὸ δυναμοῦν, Πνεῦμα θεῖον ὑπομονῆς, Πνεῦμα χαρᾶς μεταδοτικόν, ἀμνησικακίας, ἀμεριμνίας τῶν κάτω, θεωρίας τῶν ἄνω, διωκτήριον ἀκηδίας, ἀμελείας ἀπελατήριον, περιεργίας καὶ πονηρίας φυγαδευτήριον, Πνεῦμα μυστηρίων δηλωτικόν, ἀρραβὼν οὐρανῶν βασιλείας, προφητείας πηγή, διδασκαλίας κρατήρ, ἁμαρτίας ἀναιρετικόν, μετανοίας θύρα, τὴν εἴσοδον τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποδεικνύον οἷα δὴ θυρωρός, Πνεῦμα ἀγάπης, εἰρήνης, πίστεως, ἐγκρατείας, Πνεῦμα πόθου καὶ πόθον ἐμποιοῦν, ἐλθὲ καὶ ἐνσκήνωσον καὶ μεῖνον ἐν ἡμῖν ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως, ἁγιάζον καὶ μεταποιοῦν καὶ φωτίζον ἡμῶν τὰς καρδίας, ὡς ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ καὶ ὡς θεοὺς τοὺς ὑποδεχομένους σε ἐργαζόμενον καὶ πᾶσαν μὲν ἁμαρτίαν ἐξαφανίζον, πᾶσαν δὲ ἀρετὴν συνεισφέρον τῇ εἰσόδῳ σου, οὐκ ἔξωθεν ταῦτα συνεπαγόμενον, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο ὑπάρχον πᾶν ὁτιοῦν καὶ ἔστιν ἀγαθόν· ἐν οἷς γὰρ ἐγκατοικήσεις, ἔχουσιν οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτοῖς τὸ πᾶν ἀγαθόν».

4 *Τοιγαροῦν καὶ οὐχ ὡς διαιροῦντες τὸ ἄτμητον τῆς ὁλικῆς ἑνάδος, τρισὶ θεοῖς καὶ οὐχ ἑνὶ τὸν ὕμνον προσφέρομεν, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Πατέρα, ἐν δὲ τῷ Πνεύματι τὸν Πατέρα προσκυνοῦντες καὶ τὸν Υἱόν· ἃ καὶ μίαν φύσιν δοξάζομεν μιᾶς τρισυποστάτου θεότητος, ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον, αὐτοδύναμον, παντοδύναμον, αὐτοθέλητον, συναΐδιον, συνάναρχον, ὑπερούσιον, ἀσύγχυτόν τε καὶ ἀδιαίρετον. Οὐ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο ἑτέρας καὶ ἑτέρας καὶ ἑτέρας φύσεως, τὴν μὴ τεμνομένην ἑνάδα τε καὶ θεότητα διαιροῦντες, φρονοῦμεν, εἰς ἐκφύλους ἀλλοτριότητας ἀσυνέτως ἐκκλίνοντες, ἀλλ' ἕνα ταῦτα Θεὸν ἀδιαιρέτως ταῖς ὑποστάσεσι διαιρούμενον καὶ ἀσυγχύτως τῇ ἑνότητι τῆς μιᾶς οὐσίας ἑνούμενον ἔγνωμεν,*

τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐπιφοιτᾶ σ' ἐμᾶς τοὺς πιστούς, Πνεῦμα ζωῆς καὶ συνέσεως, Πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ τελειότητας· Πνεῦμα τὸ ἀγαθό, τὸ σοφό, τὸ φιλάνθρωπο, τὸ γλυκύ, τὸ ἔνδοξο, ποὺ τρέφει μαζὶ καὶ ποτίζει, ποὺ ἐλεεῖ, φωτίζει καὶ δυναμώνει· Πνεῦμα θεῖο ὑπομονῆς, Πνεῦμα μεταδοτικὸ χαρᾶς, εὐφροσύνης, σωφροσύνης, σοφίας, γνώσεως, πραότητας, ἀμνησικακίας, ἀμεριμνησίας τῶν κάτω, θεωρίας τῶν ἄνω, διωκτήριο ἀφροντησιᾶς, ἀπομάκρυνση ἀμέλειας, φυγαδευτήριο περιεργίας καὶ πονηρίας· Πνεῦμα δηλωτικὸ μυστηρίων, ἀρραβώνας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πηγὴ προφητείας, κρατήρας διδασκαλίας, ἀναιρετικὸ ἁμαρτίας, θύρα μετανοίας· ὑποδεικνύει τὴν εἴσοδο στοὺς ἀγωνιζομένους σὰν θυρωρός, Πνεῦμα ἀγάπης, εἰρήνης, πίστεως, ἐγκράτειας· Πνεῦμα πόθου, ἐσὺ ποὺ ἐμβάλλεις πόθο, ἔλα, κατασκήνωσε καὶ μεῖνε ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως μέσα μας, ἁγιάζοντας, μεταμορφώνοντας καὶ φωτίζοντας τὶς καρδιές μας, ὡς ὁμοούσιο καὶ ὁμότιμο μὲ τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα, καθιστώντας θεοὺς ἐκείνους ποὺ σὲ ὑποδέχονται, ἐξαφανίζοντας κάθε ἁμαρτία καὶ συνεισφέροντας μὲ τὴν εἴσοδό σου κάθε ἀρετή, μὴ μεταφέροντάς τα ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ ὑπάρχοντας ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τὸ ἀγαθό· διότι σ' ὅσους ἐγκατοικήσεις, ἔχουν οὐσιωδῶς μέσα τους τὸ ὅλο ἀγαθό».

4 Ἔτσι λοιπὸν προσφέρομε τὸν ὕμνο σὲ τρεῖς θεοὺς καὶ ὄχι σὲ ἕναν, μὴ διαιρώντας τὸν ἄτμητο τῆς ὁλικῆς ἑνάδος, ἀλλὰ προσκυνώντας τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα στὸν Πατέρα, τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Πατέρα στὸν Υἱό, καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ στὸ Πνεῦμα. Αὐτὰ τὰ δοξάζομε ὡς μία φύση μιᾶς τρισυπόστατης θεότητας, ὁμοούσια, ὁμοδύναμη, αὐτοδύναμη, παντοδύναμη, αὐτοθέλητη, συναΐδια, συνάναρχη, ὑπερούσια, ἀσύγχυτη καὶ ἀδιαίρετη. Πράγματι, δὲν πιστεύομε ἄλλο καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο ἄλλης καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως διαιρώντας τὴν μὴ τεμνόμενη ἑνάδα καὶ θεότητα, παρεκκλίνοντας ἀφρόνως σὲ ἔκφυλες παρεξενιές, ἀλλὰ τὰ θεωροῦμε ἕναν Θεὸ διαιρούμενο ἀδιαιρέτως στὶς ὑποστάσεις, καὶ ἑνούμενο ἀσυγχύτως στὴν ἑνότητα τῆς μιᾶς οὐσίας, ὅλον ἐνιζόμενον στὶς ὑποστάσεις καὶ ὅλον

ὅλον ἐν ταῖς ὑποστάσεσι ἐνιζόμενον καὶ ὅλον ἐν τῇ ὑπερουσίῳ ἑνάδι τρισσούμενον· τὸν αὐτὸν τρία τοῖς προσώποις καὶ ἓν τῇ ἑνότητι τῆς οὐσίας εἴτε φύσεως χρὴ λέγειν.

Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τὸ κατὰ πάντα ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον ἑαυτοῦ μεθ' ἅμα τῶν ὁμοουσίων Πατρὸς καὶ Πνεύματος πᾶσιν ἡμῖν διετράνωσεν οὕτως εἰπών· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν». Καὶ πάλιν ἑτέρωθι περὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἐκείνης ἀπαραλλάκτως εἶναι δηλῶν, οὕτω φησί· «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Ὡς γὰρ ἐξ ὀφθαλμοῦ, ἤτοι πηγῆς ὕδατος, ὕδωρ ὁ ποταμὸς ἐκπορεύεται, οὕτως ἐκ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς Θεὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, διὸ καί φησι· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Εἰ οὖν ὁ Πατὴρ Πνεῦμά ἐστι, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς Υἱὸς Πνεῦμα δηλονότι ἐστί· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «τὸ δὲ Πνεῦμα ὁ Κύριός ἐστιν». Εἰ γὰρ καὶ σάρκα ἀνέλαβεν, ἀλλὰ καὶ ταύτην θεώσας πνευματικὴν ἀπειργάσατο. Πνεῦμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἀναξίοις ἡμῖν, οὐχ ὡς μὴ θέλον πεμπόμενον ἢ διανεμόμενον, ἀλλ' ὡς δι' ἑνὸς τῆς Τριάδος, αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τὰ τῷ Πατρὶ δοκοῦντα ὡς οἰκεῖα θελήματα ἐκπληροῦν. Τῇ γὰρ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ θελήσει ἀμέριστος ἡ ἁγία Τριάς, ταῖς δὲ ὑποστάσεσι προσωπικῶς ὀνομάζεται Πατήρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἷς ὢν ταῦτα Θεός, ὄνομα δὲ αὐτοῦ Τριάς, ὅς, ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομέ-

7. Ἰω. 10,30.
8. Ἰω. 15,26.
9. Ἰω. 4,24.

τρισσούμενον στὴν ὑπερούσια ἑνάδα· τὸν ἴδιο πρέπει νὰ λέμε ὅτι εἶναι τρία ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ ἕνα ὡς πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς οὐσίας εἴτε τῆς φύσεως.

5 Ἔτσι λοιπὸν αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ κατὰ πάντα ὁμότιμος, ὁμοούσιος καὶ ὁμόθρονος τοῦ ἑαυτοῦ του μαζὶ μὲ τοὺς ὁμοουσίους Πατέρα καὶ Πνεῦμα, διετράνωσε σ' ὅλους ἐμᾶς λέγοντας, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμαστε ἕνα»[7]. Καὶ πάλι σὲ ἄλλο σημεῖο σχετικὰ μὲ τὸ Πνεῦμα, δηλώνοντας ὅτι εἶναι ἀπαραλλάκτως ἀπὸ τὴν οὐσία ἐκείνη, λέγει, «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»[8]. Διότι, ὅπως ὁ ποταμὸς ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν ὀφθαλμό, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πηγὴ ὕδατος ὡς ὕδωρ, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα ὡς Θεός· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν προσκυνοῦν, πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»[9]. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Πατέρας εἶναι Πνεῦμα, Πνεῦμα βέβαια εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς ποὺ ἐγεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν· καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε ὁ Παῦλος λέγοντας, «τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος»[10]. Πράγματι, παρ' ὅλο ποὺ ἀνέλαβε καὶ σάρκα, ἀλλὰ θεώνοντάς την, τὴν ἀπεργάσθηκε πνευματική[11]. Πνεῦμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, διότι ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ δίδεται διὰ τοῦ Υἱοῦ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀναξίους, ὄχι βέβαια σὰ νὰ μὴ θέλει νὰ στέλλεται ἢ νὰ διανέμεται, ἀλλὰ σὰν νὰ ἐκπληρώνει ὡς δικά του θελήματα δι' ἑνὸς προσώπου τῆς Τριάδος, δηλαδὴ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, ὅσα προβάλλονται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι κατὰ τὴν φύση, τὴν οὐσία καὶ τὴν θέληση ἡ ἁγία Τριὰς εἶναι ἀμέριστη, κατὰ τὶς ὑποστάσεις ὅμως ὀνομάζεται προσωπικῶς Πατέρας, Υἱὸς καὶ ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας καὶ τὸ ὄνομά του Τριάδα· αὐτός, εὑρισκόμενος ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὀνομαζόμενο ὄνομα[12] καὶ λόγο καὶ ἔκφραση, ὑπέρκειται καὶ ὑπερεκπίπτει

---

10. Β' Κορ. 3,17. βλ. *Θεολογικὸς* 1,89.
11. Βλ. *Ἠθικος* 1,3,53.
12. Ἐφ. 1,21.

νου καὶ λόγου καὶ ῥήματος ὤν, ὑπέρκειται καὶ πάσης διανοίας κατάληψιν ὑπερακπίπτει, μηδὲν ὤν.

6 *Ἀλλὰ σύνες ἐντεῦθεν πῶς ἓν τὰ τρία ἡ ἁγία λέγει Γραφή. Καλὸν γὰρ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀναλαβεῖν καὶ εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐντρυφᾶν τοῖς τοιούτοις ἀεὶ ἡδονὴν ἐμποιεῖ τῷ τὰ τοιαῦτα θεοπρεπῶς εἰδότι τρυφᾶν καὶ τὰς ψυχικὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ ὁ λόγος ὁ θεῖος καθαγιάζει. «Πνεῦμα» φησὶν «ὁ Θεός», τοῦτο δὲ καὶ ὁ Υἱός, ὥσπερ εἴρηται. Εἰ οὖν «ὁ Θεὸς Πνεῦμά ἐστι» καὶ «τὸ Πνεῦμα ὁ Κύριος» καὶ ὁ Κύριος Πνεῦμα παρὰ τῆς θείας καλεῖται Γραφῆς, ἓν Πνεῦμά ἐστιν ἐν τρισὶ προσώποις εἴτ' οὖν ὑποστάσεσι γνωριζόμενον ὁ Θεὸς (καθὼς ἔφη τοῦτθ παραδηλῶν ὁ Υἱὸς «ἕν»), ἰσοδύναμον, ὁμόθρονον, ὁμοφυές, ὁμοούσιον. Ταῦτα διὰ τοῦτο οὕτως εἴρηται «Πνεῦμα ἕν», ἵνα μηδεμίαν ἀνισότητα ὑπεροχῆς ἢ ὑφέσεως ὑπολάβῃς ἐν τοῖς τρισὶ τῆς Τριάδος προσώποις, μήτε μὴν ὅλως καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐν αὐτοῖς χωρισμόν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅπως διὰ μόνων τῶν ὀνομάτων τὰ πρόσωπα, αὐτὰς δὴ τὰς ὑποστάσεις, ἐκδιδαχθῇς, εἴρηνται. Οὕτω ταῦτα μαθὼν καὶ οὕτω καλῶς τὰ περὶ Θεοῦ μυσταγωγηθείς, μηδὲν περαιτέρω πολυπραγμονῶν ἐκζητήσῃς, πίστει δὲ μόνῃ ταῦτα παραδεξάμενος μέχρι τούτου στῆθι, ἀκατάληπτα πάντῃ τὰ ὑπὲρ ταῦτα καὶ πληροφορούμενος καὶ ὁμολογῶν.*

7 *Ἵνα δὲ εἰδῇς καὶ τὰ τῆς θείας φύσεως ἴδια, πῶς ὁ Θεὸς καὶ τὰ περὶ Θεὸν καὶ τὰ ἀπὸ Θεοῦ καὶ τὰ ἐν τῷ Θεῷ πάντα ἓν φῶς ἐστιν, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων προσκυνούμενον καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἰδιώμασιν αὐτοῦ καὶ χαρίσμασι καθορώμενον, καὶ οὕτω σε ταῦτα μυσταγωγήσομεν. «Ὁ Θεος φῶς ἐστι» καὶ φῶς ἄπειρόν τε*

13. Ἰω. 4,24.

ἀπὸ τὴν ἀντίληψη κάθε διάνοιας, σὰν νὰ μὴ εἶναι τίποτε ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια.

6 Ἀλλὰ ἄκουσε ἀπὸ ἐδῶ, πῶς ἡ ἁγία Γραφὴ τὰ τρία τὰ λέγει ἕνα. Διότι εἶναι καλὸ νὰ τὰ ξαναπάρομε αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ τὰ εἰποῦμε, ἐπειδὴ ἡ ἐντρύφηση μὲ αὐτὰ δημιουργεῖ πάντοτε ἡδονὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ γνωρίζει νὰ τὰ ἐξετάζει θεοπρεπῶς καὶ ὁ θεῖος λόγος καθαγιάζει τὶς ψυχικές του αἰσθήσεις. «Πνεῦμα εἶναι ὁ Θεός»[13], λέγει, καὶ σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, τὸ ἴδιο εἶναι καὶ ὁ Υἱός. Ἐὰν λοιπὸν «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος» καὶ ὁ Κύριος καλεῖται Πνεῦμα ἀπὸ τὴ θεία Γραφή, τότε ὁ Θεὸς εἶναι ἕνα Πνεῦμα ἰσοδύναμο, ὁμόθρονο, ὁμοφυές, ὁμοούσιο, καὶ γνωρίζεται σὲ τρία πρόσωπα καὶ τρεῖς ὑποστάσεις (ὅπως εἶπε καὶ ὁ Υἱὸς «ἕνα»[14] γιὰ νὰ δηλώσει τοῦτο). Αὐτὰ γι' αὐτὸν τὸν λόγο εἰπώθηκαν ὅτι εἶναι ἕνα Πνεῦμα, γιὰ νὰ μὴ ὑποθέσεις καμμία ἀνισότητα ὑπεροχῆς ἢ ὑφέσεως στὰ τρία πρόσωπα τῆς Τριάδος, οὔτε βέβαια μὲ ὁποιονδήποτε τρόπο τέλειο χωρισμὸ σ' αὐτά· δὲν ἀναφέρθηκαν αὐτὰ γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδαχθεῖς μὲ τὰ ὀνόματα μόνο τὰ πρόσωπα, τὶς ἴδιες δηλαδὴ ὑποστάσεις. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ μάθεις αὐτὰ καὶ μυσταγωγηθεῖς ἔτσι καλῶς τὰ περὶ Θεοῦ, μὴ ζητήσεις ν' ἀσχοληθεῖς μὲ τίποτε παραπάνω, ἀλλὰ παραδέξου αὐτὰ μόνο μὲ τὴν πίστη καὶ σταμάτησε μέχρι ἐδῶ, πληροφορούμενος καὶ ὁμολογώντας ὅτι ὅσα εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σ' ὅλους ἀκατάληπτα.

7 Καὶ ἀποσκοπώντας στὸ νὰ γνωρίσεις τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς θείας φύσεως, θὰ σὲ μυσταγωγήσομε παρακάτω καὶ αὐτά, πῶς δηλαδὴ ὁ Θεός, τὰ περὶ τὸν Θεό, τὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ὅλα τὰ μέσα στὸν Θεὸ εἶναι ἕνα φῶς, πῶς προσκυνεῖται σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις καὶ θεωρεῖται σ' ὅλα τὰ ἰδιώματα καὶ χαρίσματά του. «Ὁ Θεὸς εἶναι φῶς»[15], φῶς ἄπειρο καὶ ἀκατάληπτο·

---

14. Βλ. Ἰω. 10,30. 17,22.

15. Α' Ἰω. 1,5.

καὶ ἀκατάληπτον· τὰ γὰρ περὶ αὐτὸν φῶς εἰσιν ἑνούμενά τε καὶ διαιρούμενα τοῖς προσώποις ἀδιαιρέτως καὶ (ἵνα καθ' ἓν σοι τὰ ἀδιαίρετα διαιρῶν εἴπω) ὁ Πατὴρ φῶς ἐστιν, ὁ Υἱὸς φῶς ἐστι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φῶς· ἓν ταῦτα φῶς ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ἄχρονον, συναΐδιον, ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον. Πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα φῶς εἰσιν ὡς ἐκ φωτὸς ἡμῖν χορηγούμενα· ἡ ζωὴ φῶς, ἡ ἀθανασία φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς φῶς, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν φῶς, ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη, ἡ ἀλήθεια, ἡ θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, αὐτὴ φῶς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ὁ νυμφὼν φῶς, ἡ παστάς, ὁ παράδεισος, ἡ τοῦ παραδείσου τρυφή, ἡ γῆ τῶν πραέων, οἱ στέφανοι τῆς ζωῆς, αὐτὰ τὰ τῶν ἁγίων ἐνδύματα φῶς· ὁ Χριστὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ σωτὴρ καὶ βασιλεὺς τοῦ παντός, φῶς· ὁ ἄρτος τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ φῶς, τὸ ποτήριον τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵματος φῶς, ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ φῶς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φῶς· ἡ χείρ, ὁ δάκτυλος, τὸ στόμα αὐτοῦ φῶς, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ φῶς· ὁ Κύριος φῶς, ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς ἐκ φωτὸς φῶς, ὁ Παράκλητος φῶς· ὁ μαργαρίτης, ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἡ ζύμη, ἡ ἐλπίς, ἡ πίστις φῶς.

8 *Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ ἕτερα τούτων, ὅσα ἂν διὰ προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀκούεις λεγόμενα περὶ τῆς ἀνεκφράστου καὶ ὑπερουσίου θεότητος, αὐτὴν οὐσιωδῶς τὰ πάντα εἶναί μοι νόει τὴν μίαν ὑπεράρχιον ἀρχήν, τὴν ἐν μονάδι τριαδικοῦ προσκυνουμένην φωτός. Εἷς γὰρ Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, φῶς ὢν ἀπρόσιτόν τε καὶ προαιώνιον, ὃ καὶ πολυώνυμον ὑπάρχον καλεῖται πάντα τὰ εἰρημένα καὶ τούτων ἕτερα πλείονα· καὶ οὐ μόνον ταῦτα καλεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐνεργεῖ, ὡς παρὰ τῶν ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας διδαχθέντων καὶ τῇ θεωρίᾳ πιστωθέντων καὶ βεβαιωθέντων περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ ὑπεραγάθῳ Θεῷ ἔμαθον. Καὶ*

ὅλα γύρω ἀπὸ αὐτὸν εἶναι φῶς, ἑνούμενα καὶ διαιρούμενα ἀδιαιρέτως μὲ τὰ πρόσωπα· καὶ (γιὰ νὰ σοῦ ἀναφέρω τὸ καθένα διαιρώντας τ' ἀδιαίρετα), σοῦ λέγω ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι φῶς, ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς, τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι φῶς[16]· ἕνα φῶς εἶναι αὐτά, ἁπλό, ἀσύνθετο, ἄχρονο, συναΐδιο, ὁμότιμο κι ὁμόδοξο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὅλα ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν εἶναι φῶς, ἐπειδὴ μᾶς χορηγοῦνται ἀπὸ φῶς· φῶς δηλαδὴ ἡ ζωή, φῶς ἡ ἀθανασία, φῶς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, φῶς τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, φῶς ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη, ἡ ἀλήθεια, ἡ θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, φῶς κι αὐτὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· φῶς ὁ νυμφώνας, ὁ κοιτώνας, ὁ παράδεισος, ἡ ἀπόλαυση τοῦ παραδείσου, ἡ γῆ τῶν πράων, οἱ στέφανοι τῆς ζωῆς, φῶς κι αὐτὰ τὰ ἐνδύματα τῶν ἁγίων· φῶς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σωτήρας καὶ βασιλεὺς τοῦ παντός· φῶς καὶ ὁ ἄρτος τῆς ἄχραντης σάρκας του, φῶς τὸ ποτήριο τοῦ τιμίου αἵματός του, φῶς ἡ ἀνάσταση αὐτοῦ, φῶς καὶ τὸ πρόσωπό του· τὸ χέρι, τὸ δάκτυλο, τὸ στόμα του φῶς, φῶς καὶ οἱ ὀφθαλμοί του· φῶς ὁ Κύριος, σὰν φῶς ἐκ φωτὸς ἡ φωνή του, φῶς καὶ ὁ Παράκλητος· φῶς ὁ μαργαρίτης, ὁ κόκκος τοῦ συναπιοῦ, ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος, ἡ ζύμη, ἡ ἐλπίδα, ἡ πίστη.

8 Κατανόησε λοιπόν, παρακαλῶ, ὅτι αὐτὰ καὶ ἄλλα, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ὅσα ἀκούσεις νὰ λέγονται ἀπὸ τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς ἀποστόλους γιὰ τὴν ἀνέκφραστη καὶ ὑπερούσια θεότητα, εἶναι οὐσιωδῶς αὐτή, ἡ μία ὑπεράρχια ἀρχή, ἡ προσκυνούμενη στὴν μονάδα τοῦ τριαδικοῦ φωτός. Πράγματι, ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, φῶς ἀπρόσιτο καὶ προαιώνιο, καὶ ὄντας πολυώνυμος καλεῖται μὲ ὅλα τὰ παραπάνω ὀνόματα καὶ μὲ ἄλλα περισσότερα αὐτῶν· καὶ ὄχι μόνο καλεῖται ἔτσι, ἀλλὰ καὶ ἐνεργεῖ ἔτσι, ὅπως δηλαδὴ ἔμαθα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐδιδάχθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα, ποὺ διαπιστώθηκαν καὶ ἐβεβαιώθηκαν μὲ τὴν θεωρία σχετικὰ μὲ τὰ καλὰ προσόντα στὸν ὑπεράγαθο Θεό. Καὶ γιὰ νὰ σοῦ φανερώσω καὶ μερικὰ

16. Βλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος* 31,3. PG 36,136.

ἵνα πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερά σοι φῶτα Θεοῦ παραδηλώσω τινά· ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ φῶς· τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἡ εὐσπλαγχνία, ὁ ἀσπασμὸς αὐτοῦ φῶς, ἡ χρηστότης αὐτοῦ φῶς· ἡ ῥάβδος, ἡ βακτηρία καὶ ἡ παράκλησις αὐτοῦ φῶς.

9 Εἰ δὲ καὶ ἐν ἡμῖν τὰ πλείονα τούτων ἢ καὶ πάντα προσεῖναι λέγονται, ἀλλ' ἡμῖν μὲν ὡς ἀνθρώποις, ἐκείνῳ δὲ ταῦτα πρόσεστιν ὡς Θεῷ. Καί, ἵνα μὴ κατοκνήσω καθ' ἓν σοι ταῦτα πάλιν εἰπεῖν, Πατὴρ ὀνομάζεται ὁ Θεός, πατέρες καλοῦνται καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείονες· Υἱὸς Θεοῦ ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, υἱοὶ πάλιν ἀνθρώπων ἡμεῖς· Πνεῦμα Θεοῦ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, πνεύματα λέγονται καὶ ἡμῶν αἱ ψυχαί· ζωὴ ὁ Θεός, ζῆν λεγόμεθα καὶ ἡμεῖς· ἀγάπη ὁ Θεός, ἀγάπην ἔχουσιν εἰς ἀλλήλους καὶ οἱ λίαν ἁμαρτωλοί. Τί οὖν; Τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγάπην καλέσεις Θεόν; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Ἀλλ' εἰρήνην τὴν εἰς ἀλλήλους ἐν τῷ μὴ διαμάχεσθαι ἢ ἀμφιβάλλειν περί τινος, τοῦτο εἴποις εἶναι «εἰρήνην τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν»; Οὐμενουν. Ἀλλὰ ἀλήθειαν Θεοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν σε λόγον ψευδῆ πρός τινα; Οὐδαμῶς. Ὥσπερ γὰρ λόγοι μὲν ἀνθρώπων ῥευστοὶ καὶ διακενεῖς, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζῶν τέ ἐστι καὶ ἐνυπόστατος καὶ ἐνεργής, Θεὸς ἀληθής, οὕτω δὴ καὶ ἡ ἀλήθεια, ὁ Θεός, ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ ὑπὲρ λόγον ἀνθρώπων ἐστίν· ἄτρεπτος, ἄρρευστος, ἐνυπόστατός τε ὑπάρχει καὶ ζῶν. Οὕτω τοιγαροῦν οὔτε τὸ ὕδωρ τὸ παρ' ἡμῖν ὡς τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο τὸ ζῶν, οὔτε ὁ ἄρτος ὁ παρ' ἡμῖν ὡς ἐκεῖνος ὁ ἄρτος ἐστίν, ἀλλὰ καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, ἅπαντα φῶς ἐκεῖνα καὶ φῶς ἓν ὁ Θεός, οὗ μετασχών τις τῇ μετοχῇ ἐκείνου μέτοχος ἀμφοῖν γίνεται πάντων ὧν εἴπομεν ἀγαθῶν, γίνεται δὲ καὶ πρᾷος καὶ ταπεινός·

17. Ψαλμ. 22,4.

ἄλλα φῶτα τοῦ Θεοῦ μαζὶ μὲ τὰ παραπάνω, φῶς εἶναι καὶ ἡ ἀγαθότητα αὐτοῦ· φῶς τὸ ἔλεός του, ἡ εὐσπλαχνία, ὁ ἀσπασμός του, φῶς ἡ χρηστότητά του· φῶς ἡ ράβδος, ἡ βακτηρία καὶ ἡ παράκληση αὐτοῦ[17].

9 Παρ' ὅλο ὅμως ποὺ τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἢ καὶ ὅλα λέγονται ὅτι προϋπάρχουν καὶ σ' ἐμᾶς, σ' ἐμᾶς βέβαια προσυπάρχουν σὰν σὲ ἀνθρώπους, σ' ἐκεῖνον ὅμως σὰν σὲ Θεό. Καὶ γιὰ νὰ μὴ παραμελήσω νὰ σοῦ εἰπῶ πάλι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, Πατέρας ὀνομάζεται ὁ Θεός, πατέρες καλοῦνται καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· Υἱὸς Θεοῦ καλεῖται ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, ἐμεῖς πάλι υἱοὶ ἀνθρώπων· Πνεῦμα Θεοῦ καλεῖται τὸ πανάγιο Πνεῦμα, πνεύματα λέγονται καὶ οἱ ψυχές μας· ζωὴ λέγεται ὁ Θεός, κι ἐμεῖς λεγόμαστε ὅτι ζοῦμε· ἀγάπη ὀνομάζεται ὁ Θεός, ἀγάπη ἔχουν κι οἱ πολὺ ἁμαρτωλοὶ μεταξύ τους. Τί λοιπόν; Τὴν ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων θὰ τὴν ἀποκαλέσεις Θεό; Τί βλασφημία! Μήπως τὴν εἰρήνη ποὺ ὑπάρχει μεταξύ μας ὥστε νὰ μὴ φιλονικοῦμε ἢ διεκδικοῦμε κάτι, τοῦτο τὸ πρᾶγμα θὰ ἔλεγες ὅτι εἶναι «ἡ εἰρήνη ποὺ ὑπερέχει ἀπὸ κάθε νοῦ»[18]; Ὄχι βέβαια. Ἀλλὰ θὰ ἔλεγες ἀλήθεια Θεοῦ τὸ νὰ μὴ λέγεις ψευδὴ λόγο σὲ κάποιον; Καθόλου. Ὅπως δηλαδὴ ὑπάρχουν λόγοι ἀνθρώπου ρευστοὶ καὶ τελείως κενοί, ἀλλὰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζῶν, ἐνυπόστατος καὶ ἐνεργητικός[19], Θεὸς δηλαδὴ ἀληθινός· ἔτσι βέβαια καὶ ἡ ἀλήθεια, δηλαδὴ ὁ Θεός, εὑρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ ἀνθρώπινη ἔννοια καὶ ἀνθρώπινο λόγο, ἄτρεπτος, ἄρρευστος, ἐνυπόστατος καὶ ζῶν. Ἔτσι λοιπὸν οὔτε τὸ ὕδωρ ποὺ εὑρίσκεται σ' ἐμᾶς εἶναι ὅπως ἐκεῖνο τὸ ζῶν ὕδωρ, οὔτε ὁ ἄρτος εἶναι ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄρτος, ἀλλὰ ὅπως καὶ παραπάνω ἀναφέρθηκε, ὅλα ἐκεῖνα εἶναι φῶς, καὶ φῶς μοναδικὸ εἶναι ὁ Θεός, ὥστε μετέχοντας κάποιος σ' αὐτὸ μὲ τὴν μετοχὴ ἐκείνου γίνεται μέτοχος ὅλων τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἀναφέραμε, ἀλλὰ γίνεται

18. Φιλ. 4,7.
19. Ἑβρ. 4,12.

ταῦτα δὲ πάλιν φῶς σὺν τοῖς εἰρημένοις εἰσί, μᾶλλον δὲ σὺν τῷ φωτὶ ἔχει καὶ ταῦτα ὁ ἔχων ἐκεῖνο τὸ φῶς.

Ἀλλὰ γὰρ συνάμα τούτοις καὶ ἐγρήγορσις λέγεται ὁ Θεός, ὡς διεγείρων πρὸς τὰ καλὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ἣν κατοικεῖ, ὃς αὐτῇ γίνεται πᾶν ἀγαθόν· καὶ οὐχ ὑστερεῖται, ἔνοικον ἔχουσα τὸν Θεὸν ἡ τοιαύτη, παντὸς ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἐμπίπλαται καὶ περισσεύει ἀεὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀπορρήτοις ἐκείνοις ἀγαθοῖς τοῦ Θεοῦ, συνδιαιτωμένη καὶ συνευφραινομένη ταῖς τάξεσι τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ὧν γένοιτο καὶ πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν καὶ ἐν ἀπολαύσει τούτων πλουσίᾳ γενέσθαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ἐπίσης πρᾶος καὶ ταπεινός· κι αὐτὰ ὅμως πάλι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα εἶναι φῶς, ἢ καλύτερα τὰ ἔχει μαζὶ μὲ τὸ φῶς αὐτὸς ποὺ ἔχει ἐκεῖνο τὸ φῶς.

10 Ἀλλὰ συνάμα μὲ αὐτὰ ὁ Θεὸς λέγεται καὶ ἐγρήγορση[20], ἐπειδὴ διεγείρει πρὸς τὰ καλὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅπου κατοικεῖ, καὶ γίνεται σ' αὐτὴν κάθε ἀγαθό. Ἐὰν ἡ ψυχὴ ἔχει ἔνοικο τὸν Θεό, δὲν στερεῖται ἀπὸ κανένα ἀγαθό[21], ἀλλὰ ὑπερχειλίζει καὶ περισσεύει πάντοτε μ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, συνδιαιτώμενη καὶ συνευφραινόμενη μὲ τὶς τάξεις τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἴθε νὰ τὰ ἐπιτύχομε ὅλοι ἐμεῖς καὶ νὰ τὰ ἀπολαύσομε πλουσίως μὲ τὴν χάρη καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο!

---

20. Ἱερ. 1,12.
21. Ψαλμ. 33,11.

ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΗΘΙΚΩΝ

(ΛΟΓΟΙ Α'–Ϛ')

ΛΟΓΟΣ Α'

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1 *Ἃ μὲν οὖν ἀπολογήσασθαι καὶ εἰπεῖν ἔδει πρὸς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους ἡμῖν καὶ τὰς πικρὰς γλωσσαλγίας αὐτῶν αἷς τὸ προσπεσὸν ἅπαν ὁμοῦ κατασύρεται, κἂν εἴ τι τῶν τιμιωτέρων ἐστίν, ἱκανῶς ἔχει καὶ ὡς ὁ Λόγος τὸν λόγον εὐώδωσεν, ἵνα μὴ ἐξ ἡμῶν ᾖ τὰ τῆς εὐδρομίας τοῦ λόγου καὶ τῶν εὐστόχων βολίδων αὐτοῦ, ἀλλ' ᾖ ἄνωθεν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος συμμαχίας, παρ' οὗ πᾶσιν εὐοδοῦται τὸ κατορθούμενον. Χρεὼν δὲ ἄρτι τῆς πρὸς ἐκείνους λήξαντας στάσεως ἰδεῖν καὶ κατασκοπῆσαι καὶ σκέψασθαι τίνα τὰ ὑπὸ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, Παύλῳ τῷ θείῳ πειθομένους, τίς ὁ πλοῦτος τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ὃν ἡμῖν ἀπ' ἀρχῆς ἐχαρίσατο κτίσεως, τίς ἡ πλάσις ἡμῶν καὶ πῶς παρέβημεν τὴν δοθεῖσαν ἄνωθεν ἐντολὴν καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀγαθῶν ἐξεπέσομεν, τίς δὲ ὁ νῦν βίος καὶ τίς ὁ κόσμος οὗτος ὑφ' ὃν καὶ μεθ' ὃν τὸ πᾶν ὁρᾶται κινούμενον, καὶ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα διαδεξόμενα τοὺς προσκυνητὰς τῆς Τριάδος ἡμᾶς.*

2 *Ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν, ἀρχὴν τοῦ λόγου ποιούμενος τὸν Θεόν.*

---

1. Α' Κορ. 2,13.

ΛΟΓΟΣ Α'

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1 Ὅσα λοιπὸν ἔπρεπε ν' ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ εἰποῦμε πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀντιτίθενται σ' ἐμᾶς καὶ πρὸς τὶς πικρὲς φλυαρίες τους, μὲ τὶς ὁποῖες παρασύρεται κάθε τι ποὺ θὰ προσπέσει σ' αὐτές, ἔστω κι ἂν εἶναι κάτι ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα, εἶναι ἀρκετὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν εὐόδωση ποὺ ὁ Λόγος πρόσφερε στὸν λόγο, ὥστε ἡ εὐδρομία τοῦ λόγου καὶ τῶν εὐστόχων βολίδων του νὰ μὴ προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ ἄνωθεν καὶ ἀπὸ τὸ σύμμαχο Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εὐοδώνονται τὰ ἐπιτεύγματα ὅλων. Τώρα χρειάζεται, σταματώντας τὴν διαφωνία μ' ἐκείνους, νὰ ἰδοῦμε, νὰ ἐξετάσομε καὶ νὰ σκεφθοῦμε ποιά εἶναι αὐτὰ ποὺ μᾶς ἐχάρισε ὁ Θεός[1], ὑπακούοντας στὸν θεῖο Παῦλο, ποιός εἶναι ὁ πλοῦτος[2] τῆς ἀγαθότητός του πρὸς ἐμᾶς, ποὺ μᾶς ἐχάρισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς κτίσεως, ποιά ἡ πλάση μας καὶ πῶς παρεβήκαμε τὴν ἐντολὴ ποὺ μᾶς ἐδόθηκε ἄνωθεν καὶ ἐξεπέσαμε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀθάνατα ἀγαθά· ποιός εἶναι ὁ σημερινὸς βίος καὶ ποιός εἶναι ὁ κόσμος αὐτός, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μετὰ τὸν ὁποῖο τὸ πᾶν βλέπεται κινούμενο, καὶ ποιά εἶναι ἐκεῖνα ποὺ θὰ δεχθοῦν ἔπειτα ἐμᾶς τοὺς προσκυνητὲς τῆς Τριάδος.

2 Θ' ἀρχίσω ἀπὸ ἐδῶ, θέτοντας ὡς ἀρχὴ τοῦ λόγου τὸν Θεό[3].

---

2. Ἐφ. 1,18.

3. Βλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ. PG 35,408A.

α'. Μερική τις φυσιολογία περὶ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως καὶ τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδάμ.

Ὁ Θεὸς οὐχὶ τὸν παράδεισον μόνον, ὡς ἄν τινες οἴονται, τοῖς πρωτοπλάστοις δέδωκεν ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς, οὔτε ἄφθαρτον μόνον ἐκεῖνον ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον πρὸ ἐκείνου τὴν ἅπασαν γῆν, ταύτην δὴ ἣν ἡμεῖς κατοικοῦμεν, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἅπαντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐν πέντε ἡμέραις παραγαγών, τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ καὶ πάσης τῆς ὁρωμένης κτίσεως κύριον αὐτὸν καὶ βασιλέα κατέστησε. Καὶ οὔτε ἡ Εὔα παραχθεῖσα ἦν τότε οὔτε μὴν ὁ παράδεισος, ἀλλ' οὗτος ὁ κόσμος ὥσπερ τις παράδεισος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γέγονεν εἷς, ἄφθαρτος μέν, ὑλικὸς δὲ καὶ αἰσθητὸς παραχθείς· τοῦτον, ὡς εἴρηται, τῷ Ἀδὰμ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ εἰς ἀπόλαυσιν δέδωκεν. Ἀλλὰ μὴ φανῇ σοι τοῦτο παράδοξον, ἀνάμεινον δὲ τὸν λόγον καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θείας Γραφῆς ἀποδείξει τοῦτο σαφέστατα. Γέγραπται γάρ· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος». Καθεξῆς δὲ τὰ λοιπὰ ἅπαντα ἔργα τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀκριβῶς ἐξηγούμενος, μετὰ τὸ εἰπεῖν, «καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη», ἐπήγαγε· «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Ἄρσεν δὲ καὶ θῆλυ λέγει οὐχ ὡς τῆς Εὔας ἤδη γενομένης, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ τοῦ Ἀδὰμ πλευρᾷ οὔσης καὶ αὐτῷ συνούσης· καὶ τοῦτο μετὰ ταῦτα σαφέ-

1. Γεν. 1,1-2.

α. Μερικὴ φυσιολογία γιὰ τὴν κτίση τοῦ κόσμου καὶ τὴν πλάση τοῦ Ἀδάμ.

1 Ὁ Θεὸς δὲν ἔδωσε μόνο τὸν παράδεισο, ὅπως θὰ ἐνόμιζαν μερικοί, στοὺς πρωτοπλάστους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, οὔτε ἐδημιούργησε ἄφθαρτον μόνον ἐκεῖνον, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο παρήγαγε πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον ὅλη τὴν γῆ, αὐτὴν ποὺ κατοικοῦμε ἐμεῖς, καὶ ὅλα ὅσα εὑρίσκονται σ' αὐτήν, καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτὸν σὲ πέντε ἡμέρες· κατὰ τὴν ἕκτη ἡμέρα ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν κατέστησε κύριο καὶ βασιλέα ὅλης τῆς ὁρατῆς κτίσεως. Καὶ οὔτε ἡ Εὔα εἶχε πλασθεῖ τότε οὔτε βέβαια ὁ παράδεισος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κόσμος ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεὸ σὰν ἕνας παράδεισος, ἄφθαρτος βέβαια, ὑλικὸς ὅμως καὶ αἰσθητός· αὐτόν, ὅπως εἴπαμε, τὸν ἔδωσε στὸν Ἀδὰμ καὶ στοὺς ἀπογόνους του γιὰ ἀπόλαυση. Ἀλλὰ μὴ σοῦ φανεῖ αὐτὸ παράδοξο, περίμενε τὸν λόγο καὶ θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξει σαφέστατα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν θεία Γραφή. Διότι ἔχει γραφεῖ, «στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ· ἡ δὲ γῆ ἦταν ἀόρατη καὶ ἀκατασκεύαστη»[1]. Ἐξηγώντας ἀκριβῶς στὴν συνέχεια ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸν λόγο, «καὶ ἔγινε ἑσπέρα καὶ ἔγινε πρωί, ἡμέρα πέμπτη»[2], πρόσθεσε· «καὶ εἶπε ὁ Θεός· ἂς πλάσομε τὸν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα μας καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ θὰ κυβερνήσουν τοὺς ἰχθῦς τῆς θάλασσας καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ κτήνη καὶ ὅλη τὴν γῆ καὶ ὅλα τὰ ἑρπετὰ ποὺ ἕρπουν στὴν γῆ. Κι ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο· τὸν ἔπλασε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ τοὺς ἔκαμε ἄνδρα καὶ γυναῖκα»[3]. Καὶ λέγει «ἄνδρα καὶ γυναῖκα» χωρὶς ἀκόμη ἡ Εὔα νὰ ἔχει γεννηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ τὸν λόγο ὅτι εὑρίσκεται στὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ συνυπάρχει μαζί του·

---

2. Γεν. 1,23.
3. Γεν. 1,26–27.

στερον γνώσεσθε. «Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς».

2 Ὁρᾷς πῶς τοῦτον ὅλον τὸν κόσμον, ὡς ἕνα παράδεισον, τῷ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀρχῆς δέδωκεν ὁ Θεός; Ποίαν γὰρ ἄλλην γῆν λέγει, εἰ μὴ ταύτην ἐν ᾗ καὶ νῦν, ὡς εἴρηται, κατοικοῦμεν ἡμεῖς, ἑτέραν δὲ οὐδαμῶς; Διὸ καὶ ἐπιφέρων φησί· «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὅ ἐστιν ἐπάνω τῆς γῆς· καὶ πᾶν ξύλον ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντὶ ἑρπετῷ ἕρποντι ἐπὶ τῆς γῆς». Εἶδες πῶς τὰ ὁρώμενα ἅπαντα, τά τε ἐν τῇ γῇ καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ, τῷ Ἀδὰμ καὶ ἡμῖν τοῖς ἐξ αὐτοῦ δέδωκεν εἰς ἀπόλαυσιν καὶ οὐχὶ τὸν παράδεισον μόνον αὐτῷ ἐχαρίσατο; Ὅσα γὰρ τῷ Ἀδὰμ εἶπεν, ὡς πρὸς πάντας ἡμᾶς ταῦτα ἔλεγε, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὕστερον ὁ αὐτὸς διὰ τοῦ ζῶντος Λόγου αὐτοῦ ἔφη· «ἃ δὲ λέγω ὑμῖν, πᾶσι λέγω», ὡς εἰδὼς ὅτι εἰς ἄπειρα πλήθη καὶ ἀναρίθμητα ἔμελλε τὸ γένος ἡμῶν πληθυνθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰ γὰρ καὶ παραβάντες τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ καὶ βιοῦν καὶ ἀποθνήσκειν κατακριθέντες εἰς τοσοῦτον πλῆθος οἱ ἄνθρωποι ἐγενόμεθα, ἐννόει μοι ὅσοι ἔμελλον εἶναι οἱ ἀπὸ κτίσεως κόσμου γεννηθέντες, εἰ μὴ ἀπέθανον, ὁποίαν δὲ ζωὴν καὶ διαγωγὴν ἔχειν ἐν ἀφθάρτῳ κόσμῳ ἄφθαρτοι διατηρούμενοι καὶ ἀθάνατοι, ἀναμάρτητον δηλονότι καὶ ἄλυπον, ἀμέριμνόν τε καὶ ἄμοχθον διανύοντες βίον, ὅπως τε κατὰ προκοπὴν τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐργασίας τῶν ἀγαθῶν ἐννοιῶν εἰς τελειοτέραν ἔμελλον ἀνάγεσθαι κατὰ καιρὸν δόξαν τε καὶ ἀλλοίωσιν, πλησιάζοντες τῷ Θεῷ καὶ ταῖς πηγαζούσαις αὐγαῖς τῆς θεότητος, τὴν μὲν ψυχὴν λαμπροτέραν ἑκάστου γίνεσθαι, τὸ δὲ αἰσθητὸν καὶ ὑλῶδες σῶμα εἰς ἄϋλον καὶ πνευματικὸν ὑπὲρ αἴσθησιν πᾶσαν

4. Γεν. 1,28.
5. Γεν. 1,29–30.

καὶ αὐτὸ θὰ τὸ γνωρίσετε σαφέστερα μετὰ ἀπὸ αὐτά. «Καὶ εὐλόγησε αὐτοὺς ὁ Θεὸς λέγοντας· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆ καὶ κατακυριεύσατε αὐτὴν καὶ ἐξουσιάσατε τοὺς ἰχθῦς τῆς θάλασσας καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλα τὰ κτήνη καὶ ὅλη τὴν γῆ καὶ ὅλα τὰ ἑρπετὰ ποὺ ἕρπουν στὴ γῆ»[4].

2 Βλέπεις πῶς ὁ Θεὸς ἔδωσε ἐξ ἀρχῆς ὅλον τὸν κόσμο, σὰν ἕνα παράδεισο, στὸν ἄνθρωπο; Διότι ποιά ἄλλη γῆ ἐννοεῖ, παρὰ αὐτὴν ποὺ καὶ τώρα, ὅπως ἐλέχθηκε, κατοικοῦμε, καὶ καμμία ἄλλη; Γι' αὐτὸ καὶ συνεχίζει λέγοντας· «καὶ εἶπε ὁ Θεός, νά, σᾶς ἔδωσα κάθε σπόριμο χόρτο, τὸ ὁποῖο θὰ δώσει σπέρμα ποὺ εὑρίσκεται ἐπάνω στὴ γῆ· καὶ κάθε ξύλο ποὺ ἔχει μέσα του καρπὸ σπορίμου σπέρματος θὰ χρησιμεύσει γιὰ τροφὴ δική σας, γιὰ ὅλα τὰ θηρία τῆς γῆς, γιὰ ὅλα τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γιὰ κάθε ἑρπετὸ ποὺ ἕρπει στὴ γῆ»[5]. Εἶδες πῶς ὅλα τὰ ὁρατά, ὅσα εὑρίσκονται στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, τὰ ἔδωσε στὸν Ἀδὰμ καὶ σ' ἐμᾶς, ὅπως κι ἀργότερα ὁ ἴδιος εἶπε διὰ τοῦ ζῶντος Λόγου του πρὸς τοὺς ἀποστόλους· «αὐτὰ ποὺ λέγω σ' ἐσᾶς τὰ λέγω γιὰ ὅλους»[6], ἐπειδὴ ἐγνώριζε ὅτι τὸ γένος μας ἐπρόκειτο νὰ πληθυνθεῖ σὲ ἄπειρα καὶ ἀναρίθμητα πλήθη ἐπάνω στὴ γῆ. Διότι, ἐὰν ἐγίναμε τόσοι πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι, παρ' ὅλο ποὺ παραβήκαμε τὴν ἐντολή του καὶ καταδικασθήκαμε νὰ ζοῦμε καὶ νὰ πεθαίνομε, σκέψου, παρακαλῶ, πόσοι ἐπρόκειτο νὰ ἦταν οἱ γεννημένοι ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐὰν δὲν ἐπέθαιναν· σκέψου πῶς θὰ ἐζοῦσαν καὶ θὰ διαβίωναν σὲ ἄφθαρτο κόσμο, διατηρούμενοι ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι· ζωὴ βέβαια ἀναμάρτητη καὶ ἄλυπη, ἀμέριμνη καὶ ἄμοχθη. Μὲ τὴν προκοπὴ τῆς διαφυλάξεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐργασίας τῶν ἀγαθῶν ἐννοιῶν θὰ ἀνάγονταν μὲ τὸν καιρὸ σὲ τελειότερη δόξα καὶ ἀλλοίωση, θὰ ἐπλησίαζαν στὸν Θεὸ καὶ στὶς πηγάζουσες αὐγὲς τῆς θεότητας· ἡ ψυχὴ τοῦ καθενὸς θὰ γινόταν λαμπρότερη, καὶ τὸ αἰσθητὸ καὶ ὑλικὸ σῶμα θὰ μεταποιοῦνταν καὶ θὰ μεταβαλ-

6. Μάρκ. 13,37.

μεταποιεῖσθαί τε καὶ μεταβάλλεσθαι· ὁπόση δὲ καὶ ἡ ἐκ τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις ἡμῖν προσγίνεσθαι ἔμελλεν; ἄρρητος πάντως τῷ ὄντι καὶ λογισμοῖς ἀνεπίβατος.

3 *Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ὥσπερ οὖν χώραν μίαν ἢ ἀγρὸν ἕνα, ἵνα τὰ αὐτὰ πάλιν εἴπω, οὕτω τὸν κόσμον ἅπαντα τῷ Ἀδάμ, ὡς εἴρηται, ἐχαρίσατο. Ταῦτα δὲ ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις συνετέλεσεν ὁ Θεός· καὶ ἄκουε τῆς θείας Γραφῆς τοῦτο δηλούσης σαφέστατα. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς» καὶ τὰ λοιπὰ καθεξῆς, τότε ἐπήγαγεν οὕτως εἰπών· «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα ἕκτη· καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἃ ἐποίησε, καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι». Εἶτα βουλόμενος διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς καὶ πόθεν, ἀνακεφαλαιωσάμενος τὸν λόγον, οὕτω πως πάλιν φησίν· «αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο» καὶ μετ' ὀλίγα· «καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς», ὅπερ χρὴ ἐννοεῖν οὕτως· ἐποίησε δὲ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, «καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν».*

4 *Τὸν οὖν τρόπον τῆς δημιουργίας δῆλον ποιήσας ἡμῖν, τότε καθάπερ ἄνθρωπός τις βασιλεὺς ἢ ἄρχων καὶ πλούσιος τὴν ὑπ' αὐτοῦ δεσποζομένην χώραν καὶ γῆν οὔτε πόλιν πᾶσαν περιτειχίσας μόνον ποιεῖ, οὔτε οἶκον ἕνα περιφράξας ὅλην ἀποτελεῖ, ἀλλὰ εἰς πολλὰ τὴν μίαν διαχωρίσας, τὴν μὲν σπορίμην εἶναι ἐᾷ, τὴν δὲ εἰς ἀμπελῶνα ἀφορίζει, ἑτέραν χέρσον εἶναι ἀφίησιν, ἐν ἑνὶ δὲ μέρει*

---

7. Γεν. 1,27.
8. Γεν. 1,31.
9. Γεν. 2,2–3.

λόταν ὑπὲρ αἴσθηση σὲ ἄϋλο καὶ πνευματικό. Πόση δὲ θὰ γινόταν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ ἀγαλλίαση σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν μεταξύ μας διαγωγή; πράγματι ἀνέκφραστη ὁπωσδήποτε καὶ ὑπεράνω λογισμῶν.

3 Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθομε στὸ θέμα μας. Γιὰ νὰ εἰπῶ λοιπὸν πάλι τὰ ἴδια, ὁ Θεὸς ἐχάρισε στὸν Ἀδάμ, ὅπως ἐλέχθηκε, ὅλον τὸν κόσμο, σὰν μία χώρα ἢ ἕναν ἀγρό. Αὐτὰ τὰ ἔφερε σὲ πέρας ὁ Θεὸς σὲ ἕξι ἡμέρες· καὶ ἄκουσε τὴν θεία Γραφὴ ποὺ τὸ δηλώνει σαφέστατα. Πράγματι, μετὰ τὸν λόγο, «καὶ ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἔπλασε, ἐποίησε αὐτοὺς ἄνδρα καὶ γυναῖκα καὶ τοὺς εὐλόγησε»[7] καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἔπειτα πρόσθεσε τὰ ἑξῆς· «καὶ εἶδε ὁ Θεὸς ὅλα ὅσα ἐδημιούργησε καὶ ἦταν πολὺ καλά· καὶ ἔγινε ἑσπέρα καὶ ἔγινε πρωί, ἡ ἕκτη ἡμέρα[8]· καὶ ἀποτελείωσε ὁ Θεὸς τὴν ἕκτη ἡμέρα τὰ ἔργα του ποὺ κατασκεύασε, καὶ ἔπαυσε ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του ποὺ ἄρχισε νὰ δημιουργεῖ»[9]. Ἔπειτα, θέλοντας νὰ μᾶς διδάξει πῶς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ ποῦ, ἀνακεφαλαιώνοντας τὸν λόγο, ἔτσι κάπως λέγει πάλι ἡ Γραφή. «Αὐτὴ εἶναι ἡ βίβλος τῆς γενέσεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅταν ἔγιναν»[10] καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγο, «καὶ ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο χῶμα ἀπὸ τὴν γῆ», πρᾶγμα ποὺ πρέπει νὰ τὸ κατανοήσομε ἔτσι· ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο παίρνοντας χῶμα ἀπὸ τὴν γῆ· «καὶ ἐμφύσησε στὸ πρόσωπό του πνοὴ ζωῆς καὶ ἔγινε ὁ ἄνθρωπος ψυχὴ ζῶσα»[11].

4 Ἀφοῦ λοιπὸν μᾶς ἐφανέρωσε τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας, ἔπειτα ἔκαμε ὅ,τι κάνει κάποιος ἄνθρωπος βασιλέας ἢ ἄρχοντας καὶ πλούσιος· δὲν περιτείχισε ὁλόκληρη τὴν χώρα καὶ τὴν γῆ ποὺ δεσπόζει γιὰ νὰ τὴν κάμει μία μόνο πόλη, οὔτε τὴν περιέφραξε ὅλη γιὰ νὰ τὴν κάμει ἕναν μόνον οἶκο· ἀλλὰ τὴν ἐχώρισε σὲ πολλὰ μέρη, ἀλλοῦ ἄφησε νὰ εἶναι χέρσα, καὶ σ' ἕνα

10. Γεν. 2,4.
11. Γεν. 2,7.

καὶ τόπῳ τερπνῷ τε κὰ περικαλλεῖ τὰς κατασκηνώσεις ποιεῖται, ἔνθα καὶ παλάτια οἰκοδομεῖ καὶ οἴκους κατασκευάζει, λουτρά τε κτίζει καὶ παραδείσους φυτεύει καὶ παντοίας ἐκεῖσε ἀπολαύσεις ἐπινοεῖ καὶ φραγμὸν ἔξωθεν τούτων ἁπάντων περιτιθεῖ, κλεῖς τε καὶ πύλας ἀνοιγομένας καὶ κλειομένας ποιεῖ· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ φύλακας, εἰ καὶ μηδένα πτοεῖται, ἀποκαθιστᾷ, ὡς ἂν τὸ αὐτοῦ οἰκητήριον περιφανέστατον καὶ ἐνηλλαγμένον ᾖ διὰ πάντων καὶ ἵνα τοῖς μὲν ἀγνώμοσι φίλοις καὶ πονηροῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς προσκεκρουκόσι τὸν ὑπὸ χεῖρα καὶ δούλων, εἴ ποτέ τινες τοιοῦτοι φανῶσιν, ἄβατος ἔσται, τοῖς δὲ γνησίοις καὶ πιστοῖς φίλοις καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐγνώμοσι δούλοις ἀκώλυτος ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχῃ εἴσοδός τε καὶ ἔξοδος· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς τῷ πρωτοπλάστῳ ἐποίησε. Μετὰ γὰρ τὸ κτίσαι πάντα ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸν πλάσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ καταπαῦσαι αὐτὸν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιεῖν, τότε ἐφύτευσε τὸν παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς, ὥσπερ τινὰ βασίλεια ἐν ἑνὶ μέρει τοῦ κόσμου τοῦτον φυτεύσας, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησε.

5 *Διατί οὖν ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ οὐκ ἐποίησε τὸν παράδεισον μέλλοντα γενέσθαι, ἀλλὰ μετὰ τὴν παραγωγὴν πάσης ἅμα τῆς κτίσεως κατὰ ἀνατολὰς τοῦτον ἐφύτευσεν; Ἐπειδὴ ὁ Θεός, ὡς προειδὼς τὰ πάντα, τάξει καὶ καταστάσει εὐκόσμῳ τὴν κτίσιν ἐδημιούργησε καὶ τὰς μὲν ἑπτὰ ἡμέρας εἰς τύπον τῶν ἑπτὰ αἰώνων τῶν ὕστερον μελλόντων διελθεῖν ἔταξε, τὸν δὲ παράδεισον ἐφύτευσε μετὰ ταῦτα, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὄντα σημαντικόν. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν ἡμέραν, ἥτις ἐστὶν ἡ ὀγδόη, ταῖς προλαβούσαις ἑπτὰ οὐ συνῆψε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἐπειδήπερ τῷ κύκλῳ τούτων τῶν ἡμερῶν συναριθμεῖσθαι ταύτην οὐχ ἥρμοζεν, ἐν ᾧ πρώτῃ καὶ δευτέρα καὶ καθεξῆς αἱ ἑπτὰ ἀνακυκλοῦσαι τὰς ἑβδομάδας ἀποτελοῦσι, πολλὰς ἐν τούτῳ τὰς πρώτας καὶ τοσαύτας τὰς ἑβδόμους ἀπεργαζομένας ἡμέρας, ἀλλ' ἔξωθεν τούτων ἐκεί-*

12. Γεν. 2,3–4.

μέρος καὶ τόπο τερπνὸ καὶ περικαλλῆ κατασκεύασε τὶς κατασκηνώσεις· ἐκεῖ οἰκοδομεῖ παλάτια, κατασκευάζει οἰκίες, κτίζει λουτρά, φυτεύει παραδείσους, ἐπινοεῖ γι' αὐτὸ τὸ μέρος κάθε εἴδους ἀπολαύσεις, περιβάλλει ἔξω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ φράχτη, καὶ κατασκευάζει κλειδιὰ καὶ πύλες ποὺ ἀνοίγουν καὶ κλείνουν· καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ τοποθετεῖ καὶ φύλακες, ἂν καὶ δὲν φοβᾶται κανέναν, γιὰ νὰ γίνει ἡ κατοικία του μὲ αὐτὰ περιφανέστατη καὶ πολυποίκιλη, καὶ γιὰ νὰ γίνει ἄβατη βέβαια στοὺς ἀγνώμονες καὶ πονηροὺς φίλους καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποκρούουν τοὺς ὑποχειρίους καὶ δούλους, ἐὰν ποτὲ φανοῦν μερικοὶ τέτοιοι, ἐνῶ στοὺς γνησίους καὶ πιστοὺς φίλους καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς εὐγνώμονες δούλους θὰ εὑρίσκεται ἐλεύθερη ἡ πρὸς αὐτὴν εἴσοδος καὶ ἔξοδος. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔκαμε κι ὁ Θεὸς μὲ τὸν πρωτόπλαστο. Διότι μετὰ τὴν κτίση τῶν ὅλων ἐκ τῶν μὴ ὄντων καὶ τὴν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν παύση κατὰ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του ποὺ ἄρχισε νὰ κάνει, τότε ἐφύτευσε τὸν παράδεισο ἀνατολικὰ τῆς Ἐδέμ[12]· καὶ τὸν ἐφύτευσε σ' ἕνα μέρος τοῦ κόσμου, ὅπως γίνεται μὲ μερικὰ βασίλεια, καὶ ἐτοποθέτησε ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπο τὸν ὁποῖο ἔπλασε.

5 Γιατί ὅμως δὲν ἐδημιούργησε κατὰ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα τὸν παράδεισο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει, ἀλλὰ τὸν ἐφύτευσε ἀνατολικὰ μετὰ τὴν παραγωγὴ ὅλης ἐντελῶς τῆς κτίσεως; Ἐπειδὴ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος προγνώριζε τὰ πάντα, ἐδημιούργησε τὴν κτίση μὲ τάξη καὶ εὔκοσμη σειρά· τὶς ἑπτὰ ἡμέρες τὶς ἔταξε στὸν τύπο τῶν ἑπτὰ αἰώνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθουν ὕστερα, ἐνῶ τὸν παράδεισο τὸν ἐφύτευσε μετὰ ἀπὸ αὐτά, ὡς σημεῖο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Γιὰ ποιόν λόγο ὅμως τὴν ἡμέρα, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ὀγδόη, δὲν τὴν συνῆψε τὸ ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὶς προηγούμενες ἑπτά; Ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν ἅρμοζε νὰ τὴν συναριθμήσει στὸν κύκλο αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, ὅπου ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ οἱ ὑπόλοιπες ἕως τὶς ἑπτά, ἀνακυκλώνουν τὶς ἑβδομάδες καὶ σχηματίζουν σ' αὐτὸν τὶς πρῶτες καὶ τὶς τόσες πολλὲς ἕβδομες ἡμέρες, ἀλλ' ἐκείνη ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτές, ἐπειδὴ δὲν

νην εἶναι ἐχρῆν ὡς ἀρχὴν ἢ τέλος μὴ ἔχουσαν. Οὐδὲ γὰρ νῦν μὲν οὐκ ἔστι, μέλλει δὲ γενέσθαι καὶ ἀρχὴν λήψεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἦν πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἔστι νῦν καὶ ἔσται εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀρχὴν δὲ λαβεῖν λέγεται, ὅτε πάντως ἐλεύσεται καὶ ἡμῖν ἐσχάτως ἀποκαλυφθῇ ἀνέσπερος μία ἡμέρα καὶ ἀτελεύτητος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς γινομένη.

6 *Ὅρα δὲ ὅτι οὐδὲ γέγραπται, 'ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν παράδεισον', οὐδὲ ὅτι 'εἶπε· γενηθήτω, καὶ ἐγένετο', ἀλλ' ὅτι «ἐφύτευσεν αὐτὸν καὶ ἐξανέτειλεν ἔτι ἐκ τῆς γῆς ὁ Θεὸς πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν», καρποὺς παντοδαπεῖς τε καὶ ποικίλους ἔχον μήτε φθειρομένους κἂν ὅλως μήτε ἐκλείποντας, ἀλλὰ νεαροὺς ἀεὶ καὶ μάλα δὴ τὸ ἡδύνον ἔχοντας καὶ ἄφραστον τὴν ἡδονὴν τοῖς πρωτοπλάστοις καὶ τὴν τρυφὴν ἐμποιοῦντας. Ἔπρεπε καὶ γὰρ τοῖς ἀφθάρτοις αὐτῶν σώμασιν ἄφθαρτον καὶ τὴν τροφὴν ἐπιχορηγεῖσθαι· ὅθεν καὶ ἄμοχθος ἦν αὐτῶν ἡ διαγωγὴ καὶ ἀκάματος ἡ ζωή, ἐν μέσῳ δηλονότι τοῦ παραδείσου, ὃν καὶ περιτειχίσας οἱονεὶ πως ὁ τούτου δημιουργὸς εἴσοδον ἔθετο αὐτοῖς δι' ἧς εἰσῄεσαν καὶ ἐξῄεσαν.*

β'. Περὶ τῆς παραβάσεως καὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδάμ.

1 *Τοιγαροῦν καὶ ἐπλάσθη σῶμα μὲν ἔχων ὁ Ἀδὰμ ἄφθαρτον, ὑλικὸν μέντοιγε καὶ ὅλον οὔπω πνευματικόν, καὶ ὡς βασιλεὺς ἀθάνατος ἐν ἀφθάρτῳ κόσμῳ, οὐ λέγω μόνῳ τῷ παραδείσῳ, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ ὑπ' οὐρανόν, κατέστη ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ νόμον αὐτοῖς δέδωκεν ἐντειλάμενος μὴ φαγεῖν ἐκ μόνου τοῦ ξύλου ἐκείνου, καταφρονήσας δὲ ἠπίστευσε τῷ πλαστουργῷ καὶ Δεσπότῃ οὕτως εἰπόντι αὐτῷ· «ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», πιστότερον τὸν σκολιὸν*

ἔχει ἀρχὴ ἢ τέλος. Καὶ οὔτε τώρα ὑπάρχει, ἀλλὰ οὔτε πρόκειται νὰ γίνει καὶ νὰ λάβει ἀρχή· ἀλλὰ καὶ ἦταν πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ τώρα εἶναι καὶ θὰ εἶναι στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, λέγεται δὲ ὅτι θὰ λάβει ἀρχή, ὅταν θὰ ἔλθει πάντως καὶ θ' ἀποκαλυφθεῖ ἐσχάτως σ' ἐμᾶς γινόμενη μία ἀνέσπερη ἡμέρα καὶ ἀτελείωτη γιὰ μᾶς.

6 Καὶ πρόσεχε, ὅτι δὲν ἔχει γραφεῖ, 'ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν παράδεισο', οὔτε ὅτι 'εἶπε νὰ γίνει, καὶ ἔγινε', ἀλλ' ὅτι «τὸν ἐφύτευσε καὶ ἔκανε ὁ Θεὸς ν' ἀναφυεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὴν γῆ κάθε δένδρο ὡραῖο γιὰ τὴν ὅραση καὶ καλὸ γιὰ τροφή»[13]· νὰ ἔχει κάθε εἴδους καὶ ποικιλίας καρποὺς ποὺ οὔτε νὰ φθείρονται, οὔτε νὰ ἐκλείπουν τελείως, ἀλλὰ νὰ μένουν πάντοτε καινούργιοι, νὰ προσφέρουν περισσότερη γλυκύτητα καὶ νὰ προκαλοῦν στοὺς πρωτόπλαστους ἀνέκφραστη εὐχαρίστηση καὶ ἀπόλαυση. Διότι ἔπρεπε στὰ ἄφθαρτα σώματά τους νὰ χορηγεῖ καὶ ἄφθαρτη τροφή· ἔτσι ἡ διαβίωσή τους ἦταν ἄμοχθη καὶ ἡ ζωὴ ἀκούραστη στὸ μέσον τοῦ παραδείσου, τὸν ὁποῖο ὁ δημιουργός του τὸν περιτείχισε κατὰ κάποιον τρόπο καὶ ἐτοποθέτησε εἴσοδο γι' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ὁποία εἰσέρχονταν καὶ ἐξέρχονταν.

β. Παράβαση καὶ ἐξορία τοῦ Ἀδάμ.

1 Ἔτσι λοιπὸν ἐπλάσθηκε ὁ Ἀδὰμ ἔχοντας ἄφθαρτο σῶμα, ὑλικὸ βέβαια καὶ καθόλου ἀκόμη πνευματικό, κι ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὸν δημιουργὸ Θεὸ ὡς ἀθάνατος βασιλέας σὲ ἄφθαρτο κόσμο, καὶ δὲν ἐννοῶ μόνο τὸν παράδεισο, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν κτίση κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐνῶ ὅμως τοὺς παρέδωσε καὶ νόμο καὶ τοὺς παρήγγειλε νὰ μὴ φάγουν ἀπὸ ἐκεῖνο μόνο τὸ δένδρο, αὐτὸς τὸν περιφρόνησε καὶ ἀπίστησε στὸν πλαστουργὸ καὶ Δεσπότη, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε τὸ ἑξῆς· «τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φάγετε ἀπὸ αὐτό, θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατο»[14], ἐπειδὴ ἐθεώρησε

13. Γεν. 2,9. 14. Γεν. 2,17.

ἡγησάμενος ὄφιν οὕτως εἰπόντα· «οὐχὶ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, ἀλλ' ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἔσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν· καὶ ἔφαγεν ἀπ' αὐτοῦ», εὐθὺς ἐγυμνώθη τῆς ἀφθάρτου καταστολῆς καὶ δόξης καὶ τὴν τῆς φθορᾶς γυμνότητα ἐνεδύσατο. Ἰδὼν οὖν ἑαυτὸν γυμνὸν ὁ Ἀδὰμ ἐκρύβη καὶ φύλλα συκῆς ῥάψας περιεζώσατο, τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ καλύψαι πειρώμενος. Ὅθεν καὶ τοῦ Θεοῦ εἰπόντος αὐτῷ, «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;», «τῆς φωνῆς σου», φησίν, «ἤκουσα καὶ τὴν γύμνωσίν μου κατανοήσας, φοβηθεὶς ἐκρύβην». Πρὸς μετάνοιαν δὲ αὐτὸν ἐκκαλούμενος ὁ Θεός φησι πρὸς αὐτόν· «καὶ τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες;» Ἐπεὶ δὲ εἰπεῖν ἐκεῖνος τὸ ἥμαρτον οὐκ ἠθέλησε, τοὐναντίον μᾶλλον μὲν οὖν καὶ αἰτίαν προσῆψε τῷ τὰ πάντα καλὰ λίαν πεποιηκότι Θεῷ ἐν τῷ εἰπεῖν, «ἡ γυνή, ἣν δέδωκάς μοι, αὕτη ἔδωκέ μοι καὶ ἔφαγον», κἀκείνη πάλιν τῷ ὄφει τὴν αἰτίαν ἐπεγράψατο καὶ μετανοῆσαι καὶ προσπεσεῖν τῷ Δεσπότῃ ἢ συγχώρησιν ἐξαιτήσασθαι οὐδαμῶς ἠβουλήθησαν, τότε αὐτούς, ὥσπερ ἐκ παλατίων βασιλικῶν καὶ οἴκων πανευπρεπῶν, αὐτοῦ δὴ λέγω τοῦ παραδείσου, ἐξωθεῖ καὶ ἐκβάλλει, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ γῇ ὡς ἐξόριστοι διατελῶσι καὶ ὑπερόριοι.

2 *«Καὶ εὐθὺς ἔταξε τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τοῦ φυλάττειν τὴν εἴσοδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς», οὐχ ὡς ἐν αὐτῷ μελλόντων πάλιν τῷ αἰσθητῷ τε καὶ ὑλικῷ παραδείσῳ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν ἐπανάγεσθαι, οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦ νῦν ἐτηρήθη, οὐδὲ τούτου χάριν οὐ κατηράσατο αὐτὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ διὰ τὸ τύπον αὐτὸν ἐπέχειν τῆς μελλούσης ἀκαταλύτου ζωῆς καὶ εἰκόνα τυγχάνειν τῆς*

---

15. Βλ. Ἠσ. 27,1.
16. Γεν. 3,5.
17. Γεν. 3,6.
18. Γεν. 3,9.

πιστότερο τὸν διεστραμμένο ὄφι[15], ποὺ τοῦ εἶπε, «δὲν θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατο, ἀλλὰ τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φάγετε, θὰ εἶσθε σὰν θεοί, γνωρίζοντας τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό»[16]· «καὶ ἔφαγε ἀπὸ αὐτόν»[17]. Ἀμέσως ἐγυμνώθηκε ἀπὸ τὴν ἄφθαρτη περιβολὴ καὶ δόξα καὶ ἐνδύθηκε τὴν γυμνότητα τῆς φθορᾶς. Βλέποντας λοιπὸν ὁ Ἀδὰμ τὸν ἑαυτό του γυμνό, ἐκρύφθηκε καὶ ράπτοντας φύλλα συκῆς τὰ περιεζώθηκε, προσπαθώντας νὰ καλύψει τὴν ἀσχημοσύνη του. Ἔτσι, ὅταν ὁ Θεὸς τὸν ἐρώτησε, «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;»[18], ἐκεῖνος ἀπάντησε· «ἄκουσα τὴν φωνή σου καὶ ἀντιλαμβανόμενος τὴν γύμνωσή μου, ἐφοβήθηκα κι ἐκρύφθηκα»[19]. Προσκαλώντας τον ὅμως ὁ Θεὸς πρὸς μετάνοια, τοῦ λέγει· «καὶ ποιός σοῦ ἀνήγγειλε ὅτι εἶσαι γυμνός; Μήπως ἔφαγες ἀπὸ τὸ δένδρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνο σοῦ παρήγγειλα νὰ μὴ φάγεις;»[20]. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἐθέλησε νὰ πεῖ τὸ 'ἥμαρτον', ἀντίθετα μάλιστα προσῆψε τὴν αἰτία στὸν Θεὸ ποὺ ἐδημιούργησε τὰ πάντα πολὺ καλά, λέγοντας· «ἡ γυναῖκα ποὺ μοῦ ἔδωσες, αὐτὴ μοῦ ἔδωσε καὶ ἔφαγα»[21], κι ἐκείνη πάλι ἀπέδωσε τὴν αἰτία στὸν ὄφι, καὶ καθόλου δὲν ἐθέλησαν νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ προσπέσουν στὸν Δεσπότη ἢ νὰ ζητήσουν συγχώρηση. Τότε τοὺς ἐξωθεῖ καὶ τοὺς ἀποβάλλει σὰν ἀπὸ βασιλικὰ παλάτια καὶ περίλαμπρους οἴκους, ἀπὸ τὸν ἴδιο δηλαδὴ τὸν παράδεισο, γιὰ νὰ εὑρίσκονται σ' αὐτὴ τὴν γῆ ὡς ἐξόριστοι καὶ ὑπερόριοι.

2 «Κι ἀμέσως ἐτοποθέτησε τὴν πύρινη ρομφαία νὰ φυλάσσει τὴν εἴσοδο τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς»[22]. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθουν πάλι μετὰ τὴν ἀνάκληση σ' αὐτὸν τὸν αἰσθητὸ καὶ ὑλικὸ παράδεισο· ἄλλωστε δὲν παρέμεινε βέβαια μέχρι τώρα γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ παράδεισος οὔτε γι' αὐτὸ δὲν τὸν καταράσθηκε αὐτὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐτηρήθηκε γιὰ νὰ ἐπέχει τὸν τύπο τῆς μελλοντικῆς ἀκατάλυτης ζωῆς καὶ νὰ εἶναι εἰκόνα

19. Γεν. 3,10.
20. Γεν. 3,11.
21. Γεν. 3,12.
22. Γεν. 3,24.

ἀϊδίου βασιλείας τῶν οὐρανῶν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκεῖνον ἔδει καταραθῆναι μᾶλλον, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ τῆς παραβάσεως γενομένης. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τὴν δὲ λοιπὴν ἅπασαν γῆν, ἐπεί, ὡς ἔφαμεν, ἄφθαρτος ἦν καθὼς καὶ ὁ παράδεισος, πάντα αὐτομάτως προσφέρουσα, ἵνα μὴ κἀκεῖθεν ἐξερχόμενος ὁ Ἀδὰμ ἄμοχθον ἔχῃ καὶ αὖθις βίον, κόπων καὶ ἱδρώτων ἀπηλλαγμένον, προκατηράσατο αὐτὴν οὕτως εἰπών· «ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι καὶ φαγῇ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ τὸν τοῖς θηρίοις καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἀφωρισμένον· ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καὶ εις γῆν ἀπελεύσῃ».

3 *Εἰκότως οὖν ἔδει τῷ εἰς φθορὰν καὶ θάνατον κατενεχθέντι διὰ τῆς παραβάσεως ῥευστὴν καὶ φθαρτὴν ὡσαύτως γῆν κατοικεῖν καὶ τοιαύτης ἀξίως μετέχειν τροφῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἄφθονος τρυφή, ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀκάματος διαγωγή, εἰς λήθην τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων ἀγαθῶν καὶ εἰς καταφρόνησιν αὐτὸν τῆς δοθείσης ἤγαγεν ἐντολῆς, ἐν κόπῳ κατεδικάσθη δικαίως καὶ ἱδρῶτι τὴν γῆν ἐργάζεσθαι καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον ἐξ αὐτῆς ὡς ὑπὸ οἰκονόμου τινὸς κομίζεσθαι τὰς τροφάς. Εἶδες πῶς καταραθεῖσα ἡ γῆ πρότερον καὶ τῆς προτέρας αὐτομάτου βλαστήσεως σταρηθεῖσα, οὕτω τὸν παραβάτην ἐδέξατο; Οὗ χάριν καὶ διατί; Ἵνα ἐργαζομένη μὲν παρ' αὐτοῦ ἐν ἱδρῶτι καὶ κόπῳ παρέχῃ τὰ ἐξ αὐτῆς συμμέτρως φυόμενα εἰς αὐτάρκη χρείαν αὐτῷ, μὴ ἐργαζομένη δὲ μένῃ ἄκαρπος, ἀκάνθας καὶ τριβόλους μόνον προφέρουσα. Τοιγαροῦν καὶ ἐξελθόντα τοῦ παραδείσου αὐτὸν πᾶσα ἡ κτίσις, ἡ ὑπὸ Θεοῦ παραχθεῖσα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, θεασαμένη, οὐκέτι ὑποταγῆναι*

τῆς αἰώνιας βασιλείας τῶν οὐρανῶν· διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε αὐτὸς ὁ λόγος, ἔπρεπε ἐκεῖνος μᾶλλον ὁ παράδεισος νὰ δεχθεῖ κατάρα, ἐπειδὴ μέσα του ἔγινε ἡ παράβαση. Ἀλλὰ αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ κάνει, ὅμως τὴν ὑπόλοιπη γῆ ὁλόκληρη, ἐπειδή, ὅπως εἴπαμε, ἦταν ἄφθαρτη ὅπως καὶ ὁ παράδεισος, καὶ προσέφερε αὐτομάτως τὰ πάντα, γιὰ νὰ μὴ ἔχει καὶ πάλι ὁ Ἀδὰμ βγαίνοντας ἀπὸ ἐκεῖ ἄμοχθο βίο, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κόπους καὶ ἱδρῶτες, τὴν καταράσθηκε λέγοντας τὰ ἑξῆς· «καταραμένη νὰ εἶνα ἡ γῆ στὰ ἔργα σου· νὰ τὴν ἀπολαμβάνεις μὲ λύπες ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς σου· ἀγκάθια καὶ ζιζάνια νὰ φυτρώνει γιὰ σένα καὶ θὰ τρώγεις τὸ χόρτο τοῦ ἀγροῦ ποὺ εἶναι προορισμένο γιὰ τὰ θηρία καὶ τὰ ἄλογα ζῶα· μὲ τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου σου θὰ τρώγεις τὸν ἄρτο σου, ἕως ὅτου ἐπιστρέψεις στὴν γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλήφθηκες, διότι γῆ εἶσαι καὶ στὴν γῆ θὰ ἐπιστρέψεις»[23].

3 Εὔλογα λοιπὸν ἅρμοζε σ' ἐκεῖνον ποὺ διὰ τῆς παραβάσεως κατάντησε στὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο νὰ κατοικεῖ σὲ παρομοίως ρευστὴ καὶ φθαρτὴ γῆ καὶ νὰ μετέχει ἐπαξίως σὲ τέτοια τροφή. Πράγματι, ἐπειδὴ ἡ ἄφθονη ἀπόλαυση, ἡ ἄφθαρτη καὶ ἀκάματη διαβίωση τὸν ὁδήγησε σὲ λήθη τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ καὶ σὲ καταφρόνηση τῆς δεδομένης ἐντολῆς, δικαίως καταδικάσθηκε σὲ κόπους καὶ νὰ καλλιεργεῖ μὲ ἱδρῶτα τὴν γῆ κι ἔτσι σιγὰ σιγὰ ν' ἀποκομίζει ἀπὸ αὐτὴν τὶς τροφὲς σὰν ἀπὸ κάποιον οἰκονόμο. Εἶδες πῶς ἡ γῆ πρῶτα ἐπῆρε τὴν κατάρα καὶ ἐστερήθηκε τὴν πρώτη αὐτόματη βλάστηση, κι ὕστερα ἐδέχθηκε τὸν παραβάτη; Χάριν ποιοῦ καὶ γιατί; Γιὰ νὰ παρέχει συμμετρικῶς, καλλιεργούμενη μὲ ἱδρῶτα καὶ κόπο ἀπὸ αὐτόν, τὰ φυτά της γιὰ τὴν ἐπάρκειά του, μὴ καλλιεργούμενη ὅμως νὰ μένει ἄκαρπη, ἀναφύοντας ἀγκάθια καὶ ζιζάνια. Μόλις λοιπὸν ἐξῆλθε αὐτὸς ἀπὸ τὸν παράδεισο, ὅλη ἡ κτίση ποὺ ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βλέποντάς τον, δὲν ἤθελε νὰ ὑποταγεῖ

23. Γεν. 3,17-18.

τῷ παραβάντι ἐβούλετο· ὁ ἥλιος λάμψαι οὐκ ἤθελεν, ἡ σελήνη φᾶναι οὐκ ἔφερε, τὰ ἄστρα ὀφθῆναι τούτῳ οὐκ εἵλοντο, αἱ πηγαὶ βρύειν οὐκ ἔμελλον· οὐκ ἐβούλοντο ῥέειν οἱ ποταμοί, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμελέτα ὁ ἀὴρ συσταλῆναι καὶ μὴ δοῦναι τῷ προσκεκρουκότι ἀναπνοήν· τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ ζῷα τῆς γῆς, γυμνωθέντα τοῦτον τῆς πρῴην θεασάμενα δόξης, καταφρονήσαντα αὐτοῦ, ἐτραχύνθησαν ἅπαντα εὐθὺς κατ' αὐτοῦ· ὁ οὐρανὸς καταπεσεῖν δικαίως ἐπ' αὐτὸν οἱονεί πως κεκίνητο καὶ ἡ γῆ ἐπὶ τοῦ νώτου φέρειν τοῦτον οὐκ ἔστεγε.

4 Τί οὖν; Ὁ δημιουργήσας τὰ πάντα καὶ πλάσας τοῦτον Θεός, παραβῆναι μέλλοντα πρὸ καταβολῆς κόσμου γινώσκων τὴν ἐντολὴν τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν τῆς ἐκ παλιγγενεσίας αὐτοῦ ζωὴν καὶ ἀνάπλασιν διὰ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ προορίσας, τί ποιεῖ; Συγκρατεῖ πάντα τῇ οἰκείᾳ δυνάμει καὶ εὐσπλαγχνίᾳ καὶ ἀγαθότητι, ἀναστέλλει τὴν ὁρμὴν τῶν κτισμάτων ἁπάντων, εὐθὺς καὶ τούτῳ τὰ πάντα ὡσαύτως καθυποτάττει, ἵνα τῷ δι' οὗ γέγονεν ἀνθρώπῳ δουλεύσασα, φθαρτῷ φθαρτὴ γεγονυῖα, ὅτε πάλιν ἐκεῖνος ἀνακαινισθῇ καὶ πνευματικός, ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος γένηται, τότε καὶ αὐτὴ ἐλευθερωθεῖσα τῆς δουλείας ἡ κτίσις ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ προσκεκρουκότι ὑποταγεῖσα καὶ αὐτῷ ἐκδουλεύσασα συνανακαινισθῇ αὐτῷ καὶ ἀφθαρτωθῇ καὶ πνευματικὴ ὅλη γένηται· τοῦτο γὰρ πρὸ καταβολῆς κόσμου ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος προωρίσατο.

5 Ἀλλὰ τούτων οὕτω σοφῶς ἐκ Θεοῦ γεγονότων, τοῦ παραδείσου ἐκβληθεὶς ὁ Ἀδὰμ ἐτέκνωσεν, ἐβίωσε καὶ ἀπέθανεν· οὕτω δὲ ὁμοίως καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ. Τοίνυν καὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχοντες οἱ τότε ἄνθρωποι τῆς ἐκπτώσεως, ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ πάντως καὶ τῆς Εὔας ταύτην ἐκδιδασκόμενοι, ἐσέβοντο τὸν Θεὸν καὶ ὡς Δεσπότην ἐτίμων αὐτόν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Ἄβελ σὺν τῷ Κάϊν θυσίας

στὸν παραβάτη· ὁ ἥλιος δὲν ἤθελε νὰ λάμψει, ἡ σελήνη δὲν ἐρχόταν νὰ φανεῖ, τὰ ἄστρα δὲν ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἰδωθοῦν ἀπὸ αὐτόν, οἱ πηγὲς δὲν ἐπρόκειτο νὰ τρέξουν· οἱ ποταμοὶ δὲν ἤθελαν νὰ ρέουν, ὁ ἀέρας ἐφρόντιζε ἀπὸ μόνος του νὰ σταματήσει καὶ νὰ μὴ δίνει ἀναπνοὴ σ ἐκεῖνον ποὺ συγκρούσθηκε μὲ τὸν Θεό· τὰ θηρία καὶ ὅλα τὰ ζῶα τῆς γῆς, θεωρώντας τον ἀπογυμνωμένο ἀπὸ τὴν προηγούμενη δόξα, τὸν περιφρόνησαν κι ἀμέσως ὅλα ἐτραχύνθηκαν ἐναντίον του· ὁ οὐρανὸς ἐκινήθηκε κάπως νὰ πέσει δικαίως ἐπάνω του καὶ ἡ γῆ δὲν ἤθελε νὰ τὸν φέρει ἐπάνω της.

4 Τί λοιπόν; Τί κάνει ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων καὶ πλάστης του Θεός, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε πρὸ καταβολῆς κόσμου ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἐπρόκειτο νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολὴ καὶ προόρισε τὴν κατὰ παλιγγενεσία ζωὴ καὶ ἀνάπλασή του, μὲ τὴν ἔνσαρκη γέννηση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Θεοῦ; Συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὴν δύναμη, τὴν εὐσπλαγχνία καὶ ἀγαθότητά του, ἀναστέλλει τὴν ὁρμὴ ὅλων τῶν κτισμάτων καὶ ὑποτάσσει ἀμέσως τὰ πάντα μπροστά του· ἔτσι ὥστε ἡ κτίση, ἡ ὁποία κατασκευάσθηκε γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ τὸν ἄνθρωπο, γενόμενη ἀπὸ τὸν φθαρτὸ φθαρτή, ὅταν ἐκεῖνος πάλι ἀνακαινισθεῖ καὶ γίνει πνευματικός, ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἐλευθερωμένη τότε κι αὐτὴ ἀπὸ τὴν δουλεία, αὐτὴ λοιπὸν ἡ κτίση ποὺ ἦταν ἀπὸ τὸν Θεὸ ὑποταγμένη στὸ προσκρούσαντα καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε, νὰ συνανακαινισθεῖ μαζί του, νὰ ἀφθαρτωθεῖ καὶ νὰ γίνει ὁλόκληρη πνευματική· διότι αὐτὸ τὸ προόρισε ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος πρὸ καταβολῆς κόσμου.

5 Ἀλλὰ ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἔγιναν ἔτσι σοφὰ ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ Ἀδὰμ ἀφοῦ ἐδιώχθηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο ἐτεκνοποίησε, ἔζησε καὶ ἀπέθανε· τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς ἀπογόνους του. Οἱ τότε ἄνθρωποι λοιπὸν ἔχοντας νοερὴ τὴν ἀνάμνηση τῆς ἐκπτώσεως, διδασκόμενοι πάντως αὐτὴν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔα, ἐσέβονταν τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἐκτιμοῦσαν ὡς Δεσπότη. Γι' αὐτὸ ὡς γνωστὸν καὶ ὁ Ἄβελ μαζὶ μὲ τὸν Κάϊν τοῦ πρόσφεραν

ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς αὐτῷ προσέφερον· ὅθεν καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Ἄβελ τῇ προσφορᾷ καὶ θυσίᾳ προσεσχηκέναι τὸν Θεὸν γέγραπται, ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν οὐκέτι· καὶ τοῦτο γνόντα τὸν Κάϊν λυπηθῆναι λέγεται ἕως θανάτου καὶ ἐντεῦθεν πρὸς φθόνον καὶ φόνον τοῦ ἀδελφοῦ προχωρῆσαι. Ἀλλ' Ἐνὼχ μὲν μετὰ ταῦτα εὐαρεστήσας Θεῷ ὑπ' αὐτοῦ μετετέθη, Ἠλίας δὲ ἐν ἅρματι ἀνελήφθη πυρός, τοῦ Θεοῦ δεικνύντος ἐκ τούτων ὅτι, εἰ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐξενεχθεῖσαν, εἰ μετὰ τὸ ἐξόριστον αὐτὸν παρ' αὐτοῦ γενέσθαι τοὺς εὐαρεστήσαντας αὐτοῦ υἱοὺς οὕτω τῇ μεταθέσει καὶ μακροζωΐᾳ ἐτίμησε καὶ τῆς φθορᾶς, ἤτοι τῆς εἰς γῆν ἀποστροφῆς καὶ τῆς ἐν τῷ ᾅδη καταβάσεως, αὐτοὺς ἠλευθέρωσεν ὕστερον τεθνήξεσθαι ἤ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἀλλαγήσεσθαι μέλλοντας, πόσης ἂν αὐτὸν ἐκεῖνον, εἰ μὴ παρέβη τὴν ἐντολήν, ἢ καὶ μετὰ τὸ παραβῆναι εἰ μετενόησε, δόξης καὶ τιμῆς καὶ συμπαθείας ἠξίωσεν ἔνδον ἐάσας εἶναι τοῦ παραδείσου αὐτόν;

6 *Οὕτως οὖν ἐπὶ χρόνους τὰ περὶ Θεοῦ κατὰ διαδοχὴν διδασκόμενοι ὑπ' ἀλλήλων τὸν ποιητὴν αὐτῶν οἱ παλαιοὶ ἐπεγίνωσκον. Ὕστερον δὲ πληθυνθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ἐκ νεότητος ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκδεδωκότων, εἰς λήθην καὶ ἄγνοιαν τοῦ πεποιηκότος αὐτοὺς Θεοῦ κατηνέχθησαν καὶ οὐ μόνον εἴδωλα καὶ δαίμονας ὡς θεοὺς ἐσεβάσθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κτίσιν τὴν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς θεοποιήσαντες, ταύτῃ ἐλάτρευσαν, εἰς πᾶσάν τε ἀσέλγειαν καὶ ἀκάθαρτον πρᾶξιν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι καταμιάνατες τὴν γῆν, τὸν ἀέρα, τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν ἅπαντα ταῖς πράξεσι ταῖς ἀτόποις αὐτῶν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον τῶν ἄλλων ἁπάντων οὕτω μιαίνει καὶ ἀκάθαρτον τὸ καθαρὸν ἔργον ἀπεργάζεται τοῦ*

---

24. Γεν. 4,3–5.
25. Γεν. 5,24.
26. Δ' Βασ. 2,11.
27. Βλ. Α' Κορ. 15,51.

θυσίες ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους· ἔτσι γιὰ τὸν Ἄβελ ἔχει γραφεῖ ὅτι τὸν πρόσεχε ὁ Θεὸς κατὰ τὴν προσφορὰ καὶ τὴν θυσία, γιὰ τὸν Κάϊν ὅμως καθόλου· καὶ ὅταν τὸ κατάλαβε τοῦτο ὁ Κάϊν, λέγεται ὅτι ἐλυπήθηκε ἕως θανάτου καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ προχώρησε στὸν φθόνο καὶ στὸν φόνο τοῦ ἀδελφοῦ του[24]. Ἀλλὰ ὁ Ἐνὼχ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ εὐαρεστώντας τὸν Θεὸ μετατέθηκε ἀπὸ αὐτόν[25], καὶ ὁ Ἠλίας ἀναλήφθηκε σὲ ἅρμα πυρός[26]. Μὲ αὐτὸ ἐδίδαξε ὁ Θεὸς ὅτι, ἐὰν μετὰ τὴν ἀπόφασή του κατὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν ἀπογόνων του, ἐὰν μετὰ τὴν ἐξορία του, τοὺς υἱούς του ποὺ τὸν εὐαρέστησαν ἐτίμησε τόσο πολὺ μὲ τὴν μετάθεση καὶ μακροζωΐα καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν φθορά, δηλαδὴ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν γῆ καὶ τὴν κατάβαση στὸν Ἅδη, ἐνῶ ἐπρόκειτο ὕστερα ν' ἀποθάνουν ἤ, γιὰ νὰ ὁμιλήσω ἀληθέστερα, ν' ἀλλαγοῦν[27], μὲ πόση δόξα, τιμὴ καὶ συμπάθεια θὰ ἀξίωνε ἐκεῖνον τὸν ἴδιο ἐπιτρέποντάς τον νὰ μένει μέσα στὸν παράδεισο, ἐὰν δὲν παρέβαινε τὴν ἐντολή, ἢ καὶ ἂν μετὰ τὴν παράβαση μετανοοῦσε;

6 Ἔτσι λοιπὸν διδασκόμενοι οἱ παλαιοὶ μεταξύ τους γιὰ χρόνια τὰ περὶ Θεοῦ κατὰ διαδοχή, ἐγνώριζαν τὸν ποιητή τους. Ὕστερα ὅμως, ἐπειδὴ ἐπληθύνθηκαν οἱ ἄνθρωποι[28] καὶ παρέδωσαν ἀπὸ τὴν νεότητα τὴν σκέψη τους στὰ πονηρά[29], κατάντησαν στὴν λήθη καὶ τὴν ἄγνοια τοῦ δημιουργοῦ τους Θεοῦ· καὶ ὄχι μόνον ἐσεβάσθηκαν εἴδωλα καὶ δαίμονες ὡς θεούς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν κτίση ποὺ τοὺς ἐδόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ τοὺς ὑπηρετεῖ τὴν ἐθεοποίησαν, τὴν ἐλάτρευσαν[30], καὶ ἐπιδόθηκαν σὲ κάθε ἀσέλγεια καὶ ἀκάθαρτη πράξη[31], μιαίνοντας μὲ τὶς ἄτοπες πράξεις τους τὴν γῆ, τὸν ἀέρα, τὸν οὐρανὸ καὶ ὅλα τὰ κάτω ἀπὸ αὐτόν. Πράγματι, τίποτε ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα δὲν μολύνει ἔτσι καὶ δὲν ἀπεργάζεται ἀκάθαρτο τὸ καθαρὸ ἔργο

---

28. Γεν. 6,1.
29. Γεν. 8,21.
30. Βλ. Ρωμ. 1,25.
31. Βλ. Ἐφ. 4,19.

Θεοῦ, ὡς τὸ θεοποιηθῆναι αὐτὸ τοῦτο καὶ λατρευθῆναι ἴσα καὶ Θεῷ παρὰ τὸν πεποιηκότα καὶ κτίσαντα. Τοιγαροῦν καὶ πᾶσα ἡ κτίσις παρὰ τῶν ἀνθρώπων θεοποιηθεῖσα καὶ προσκυνηθεῖσα κατερρυπώθη καὶ εἰς τελείαν κατήχθη φθοράν· ὅτε δὲ ὁ κολοφὼν ἐπληρώθη τῆς ἄγαν κακίας καὶ εἰς ἀπείθειαν ἅπαντες συνεκλείσθησαν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, τότε κατῆλθεν ἐπὶ γῆς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀναπλάσαι τὸν συντριβέντα, ζωοποιῆσαι τὸν τεθανατωμένον καὶ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα ἐκ τῆς πλάνης ἀνακαλέσασθαι.

7 *Ἀλλὰ προσέχετε, παρακαλῶ, τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ λόγου· ἔσται γὰρ ἡμῖν τε ὠφέλιμος ὁ λόγος καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς. Χρεὼν δὲ ἐξ εἰκόνος τινὸς τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀπόρρητον γέννησιν αὐτοῦ θεωρῆσαι καὶ γνῶναι καλῶς τὸ τῆς οἰκονομίας ἐκεῖθεν μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους ἡμῶν.*

γ'. *Περὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως καὶ κατὰ τίνα τρόπον δι' ἡμᾶς ἐσαρκώθη.*

1 *Καθάπερ οὖν ἐν τῇ πλάσει πάλαι τῆς προμήτορος Εὔας τὴν τοῦ Ἀδὰμ πλευρὰν ἐψυχωμένην ἔλαβεν ὁ Θεὸς καὶ εἰς γυναῖκα ταύτην ἀνῳκοδόμησε (διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὴν ὡς εἰς τὸν Ἀδὰμ πνοὴν ζωῆς, ἀλλὰ τὸ μέρος, ὃ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἴληφεν, εἰς σῶμα γυναικὸς ὁλόκληρον ἀπετέλεσε· καὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, ἣν σὺν τῇ ἐψυχωμένῃ σαρκὶ εἴληφεν, εἰς ψυχὴν ζῶσαν τελείαν πεποίηκε, τὰ ἀμφότερα ἄνθρωπον ἐργασάμενος ἅμα), τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ἐψυχωμένην σάρκα λαβών, ζύμην οἱονεὶ*

τοῦ Θεοῦ, ὅσο ἡ θεοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἡ ἀπόδοση ἴσης μὲ τὸν Θεὸ λατρείας, κατὰ περιφρόνηση τοῦ ποιητῆ καὶ κτίστη του. Ἔτσι λοιπὸν θεοποιημένη καὶ προσκυνούμενη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅλη ἡ κτίση, καταρρυπώθηκε καὶ ὁδηγήθηκε σὲ τέλεια φθορά· ὅταν μάλιστα ἐπληρώθηκε ὁ κολοφώνας τῆς ὑπερβολικῆς κακίας καὶ ὅλα συνεκλείσθηκαν στὴν ἀπείθεια[32], κατὰ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, τότε κατῆλθε στὴν γῆ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς γιὰ ν' ἀναπλάσει τὸν συντριμμένο, νὰ ζωοποιήσει τὸν θανατωμένο καὶ ν' ἀνακαλέσει τὸ πλάσμα του ἀπὸ τὴν πλάνη.

7 Ἀλλὰ προσέχετε, παρακαλῶ, στὴν ἀκρίβεια τοῦ λόγου· διότι ὁ λόγος θὰ ἀποβεῖ ὠφέλιμος γιὰ σᾶς καὶ γιὰ τὶς μετάπειτα γενιές. Πρέπει ὅμως μὲ κάποια εἰκόνα νὰ ἰδοῦμε τὴν σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἀπόρρητη γέννησή του ἀπὸ τὴν ἀειπάρθενο Μαρία καὶ νὰ γνωρίσομε καλὰ τὸ ἀπὸ ἐκεῖ μυστήριο τῆς οἰκονομίας τὸ ἀποκρυμμένο πρὸ τῶν αἰώνων[33] γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ γένους μας.

γ. Σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ μὲ ποιόν τρόπο ἐσαρκώθηκε γιὰ μᾶς.

1 Συμβαίνει λοιπὸν ὅ,τι καὶ παλαιὰ μὲ τὴν πλάση τῆς προμήτορος Εὔας, ὁπότε ὁ Θεὸς ἔλαβε τὴν ἔμψυχη πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὴν ἀναδόμησε σὲ γυναῖκα· γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἐνεφύσησε σ' αὐτὴν πνοὴ ζωῆς ὅπως στὸν Ἀδάμ, ἀλλὰ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖο ἔλαβε ἀπὸ τὴν σάρκα του, τὸ ὁλοκλήρωσε σὲ σῶμα γυναικός· καὶ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ πνεύματος, τὴν ὁποία ἔλαβε μαζὶ μὲ τὴν ἔμψυχη σάρκα, τὴν ἐτελειοποίησε σὲ ψυχὴ ζῶσα, δημιουργώντας καὶ μὲ τὰ δύο συγχρόνως ἕναν ἄνθρωπο. Μὲ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο ὁ πλαστουργὸς καὶ κτίστης Θεός, λαμβάνοντας ἀπὸ τὴν ἁγία Θεοτόκο καὶ ἀειπάρθενο Μαρία σὰν ζύμη ἔμψυχη σάρκα

32. Ρωμ. 11,32. 33. Ἐφ. 3,9.

καὶ μικρὰν ἀπαρχὴν ἐκ τοῦ φυράματος τῆς φύσεως ἡμῶν, ἤτοι ἐκ τῆς ψυχῆς ὁμοῦ καὶ τοῦ σώματος, ὁ πλαστουργὸς καὶ κτίστης Θεὸς ἥνωσε τῇ ἑαυτοῦ ἀκαταλήπτῳ καὶ ἀπροσίτῳ θεότητι, μᾶλλον δὲ τῇ ἡμετέρᾳ οὐσίᾳ ὅλην τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἑνώσας οὐσιωδῶς, ἀμίκτως τε μίξας αὐτὴν ἐκείνῃ, τὴν ἀνθρωπίνην τῇ ἑαυτοῦ, ᾠκοδόμησε ταύτην εἰς ναὸν ἅγιον ἑαυτῷ καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀτρέπτως αὐτὸς ὁ τοῦ Ἀδὰμ ποιητὴς τέλειος ἐγένετο ἄνθρωπος.

2 *Ὥσπερ γὰρ ἐκ τῆς ἐκείνου πλευρᾶς τὴν γυναῖκα ἐποίησε, καθὰ πρόσθεν εἰρήκαμεν, οὕτως ἐκ τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου σάρκα δανεισάμενος καὶ ἀναλαβὼν ἄνευ σπορᾶς ὁμοίως ἐγεννήθη τῷ πρωτοπλάστῳ, ἵνα καθάπερ ἐκεῖνος διὰ τῆς παραβάσεως ἀρχὴ τῆς ἐν φθορᾷ καὶ θανάτῳ γενέσεως ἡμῶν ἐχρημάτισεν, οὕτως ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς διὰ τῆς ἐκπληρώσεως ἁπάσης δικαιοσύνης ἀπαρχὴ τῆς ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀναπλάσεως καὶ ἀθανασίας ἡμῶν γένηται. Τοῦτο γὰρ βούλεται καὶ Παῦλος οὕτω λέγων ὁ θεῖος· «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ· οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι». Καὶ πάλιν· «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ ψυχῇ καὶ σώματι τέλειος ἐχρημάτισεν ἄνθρωπος ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα πλὴν ἁμαρτίας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως μεταδιδοὺς ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτοῦ θεότητος, συγγενεῖς καὶ ἡμᾶς αὐτοῦ κατὰ τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν καὶ οὐσίαν ἐργάζεται. Καὶ ὅρα μοι τοῦ μυστηρίου τὸ καινὸν καὶ παράδοξον. Ἔλαβεν ἐξ ἡμῶν ὁ Θεὸς Λόγος ἣν κατὰ φύσιν οὐκ εἶχε σάρκα καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, ὅπερ οὐκ ἦν· μεταδίδωσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἣν οὐδεὶς οὐδέπω ἀγγέλων ἢ ἀν-*

---

34. Βλ. Ματθ. 3,15.
35. Α΄ Κορ. 15,47–48. Βλ. *Ἠθικὸς* 13.

καὶ μικρὴ ἀπαρχὴ ἀπὸ τὸ φύραμα τῆς φύσεώς μας, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μαζί, ἕνωσε μὲ τὴν ἀκατάληπτη καὶ ἀπρόσιτη θεότητά του, ἢ καλύτερα ἕνωσε οὐσιωδῶς ὅλη τὴν ὑπόσταση τῆς θεότητάς του μὲ τὴν δική μας οὐσία· ἀνέμειξε ἀμίκτως τὴν μία μὲ τὴν ἄλλη, τὴν ἀνθρώπινη δηλαδὴ φύση μὲ τὴν δική του, τὴν οἰκοδόμησε σὲ ἅγιο ναὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του κι ἔτσι κατὰ τρόπο ἀναλλοίωτο καὶ ἄτρεπτο ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀδὰμ ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος.

2 Διότι, ὅπως ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴν γυναῖκα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, ἔτσι ἐδανείσθηκε σάρκα ἀπὸ τὴν ἀειπάρθενο καὶ Θεοτόκο θυγατέρα του Μαρία καὶ ἀναλαμβάνοντάς την χωρὶς σπορὰ ἐγεννήθηκε ὅπως καὶ ὁ πρωτόπλαστος· ὥστε, ὅπως ἐκεῖνος προκάλεσε μὲ τὴν παράβαση τὴν ἀρχὴ τῆς γενέσεώς μας στὴν φθορὰ καὶ στὸν θάνατο, ἔτσι ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς μὲ τὴν ἐκπλήρωση κάθε δικαιοσύνης[34] νὰ γίνει ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἀναπλάσεως καὶ ἀθανασίας μας στὴν ἀφθαρσία. Αὐτὸ ὑπονοεῖ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος λέγοντας· «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν γῆ, ἦταν γήϊνος, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος, εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανό· ὅπως εἶναι ὁ γήινος, τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ γήινοι· κι ὅπως εἶναι ὁ ἐπουράνιος, τέτοιοι εἶναι κι οἱ ἐπουράνιοι»[35]. Καὶ πάλι· «ἀπαρχὴ ὁ Χριστός, ἀκολουθοῦν οἱ τοῦ Χριστοῦ»[36]. Πράγματι, ἐπειδὴ ἐχρημάτισε τέλειος ἄνθρωπος καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα ὅμοιος κατὰ πάντα μὲ μᾶς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία[37], μεταδίδοντάς μας διὰ τῆς πίστεως σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν θεότητά του, μᾶς ἀπεργάζεται συγγενεῖς του κατὰ τὴν φύση καὶ οὐσία τῆς θεότητάς του. Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, τὸ καινὸ καὶ παράδοξο τοῦ μυστηρίου. Ὁ Θεὸς Λόγος ἔλαβε ἀπὸ ἐμᾶς σάρκα τὴν ὁποία κατὰ φύσιν δὲν εἶχε κι ἔγινε ἄνθρωπος, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἦταν· μεταδίδει σ' ἐκείνους ποὺ πιστεύουν σ' αὐτὸν τὴν θεότητά του, τὴν ὁποία κανεὶς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους οὔτε

36. Α΄ Κορ. 15,23.
37. Ἑβρ. 4,15.

θρώπων ἐκτήσατο, καὶ γίνονται θεοί, ὅπερ οὐκ ἦσαν, θέσει καὶ χάριτι· οὕτω γὰρ χαρίζεται αὐτοῖς ἐξουσίαν τοῦ υἱοὺς Θεοῦ γίνεσθαι, διὸ καὶ ἐγένοντο καὶ ἀεὶ ὡσαύτως γίνονται καὶ οὐδέποτε τοῦ μὴ γίνεσθαι λήξουσι. Καὶ ἄκουε Παύλου τοῦτο παραινοῦντος τοῦ θείου· «καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου». Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐχέσθω δὲ καὶ αὖθις τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος.

3 *Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς σωματικῆς παρουσίας αὐτοῦ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς τοῦ ἀναπλάσαι καὶ ἀνακαινίσαι τὸν ἄνθρωπον ἐλήλυθεν ἐπὶ γῆς καὶ τὴν δι' αὐτὸν καταραθεῖσαν ἅπασαν κτίσιν ἐπευλογῆσαι, ἄκουε νουνεχῶς! πρῶτον μὲν τὴν ψυχὴν ἣν ἀνέλαβεν ἐζώωσε καὶ ἀφθαρτώσας ἐθεοποίησε, τὸ δὲ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ θεῖον σῶμα, εἰ καὶ ἐθέωσεν, ἀλλ' ἔτι φθαρτὸν αὐτὸ καὶ ὑλικὸν περιέφερε. Τὸ γὰρ ἐσθίον καὶ πῖνον, τὸ κοπιοῦν καὶ ἱδρῶτας φέρον, τὸ δεσμούμενον καὶ τυπτόμενον, ἐπὶ σταυροῦ τε ἀναρτώμενον καὶ καθηλούμενον, φθαρτόν ἐστι δηλονότι καὶ ὑλικόν· ταῦτα γὰρ ἅπαντα φθαρτοῦ σώματος ἰδιώματα καθεστήκασιν, ὅθεν καὶ ἀπέθανε καὶ ἐν μνημείῳ κατετέθη νεκρός. Μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι ἄφθαρτον, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα πνευματικόν, θεῖον πάντῃ καὶ ἄϋλον, συνανέστησεν· ἔνθεν τοι οὐδὲ τὰς σφραγῖδας τοῦ μνήματος ἔλυσεν ἐξελθών, ἀλλὰ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἀκωλύτως εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο. Διατί δὲ οὐκ εὐθὺς σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα ὅπερ ἀνέλαβε πνευματικὸν καὶ ἄφθαρτον ἀπειργάσατο; Ἐπειδὴ φαγὼν καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ Θεὸς μὴ φαγεῖν, εὐθὺς μὲν τὸν τῆς ψυχῆς παραβὰς ἀπέθανε θάνατον, τὸν δὲ τοῦ σώματος μετὰ πολλοὺς ὕστερον ἐνιαυτούς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τὸ ἐπιτίμιον δεξαμένην ψυχὴν τῆς τοῦ θανάτου τιμω-*

---

38. Ἰω. 1,12.
39. Α' Κορ. 15,49.

τοὺς ἀνθρώπους ἀπέκτησε, καὶ γίνονται θέσει καὶ χάριτι θεοί, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἦταν· ἔτσι λοιπὸν χαρίζει σ' αὐτοὺς ἐξουσία νὰ γίνουν υἱοὶ Θεοῦ[38], γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν καὶ γίνονται πάντοτε ἔτσι καὶ οὐδέποτε παύουν νὰ γίνονται. Κι ἄκου τὸν θεῖο Παῦλο ποὺ παραινεῖ τοῦτο· «καὶ ὅπως ἐφορέσαμε τὴν εἰκόνα τοῦ γήινου, ἔτσι θὰ φορέσομε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου»[39]. Αὐτὰ λοιπὸν γιὰ τοῦτα τὰ πράγματα. Ἂς συνεχισθεῖ ὅμως ὁ λόγος.

3 Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς τῶν πάντων ἦλθε στὴ γῆ μὲ τὴν σωματική του παρουσία γιὰ ν' ἀναπλάσει καὶ ν' ἀνακαινίσει τὸν ἄνθρωπο, καὶ γιὰ νὰ εὐλογήσει ὅλην τὴν ἐξ αἰτίας του καταραμένη κτίση, ἄκουε μὲ προσοχή. Πρῶτα βέβαια τὴν ψυχὴ τὴν ὁποία ἀνέλαβε τὴν ἐζωοποίησε καὶ ἀφθαρτώνοντάς την τὴν ἐθεοποίησε, ἐνῶ τὸ ἄχραντο καὶ θεῖο του σῶμα, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἐθέωσε, τὸ ἔφερε ἀκόμη φθαρτὸ καὶ ὑλικό. Πράγματι, ἐκεῖνο ποὺ τρώγει, πίνει, κοπιάζει καὶ ἱδρώνει, ἐκεῖνο ποὺ δεσμεύεται καὶ τύπτεται, ἐκεῖνο ποὺ ἀναρτήθηκε καὶ καθηλώθηκε στὸν σταυρό, εἶναι φυσικὰ φθαρτὸ καὶ ὑλικό, διότι ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἰδιώματα φθαρτοῦ σώματος, γι' αὐτὸ καὶ ἀπέθανε καὶ νεκρὸς ἐτοποθετήθηκε σὲ μνημεῖο. Μετὰ ὅμως τὴν ἀνάσταση, συνανέστησε κι αὐτὸ τὸ σῶμα ἄφθαρτο, πνευματικὸ καὶ σ' ὅλους θεῖο καὶ ἄϋλο· καὶ οὔτε μάλιστα ἔλυσε βγαίνοντας τὶς σφραγῖδες τοῦ μνήματος[40], ἀλλὰ καὶ μὲ κλειστὲς τὶς θύρες[41] εἰσερχόταν κι ἐξερχόταν ἀνεμπόδιστα. Γιατί ὅμως δὲν ἀπεργάσθηκε ἀμέσως μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε πνευματικὸ καὶ ἄφθαρτο; Ἐπειδὴ τρώγοντας ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τὸ δένδρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς τὸν διέταξε νὰ μὴ φάγει, ἀμέσως βέβαια μετὰ τὴν παράβαση ἀπέθανε μὲ ψυχικὸ θάνατο, ἐνῶ μὲ σωματικὸ θάνατο ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια· καὶ γι' αὐτὸ ἀνέστησε, ἐζωοποίησε καὶ ἐθέωσε πρῶτα τὴν ψυχὴ ποὺ ἐδέχθηκε τὸ ἐπιτίμιο τῆς θανατικῆς τιμωρίας, καὶ κατόπιν ἔκανε τὸ ἴδιο

---

40. Βλ. Ματθ. 28,2.
41. Ἰω. 20,19.

ρίας πρῶτον ἀνέστησέ τε καὶ ἐζώωσε καὶ ἐθέωσεν, εἶθ' οὕτω τὸ σῶμα, κατὰ τὴν πάλαι ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν ἀποστρέφειν διὰ τοῦ θανάτου εἰς γῆν, τὴν ἀφθαρσίαν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀπολαβεῖν ᾠκονόμησεν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδη, τῶν μὲν ἐκεῖσε κατεχομένων ἁγίων τὰς ψυχὰς τῶν αἰωνίων ἐλευθερώσας δεσμῶν ἐξανέστησε καὶ εἰς τόπον ἀναπαύσεως καὶ φωτὸς ἀνεσπέρου κατέταξε, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν οὐκέτι, ἀλλ' εἴασεν αὐτὰ ἐν σοροῖς μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

4 *Τὸ γοῦν μυστήριον τοῦτο οὐ μόνον τῷ ῥηθέντι τρόπῳ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς Χριστοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πάλαι ἁγίων ἐγένετο καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀεὶ γίνεται. Λαμβάνοντες γὰρ τὸ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Πνεῦμα, συμμέτοχοι αὐτοῦ τῆς θεότητος καὶ τῆς οὐσίας γινόμεθα· ἐσθίοντες δὲ τὴν παναμώμητον αὐτοῦ σάρκα, τὰ θεῖα λέγω μυστήρια, σύσσωμοι αὐτοῦ καὶ συγγενεῖς ἐν ἀληθείᾳ ὁλοκλήρως γινόμεθα, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Παῦλός φησιν ὅτι «ὀστοῦν ἐσμεν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», καὶ πάλιν, ὅτι «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ τῆς θεότητος, ἡμεῖς», δηλονότι πάντες, «ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος». Τοῦτο δὲ γινόμενοι, ὅμοιοι αὐτῷ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ καὶ Δεσπότῃ ἡμῶν κατὰ χάριν γινόμεθα, ἀνακαινιζόμενοι καὶ ἀνανεούμενοι τὴν ψυχήν, ἀφθαρτοποιούμενοί τε καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες ἐξανιστάμενοι, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν ὅμοιον ἡμῖν γενέσθαι καταξιώσαντα, βλέποντες καὶ βλεπόμενοι ὑπ' αὐτοῦ οἱ ἀξιωθέντες ὅμοιοι γενέσθαι αὐτῷ, ὡς εἴ τις ἀπὸ μακρόθεν πρόσωπον φίλου αὐτοῦ καθορᾷ, καὶ διαλέγεται αὐτῷ καὶ προσομιλεῖ καὶ φωνῆς ἀκούει αὐτοῦ.*

5 *Οὕτω τοιγαροῦν οἱ ἀπ' αἰῶνος ἅγιοι, οἱ πάλαι τε καὶ νῦν πνευματικῶς βλέποντες, οὐ σχῆμα ἢ εἶδος ἢ ἐκτύπωμα βλέπουσιν, ἀλλὰ φῶς ἀσχημάτιστον, ὡς καὶ αὐτοὶ φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς Πνεύματος χρηματίζοντες. Τοιοῦτος δὲ ἕκαστος τῶν ἁγίων γινόμενος, οὐχὶ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ εὐθὺς ἄφθαρτον καὶ πνευματικὸν*

---

42. Ἐφ. 5,30.

καὶ γιὰ τὸ σῶμα· οἰκονόμησε δηλαδὴ νὰ ἀπολάβει διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀφθαρσία, ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὴν παλαιότερη ἀπόφαση ἐπέστρεφε μὲ τὸν θάνατο στὴ γῆ. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ κατέβηκε στὸν ἅδη καὶ ἐλευθερώνοντας ἀπὸ τὰ αἰώνια δεσμὰ τὶς ψυχὲς τῶν ἁγίων ποὺ κρατοῦνταν ἐκεῖ, τὶς ἀνέστησε καὶ τὶς κατέταξε σὲ τόπο ἀναπαύσεως καὶ ἀνεσπέρου φωτός, ἐνῶ τὰ σώματά τους τὰ συγκέντρωσε σὲ σωροὺς μέχρι τὴν κοινὴ ἀνάσταση.

4 Τὸ μυστήριο βέβαια αὐτὸ δὲν ἔγινε σ' ὅλο τὸν κόσμο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν τρόπο μόνο ποὺ ἐλέχθηκε, ἀλλὰ ἐγινόταν καὶ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους ἁγίους καὶ γίνεται πάντοτε μέχρι σήμερα. Διότι λαμβάνοντας τὸ Πνεῦμα τοῦ Δεσπότη καὶ Θεοῦ μας, γινόμαστε συμμέτοχοι τῆς θεότητας καὶ τῆς οὐσίας του· τρώγοντας ὅμως τὴν παναμώμητη σάρκα του, δηλαδὴ τὰ θεῖα μυστήρια, γινόμασε πραγματικὰ ἐξ ὁλοκλήρου σύσσωμοι καὶ συγγενεῖς του, σύμφωνα καὶ μ' αὐτὰ ποὺ λέγει ὁ θεῖος Παῦλος· ὅτι δηλαδὴ «εἴμαστε ὀστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ του καὶ σάρκα ἀπὸ τὴν σάρκα του»[42]· καὶ πάλι· «ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητάς του, ἐμεῖς», δηλαδὴ ὅλοι, «ἐλάβαμε χάρη ἀντὶ χάριτος»[43]. Ἔτσι λοιπὸν γινόμαστε, καὶ ἐξομοιωνόμαστε μὲ τὸν ἴδιο τὸν φιλάνθρωπο Θεὸ καὶ Δεσπότη μας κατὰ χάριν, ἀνακαινισμένοι καὶ ἀνανεωμένοι στὴν ψυχή, ἄφθαρτοι καὶ ἀναστημένοι ὡς ἐκ νεκρῶν ζωντανοί· βλέπομε αὐτὸν ποὺ ἀξιωθήκαμε νὰ γίνομε ὅμοιοί του, ὅπως κάποιος θὰ μποροῦσε νὰ ἰδεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ φίλου του ἀπὸ μακριὰ καὶ νὰ διαλεχθεῖ μαζί του καὶ νὰ ὁμιλήσει καὶ ν' ἀκούσει τὴν φωνή του.

5 Ἔτσι λοιπὸν οἱ ἀπὸ αἰώνων ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι βλέπουν πνευματικῶς καὶ παλαιὰ καὶ σήμερα, δὲν βλέπουν σχῆμα ἢ εἶδος ἢ ἀποτύπωμα, ἀλλὰ ἀσχημάτιστο φῶς, ἐπειδὴ κι αὐτοὶ διατελοῦν φῶς ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Πνεύματος. Ὅταν λοιπὸν ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἁγίους γίνει ἔτσι, δὲν γίνεται ἀμέσως καὶ τὸ σῶμα του

---

43. Ἰω. 1,16. Κολ. 2,9.

γίνεται, ἀλλὰ καθάπερ σίδηρος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐκπυρούμενος τῆς λαμπρότητος μὲν αὐτοῦ μεταλαμβάνει καὶ τὴν μελανίαν εὐθὺς ἀποβάλλεται, χωριζόμενος δὲ πάλιν τοῦ πυρὸς ψυχρὸς καὶ μέλας καθορᾶται καὶ γίνεται, οὕτω δὴ καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων ὑπὸ τῆς ἑνωθείσης τῇ ψυχῇ αὐτῶν χάριτος, ἤτοι τοῦ θείου πυρὸς μεταλαμβάνοντα, ἁγιάζονται καὶ ἐκπυρούμενα διαυγῆ καὶ αὐτὰ γίνονται καὶ πολὺ τῶν ἄλλων σωμάτων διαφορώτερα καὶ τιμιώτερα ἀποκαθίστανται. Ἐπειδὰν δὲ ἡ ψυχὴ ἐξέλθοι καὶ τοῦ σώματος χωρισθῇ, εὐθὺς καὶ αὐτὰ τῇ φθορᾷ παραδίδονται καὶ ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν διαλύονται· τὰ δὲ καὶ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους διαμένουσι, μήτε ἄφθαρτα μένοντα παντελῶς, μήτε πάλιν τελείως φθειρόμενα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς φθορᾶς τὰ γνωρίσματα ἐν ἑαυτοῖς διασῴζουσιν, εἰς τὴν τελευταίαν ἐξανάστασιν ἀφθαρτωθῆναι τελείως καὶ ἀνακαινισθῆναι τηρούμενα.

6 *Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἔπρεπε πρὸ τῆς τῶν κτισμάτων ἀνακαινίσεως τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστήσεσθαι καὶ ἀφθαρτωθήσεσθαι σώματα, ἀλλ' ὥσπερ αὕτη παρήχθη πρῶτον ἄφθαρτος, ἔπειτα ὁ ἄνθρωπος, ὕστερον, οὕτω πάλιν πρῶτον τὴν κτίσιν ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν χρὴ μεταποιηθῆναι, εἶτ' οὖν ἀλλαγῆναι, καὶ οὕτω σὺν αὐτῇ καὶ ἅμα αὐτῇ καὶ τὰ φθαρέντα σώματα τῶν ἀνθρώπων ἀνακαινισθῆναι, ἵνα καὶ αὖθις πνευματικὸς καὶ ἀθάνατος ὁ ἄνθρωπος γεγονὼς ἐν ἀφθάρτῳ χωρίῳ καὶ ἀϊδίῳ καὶ πνευματικῷ κατοικῇ. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουε Πέτρου λέγοντος τοῦ ἀποστόλου· «ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται», οὐχ ὡς ἀπολλυμένων τούτων, ἀλλ' ὡς ἀναχωνευομένων δηλονότι καὶ ἀναστοιχειουμένων εἰς κρείττονά τε καὶ ἀΐδιον λῆξιν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν ρημάτων τοῦ ἀποστόλου, δι' ὧν ἐπιφέρει λέγων· «καὶ-*

ἄφθαρτο καὶ πνευματικό· ἀλλά, ὅπως ὁ πυρωμένος ἀπὸ τὴν φωτιὰ σίδηρος λαμβάνει ἀπὸ τὴν λαμπρότητά της κι ἀμέσως ἀποβάλλει τὸ μελανὸ χρῶμα, χωριζόμενος ὅμως πάλι ἀπὸ τὴν φωτιὰ φαίνεται μαῦρος καὶ γίνεται ψυχρός. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ σώματα τῶν ἁγίων· ὅταν δηλαδὴ ἡ χάρη ἑνωθεῖ μὲ τὴν ψυχή τους καὶ μεταλάβουν τοῦ θείου πυρός, ἁγιάζονται καὶ ἀπὸ τὴν πυρὰ γίνονται κι αὐτὰ διαυγῆ καὶ ἀποκαθίστανται κατὰ πολὺ διαφορώτερα καὶ τιμιώτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα σώματα. Ὅταν ὅμως ἡ ψυχὴ βγεῖ καὶ χωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀμέσως κι αὐτὰ παραδίδονται στὴν φθορὰ καὶ διαλύονται μὲ τὸ παραμικρό. Μερικὰ ὅμως διαμένουν γιὰ πολλοὺς χρόνους οὔτε ἐντελῶς ἄφθαρτα, οὔτε πάλι τελείως φθειρόμενα, ἀλλὰ διασώζουν μέσα τους τὰ γνωρίσματα τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς φθορᾶς, μὲ σκοπὸ ν' ἀφθαρτωθοῦν τελείως καὶ ν' ἀνακαινισθοῦν στὴν τελευταία ἀνάσταση.

6 Γιὰ ποιό λόγο ὅμως καὶ γιατί; Διότι δὲν ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακαίνιση τῶν κτισμάτων ν' ἀναστηθοῦν καὶ ν' ἀφθαρτωθοῦν τὰ ἀνθρώπινα σώματα· ἀλλὰ ὅπως πρώτη ἡ κτίση παράχθηκε ἄφθαρτη κι ἔπειτα ὁ ἄνθρωπος, ἔτσι πάλι πρέπει πρώτη ἡ κτίση νὰ μεταποιηθεῖ ἀπὸ τὴν φθορὰ στὴν ἀφθαρσία, καὶ κατόπιν μαζὶ καὶ συγχρόνως μ' αὐτὴν ν' ἀλλάξουν καὶ ν' ἀνακαινισθοῦν τὰ φθαρέντα σώματα τῶν ἀνθρώπων· ὥστε καὶ πάλι ὁ ἄνθρωπος, πνευματικὸς κι ἀθάνατος, νὰ κατοικεῖ σὲ ἄφθαρτο, ἀΐδιο καὶ πνευματικὸ τόπο. Καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθεύει, ἄκουε τὸν ἀπόστολο Πέτρο ποὺ λέγει· «θὰ ἔλθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου σὰν κλέπτης τὴν νύκτα, ὅπου οἱ οὐρανοὶ θ' ἀνοίξουν πυρούμενοι καὶ θὰ γεννοῦν φλεγόμενα στοιχεῖα»[44], ὄχι γιὰ νὰ χαθοῦν αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναχωνευθοῦν καὶ νὰ ἀναστοιχειωθοῦν γιὰ ἀνώτερο καὶ ἀΐδιο τέλος. Ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερὸ αὐτό; Ἀπὸ τὰ ἴδια πάλι τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου μὲ τὰ ὁποῖα συνεχίζει λέγοντας·

44. Β' Πέτρ. 3,10.

νοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν». Κατὰ ποῖον καὶ τίνος ἐπάγγελμα; Κατὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ πάντως καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ εἰπόντος· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν». Παρέλευσιν τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἐναλλαγὴν αὐτοῦ εἰρηκώς, κἂν γὰρ ὁ οὐρανός, φησίν, ἀλλαγήσεται, ἀλλ' οἱ ἐμοὶ λόγοι τὸ ἀναλλοίωτον καὶ πάγιον ἕξουσι. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ προανανέκραγεν οὕτως εἰπών· «καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι». Τί τοίνυν τῶν λόγων τούτων σαφέστερον γένοιτ' ἄν;

7 *Ἀλλὰ σκοπήσωμεν πῶς ἡ κτίσις ἀνακαινισθῆναι καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθήσεται κάλλος.*

δ'. Πῶς αὖθις ἡ κτίσις μέλλει πᾶσα ἀνακαινισθῆναι καὶ γενέσθαι καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

1 *Καινοὺς τοιγαροῦν οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν ἐπαγγειλαμένου αὐτοῦ, οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν πιστῶν· οὐδὲ μὴν ἄρα τῷ Κυρίῳ ταῦτα λέγοντι ἀπιστήσει. Καθάπερ γὰρ τὰ ἡμέτερα λυόμενα σώματα οὐκ εἰς τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς εἶναι χωρεῖ, ἀλλὰ πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀνακαινίζεται, οὕτω δὴ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, ἤγουν πᾶσα ἡ κτίσις, ἀνακαινισθήσεται καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· καὶ συμμεθέξει τὰ στοιχεῖα ταῦτα μεθ' ἡμῶν τῆς ἐκεῖθεν λαμπρότητος καὶ ὃν τρόπον*

---

45. Β' Πέτρ. 3,13.

«καὶ θὰ προσδοκοῦμε καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴ γῆ κατὰ τὴν ἐπαγγελία αὐτοῦ»[45]. Σύμφωνα μὲ ποιόν καὶ τίνος ἐπάγγελμα; Κατὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας ὁπωσδήποτε, ὁ ὁποῖος εἶπε, «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ παρέλθουν, οἱ λόγοι μου ὅμως δὲν θὰ παρέλθουν»[46]. Παρέλευση τοῦ οὐρανοῦ ἐννοεῖ τὴν ἀλλαγὴ αὐτοῦ, διότι ὁ οὐρανὸς, λέγει, θ' ἀλλάξει, ἀλλὰ οἱ λόγοι μου θὰ μένουν ἀναλλοίωτοι καὶ πάγιοι. Πράγματι, αὐτὸ ἀνέκραξε ὁ προφήτης Δαυὶδ ὅταν εἶπε, «καὶ σὰν περιβόλι θὰ τοὺς ξετυλίξεις καὶ θὰ ἀλλάξουν· ἐσὺ ὅμως παραμένεις ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ ἐκλείψουν»[47]. Τί θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ γίνει σαφέστερο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους;

7 Ἀλλὰ ἂς ἐξετάσομε πῶς θ' ἀνακαινισθεῖ ἡ κτίση καὶ πῶς θὰ ἀποκατασταθεῖ στὸ ἀρχαῖο κάλλος.

δ. Πῶς πάλι πρόκειται, κατὰ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, νὰ ἀνακαινισθεῖ ὅλη ἡ κτίση καὶ νὰ γίνουν καινοὶ οὐρανοὶ καὶ καινὴ γῆ.

1 Ὅταν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐπαγγέλεται καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴ γῆ, κανεὶς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δὲν ἀντιλέγει· οὔτε βέβαια θ' ἀπιστήσει στὸν Κύριο ποὺ λέγει αὐτά. Διότι, ὅπως τὰ δικά μας σώματα διαλυόμενα δὲν πηγαίνουν στὴν ἀπόλυτη ἀνυπαρξία, ἀλλὰ ἀνακαινίζονται πάλι διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἔτσι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅλα τὰ δικά της, δηλαδὴ ὅλη ἡ κτίση, θ' ἀνακαινισθεῖ καὶ θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς φθορᾶς[48]· καὶ θὰ συμμετάσχουν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μαζὶ μ' ἐμᾶς στὴν ἀπὸ

46. Ματθ. 24,35.
47. Ψαλμ. 101, 27–28
48. Ρωμ. 8,21.

ἅπαντας ἡμᾶς τὸ πῦρ δοκιμάσει, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, οὕτω καὶ ἡ κτίσις πᾶσα διὰ πυρὸς ἀνακαινισθήσεται. Καὶ τοῦτο, δι' ὧν ὁ ἀπόστολος Πέτρος γράφει, μαθεῖν ἔστιν· «ἥξει» γάρ, φησίν, «ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οὐρανοὶ ροιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται». Ὁρᾷς πῶς διὰ πυρὸς λέγει τὰ πάντα ἀναχωνευθήσεσθαι καὶ ἀλλοιωθήσεσθαι; Διὸ καὶ ἐπιφέρων φησί· «τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ἡμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις;». Λυθήσονται δὲ ἄρα πῶς; Ὥσπερ σκεῦος χαλκοῦν πεπαλαιωμένον, ρυπωθὲν καὶ ἀχρειωθὲν ὑπὸ ἰοῦ, τῷ πυρὶ παραδίδοται ὑπὸ τοῦ τεχνίτου καὶ οὕτως ἀναχωνευόμενον καινὸν ὑπ' αὐτοῦ πάλιν κατασκευάζεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ κτίσις, ἐπεὶ ἐπαλαιώθη καὶ ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐρρυπώθη, ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων διὰ πυρὸς λυθήσεται, εἶτ' οὖν ἀναχωνευθήσεται καὶ ἀναστοιχειωθήσεται καὶ λαμπρὰ καὶ καινοτέρα ἀσυγκρίτως τῆς νυνὶ ὁρωμένης γενήσεται.

2 *Οὕτω δὲ περὶ τούτων τοῦ ἀποστόλου γράψαντος Πέτρου, μετ' ὀλίγα πάλιν φησί· «διό, ἀγαπητοί, ταῦτα προσδοκῶντες σπουδάσατε ἄσπιλοι εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν ὡς καὶ τὰς λοιπὰς Γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν». Τοῦτο δὲ οὐχ οἱ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ πλεῖστοι ἢ καὶ οἱ πάντες σχεδὸν εἰπεῖν πάσχομεν ἐξ ἀγνοίας, πάντα συγχέοντες,*

---

49. Α' Κορ. 3,13.
50. Β' Πέτρ. 3,10.

ἐκεῖ λαμπρότητα, καὶ ὅπως ὅλοι ἐμεῖς θὰ δοκιμάσομε τὸ πῦρ[49], κατὰ τὸν θεῖο ἀπόστολο, ἔτσι καὶ ὅλη κτίση θ' ἀνακαινισθεῖ διὰ τοῦ πυρός. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ μάθομε ἀπὸ ὅσα ὁ ἀπόστολος Πέτρος γράφει· «θὰ ἔλθει», λέγει, «ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου σὰν κλέπτης τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποία οἱ οὐρανοὶ θ' ἀφανισθοῦν παταγωδῶς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως θὰ διαλυθοῦν στὴν φωτιὰ καὶ ἡ γῆ μαζὶ μὲ τὰ εὑρισκόμενα σ' αὐτὴν θὰ κατακαεῖ»[50]. Βλέπεις πῶς λέγει ὅτι τὰ πάντα θ' ἀναχωνευθοῦν καὶ θ' ἀλλοιωθοῦν διὰ τοῦ πυρός; Γι' αὐτὸ καὶ συνεχίζει λέγοντας· «ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ θὰ διαλυθοῦν, πῶς πρέπει νὰ εἴμαστε ἐμεῖς στὶς ἅγιες ἀναστροφὲς κι εὐσέβειες;»[51]. Κὰ πῶς ἄραγε θὰ διαλυθοῦν; Ὅπως ἕνα χάλκινο παλαιὸ σκεῦος, ποὺ μολύνθηκε καὶ ἀχρηστεύθηκε ἀπὸ ἰό, παραδίδεται ἀπὸ τὸν τεχνίτη στὴν φωτιὰ κι ἔτσι ἀναχωνευόμενο κατασκευάζεται ἀπ' αὐτὸν πάλι καινούργιο, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ κτίση, ἐπειδὴ ἐπαλαιώθηκε κι ἐμολύνθηκε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας, θὰ διαλυθεῖ διὰ πυρὸς ἀπὸ τὸν δημιουργὸ τῶν ὅλων, ἔπειτα θ' ἀναχωνευθεῖ, θ' ἀναστοιχειωθεῖ καὶ θὰ γίνει λαμπρὴ καὶ ἀσυγκρίτως καινότερη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ φαίνεται τώρα.

2 Γράφοντας ὅμως ἔτσι γι' αὐτὰ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, μετὰ ἀπὸ λίγο συνεχίζει πάλι· «γι' αὐτό, ἀγαπητοί, προσδοκώντας αὐτὰ φροντίσατε νὰ εὑρεθεῖτε ἄσπιλοι ἐν εἰρήνῃ καὶ θεωρήσατε τὴν μακροθυμία τοῦ Κυρίου μας ὡς σωτηρία, ὅπως καὶ ὁ ἀγαπητός μας ἀδελφὸς Παῦλος ἔγραψε σ' ἐσᾶς κατὰ τὴν σοφία ποὺ τοῦ δόθηκε· ὅπως ἐπίσης ἐλάλησε σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιστολές του γι' αὐτά, ὅπου μερικὰ εἶναι δυσνόητα, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι διαστρεβλώνουν, ὅπως κάνουν καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες γραφές, γιὰ δική τους ἀπώλεια»[52]. Αὐτὸ ὄχι μόνον οἱ τότε, ἀλλὰ καὶ σήμερα οἱ περισσότεροι ἢ καὶ ὅλοι σχεδὸν τὸ παθαίνομε ἀπὸ ἄγνοια, συγχέοντας τὰ πάντα, δια-

51. Β' Πέτρ. 3,11.
52. Β' Πέτρ. 3,14-16.

πάντα τὰ τῆς θείας Γραφῆς πρὸς τὴν ἀπώλειαν ἡμῶν στρεβλοῦντες, ἤγουν παρερμηνεύοντες, συνηγόρους οἱονεὶ τῶν ἰδίων παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἀπωλείας ἡμῶν σπουδάζοντες ἔχειν καὶ ποιεῖν τὰς θείας Γραφάς.

3 *Ἀλλ' ἴδωμεν τί καὶ Παῦλος ὁ θεῖός φησι περὶ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ ταύτης ἀνακαινισμοῦ· εἰπὼν τοίνυν, «λογίζομαι ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς», ἐπήγαγεν· «ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται». «Ἀποκαραδοκίαν» τὴν προσδοκίαν, τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησίν, «ἀποκάλυψιν» δὲ τὴν ἐν τῇ ἀναστάσει φανέρωσιν· ἐν ταύτῃ γὰρ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ παρουσίας φανερωθῆναι δεῖ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ φανῆναι τὸ κάλλος αὐτῶν καὶ αὐτοὺς ὅλους οἷοί εἰσι, καθὼς γέγραπται· «τότε λάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος», οἱ τοῦ δικαίου Θεοῦ υἱοὶ δηλονότι. Ἵνα δὲ μὴ ὑπολάβῃς ἑτέραν τινὰ κτίσιν τὸν θεῖον λέγειν ἀπόστολον, ἐπιφέρων φησί· «τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι».*

4 *Ὁρᾷς ὅπως οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἔφθην εἰπὼν ὅτι οὐκέτι δουλεῦσαι τῷ παραβάντι Ἀδὰμ ἡ κτίσις ἐβούλετο, τοῦτον ἰδοῦσα ἐκπεπτωκότα τῆς θείας δόξης ὡς προσκεκρουκότα Θεῷ τῷ αὐτοῦ ποιητῇ; Διὰ δὴ τοῦτο, πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν ἐκ παλιγγενεσίας αὐτοῦ σωτηρίαν ὁ Θεὸς προορίσας, ὑπέταξεν αὐτῷ τὴν κτίσιν, καταρασάμενος ταύτην ἵνα, φθαρτῷ γενομένῳ τῷ δι' ὃν παρήχθη ἀνθρώπῳ, φθαρτὴ καὶ αὐτὴ γένηται, ὡς ἂν φθαρτὴν αὐτῷ τὴν τροφὴν ἐτησίως παρέχῃ· ὁπόταν δὲ ἀνακαινίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ πνευματικὸν αὐτὸν ἀπεργά-*

53. Ρωμ. 8,18–19.

στρεβλώνοντας, δηλαδὴ παρερμηνεύοντας ὅλη τὴν θεία Γραφὴ πρὸς ἀπώλειά μας, φροντίζοντας νὰ ἔχομε καὶ νὰ κάνομε τὶς θεῖες Γρεφὲς συνηγόρους τῶν ἰδικῶν μας παθῶν, τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἀπώλειάς μας.

3 Ἀλλ' ἂς ἰδοῦμε τί λέγει ὁ θεῖος Παῦλος γιὰ τὴν κτίση καὶ τὸν ἀνακαινισμό της· λέγει λοιπόν, «σκέπτομαι ὅτι δὲν εἶναι ἰσάξια τὰ σημερινὰ παθήματα μὲ τὴν δόξα ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς ἀποκαλυφθεῖ» καὶ συνεχίζει· «διότι ὁ πόθος τῆς κτίσεως περιμένει μὲ λαχτάρα τὴν ἀποκάλυψη τῆς δόξας τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ»[53]. Ὡς «ἀποκαραδοκία» ἐννοεῖ τὴν προσδοκία, τὴν σφοδρὴ ἐπιθυμία, ἐνῶ «ἀποκάλυψη» τὴν φανέρωση κατὰ τὴν ἀνάσταση· πράγματι, κατ' αὐτὴν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ θὰ φανερωθοῦν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ φανεῖ τὸ κάλλος τους καὶ ὅλοι αὐτοὶ ποιοί εἶναι[54], ὅπως ἔχει γραφεῖ, «τότε θὰ λάμψουν οἱ δίκαιοι ὅπως ὁ ἥλιος»[55], δηλαδὴ οἱ υἱοὶ τοῦ δικαίου Θεοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὁ θεῖος ἀπόστολος ὁμιλεῖ γιὰ κάποια ἄλλη κτίση, συνεχίζει λέγοντας· «διότι ἡ κτίση ὑποτάχθηκε στὸν ἀφανισμό, ὄχι ἑκουσίως, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς θελήσεως αὐτοῦ ποὺ τὴν ὑπέταξε, πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα»[56].

4 Βλέπεις πῶς δὲν εἶπα μόλις πρὸ ὀλίγου σκοπίμως ὅτι ἡ κτίση δὲν ἤθελε πλέον νὰ ὑπηρετήσει τὸν παραβάτη Ἀδάμ, ἀφοῦ τὸν εἶδε νὰ ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τὴν θεία δόξα, ἐπειδὴ συγκρούσθηκε μὲ τὸν Θεὸ τὸν δημιουργό του; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Θεὸς προόρισε πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν διὰ παλιγγενεσίας σωτηρία του, καὶ ὑπέταξε σ' αὐτὸν τὴν κτίση καὶ τὴν καταράσθηκε, ὥστε, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, χάριν τοῦ ὁποίου ἐπλάσθηκε, ἔγινε φθαρτός, νὰ γίνει κι αὐτὴ φθαρτή, καὶ νὰ τοῦ παρέχει ἐτησίως φθαρτὴ τὴν τροφή. Ὅταν ὅμως ἀνακαινίσει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἀπεργασθεῖ ἄφθαρτο, ἀθάνατο καὶ πνευματικό, τότε κι

54. Βλ. Α' Ἰω. 3,2.
55. Ματθ. 13,43.
56. Ρωμ. 8,20.

σηται, τηνικαῦτα καὶ αὐτὴν ὅλην τὴν κτίσιν, φημί, σὺν αὐτῷ ἀλλοιώσει καὶ ἀΐδιον καὶ ἄϋλον ταύτην ἀποτελέσει· τοῦτο γὰρ δι' ὧν εἶπεν ἐδήλωσεν· «τῇ γὰρ ματαιότητι», φησίν, «ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι». Οἷόν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς, φησί, τῇ ἀνθρωπότητι ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα εἰς φθορὰν μετήχθη καὶ φθαρτοὺς προφέρει καρποὺς καὶ βλαστάνει ἀκάνθας ὁμοῦ καὶ τριβόλους, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ πειθαρχοῦσα προστάξει τοῦ ἐπ' ἐλπίδι πάλιν ἀνακαινίσεως ταῦτα διορισαμένου. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι σαφέστερον βουληθεὶς ἔφη· «Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ».

5 Εἶδες πῶς οὐκ ἀπεικὸς εἴπομεν ὅτι καὶ ἡ κτίσις αὕτη ἄφθαρτος πᾶσα τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ εἰς παραδείσου τάξιν παρήχθη παρὰ Θεοῦ, καταραθεῖσα δὲ εἰς φθορὰν καὶ δουλείαν μετήχθη, τῇ ματαιότητι τῶν ἀνθρώπων ὑποταγεῖσα; Ὅρα δὲ καὶ οἵα ἔσται ἡ ἐσχάτη λαμπρότης αὐτῆς.

ε'. Ὁποία ἔσται καὶ ἡ ἐσχάτη λαμπρότης τῆς κτίσεως.

1 Τοιγαροῦν καὶ ἀνακαινιζομένη, οὐχὶ οἵα ἐξ ἀρχῆς παρήχθη τοιαύτη καὶ αὖθις γενήσεται, μὴ γένοιτο! ἀλλά, καθάπερ σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ὡς τὸ λόγιον, καὶ ἐγείρεται σῶμα οὐχ οἷον τὸ τοῦ πρωτοπλάστου πρὸ τῆς παραβάσεως ἦν, ὑλικὸν δηλαδὴ καὶ αἰσθητὸν καὶ τρεπτόν, δεόμενον τροφῆς αἰσθητῆς, ἀλλὰ ἐγείρε-

57. Ρωμ. 8,20.
58. Ρωμ. 8,21.

ὅλην αὐτὴν τὴν κτίση, λέγω, θὰ τὴν ἀλλοιώσει μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ θὰ τὴν καταστήσει ἀΐδια καὶ ἄϋλη. Πράγματι, αὐτὸ ἐδήλωσε ὁ ἀπόστολος μ' αὐτὰ ποὺ εἶπε· «ἐξ αἰτίας τῆς ματαιότητας», λέγει, «ὑποτάχθηκε ἡ κτίση, ὄχι ἑκουσίως, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς θελήσεως αὐτοῦ ποὺ τὴν ὑπέταξε πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα»[57]. Ἔτσι ἡ φύση, λέγει, δὲν ὑποτάχθηκε μόνη της στὴν ἀνθρωπότητα, οὔτε μεταφέρθηκε ἑκουσίως στὴν φθορὰ καὶ προσφέρει φθαρτοὺς καρποὺς καὶ βλαστάνει ἀγκάθια μαζὶ καὶ τριβόλια, ἀλλ' ἐπειθάρχησε στὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὰ ἀνέθεσε πάλι στὴν ἐλπιδοφόρα ἀνακαίνιση. Αὐτὸ ἐπιθυμώντας νὰ τὸ διασαφηνίσει, εἶπε· «ἔτσι κι' αὐτὴ ἡ κτίση θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς φθορᾶς στὴν ἐλευθερία τῆς δόξας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»[58].

5 Εἶδες ὅτι δὲν εἴπαμε ἀταίριαστα ὅτι κι αὐτὴ ἡ κτίση παράχθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ κατ' ἀρχὰς ὅλη ἄφθαρτη καὶ σὲ τάξη παραδείσου, ὅταν ὅμως ἐδέχθηκε τὴν κατάρα μετέπεσε στὴν φθορὰ καὶ δουλεία, ὑποταγμένη ἀπὸ τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρώπων; Κοίταξε ὅμως καὶ ποιά θὰ εἶναι ἡ ἐσχάτη λαμπρότητά της.

ε. Ποιά θὰ εἶναι καὶ ἡ ἐσχάτη λαμπρότητα τῆς κτίσεως.

1 Ἀνακαινιζόμενη λοιπὸν ἡ κτίση, δὲν θὰ γίνει πάλι τέτοια ποὺ παράχθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ θὰ συμβεῖ ὅ,τι καὶ μὲ τὸ σῶμα. Σπείρεται σῶμα ψυχικό[59], ὅπως γράφει τὸ λόγιο, ἀλλὰ ἀνεγείρεται σῶμα ὄχι ὅπως ἦταν τοῦ πρωτοπλάστου πρὸ τῆς παραβάσεως, ὑλικὸ δηλαδή, αἰσθητό, μεταβλητό,

59. Α' Κορ. 15,44. Ψυχικὸ ἐδῶ σημαίνει 'ζωϊκό'.

σῶμα πνευματικὸν ὅλον καὶ ἄτρεπτον, οἷον τὸ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦν, τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ δηλονότι καὶ πρωτοτόκου ἡμῶν γενομένου ἐκ τῶν νεκρῶν, κατὰ πολὺ διαφέρον ἐκείνου, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἡ κτίσις ἅπασα θείῳ γενήσεται νεύματι οὐχ οἵα παρήχθη, ὑλική τε καὶ αἰσθητή, ἀλλ' εἰς ἄϋλον καὶ πνευματικὸν ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ μεταποιηθήσεται οἰκητήριον. Ἄλλως τε δὲ καὶ καθὼς ὁ θεῖος Παῦλός φησιν ὅτι «πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ», οὕτω καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ θείου φλεχθεῖσα πυρὸς ἀλλοιωθήσεται, ὡς ἂν καὶ τὸ προφητικὸν πληρωθήσεται λόγιον τὸ οὕτω φάσκον· «δίκαιοι δὲ κληρονομήσουσι γῆν», οὐκ αἰσθητὴν πάντως (πῶς γάρ, οἱ πνευματικοὶ χρηματίζοντες;), ἀλλὰ πνευματικὴν πᾶσαν καὶ ἄϋλον, ἵνα οἱ ἀσώματα κεκτημένοι τὰ σώματα καὶ ὑπὲρ αἴσθησιν ἐν αἰσθήσει γενόμενοι, καὶ ἀπερίγραπτοι ἐν ἀπεριγράπτοις ὄντες οἱ περιγραπτοί, ἄξιον ἔχωσι τῆς ἑαυτῶν δόξης κατοικητήριον.

2 *Τοιγαροῦν καὶ νόει μοι ἄρτι κόσμον πνευματικὸν καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν αἴσθησιν πέλοντα. Τὸ οὖν ὑπὲρ αἴσθησιν ὂν καὶ πνευματικὸν χρηματίσαν ἄληπτόν ἐστι πάντως τὸ καθ' ἡμᾶς καὶ ἀόρατον· τὸ δὲ μήτε ὁρώμενον, μήτε ὅλως κρατούμενον, πῶς κἂν ὅλως ἔσται περιοριστὸν παρ' ἡμῖν, ἢ τίς εὖ φρονῶν τοῦτο εἴποιεν; Οὐδεὶς οὐδαμῶς. Τοιοῦτος τοίνυν ἐστὶν ἡμῖν καὶ ὁ περὶ τῶν ἀγγέλων λόγος. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱονεὶ σωματοί πώς εἰσι καὶ περιγραπτοὶ τῇ ἀΰλῳ καὶ ἀσωμάτῳ φύσει συγκρινόμενοι τῆς θεότητος, καθὼς γέγραπται· «σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια», ὑλικὰ μὲν ταῦτα, ἄϋλα δὲ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· καὶ ἀλλαχοῦ· «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα». Ἐπεὶ οὖν λειτουργικά εἰσι πνεύματα καὶ οἱ νόες οἱ*

---

60. Κολ. 1,18.
61. Α' Κορ. 15,21.
62. Ψαλμ. 36,29.

πού ἔχει ἀνάγκη αἰσθητῆς τροφῆς, ἀλλὰ ἀνεγείρεται σῶμα ὁλόκληρο πνευματικὸ καὶ ἀμετάβλητο, ὅπως ἦταν τὸ τοῦ Δεσπότη μας καὶ Θεοῦ μετὰ τὴν ἀνάσταση, τοῦ δευτέρου δηλαδὴ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἔγινε πρωτότοκός μας ἀπὸ τοὺς νεκρούς[60], διαφέροντας κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸν πρῶτο. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ κτίση θὰ γίνει ὁλόκληρη μὲ θεῖο νεῦμα ὄχι ὅπως παράχθηκε, ὑλικὴ δηλαδὴ καὶ αἰσθητή, ἀλλὰ κατὰ τὴν παλιγγενεσία θὰ μεταποιηθεῖ πάνω ἀπὸ κάθε αἴσθηση σὲ ἄϋλο καὶ πνευματικὸ κατοικητήριο. Ἄλλωστε, ὅπως λέγει καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, «ὅλοι δὲν θὰ κοιμηθοῦμε, ὅλοι ὅμως θὰ ἀλλάξομε ἀτομικά, σὲ ριπὴ ὀφθαλμοῦ»[61], ἔτσι καὶ ἡ κτίση φλεγόμενη ἀπὸ τὸ θεῖο πῦρ θὰ ἀλλοιωθεῖ, γιὰ νὰ ἐκπληρωθεῖ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ποὺ λέγει· «οἱ δίκαιοι θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆ»[62], ὄχι πάντως αἰσθητὴ (διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατό, ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι πνευματικοί;) ἀλλὰ ὁλόκληρη πνευματικὴ καὶ ἄϋλη· ἔτσι ὥστε αὐτοὶ ποὺ κατέχουν ἀσώματα σώματα καὶ ἔγιναν σὲ αἴσθηση ὑπὲρ αἴσθηση καὶ εἶναι ἀπερίγραπτοι σὲ ἀπερίγραπτα οἱ περιγραπτοί, νὰ ἔχουν κατοικητήριο ἄξιο τῆς δόξας τους.

2 Ἔτσι λοιπὸν τώρα σκέψου, σὲ παρακαλῶ, πνευματικὸ τὸν κόσμο, νὰ εὑρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὴν αἴσθησή μας. Ἐκεῖνο ποὺ εὑρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ αἴσθηση καὶ διατελεῖ πνευματικὸ εἶναι πάντως ἀκατάληπτο καὶ ἀόρατο γιὰ μᾶς· ἐκεῖνο ὅμως ποὺ οὔτε φαίνεται, οὔτε καθόλου κρατεῖται, πῶς θὰ περιοριζόταν τελείως ἀπὸ μᾶς, ἢ ποιός λογικῶς σκεπτόμενος θὰ τὸ ὑποστήριζε αὐτό; Κανεὶς ποτέ. Τέτοιος λοιπὸν εἶναι σ' ἐμᾶς καὶ ὁ λόγος γιὰ τοὺς ἀγγέλους. Πράγματι, κι αὐτοὶ ὡς κάπως σωματικοί, εἶναι καὶ περιγραπτοί, συγκρινόμενοι μὲ τὴν ἄϋλη καὶ ἀσώματη φύση τῆς θεότητας, ὅπως ἔχει γραφεῖ· «σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια»[63], ὑλικὰ αὐτά, καὶ ἄυλα ὅσα εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ ἐμᾶς. Κι ἀλλοῦ, «ἐκεῖνος ποὺ κάνει τοὺς ἀγγέλους του πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς του φλόγα πυρός»[64]. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ

63. Α' Κορ. 15,40.
64. Ψαλμ. 103,4.

ἐπουράνιοι εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, ὡς δοκεῖ τῇ ἀληθείᾳ καὶ Παύλῳ τῷ μυσταγωγῷ τῶν τοιούτων, ὅτε πάντως ἄγγελος θεῖος ἄνωθεν καταπεμφθῇ ἐκ Θεοῦ τῷ θείῳ λειτουργήσων προστάγματι ἐπὶ τῆς γῆς, τὰς μὲν οὐρανίους χοροστασίας καταλιμπάνει, πρὸς δὲ τὰ ἐγκόσμια καὶ ἡμᾶς ὁμολογουμένως γίνεται. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτω δοκεῖ τῇ καταλήψει τῆς ἀληθείας, περιγραπτὸς ἐν τούτῳ ὢν δείκνυται καὶ περιοριστός· πρὸς γὰρ ἐκείνην τὴν θείαν καὶ ἄκτιστον φύσιν, τὴν ἀσώματον πάντῃ καὶ ἀπερίγραπτον, κτιστοὶ καὶ περιγραπτοὶ πέλουσι, πρὸς δὲ τὴν ἡμετέραν καὶ πάντῃ ἀσώματοι, ἄληπτοι καὶ ἀόρατοι.

3 *Τοιοῦτος καὶ ὁ περὶ ψυχῆς ἡμῖν λόγος. Θεῷ γὰρ τῷ φύσει ἀσωμάτῳ καὶ ἀγγέλοις συγκρινομένη, σωματή πως οἱονεί ἐστι καὶ περιγραπτή, ἀλλὰ μόνῳ τῷ δεσμεῖν δυναμένῳ ταύτην καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι σὺν τῷ σώματι εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν πυρός, αἰσθήσει δὲ καὶ ὄψει βροτείᾳ πάντῃ ἀσώματός τε καὶ ἀκατάληπτος, μὴ δυναμένη περιγραφῆναι τόποις ἢ χωρίοις αἰσθητοῖς τὸ καθόλου. Καὶ θαυμάσῃ μηδεὶς ταῦτα ἀκούων, ἐννοούμενος ὅπως καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἀοράτως εἰσέρχεσθαι καὶ ἐξέρχεσθαι γίνεται τοὺς ἀσωμάτους ἀγγέλους, τῷ αὐτῷ δὲ τρόπῳ καὶ τὰς ψυχὰς λαμβάνειν αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀκουέτω τοῦ Κυρίου λέγοντος· «ἐν τῇ ἀναστάσει», φησί, «τῶν δικαίων, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι Θεοῦ», καὶ Παύλου· «σπείρεται» λέγοντος «σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν», κἀκεῖθεν ἀκριβῶς μανθανέτω, ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν πνευματικὰ καὶ οἷον εἰπεῖν τῶν ἀγγέλων παρόμοια μέλλουσι γενέσθαι, ἀνισταμένων ἀπὸ νεκρῶν. Εἰ γὰρ ψυχικὰ σπείρονται*

---

65. Ἑβρ. 1,14.
66. Ματθ. 10,28.

ἐπουράνιοι νόες εἶναι λειτουργικὰ πνεύματα ἀποστελλόμενα σὲ διακονία[65], ὅπως φαίνεται στὴν ἀλήθεια καὶ στὸν Παῦλο τὸν μυσταγωγὸ αὐτῶν, ὅταν πάντως σταλθεῖ ἀπὸ ἐπάνω θεῖος ἄγγελος ἐκ Θεοῦ γιὰ νὰ ἐκπληρώσει τὸ θεῖο πρόσταγμα στὴν γῆ, ἐγκαταλείπει βέβαια τὶς οὐράνιες χοροστασίες, καταγίνεται ὅμως ὁμολογουμένως μὲ τὰ ἐγκόσμια καὶ μ' ἐμᾶς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔτσι φαίνεται τοῦτο σύμφωνα μὲ τὴν κατανόηση τῆς ἀληθείας, εἶναι περιγραπτὸς κατὰ τοῦτο καὶ φαίνεται καὶ περιοριστός· πράγματι, γιὰ ἐκείνη τὴν θεία καὶ ἄκτιστη φύση, τὴν σὲ ὅλους ἀσώματη καὶ ἀπερίγραπτη εὑρίσκονται κτιστοὶ καὶ περιγραπτοί, γιὰ τὴν δική μας ὅμως εὑρίσκονται ἐντελῶς ἀσώματοι, ἀκατάληπτοι καὶ ἀόρατοι.

3 Παρόμοιος εἶναι σ' ἐμᾶς καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ψυχή. Πράγματι, συγκρινόμενη μὲ τὸν φύσει ἀσώματο Θεὸ καὶ τοὺς ἀγγέλους, εἶναι κάπως σωματικὴ καὶ περιγραπτή· ἀλλὰ μόνο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν δεσμεύει καὶ ἔχει ἐξουσία νὰ τὴν βυθίσει μαζὶ μὲ τὸ σῶμα στὴν γέεννα τοῦ πυρός[66]. Ὅμως γιὰ τὴν ἀνθρώπινη αἴσθηση καὶ ὄψη εἶναι ἐντελῶς ἀσώματη καὶ ἀκατάληπτη, χωρὶς καθόλου νὰ μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ σὲ αἰσθητοὺς τόπους καὶ χώρους. Καὶ κανεὶς νὰ μὴ ἀπορήσει ἀκούγοντας αὐτά, σκεπτόμενος ὅτι καὶ μὲ κλειστὲς τὶς θύρες μποροῦν ἀοράτως οἱ ἀσώματοι ἄγγελοι νὰ εἰσέρχονται καὶ νὰ ἐξέρχονται, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ παίρνουν τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἄκουε τὸν Κύριο ποὺ λέγει, «στὴν ἀνάσταση», λέγει, «τῶν δικαίων, οὔτε νυμφεύονται οὔτε ὑπανδρεύονται, ἀλλὰ εἶναι ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»[67], καὶ τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «σπείρεται σῶμα ψυχικό, ἐγείρεται σῶμα πνευματικό»[68]. Ἀπὸ ἐδῶ μάθε ἀκριβῶς ὅτι τα σώματά μας γίνονται πνευματικὰ καὶ θὰ ἔλεγα ὅτι πρόκειται νὰ γίνουν παρόμοια μὲ τῶν ἀγγέλων, ὅταν ἀνεγερθοῦν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἔτσι, ἐὰν σπείρονται ψυχικὰ[69] καὶ ἐγείρο-

67. Ματθ. 22,30.
68. Α' Κορ. 15,44.
69. Ὁ ὅρος ψυχικὸς ἐδῶ σημαίνει βιολογικός, σωματικός.

καὶ πνευματικὰ ταῦτα ἐγείρονται, ὡς τὸ λόγιον, καὶ εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι ὀφείλομεν ὡς Θεοῦ ἄγγελοι, καθὰ καὶ ὁ Κύριος εἴρηκε, δηλονότι ὅμοιοι αὐτοῖς, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἀξίᾳ ἐσόμεθα. Σωματικοὺς δὲ αὐτοὺς ὡς πρὸς Θεόν φημι, ὡς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀΰλους καὶ ἀοράτους· εἰ δὲ τοῦτο πολλῷ μᾶλλον αἱ ψυχαὶ κατὰ τον ἀποδοθέντα ὅρον καὶ νόμον τῆς εἰρημένης συγκρίσεως.

4 Τοιούτων τοίνυν γινομένων ἡμῶν ἐν τῇ ἀναστάσει, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, ποία τοῦ λοιποῦ χρεία τοῖς οὕτω πνευματικοῖς γενομένοις καὶ ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν τὴν ἐνταῦθα, τοῖς ὡς ἀγγέλοις οὖσι Θεοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, αἰσθητῆς ὅλως γαίας καὶ κατοικίας; Ἀξία δὲ ἀγγέλων Θεοῦ καὶ στάσις καὶ ἔφεσις τὸ ἐλλάμπεσθαι ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ θείου φωτὸς ὡς φῶτα δεύτερα, τὸ βλέπειν τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα αὐτοῦ τοῦ ἀπροσίτου καὶ ἀπείρου φωτὸς καὶ ἀπολαύειν τῆς ἀφράστου καὶ τρισυποστάτου θεότητος. Ἡ γὰρ ἅπασα κτίσις, ὡς εἴρηταί μοι πολλάκις, ἀνακαινισθεῖσα, σὺν αὐτῷ παραδείσῳ ὅλη γενομένη πνευματική, εἰς ἄϋλον καὶ ἄφθαρτον, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀΐδιον καὶ νοερὸν μετασκευασθήσεται οἰκητήριον. Καὶ οὐρανὸς μὲν ἀσυγκρίτως λαμπρότερος ἔσται, οἷα δὴ καινὸς ἄλλος καὶ τοῦ ὁρωμένου φωτοειδέστερος. Γῆ δὲ ἄφραστον καὶ καινὸν ἀναλήψεται κάλλος καὶ χλόης εἶδος ἀμάραντον, ἄνθεσι δηλαδὴ φωτοειδέσι καὶ ποικιλίᾳ πνευματικῇ ὡραϊζομένη, ἐν οἷς δικαιοσύνη, κατὰ τὸ ὅσιον λόγιον, κατοικεῖ. Λάμψει δὲ ἑπταπλασίως ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἡ δὲ σελήνη τοῦ νυνὶ λάμποντος ἡλίου διπλότερον ἐξαστράψει· τὰ δέ γε ἄστρα ἔσονται τῷ ἡλίῳ τούτῳ παρόμοια, εἴ τινα ταῦτά ἐστι καὶ οἷστισιν ἀναθεωροῦνται τοῖς λόγοις τοῖς ὑψηλοῖς τὴν διάνοιαν. Πάντα δὲ ὑπὲρ λόγον, ὡς πᾶσαν διάνοιαν ὑπερβαίνοντα, πλὴν ὅμως πνευματικὰ ὄντα καὶ θεῖα, ἑνοῦνται

νται αὐτὰ πνευματικά, ὅπως ὁ λόγος, ὀφείλομε νὰ εἴμαστε στὸν μέλλοντα αἰῶνα ὡς ἄγγελοι Θεοῦ, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπε ὁ Κύριος, δηλαδὴ νὰ γίνομε ὅμοιοι μ' αὐτούς, ὄχι βέβαια κατὰ τὴν φύση ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξία. Αὐτοὶ ὅμως, λέγω, εἶναι σωματικοὶ ὡς πρὸς τὸν Θεό, ὡς πρὸς ἐμᾶς ὅμως ἄϋλοι καὶ ἀόρατοι· καὶ ἐὰν οἱ ἄγγελοι εἶναι σωματικοί, πολὺ περισσότερο εἶναι οἱ ψυχές, σύμφωνα μὲ τὸν ὅρο καὶ νόμο ποὺ ἀποδόθηκαν στὴν ἀναφερόμενη σύγκριση.

4 Ἀφοῦ, ὅπως ἀπέδειξε ὁ λόγος, γινόμαστε τέλειοι κατὰ τὴν ἀνάσταση, ποιά ἀνάγκη στὸ ἑξῆς ὑπάρχει σ' αὐτοὺς ποὺ γίνονται ἔτσι πνευματικοὶ καὶ εὑρίσκονται πέρα ἀπὸ κάθε γήινη αἴσθηση ὡς ἄγγελοι Θεοῦ[70] (ὄχι βέβαια κατὰ τὴν φύση ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξία τους) γιὰ αἰσθητὴ τελείως γῆ καὶ κατοικία; Ἀξία ἐπίσης καὶ στάση καὶ ἔφεση τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ νὰ λάμπομε ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ θεῖο φῶς ὡς δεύτερα φῶτα, τὸ νὰ βλέπομε τὴν δόξα καὶ λαμπρότητα αὐτοῦ τοῦ ἀπροσίτου καὶ ἀπείρου φωτὸς καὶ νὰ ἀπολαμβάνομε τὴν ἄφραστη καὶ τρισυπόστατη θεότητα. Διότι, ὅπως εἶπα πολλὲς φορές, ἀνακαινιζόμενη ὅλη ἡ κτίση καὶ γινόμενη μαζὶ μ' αὐτὸν τὸν παράδεισο ὁλόκληρη πνευματική, μετασκευάζεται σὲ ἄτρεπτο, ἀΐδιο καὶ νοερὸ κατοικητήριο. Καὶ ὁ οὐρανὸς γίνεται ἀσυγκρίτως λαμπρότερος, σὰν ἄλλος οὐρανὸς καινὸς καὶ φωτεινότερος τοῦ ὁρατοῦ. Ἡ γῆ πάλι θὰ ἀναλάβει ἀνέκφραστο καὶ καινὸ κάλλος καὶ ἀμάραντο εἶδος χλόης, μὲ ἄνθη δηλαδὴ φωτοειδῆ καὶ ἐξωραϊζόμενη μὲ πνευματικὴ ποικιλία, ὅπου κατὰ τὸ ἱερὸ ρητό, κατοικεῖ ἡ δικαιοσύνη[71]. Ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης θὰ λάμψει ἑπταπλάσια[72], καὶ ἡ σελήνη θὰ ἀστράψει διπλὰ ἀπὸ τὸν τώρα λαμπερὸ ἥλιο· τὰ ἄστρα θὰ γίνουν παρόμοια μ' αὐτὸν τὸν ἥλιο, ὅποια κι ἂν εἶναι αὐτὰ καὶ μὲ ὅποια ἐπιχειρήματα θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς στοχαστές. Ὅλα βέβαια εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε λόγο, ὑπερβαίνουν κάθε διάνοια, πλὴν ὅμως ὄντας πνευματικὰ καὶ

70. Ματθ. 22,30.
71. Β' Πέτρ. 3,13.

τοῖς νοητοῖς καὶ γίνονται παράδεισος νοερὸς ἄλλος καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐπουράνιος, ἐξομοιωθεῖσα τοῖς ἐπουρανίοις καὶ ἑνωθεῖσα, καὶ κλῆρος ἄσυλος τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, ἧς κληρονόμος οὐδεὶς οὐδαμῶς τῶν ἐπὶ γῆς ἐχρημάτισεν, ἀλλ' οὐδὲ κατῴκησεν ἐν ταύτῃ, οὐδὲ βήματος ποδὸς κύριος γέγονε· πάντες γὰρ πάροικοι ἐγενόμεθα καί ἐσμεν καὶ ἐσόμεθα ἐν αὐτῇ, καθὼς πᾶσα θεία ὑπαγορεύει Γραφή.

5 *Ὁπόταν οὖν ὁλοκλήρως πάντα τοῖς ἐπουρανίοις ἑνωθῇ τὰ ἐπίγεια, τηνικαῦτα καὶ οἱ δίκαιοι τὴν ἀνακαινισθεῖσαν ταύτην κληρονομήσουσι γῆν, ἣν οἱ μακαριζόμενοι πρᾳεῖς παρὰ τοῦ Κυρίου κληρονομοῦσι. Νῦν μὲν γὰρ τὰ μὲν ἡνώθη τοῖς οὐρανίοις, τὰ δὲ μέλλει· αἱ μὲν γὰρ ψυχαὶ τῶν ἁγίων, καθὰ πρόσθεν εἰρήκαμεν, διὰ τῆς δωρεᾶς καὶ ἑνώσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔτι αὐτῶν ὄντων ἐν σώματι, κολλῶνται Θεῷ καὶ ἀνακαινιζόμεναι ἀλλοιοῦνται καὶ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνίστανται καὶ ἐν ἀνεσπέρῳ φωτὶ ἐν δόξῃ ἀποκαθίστανται μετὰ κοίμησιν· τὰ δέ γε σώματα αὐτῶν οὐκέτι, ἀλλ' ἐν σοροῖς καὶ φθορᾷ ἀφίενται, ἄφθαρτα καὶ αὐτὰ γενήσεσθαι μέλλοντα ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει, ὅτε καὶ πᾶσα δηλονότι ἡ ἐπίγειος κτίσις, ἡ ὁρωμένη αὕτη καὶ αἰσθητή, ἀλλοιωθήσεται καὶ τοῖς ἐπουρανίοις, ἤγουν τοῖς ἀοράτοις καὶ ὑπὲρ αἴσθησιν ἑνωθήσεται.*

ς'. Πῶς ἑνοῦνται τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ καὶ ἓν γίνονται μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἅγιοι.

1 *Ἐπειδήπερ μέλη Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ ὄντως οἱ ἅγιοι χρηματίζουσι πάντες καί, ὡς εἴρηται, ἐν αὐτῷ εἶναι κεκολ-*

72. Μαλ. 4,2. Ἰησ. Ναυῆ 30,26.

θεῖα, ἑνώνονται μὲ τὰ νοητὰ καὶ γίνονται ἄλλος νοερὸς παράδεισος καὶ ἐπουράνια Ἰερουσαλήμ[73], ἡ ὁποία ἐξομοιώθηκε καὶ ἑνώθηκε μὲ τὰ ἐπουράνια· ἔγινε ἄσυλος κλῆρος τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ κληρονόμος της κανεὶς ποτὲ δὲν διετέλεσε ἐπάνω στὴν γῆ, ἀλλ' οὔτε κατοίκησε σ' αὐτήν, οὔτε ἔγινε κύριος ἐκτάσεως ἑνὸς μέτρου[74]· διότι ὅλοι ἤμασταν, εἴμαστε καὶ θὰ εἴμαστε σ' αὐτὴν πάροικοι, ὅπως ὅλη ἡ θεία Γραφὴ ὑπαγορεύει.

5 Ὅταν λοιπὸν ὅλα τὰ ἐπίγεια ἑνωθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὰ ἐπουράνια, ἀμέσως καὶ οἱ δίκαιοι θὰ κληρονομήσουν αὐτὴν τὴν ἀνακαινισμένη γῆ, τὴν ὁποία κληρονομοῦν οἱ μακαριζόμενοι πραεῖς ἀπὸ τὸν Κύριο[75]. Διότι τώρα ἄλλα ἑνώθηκαν μὲ τὰ οὐράνια, καὶ ἄλλα πρόκειται νὰ ἑνωθοῦν· πράγματι, οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων, σύμφωνα μὲ ὅσα προαναφέραμε, ὅταν ἀκόμη αὐτοὶ ζοῦν, προσκολλῶνται μὲ τὴν δωρεὰ καὶ ἕνωση τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὸν Θεὸ καὶ ἀνακαινιζόμενες ἀλλοιώνονται καὶ ἀνασταίνονται ἀπὸ τὸν θάνατο, καὶ ἀποκαθίστανται μετὰ τὴν κοίμηση σὲ δόξα ἀνεσπέρου φωτός. Μὲ τὰ σώματα ὅμως αὐτῶν δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀφέθηκαν σὲ σωροὺς καὶ σὲ φθορά· πρόκειται νὰ γίνουν κι αὐτὰ ἄφθαρτα κατὰ τὴν κοινὴ ἀνάσταση, ὅταν καὶ ὅλη βεβαίως ἡ ἐπίγεια κτίση, αὐτὴ ἡ ὁρατὴ καὶ αἰσθητή, θ' ἀλλοιωθεῖ καὶ θὰ ἑνωθεῖ μὲ τὰ ἐπουράνια, δηλαδὴ τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν.

S'. Πῶς ὅλοι οἱ ἅγιοι ἑνώνονται μὲ τὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ καὶ γίνονται ἕνα μαζί του.

1 Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὅλοι οἱ ἅγιοι εἶναι πραγματικὰ μέλη Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ὅπως εἰπώθηκε, ὀφείλουν νὰ εἶναι

73. Ἑβρ. 11,22.
74. Βλ. Πράξ. 7,5.
75. Ματθ. 5,5.

λημένοι καὶ συνημμένοι ὀφείλουσι τῷ σώματι αὐτοῦ, ἵνα ἐκεῖνος μὲν ᾖ ἐν αὐτοῖς κεφαλή, οἱ ἀπ' αἰῶνος δὲ καὶ μέχρις ἐσχάτης ἡμέρας ἅγιοι ὦσι μέλη αὐτοῦ, ὅπως γένωνται οἱ πολλοὶ ἓν σῶμα Χριστοῦ, οἷα δὴ ἄνθρωπος εἷς, οἱ μὲν τὴν εἰς χειρῶν τάξιν ἀποπληροῦσιν ἐργαζόμενοι ἕως ἄρτι καὶ ποιοῦντες αὐτοῦ τὸ πανάγιον θέλημα, ἀξίους ἐξ ἀναξίων ἀναπλάττοντες καὶ αὐτῷ ἀνασῴζοντες· οἱ δέ, τῶν ὤμων, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζοντες ἢ καὶ τὸ ἀπολωλὸς αὐτὸ ἄρτι αὐτοῖς εὑρεθέν, τὸ πάλαι εἰς ὄρη καὶ βουνοὺς καὶ τόπους οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ Κύριος περιπλανώμενον, καὶ πληροῦντες τὸν νόμον αὐτοῦ· οἱ δέ, τοῦ στήθους, πηγάζοντες τοῖς διψῶσι καὶ πεινῶσι τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὸ διειδέστατον νᾶμα τοῦ λόγου τῆς ἀπορρήτου σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ χορηγοῦντες αὐτοῖς τὸν ἄρτον, ὃν ἐσθίουσιν αἱ ἄνω δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, ὡς ἐπιστήθιοι καὶ φιλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ· οἱ δέ, κοιλίας, πάντας ἐγκολπούμενοι διὰ τῆς ἀγάπης καὶ ἐν τοῖς ἐγκάτοις Πνεῦμα σωτηρίας ἐγκυμονοῦντες καὶ χωρητικὴν ἔχοντες διάθεσιν τῶν ἀπορρήτων καὶ κεκρυμμένων μυστηρίων αὐτοῦ· ἄλλοι, μηρῶν, τὸ γόνιμον ἐν ἑαυτοῖς φέροντες τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων τῆς μυστικῆς θεολογίας καὶ γεννῶντες Πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς, ἤγουν τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος καὶ τὸν σπόρον ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας αὐτῶν· οἱ δέ, σκελῶν καὶ ποδῶν, τὴν ἀνδρείαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ τὴν ὑπομονὴν ἐνδεικνύμενοι κατὰ τὸν Ἰὼβ καὶ μηδοπωσοῦν σαλευόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὰ καλὰ στάσεως ἢ ἀτονοῦντες, ἀλλὰ τὰ βάρη τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων βαστάζοντες.

2 *Οὕτως οὖν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, συναρμολογού-*

---

76. Α' Κορ. 6,17.
77. Βλ. Κολ. 1,18.
78. Α' Κορ. 12,27.
79. Βλ. Ἰω. 5,17.
80. Γαλ. 6,2.
81. Λουκᾶ 15,6.

προσκολλημένοι[76] καὶ ἑνωμένοι σ' αὐτὸν μὲ τὸ σῶμα του· ὥστε ἐκεῖνος νὰ εἶναι σ' αὐτοὺς κεφαλή»[77], ἐνῶ οἱ ἀπὸ αἰώνων μέχρι ἐσχάτων ἡμερῶν ἅγιοι νὰ εἶναι μέλη αὐτοῦ, γιὰ νὰ γίνουν οἱ πολλοὶ ἕνα σῶμα Χριστοῦ[78], σὰν ἕνας ἄνθρωπος δηλαδή. Ἔτσι, ἄλλοι ἐκπληρώνουν τὸ ἔργο τῆς τάξεως τῶν χειρῶν ἐργαζόμενοι συνεχῶς[78] καὶ ἐκτελώντας τὸ πανάγιο θέλημά του, ἀναπλάττοντας ἀξίους ἀπὸ ἀναξίους καὶ σώζοντάς τους γιὰ χάρη του· ἄλλοι τὴν τάξη τῶν ὤμων, βαστάζοντας τὰ βάρη ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου[80] ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἀπολωλὸς[81] ποὺ εὑρέθηκε ἀπὸ αὐτοὺς (ἐνῶ παλαιὰ περιπλανιόταν σὲ ὄρη καὶ βουνὰ καὶ σὲ τόπους ποὺ δὲν ἐπιβλέπει ὁ Κύριος[82]), καὶ ἐκτελώντας τὸν νόμο αὐτοῦ[83]· ἄλλοι τὴν τάξη τοῦ στήθους πηγάζοντας γιὰ τοὺς διψασμένους καὶ πεινασμένους τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ[84], τὸ διαυγέστατο νερὸ τοῦ λόγου τῆς ἀπόρρητης σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ χορηγώντας σ' αὐτοὺς τὸν ἄρτο, τὸν ὁποῖο τρώγουν οἱ ἐπάνω δυνάμεις τῶν οὐρανῶν[85], ὡς ἐπιστήθιοι καὶ ἀγαπώμενοι ἀπὸ αὐτόν· ἄλλοι τὴν τάξη τῆς κοιλιᾶς, ἀγκαλιάζοντας ὅλους μὲ τὴν ἀγάπη, ἐγκυμονώντας στὰ σπλάγχνα Πνεῦμα σωτηρίας καὶ ἔχοντας χωρητικὴ διάθεση τῶν ἀπορρήτων καὶ κρυμμένων μυστηρίων αὐτοῦ· ἄλλοι τὴν τάξη τῶν μηρῶν, φέροντας μέσα τους τὸ γόνιμο σπέρμα τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων τῆς μυστικῆς θεολογίας καὶ γεννώντας Πνεῦμα σωτηρίας ἐπάνω στὴ γῆ[86], δηλαδὴ τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ τὸν σπόρο μέσα στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν λόγο τῆς διδασκαλίας τους· ἄλλοι τέλος τὴν τάξη τῶν σκελῶν καὶ τῶν ποδιῶν, ἐπιδεικνύοντας στοὺς πειρασμοὺς τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονὴ τοῦ Ἰὼβ καὶ μὴ σαλευόμενοι καθόλου ἀπὸ τὴν στάση στὰ καλὰ οὔτε ἀτονώντας, ἀλλὰ βαστάζοντας τὰ βάρη τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ.

2 Ἔτσι λοιπὸν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, συν-

82. Βλ. Ἐξ.14,6. Παρμ. 19.23. Ματθ. 18,12.
83. Βλ. Γαλ. 6;2.
84. Ματθ. 5,6.
85. Βλ. Ψαλμ. 77,25
86. Βλ. Ἡσ. 26,18.

μενον διὰ τῶν ἀπ᾿ αἰῶνος ἁγίων αὐτοῦ, ἄρτιον ὑπάρχει καὶ ὁλόκληρον εἰς ἕνωσιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, πρὸς οὓς «μὴ χαίρετε», λέγει καὶ νῦν ὁ Θεός, «ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται», ὅπερ ἐν τοῖς κουφοτέροις τῦφον μᾶλλον καὶ οἴησιν ἐμποιεῖ, «χαίρετε δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὅτι δὲ οἱ ἅγιοι πάντες μέλη ὄντες Χριστοῦ εἰς ἓν γίνονται σῶμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μέλλουσιν εἰσέτι γενέσθαι, πειράσομαι τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς θείας ἀποδεῖξαι Γραφῆς. Καὶ ἐν πρώτοις ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ, ὅπως τὴν μετ᾿ αὐτοῦ ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἐμφαίνει καὶ ἀχώριστον ἐν τῷ λέγειν πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἀποστόλους· «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν ὑμῖν», καὶ πάλιν· «οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἓν ὦσι». Βουλόμενος δὲ τὸν τρόπον πιστώσασθαι τῆς ἑνώσεως, ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον φησί· «καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι». Σαφέστερον δὲ τοῦτο ποιῶν, ἐπιφέρει· «καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν», καὶ μετ᾿ ὀλίγα· «Πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι θέλω ἵνα, ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ᾿ ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, ἣν δέδωκάς μοι», καὶ πάλιν· «ἵνα ἡ ἀγάπη, ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾖ κἀγὼ ἐν αὐτοῖς». Εἶδες μυστηρίων βάθος; Ἔγνως ὑπερβαλλούσης δόξης ὑπεράπειρον ὑπερβολήν; Κατενόησας ἑνώσεως τρόπον ὑπὲρ νοῦν ὄντα καὶ ὑπὲρ ἅπασαν ἔννοιαν;

---

87. Ἑβρ. 12,23.
88. Λουκᾶ 10,20.
89. Ἰω. 14,20.
90. Ἰω. 17,20.
91. Ἰω. 17,21.
92. Ἰω. 17,22.

αρμολογούμενο διὰ τῶν ἀπὸ αἰώνων ἁγίων του, εὑρίσκεται ἄρτιο καὶ ὁλόκληρο στὴν ἕνωση τῶν πρωτοτόκων υἱῶν τοῦ Θεοῦ τῶν καταγραμμένων στοὺς οὐρανούς[87]. Σ' αὐτοὺς λέγει καὶ τώρα ὁ Θεός, «μὴ χαίρεσθε, ἐπειδὴ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσονται σ' ἐσᾶς», πρᾶγμα ποὺ στοὺς ἐλαφρότερους προξενεῖ μᾶλλον ἀλαζονεία καὶ ἔπαρση, «ἀλλὰ νὰ χαίρεσθε ἐπειδὴ τὰ ὀνόματά σας ἐγράφηκαν στοὺς οὐρανούς»[88]. Τὸ ὅτι ὅλοι οἱ ἅγιοι, ὄντας μέλη Χριστοῦ, καταλήγουν σ' ἕνα σῶμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρόκειται ἀκόμη τώρα νὰ γίνουν, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τὴν θεία Γραφή. Καὶ πρῶτα–πρῶτα ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν Σωτήρα μας καὶ Θεό, πῶς ἐμφανίζει ἀδιάσπαστη καὶ ἀχώριστη τὴν μαζί του ἕνωση, ὅταν λέγει πρὸς τοὺς ἀποστόλους του· «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα· κι ἐσεῖς εἶσθε μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' ἐσᾶς»[89]· καὶ πάλι, «καὶ δὲν παρακαλῶ μόνον γι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν μὲ τὸν λόγο τους σ' ἐμένα, ὥστε νὰ γίνουν ὅλοι ἕνα»[90]. Ἐπιθυμώντας νὰ διαπιστωθεῖ ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ἐπαναλαμβάνω τὸν λόγο ποὺ λέγει· «ὅπως ἐσύ, Πάτερ, εἶσαι μέσα σ' ἐμένα καὶ ἐγὼ μέσα σ' ἐσένα, ὥστε νὰ γίνουν κι αὐτοὶ ἕνα μέσα σ' ἐμᾶς»[91]. Καὶ διασαφηνίζοντας αὐτό, συνεχίζει· «καὶ ἐγὼ τὴν δόξα ποὺ μοῦ ἔδωσες, τὴν ἔδωσα σ' αὐτούς, γιὰ νὰ γίνουν ἕνα, ὅπως κι ἐμεῖς εἴμαστε ἕνα· ἐγὼ μέσα σ' αὐτοὺς καὶ σὺ μέσα σ' ἐμένα, γιὰ νὰ τελειωθοῦν σὲ ἕνα»[92]· κι ὕστερα ἀπὸ λίγο, «Πάτερ, αὐτοὶ ποὺ μοῦ ἔδωσες θέλω ὅπου εἶμαι ἐγώ, κι ἐκεῖνοι νὰ εἶναι μαζί μου, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν δόξα τὴ δική μου, τὴν ὁποία μοῦ ἔδωσες[93]· καὶ πάλι, «ὥστε ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποία μ' ἀγάπησες, νὰ εὑρίσκεται σ' αὐτοὺς κι ἐγὼ σ' αὐτούς»[94]. Εἶδες βάθος μυστηρίων; Ἐγνώρισες τὸ ὑπεράπειρο μέγεθος τῆς ὑπερβολικῆς δόξας[95]; Κατενόησες τὸν τρόπο τῆς ἑνώσεως ποὺ εὑρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ ἔννοια;

---

93. Ἰω. 17,24.
94. Ἰω. 17,26.
95. Β' Κορ. 3,10.

3 Ὢ τοῦ θαύματος, ἀδελφοί, ὢ τῆς ἀφράστου συγκαταβάσεως τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὅτι οἵαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἔχει ἕνωσιν φυσικῶς, τοιαύτην καὶ αὐτὸς ἔχειν ἐν χάριτι πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν θέλωμεν, ἐπαγγέλλεται, καὶ ἡμεῖς πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίως ἕξομεν τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς ἐργαζόμενοι· ὃ γὰρ ἐκεῖνος φυσικῶς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦτο ἡμῖν πρὸς αὐτὸν τῇ θέσει δίδωσι καὶ τῇ χάριτι. Ὢ ἐπαγγελίας φρικτῆς, ὅτι τὴν δόξαν ἣν δέδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς δίδωσιν ἡμῖν θείᾳ χάριτι· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ, οὕτως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ ἐσόμεθα τῷ Υἱῷ, εἰ βουλόμεθα, τῇ χάριτι. Ὢ χάριτος ἀνυπερβλήτου, ὅτι τὴν ἀγάπην ἣν ἠγάπησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, αὐτὴν ἐν ἡμῖν λέγει ἔσεσθαι καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν. Καὶ εἰκότως· συγγενὴς γὰρ ἅπαξ ἡμῶν γεγονὼς τῇ σαρκὶ καὶ συμμετόχους αὐτοῦ τῆς θεότητος ἡμᾶς ἐργασάμενος, συγγενεῖς αὐτοῦ πάντας τοὺς τοιούτους πεποίηκεν. Ἄλλως δὲ καὶ τῆς μεταδοθείσης ἡμῖν διὰ τῆς κοινωνίας θεότητος ἀτμήτου οὔσης καὶ ἀχωρίστου, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ταύτης μετεσχηκότας ἀχωρίστους ἐν ἑνὶ Πνεύματι ἓν σῶμα μετὰ Χριστοῦ εἶναι.

4 Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ Ἰουδαῖος, οὐχ Ἕλλην, οὐ Σκύθης, οὐ βάρβαρος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός». Ὁρᾷς ὅπως οὐκ εἶπεν 'ἀλλ' οἱ πάντες χριστιανοί', ἀλλὰ «Χριστὸς» εἷς, ὡς ἐκ μελῶν πολλῶν σῶμα ἕν. Καὶ ἄκουε πάλιν αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος ἑτέρωθι. Εἰπόντος γὰρ πρῶτον, «ἑκάστῳ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον» καὶ τὰς διαφορὰς τῶν χαρισμάτων ἀπαριθμησαμένου, ὕστε-

3 Πὼ πὼ θαῦμα, πὼ πὼ ἀνέκφραστη συγκατάβαση τῆς πρὸς ἐμᾶς ἀγάπης τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ! διότι, ὅποια ἕνωση ἔχει αὐτὸς φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα του, τέτοια ἕνωση ἐπαγγέλλεται νὰ ἔχει κι αὐτὸς κατὰ χάριν πρὸς ἐμᾶς, ἐὰν θέλομε, καὶ ἐργαζόμενοι τὶς ἐντολές του τὴν ἴδια θὰ ἔχομε κι ἐμεῖς πρὸς ἐκεῖνον· διότι αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος ἔχει φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα, αὐτὸ δίδει σ' ἐμᾶς πρὸς αὐτὸν κατὰ θέση καὶ κατὰ χάρη. Πὼ πὼ φρικτὴ ἐπαγγελία, διότι τὴν δόξα ποὺ ἔδωσε ὁ Πατὴρ στὸν Υἱό, ὁ Υἱὸς τὴν ἔδωσε σ' ἐμᾶς μὲ θεία χάρη! Καὶ τὸ σπουδαιότερο βέβαια, ὅτι ὅπως εἶναι ἐκεῖνος μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ μέσα σ' αὐτόν, ἔτσι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι μέσα σ' ἐμᾶς κι ἐμεῖς θὰ εἴμαστε μέσα στὸν ἴδιο τὸν Υἱό, ἐὰν θέλομε, μὲ τὴν χάρη. Πὼ πὼ ἀνυπέρβλητη χάρη, διότι ἡ ἀγάπη μὲ τὴν ὁποία ἀγάπησε ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν μονογενῆ του Υἱὸ καὶ Θεό μας, αὐτὴ λέγει ὅτι θὰ ὑπάρχει σ' ἐμᾶς καὶ ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ ὑπάρχει σ' ἐμᾶς. Καὶ εἶναι φυσικό· διότι γενόμενος ἐξ ὁλοκλήρου συγγενής μας μὲ τὴν σάρκα καὶ κάνοντάς μας συμμετόχους τῆς θεότητάς του, μᾶς ἔκανε ὅλους ἐμᾶς συγγενεῖς του. Ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ ἡ θεότητα ποὺ μᾶς μεταδόθηκε διὰ τῆς κοινωνίας εἶναι ἄτμητη καὶ ἀχώριστη, κι ἐμεῖς ποὺ μετέχομε σ' αὐτὴν ἀληθινὰ κατ' ἀνάγκην εἴμαστε ἀχώριστοι σὲ ἕνα Πνεῦμα, ἕνα σῶμα μὲ τὸν Χριστό.

4 Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ δὲν ὑπάρχει δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος, οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἕλληνας, οὔτε Σκύθης οὔτε βάρβαρος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ σ' ὅλους εἶναι ὁ Χριστός»[96]. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶπε 'ὅλοι οἱ Χριστιανοί', ἀλλὰ «Χριστὸς» ἕνας, ὡς ἕνα σῶμα ἀπὸ πολλὰ μέλη. Καὶ ἄκουε πάλι αὐτὸν ποὺ τὸ δηλώνει αὐτὸ σὲ ἄλλο σημεῖο. Ἀφοῦ λέγει πρῶτα «στὸν καθένα δίδεται ἡ φανέρωση τοῦ Πνεύματος γιὰ τὸ συμφέρον του»[97] καὶ ἀπαριθμεῖ τὶς ποικιλίες τῶν χαρισμάτων, ὕστερα συνεχίζει πάλι ὁ ἴδιος· «ὅλα

96. Κολ. 3,11.
97. Α΄ Κορ. 12,7.

ρον πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπήγαγε· «πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται». Τὰς διδομένας δὲ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις μέλεσι τοῦ Χριστοῦ γνωρίσας ἡμῖν ἐπιφέρει καί φησι· «καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς πολλὰ ὄντα ἕν ἐστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν πόμα ἐποτίσθημεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος ἀλλὰ πολλά».

5 *Καθάπερ δὲ πάλιν ἑκάστῳ, ὡς προείπομεν, κατ' ἀξίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἀκηράτοις μοναῖς ἡ ἀποκλήρωσις δίδοται, οὕτω καὶ ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκλησίας ἕκαστος ἐν ᾧ ἐστιν ἄξιος καταριθμηθήσεται μέρει τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο αὐτὸς μετ' ὀλίγα δηλοῖ ἐν ταύτῃ αὐτοῦ τῇ ἐπιστολῇ λέγων· «νῦν δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησε· πολλὰ μὲν οὖν μέλη, ἓν δὲ σῶμα». Ἵνα δὲ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν μελῶν καὶ τίνα ταῦτα καὶ τίνες εἰσὶν ἀποδείξῃ, ἔφη· «ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν». Εἶδες τὰς διαφορὰς τῶν μελῶν τοῦ Χριστοῦ; Ἔμαθες τίνες εἰσὶ μέλη αὐτοῦ; Ἄκουε καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν μελῶν ἀκολούθως τῷ Δεσπότῃ καὶ τοῦτον δηλοῦντα.*

6 *Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οἵαν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ἕνωσιν ἔχει, καὶ ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν τοιαύτην ἔχειν ὁμοίως ἐδίδαξεν, ὁ δέ γε τούτου μαθητὴς καὶ ἀπόστολος, οἵαν ὁ ἀνὴρ ἔχει πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα· διὸ καί φησιν· «αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ*

98. Α΄ Κορ. 12,11.
99. Α΄Κορ. 12,12–14.

αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ποὺ τὰ κατανέμει στὸν καθένα ὅπως θέλει»[98]. Καὶ ἀφοῦ γνωρίσει σ' ἐμᾶς τὶς ἐνέργειες ποὺ δίδονται διὰ τοῦ Πνεύματος σ' αὐτὰ τὰ μέλη τὰ ἅγια μέλη τοῦ Χριστοῦ, συνεχίζει καὶ λέγει· «διότι, ὅπως τὸ σῶμα εἶναι ἕνα καὶ ἔχει πολλὰ μέλη, ὅλα ὅμως τὰ μέλη τοῦ ἑνὸς σώματος, ἂν καὶ εἶναι πολλά, εἶναι ἕνα σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός· διότι καὶ ὅλοι ἐμεῖς μὲ ἕνα Πνεῦμα ἐβαπτισθήκαμε γιὰ νὰ γίνομε ἕνα σῶμα, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ ὅλοι ἐποτισθήκαμε μὲ ἕνα πόμα· διότι καὶ τὸ σῶμα δὲν εἶναι ἕνα μέλος ἀλλὰ πολλά»[99].

5 Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πάλι, ὅπως προείπαμε[1], στὸν καθένα δίδεται ἀπὸ τὸν Θεὸ κατὰ τὴν ἀξία του ὁ κλῆρος στὶς ἄφθαρτες μονές, ἔτσι καὶ στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ καθένας θὰ ἀριθμηθεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ Χριστοῦ ποὺ εἶναι ἄξιος. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ ἴδιος ὕστερα ἀπὸ λίγο σ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολή του λέγοντας· «τώρα λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔθεσε τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μέλη στὸ σῶμα, ὅπως θέλησε· πολλὰ βέβαια εἶναι τὰ μέλη, ἕνα ὅμως τὸ σῶμα»[1α]. Καὶ γιὰ νὰ δείξει τὶς διαφορὲς τῶν μελῶν καὶ ποιά εἶναι αὐτὰ καὶ ποιές εἶναι αὐτές, εἶπε· «ἐσεῖς λοιπὸν εἶσθε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη του, ὁ καθένας στὸ μέρος του· καὶ ὁ Θεὸς ἔθεσε στὴν Ἐκκλησία πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτες, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, κατόπιν χαρίσματα θεραπευτικά, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν»[2]. Εἶδες τὶς διαφορὲς τῶν μελῶν τοῦ Χριστοῦ; Ἔμαθες ποιοί εἶναι μέλη του; Ἄκουε στὴν συνέχεια καὶ τὴν ἕνωση τῶν μελῶν ποὺ τὸ δηλώνει ὁ ἴδιος, ἀκολουθώντας τὸν Δεσπότη.

6 Ἐκεῖνος λοιπὸν μᾶς ἐδίδαξε, ὅποια ἕνωση ἔχει αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα του, τὴν ἴδια νὰ ἔχομε κι ἐμεῖς πρὸς αὐτὸν ὁμοίως· ὁ μαθητής του καὶ ἀπόστολος μᾶς ἐδίδαξε νὰ ἔχομε τὴν ἕνωση ποὺ ὁ ἄνδρας ἔχει πρὸς τὴν γυναῖκα του καὶ ἡ γυναῖκα πρὸς τὸν ἄνδρα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «οἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσεσθε στοὺς

1. *Ἠθικὸς* 1,5,125.
1α. Α' Κορ. 12,18.20.
2. Α' Κορ. 12,27–28.

τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος», καὶ αὖθις· «οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καὶ παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος». Καὶ μετ' ὀλίγα· «ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα» πρόσεχέ μοι τῷ βάθει τοῦ λόγου, παρακαλῶ! «ἑαυτόν», φησίν, «ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ τρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ». Ὁρᾷς ὅπως ἔδειξεν ἡμῖν ὅτι, ὥσπερ ἡ Εὔα ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ἐκ τῶν ὀστέων ἐλήφθη τοῦ Ἀδὰμ καὶ μία σὰρξ οἱ δύο ὑπῆρχον, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, μεταδιδοὺς ἡμῖν ἑαυτὸν εἰς μετάληψιν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ὧν ἔδειξε τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, οὕτως εἰπών· «ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα», ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τρώγειν ἡμᾶς δίδωσι καὶ ἓν μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς κοινωνίας ταύτης ποιεῖ καὶ ἡμᾶς. Ἔτι δὲ καθ' ὑπερβολὴν δεῖξαι θέλων τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῶν συνάφειαν, ἐπάγει λέγων· «ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα», ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, φησί, καταλείψει αὐτούς, «καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ», ἤγουν τῇ Ἐκκλησίᾳ, «καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ δηλονότι.

7 *Καὶ ὅτι οὕτως ἔχεται τῆς διανοίας ὁ λόγος καὶ οὐκ ἀπὸ συλλογισμῶν ταῦτα φθεγγόμεθα, ἐπιφέρει καί φησιν ὁ αὐτός· «τὸ μυ-*

---

3. Ἐφ. 5,23.
4. Ἐφ. 5,27.
5. Ἐφ. 5,28–29.

ἄνδρες σας ὅπως στὸν Κύριο, διότι ὁ ἄνδρας εἶναι κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ ἴδιος εἶναι σωτήρας τοῦ σώματος»[3]. Καὶ πάλι· «οἱ ἄνδρες, νὰ ἀγαπᾶτε τὶς γυναῖκες σας, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησία καὶ παραδόθηκε γι' αὐτήν, γιὰ νὰ τὴν ἁγιάσει καὶ νὰ τὴν δοξάσει στὸν ἑαυτό του, ὥστε νὰ μὴ ἔχει σπίλο ἢ ρυτίδα ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἁγία καὶ ἄμωμη»[4]. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶ τὴν γυναῖκα του (πρόσεχε παρακαλῶ στὸ βάθος τοῦ λόγου!) ἀγαπᾶ», λέγει, «τὸν ἑαυτό του· διότι κανεὶς ποτὲ δὲν ἐμίσησε τὸ σῶμα του, ἀλλὰ τὸ τρέφει καὶ τὸ θάλπει, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησία· διότι εἴμαστε μέλη τοῦ σώματός του ἀπὸ τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ του»[5]. Βλέπεις πῶς ἔδειξε σ' ἐμᾶς ὅτι, ὅπως ἡ Εὔα κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ εὑρίσκονται οἱ δύο σὲ μία σάρκα, ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ τὸν Χριστό· μᾶς ἔδωσε τὸν ἑαυτό του σὲ μετάληψη ἀπὸ τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ του καὶ αὐτὰ ἔδειξε στοὺς ἀποστόλους μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασή του, λέγοντας· «ψηλαφίσατέ με καὶ ἴδετε ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστᾶ, ὅπως βλέπετε ἐμένα ποὺ ἔχω»[6]. Ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἴδια μᾶς δίδει νὰ τρώγομε[7] καὶ μᾶς κάνει ἕνα μαζί του μὲ τὴν κοινωνία αὐτή. Ἀκόμη θέλοντας ν' ἀποδείξει καθ' ὑπερβολὴν τὴν συνάφεια πρὸς τὸν Θεό μας, συνεχίζει λέγοντας· «ἀντὶ τούτου θὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του»· ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ δηλαδή, λέγει, θὰ τοὺς ἐγκαταλείψει, «καὶ θὰ προσκολληθεῖ στὴν γυναῖκα του», δηλαδὴ στὴν Ἐκκλησία, «καὶ θὰ γίνουν οἱ δύο μία σάρκα»[8], δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

7 Καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ ἔννοια τοῦ λόγου καὶ δὲν τὰ ἐκφράζομε αὐτὰ ἀπὸ συλλογισμούς, συνεχίζει καὶ λέγει ὁ

---

6. Λουκᾶ 24,39.
7. Βλ. Ἰησ. Ναυῆ 6,56.
8. Ἐφ. 5,31.

στήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ὄντως οὖν μέγα καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα ἐστι καὶ ἔσεται τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅτι οἵαν κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν, οἰκειότητά τε καὶ συγγένειαν ἔχει ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ὁ ἀνὴρ πρὸς τὴν γυναῖκα, τοιαύτην θεοπρεπῶς καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ λόγον ἔχει καὶ ὁ δεσπότης καὶ ποιητὴς τοῦ παντὸς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁπάσης, ὡς πρὸς μίαν γυναῖκα, ἀμωμήτως ταύτῃ καὶ ὑπεραρρήτως ἑνούμενος καὶ ἀδιασπάστως καὶ ἀχωρίστως ὢν καὶ συνὼν αὐτῇ, ὡς ἠγαπημένῃ καὶ πεφιλημένῃ αὐτῷ. Οὕτω δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία τῷ αὐτῆς πεφιλημένῳ Θεῷ ἑνωθεῖσα κεκόλληται ὡς ὁλόκληρον σῶμα τῇ κεφαλῇ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ. Καθάπερ γὰρ οὐ δύναται σῶμα ἄνευ τῆς προσπεφυκυίας αὐτῷ κεφαλῆς τὸ καθόλου ζῆν, οὕτως οὐδὲ ἡ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, τῶν υἱῶν, φημί, τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπογεγραμμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δύναται εἶναι εἰς σῶμα ἄρτιον καὶ ὁλόκληρον τῷ Θεῷ ἄνευ τῆς κεφαλῆς, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ἢ ζῆν τὴν ὄντως ζωὴν καὶ ἀνώλεθρον, μὴ τρεφομένη ὑπ' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, παρ' οὗ τὸ ζῆν καὶ αὔξειν εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιγίνεται.

8 *Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτως ἀποδειχθέντων λαμπρῶς καὶ τρανωθέντος ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ ῥηθέντος ζητήματος, ὅπως οἱ ἀπ' αἰῶνος ἅγιοι οἱ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ἕως τῆς συντελείας γινόμενοι ἓν σῶμα μέλλουσι γενέσθαι μετὰ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ Χριστῷ, ἄγε δὴ καὶ περὶ τοῦ πῶς πληρωθῆναι δεῖ τὸν ἄνω κόσμον φιλοσοφήσωμεν. Ἀλλὰ διαπετάσατέ μοι τὰς ἀκοὰς καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν τοῖς ῥηθησομένοις προσέχειν ἐπιστήσατε, ἐπειδὴ περὶ θείων πραγμάτων ἡμῖν ὁ λόγος ἑκάστῳ ζητήματι.*

---

9. Ἐφ. 5,32.
10. Ἑβρ. 12,23.

ἴδιος· «τὸ μυστήριο αὐτὸ εἶναι μεγάλο, ἐννοῶ βέβαια γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία»[9]. Πράγματι λοιπὸν εἶναι καὶ θὰ εἶναι μεγάλο, πολὺ μεγάλο τὸ μυστήριο αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὅποια κοινωνία καὶ ἕνωση, οἰκειότητα καὶ συγγένεια ἔχει ἡ γυναῖκα πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ὁ ἄνδρας πρὸς τὴν γυναῖκα, τέτοια ἕνωση ἔχει θεοπρεπῶς καὶ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια καὶ λόγο καὶ ὁ Δεσπότης καὶ Ποιητὴς τοῦ παντὸς μὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία, ἑνούμενος σὰν πρὸς γυναῖκα κατὰ τρόπο ἀμώμητο καὶ ὑπεράρρητο, καὶ ὄντας καὶ συνευρισκόμενος μαζί της κατὰ τρόπο ἀδιάσπαστο καὶ ἀχώριστο, ὡς ἀγαπημένη καὶ εὐνοούμενη ἀπὸ αὐτόν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἑνώθηκε καὶ προσκολλήθηκε μὲ τὸν ἀγαπημένο της Θεό, ὡς ὁλόκληρο σῶμα μὲ τὴν ἴδια τὴν κεφαλή του. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν μπορεῖ τὸ σῶμα νὰ ζεῖ καθόλου χωρὶς τὴν κεφαλή του, ἔτσι οὔτε ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, τῶν υἱῶν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπογραμμένων στοὺς οὐρανούς[10], δὲν μπορεῖ νὰ γίνει γιὰ τὸν Θεὸ ἄρτιο καὶ ὁλοκληρωμένο σῶμα χωρὶς τὴν κεφαλή, χωρὶς δηλαδὴ τὸν Χριστὸ καὶ Θεό· οὔτε νὰ ζεῖ τὴν πραγματικὴ καὶ ἀνώλεθρη ζωή, χωρὶς νὰ τρέφεται καθημερινὰ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐπιούσιο ἄρτο[11], ἀπὸ ὅπου προέρχεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ αὔξηση σὲ τέλειο ἄνδρα, στὸ μέτρο τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ[12] γιὰ ὅλους ὅσοι τὸν ἀγαποῦν.

8 Κι ἐφ' ὅσον ἀποδείχθηκαν αὐτὰ ἔτσι λαμπρῶς καὶ ἀναπτύχθηκε τὸ παρὸν ζήτημα ἀπὸ τὸν λόγο, πῶς δηλαδὴ οἱ ἀπὸ αἰώνων ἅγιοι καὶ οἱ μέχρι τώρα καὶ ὅσοι θὰ γίνουν ἕως τὴν συντέλεια πρόκειται νὰ γίνουν ἕνα σῶμα μὲ τὸν Χριστὸ καὶ μέσα στὸν Χριστό, ἂς φιλοσοφήσομε τώρα καὶ πῶς πρόκειται νὰ πληρωθεῖ ὁ ἐπάνω κόσμος. Ἀλλ' ἐντείνατε τὴν ἀκοή σας καὶ ἐπιστήσατε τὸν νοῦ σας νὰ προσέχει στὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ σὲ κάθε ζήτημα ὁ λόγος μας ἀφορᾶ θεῖα πράγματα.

11. Ματθ. 6,11.
12. Ἐφ. 4,13.

ζ'. Πῶς δεῖ πληρωθῆναι τὸν ἄνω κόσμον καὶ ὁποῖός τις ἐστι καὶ τίνα πληρωθήσεται τρόπον.

Χρεὼν δὲ ζητῆσαι πρῶτον τίνα καλεῖ κόσμον ὁ λόγος, ὃν δεῖ πληρωθῆναι καὶ οὗ μὴ πληρωθέντος οὐχ ἥξει τὸ τέλος, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ τέλος ὃ λέγεται, τί ἐστιν. Ἐμοὶ δοκεῖ κόσμον ὡραϊσμένον εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ καὶ αὐτὸν ὅλον τὸν ἄνθρωπον, ἐν ᾧ κατοικεῖν λέγεται καὶ ἐμπεριπατεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἀκτῖνας τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ φαιδράς, ὡς ἥλιος δικαιοσύνης ὤν, καταπέμπειν· ἣν καὶ σῶμα οἴδαμεν καλεῖσθαι Χριστοῦ καὶ νύμφην, ὡς Παῦλος ὁ ταύτης νυμφαγωγὸς ἀνακράζει· «ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ», καὶ Δαβὶδ ὁ θεῖος· «παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη». Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῆς Θεοτόκου μόνης τοῦτό φασι εἰρῆσθαι, ἀλλ' οἰκείως μάλα δὴ ἔχει καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς καὶ Θεοῦ, ὡς δηλώσει τρανότερον τὰ ἑπόμενα· «ἀπενεχθήσονται», φησί, «τῷ βασιλεῖ παρθένοι ψυχαὶ ὀπίσω αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς ψυχαὶ ἀπενεχθήσονταί σοι· ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει, ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως». Τίνα οὖν τὸν ναὸν τοῦτον ὑπολαμβάνεις εἶναι; Ἆρά γε ἕτερόν τινα οἶκον ἐννοεῖς εἶναι τὸν ναὸν καὶ ἕτερον παρὰ τοῦτον τὸν βασιλέα; Οὐδαμῶς δή. Ὥσπερ γὰρ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστός ἐστι καὶ Θεός, οὕτω καὶ ναὸς αὐτὸς ταύτῃ γίνεται, καθὰ δὴ πάλιν καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ναὸς ἐκείνου καὶ κόσμος ὡραῖος καθέστηκεν, ὡς τὰ ἀνωτέρω εἰρημέ-

13. Β' Κορ. 6,16.
14. Μαλ. 3,20.
15. Β' Κορ. 11,2.

ζ. Πῶς πρόκειται νὰ πληρωθεῖ ὁ ἐπάνω κόσμος καὶ ποιός ἀκριβῶς εἶναι καὶ μὲ ποιόν τρόπο θὰ πληρωθεῖ.

1 Πρέπει πρῶτον ν' ἀναζητήσομε ποιός καλεῖται κόσμος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ πληρωθεῖ καὶ τοῦ ὁποίου, ἐὰν δὲν πληρωθεῖ, δὲν θὰ ἔλθει τὸ τέλος, καὶ τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο ποὺ λέγεται τέλος. Μοῦ φαίνεται ὅτι ὡραιότερος κόσμος εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος, ὅπου λέγεται ὅτι κατοικεῖ καὶ περιπατεῖ[13] ὁ Θεὸς καὶ καταπέμπει φαιδρὲς τὶς ἀκτῖνες τῶν χαρισμάτων του, ὡς ἥλιος δικαιοσύνης[14]. Αὐτὴ γνωρίζομε ὅτι καλεῖται καὶ σῶμα Χριστοῦ καὶ νύμφη, ὅπως ἀνακράζει καὶ ὁ Παῦλος ὁ νυμφαγωγός της· «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν ἁγνὴ παρθένο στὸν Χριστό»[15]· καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ· «ἐστάθηκε ἡ βασίλισσα στὰ δεξιά σου περιβεβλημένη καὶ πεποικιλμένη μὲ διάχρυσο ἱματισμό»[16]. Ἂν καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ μόνο γιὰ τὴν Θεοτόκο, ὁπωσδήποτε ὅμως ἁρμόζει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Υἱοῦ της καὶ Θεοῦ, ὅπως θὰ δηλώσουν καθαρώτερα τὰ ἑπόμενα· «θὰ ὁδηγηθοῦν», λέγει, «στὸν βασιλέα οἱ παρθένες ψυχὲς πίσω της· οἱ ψυχὲς ποὺ εὑρίσκονται πλησίον της θὰ ὁδηγηθοῦν σὲ σένα· θὰ ὁδηγηθοῦν μὲ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση, θὰ ὁδηγηθοῦν στὸν ναὸ τοῦ βασιλέως»[17]. Ποιός ναὸς νομίζεις ὅτι εἶναι αὐτός; Ἄραγε νομίζεις ὅτι εἶναι κάποιος ἄλλος ὁ ναὸς καὶ ἄλλος ἐκεῖνος ποὺ εὑρίσκεται σ' αὐτὸν τὸν βασιλέα; Καθόλου βέβαια. Διότι, ὅπως κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, ἔτσι αὐτὸς γίνεται ναὸς γι' αὐτήν, ὅπως πάλι καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἔγινε ναὸς ἐκείνου καὶ κόσμος ὡραῖος, ὅπως μοῦ δηλώνουν κατὰ τρόπο περίτρανο τὰ παραπάνω, καὶ πρέπει

---

16. Ψαλμ. 44,10.
17. Ψαλμ. 44,16.

να μοι διατρανοῖ, ἃ καὶ χρὴ πάλιν ἐπαναλαβεῖν καὶ εἰπεῖν εἰς περισσοτέραν ἀκριβείας ἀπόδειξιν.

2 *Ποῖα δὴ ταῦτα; Ἃ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα περὶ τῶν πιστῶν καὶ αὐτῶν ἔφη τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ· «οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἓν ὦσι». Πῶς ἕν; «Καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν». Εἶδες πῶς καὶ βασιλεὺς καὶ ναὸς πάντων αὐτὸς τῶν σῳζομένων καθέστηκε; Μάθε τοιγαροῦν καὶ ὅπως πάλιν οἱ πιστοὶ πάντες, ἤτοι ἡ βασίλισσα Ἐκκλησία καὶ αἱ ὀπίσω αὐτῆς ἀκολουθήσασαι, ναὸς καὶ κόσμος τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέως γενήσονται. Καὶ τοῦτο πρῶτον ἐξ αὐτοῦ μαθήσῃ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ· φησὶ γάρ· «ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν». Τί δὲ ὁ Παῦλος ὁ αὐτοῦ μαθητής; «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;». Ὁρᾷς συνᾴδοντα τοῖς δεσποτικοῖς ῥήμασι μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης τὰ τοῦ Ἀποστόλου ῥητά, ναὸν τοῦ βασιλέως Θεοῦ καὶ πόλιν καὶ κόσμον τὴν Ἐκκλησίαν ἀποδεικνύοντα; Γνῶθι ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ ἐν προφήταις καὶ ἀποστόλοις καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐν ἀμφοτέροις τούτοις λαλῶν καὶ τὰ νῦν.*

η'. Ὅτι, εἰ μὴ πάντες οἱ προωρισμένοι κατὰ γενεὰς καὶ γενεὰς τεχθήσονται ἕως ἐσχάτης ἡμέρας καὶ πληρωθήσονται, ὁ ἄνω κόσμος οὐ πληρωθήσεται.

1 *Ἐπεὶ δὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ νύμφη Χριστοῦ καὶ κόσμος ὁ ἄνω*

18. Ἰω. 17,20.
19. Ἰω. 17,21.

καὶ πάλι νὰ τὰ ἐπαναλάβω καὶ νὰ εἰπῶ γιὰ περισσότερη ἀπόδειξη ἀκριβείας.

2 Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτά; Ὅσα ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς τὸν Πατέρα του γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀποστόλους του. «Καὶ δὲν παρακαλῶ μόνο γι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους ποὺ πιστεύουν μὲ τὸν λόγο τους σ' ἐμένα, γιὰ νὰ γίνουν ὅλοι ἕνα»[18]. Πῶς θὰ γίνουν ἕνα; «Ὅπως ἐσύ, Πάτερ, εἶσαι μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' ἐσένα, ἔτσι κι αὐτοὶ νὰ γίνουν μέσα σ' ἐμᾶς ἕνα»[19]. Εἶδες πῶς ἔγινε αὐτὸς καὶ βασιλεὺς καὶ ναὸς ὅλων τῶν σωζομένων; Μάθε λοιπὸν καὶ ὅτι πάλι ὅλοι οἱ πιστοί, δηλαδὴ ἡ βασίλισσα Ἐκκλησία καὶ ὅσες ἀκολούθησαν πίσω της, θὰ γίνουν ναὸς καὶ κόσμος τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέως. Καὶ τοῦτο θὰ τὸ μάθεις πρῶτον ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν βασιλέα Χριστό· διότι λέγει, «ἐγὼ εἶμαι μέσα σ' αὐτοὺς καὶ σύ, Πάτερ, μέσα σ' ἐμένα, ὥστε νὰ τελειωθοῦν σὲ ἕνα»[20]. Τί λέγει ὁ Παῦλος ὁ μαθητής του; «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἶσθε ναὸς Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα του τὸ ἅγιο κατοικεῖ μέσα σας;»[21]. Βλέπεις πῶς συμφωνοῦν καὶ πῶς ἀποδεικνύουν τὴν Ἐκκλησία ναὸ καὶ πόλη καὶ κόσμο τοῦ βασιλέως Θεοῦ; Γνώριζε ὅτι αὐτὸς ἦταν ἀνάμεσα στοὺς προφῆτες καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ αὐτὸς ποὺ μίλησε καὶ στοὺς δύο αὐτοὺς ὁμιλεῖ καὶ τὰ τωρινά.

η. Ὅτι, ἐὰν ὅλοι οἱ προορισμένοι ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ δὲν γεννηθοῦν μέχρι τὴν ἔσχατη ἡμέρα καὶ δὲν πληρωθοῦν, ὁ ἄνω κόσμος δὲν θὰ πληρωθεῖ.

1 Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα καὶ νύμφη Χριστοῦ, καὶ

20. Ἰω. 17,23.
21. Α' Κορ. 3,16.

καὶ ναὸς Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία ἐστί, τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ οἱ ἅγιοι καθεστήκασι πάντες, οὔπω δὲ οἱ πάντες παρήχθησαν ἢ εὐηρέστησαν, οὐδὲ τὸ σῶμα δηλονότι ὁλόκληρόν ἐστι τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ὁ ἄνω κόσμος πεπλήρωται, αὐτὸς οὗτος τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας φημί, ἀλλὰ πολοὶ μέν εἰσιν ἐν τῷ κόσμῳ σήμερον ἄπιστοι οἳ καὶ πιστεύσουσι τῷ Χριστῷ, πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄσωτοι οἳ καὶ μεταμεληθήσονται μετανοήσαντες, πολλοὶ ἀπειθεῖς οἳ καὶ πεισθήσονται, πολλοὶ ἔτι καὶ ἀκμὴν τεχθήσονται καὶ εὐαρεστήσουσιν ἕως τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος τῷ Θεῷ, τεχθῆναι δεῖ πάντας τοὺς προεγνωσμένους καὶ παραχθῆναι καὶ πληρωθῆναι τὸν ὑπεράνω τοῦ κόσμου κόσμον τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων Ἰερουσαλὴμ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· καὶ τηνικαῦτα τὸ τέλος καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ σώματος Χριστοῦ πληρωθήσεται ὑπὸ τῶν προωρισμένων Θεῷ εἰς τὸ συμμόρφους γενέσθαι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· εἰσὶ δὲ οἱ τοῦ φωτὸς υἱοὶ καὶ τῆς ἡμέρας αὐτοῦ.

2 *Οὗτοι οὖν πάντες προωρισμένοι εἰσὶ καὶ ἀπογεγραμμένοι καὶ ἠριθμημένοι, οἳ καὶ προστεθῆναι καὶ κολληθῆναι μέλλουσι τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ· καὶ τηνικαῦτα ὁλόκληρον οἱονεὶ γενόμενον, μηδενὸς μέλους λειπόμενον, πληρωθήσεται ἤγουν τελειωθήσεται, καθὰ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ καὶ Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ οὕτω λέγοντι· «μέχρις οὗ καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Οὓς γὰρ προέγνω, τούτους καὶ προώρισεν· οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν· οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε συμμόρφους γενέσθαι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Εἶδες πῶς προωρισμένοι εἰσὶ καὶ προεγνωσμένοι πάντες οἱ ἅγιοι; Γνῶθι οὖν πῶς καὶ ἀπογεγράφθαι λέγει αὐτούς. Εἰπὼν γάρ, «προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει καὶ πόλει ζῶντος Θεοῦ Ἰερουσαλὴμ*

---

22. Ἑβρ. 12,22–23.
23. Ρωμ. 8,29.

ἄνω κόσμος καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μέλη αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔγιναν ὅλοι οἱ ἅγιοι, κι ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν παρήχθηκαν οὔτε εὐαρέστησαν ὅλοι, οὔτε βέβαια τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὁλοκληρώθηκε, οὔτε ὁ ἄνω κόσμος ἐπληρώθηκε (αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ἴδιος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ), ἀλλὰ πολλοὶ στὸν κόσμο σήμερα εἶναι ἄπιστοι, ποὺ θὰ πιστεύσουν στὸν Χριστό, πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄσωτοι, ποὺ θὰ μετανοήσουν καὶ θὰ μεταμεληθοῦν, πολλοὶ ἀπειθεῖς ποὺ θὰ πεισθοῦν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπίσης ἀκόμη θὰ γεννηθοῦν καὶ θὰ εὐαρεστήσουν τὸν Θεὸ μέχρι τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος, πρέπει νὰ γεννηθοῦν ὅλοι οἱ προγνωσμένοι, νὰ παραχθεῖ καὶ νὰ πληρωθεῖ ὁ ὑπεράνω τοῦ κόσμου κόσμος τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων, δηλαδὴ ἡ ἐπουράνια Ἰερουσαλήμ[22]. Τότε ἀμέσως θὰ ἔλθει τὸ τέλος καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ θὰ πληρωθεῖ ἀπὸ τοὺς προορισμένους ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του[23]· καὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἡμέρας αὐτοῦ[24].

2 Ὅλοι αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι προορισμένοι, ἀπογραμμένοι καὶ ἀριθμημένοι, καὶ πρόκειται νὰ προστεθοῦν καὶ νὰ προσκολληθοῦν στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀμέσως θὰ ὁλοκληρωθεῖ, χωρὶς νὰ λείπει κανένα μέλος, θὰ πληρωθεῖ, δηλαδὴ θὰ τελειωθεῖ, ὅπως καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀληθινὰ πιστεύει καὶ λέγει ἔτσι· «μέχρι νὰ καταντήσομε ὅλοι σὲ τέλειο ἄνδρα, στὸ μέτρο τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ[25]. Διότι αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε· καὶ ὅσους προόρισε, αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσε· ὅσους πάλι ἐκάλεσε, αὐτοὺς καὶ ἐδικαίωσε· καὶ ὅσους ἐδικαίωσε, αὐτοὺς καὶ ἐδόξασε, ὥστε νὰ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του»[26]. Εἶδες πῶς ὅλοι οἱ ἅγιοι εἶναι προορισμένοι καὶ προγνωσμένοι; Μάθε λοιπὸν καὶ πῶς λέγει ὅτι θ' ἀπογραφοῦν αὐτοί. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «ἐπλησιάσατε στὸ ὄρος Σιὼν καὶ στὴν πόλη τοῦ ζῶντος Θεοῦ, στὴν ἐπουρά-

---

24. Α' Θεσσ. 5,5.
25. Ἐφ. 4,13.
26. Ρωμ. 8,29-30.

ἐπουρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει», ἐπήγαγε· «καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων». Εἰ οὖν ἀπογεγραμμένοι, εὔδηλον ὅτι καὶ ἠριθμημένοι, καθὼς γέγραπται· «ἔγνω Κύριος τοὺς αὐτοῦ». Καὶ τὸ ὅσιον λόγιον, «ὑμῶν δέ», φησί, «καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἠριθμημέναι εἰσίν». Εἰ δὲ αἱ τρίχες ἡμῶν ἠριθμημέναι παρὰ τῷ τὰ πάντα εἰδότι Θεῷ, πόσῳ γε μᾶλλον ἡμεῖς; Τῶν οὖν ἁγίων πάντων προεγνωσμένων ὄντων Θεῷ, προωρισμένων τε ἅμα καὶ ἠριθμημένων ὡς καὶ ἀπογεγραμμένων κατ' ὄνομα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μέλη δὲ ὄντων αὐτῶν ὁμοῦ τοῦ Χριστοῦ, εἰς σῶμα ἓν ὀφειλόντων γενέσθαι καὶ ἀποτελεσθῆναι αὐτοῦ, φανερῶς ἀποδέδεικται διὰ τοῦ λόγου ὅτι, ὁπόταν οὗτοι πάντες εἰς ἓν σῶμα ἀποσυναχθέντες γένωνται τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ὁ ἄνω κόσμος, αὐτὴ ἡ ἐπουράνιος Ἰερουσαλήμ, ἥτις καὶ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων ἐστί, πληρωθήσεται, ἤγουν ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς βασιλίσσης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὅ ἐστι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, γενήσεται.

3 *Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἔξωθεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πολλὰς μονὰς ἀναπλάττοντες ἐν τῇ ματαιότητι τῶν διανοιῶν αὐτῶν πρὸς ἀπώλειαν ἑαυτῶν; Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες ὅτι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν οὐ θέλομεν, πολὺ γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ἐν τόπῳ ἀνέσεως εἶναι βουλόμεθα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν; Ἓν σῶμα πάντες εἶναι μετὰ Χριστοῦ ὀφείλουσιν οἱ ἀπ' αἰῶνος ἅγιοι. Καὶ ποῦ εἶναι ἀλλαχοῦ οἱ τοιοῦτοι ὑπονοοῦσιν, ἐὰν τοῦ σώματος αὐτοῦ εὑρεθῶσιν ἀνάξιοι καὶ ἀποτμηθῶσιν ἐξ αὐτοῦ; Ἀνακαινιζομένου δὲ τοῦ κόσμου παντὸς διὰ πυρός, ἐν ποίῳ τόπῳ ὑπολαμβάνουσί ποτε γενήσεσθαι ἑαυτούς, ἵνα μὴ πεῖραν ἐκείνου λάβωσι καὶ ὑπ' ἐκείνου δοκιμασθήσονται; Ὄντως «ἐματαιώθησαν ἐν*

---

27. Ἑβρ. 12,23.
28. Β' Τιμ. 2,19.

νια Ἰερουσαλὴμ καὶ στὴν πανήγυρι μυριάδων ἀγγέλων», πρόσθεσε· «καὶ στὴν Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ εἶναι ἀπογραμμένοι στοὺς οὐρανούς»[27]. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀπογραμμένοι, εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι καὶ ἀριθμημένοι, καθὼς ἔχει γραφεῖ· «ἐγνώρισε ὁ Κύριος τοὺς δικούς του»[28]. Καὶ τὸ ἱερὸ ρητὸ λέγει, «σ' ἐσᾶς καὶ οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς εἶναι ἀριθμημένες»[29]. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν οἱ τρίχες μας εἶναι ἀριθμημένες ἀπὸ τὸν Θεὸ ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα, πόσο περισσότερο βέβαια εἴμαστε ἐμεῖς; Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλοι οἱ ἅγιοι εἶναι προγνωρισμένοι ἀπὸ τὸν Θεό, προορισμένοι συγχρόνως καὶ ἀριθμημένοι καθὼς καὶ ἀπογραμμένοι κατ' ὄνομα στοὺς οὐρανούς, ἀφοῦ αὐτοὶ εἶναι μαζὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὀφείλουν νὰ γίνουν καὶ ν' ἀποτελέσουν ἕνα σῶμα αὐτοῦ, ἀποδεικνύεται φανερῶς μὲ τὸν λόγο ὅτι, ὅταν ὅλοι αὐτοὶ συναχθοῦν καὶ γίνουν ἕνα σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ὁ ἄνω κόσμος, αὐτὴ ἡ ἐπουράνια Ἰερουσαλήμ, ἡ ὁποία εἶναι καὶ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, θὰ πληρωθεῖ· θὰ ὁλοκληρωθεῖ δηλαδὴ τὸ σῶμα τῆς βασίλισσας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖο εἶναι σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

3 Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀναπλάθουν ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν πολλὲς μονὲς στὴν ματαιότητα τῶν σκέψεών τους[30] πρὸς ἀπώλεια τῶν ἑαυτῶν τους; Ποῦ εἶναι αὐτοὶ ποὺ λέγουν ὅτι δὲν θέλομε νὰ εἰσέλθομε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, διότι αὐτὸ εἶναι πολύ, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ εὑρισκόμαστε σὲ τόπο ἀνέσεως κι αὐτὸ μᾶς ἀρκεῖ; Ὅλοι οἱ ἀπὸ αἰῶνος ἅγιοι ὀφείλουν νὰ εἶναι ἕνα σῶμα μαζὶ μὲ τὸν Χριστό. Καὶ ποῦ ἀλλοῦ φαντάζονται αὐτοὶ ὅτι θὰ εἶναι, ἐὰν εὑρεθοῦν ἀνάξιοι αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ ἀποκοποῦν ἀπὸ αὐτό; Καὶ ὅταν ἀνακαινισθεῖ ὁ κόσμος ὅλος διὰ πυρός, σὲ ποιόν τόπο πιστεύουν ὅτι θὰ εὑρεθοῦν, ὥστε νὰ μὴ λάβουν τὴν πεῖρα ἐκείνου καὶ δοκιμασθοῦν ἀπὸ ἐκεῖνον; Πράγματι «ἐματαιώθηκαν στοὺς διαλογι-

29. Ματθ. 10,30.
30. Ἐφ. 4,17.

τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες γὰρ εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν».

4 *Ἀλλ' ἄγωμεν καὶ τίς ἐστιν ὁ γάμος ὁ μυστικὸς τοῦ Θεοῦ ἐκζητήσωμεν καὶ οὕτως ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἰθύνωμεν. Ποίαν δὲ ταύτην; Ἣν ζητοῦσί τινες τῶν ἀμυήτων μαθεῖν. Φασί γάρ· «Ἆρα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι γνωρίζουσιν ἀλλήλους οἱ ἅγιοι, ἡνίκα ἑκάστῳ ἀποδίδοται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἢ οὔ;». Χρὴ οὖν ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ρημάτων ἡμᾶς ἐνάρξασθαι πρῶτον καὶ οὕτως ὁδῷ προβαίνων ὁ λόγος καὶ περὶ τούτων δηλώσει.*

θ'. Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Εὐαγγελίου· «ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ». Καὶ τίς ἐστιν ὁ γάμος ὁ μυστικὸς του Θεοῦ.

1 *«Ὡμοιώθη», φησίν, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ ἐκάλεσε πολλούς», τίνα λέγων βασιλέα, εἰ μὴ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα καὶ Θεόν; Τίνι δὲ ἑτέρῳ τοὺς γάμους πεποίηκεν, εἰ μὴ αὐτῷ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ Θεῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ; Μετὰ τίνος δὲ ἄρα ἢ ποίου βασιλέως ὁ τῶν ἁπάντων Δεσπότης καὶ Κύριος τὸ τῆς μνηστείας κατεδέξατο ποιῆσαι συνάλλαγμα; Ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων νύμφην τῷ ἑαυτοῦ υἱῷ ἀγαγέσθαι βουλόμενος σπεύδει περιφανεστέρου καὶ ἐνδοξοτέρου καὶ πλουσιωτέρου θυγατέρα νύμφην λαβεῖν. Ὁ οὖν Θεὸς τίνα κἂν ἴσον εὑρήσει ἑαυτοῦ, ἵνα νύμφην ἐξ αὐτοῦ ἀγάγοιτο ἑαυτῷ; Φησὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης· «ὁ κατέχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸν γῦρον τῆς γῆς*

σμούς τους καὶ ἐσκοτίσθηκε ἡ ἀσύνετη καρδιά τους· διότι λέγοντας ὅτι εἶναι σοφοί, ἐμωράθηκαν»[31].

4 Ἀλλ' ἐμπρὸς ἂς ἀναζητήσομε νὰ βροῦμε ποιός εἶναι ὁ μυστικὸς γάμος τοῦ Θεοῦ κι ἔτσι ἂς κατευθύνομε τὸν λόγο σὲ ἄλλη ὑπόθεση. Ποιά εἶναι αὐτή; Αὐτὴ ποὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀμυήτους ζητοῦν νὰ μάθουν. Διότι λέγουν· 'ἄραγε στὸν μέλλοντα αἰῶνα γνωρίζονται οἱ ἅγιοι μεταξύ τους, τότε ποὺ θὰ ἀποδοθεῖ στὸν καθένα ἀπὸ τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του, ἢ ὄχι;». Πρέπει λοιπὸν ν' ἀρχίσομε πρῶτα ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ χωρία καὶ ὁ λόγος προχωρώντας σιγὰ σιγὰ θὰ φανερώσει καὶ αὐτά.

θ. Στὸ ρητὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «ὁμοιώθηκε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ βασιλέα[32]. Καὶ ποιός εἶναι ὁ μυστικὸς γάμος τοῦ Θεοῦ.

1 «Ὁμοιώθηκε», λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἐπραγματοποίησε γάμους γιὰ τὸν υἱό του καὶ ἐκάλεσε πολλούς»· γιὰ ποιόν ἄλλον ἔκαμε τοὺς γάμους, ἐὰν ὄχι γι' αὐτὸν τὸν μονογενῆ του Υἱὸ καὶ Θεό, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ τὸν Χριστό; Μὲ ποιόν ἄραγε ἢ ποιοῦ βασιλέως καταδέχθηκε ὁ Δεσπότης καὶ Κύριος τῶν πάντων νὰ κάνει τὸ συνάλλαγμα τῆς μνηστείας; Πράγματι, ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιθυμώντας νὰ ὁδηγήσει νύμφη στὸν υἱό του, σπεύδει νὰ λάβει νύμφη τὴν θυγατέρα τοῦ περιφανεστέρου καὶ ἐνδοξοτέρου καὶ πλουσιωτέρου. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ποιόν θὰ εὕρει ἔστω καὶ ἴσον ἀκόμη μὲ τὸν ἑαυτό του, ὥστε ἀπὸ αὐτὸν νὰ ὁδηγήσει τὴν νύμφη στὸν ἑαυτό του; Περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ προφήτης· «αὐτὸς κατέχει στὸ χέρι του τὸν γῦρο τῆς γῆς καὶ τοὺς κατοίκους της ὡς

31. Ρωμ. 1,22.
32. Ματθ. 22,1–14.

καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας». Καὶ ἄλλος· «ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς» καὶ θεμελιώσας ἐπ' οὐδενὸς τοὺς στύλους αὐτῆς. Καὶ ὁ Δαβίδ· «ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν». Ὁ γοῦν τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος τίνος ἄρα σκοπήσωμεν θυγατέρα νύμφην ἠγάγετο καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ γάμους πεποίηκεν; Βούλεσθε μαθεῖν τίνος; Ἀλλ' ἐξιστᾷ μου τὸν λογισμὸν τὸ τῆς συγκαταβάσεως μέγεθος καὶ βούλομαι μὲν εἰπεῖν, φρίττω δέ· εἰς δὲ τὴν αὐτοῦ θαρρήσαντες ἀγαθότητα ἐροῦμεν ὧδε. Θυγατέρα προσκεκρουκότος αὐτῷ καὶ μοιχείαν καὶ φόνον πεποιηκότος, οἷον εἰπεῖν μοιχοῦ καὶ φονέως, νύμφην ἠγάγετο ἑαυτῷ.

2 *Εἶδες ἀσύγκριτον καὶ ἄφατον ἀγαθότητά του καὶ συγκατάβασιν; Εἶδες φιλανθρωπίας ὑπερβολήν; Εἶδες ἀγάπης καὶ χρηστότητος μέγεθος; Μάθε μοι τοίνυν ἐντεῦθεν, πᾶς ὁ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ οἰόμενος, ταπεινοῦσθαι καὶ μετριοφρονεῖν καὶ μηδέποτέ τινος κατεπαίρεσθαι, κἂν βασιλέων πάντων βασιλικώτατος, κἂν ἀρχόντων περιφανέστερος, κἂν πλουσίων ἁπάντων πλουσιώτερος ᾖς, τὸν Δεσπότην βλέπων καὶ Κύριον τῶν ἁπάντων, τὸν ἅγιον τῶν ἁγίων, τὸν μακάριον Θεὸν καὶ μόνον δυνάστην, τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἀπροσίτῳ καὶ ὑπεραρρήτῳ φωτί, οὕτω συγκαταβαίνοντα καὶ ἐκ προσκεκρουκότος νύμφην ἑαυτῷ ἀγόμενον εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν ἀνεξιχνίαστον, τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν σωτηρίαν. Τίς οὖν ἐστιν ὁ τὸν φόνον καὶ τὴν μοιχείαν πεποιηκώς, οὗ τὴν θυγατέρα εἰς νύμφην ὁ Θεὸς ἑαυτῷ ἐξελέξατο; Δαβὶδ ὁ τοῦ Ἰεσσαί, ὃς καὶ τὸν Οὐρίαν ἀπέκτεινε καὶ τὴν τούτου*

---

33. Ἡσ. 40,22.
34. Ἡσ. 40,28.

ἀκρίδες»[33]. Καὶ ἄλλος· «εἶναι ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος ποὺ κατασκεύασε τὰ ἄκρα τῆς γῆς»[34] καὶ ποὺ δὲν ἐθεμελίωσε σὲ τίποτε τοὺς στύλους της[35]. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, «εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπιβλέπει ἐπάνω στὴν γῆ καὶ τὴν κάνει νὰ τρέμει»[36]. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶναι τόσο μεγάλος, ἂς σκεφθοῦμε τίνος ἄραγε θυγατέρα ἐπῆρε νύμφη καὶ ἔκαμε γάμους μὲ τὸν υἱό του. Θέλετε νὰ μάθετε τίνος; Ἀλλὰ ἐκπλήσσει τὸν λογισμό μου τὸ μέγεθος τῆς συγκαταβάσεως καὶ θέλω βέβαια νὰ τὸ εἰπῶ, ἀλλὰ φρίττω· παίρνοντας ὅμως θάρρος ἀπὸ τὴν ἀγαθότητά του θὰ εἰποῦμε αὐτὰ ἐδῶ. Τὴν θυγατέρα κάποιου ποὺ συγκρούσθηκε μαζί του καὶ διέπραξε μοιχεία καὶ φόνο, δηλαδὴ ἑνὸς μοιχοῦ καὶ φονέως, αὐτὴν ὁδήγησε ὡς νύμφη γιὰ τὸν ἑαυτό του.

2 Εἶδες τί ἀσύγκριτη καὶ ἀνέκφραστη ἀγαθότητα καὶ συγκατάβαση; Εἶδες τί ὑπερβολικὴ φιλανθρωπία; Εἶδες τί μέγεθος ἀγάπης καὶ χρηστότητας; Μάθε λοιπόν, παρακαλῶ, ἀπὸ ἐδῶ, ὁ καθένας ποὺ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, νὰ ταπεινώνεσαι καὶ νὰ μετριοφρονεῖς καὶ ποτὲ νὰ μὴ ὑπερηφανεύεσαι σὲ κάποιον, κι ἂν ἀκόμη εἶσαι ὁ βασιλικώτατος ὅλων τῶν βασιλέων ἢ ὁ περιφανέστερος τῶν ἀρχόντων, ἢ ὁ πλουσιώτερος ὅλων τῶν πλουσίων, βλέποντας τὸν Δεσπότη καὶ Κύριο τῶν πάντων, τὸν ἅγιο τῶν ἁγίων, τὸν μακάριο Θεὸ καὶ μόνον δυνάστη, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ σὲ ἀπρόσιτο[37] καὶ ἀνεκλάλητο φῶς, ποὺ ἔδειξε τέτοια συγκατάβαση καὶ ποὺ ὁδήγησε νύμφη στὸν μονογενῆ του Υἱὸ ἀπὸ κάποιον ποὺ συγκρούσθηκε μαζί του, τὸν ἀόρατο, τὸν ἀκατάληπτο, τὸν ἀνεξιχνίαστο, τὸν ποιητή, τὸν δημιουργὸ τῶν πάντων, γιὰ σένα καὶ τὴν δική σου σωτηρία. Ποιός εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ποὺ διέπραξε τὸν φόνο καὶ τὴν μοιχεία, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἐπέλεξε ὁ Θεὸς ὡς νύμφη γιὰ τὸν ἑαυτό του; Ὁ Δαβὶδ τοῦ Ἰεσσαί, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν Οὐρία ἐφόνευσε καὶ

35. Ἰὼβ 38, 4-6.
36. Ψαλμ. 103, 32.
37. Βλ. Α' Τιμ. 6,15-16.

γυναῖκα ἐμοίχευσε. Τούτου τοιγαροῦν τὴν θυγατέρα, Μαρίαν φημὶ τὴν ὑπεράμωμον, τὴν ὑπέραγνον καὶ ἁγνὴν παρθένον, νύμφην ἠγάγετο. Ὑπέραγνον δὲ λέγω καὶ ὑπεράμωμον ταύτην ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ τοὺς τότε ἀνθρώπους, συγκρίνων αὐτὴν ἐκείνοις τε καὶ ἡμῖν τοῖς δούλοις αὐτῆς, ὡς δὲ πρὸς τὸν ἑαυτῆς νυμφίον καὶ τὸν ἐκείνου Πατέρα, ἄνθρωπον μέν, ἁγίαν δὲ καὶ ὑπεραγίαν καὶ ὑπὲρ ἅπαντας ἀνθρώπους πασῶν τῶν γενεῶν καθαρωτάτην καὶ ἄχραντον. Ταύτην οὖν ἠγάγετο καὶ γάμους ἐποίησε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Τίνα τρόπον; Ἄκουε νουνεχῶς.

3 *Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕνα τῶν αὐτοῦ δούλων, Γαβριήλ, φημί, τὸν ἀρχάγγελον, ἐξαποστείλας ἐξ ὕψους ἁγίου αὐτοῦ μηνύει τῇ Παρθένῳ τὸ χαῖρε· ὃς καὶ κατελθὼν διακονεῖ τὸ μυστήριον τῇ Παρθένῳ καὶ λέγει αὐτῇ· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ». Καὶ σὺν τῷ λόγῳ συνεισῆλθεν ὁ ἐνυπόστατος καὶ ὁμοούσιος καὶ συναΐδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὅλος ἐν τῇ τῆς κόρης γαστρὶ καὶ ἐπελεύσει καὶ συνεργίᾳ τοῦ ὁμοουσίου αὐτοῦ Πνεύματος ἀνελάβετο σάρκα ἔννουν καὶ ἐψυχωμένην ἐξ ἁγνῶν αἱμάτων αὐτῆς καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἄφραστος συνουσία καὶ τοιοῦτος ὁ γάμος ὁ μυστικὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω γέγονε τὸ συνάλλαγμα Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, ἑνωθεὶς ἀσυγχύτως τῇ φθαρτῇ καὶ πτωχῇ ἡμῶν οὐσίᾳ καὶ φύσει ὁ ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπερούσιος. Συνέλαβεν οὖν ἡ Παρθένος καὶ ἔτεκεν ἐκ δύο φύσεων παραδόξως, θεότητος, λέγω, καὶ ἀνθρωπότητος, ἕνα υἱόν, Θεὸν τέλειον καὶ τέλειον ἄνθρωπον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, μήτε τὴν παρθενίαν αὐτῆς διαφθείραντα, μήτε τοῦ κόλπου χωρισθέντα τοῦ πατρικοῦ.*

4 *Ἀλλὰ γὰρ ἐντεῦθεν ὅσον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥήματος νοεῖν μοι καὶ ἕτερόν τι δίδωσιν ἡ χάρις καὶ εἰπεῖν κατεπείγει, ὃ μυστι-*

---

38. Α' Βασ. 11,2–5.
39. Β' Κορ. 11,31.

ἐμοίχευσε τὴν γυναίκα του[38]. Αὐτοῦ λοιπὸν τὴν θυγατέρα, τὴν Μαρία τὴν ὑπεράμωμη, τὴν ὑπέραγνη καὶ ἁγνὴ παρθένο, ὁδήγησε ὡς νύμφη. Καὶ τὴν λέγω αὐτὴν ὑπέραγνη καὶ ὑπεράμωμη σὲ σχέση μ' ἐμᾶς καὶ τοὺς τότε ἀνθρώπους, συγκρίνοντας αὐτὴν μ' ἐκείνους καὶ μ' ἐμᾶς τοὺς δούλους της· ὡς πρὸς τὸν νυμφίο της ὅμως καὶ τὸν Πατέρα ἐκείνου, εἶναι ἄνθρωπος βέβαια, ἁγία ὅμως καὶ ὑπεραγία, καθαρώτατη καὶ ἄχραντη περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν γενεῶν. Αὐτὴν λοιπὸν ὁδήγησε νύμφη κι ἔκαμε γάμους γιὰ τὸν υἱό του. Μὲ ποιόν τρόπο; Ἄκουσε προσεκτικά.

3 Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ[39] ἔστειλε ἀπὸ τὸ ἅγιο ὕψος του[40] ἕναν ἀπὸ τοὺς δούλους του, τὸν Γαβριὴλ δηλαδὴ τὸν ἀρχάγελο, καὶ μηνύει στὴν Παρθένο τὸ Χαῖρε· αὐτός, ἀφοῦ κατῆλθε, διακονεῖ τὸ μυστήριο στὴν Παρθένο καὶ τῆς λέγει, «χαῖρε, χαριτωμένη, ὁ Κύριος μαζί σου»[41]. Καὶ μαζὶ μὲ τὸν λόγο ὁ ἐνυπόστατος καὶ ὁμοούσιος καὶ συναΐδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰσῆλθε ὅλος στὴν γαστέρα τῆς κόρης· μὲ τὴν ἔλευση καὶ συνεργία τοῦ ὁμοουσίου του Πνεύματος ἀνέλαβε λογικὴ καὶ ἔμψυχη σάρκα ἀπὸ τὰ ἁγνὰ αἵματα αὐτῆς κι ἔγινε ἄνθρωπος. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀνέκφραστη συνουσία κι αὐτὸς εἶναι ὁ μυστικὸς γάμος τοῦ Θεοῦ, κι ἔτσι ἔγινε ἡ συναλλαγὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· ἑνώθηκε δηλαδὴ ἀσυγχύτως μὲ τὴν φθαρτὴ καὶ πτωχὴ οὐσία καὶ φύση μας αὐτὸς ποὺ εἶναι ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπερούσιος. Συνέλαβε λοιπὸν ἡ Παρθένος κι ἐγέννησε παραδόξως ἀπὸ δύο φύσεις, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕναν υἱό, τέλειο Θεὸ καὶ τέλειο ἄνθρωπο, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, χωρὶς νὰ διαφθείρει τὴν παρθενία της καὶ χωρὶς νὰ χωρισθεῖ ὁ κόλπος ἀπὸ τὸν πατρικό.

4 Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ τὸ εὐαγγελικὸ χωρίο ἡ χάρις μοῦ δίδει νὰ κατανοήσω καὶ κάτι ἄλλο καὶ ἐπείγει νὰ τὸ εἰπῶ, αὐτὸ

40. Ψαλμ. 101,20.

41. Λουκᾶ 1,28.

κῶς ἀεὶ γίνεται καὶ ἐν πᾶσι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτός. Διατί γὰρ οὐκ εἶπεν, 'ἐποίησε γάμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀλλὰ «γάμους»; Ἐνταῦθά μοι τὸ καινὸν τοῦ νοήματος. Διά τι; Ἐπειδὴ ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν καὶ υἱῶν τῆς ἡμέρας ὁ αὐτὸς ἀεὶ γάμος παραπλησίως καὶ ἀπαραλλάκτως γίνεται. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὑπεραμώμῳ καὶ ὑπεράγνῳ γάμῳ ἑνούμενος ἡμῖν, ὁ Θεὸς ἐμποιεῖ τι μεῖζον ἡμῶν τῆς δυνάμεως. Τί οὖν ἐστι τοῦτο; Ἄκουε συνετῶς.

ι'. Ὅτι καὶ πάντες οἱ ἅγιοι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτοῖς συλλαμβάνουσι τῇ Θεοτόκῳ παραπλησίως καὶ γεννῶσιν αὐτὸν καὶ γεννᾶται ἐν αὐτοῖς καὶ γεννῶνται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πῶς υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ καὶ μητέρες αὐτοῦ χρηματίζουσιν.

1 Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς εἰσελθὼν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς παναγίας Παρθένου καὶ σάρκα ἀναλαβόμενος ἐξ αὐτῆς καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἐτέχθη, ὡς εἴπομεν, ἄνθρωπος τέλειος καὶ Θεὸς τέλειος, ὁ αὐτὸς ἀσυγχύτως τὰ ἀμφότερα ὤν. Πρόσεχε οὖν· τί τὸ γεγονὸς μεῖζον εἰς ἡμᾶς; Ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων πιστεύομεν εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸν τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας καὶ πιστεύοντες δεχόμεθα τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον πιστῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὃν καὶ ὁμολογοῦντες τῷ στόματι καὶ ὑπὲρ τῶν προτέρων ἡμῶν ἀνομημάτων μετανοοῦντες ἀπὸ ψυχῆς, εὐθύς, ὥσπερ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου εἰσῆλθεν ὁ Θεὸς Λόγος τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὁ λόγος ὃν δεχόμεθα, διδασκόμενοι τὴν εὐσέβειαν, ὥσπερ σπόρος εὑρίσκεται. Ἔκστηθι τὸ φρικτὸν ἀκούων τοῦ μυστηρίου καὶ τὸν λόγον πιστὸν ὄντα μετὰ πάσης ὑπόδειξαι πληροφορίας καὶ πίστεως.

δηλαδὴ ποὺ πάντοτε γίνεται μυστικῶς καὶ σ' ὅλους τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός. Γιατί δηλαδὴ δὲν εἶπε, 'ἐπραγματοποίησε γάμο μὲ τὸν υἱό του' ἀλλὰ «γάμους»; Ἐδῶ, παρακαλῶ, εὑρίσκεται τὸ καινὸ νόημα. Γιατί; Ἐπειδὴ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ υἱοὺς τῆς ἡμέρας τελεῖται πάντοτε παραπλησίως καὶ ἀπαραλλάκτως ὁ ἴδιος γάμος. Πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; Ὁ Θεὸς ἑνώνεται μαζί μας σὲ ὑπεράμωμο καὶ ὑπέραγνο γάμο, καὶ τελεῖ κάτι ἀνώτερο τῆς δυνάμεώς μας. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἄκουε μὲ σύνεση.

ι. Ὅτι καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι συλλαμβάνουν μέσα τους τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπο παραπλήσιο μὲ τὴν Θεοτόκο καὶ γεννοῦν αὐτὸν καὶ γεννᾶται μέσα τους καὶ γεννῶνται ἀπὸ αὐτόν, καὶ πῶς διατελοῦν υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ καὶ μητέρες αὐτοῦ.

1 Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς εἰσερχόμενος στὴν γαστέρα τῆς παναγίας Παρθένου καὶ ἀναλαμβάνοντας ἀπὸ αὐτὴν σάρκα, ἐνανθρώπησε καὶ ἐγεννήθηκε, ὅπως εἴπαμε, τέλειος ἄνθρωπος καὶ τέλειος Θεός, ὄντας καὶ τὰ δύο ὁ ἴδιος ἀσυγχύτως. Πρόσεχε λοιπόν· ποιό γεγονὸς εἶναι μεγαλύτερο σ' ἐμᾶς; Ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους πιστεύομε σ' αὐτὸν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸ τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας· πιστεύομε καὶ δεχόμαστε πιστῶς μέσα στὶς καρδιές μας τὸν περὶ αὐτοῦ λόγο. Αὐτὸν τὸν ὁμολογοῦμε μὲ τὸ στόμα, μετανοοῦμε ἀπὸ ψυχῆς γιὰ τὰ προηγούμενα ἀνομήματά μας, καί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς εἰσῆλθε στὴν γαστέρα τῆς Παρθένου, ἔτσι καὶ ὁ λόγος τὸν ὁποῖο δεχόμαστε διδασκόμενοι τὴν εὐσέβεια, εὑρίσκεται μέσα σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους σὰν σπόρος. Νοιῶσε ἔκσταση ἀκούγοντας τὸ φρικτὸ μυστήριο καὶ ὑποδέξου τὸν πιστὸ λόγο μὲ κάθε βεβαιότητα καὶ πίστη.

2 *Συλλαμβάνομεν οὖν αὐτὸν οὐχὶ σωματικῶς, ὡς ἡ Παρθένος καὶ Θεοτόκος τοῦτον συνέλαβεν, ἀλλὰ πνευματικῶς μέν, οὐσιωδῶς δέ· καὶ ἔχομεν αὐτὸν ἐκεῖνον ὃν καὶ ἡ ἁγνὴ Παρθένος συνέλαβεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλός φησιν· «ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ», οἷον εἰπεῖν ἀντὶ τοῦ 'αὐτὸς ὅλος οὐσιωδῶς γέγονεν ἐν ἡμῖν'. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ λεγόμενον διανοίας, διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· «ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι», θησαυρὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλῶν. Ἑτέρωθι δὲ καὶ τὸν Κύριον εἶναι Πνεῦμα καλεῖ· «τὸ γὰρ Πνεῦμα», φησίν, «ὁ Κύριός ἐστιν». Ταῦτα δὲ λέγει ἵνα, κἂν Υἱὸν ἀκούῃς Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα νοῇς καὶ συνακούῃς αὐτῷ· κἂν Πνεῦμα πάλιν, καὶ τὸν Πατέρα τούτῳ συνεννοῇς, ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ «Πνεῦμα» φησὶν «ὁ Θεός», πανταχοῦ διδάσκων σε τὸ ἀχώριστον καὶ ὁμοούσιον τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ ὅτι, ὅπου ὁ Υἱὸς ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ὅπου ὁ Πατὴρ ἐκεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅπου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ὁ εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ σὺν Υἱῷ καὶ Πνεύματι τοῖς ὁμοουσίοις, «ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν».*

3 *Τοιγαροῦν καὶ ὁλοψύχως πιστεύοντες καὶ μετανοοῦντες θερμῶς, συλλαμβάνομεν, ὡς εἴρηται, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὡς ἡ Παρθένος, παρθένους δηλαδὴ καὶ ἁγνὰς ἐπιφερόμενοι τὰς ἰδίας ψυχάς· καὶ καθάπερ ἐκείνην ὑπεράμωμον οὖσαν τὸ πῦρ οὐ κατέφλεξε τῆς θεότητος, οὕτως οὐδὲ ἡμᾶς ἁγνὰς καὶ καθαρὰς ἐπιφερομένους τὰς καρδίας καταφλέγει, ἀλλὰ δρόσος ἡ ἐξ οὐρανοῦ καὶ πηγὴ ὕδατος καὶ ἀθανάτου ζωῆς ῥεῖθρον ἐν ἡμῖν γίνεται. Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς τὸ ἄστεκτον πῦρ τῆς θεότητος ὡσαύτως δεχόμεθα, ἄκουσον τοῦ Κυρίου λέγοντος· «πῦρ ἦλθον*

42. Β' Κορ. 4,6.
43. Β' Κορ. 4,7.

2 Συλλαμβάνομε λοιπὸν αὐτὸν ὄχι σωματικῶς, ὅπως τὸν συνέλαβε ἡ Παρθένος καὶ Θεοτόκος, ἀλλὰ πνευματικῶς καὶ οὐσιωδῶς· καὶ τὸν ἔχομε ἐκεῖνον μέσα στὶς καρδιές μας, αὐτὸν ποὺ ἡ ἁγνὴ Παρθένος συνέλαβε, καθὼς λέγει ὁ θεῖος Παῦλος· «ὁ Θεὸς αὐτὸς ποὺ εἶπε νὰ λάμψει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, αὐτὸς ποὺ ἔλαμψε στὶς καρδιές μας γιὰ τὸν φωτισμὸ τῆς γνώσεως τοῦ Υἱοῦ του»[42], σὰν νὰ ἔλεγε· 'αὐτὸς ὅλος ἐγεννήθηκε μέσα μας οὐσιωδῶς'. Καὶ ὅτι τὸ λεγόμενο τῆς διανοίας ἔχει ἔτσι, τὸ ἐδήλωσε μὲ τὰ ἑξῆς λέγοντας· «ἔχομε τὸν θησαυρὸ αὐτὸν σὲ ὀστράκινα σκεύη»[43], καλώντας θησαυρὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Σὲ ἄλλο σημεῖο πάλι λέγει ὅτι καὶ ὁ Κύριος εἶναι Πνεῦμα· «τὸ Πνεῦμα», λέγει, «εἶναι ὁ Κύριος»[44]. Αὐτὰ τὰ λέγει ὥστε, κι ἂν ἀκούσεις γιὰ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα νὰ σκέπτεσαι μαζὶ μὲ αὐτὸ καὶ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ «Πνεῦμα» λέγει «εἶναι ὁ Θεός»[45], ποὺ σὲ διδάσκει παντοῦ τὸ ἀχώριστο καὶ ὁμοούσιο τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ ὅπου εὑρίσκεται ὁ Υἱὸς ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ὅπου ὁ Πατὴρ ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅπου τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐκεῖ ὁλόκληρη ἡ τρισυπόστατη θεότης, ὁ ἕνας Θεὸς καὶ Πατὴρ μαζὶ μὲ τοὺς ὁμοουσίους Υἱὸ καὶ Πνεῦμα, «αὐτὸς ποὺ εἶναι εὐλογητὸς στοὺς αἰῶνες, γένοιτο»[46].

3 Ἔτσι λοιπόν, πιστεύοντας ὁλόψυχα καὶ μετανοώντας θερμά, συλλαμβάνομε, ὅπως εἰπώθηκε, στὶς καρδιές μας τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἡ Παρθένος, μὲ τὸ νὰ διατηροῦμε δηλαδὴ τὶς ψυχές μας παρθένες καὶ ἁγνές. Κι ὅπως ἐκείνη, ἐπειδὴ ἦταν ὑπεράμωμη, δὲν τὴν ἔφλεξε τὸ πῦρ τῆς θεότητας, ἔτσι οὔτε ἐμᾶς μᾶς καταφλέγει, ὅταν διατηροῦμε ἁγνὲς καὶ καθαρὲς τὶς καρδιές· ἀλλὰ γίνεται δροσιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ πηγὴ ὕδατος καὶ ἀθάνατης ζωῆς, ποὺ ρέει μέσα μας. Τὸ ὅτι δεχόμαστε κι ἐμεῖς παρομοίως τὸ ἀφόρητο πῦρ τῆς θεότητας, ἄκουσε τὸν

44. Β' Κορ. 3,17.
45. Ἰω. 4,24.
46. Ρωμ. 1,25.

βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς». Ποῖον ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τῆς θεότητος Πνεῦμα, μεθ' οὗ συνεισέρχεται καὶ συνθεωρεῖται σὺν τῷ Πατρὶ καὶ αὐτὸς καὶ ἔνδον ἡμῶν γίνεται; Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ ἐσαρκώθη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Παρθένου καὶ σωματικῶς ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη ἀφράστως καὶ ὑπὲρ λόγον, πάλιν δὲ σαρκοῦσθαι ἢ σωματικῶς τίκτεσθαι αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται ἐξ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν, τί ποιεῖ; Ἐκείνην αὐτοῦ τὴν ἄχραντον σάρκα, ἣν προσελάβετο ἐξ ἁγνῶν λαγόνων τῆς παναχράντου Μαρίας καὶ Θεοτόκου, μεθ' ἧς καὶ ἐτέχθη σωματικῶς, ἐξ αὐτῆς μεταδίδωσιν ἡμῖν εἰς βρῶσιν· καὶ τρώγοντες αὐτήν, ὅλον τὸν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸν τῆς παρθένου καὶ παναμώμου Μαρίας, τὸν ἐν δεξιᾷ καθήμενον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἕκαστος ἡμῶν τῶν πιστῶν τῶν ἀξίως ταύτην ἐσθιόντων τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἐν ἡμῖν ἔχομεν, κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ», μηδέποτε ἐξ ἡμῶν προερχόμενον ἢ σωματικῶς γεννώμενον καὶ χωριζόμενον ἀφ' ἡμῶν. Οὐκέτι γὰρ κατὰ σάρκα γινώσκεται ὢν ἐν ἡμῖν ὥσπερ βρέφος, ἀλλὰ ἀσωμάτως ἐστὶν ἐν σώματι, συνανακιρνάμενος ἡμῶν ταῖς οὐσίαις καὶ φύσεσιν ἀρρήτως καὶ θεοποιῶν ἡμᾶς ὡς συσσώμους αὐτοῦ καὶ σάρκα ὄντας ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Τοῦτο τὸ μεῖζον ἐν ἡμῖν τῆς ἀφράστου οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ λόγον συγκαταβάσεως, τοῦτο τὸ φρίκης ἁπάσης γέμον μυστήριον, ὃ καὶ ἀνένευον γράψαι καὶ πρὸς τὴν ἐγχείρησιν ἔτρεμον.

4 *Ἀλλ' ἐπεὶ βούλεται ἀεὶ ὁ Θεὸς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ ἐκκαλύπτεσθαι καὶ φανεροῦσθαι ἡμῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ποτε τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα ἐννοήσαντες καὶ αἰδεσθέντες ἀγαπῆσαι*

---

47. Λουκᾶ 12,49.
48. Ἰω. 6,56.

Κύριο ποὺ λέγει· «ἦλθα νὰ βάλω πῦρ ἐπάνω στὴν γῆ»[47]. Ποιό ἄλλο εἶναι, παρὰ τὸ ὁμοούσιο τῆς θεότητάς του Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο συνεισέρχεται καὶ συνθεωρεῖται καὶ ὁ ἴδιος μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ εὑρίσκεται μέσα μας; Ἀφοῦ ὅμως ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθηκε μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ ἐγεννήθηκε σωματικῶς ἀπὸ αὐτὴν ἀνεκφράστως καὶ ὑπὲρ λόγον, δὲν μπορεῖ ὅμως αὐτὸς νὰ σαρκωθεῖ ἢ νὰ γεννηθεῖ σωματικῶς καὶ πάλι ἀπὸ τὸν καθένα μας, τί κάνει; Ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἄχραντη σάρκα του, τὴν ὁποία προσέλαβε ἀπὸ τὶς ἁγνὲς λαγόνες τῆς πανάχραντης καὶ Θεοτόκου Μαρίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐγεννήθηκε σωματικῶς, ἀπὸ αὐτὴν τὴν σάρκα μᾶς μεταδίδει γιὰ βρώση· καὶ τρώγοντάς την, ἔχομε μέσα μας ὅλον τὸν σαρκωμένο Θεὸ καὶ Κύριό μας Ἰησοῦ τὸν Χριστό, αὐτὸν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸ τῆς παρθένου καὶ πανάμωμης Μαρίας, τὸν καθισμένο δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τοὺς πιστοὺς τρώγοντας αὐτὴ τὴν σάρκα του, τὸν ἔχομε μέσα μας, κατὰ τὸ λεγόμενο ἀπὸ τὸν ἴδιο· «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου μένει μέσα μου κι ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν»[48], χωρὶς νὰ προέρχεται ἢ νὰ γεννᾶται σωματικῶς καὶ νὰ χωρίζεται ἀπὸ ἐμᾶς. Πράγματι, δὲν γνωρίζεται ὄντας κατὰ σάρκα[49] σ' ἐμᾶς ὡς βρέφος ἀλλὰ εὑρίσκεται ἀσωμάτως σὲ σῶμα, ἀναμιγνυόμενος κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο μὲ τὶς οὐσίες καὶ φύσεις καὶ θεοποιώντας μας ὡς συσσώμους του καὶ ὡς ὄντες σάρκα ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ὀστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ του[50]. Αὐτὸ εἶναι μέσα μας τὸ θαυμαστὸ τῆς ἀνέκφραστης οἰκονομίας αὐτοῦ κι ἐπάνω ἀπὸ λόγο συγκαταβάσεως, αὐτὸ τὸ μυστήριο τὸ γεμᾶτο ἀπὸ μεγάλη φρίκη, αὐτὸ ποὺ ἀνέβαλλα νὰ τὸ γράψω κι ἔτρεμα νὰ τὸ ἐπιχειρήσω.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς θέλει πάντοτε νὰ μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ νὰ μᾶς φανερώνει τὴν πρὸς ἐμᾶς ἀγάπη του, ὥστε κι ἐμεῖς κάποτε νὰ προθυμοποιηθοῦμε νὰ κατανοήσομε τὴν πολλὴ ἀγαθό-

49. Βλ. Β' Κορ. 5,17.
50. Ἐφ. 5,29.

προθυμηθῶμεν αὐτόν, ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν κινοῦντος καὶ φωτίζοντος τὰς καρδίας ἡμῶν κινηθεὶς Πνεύματος διὰ γραφῆς ὑμῖν δῆλα ταῦτα πεποίηκα τὰ μυστήρια, οὐχ ἵνα τῆς τὸν Κύριον τεκούσης κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀπορρήτου γεννήσεως αὐτῆς ἴσον τινὰ τῶν ἀνθρώπων ἀποδείξω (μὴ γένοιτο! οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τοῦτο. Ἄλλη γὰρ ἡ ἔνσαρκος τοῦ Θεοῦ Λόγου ἄφραστος γέννησις ἐξ αὐτῆς, καὶ ἄλλη ἡ πνευματικῶς παρ' ἡμῶν γινομένη· ἐκείνην μὲν γάρ, σαρκωθέντα τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τέξασα, τὸ μυστήριον τῆς ἀναπλάσεως τοῦ γένους ἡμῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου παντὸς ἐπὶ τῆς γῆς τέτοκεν, ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεός, ὁ τὰ διεστῶτα ἑνώσας πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀράμενος· αὕτη δέ, ἐν θείῳ Πνεύματι τὸν Λόγον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ τίκτουσα, ἀεὶ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ μυστήριον τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ τὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἕνωσιν ἀπεργάζεται, ἣν καὶ τὸ θεῖον οὕτω λέγον ὑπαινίττεται λόγιον· «δι' οὗ ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας, ὃ ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς»), ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ ἡ ὑπεράπειρος αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καὶ γνησία ἀγάπη καὶ ὅτι, εἰ βουλοίμεθα, καὶ πάντες ἡμεῖς κατὰ τὸ θεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγιον μήτηρ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίσωμεν καὶ ἴσοι πάντως τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων γενώμεθα, οὐχὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκείνων οὐδὲ κατὰ τὰς περιόδους καὶ τοὺς κόπους οὕσπερ ὑπέστησαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δωρεάν, ἣν πλουσίως ἐξέχεεν ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύειν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἀνεπιστρόφως ἐθέλοντας, καθὼς αὐτὸς τοῦτο βουλόμενος ἀριδήλως βοᾷ· «μήτηρ μου», φησί, «καὶ ἀδελφοί μού εἰσιν οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ποιοῦντες αὐτόν».

Εἶδες πῶς πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ποιοῦντας αὐτὸν εἰς τὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀξίαν ἀνήγαγε καὶ

---

51. Βλ. Ἐφ. 2,14–15.
52. Ἰω. 1,29.

τητά του καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσομε μὲ ὅλο μας τὸν σεβασμό, προτρεπόμενος ἀπὸ τὸ ἄνωθεν Πνεῦμα, ποὺ κινεῖ καὶ φωτίζει τὶς καρδιές μας, σᾶς ἐφανέρωσα αὐτὰ τὰ μυστήρια μὲ σύγγραμμα· ὄχι γιὰ νὰ ἀποδείξω τὸν τρόπο τῆς ἀπόρρητης γεννήσεως αὐτῆς ποὺ ἐγέννησε τὸν Κύριο ἴσον μὲ κάποιον τῶν ἀνθρώπων, μὴ γένοιτο! διότι δὲν μπορεῖ νὰ γίνει αὐτό. Πράγματι, ἄλλη ἦταν ἡ ἔνσαρκη ἀνέκφραστη γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ αὐτήν, κι ἄλλη αὐτὴ ποὺ γίνεται πνευματικῶς ἀπὸ ἐμᾶς. Διότι ἐκείνη ἐγέννησε τὸν σαρκωμένο Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγέννησε τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου ὅλου ἐπάνω στὴν γῆ, ποὺ εἶναι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς ποὺ ἕνωσε στὸν ἑαυτό του τὰ χωριζόμενα[51] καὶ ἐξάλειψε τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου[52]. Αὐτὴ ἐγέννησε θείῳ Πνεύματι τὸν Λόγο τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπεργάζεται στὶς καρδιές μας τὸ μυστήριο τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ τὴν κοινωνία καὶ ἕνωση μὲ τὸν Θεὸ Λόγο, τὴν ὁποία ὑπαινίσσεται τὸ θεῖο λόγιο ποὺ λέγει· «δι' αὐτοῦ ἐλάβαμε στὴν γαστέρα καὶ ἐγκυμονήσαμε καὶ ἐγεννήσαμε πνεῦμα σωτηρίας, τὸ ὁποῖο ἐκυοφορήσαμε ἐπάνω στὴν γῆ»[53], ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ὑπεράπειρη καὶ γνήσια ἀγάπη του πρὸς ἐμᾶς καί, ἐὰν ἐπιθυμοῦμε, ὅλοι ἐμεῖς νὰ διατελέσομε κατὰ τὸ θεῖο λόγιο τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μητέρα καὶ σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω τρόπο καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· νὰ γίνομε ὁπωσδήποτε ἴσοι μὲ τοὺς μαθητὲς καὶ ἀποστόλους του, ὄχι κατὰ τὴν ἀξία ἐκείνων οὔτε κατὰ τὴν χάρη καὶ τὴν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἐξέχεε πλουσίως σ' ὅλους ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν πιστεύουν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθοῦν χωρὶς ἐπιστροφή, ὅπως ὁ ἴδιος ἐπιθυμώντας αὐτὸ καταφανῶς βοᾶ· «μητέρα μου», λέγει, «καὶ ἀδελφοί μου εἶναι ὅσοι ἀκούουν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν πραγματοποιοῦν»[54].

5 Εἶδες πῶς ὅλους, ὅσοι ἀκούουν τὸν λόγο του καὶ τὸν ἐφαρμόζουν, τοὺς ἀνύψωσε στὴν ἀξία τῆς μητέρας του, τοὺς λέγει

53. Ἠσ. 26,18.
54. Λουκᾶ 8,21.

ἀδελφοὺς αὐτοῦ λέγει καὶ συγγενεῖς τούτους πάντας ἀποκαλεῖ; Πλὴν ἐκείνη μὲν κυρίως μήτηρ αὐτοῦ καθέστηκεν ὡς σωματικῶς, καθάπερ ἔφθην εἰπών, ἀφράστως τοῦτον καὶ ἀπειράνδρως ἀποτεκοῦσα, οἱ δέ γε ἅγιοι πάντες κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν συλλαμβάνοντες αὐτὸν ἔχουσιν· καὶ ἐκ μὲν τῆς παναμώμου μητρὸς αὐτοῦ τὴν σάρκα αὐτοῦ τὴν παναμώμητον ἐδανείσατο, ἀντ' αὐτῆς δὲ τὴν θεότητα αὐτῇ ἐδωρήσατο –ὢ ξένου καὶ καινοῦ συναλλάγματος!– ἀπὸ δὲ τῶν ἁγίων σάρκα μὲν οὐ λαμβάνει, μεταδίδωσι δὲ αὐτοῖς τὴν τεθεωμένην σάρκα αὐτοῦ. Καὶ ὅρα μοι τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου. Ἡ μὲν οὖν χάρις τοῦ Πνεύματος, ἤγουν τὸ πῦρ τῆς θεότητος, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐστι καὶ Θεοῦ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς πανάγνου καὶ ἁγίας σαρκὸς τῆς Θεοτόκου καὶ ἐκ τῶν παναχράντων αἱμάτων αὐτῆς, ἐξ ἧς ταύτην ἀναλαβὼν ἰδιοποιήσατο, κατὰ τὸ ὅσιον λόγιον· «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ταύτῃ τοι καὶ μεταδίδωσι τοῖς ἁγίοις ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀχράντου Παρθένου υἱὸς ἐκ μὲν τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ συναϊδίου Πατρὸς αὐτοῦ τὴν χάριν, ὡς εἴρηται, τοῦ Πνεύματος, ἤτοι τὴν θεότητα, καθὼς διὰ τοῦ προφήτου φησί· «καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεῦματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα», δηλαδὴ τὴν πιστεύσασαν, ἐκ δὲ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας τῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀποτεκούσης αὐτόν, τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβεν ἐξ αὐτῆς.

6 Καὶ ὥσπερ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἀμωμήτου σαρκὸς τῆς παναγίας Μητρὸς αὐτοῦ ἣν ἀνέλαβε μεταλαμβάνομεν ἅπαντες· καὶ καθάπερ υἱὸς αὐτῆς καὶ Θεὸς ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν γέγονεν, ἀδελφὸς δὲ ἡμῶν ἐχρημάτισεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς –ὢ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας!– υἱοὶ τῆς Θεοτόκου μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ γινόμεθα, ὡς διὰ τοῦ μετ' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ γεγονότος ὑπεραμώμου καὶ ὑπεραγνώστου γάμου γεννηθέντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξ αὐ-

55. Ἰω. 1,14.

56. Πράξ. 2,17.

ἀδελφούς του καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ ὅλους συγγενεῖς; Πλὴν ὅμως ἐκείνη κυρίως ἔγινε μητέρα του, ἐπειδή, ὅπως ἀνέφερα ἤδη, τὸν ἐγέννησε σωματικῶς, κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ χωρὶς ἄνδρα, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἅγιοι βέβαια τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔχουν κατὰ χάρη καὶ δωρεά. Ἀπὸ τὴν πανάμωμη μητέρα του ἐδανείσθηκε τὴν παναμώμητη σάρκα του, καὶ ἀντὶ αὐτῆς τῆς ἐδώρησε τὴν θεότητα –τί παράξενη καὶ καινὴ συναλλαγή!– ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους δὲν λαμβάνει βέβαια σάρκα, μεταδίδει ὅμως σ' αὐτοὺς τὴν θεωμένη σάρκα του. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου. Ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος λοιπόν, δηλαδὴ τὸ πῦρ τῆς θεότητας, εἶναι τοῦ Σωτῆρος μας καὶ Θεοῦ ἀπὸ τὴν φύση καὶ τὴν οὐσία του, τὸ σῶμα του ὅμως δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πάναγνη καὶ ἁγία σάρκα τῆς Θεοτόκου καὶ ἀπὸ τὰ πανάχραντα αἵματά της, καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνέλαβε καὶ τὴν ἰδιοποιήθηκε, κατὰ τὸ ἱερὸ λόγιο· «καὶ ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα»[55]. Αὐτὴν λοιπὸν μεταδίδει στοὺς ἁγίους ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἄχραντης Παρθένου· ἀπὸ τὴν φύση καὶ τὴν οὐσία τοῦ συναϊδίου Πατρός του μεταδίδει, ὅπως ἐλέχθηκε, τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ τὴν θεότητα, ὅπως λέγει διὰ τοῦ προφήτου· «καὶ θὰ συμβεῖ στὶς ἔσχατες ἡμέρες νὰ διαχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου ἐπάνω σὲ κάθε σάρκα»[56], ποὺ ἐπίστευσε δηλαδή· ἀπὸ τὴν φύση καὶ τὴν οὐσία ὅμως ἐκείνης ποὺ τὸν ἐγέννησε κυρίως καὶ ἀληθῶς μεταδίδει τὴν σάρκα τὴν ὁποία ἀνέλαβε ἀπὸ αὐτήν.

6 Κι ὅπως ἀκριβῶς ὅλοι ἐμεῖς ἐλάβαμε ἀπὸ τὸ πλήρωμά του[57], ἔτσι ὅλοι μεταλαμβάνομε ἀπὸ τὴν ἀμώμητη σάρκα τῆς παναγίας Μητέρας του, τὴν ὁποία ἀνέλαβε ἀπὸ αὐτήν· κι ὅπως ὁ Χριστὸς καὶ Θεός μας ἔγινε υἱός της καὶ Θεός, ἐνῶ διετέλεσε ἀδελφός μας, ἔτσι κι ἐμεῖς –πὼ πὼ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία!– θὰ γίνομε υἱοὶ τῆς Θεοτόκου μητέρας του καὶ ἀδελφοὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ὑπεράμωμο καὶ ὑπεράγνωστο γάμο ποὺ ἔγινε μαζί μ' αὐτὴν καὶ μέσα της, ἐγεν-

57. Ἰω. 1,16.

τῆς, καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν πάντες οἱ ἅγιοι. Ὥσπερ γὰρ ἐκ τῆς συνουσίας καὶ σπορᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἡ Εὔα πρώτη ἔτεκεν καὶ ἐξ ἐκείνης καὶ δι' ἐκείνης πάντες ἐγεννήθησαν ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ἡ Θεοτόκος τὸν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἀντὶ σπορᾶς δεξαμένη συνέλαβε καὶ ἔτεκε μόνον αὐτὸν τὸν Μονογενῆ ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων καὶ μονογενῆ ἐπ' ἐσχάτων ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα· καὶ παυσαμένη τοῦ συλλαμβάνειν καὶ τίκτειν αὕτη, ὁ Υἱὸς αὐτῆς καὶ ἐγέννησε καὶ γεννᾷ καθ' ἑκάστην τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν καὶ φυλάσσοντας τὰς ἁγίας αὐτοῦ ἐντολάς. Ἔπρεπε καὶ γάρ, ἐπεὶ ἡ ἐν φθορᾷ γέννησις ἡμῶν διὰ τῆς γυναικὸς Εὔας ἐγένετο, τὴν πνευματικὴν γέννησιν ἡμῶν καὶ ἀνάπλασιν διὰ τοῦ ἀνδρός, ἤτοι τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ καὶ Θεοῦ, γίνεσθαι. Καὶ ὅρα μοι ἐντεῦθεν τὴν τοῦ λόγου ἀκρίβειαν· ἀνδρὸς θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ ἡ σπορὰ φθαρτοὺς υἱοὺς καὶ θνητοὺς διὰ γυναικὸς ἀπεγέννησε καὶ γεννᾷ· ἀθανάτου καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος Λόγος ἀθάνατα καὶ ἄφθαρτα τέκνα ἀπεγέννησε καὶ ἀεὶ γεννᾷ, ἐκ τῆς Παρθένου πρῶτον αὐτὸς τεχθείς, δηλονότι ἐν ἁγίῳ Πνεύματι.

7 *Κατὰ τοῦτο οὖν δέσποινα καὶ βασιλὶς καὶ κυρία καὶ μήτηρ πάντων τῶν ἁγίων ἡ τοῦ Θεοῦ Μήτηρ ἐστί, οἱ δὲ ἅγιοι πάντες δοῦλοι μὲν αὐτῆς εἰσι, καθὸ Μήτηρ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, υἱοὶ δὲ αὐτῆς, καθὸ ματελαμβάνουσιν ἐκ τῆς παραχράντου σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς (πιστὸς ὁ λόγος· ἡ γὰρ σὰρξ τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου ἐστὶ σάρξ)· καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεωθείσης τοῦ Κυρίου σαρκὸς μεταλαμβάνοντες, ζωὴν αἰώνιον μεταλαμβάνειν ὁμολογοῦμέν τε καὶ πιστεύομεν, εἰ μή τι ἀναξίως καὶ εἰς κατάκριμα ἑαυτῶν ταύτην μᾶλλον ἐσθίομεν. Συγγενεῖς δὲ αὐτῆς τρισσῶς οἱ ἅγιοί εἰσι· καθ' ἕνα μὲν τρόπον ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ καὶ τῆς αὐτῆς πνοῆς εἴτ' οὖν ψυχῆς συγγένειαν ἔχουσι· κατὰ δεύτερον δέ, ὅτι ἐκ τῆς προσληφθείσης σαρκὸς αὐτῆς κοινωνίαν καὶ μετουσίαν ἔχουσι μετ'*

νήθηκε ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ αὐτὸν πάλι ὅλοι οἱ ἅγιοι. Πράγματι, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν συνουσία καὶ τὴν σπορὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐγέννησε πρώτη ἡ Εὕα καὶ ἀπὸ ἐκείνην καὶ μέσω ἐκείνης ἐγεννήθηκαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἔτσι καὶ ἡ Θεοτόκος ἀντὶ σπορᾶς ἐδέχθηκε καὶ συνέλαβε τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατρὸς κι ἐγέννησε μόνον αὐτὸν τὸν Μονογενῆ πρὸ αἰώνων ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ μονογενῆ καὶ ἔνσαρκο ἀπὸ αὐτὴν στὶς ἔσχατες ἡμέρες. Καὶ ὅταν ἔπαυσε αὐτὴ νὰ συλλαμβάνει καὶ νὰ γεννᾶ, ὁ Υἱός της ἐγέννησε καὶ γεννᾶ κάθε ἡμέρα ὅσους πιστεύουν σ' αὐτὸν καὶ φυλάσσουν τὶς ἅγιες ἐντολές του. Διότι ἔπρεπε, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν γυναῖκα Εὕα ἡ γέννησή μας ὁδηγήθηκε σὲ φθορά, μὲ τὸν ἄνδρα, δηλαδὴ τὸν δεύτερο Ἀδὰμ καὶ Θεό, νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ πνευματικὴ γέννησή μας καὶ ἀνάπλαση. Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, τὴν ἀπὸ ἐδῶ ἀκρίβεια τοῦ λόγου· ἡ σπορὰ ἑνὸς θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ ἀνδρὸς ἐγέννησε καὶ γεννᾶ μὲ γυναῖκα φθαρτοὺς καὶ θνητοὺς υἱούς· ὁ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος Λόγος τοῦ ἀθανάτου καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐγέννησε καὶ γεννᾶ πάντοτε ἀθάνατα καὶ ἄφθαρτα τέκνα, ἀφοῦ πρῶτα αὐτὸς ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο, ἐν ἁγίω Πνεύματι βεβαίως.

7 Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ λοιπὸν εἶναι δέσποινα καὶ βασίλισσα, κυρία καὶ μητέρα ὅλων τῶν ἁγίων, ἐνῶ οἱ ἅγιοι εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅλοι δοῦλοι της, ἐπειδὴ εἶναι Μητέρα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου υἱοὶ αὐτῆς, ἐφ' ὅσον μεταλαμβάνουν ἀπὸ τὴν πανάχραντη σάρκα τοῦ Υἱοῦ της (ὁ λόγος εἶναι πιστός»[58]· διότι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου, εἶναι σάρκα τῆς Θεοτόκου), καὶ μεταλαμβάνοντας ἀπὸ αὐτὴν τὴν θεωθεῖσα σάρκα τοῦ Κυρίου, ὁμολογοῦμε· καὶ πιστεύομε ὅτι μεταλαμβάνομε αἰώνια ζωή, ἐὰν βέβαια δὲν τὴν τρῶμε ἀναξίως καὶ μᾶλλον σὲ κρῖμα τῶν ἑαυτῶν μας. Συγγενεῖς πάλι αὐτῆς εἶναι τριπλῶς οἱ ἅγιοι· κατὰ ἕναν τρόπο ἐφ' ὅσον προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο πηλὸ καὶ τὴν ἴδια πνοή, δηλαδὴ ἔχουν ψυχῆς συγγένεια· δεύτερον, ἐφ' ὅσον προσέλαβαν ἀπὸ τὴν σάρκα της εὑρίσκονται μαζί της σὲ

58. Α' Τιμ. 1,15. 3,1 ἑ.

αὐτῆς· καθ' ἕτερον δέ, ὅτι διὰ τὴν κατὰ Πνεῦμα ἐγγινομένην ἁγιωσύνην αὐτοῖς δι' αὐτῆς ἐν ἑαυτῷ ἕκαστος συλλαμβάνων ὁμοίως ἔχει τὸν τῶν ἁπάντων Θεόν, καθάπερ κἀκείνη τοῦτον ἔσχεν ἐν ἑαυτῇ· εἰ γὰρ καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἀπεγέννησεν, ἀλλ' ὅλον αὐτὸν καὶ πνευματικῶς ἐν ἑαυτῇ πάντοτε εἶχε καὶ νῦν ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει ἀχώριστον.

8 *Τοῦτο τοίνυν τὸ τῶν γάμων μυστήριον, ὃ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ ἐποιήσατο ὁ Πατήρ, ὁ συναΐδιος καὶ ὁμότιμος· καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.*

ια'. Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου· «καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν».

1 *Τίνες οὖν ἦσαν οἱ ἀπεσταλμένοι; Οἱ προφῆται, φησί. Τίνες οἱ κεκλημένοι; Τῶν Ἰουδαίων οἱ παῖδες· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ τότε καὶ ἐξ ἀρχῆς κεκλημένοι, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἀκοῦσαι αὐτῶν. «Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν». Ποίους λέγει δούλους; Τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ. Τί δέ ἐστι τὸ ἄριστον; Ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, ἣν προητοίμασε τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ταύρους δὲ τίνας λέγει καὶ σιτιστά; Αὐτὸν τὸν τῆς Παρθένου Υἱὸν*

κοινωνία καὶ σὲ μετουσία· καὶ τρίτον, ἐφ' ὅσον αὐτοὶ ἁγιάσθηκαν κατὰ Πνεῦμα δι' αὐτῆς ὁ καθένας μέσα του μπορεῖ νὰ συλλαμβάνει ὁμοίως τὸν Θεὸ τῶν ὅλων, ὅπως κι ἐκείνη εἶχε αὐτὸν μέσα της. Διότι, παρ' ὅλο ποὺ τὸν ἐγέννησε σωματικῶς, ὅλον αὐτὸν τὸν εἶχε μέσα της πάντοτε καὶ πνευματικῶς καὶ ὁμοίως τὸν ἔχει ἀχώριστο τώρα καὶ πάντοτε.

8 Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ μυστήριο τῶν γάμων, τὸ ὁποῖο ἐπραγματοποίησε ὁ Πατήρ, ὁ συναΐδιος καὶ ὁμότιμος, γιὰ τὸν μονογενῆ του Υἱό· καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους του νὰ καλέσουν τοὺς προσκεκλημένους στοὺς γάμους καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἔλθουν.

ια. Στὸ ρητὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους του νὰ καλέσουν στοὺς γάμους τοὺς προσκεκλημένους καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἔλθουν»[59].

1 Ποιοί λοιπὸν ἦσαν ἀπεσταλμένοι; Οἱ προφῆτες, λέγει. Ποιοί οἱ προσκεκλημένοι; Τὰ παιδιὰ τῶν Ἰουδαίων· διότι ἐκεῖνοι ἦσαν τότε ἀρχικῶς οἱ προσκεκλημένοι, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀκούσουν. «Πάλι ἀπέστειλε ἄλλους δούλους λέγοντας· νὰ εἰπεῖτε στοὺς προσκεκλημένους, νὰ ἑτοίμασα τὸ ἄριστό μου, οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτευτὰ εἶναι σφαγμένα κι ὅλα ἕτοιμα· ἐλᾶτε στοὺς γάμους. Αὐτοὶ ὅμως ἀμέλησαν καὶ ἐπῆγαν ἄλλος στὸν ἀγρό του, ἄλλος στὸ ἐμπορικό του· ἄλλοι πάλι ἐκράτησαν τοὺς δούλους του, τοὺς ἔβρισαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν». Ποιούς λέγει δούλους; Τοὺς ἀποστόλους του. Καὶ ποιό εἶναι τὸ ἄριστο; Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία προετοίμασε γιὰ τοὺς κατὰ πρόθεση κλητοὺς ὄντας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου[60]. Ποιούς λέγει ταύρους καὶ σιτευτά; Αὐτὸν τὸν Υἱὸ τῆς Παρθένου καὶ

59. Ματθ. 22,3–14.
60. Βλ. Ρωμ. 8,28. Ματθ. 26,34.

καὶ Θεόν, τὸν μόσχον ὄντα τῇ θεότητι σιτευτόν· οὗτος γὰρ καὶ ταῦρός ἐστι τῇ δυνάμει ὄντως ἀήττητος, πληθυντικῶς δὲ ταύρους ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὅτι εἰς πολλὰ μερίζεται ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ καὶ μία ἑκάστη μερὶς ἡ ἐξ αὐτοῦ ὅλος ἐκεῖνος πάλιν ἐστί, τοσοῦτον ὢν δυνατός, ὅτι καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῶν λαμβανόντων αὐτὸν ἀποτρέπεται ἅπαντας κἀκείνοις δύναμιν δίδωσιν, ὥστε νικῆσαι τὸν κόσμον καὶ δυνηθῆναι γενέσθαι αὐτοὺς υἱοὺς Θεοῦ. Ἀμνὸς δὲ λέγεται ὁ πανάμωμος ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἐνιαύσιος, κριὸς δὲ ὡς κεράτων δίκην τὸν σταυρὸν ἐπιφερόμενος ἄνωθεν, δι' οὗ καὶ τὴν πληγὴν καιρίαν τῷ ἀντιπάλῳ δέδωκε καὶ εἰς ὃν ἐκεῖνοι τοῦτον σταυρώσαντες ἀπέκτειναν. Ἄλλους δὲ δούλους φησὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους αὐτοῦ, οὓς καὶ ἀπέστειλε παραγγείλας αὐτοῖς εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπελθεῖν καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖν, πορευθῆναι δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ· οἱ δὲ οὐδὲ τούτους ἐδέξαντο, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὕβρισαν καὶ ἔτυψαν, τοὺς δὲ καὶ ἀπέκτειναν, ἐξ ὧν καὶ Στέφανος ὁ πρῶτος τῶν μαρτύρων ὑπάρχει. «Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε». Τοὺς ἀσεβεῖς Ἑβραίους φησίν, οὓς καὶ κατέσφαξε, διὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐφόδου τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν αὐτῶν ἐργασάμενος. Στρατεύματα δὲ Θεοῦ καὶ οἱ πονηροὶ λέγονται, εἰς τιμωρίαν ἑτέρων πονηρῶν ἐκπεμπόμενοι, καθὼς φησι διὰ Μωϋσέως ὁ Θεός· «ἐπαποστελῶ εἰς αὐτοὺς θυμὸν καὶ ὀργήν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν».

2 *«Τότε τοίνυν λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν καὶ ὅσους ἂν εὕρητε καλέσατε εἰς τοὺς γά-*

---

61. Ἰω. 1,12.
62. Α΄ Πέτρ. 1,19.
63. Λευιτ. 12,6. Ἰεζ. 46,13 ἑ.

Θεό, ποὺ εἶναι ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς τῆς θεότητας. Πράγματι, αὐτὸς εἶναι ὁ ταῦρος, στὴν δύναμη ὄντως ἀήττητος, καὶ ἐκάλεσε πληθυντικῶς τὸν ἑαυτό του ταύρους, διότι ἡ ἁγία του σάρκα διαιρεῖται σὲ πολλὰ καὶ ἡ κάθε μία μερίδα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι πάλι ὅλος ἐκεῖνος· κι εἶναι τόσο πολὺ δυνατός, διότι καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐκείνων ποὺ τὸν λαμβάνουν τοὺς ἀποτρέπει ὅλους καὶ σ' ἐκείνους δίνει δύναμη, ὥστε νὰ νικήσουν τὸν κόσμο καὶ νὰ μπορέσουν νὰ γίνουν κι αὐτοὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ[61]. «Ἀμνὸς» πάλι λέγεται ὁ πανάμωμος ἀμνὸς[62] τοῦ Θεοῦ ὡς ἐνιαύσιος[63], κριὸς ἐπειδὴ φέρει ἐπάνω του τὸν σταυρὸ ὡς κέρατα, μὲ τὸν ὁποῖο ἔδωσε στὸν ἀντίπαλο καίρια τὴν πληγὴ καὶ στὸν ὁποῖο ἐκεῖνοι τὸν ἐσταύρωσαν καὶ τὸν ἐσκότωσαν. «Ἄλλους δούλους» λέγει τοὺς ἁγίους του ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε παραγγέλλοντάς τους νὰ μὴ πορευθοῦν στὴν ὁδὸ τῶν ἐθνῶν καὶ νὰ μὴ εἰσέλθουν στὴν πόλη τῶν Σαμαρειτῶν, ἀλλὰ νὰ πορευθοῦν μᾶλλον πρὸς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ[64]. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε αὐτοὺς ἐδέχθηκαν, ἀλλ' ἄλλους ἔβρισαν καὶ ἐκτύπησαν, κι ἄλλους ἐσκότωσαν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὑπάρχει καὶ ὁ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυρας[65]. «Μόλις τὸ ἄκουσε ὁ βασιλεὺς ὀργίσθηκε καὶ στέλλοντας τὰ στρατεύματά του ἐσκότωσε τους φονεῖς ἐκείνους καὶ ἔκαψε τὴν πόλη τους». Τοὺς ἀσεβεῖς Ἑβραίους ἐννοεῖ, τοὺς ὁποίους καὶ κατέσφαξε, ἐργαζόμενος τὴν τέλεια ἐρήμωσή τους μὲ τὴν ἔφοδο τῶν Ρωμαίων. Στρατεύματα τοῦ Θεοῦ λέγονται καὶ οἱ πονηροί, οἱ ὁποῖοι στέλλονται γιὰ τιμωρία ἄλλων πονηρῶν, ὅπως λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωϋσέως· «θὰ ἀποστείλω ἐναντίον τους θυμὸ καὶ ὀργή, ἀποστολὴ μὲ πονηροὺς ἀγγέλους»[66].

2 «Τότε λοιπὸν λέγει στοὺς δούλους του· ὁ γάμος βέβαια εἶναι ἕτοιμος, οἱ προσκεκλημένοι ὅμως δὲν ἦταν ἄξιοι· πηγαίνετε λοιπὸν στὰ σταυροδρόμια καὶ ὅσους εὑρεῖτε, νὰ τοὺς καλέσετε

64. Ματθ. 10,5-6.
65. Πράξ. 6,8.
66. Ψαλμ. 77,49.

μους». Εἶδες ἀκολουθίαν πραγμάτων; Εἶδες παραβολῆς ἀκρίβειαν; «Τότε» γάρ φησι. «Τότε». Πότε; Ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι δηλονότι, κληθέντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, οὐ μόνον οὐκ ἠνέσχοντο ἀκοῦσαι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαντες αὐτοὺς ἀπέκτειναν, τότε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη. «Καὶ ἐξελθόντες», φησίν, «οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδούς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον πονηρούς τε καὶ ἀγαθοὺς καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων». Τὴν γὰρ οἰκουμένην περιελθόντες οἱ ἀπόστολοι πᾶσαν, ἐκήρυξαν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τοὺς ὑπακούσαντας πάντας εἰς μίαν συνήγαγον θεογνωσίας πίστιν πονηρούς τε ἅμα τοῖς τρόποις καὶ ἀγαθούς, μεταβαλλομένους δηλονότι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγομένους. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ «συνήγαγον»· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἑξῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν διδασκόμεθα. Φησὶ γάρ· «εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου καὶ λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη. Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί». Ὁρᾷς ὅπως τοὺς μεταβαλλομένους τὸν τρόπον συνάγεσθαι εἰς τοὺς γάμους λέγει, τοὺς δὲ μετὰ πονηρίας ἢ κακίας τινός, κἂν εἰσέλθωσι, πάλιν μετ᾽ αἰσχύνης ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐκβάλλεσθαι, οὓς καὶ διακόνους καλεῖ; Οἱ οὖν ἀνακείμενοι ἐν τοῖς γάμοις οἱ ἅγιοί εἰσιν. Αὐτὸν δὲ τὸν μὴ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου, οἶδα ὅτι τινὲς τοὺς ἐν πορνείᾳ μόνον καὶ μοιχείᾳ καὶ φόνοις τὰ ἑαυτῶν καταρρυπώσαντας σώματα λογίζονται εἶναι. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· πάντα γὰρ τὸν ὑπὸ οἱουδηποτοῦν πάθους ἢ κακίας λέγει ρερυπωμένον. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί,

στοὺς γάμους». Εἶδες ἀκολουθία πραγμάτων; Εἶδες ἀκρίβεια παραβολῆς; «Τότε», λέγει. «Τότε»; Πότε; Ὅταν δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι, προσκεκλημένοι στὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ὄχι μόνο δὲν ἀνέχθηκαν νὰ τοὺς ἀκούσουν, ἀλλὰ τοὺς ἔβρισαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, τότε τοὺς ἀπέστειλε σ' ὅλον τὸν κόσμο καὶ σ' ὅλα τὰ ἔθνη. «Καὶ ἐξερχόμενοι», λέγει, «ἐκεῖνοι οἱ δοῦλοι στὶς ὁδούς, συγκέντρωσαν ὅλους ὅσους εὑρῆκαν, πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ ἐγέμισε ἡ αἴθουσα τοῦ γαμηλίου συμποσίου ἀπὸ τοὺς συνδαιτημόνες». Πράγματι, οἱ ἀπόστολοι περιῆλθαν ὅλην τὴν οἰκουμένη, καὶ ἐκήρυξαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλους ὅσοι ὑπάκουσαν τοὺς συγκέντρωσαν σὲ μία πίστη θεογνωσίας, καὶ τοὺς πονηροὺς στοὺς τρόπους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς συγχρόνως, οἱ ὁποῖοι βεβαίως ἄλλαξαν καὶ ἐπανοδηγήθηκαν στὴν ἀρετή. Αὐτὸ λοιπὸν δηλώνει τὸ «συγκέντρωσαν»· ἀλλ' ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἑπόμενα πάλι αὐτὸ τὸ ἴδιο διδασκόμαστε. Διότι λέγει· «εἰσερχόμενος ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδεῖ τοὺς συνδαιτημόνες, εἶδε ἐκεῖ κάποιον ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἐφοροῦσε ἔνδυμα γάμου καὶ τοῦ λέγει· φίλε, πῶς εἰσῆλθες ἐδῶ χωρὶς ἔνδυμα γάμου; Ἐκεῖνος ἔμεινε ἄφωνος. Τότε εἶπε ὁ βασιλεὺς στοὺς διακόνους· νὰ δέσατε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του, καὶ νὰ τὸν πάρετε καὶ νὰ τὸν πετάξετε στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο· διότι πολλοὶ εἶναι οἱ κλητοί, λίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί». Βλέπεις πῶς λέγει νὰ συγκεντρωθοῦν στοὺς γάμους ὅσοι ἀλλάζουν τρόπο ζωῆς, ἐνῶ ὅσοι διατηροῦν τὴν πονηρία ἢ κάποια κακία, κι ἂν ἀκόμη εἰσέλθουν, λέγει νὰ ἐκβληθοῦν πάλι μὲ αἰσχύνη ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ὁποίους καλεῖ καὶ διακόνους; Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ παρακάθονται στοὺς γάμους εἶναι οἱ ἅγιοι. Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ἔνδυμα γάμου, γνωρίζω ὅτι σκέπτονται μερικοὶ ὅτι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κατασπιλώνουν τὰ σώματά τους στὴν πορνεία μόνο, στὴν μοιχεία καὶ τοὺς φόνους. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν εἶναι δυνατόν· διότι μολυσμένο λέγει τὸν καθένα ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ ὁποιοδήποτε πάθος ἢ κακία. Καὶ ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτό, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «μὴ πλανᾶσθε, οὔτε οἱ πόρνοι, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ μαλθακοί, οὔτε οἱ ἀρσενοκοῖτες, οὔτε οἱ

μους». Εἶδες ἀκολουθίαν πραγμάτων; Εἶδες παραβολῆς ἀκρίβειαν; «Τότε» γάρ φησι. «Τότε». Πότε; Ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι δηλονότι, κληθέντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, οὐ μόνον οὐκ ἠνέσχοντο ἀκοῦσαι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαντες αὐτοὺς ἀπέκτειναν, τότε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη. «Καὶ ἐξελθόντες», φησίν, «οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδούς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον πονηρούς τε καὶ ἀγαθοὺς καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων». Τὴν γὰρ οἰκουμένην περιελθόντες οἱ ἀπόστολοι πᾶσαν, ἐκήρυξαν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τοὺς ὑπακούσαντας πάντας εἰς μίαν συνήγαγον θεογνωσίας πίστιν πονηρούς τε ἅμα τοῖς τρόποις καὶ ἀγαθούς, μεταβαλλομένους δηλονότι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγομένους. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ «συνήγαγον»· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἑξῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν διδασκόμεθα. Φησὶ γάρ· «εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου καὶ λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη. Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί». Ὁρᾷς ὅπως τοὺς μεταβαλλομένους τὸν τρόπον συνάγεσθαι εἰς τοὺς γάμους λέγει, τοὺς δὲ μετὰ πονηρίας ἢ κακίας τινός, κἂν εἰσέλθωσι, πάλιν μετ᾽ αἰσχύνης ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐκβάλλεσθαι, οὓς καὶ διακόνους καλεῖ; Οἱ οὖν ἀνακείμενοι ἐν τοῖς γάμοις οἱ ἅγιοί εἰσιν. Αὐτὸν δὲ τὸν μὴ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου, οἶδα ὅτι τινὲς τοὺς ἐν πορνείᾳ μόνον καὶ μοιχείᾳ καὶ φόνοις τὰ ἑαυτῶν καταρρυπώσαντας σώματα λογίζονται εἶναι. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· πάντα γὰρ τὸν ὑπὸ οἱουδηποτοῦν πάθους ἢ κακίας λέγει ρερυπωμένον. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί,

στοὺς γάμους». Εἶδες ἀκολουθία πραγμάτων; Εἶδες ἀκρίβεια παραβολῆς; «Τότε», λέγει. «Τότε»; Πότε; Ὅταν δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι, προσκεκλημένοι στὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ὄχι μόνο δὲν ἀνέχθηκαν νὰ τοὺς ἀκούσουν, ἀλλὰ τοὺς ἔβρισαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, τότε τοὺς ἀπέστειλε σ' ὅλον τὸν κόσμο καὶ σ' ὅλα τὰ ἔθνη. «Καὶ ἐξερχόμενοι», λέγει, «ἐκεῖνοι οἱ δοῦλοι στὶς ὁδούς, συγκέντρωσαν ὅλους ὅσους εὗρῆκαν, πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ ἐγέμισε ἡ αἴθουσα τοῦ γαμηλίου συμποσίου ἀπὸ τοὺς συνδαιτημόνες». Πράγματι, οἱ ἀπόστολοι περιῆλθαν ὅλην τὴν οἰκουμένη, καὶ ἐκήρυξαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλους ὅσοι ὑπάκουσαν τοὺς συγκέντρωσαν σὲ μία πίστη θεογνωσίας, καὶ τοὺς πονηροὺς στοὺς τρόπους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς συγχρόνως, οἱ ὁποῖοι βεβαίως ἄλλαξαν καὶ ἐπανοδηγήθηκαν στὴν ἀρετή. Αὐτὸ λοιπὸν δηλώνει τὸ «συγκέντρωσαν»· ἀλλ' ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἑπόμενα πάλι αὐτὸ τὸ ἴδιο διδασκόμαστε. Διότι λέγει· «εἰσερχόμενος ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδεῖ τοὺς συνδαιτημόνες, εἶδε ἐκεῖ κάποιον ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἐφοροῦσε ἔνδυμα γάμου καὶ τοῦ λέγει· φίλε, πῶς εἰσῆλθες ἐδῶ χωρὶς ἔνδυμα γάμου; Ἐκεῖνος ἔμεινε ἄφωνος. Τότε εἶπε ὁ βασιλεὺς στοὺς διακόνους· νὰ δέσατε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του, καὶ νὰ τὸν πάρετε καὶ νὰ τὸν πετάξετε στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο· διότι πολλοὶ εἶναι οἱ κλητοί, λίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοί». Βλέπεις πῶς λέγει νὰ συγκεντρωθοῦν στοὺς γάμους ὅσοι ἀλλάζουν τρόπο ζωῆς, ἐνῶ ὅσοι διατηροῦν τὴν πονηρία ἢ κάποια κακία, κι ἂν ἀκόμη εἰσέλθουν, λέγει νὰ ἐκβληθοῦν πάλι μὲ αἰσχύνη ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ὁποίους καλεῖ καὶ διακόνους; Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ παρακάθονται στοὺς γάμους εἶναι οἱ ἅγιοι. Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ἔνδυμα γάμου, γνωρίζω ὅτι σκέπτονται μερικοὶ ὅτι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κατασπιλώνουν τὰ σώματά τους στὴν πορνεία μόνο, στὴν μοιχεία καὶ τοὺς φόνους. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν εἶναι δυνατόν· διότι μολυσμένο λέγει τὸν καθένα ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ ὁποιοδήποτε πάθος ἢ κακία. Καὶ ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτό, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «μὴ πλανᾶσθε, οὔτε οἱ πόρνοι, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ μαλθακοί, οὔτε οἱ ἀρσενοκοῖτες, οὔτε οἱ

οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οἱ καὶ εἰδωλολάτραι δηλονότι, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοίδοροι», προσθήσω δὲ οὔτε οἱ μῖσος πρός τινα ἀδελφὸν ἢ φθόνον ἔχοντες, «βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν», οὐδὲ μερίδα ἔχουσιν ἐν τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁρᾷς πῶς τὸ τῆς ψυχῆς ἔνδυμα πᾶσα πονηρία καὶ ἁμαρτία μολύνει καὶ ἡμᾶς ποιεῖ τῆς βασιλείας ἐκβάλλεσθαι;

ιβ'. Ὅτι οὐ χρὴ πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς εἰς ἀρετὴν προκοπῆς τε καὶ τελειώσεως τὰ κεκρυμμένα μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐρευνᾶν τῶν ἀμυήτων τινά· καὶ ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου ἐλεύσει πάντες ἀλλήλους γνωρίζουσιν οἱ ἅγιοι.

1 Τοιγαροῦν ἐάσωμεν τὰς ματαίας καὶ ἀνωφελεῖς συζητήσεις καὶ μὴ τὰ τοῦ καιροῦ πρὸ καιροῦ μανθάνειν σπουδάζωμεν, πειθώμεθα δὲ μᾶλλον οὕτω λέγοντι τῷ Δεσπότῃ. «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς». Ἐρευνᾶτε καὶ μὴ πολυπραγμονεῖτε. Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς καὶ μὴ ἔξωθεν τῶν ἁγίων Γραφῶν συζητήσεις ποιεῖσθε. Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ἵνα περὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης διδασκησθε· περὶ πίστεως, ἵνα μὴ παντὶ ἀνέμῳ συμπεριφέρησθε κατὰ τὴν κυβείαν τῶν ἀστηρίκτων ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ δογμάτων ὀρθῶν τῆς ἀποστολικῆς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας στερεοῦσθε καὶ τὸν «λόγον ὀρθοτομεῖτε» αὐτῆς. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς πίστεως καρπὸν καὶ τὸ ἐκ ταύτης ὄφελος διὰ τῆς πράξε-

---

67. Β' Κορ. 6,9–10. Κολ. 3,5.
68. Βλ. Τίτ. 3,9.

κλέπτες, οὔτε οἱ πλεονέκτες, ποὺ εἶναι βεβαίως καὶ εἰδωλολάτρες, οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε οἱ ὑβριστές», καὶ προσθέτω οὔτε ὅσοι μισοῦν κάποιον ἀδελφὸ ἢ ἔχουν φθόνο «θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ»[67], οὔτε ἔχουν μερίδιο στὴν εὐφροσύνη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις πῶς κάθε πονηρία καὶ ἁμαρτία μολύνει τὸ ἔνδυμα τῆς ψυχῆς κι ἐμᾶς μᾶς ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν βασιλεία;

ιβ. Ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀμυήτους νὰ ἐρευνᾶ τὰ κρυμμένα μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν καὶ τὴν προκοπὴ καὶ τελείωση στὴν ἀρετή, καὶ ὅτι κατὰ τὴν δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου ὅλοι οἱ ἅγιοι θὰ γνωρίζονται μεταξύ τους.

1 Ἂς ἀφήσομε λοιπὸν τὶς μάταιες καὶ ἀνωφελεῖς συζητήσεις[68] καὶ ἂς φροντίζομε νὰ μὴ μαθαίνομε τὰ τοῦ καιροῦ ἀκαίρως· ἂς ὑπακούομε μᾶλλον στὸν Δεσπότη ποὺ λέγει, «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές»[69]. Ἐρευνᾶτε καὶ μὴ πολυπραγμονεῖτε. Ἐρευνᾶτε τὶς Γραφὲς καὶ μὴ συζητεῖτε ἔξω ἀπὸ τὶς ἅγιες Γραφές. Ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές, γιὰ νὰ διδάσκεσθε γιὰ τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη· γιὰ τὴν πίστη, ὥστε νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε σὲ κανένα ἄνεμο σύμφωνα μὲ τὴν ἀστάθεια τῶν ἀσταθῶν ἀνθρώπων[70], ἀλλὰ νὰ στερεώνεσθε μὲ τὰ ὀρθὰ δόγματα τῆς ἀποστολικῆς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ «νὰ διδάσκεσθε ὀρθῶς τὸν λόγο»[71] της. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ θὰ διδαχθεῖτε νὰ ζητεῖτε τὸν καρπὸ τῆς πίστεως καὶ τὸ ὄφελος ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὴν πραγμάτω-

---

69. Ἰω. 5,39.
70. Βλ. Ἐφ. 4,14.
71. Β΄ Τιμ. 2,15.

ως τῶν ἐντολῶν τοῦ ἐκζητεῖν διδαχθήσεσθε καί, ὅταν εὑρεῖν τοῦτο δυνηθῆτε, τηνικαῦτα καὶ τὴν ἐλπίδα ἀκαταίσχυντον κτήσεσθε καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐν αὐτῇ ὁλικὴν ἕξετε. Ἄλλως γὰρ ἀδύνατον παντὶ ἀνθρώπῳ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην τελείαν κτήσασθαι, εἰ μὴ διὰ πίστεως ἀκραιφνοῦς καὶ ἐλπίδος βεβαίας καὶ ἀδιστάκτου. Τί οὖν καταλιπόντες τὸ ἀνακρίνειν ἑαυτοὺς περὶ τούτων, καὶ εἰ ἄρα πίστιν ἔσχομεν πρὸς τὸν Θεὸν τοιαύτην οἵαν αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ καὶ κρῖναι μέλλων καὶ ἀπαιτῆσαι ταύτην ἡμᾶς λέγει, τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς πολυπραγμονοῦμεν, καὶ ταῦτα, μηδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδότες ποσῶς;

2 *Ὁποία δέ ἐστιν ἡ πίστις ἣν ἀπαιτούμεθα πρὸς Θεοῦ καὶ ποταπὴ ἣν ὀφείλομεν πρὸς αὐτὸν ἔχειν, αὐτὸς οὗτος διὰ τῶν εὐαγγελίων ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπών· «ὁ θέλων ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι· ὅστις γὰρ ἔρχεται πρός με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής». Καὶ πάλιν· «ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ», ἐν τοῖς εἰρημένοις δηλονότι, «ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου μου», ἤγουν τῆς τῶν ἐντολῶν μου ἐκπληρώσεως, «εἰς ζωὴν αἰώνιον εὑρήσει αὐτήν». Ἠκούσατε τῆς πίστεως τὰ γνωρίσματα; Ἀρκεῖσθε τοῖς εἰρημένοις ἢ ἔτι χρείαν ἔχετε καὶ τῶν ἑξῆς ἀναμνησθῆναι; Εἰ οὖν βούλεσθε μαθεῖν ὅτι τοιαύτην πίστιν ἀπαιτεῖ ἡμᾶς ὁ Θεός, ὥστε μηδὲ περὶ τῆς παρούσης ταύτης ζωῆς τὸ καθόλου φροντίζειν πιστεύοντας εἰς αὐτόν, ἐξ αὐτοῦ μάθετε ἀκριβῶς τοῦ Κυρίου οὕτω διαρρήδην βοῶντος· «μὴ μεριμνήσητε*

72. Λουκᾶ 9,23.
73. Λουκᾶ 14,26.

ση τῶν ἐντολῶν καί, ὅταν μπορέσετε νὰ τὸ εὑρεῖτε, ἀμέσως τότε θὰ ἀποκτήσετε ἀκαταίσχυντη τὴν ἐλπίδα καὶ θὰ ἔχετε μέσα σας ὁλικὴ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό. Διότι ἀλλιῶς εἶναι ἀδύνατο στὸν κάθε ἄνθρωπο νὰ ἀποκτήσει τὴν τελεία ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, παρὰ μόνο μὲ τὴν ἀκέραια πίστη, τὴν βεβαία καὶ ἀδίστακτη ἐλπίδα. Γιατί λοιπόν, ἐγκαταλείποντας τὴν ἐξέταση τῶν ἑαυτῶν μας γι' αὐτά, καὶ ἰδίως ἐὰν ἔχομε πίστη πρὸς τὸν Θεὸ τόση ὅση λέγει ἐκεῖνος, ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς κρίνει, ὅτι θ' ἀπαιτήσει ἀπὸ μᾶς, πολυεξετάζομε τὰ ἐπάνω ἀπὸ μᾶς, καὶ μάλιστα ἐνῶ δὲν γνωρίζομε καθόλου οὔτε τί ὑπάρχει ἐμπρὸς στὰ πόδια μας;

2 Καὶ ποιά εἶναι ἡ πίστη τὴν ὁποία ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς ὁ Θεὸς καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ ποὺ ὀφείλομε νὰ ἔχομε πρὸς αὐτόν, μᾶς τὸ ἐδήλωσε αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ τὰ εὐαγγέλια, λέγοντας· «ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἔλθει ὀπίσω μου, ἂς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του, ἂς σηκώσει τὸν σταυρό του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθήσει»[72]· «ὅποιος ὅμως ἔρχεται πρὸς ἐμένα καὶ δὲν μισεῖ τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὶς ἀδελφές του καὶ ἀκόμη τὴν ἴδια τὴν ψυχή του δὲν μπορεῖ νὰ γίνει μαθητής του»[73]. Καὶ πάλι· «ἐκεῖνος ποὺ θὰ εὕρει τὴν ζωή του», σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω δηλαδή, «θὰ τὴν χάσει»[74]· καὶ αὐτὸς ποὺ θὰ χάσει τὴν ζωή του ἐξαιτίας μου καὶ ἐξαιτίας τοῦ εὐαγγελίου μου», δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν μου, «θὰ τὴν εὕρει στὴν αἰώνια ζωή»[75]. Ἀκούσατε τὰ γνωρίσματα τῆς πίστεως; Ἀρκεῖσθε μὲ τὰ λεγόμενα ἢ χρειάζεσθε ἀκόμη νὰ θυμηθεῖτε καὶ τὰ ἑξῆς; Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμεῖτε νὰ μάθετε ὅτι τέτοια πίστη ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὁ Θεός, ὥστε πιστεύοντας σ' αὐτὸν νὰ μὴ φροντίζομε καθόλου γι' αὐτὴν τὴν παροῦσα ζωή, θὰ τὸ μάθετε ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο ποὺ τὸ βοᾶ σαφῶς. «Μὴ μεριμνήσετε γιὰ τὸ αὔριο, τί θὰ φᾶτε δηλαδὴ ἢ τί θὰ πιεῖτε ἢ τί θὰ ἐνδυθεῖτε»[76].

---

74. Ματθ. 10,39.
75. Μάρκ. 8,35. Ματθ. 16,25.
76. Ματθ. 6,25.34.

περὶ τῆς αὔριον τί φάγητε ἢ τί πίητε ἢ τί ἐνδύσησθε». Κατὰ μικρὸν δὲ ἀνάγων ἐπὶ τὰ τελεώτερά φησιν· «ἐάν τίς σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ τῷ αἴροντι τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει». Καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν πίστεως εὔχεσθαι καὶ ἀγαπᾶν κελεύει τοὺς ἐχθροὺς καὶ καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς εὔχεσθαι. Καὶ ἄλλα πλείονα κελεύει ποιεῖν ἡμᾶς ἐξ ὧν πρότερον δηλονότι δείκνυται ἡ πρὸς αὐτὸν πίστις ἡμῶν, καὶ τότε τὸ πιστοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι λέγειν χρεών· χωρὶς γὰρ τούτων νεκρὰ ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡμεῖς νεκροὶ δηλονότι.

3 *Ἐρεύνησον τοιγαροῦν σεαυτὸν ἀκριβῶς, ὦ οὗτος· καὶ ἐὰν μηδὲν τῶν εἰρημένων ἐλλείψαντα σευατὸν εὑρήσῃς, ἀλλὰ πάντα μεθ' ὑπερβολῆς ἀπὸ ζεούσης καρδίας καὶ προθέσεως πράξαντα, πάντως ἔχειν ἐν φωτὶ κατανοήσεις ἑαυτὸν καὶ ἐλπίδα ἀκαταίσχυντον, οὐχὶ τὴν ἐξ οἰήσεως ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις προσγινομένην, ἧς τὸ μάταιον καὶ ἀπατηλὸν οὐδεὶς τῶν κεκτημένων αὐτὴν ἐπιγνῶναι δύναται, ἀλλὰ τὴν χρηστὴν ἐλπίδα καὶ ἀληθινὴν ἐν ἀληθινῷ καὶ ἀκαταισχύντῳ φωτί. Ἐν ταύτῃ δὲ ὥσπερ ἐπ' ὀχήματι χερουβικῷ κατίδοις τὴν ἀγάπην ἐποχουμένην, ἥτις ἐστὶν ὁ Θεός· ἣν, ἐὰν οὕτως εὑρὼν ἴδῃς, οὐ πολυπραγμονήσεις ἔκτοτε τῶν μελλόντων καὶ ἀοράτων οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπιστομίσεις καὶ παραγγείλῃς μὴ πολυπραγμονεῖν τι μηδὲ συζητεῖν περὶ τῶν ἐκεῖσε, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μαθὼν ὅτι νῷ καὶ λόγῳ ἀκατάληπτα καὶ ἄφραστα πάντα εἰσὶ τὰ ἐκεῖσε. Εἰ δὲ τὰ πιστόν σε τέως*

---

77. Ματθ. 6,39–40.
78. Λουκᾶ 6,30. Βλ. *Ἠθικὸς* 11,441.
79. Β'Κορ. 4,17.

Καὶ ὁδηγώντας λίγο–λίγο πρὸς τὰ τελειότερα λέγει· «ἐὰν κάποιος σὲ κτυπήσει στὴν δεξιὰ σιαγόνα, στρέψε του καὶ τὴν ἄλλη· καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ κριθεῖ ἀπὸ ἐσένα καὶ νὰ πάρει τὸν χιτῶνα σου, ἄφησέ του καὶ τὸ ἱμάτιο»[77]· «καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ σοῦ ἅρπαξε τὰ πράγματά σου μὴ τὰ ζητήσεις»[78]. Καὶ ἀκόμη κατὰ τρόπο ὑπερβολικὸ συμβουλεύει νὰ προσευχόμαστε γιὰ ὑπερβολικὴ πίστη[79], νὰ ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθρούς μας, νὰ εὐεργετοῦμε ὅσους μᾶς μισοῦν καὶ νὰ προσευχόμαστε γιὰ ὅσους μᾶς ἐνοχλοῦν[80]. Καὶ ἄλλα περισσότερα ζητεῖ νὰ κάνομε, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βέβαια δείχνεται πρῶτα ἡ πίστη μας πρὸς αὐτόν, κι ἔπειτα πρέπει νὰ λέγομε ὅτι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμαστε πιστοί· διότι χωρὶς αὐτὰ ἡ πίστη μας εἶναι νεκρὴ[81] καὶ βέβαια κι ἐμεῖς νεκροί.

3 Ἐρεύνησε λοιπὸν ἀκριβῶς τὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπε· καὶ ἐὰν εὕρεις ὅτι δὲν παρέλειψες τίποτε ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἀλλὰ τὰ ἔπραξες ὅλα μὲ ὑπερβολὴ καὶ μὲ θερμὴ καρδιὰ καὶ προαίρεση, σκέψου τότε ὁπωσδήποτε ὅτι ἔχεις μέσα στὸ φῶς ἐλπίδα ἀκαταίσχυντη· ὄχι αὐτὴν ποὺ ἀπὸ ὑπερηφάνεια δημιουργεῖται στοὺς φθαρμένους[82], τῆς ὁποίας τὸ μάταιο καὶ ἀπατηλὸ κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν κατέχουν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσει, ἀλλὰ τὴν χρηστὴ καὶ ἀληθινὴ ἐλπίδα σὲ ἀληθινὸ καὶ ἀκαταίσχυντο φῶς. Σ' αὐτήν, σὰν ἐπάνω σὲ χερουβικὸ ὄχημα, θὰ ἰδεῖς νὰ κάθεται ἡ ἀγάπη, ποὺ εἶναι ὁ Θεός. Ἐὰν τὴν εὕρεις καὶ τὴν ἰδεῖς ἔτσι, στὸ ἑξῆς μὴ πολυασχοληθεῖς μὲ τίποτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ ἀόρατα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἀποστομώσεις[83] καὶ νὰ τοὺς παραγγείλεις νὰ μὴ πολυασχολοῦνται καθόλου μήτε νὰ συζητοῦν γιὰ τὰ ἐκεῖ, ἐφ' ὅσον ἔμαθες ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα ὅτι τὰ ἐκεῖ εἶναι ὅλα ἀκατάληπτα καὶ ἀνέκφραστα μὲ τὸν νοῦ καὶ τὸν λόγο. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπραγματοποίησες κατὰ

---

80. Ματθ. 5,44. Λουκᾶ 6,27–28.
81. Ἰακ. 2,20.
82. Β' Θεσσ. 2,10.
83. Α' Τιμ. 1,3.

καὶ Χριστιανὸν ποιοῦντα ἐν πρώτοις γνωρίζεσθαι οὐκ ἔπραξας, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀπίστων πιστὸς καὶ μετὰ τῶν πιστῶν κατεκεκριμένος ὑπὸ τοῦ συνειδότος ὡς ἄπιστος εἶ, καὶ οὐκέτι τελείαν ἔχεις ἐλπίδα καὶ πληροφορίαν σωθήσεσθαι, οὐδὲ ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος λέγειν καὶ σὺ δύνασαι· «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ὁ δίκαιος κριτής», τί πολυπραγμονεῖς καὶ μαθεῖν ἐρωτᾷς, εἰ ἄρα μέλλουσι γνωρίζειν οἱ ἅγιοι ἀλλήλους ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅταν ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ γενόμενοι ὁρῶσιν αὐτόν; Τί σοι ἔσται ἐκ τούτου ὄφελος; Εἰπέ μοι.

4 *Ἤθελον γὰρ ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν παρὰ σοῦ τί σοι τὸ ὄφελος, ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ἔφαμεν, κρινομένῳ σοι, ἐπειδὴ τὰς ἐνταλθείσας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐντολὰς οὐκ ἐφύλαξας, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ Χριστοῦ μερίδα μὴ ἔχοντι, ἐὰν τὰς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἀπολαύσεις καὶ δόξας καὶ τρυφὰς καὶ ἀποκαταστάσεις μάθῃς διδασκόμενος παρ' ἡμῶν. Οὐδὲν οὐδαμῶς πάντως, ἀλλὰ καὶ κατάκριμα μεῖζον μᾶλλον σεαυτῷ προξενήσεις, ὅτι καὶ ταῦτα μαθὼν κατεφρόνησας καὶ τὴν οἴησιν ἀποβαλέσθαι καὶ ταπείνωσιν κτήσασθαι οὐκ ἠθέλησας. Ἄλλως δὲ καὶ ἐρωτῶντί μοι πρᾴως, ἐν εἰρήνῃ σὺ ἀποκρίθητι. Παιδὶ μικρῷ μηδὲ τὰ στοιχεῖα καταδεξαμένῳ τῶν γραμμάτων μαθεῖν, τὰ περὶ γραμματικῆς καὶ ῥητορικῆς ζητοῦντι διερμηνεύεσθαι, ἆρα ἀνέξεταί ποτε ἄνθρωπος, λογισμοῦ κύριος ὤν, κἂν λόγου ψιλοῦ ἀξιῶσαι τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἀπώσεται ὡς ἄφρονα καὶ παιδικὰ φρονοῦντα καὶ ἀναισθήτως αἰτοῦντα τὰ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν; Εἰ δὲ ἐν τούτοις δίκαιον τοῦτο καὶ πρέπον ἐστί, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς ὑπὲρ*

84. Β' Τιμ. 4,7–8.

πρῶτον ἐκεῖνα ποὺ κάνουν νὰ φαίνεσαι πιστὸς καὶ Χριστιανός, ἀλλ' εἶσαι πιστὸς μὲ τοὺς ἀπίστους καὶ ὡς ἄπιστος μὲ τοὺς πιστοὺς κατακριμένος ἀπὸ τὴν συνείδησή σου, καὶ δὲν ἔχεις πλέον τέλεια ἐλπίδα καὶ βεβαιότητα νὰ σωθεῖς, δὲν μπορεῖς νὰ λέγεις καὶ σὺ ὅπως ὁ ἅγιος Παῦλος· «ἀγωνίσθηκα τὸν ἀγῶνα τὸν καλό, ἐτελείωσα τὸν δρόμο, ἐτήρησα τὴν πίστη· μοῦ απομένει πλέον ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης, τὸν ὁποῖο θὰ μοῦ ἀποδώσει ὁ Κύριος ὁ δίκαιος κριτής»[84]. Τί ἐνασχολεῖσαι κι ἐρωτᾶς νὰ μάθεις, ἐὰν πρόκειται οἱ ἅγιοι νὰ γνωρίζονται μεταξύ τους στὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅταν τὸν ἰδοῦν, φθάνοντας στὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων; Πές μου, ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελός σου ἀπὸ αὐτό;.

4 Πράγματι, ἤθελα ν' ἀκούσω καὶ νὰ μάθω ἀπὸ ἐσένα ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελός σου, ἐφ' ὅσον ἐσύ, ὅπως εἴπαμε, κρίνεσαι ἀπὸ τὴν συνείδησή σου, ἐπειδὴ δὲν ἐφύλαξες τὶς ἐντολὲς ποὺ παρήγγειλε ὁ Χριστός, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔχεις μερίδιο μὲ τὸν Χριστό[85], ἐὰν διδαχθεῖς ἀπὸ ἐμᾶς καὶ μάθεις τὶς ἀπολαύσεις καὶ δόξες καὶ γλυκύτητες καὶ ἀποκαταστάσεις στὴν βασιλεία αὐτοῦ. Ὁπωσδήποτε ἀπολύτως τίποτε, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ προξενήσεις στὸν ἑαυτό σου μεγαλύτερο κρῖμα, διότι, ἂν καὶ τὰ ἔμαθες αὐτά, τὰ καταφρόνησες καὶ δὲν θέλησες νὰ ἀποβάλεις τὴν ὑπερηφάνεια καὶ νὰ ἀποκτήσεις τὴν ταπείνωση. Ἀλλιῶς ἐγὼ θὰ σὲ ἐρωτήσω ἤρεμα, καὶ σὺ ἀποκρίσου εἰρηνικά[86]. Ἂν κάποιο πολὺ μικρὸ παιδί, ποὺ δὲν ἐδέχθηκε νὰ μάθει τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων, ζητεῖ νὰ ἑρμηνεύσει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν γραμματικὴ καὶ ρητορική, ἄραγε θὰ ἀνεχθεῖ ποτὲ ἄνθρωπος λογικός, νὰ θεωρήσει ἄξιο γιὰ τὴν ἀφροσύνη του ἔστω καὶ ἕναν ἁπλὸ λόγο καὶ δὲν θὰ τὸ ἀπωθήσει μᾶλλον ὡς ἄμυαλο καὶ σκεπτόμενο παιδικά, ζητώντας ἀσυναίσθητα πράγματα ποὺ ξεπερνοῦν τὴν δύναμή του; Ἐὰν λοιπὸν σ' αὐτὰ εἶναι δίκαιο καὶ πρέπον αὐτό, πόσο περισσότερο σ' ἐκεῖνα ποὺ ξεπερνοῦν τὸν λόγο, τὸν νοῦ καὶ τὴν

85. Ἰω. 13,8.

86. Βλ. Σοφ. Σειρὰχ 5,12.

λόγον καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν; Εἰ δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων μὴ μάθῃ τις, ἀκούσει δὲ ἅπερ δι' ἑτέρων λέξεων ὁ Ἕλληνες συνεγράψαντο καὶ νοήσει αὐτὰ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λεγόμενα, οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπειδὴ περὶ αἰσθητῶν ὁ λόγος αὐτοῖς καὶ μάταιοι περὶ ματαίων πραγμάτων αἱ διηγήσεις αὐτῶν.

5 *Τὰ δὲ περὶ οὗ ἐρωτᾷς οὐ τοιαῦτα· ἀλλ' ὁποῖα καὶ πῶς; Ὡς ὁ προφήτης λέγει Δαβίδ· «καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Τίς οὗτος ὁ γνόφος; Ἡ σὰρξ αὐτὴ τοῦ Κυρίου, περὶ ἧς καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας πρόδρομος αὐτοῦ ὕστερον ἔφη· «οὗ οὐκ εἰμι ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ». Κατέβη τοίνυν καὶ ἦλθεν ἀντὶ γνόφου περικείμενος τὴν σάρκα. Καὶ αὖθις· «ἐπέβη ἐπὶ Χερουβὶμ καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυβὴν αὐτοῦ· κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ». Ὁρᾷς ὅπως οὐ περὶ αἰσθητῶν σοι πραγμάτων ἡ ἔρευνα, ἀλλὰ περὶ θείων καὶ ἀκαταλήπτων καὶ οὐ ῥᾳδίως παρὰ πάντων καταλαμβανομένων; Εἰ γὰρ γνόφον καὶ σκότος ἔθετο ἀποκρυβὴν τῶν μυστηρίων αὐτοῦ καὶ πολλοῦ δέεταί τις φωτὸς τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἀποκεκρυμμένων αὐτοῦ μυστηρίων, πῶς, μήπω τοῦ θείου φωτὸς κατοικητήριον γεγονώς, ἐρευνᾷς ἃ μαθεῖν οὐκ ἰσχύσεις, ἀτελὴς ἔτι καὶ ἀφώτιστος ὤν; Ἵνα γὰρ μὴ ὑπολάβῃς, ὡς ἐν σκότει καθήμενος, ὅτι κἀκεῖνος ἐν τῷ σκότει γεγονὼς ἐκρύβη, «κύκλῳ αὐτοῦ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ», ἔφη ὁ προφήτης Δαβίδ· σκηνὴν δὲ λέγει ἣν ὁ Παῦλος φῶς ὀνομάζει («φῶς» γάρ, φησίν, «οἰκῶν ἀπρόσιτον»), ἀμφότεροι τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἄστεκτον αὐτοῦ τῆς θεότητος δηλοῦντες, οὐχὶ δὲ περιοριστὸν ποιοῦντες τὸ*

87. Ψαλμ. 17,10.
88. Μάρκ. 1,7.

διάνοια; Καὶ ἀκόμη ἂν κάποιος δὲν μάθει τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων, ἀκούσει ὅμως ὅσα οἱ Ἕλληνες συνέγραψαν μὲ ἄλλες λέξεις καὶ τὰ κατανοήσει ὅταν αὐτὰ λέγονται στὴν δική του διάλεκτο, αὐτὸ δὲν εἶναι παράξενο· ἐπειδὴ αὐτὰ ὁμιλοῦν γιὰ αἰσθητὰ πράγματα καὶ οἱ διηγήσεις τους εἶναι μάταιες γιὰ μάταια πράγματα.

5 Αὐτὰ ὅμως ποὺ ἐρωτᾶς δὲν εἶναι τέτοια. Ἀλλὰ τί εἴδους εἶναι καὶ πῶς; Ὅπως λέγει ὁ προφήτης Δαβίδ· «καὶ ἔκλινε τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκατέβηκε καὶ ἔγινε γνόφος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»[87]. Ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ γνόφος; Εἶναι αὐτὴ ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὕστερα καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ μέγας πρόδρομός του· «ἀπέναντί του δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ σκύψω καὶ νὰ λύσω τὴν ζώνη τῶν ὑποδημάτων του»[88]. Ἐκατέβηκε λοιπὸν καὶ ἦλθε ἀντὶ γνόφου περιβεβλημένος τὴν σάρκα. Καὶ πάλι· «ἀνέβηκε στὰ Χερουβὶμ κι ἐπέταξε, ἐπέταξε ἐπάνω σὲ πτερύγια ἀνέμων. Καὶ ἔβαλε σκότος γιὰ νὰ τὸν κρύψει· γύρω του εἶναι ἡ σκηνή του»[89]. Βλέπεις ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν γίνεται γιὰ πράγματα ποὺ αἰσθάνεσαι, ἀλλὰ γιὰ θεῖα καὶ ἀκατάληπτα, τὰ ὁποῖα δὲν συλλαμβάνονται εὔκολα ἀπ' ὅλους; Διότι, ἐὰν ἐτοποθέτησε γνόφο καὶ σκότος γιὰ ν' ἀποκρύψει τὰ μυστήριά του καὶ χρειάζεται κάποιος πολὺ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ παναγίου Πνεύματος γιὰ νὰ κατανοήσει τὰ ἀποκρυμμένα μυστήριά του, πῶς, δίχως νὰ ἔχεις γίνει κατοικητήριο τοῦ θείου φωτός, ἐρευνᾶς, ὅσα δὲν θὰ μπορέσεις νὰ μάθεις, ὄντας ἀκόμη ἀτελὴς καὶ ἀφώτιστος; Καὶ γιὰ νὰ μὴ ἐκλάβεις, ἐπειδὴ κάθεσαι σὲ σκότος[90], ὅτι κι ἐκεῖνος ἐκρύφθηκε μέσα σὲ σκότος, εἶπε ὁ προφήτης Δαβίδ, «γύρω του εἶναι ἡ σκηνή του»· καὶ «σκηνὴ» λέγει αὐτὴν ποὺ ὁ Παῦλος ὀνομάζει φῶς («κατοικώντας», λέγει, «φῶς ἀπρόσιτο»[91]), δηλώνοντας καὶ οἱ δύο τὸ ἀκατάληπτο καὶ ἀφόρητο τῆς θεότητάς του· δὲν περιορίζουν ὅμως τὸ θεῖο, ἀλλὰ ὁμιλοῦν μ' αὐτὸν

89. Ψαλμ. 17,11–12.
90. Ματθ. 4,16.
91. Α΄ Τιμ. 6,16.

θεῖον, ἀλλ' οἷον οὕτω πως τὸν λόγον ποιούμενοι πρὸς τοὺς περιεργότερον ἔχοντάς φασι. Μὴ ὑπολάβετε, ὦ ἀνόητοι, ὅτι ἐν σκότει ὁ ἀναληφθεὶς Κύριος καὶ Θεὸς εἰσελθὼν ἐκρύβη· ἀλλὰ ἐκεῖνος μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ τῇ τὸ πᾶν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν πληρούσῃ θεότητί ἐστιν, ἐν ᾗ καὶ πρὸ τούτου ἦν, φειδόμενος δὲ ἡμῶν, ἵνα μὴ ἄρδην ἀπολώμεθα, ἔθετο σκότος καλύπτον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἡμᾶς· «ὁ Θεὸς γὰρ ἡμῶν», φησί, «πῦρ καταναλίσκον», οὐχὶ τοὺς δικαίους, ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλούς.

7 *Ἴδε οὖν· ἔμαθες ὡς ἐν παραδρομῇ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν θεῖά τε καὶ φρικτὰ μυστήρια παρ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δι' ἡμῶν· ἔμαθες ὅτι καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Θεὸς καὶ ἀνῆλθεν αὖθις εἰς οὐρανοὺς καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυβὴν αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἔδει πρὸ τῆς κρίσεως μετὰ τῆς τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ δόξης φανῆναι ἡμῖν, ἀλλὰ τότε τοῦτο γενέσθαι ὅτε καὶ τὸν καιρὸν ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἔθετο ἐξουσίᾳ. Εἰ οὖν οὕτως ὑπάρχει τὰ μυστήρια κεκρυμμένα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ οὐ πᾶσι δέδοται γινώσκειν αὐτά, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, τί, ἀφεὶς ἐργάζεσθαι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, περὶ τῶν ἀποκεκρυμμένων πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπερωτᾷς; Ἰδοὺ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου βοῶντος περὶ ἐκείνων αὐτῶν, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη», τὰ ἀγαθὰ «ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Πρὸ γὰρ τοῦ ἀναληφθῆναι αὐτὸν καὶ τὸ σκότος θεῖναι ἀποκρυβὴν αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν τὰς ἁγίας αὐτοῦ ἐντολάς, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐργαλεῖα ἡμῖν δεδωκώς, τὴν δὲ πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν ὥσπερ τινὰ τεχνίτην, ὡς εἶναι ἡμᾶς μὲν σκεύη, τὴν δὲ πίστιν τεχνίτην, τὰς δὲ ἐντολὰς ἐργαλεῖα, δι' ὧν ὁ τεχνίτης Λόγος ἀναστοιχειοῖ καὶ νεουργεῖ τοὺς ἐργάτας τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, ὡς ἂν διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν καθαιρόμενοι φωτιζώμεθα κατὰ προκοπὴν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.*

---

92. Δευτ. 4,24.

93. Πράξ. 1,7.

τὸν τρόπο σὰν νὰ λέγουν σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι περιεργότεροι. 'Μὴ σκεφθεῖτε, ἀνόητοι, ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀναλήφθηκε, εἰσῆλθε κι ἐκρύφθηκε σὲ σκότος· ἀλλ' ἐκεῖνος εὑρίσκεται μέσα στὴν δική του δόξα, στὴν θεότητα ἡ ὁποία πληροῖ τὸ πᾶν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ὅπου εὑρισκόταν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό· φροντίζοντας ὅμως γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ μὴ χαθοῦμε ἀμέσως, ἔθεσε σκότος τὸ ὁποῖο δὲν καλύπτει ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἐμᾶς. Διότι, «ὁ Θεός μας», λέγει, «εἶναι πῦρ ποὺ κατατρώγει»[92] ὄχι τοὺς δικαίους ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλούς.

6 Πρόσεχε λοιπόν. Ἔμαθες μὲ συντομία ἀπὸ μᾶς τὰ θεῖα καὶ φρικτὰ μυστήρια, ἢ καλύτερα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω ἡμῶν· ἔμαθες ὅτι ὁ Θεὸς καὶ κατῆλθε ἐπάνω στὴν γῆ καὶ ἀνῆλθε πάλι στοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔθεσε σκότος πρὸς ἀπόκρυψή του. Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ φανεῖ σ' ἐμᾶς τότε, ὅταν ὁ Πατὴρ του ἔθεσε στὴν ἐξουσία του καὶ τοὺς καιρούς[93]. Ἐὰν λοιπὸν τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εὑρίσκονται ἔτσι κρυμμένα καὶ δὲν ἐδόθηκε σ' ὅλους νὰ τὰ γνωρίζουν[94] κατὰ τὴν φωνὴ τοῦ Κυρίου, ἐφ' ὅσον ἄφησε ἐντολὴ νὰ ἐργαζόμαστε τὶς ἐντολές του, τί ἐρωτᾶς γιὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κρυμμένα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Πράγματι, καθημερινὰ ἀκοῦς τὸν Ἀπόστολο ποὺ βοᾶ γιὰ ἐκεῖνα τὰ ἴδια, «ὅσα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν», τὰ ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[95]. Διότι, προτοῦ αὐτὸς ἀναληφθεῖ καὶ τοποθετήσει σκότος πρὸς ἀπόκρυψή του, μᾶς ἔδωσε τὶς ἅγιες ἐντολές του· θὰ ἔλεγε κανείς, μᾶς ἔδωσε ἐργαλεῖα, καὶ τὴν πίστη πρὸς αὐτὸν σὰν τεχνίτη, ὥστε νὰ εἴμαστε ἐμεῖς σκεύη, ἐνῶ ἡ πίστη τεχνίτης καὶ οἱ ἐντολὲς ἐργαλεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ τεχνίτης Λόγος ἀναστοιχειώνει καὶ ἀνανεώνει τοὺς ἐργάτες τῶν ἐντολῶν του, ὥστε, καθαριζόμενοι μὲ τὴν ἐργασία αὐτῶν, νὰ φωτιζόμαστε κατὰ προκοπὴ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν γνώση τῶν μυστηρίων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

---

94. Ματθ. 13,11.
95. Α' Κορ. 2,9.

8 *Καὶ καθάπερ τὰ ἐργαλεῖα δίχα τεχνίτου καὶ ὁ τεχνίτης δίχα ἐργαλείων ἐνεργεῖν τι οὐ δύναται, οὕτως οὐδὲ ἡ πίστις δίχα τῆς τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, οὐδὲ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν δίχα πίστεως καινοὺς ἡμᾶς ἀπεργάζεται. Ὁπηνίκα δὲ τὰ ἀμφότερα ἐν ἀδιστάκτῳ καρδίᾳ κτησόμεθα καὶ εὔχρηστον σκεῦος τῷ Δεσπότῃ εἰς ὑποδοχὴν τοῦ νοητοῦ μύρου γενώμεθα, τηνικαῦτα καὶ ὁ θεὶς τὸ σκότος ἀποκρυβὴν αὐτοῦ ἐγκαινίζει ἡμῖν τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾷ καὶ καινοὺς ἀντὶ παλαιῶν καὶ ζῶντας ὡς ἀπὸ νεκρῶν ἐξανίστησι καὶ διατέμνει τὸ σκότος καὶ διαβιβάζει ἐκεῖθεν τούτου τὸν ἡμέτερον νοῦν καὶ ὡς ἐξ ὀπῆς τινος παρακύπτειν αὐτὸν καὶ βλέπειν χαρίζεται ἀμυδρῶς πως, ὅσον ἡλίου κύκλον ἢ σελήνης ἐστιν· ἔνθεν τοι καὶ διδάσκεται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γινώσκει καὶ μυεῖται, πληροφορούμενος ὅτι ὄντως ἄλλως οὐκ ἔνι ἐν μερικῇ μετοχῇ τῶν ἀπορρήτων γενέσθαι τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν, εἰ μὴ ἐν ταπεινώσει καρδίας καὶ πίστει ἀδιστάκτῳ ὁλοψύχου προθέσεως πάντα τὸν κόσμον οὗτοι καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ σὺν τοῖς θελήμασιν αὐτῶν ἀπαρνήσονται ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐὰν μὴ ἀνεπαισχύντως, μᾶλλον δὲ ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας καὶ χαρᾷ, τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους ὁμοῦ καὶ πειρασμοὺς διελεύσονται οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστὸν καὶ μάλιστα οἱ νήπιοι βαπτισθέντες καὶ μὴ ἐπαισθανόμενοι ἔχειν «τὴν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δωρεάν».*

9 *Σὺ οὖν, ὁ ταῦτα ἀναγνούς, μὴ ἐν οἰήσει τῆς ψευδωνύμου γνώσεως καὶ ἀναπλάσει λογισμῶν ματαίων, ἀλλ' ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ σεαυτὸν ἀνάκρινον· καὶ εἰ βούλει μαθεῖν ὅπως ἔχεις βίου καὶ καταστάσεως, ἐρώτησόν σου τὴν ψυχὴν καὶ εἰπὲ αὐτῇ· 'Ψυχή, ἐφύλαξας τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ πάσας ἢ οὔ;' Καὶ ἀνοίξασα τὸ τοῦ συνειδότος αὐτῆς στόμα, ἐρεῖ σοι πάντως τὸ ἀληθές· οὐ*

96. Β' Τιμ. 2,21.
97. Βλ. Α' Πέτρ. 1,12.
98. Βλ. Α' Ἰω. 2,15.

8 Κι ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἐργαλεῖα δίχως τὸν τεχνίτη καὶ ὁ τεχνίτης δίχως τὰ ἐργαλεῖα δὲν μποροῦν νὰ ἐπιτελέσουν κάτι, ἔτσι οὔτε ἡ πίστη δίχως τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν, οὔτε ἡ ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν δίχως τὴν πίστη μᾶς ἀνανεώνει καθόλου καὶ μᾶς ἀναπλάθει ἢ μᾶς ἀπεργάζεται ἀπὸ παλαιοὺς καινούς. Ὅταν ὅμως ἀποκτήσομε καὶ τὰ δύο μὲ ἀδίστακτη καρδιὰ καὶ γίνομε εὔχρηστο σκεῦος στὸν Δεσπότη[96] γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ νοητοῦ μύρου, τότε κι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔθεσε τὸ σκότος πρὸς ἀπόκρυψή του, μᾶς ἐγκαινιάζει μὲ τὴν δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ σὰν ἀπὸ νεκρῶν μᾶς ἀνασταίνει ἀντὶ παλαιῶν καινοὺς καὶ ζῶντας· τέμνει τὸ σκότος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διαβιβάζει τὸν νοῦ μας καὶ σὰν ἀπὸ κάποια ὀπὴ τὸν ἀφήνει νὰ σκύψει[97] καὶ νὰ βλέπει κάπως ἀμυδρῶς τόσο, ὅσος εἶναι ὁ κύκλος τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης. Ἀπ' ἐδῶ βεβαίως διδάσκεται ἤ, γιὰ νὰ ἀκριβολογῶ, γνωρίζει καὶ μυεῖται, πληροφορούμενος ὅτι πράγματι δὲν μποροῦν αὐτοὶ ἀλλιῶς νὰ μετάσχουν μερικῶς στὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθοῦν μὲ ταπείνωση καρδιᾶς καὶ ἀδίστακτη πίστη καὶ μὲ ὁλόψυχη πρόθεση ὅλον τὸν κόσμο καὶ τὰ ἐγκόσμια[98] μαζὶ μὲ τὰ θελήματά τους, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη ἐὰν ἐκεῖνοι, ποὺ πιστεύουν στὸν Χριστὸ καὶ μάλιστα οἱ νηπιοβαπτισθέντες καὶ μὴ αἰσθανόμενοι ὅτι ἔχουν «τὴν δωρεὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ»[99], δὲν διέλθουν κατὰ τρόπο ἀνεπαίσχυντο, ἢ καλύτερα μὲ ἀγαλλίαση καρδιᾶς καὶ χαρά, τοὺς πόνους γιὰ τὴν ἀρετὴ μαζὶ καὶ τοὺς πειρασμούς.

9 Ἐσὺ λοιπόν, ποὺ ἀνέγνωσες αὐτά, μὴ ἀνακρίνεις τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴν ψευδαίσθηση τῆς ψευδώνυμης γνώσεως[1] καὶ τὴν ἀνάπλαση ματαίων λογισμῶν, ἀλλὰ μὲ φόβο καὶ τρόμο· καὶ ἂν θέλεις νὰ μάθεις πῶς ζεῖς καὶ εὑρίσκεσαι, ἐρώτησε τὴν ψυχή σου καὶ πές της· 'ψυχή, ἐφύλαξες ὅλες τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ἢ ὄχι;' Καὶ ἀνοίγοντας τὸ στόμα τῆς συνειδήσεώς της, θὰ σοῦ εἰπεῖ ὁπωσδήποτε τὴν ἀλήθεια· διότι δὲν θὰ σὲ ἐντραπεῖ, ἀλλὰ

99. Ἐφ. 3,7.
1. Α΄ Τιμ. 6,20.

γὰρ αἰδεσθῇταί σε, ἀλλ' ἐλέγξει σε καὶ ἃ προαπέθου καὶ ἔχεις ἐν ἑαυτῷ, εἴτε ἀγαθά, εἴτε φαῦλα, ὑποδείξει σοι. Ἐν γὰρ τῷ συνειδότι αὐτῆς εὑρήσεις, εἴτε τὸν κόσμον ἠγάπησας, εἴτε τούτου προετίμησας τὸν Θεόν, εἴτε τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἐζήτησας, εἴτε τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ διδομένην μόνον ἐπόθησας· ἐν ἑαυτῷ παρακύψας ὡς ἐν κιβωτίῳ καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀναψηλαφῶν, ἓν ἓν τῶν ἀποκειμένων ἐκβάλλων, πάντα γνωρίσεις τρανῶς. Ὑπόθου μοι γὰρ ἐν πρώτοις ἐναποκεῖσθαι φιλοδοξίας καὶ κενοδοξίας ἔρωτα, εἶδος ἀνθρωπαρεσκίας, ἡδύσματα τῶν ἐξ ἀνθρώπων ἐπαίνων, ὑποκρίσεως ἔνδυμα, σπέρμα φιλαργυρίας ἐγκεκρυμμένον, καὶ ἁπλῶς πολλὰ ἐγκείμενα ἐν αὐτῷ καὶ ἕτερον ὑφ' ἑτέρου συγκαλυπτόμενον, ἐπάνω δὲ τούτων ἁπάντων ἔστω ἀνακειμένη φυσίωσις («ἡ γὰρ γνῶσις», φησί, «φυσιοῖ»), σὺν ταύτῃ οἴησις καὶ τὸ δοκεῖν εἶναί τι μηδὲν ὄντα τὸν πεφυσιωμένον τὸν λογισμόν. Τούτων τοιγαροῦν ἐπικειμένων τοῖς ἄλλοις οἷσπερ προείπομεν ἅπασι, πῶς ἰσχύσεις, εἰπέ μοι, ταῦτα θεάσασθαι; Πάντως ἐρεῖς· οὐδαμῶς.

10 *Λέγε μοι οὖν ἄρτι καὶ τοῦτο. Μὴ πειθομένου σου ὅτι κάλυμμά τι τῶν τοιούτων ἐπίκειται τῇ καρδίᾳ σου, ἀλλ' ἀπιστοῦντος, καθὰ δὴ καὶ Ἑβραῖοι, τοῦτο αὐτὸ τοῦ Παύλου λέγοντος πρὸς αὐτούς, ἀπιστοῦσι, καὶ μὴ περιαιροῦντός σου τὸ κάλυμμα τοῦτο ἐκ τῆς καρδίας σου, ἵνα καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ καλυπτόμενα πάθη ἴδῃς καὶ τὴν ταλαίπωρόν σου ψυχὴν οἰκτειρήσῃς καὶ σπεύσῃς αὐτὴν ἐκκαθᾶραι καὶ τοὺς νοεροὺς αὐτῆς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ πρόσωπον δάκρυσι θερμοῖς ἀπονίψῃς, πᾶσαν ἀπορριψάμενος ὄπισθεν σοφίαν καὶ γνῶσιν τὴν ἔξωθεν, Παύλῳ πειθόμενος, ὡς ἂν γένῃ μωρὸς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα γένῃ φρόνιμος ἐν Χριστῷ, πῶς, εἰπέ, μωροῦ ὄντος σου, τὰ περὶ Θεοῦ σοι καὶ τῶν θείων ἐκδιηγήσομαι, ἀποκεκρυμμένων ὄντων καὶ ἀοράτων αὐτῶν; Οὐκ αὐτὸς*

1a. Α' Κορ. 8,1.
2. Βλ. Γαλ. 6,3.

θὰ σὲ ἐλέγξει καὶ ὅσα προαπέθεσες καὶ ἔχεις μέσα σου, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε ἄσχημα, θὰ σοῦ τὰ ὑποδείξει. Πράγματι, στὴν συνείδησή της θὰ εὕρεις, ἐὰν ἀγάπησες τὸν κόσμο, ἐὰν προτίμησες τὸν Θεὸ ἀπ' αὐτόν, ἐὰν ἐζήτησες τὴν δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν ἐπόθησες μόνον ἐκείνη ποὺ δίδεται ἀπὸ τὸν Θεό· σκύψε μέσα σου σὰν σὲ κιβώτιο καὶ ψηλάφησε τὸ περιεχόμενο, βγάζοντας ἔξω ἕνα ἕνα τὰ ἀντικείμενα καὶ θὰ τὰ γνωρίσεις ὅλα καλά. Ὑπόθεσε, σὲ παρακαλῶ, πρῶτον ὅτι ἐναπόκειται ὁ ἔρωτας τῆς φιλοδοξίας καὶ κενοδοξίας, εἶδος ἀνθρωπαρεσκείας, ἡδύσματα ἀπὸ ἀνθρώπινους ἐπαίνους, ἔνδυμα ὑποκρίσεως, κρυμμένο μέσα σπέρμα φιλαργυρίας, καὶ μέσα σ' αὐτὸ τοποθετημένα γενικῶς πολλά, ποὺ συγκαλύπτεται τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ὅτι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εὑρίσκεται ἡ φυσίωση (διότι, λέγει, «ἡ γνώση φυσιοῖ»[1a]), καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ὁ κομπασμὸς καὶ ἡ πεποίθηση ὅτι εἶναι κάτι παρ' ὅλο ποὺ δὲν εἶναι τίποτε παρὰ φυσιωμένος λογισμός[2]. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα τὰ ὁποῖα προαναφέραμε, πῶς θὰ μπορέσεις, πές μου, νὰ ἰδεῖς αὐτά; Ὁπωσδήποτε θὰ εἰπεῖς, δὲν εἶναι δυνατόν.

10 Λέγε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, τώρα καὶ αὐτό. Ἐὰν δὲν πείθεσαι ὅτι κάτι ἀπὸ αὐτὰ εὑρίσκεται στὴν καρδιά σου ὡς κάλυμμα, ἀλλὰ ἀπιστεῖς, ὅπως ἀπιστοῦν καὶ οἱ Ἑβραῖοι[3], σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος, καὶ δὲν ἀφαιρεῖς αὐτὸ τὸ κάλυμμα ἀπὸ τὴν καρδιά σου, ὥστε νὰ ἰδεῖς τὰ καλυπτόμενα ἀπὸ αὐτὸ πάθη καὶ νὰ οἰκτειρήσεις τὴν ταλαίπωρη ψυχή σου καὶ νὰ σπεύσεις νὰ τὴν καθαρίσεις καὶ νὰ νίψεις τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμούς της καὶ τὸ πρόσωπο μὲ θερμὰ δάκρυα, ἀπορρίπτοντας πίσω κάθε σοφία καὶ ἐξωτερικὴ γνώση (ὑπακούοντας στὸν Παῦλο), γινόμενος ἔτσι μωρὸς ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ φρόνιμος ἐν Χριστῷ[4], πῶς, πές μου, ἀφοῦ εἶσαι μωρός, θὰ σοῦ διηγηθῶ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ θείων, ποὺ εἶναι ἀποκρυμμένα καὶ ἀόρατα; Ἐσὺ ὁ ἴδιος δὲν θὰ μὲ κατηγορήσεις ὅτι ἐνεργῶ ἀνα-

---

3. Βλ. Ρωμ. 11,23. Β' Κορ. 3,15.
4. Α' Κορ. 4,10.

σὺ καταγνώσεις μου ὡς ἀνάξιον πρᾶγμα ποιοῦντος καὶ ἐν σεαυτῷ δικαίως ἐρεῖς, 'Οὗτος', φησίν, 'ὄντως ἄφρων ἐστίν, ὁ ἐμοὶ τῷ ἄφρονι τὰ περὶ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκαταλήπτων πάσῃ πνοῇ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ πάσῃ κτίσει τῇ ὑπεράνω οὔσῃ τῶν οὐρανῶν διηγούμενος'; Εἰ γὰρ τὰ τότε μέλλοντα γενέσθαι οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐπίστανται τοῦ Θεοῦ, καθὼς οὐδὲ τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίαν ὁποία ἢ ποταπή, ἢ πότε ἢ ὅτε κατελθεῖν ἔμελλε καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι ἐγίνωσκον, πόσῳ μᾶλλον τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ παρουσίαν ἔσχατον ἀγνοεῖν ὀφείλουσιν, ὁπότε γενήσεται καὶ ὁποση, ἢ τίνα ἅπερ τότε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μέλλει χαρίζεσθαι; Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ὁ μὲν Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών, «ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ», ὁ δὲ Κύριος περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ὅτι, «καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται», ἀντὶ τοῦ ἐκπλαγήσονται καὶ θαυμάσουσιν, αἴφνης θεώμεναι ἅπερ μέχρι τότε πάντως οὐκ εἶδον. Εἰ τοίνυν αἱ δυνάμεις ἀγνοοῦσι τῶν οὐρανῶν, σύ, πῶς ὅλως ἀποτολμᾷς καὶ λέγεις ὅτι οὐ μὴ γνωρίζουσιν ἀλλήλους οἱ ἅγιοι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὁπόταν ἐν τῇ θεωρίᾳ τούτου γενήσονται; Ὁ δέ γε τούτῳ πάλιν ἀντιπίπτων, σύ, καὶ φάσκων, 'ὄντως ὁρᾶν καὶ γνωρίζειν ἀλλήλους ὀφείλουσι', πόθεν τοῦτο μεμάθηκας;

11 *Ὢ ἄγνοια καὶ μανία καὶ σκότωσις! οὐ φρίττετε, οὐ φοβεῖσθε; Ἐκ γὰρ τῶν λόγων ὑμῶν ἀμφότεροι καταδικασθήσεσθε παρὰ τοῦ δικαίου καὶ ἀπροσωπολήπτου κριτοῦ. Πρὸς γὰρ τοὺς λέγοντας μὴ ὁρᾶν μηδὲ γνωρίζειν ἀλλήλους τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνον ὁρᾶν, ταῖς αἰσθήσεσι πάσαις ὅλους ὅλῳ δῆθεν ἑνουμένους ἐκείνῳ, φθέγξεταί πως καὶ εἴπῃ· '"Εγνωτέ με, ὦ οὗτοι; Εἴδετέ μου τὸ φῶς; Ἐνδέξασθέ με ἐν ὑμῖν; Τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματός μου τοῦ ἁγίου αὐτῇ τῇ πείρᾳ ἐμάθετε ἢ οὔ;' Οἳ οὐ μὴ τολ-*

5. Ἐφ. 3,10.

ξίως, καὶ δικαίως δὲν θὰ εἰπεῖς μέσα σου, 'αὐτὸς πράγματι εἶναι ἄφρων, ἀφοῦ διηγεῖται σ' ἐμένα τὸν ἄφρονα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα σὲ κάθε ζωντανὸ ὂν κάτω ἀπὸ τὴν γῆ καὶ σὲ κάθε κτίσμα ποὺ εἶναι ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν;' Διότι, ἐὰν οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ γνωρίζουν ὅσα πρόκειται νὰ γίνουν τότε, ὅπως δὲν ἐγνώριζαν οὔτε τὴν παρουσία του ἐπάνω στὴν γῆ, ποιά δηλαδὴ ἢ τί λογῆς ἦταν, οὔτε πότε ἢ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κατέλθει καὶ νὰ ἐνανθρωπήσει, πόσο μᾶλλον θὰ πρέπει ν' ἀγνοοῦν τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ ἐσχάτη παρουσία, πότε δηλαδὴ θὰ γίνει καὶ πῶς, ἢ ποιά θὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ χαρίσει τότε στοὺς ἁγίους του; Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι ἀληθῶς, τὸ ἐδήλωσε ὁ Παῦλος λέγοντας, «γιὰ νὰ γίνη γνωστὴ τώρα διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλη σοφία τοῦ Θεοῦ στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες»[5], ἐνῶ ὁ Κύριος λέγοντας γιὰ τὴν παρουσία του ὅτι «καὶ οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θὰ σαλευθοῦν»[6], ἀντὶ τοῦ θὰ ἐκπλαγοῦν καὶ θὰ θαυμάσουν, θεωρώντας ξαφνικὰ ὅσα ὁπωσδήποτε μέχρι τότε δὲν εἶδαν. Ἐὰν λοιπὸν ἀγνοοῦν οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, πῶς τολμᾶς ἐσὺ καὶ λέγεις ὅτι δὲν γνωρίζονται μεταξύ τους οἱ ἅγιοι στὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅταν εὑρεθοῦν στὴν θεωρία αὐτοῦ; Καὶ ἐσύ, ὁ ὁποῖος ἀντιλέγεις πάλι σ' αὐτὸ καὶ λέγεις, 'ὄντως ὀφείλουν νὰ βλέπονται καὶ νὰ γνωρίζονται μεταξύ τους', ἀπὸ ποῦ τὸ ἔμαθες αὐτό;

11 Πὼ πὼ ἄγνοια καὶ μανία καὶ σκοτισμός! Δὲν φρίττετε, δὲν φοβᾶσθε; Διότι θὰ καταδικασθεῖτε καὶ οἱ δύο γιὰ τοὺς λογισμούς σας[7] ἀπὸ τὸν δίκαιο καὶ ἀπροσωπόληπτο κριτή. Διότι πρὸς ἐκείνους ποὺ λέγουν ὅτι δὲν βλέπονται οὔτε γνωρίζονται μεταξύ τους οἱ ἅγιοι, ἀλλ' ὅτι βλέπουν μόνον ἐκεῖνον, ἑνούμενοι δῆθεν ὅλοι μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις μ' ὅλον ἐκεῖνον, θὰ ἐκφραστεῖ κάπως ἔτσι καὶ θὰ εἰπεῖ· 'μ' ἐγνωρίσατε ἐσεῖς; Εἴδατε τὸ φῶς μου; Μὲ δεχθήκατε μέσα σας; Τίς ἐνέργειες τοῦ ἁγίου μου Πνεύματος τὶς ἐμάθατε μὲ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα σας ἢ ὄχι;'. Αὐτοί,

6. Ματθ. 24,29.
7. Ματθ. 12,37.

μήσωσιν ἀντιφθέγξασθαι, οἶμαι, καὶ εἰπεῖν· 'Ναί', φησί, 'Δέσποτα'. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐροῦσιν, ἀντερεῖ πρὸς αὐτούς· 'Πῶς οὖν, εἰ τούτων ἐν πείρᾳ γεγόνατε, τοὺς ἐμὲ ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν μέλλοντας μὴ γνωρίζειν ἀλλήλους λέγετε; Ἐγὼ Θεὸς ἀψευδής, Θεὸς ἀληθινός, Θεὸς ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἐγκατοικῶν. Πῶς οὖν ἐν αὐτοῖς κατοικῶ; Ὥσπερ εἶπον ὅτι «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτοῖς· καὶ καθάπερ «ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ πάλιν ἐν τῷ Πατρί μου», οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις πᾶσιν ἐγὼ ἔσομαι κατοικῶν καὶ οἱ ἅγιοι πάντες κατοικήσουσιν ἐν ἐμοί'. Πρὸς δὲ τούτοις ἐρεῖ καὶ ταῦτα· 'Εἰ τοίνυν ἐγὼ ἐν τοῖς ἁγίοις μου καὶ οἱ ἅγιοί μου ἐν ἐμοί, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί μου καὶ ὁ Πατήρ μου ἐν ἐμοί, καθὼς δὲ γινώσκει με ὁ Πατὴρ κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα, εὔδηλον ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι ἐμὲ κἀγὼ τοὺς ἁγίους, καὶ ὡσαύτως ἀλλήλους οἱ ἅγιοι γνωρίζειν καὶ γινώσκειν ὀφείλουσιν'. Ἵνα δὲ σαφέστερον τοῦτο γένηται, ὡς ἂν δῆλον καὶ τοῖς ἀναισθήτοις ἔσται, χρεὼν προσθεῖναι καὶ ἔτι πάλιν εἰπεῖν· ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις Χριστὸς ἐνοικῶν ἔσεται.

12 Ὁπόταν οὖν αἱ βίβλοι τοῦ συνειδότος ἑκάστου διανοιχθήσονται, ἐν μὲν ταῖς τῶν ἁμαρτωλῶν καρδίαις καὶ συνειδήσεσιν εὑρεθήσονται, εἰ μή τι ἄλλο, οἴησις ἢ κενοδοξία ἢ αἵρεσις ἢ ζῆλος ἢ φθόνος ἤ τι τῶν τοιούτων· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἀμέλεια, ῥᾳθυμία καὶ τὸ μὴ πάσῃ ἰσχύϊ ποιῆσαι τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς, ὅθεν ἔλλειψις ἔσται τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οὖν «σκοτισθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν» καὶ αἰσχυνθήσονται καὶ ἀκούσονται· «ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε μίαν τῶν ἐντολῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἀλλὰ

νομίζω, δὲν θὰ τολμήσουν ν' ἀντιμιλήσουν καὶ νὰ εἰποῦν, 'ναί, δέσποτα'. Διότι, ἐὰν εἰποῦν αὐτό, θ' ἀνταπαντήσει πρὸς αὐτούς· 'Πῶς λοιπόν, ἐὰν ἀποκτήσατε πεῖρα σ' αὐτά, λέτε, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ μὲ ἔχουν μέσα τους δὲν πρόκειται νὰ γνωρίζονται μεταξύ τους; Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀψευδὴς Θεός, ὁ ἀληθὴς Θεός, ὁ ἅγιος Θεός, ποὺ κατοικῶ μέσα στοὺς ἁγίους. Πῶς λοιπὸν κατοικῶ μέσα τους; Ὅπως εἶπα, ὅτι «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ μέσα σ' ἐμένα», ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι εἶναι μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' αὐτούς[8]· κι ὅπως «ὁ Πατὴρ εἶναι μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ πάλι μέσα στὸν Πατέρα μου», ἔτσι θὰ κατοικήσω καὶ σ' ὅλους τοὺς ἁγίους κι ὅλοι οἱ ἅγιοι θὰ κατοικήσουν μέσα σ' ἐμένα'. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ θὰ εἰπεῖ καὶ αὐτά· 'Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι μέσα στοὺς ἁγίους μου καὶ οἱ ἅγιοί μου εἶναι μέσα σ' ἐμένα, ἐγὼ μέσα στὸν Πατέρα μου καὶ ὁ Πατήρ μου μέσα σ' ἐμένα, καὶ ὅπως μὲ γνωρίζει ὁ Πατήρ, κι ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι γνωρίζουν ἐμένα κι ἐγὼ τοὺς ἁγίους, καὶ ὁμοίως μεταξύ τους οἱ ἅγιοι πρέπει νὰ γνωρίζονται καὶ νὰ ἀναγνωρίζονται'. Καὶ γιὰ νὰ διασαφηνισθεῖ αὐτό, ὥστε νὰ γίνει φανερὸ καὶ στοὺς ἀναισθήτους, πρέπει νὰ προσθέσω καὶ νὰ ἐπαναλάβω πάλι ὅτι, ὁ Χριστὸς θὰ κατοικήσει μέσα σ' ὅλους τοὺς ἁγίους.

12 Ὅταν λοιπὸν ἀνοιχθοῦν οἱ βίβλοι τῆς συνειδήσεως τοῦ καθενός, στῶν ἁμαρτωλῶν τὶς καρδιὲς καὶ τὶς συνειδήσεις θὰ εὑρεθοῦν, ἂν μή τι ἄλλο, ὑπερηφάνεια ἢ κενοδοξία ἢ αἵρεση ἢ ζῆλος ἢ φθόνος ἢ κάτι παρόμοιο· καὶ ἐὰν δὲν εὑρεθοῦν αὐτά, ὁπωσδήποτε θὰ εὑρεθεῖ ἀμέλεια, ραθυμία καὶ ἡ ἀδυναμία νὰ πραγματοποιήσουν μὲ κάθε ἰσχὺ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ ἐδῶ θὰ προέλθει ἡ ἔλλειψη τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν «θὰ σκοτισθοῦν οἱ ὀφθαλμοί τους, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν»[9] καὶ θὰ ἐντραποῦν καὶ θὰ ἀκούσουν· «ἐφ' ὅσον δὲν ἐκτελέσατε μία ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες ἐντολές μου, ἀλλὰ τὴν καταφρονήσατε, γιὰ

8. Ἰω. 17,21.
9. Ρωμ. 11,20. Ψαλμ. 68,24.

ταύτης κατεφρονήσατε, ἐμοὶ οὐκ ἐποιήσατε. Ἀπέλθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Ἐν δὲ τῷ διανοιγῆναι τὰς τοῦ συνειδότος τῶν ἁγίων βίβλους, πρόσεχε! λάμψει ὁ νῦν ἀποκεκρυμμένος ἐν αὐτοῖς Χριστὸς ὁ Θεός, ὡς ἔλαμψε πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ ἔσονται οἱ ἅγιοι ὅμοιοι τῷ Ὑψίστῳ. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἄκουσον τοῦτο λέγοντος· «τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος». Ποῖον δὲ ἄλλον λέγει καιρὸν ἢ ἥλιον, εἰ μὴ πάντως ὅνπερ εἰρήκαμεν, καὶ ἑαυτὸν τὸν ἥλιον δικαιοσύνης μόνον ὀνομαζόμενον καὶ ἐν δικαίοις μόνον ἀνατέλλοντα καὶ ἐκλάμποντα; Καὶ τοῦτο ὁ ἐπιστήθιος καὶ Χριστοῦ μαθητὴς ἠγαπημένος ἐκδηλότερον διατρανοῖ λέγων· «ἀδελφοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, ἀλλ᾽ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα». Καὶ ὁ Παῦλος· «νῦν γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην».

13 *Εἰ οὖν ὅμοιοι τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι καὶ τοσοῦτον ἐπιγνώσονται τὸν Θεόν, ὅσον ὁ Θεὸς ἐπέγνω αὐτούς, καὶ καθὼς γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὕτως ὀφείλουσι καὶ οἱ ἅγιοι ἀλλήλους καὶ ὁρᾶν καὶ γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδέποτε ἀλλήλους σωματικῶς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἰδόντες τότε γνωρίζειν ἀλλήλους ὀφείλουσι, πῶς οὐκ ἐρυθριᾶτε περὶ ὧν οὐκ οἴδατε λέγειν καὶ ἐπερωτᾶν καὶ διδάσκειν, ὡς ἤδη καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς τὴν γνῶσιν δῆθεν πεπλουτηκότες καὶ ἄνωθεν προχειρισθέντες διδάσκαλοι; Ὥσπερ γὰρ οὐδέποτε ἀγνοήσει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἢ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὕτως οὐδὲ οἱ ἅγιοι, θέσει θεοὶ γεγονότες ἐν τῷ ἔχειν οἰκοῦντα ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεόν, ἀλλήλους ποτὲ ἀγνοήσουσιν,*

---

10. Ματθ. 25,45. 5,19.
11. Ματθ. 25,41.
12. Βλ. Κολ. 3,3.
13. Βλ. Ἡσ. 14,14.

ἐμένα δὲν τὴν ἐκτελέσατε»[10]. «Φύγετε ἀπὸ μένα καὶ πηγαίνετε στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο, τὸ ἑτοιμασμένο γιὰ τὸν Διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους του»[11]. Ὅταν ὅμως διανοιγοῦν οἱ βίβλοι τῆς συνειδήσεως τῶν ἁγίων, πρόσεχε! θὰ λάμψει ὁ τώρα ἀποκρυμμένος[12] μέσα τους Χριστὸς ὁ Θεός, ὅπως ἔλαμψε πρὸ τῶν αἰώνων ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ οἱ ἅγιοι θὰ γίνουν ὅμοιοι μὲ τὸν Ὕψιστο[13]. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν Σωτῆρα ποὺ τὸ λέγει· «τότε θὰ λάμψουν οἱ δίκαιοι ὅπως ὁ ἥλιος»[14]. Καὶ ποιόν ἄλλον καιρὸ λέγει ἢ ἥλιο, ἂν ὄχι ὁπωσδήποτε αὐτὸν ποὺ ἔχομε εἰπεῖ, δηλαδὴ τὸν ἑαυτό του ποὺ μόνον αὐτὸς ὀνομάζεται ἥλιος δικαιοσύνης[15] καὶ μόνος ἀνατέλλει καὶ ἐκλάμπει στοὺς δικαίους; Καὶ αὐτὸ ὁ ἐπιστήθιος καὶ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸ διατρανώνει ἐκδηλότερα λέγοντας· «ἀδελφοί, τώρα εἴμαστε τέκνα Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐφανερώθηκε ἀκόμη τί θὰ γίνομε»[16]. Καὶ ὁ Παῦλος, «τώρα τὸν γνωρίζω ἐν μέρει, τότε ὅμως θὰ τὸν γνωρίσω καλά, ἔτσι ὅπως μὲ γνωρίζει ἐκεῖνος»[17].

13 Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἅγιοι εἶναι ὅμοιοι τοῦ Θεοῦ καὶ τόσο θὰ γνωρίσουν τὸν Θεό, ὅσο ὁ Θεὸς ἐγνώρισε αὐτούς, καὶ ὅπως γνωρίζει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι πρέπει καὶ οἱ ἅγιοι νὰ βλέπονται καὶ νὰ γνωρίζονται μεταξύ τους, ἀλλὰ κι ἐκεῖνοι ποὺ ποτὲ δὲν εἰδώθηκαν μεταξύ τους σωματικῶς σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, πρέπει τότε νὰ γνωρίζονται μεταξύ τους, πῶς δὲν κοκκινίζετε νὰ λέγετε καὶ νὰ ἐρωτᾶτε καὶ νὰ διδάσκετε γιὰ πράγματα ποὺ δὲν γνωρίζετε ὡς ἤδη πλουτισμένοι δῆθεν μὲ τὴν γνώση τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ προχειρισμένοι ἐκ τῶν ἄνω διδάσκαλοι; Διότι, ὅπως οὐδέποτε θὰ ἀγνοήσει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸ ἢ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι οὔτε οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν θέσει θεοὶ μὲ τὸ νὰ ἔχουν τὸν Θεὸ νὰ κατοικεῖ μέσα τους, δὲν θὰ ἀγνοήσουν ποτὲ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ βλέπουν ὁ καθένας τὴν

14. Ματθ. 13,14.
15. Μαλ. 3,20.
16. Α' Ἰω. 3,2.
17. Α' Κορ. 13,12.

ἀλλὰ βλέποντες ἔσονται ἀλλήλων καὶ ἑαυτῶν τὴν δόξαν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. Τίς δὲ καὶ ὁποία ἔσται τῶν ἁγίων ἡ δόξα; Οἵα ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἀριδήλως δεδήλωκε· φησὶ γάρ· «καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν». Ὁρᾷς ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δοθεῖσα πρὸ τῶν αἰώνων τῷ Υἱῷ δόξα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἁγίοις δεδώρηται καὶ εἰς ἓν οἱ πάντες εἰσί;

14 *Τοιγαροῦν οἱ λέγοντες, ὅτι οὐ μὴ ὁρῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ γνωρίζωσιν ἀλλήλους οἱ ἅγιοι ἐν τῇ θεωρίᾳ γινόμενοι τοῦ Θεοῦ, ὄντως ἐν σκότει πορεύονται καὶ ἐν μετουσίᾳ ἢ θεωρίᾳ καὶ ἐπιγνώσει Θεοῦ οὐκ ἐγένοντο καὶ λαλοῦσι καὶ διαμαρτύρονται ἃ οὔτε ἐπίστανται, οὔτε ποτὲ ἐθεάσαντο. Οἱονεὶ γὰρ λέγουσιν ἐν ἐκστάσει καὶ τότε γίνεσθαι, ὥσπερ καὶ νῦν, τοὺς ἁγίους καὶ ἐπιλανθάνεσθαι ἑαυτῶν τε καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς, δοκοῦντες, ὡς οἶμαι, μᾶλλον δὲ κακῶς τὰ τῶν θείων νοοῦντες Γραφῶν, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀλλοίωσις καὶ ἁρπαγὴ νῦν τε καὶ εἰς τὸ μέλλον ἔσται τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἁγίοις. Ὅταν γὰρ ἀκούσωσιν ὅτι ὁ δεῖνα ὁ ἅγιος, ἐν θεωρίᾳ Θεοῦ γενόμενος καὶ τὸν νοῦν ἁρπαγείς, τόσας ἢ τόσας ἡμέρας καὶ νύκτας ἐποίησε, μηδὲν ὅλως τῶν ἐπιγείων ἐνθυμηθείς, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου σώματος ἐπελάθετο, ὅλος ὅλῃ ψυχῇ καὶ πάσαις ὁμοῦ ταῖς αἰσθήσεσι κεκολλημένος ἔμεινεν, ὢν ἐκεῖ, τοιοῦτόν τι ὑπολαμβάνουσι καὶ τότε, ἐν τῇ βασιλείᾳ λέγω τῶν οὐρανῶν, ἔσεσθαι, ἀγνοοῦντες ὅλως τὰ θεῖα τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ τὰ ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα καὶ ἄγνωστα τοῖς ἐσκοτισμένοις μυστήρια καὶ ὅτι ἡ ἁρπαγὴ αὕτη τοῦ νοὸς οὐχὶ τελείων, ἀλλ' ἀρχαρίων ἐστίν. Ὡς γὰρ ὁ ἀπὸ γεννήσεως ἐν σκοτεινῇ καὶ ζοφωτάτῃ ὢν φυλακῇ καὶ ὑπὸ λυχναίου καὶ βραχυτάτου φωτὸς φωτιζόμενος, μόλις κἂν μικρά τινα καθορᾷ, μὴ εἰδὼς ὅτι φῶς ἡλιακόν ἐστιν ἔξωθεν, ἀγνοῶν παντάπασι τὰ*

δόξα τοῦ ἄλλου καὶ τὴν δική τους, ὅπως ὁ Υἱὸς βλέπει τὴν δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. Ποιά ὅμως καὶ τί λογῆς θὰ εἶναι ἡ δόξα τῶν ἁγίων; Ὅποια εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο το ἐδήλωσε περίτρανα ὁ ἴδιος δι' ἑαυτοῦ. Πράγματι λέγει, «κι ἐγὼ τὴν δόξα ποὺ μοῦ ἔδωσες τὴν ἔδωσα σ' αὐτούς, γιὰ νὰ γίνουν ἕνα, καθὼς ἐμεῖς εἴμαστε ἕνα»[18]. Βλέπεις ὅτι ἡ δόξα ποὺ ἐδόθηκε πρὸ αἰώνων ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα στὸν Υἱὸ ἐδωρήθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Υἱὸ στοὺς ἁγίους καὶ εὑρίσκονται ὅλοι σὲ ἕνα;

14 Ἔτσι λοιπὸν ὅσοι λέγουν, ὅτι οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέτυχαν τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ, οὔτε βλέπουν, οὔτε γνωρίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ὄντως πορεύονται σὲ σκότος καὶ δὲν ἔφθασαν σὲ μετουσία ἢ θεωρία καὶ ἐπίγνωση Θεοῦ καὶ λέγουν καὶ διακηρύσσουν ὅσα οὔτε γνωρίζουν, οὔτε εἶδαν ποτέ. Διότι λέγουν ὅτι τότε οἱ ἅγιοι θὰ εὑρεθοῦν περίπου σὲ ἔκσταση, ὅπως καὶ τώρα, καὶ θὰ λησμονήσουν τοὺς ἑαυτούς τους καὶ αὐτοὺς ποὺ θὰ εἶναι μαζί τους, νομίζοντας, ὅπως πιστεύω, ἢ καλύτερα κακῶς νοοῦντες τὰ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι ἡ ἴδια ἀλλοίωση καὶ ἁρπαγὴ θὰ ὑπάρχει καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον γιὰ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους. Πράγματι, ὅταν ἀκούσουν ὅτι ὁ τάδε ἅγιος ἦλθε σὲ θεωρία Θεοῦ καὶ ἁρπάχθηκε ὁ νοῦς του, κι ἔμεινε ἔτσι τόσες ἢ τόσες ἡμέρες καὶ νύκτες, καὶ ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται καθόλου τὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ ἐλησμόνησε μαζὶ μὲ ὅλα τ' ἄλλα καὶ τὸ ἴδιο σῶμα του, ἔμεινε ὅλος μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ ὅλες μαζὶ τὶς αἰσθήσεις προσκολλημένος ἐκεῖ, κάτι τέτοιο νομίζουν ὅτι θὰ συμβεῖ καὶ τότε, δηλαδὴ στὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀγνοώντας τελείως τὰ θεῖα τοῦ Πνεύματος καὶ τὰ ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα καὶ ἄγνωστα γιὰ τοὺς σκοτισμένους μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ ἁρπαγὴ αὐτὴ τοῦ νοῦ δὲν εἶναι γνώρισμα τῶν τελείων, ἀλλὰ τῶν ἀρχαρίων. Πράγματι, ὅπως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκ γενετῆς εὑρίσκεται σὲ σκοτεινὴ καὶ ζοφωτάτη φυλακὴ καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὸ χαμηλὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ, καὶ μόλις ποὺ διακρίνει κάτι, μὴ

18. Ἰω. 17,22.

ἔξω τῆς φυλακῆς, λέγω δὴ τὸν ὁρώμενον κόσμον τοῦτον καὶ τὰ ἀνεκδιήγητα ἔργα καὶ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ ὁ ἔτι ἐν τῇ σκοτεινῇ φυλακῇ τῆς τοῦ κόσμου τούτου αἰσθήσεως ὢν καὶ ὑπὸ βραχυτάτης γνώσεως ἐλλαμφθείς, μόλις περὶ τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως ἡμῶν ὀλίγην τινὰ καὶ ἀμυδρὰν γνῶσιν λαμβάνει, τὰ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἀγνοῶν καὶ τίνα τὰ μέλλοντα διαδέξεσθαι τοὺς ἁγίους.

Καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀφεγγεῖ καθεζόμενος φυλακῇ, εἰ συμβῇ διανοιχθῆναι ὀπὴν ἐν τῷ ὀρόφῳ τῆς φυλακῆς καὶ θεάσασθαι αὐτὸν αἴφνης τὸν αἰθέρα τοῦ οὐρανοῦ, ὀλίγον καὶ κατὰ μέτρον τῆς γενομένης ὀπῆς, ὃν οὐδέποτε εἶδεν οὐδὲ εἶναι τοιοῦτόν τι λαμπρότατον φῶς ὑπενόησεν, ἔκπληξις εὐθὺς λαμβάνει αὐτὸν καὶ ὡς ἐξεστηκὼς ὑπάρχει, ἐπὶ πολὺ ἄνω τὰ ὄμματα ἔχων καὶ θαυμάζων τὸ ἀθρόον γεγονὸς ἐν αὐτῷ, οὕτω δὴ καὶ ὁ αἴφνης ἐν θεωρίᾳ τοῦ νοητοῦ φωτὸς γεγονώς, ἄρτι δηλονότι τῶν δεσμῶν ἀπολυθεὶς τῶν παθῶν τε καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐκπλήττεται καὶ ὡς ἐξεστηκὼς τοῖς οὐ καλῶς ὁρῶσι νομίζεται, εἰς ἑαυτὸν ὅλον δηλαδὴ τὸν νοῦν ἐπισωρεύσας καὶ θαυμάζων τοῦ φανέντος αὐτῷ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν λαμπρότητα. Καὶ ὥσπερ πάλιν, ἐπὰν ἐκεῖνος συχνῶς καὶ καθ' ἡμέραν πρὸς ἐκείνην τὴν ὀπὴν ἀποβλέπῃ, ἄρτι πλατυνθεῖσαν καὶ φωτίζουσαν ἐπὶ πλέον τὸν ζοφώδη χῶρον τῆς φυλακῆς καὶ ἐφ' ἱκανοὺς χρόνους ἐν τῷ φωτὶ διαμένουσαν, ἡ συνήθεια τῆς ὁράσεως τοῦ φωτὸς τὴν πολλὴν ἔκπληξιν ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἀφαιρεῖται (ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου γέγονεν ἐφ' ἡμᾶς· τῇ γὰρ συνηθείᾳ τῆς ὁράσεως ὡς εὐκαταφρόνητον αὐτὸν λογιζόμεθα· εἰ γὰρ μηδέπω ἦμεν αὐτὸν θεασάμενοι, αἴφνης δὲ τοιοῦτος ὡράθη ἡμῖν, ὑπὸ τῆς ἐκπλήξεως διαπεφωνήκαμεν ἄν), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ κατὰ μικρὸν τῆς ψυχῆς προκοπή, ἐν συνηθείᾳ τῆς τοῦ νοητοῦ φωτὸς ὁράσεως γινομένη, τῆς πολλῆς ἐκπλήξεως ἐξίσταται, μυηθεῖσά τι ἐντεῦθεν ἕτερον εἶ-

γνωρίζοντας ὅτι ἔξω εὑρίσκεται ἡλιακὸ φῶς καὶ ἀγνοώντας τελείως τὰ ἐκτὸς φυλακῆς, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸν ὁρατὸ αὐτὸν κόσμο καὶ τὰ ἀνεκδιήγητα ἔργα καὶ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ εὑρίσκεται ἀκόμη στὴν σκοτεινὴ φυλακὴ τῆς αἰσθήσεως τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὁ ὁποῖος ἐλλάμφθηκε ἀπὸ μικρὴ γνώση, μόλις λαμβάνει κάποια μικρὴ καὶ ἀμυδρὴ γνώση γιὰ τὰ μυστήρια τῆς πίστεώς μας, ἀγνοώντας τελείως τὰ σχετικὰ μὲ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ποιά εἶναι ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ δεχθοῦν οἱ ἅγιοι.

15 Συμβαίνει πάλι ὅ,τι καὶ μ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐκάθησε γιὰ πολλὰ ἔτη σ' ἐκείνην τὴν σκοτεινὴ φυλακή· ἐὰν συμβεῖ νὰ ἀνοιχθεῖ ὀπὴ στὸν ὄροφο τῆς φυλακῆς καὶ ξαφνικὰ αὐτὸς νὰ ἰδεῖ τὸν οὐράνιο αἰθέρα, λίγο καὶ κατὰ τὸ μέτρο τῆς δημιουργημένης ὀπῆς, τὸν ὁποῖο οὐδέποτε εἶδε οὔτε ἐσκέφθηκε ποτὲ τέτοιο λαμπρότατο φῶς, ἀμέσως αὐτὸς ἐκπλήσσεται καὶ ἐξίσταται, ἔχοντας τὰ μάτια πολλὴ ὥρα ψηλὰ καὶ θαυμάζοντας τὸ ξαφνικὸ γι' αὐτὸν γεγονός. Ἔτσι λοιπὸν κι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ξαφνικὰ ἐθεώρησε τὸ νοητὸ φῶς, ἀμέσως, ἀφοῦ ἀπολυθεῖ βέβαια ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν παθῶν καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐκπλήσσεται, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν βλέπουν καλῶς φαίνεται ἐκστασιασμένος, συγκεντρώνοντας δηλαδὴ τὸν νοῦ του σ' ὁλόκληρον τὸν ἑαυτό του καὶ θαυμάζοντας τὴν θεωρία καὶ τὴν λαμπρότητα ἐκείνου ποὺ τοῦ ἐφανερώθηκε. Κι ὅπως πάλι, ὅταν ἐκεῖνος κοιτάζει συχνὰ καὶ καθημερινὰ πρὸς ἐκείνην τὴν ὀπή, ποὺ πρόσφατα ἐπλατύνθηκε καὶ φωτίζει περισσότερο τὸν σκοτεινὸ χῶρο τῆς φυλακῆς καὶ διαμένει γιὰ ἀρκετὸ χρόνο στὸ φῶς, ἡ συνήθεια τῆς ὁράσεως τοῦ φωτὸς ἀφαιρεῖ λίγο–λίγο τὴν μεγάλη ἔκπληξη, ὅπως γίνεται καὶ σ' ἐμᾶς μὲ τὸν ἥλιο. Ἐξαιτίας τῆς συνήθειας τῆς ὁράσεως τὸν θεωροῦμε αὐτὸν ὡς εὐκαταφρόνητο. Διότι, ἐὰν δὲν τὸν εἴχαμε ἰδεῖ ποτὲ καὶ μᾶς φανερωνόταν ξαφνικά, ἀπὸ τὴν ἔκπληξη θὰ ξεφωνούσαμε· μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ ψυχὴ μὲ τὴν προοδευτικὴ προκοπή, συνηθίζοντας στὴν ὅραση τοῦ νοητοῦ φωτός, βγαίνει ἀπὸ τὴν μεγάλη ἔκπληξη, μυ-

ναι τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ θεωρίας τελεώτερόν τε καὶ ὑψηλότερον.

16 Καὶ καθάπερ αὖθις ἐπιγινώσκειν ποιεῖ τέως τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ἡ χρονία καί, ἀπὸ γεννήσεως αὐτοῦ κάθειρξις ὅτι ἐν φυλακῇ ζοφωτάτῃ ἐστί, καὶ ἔξω ταύτης θαυμαστά τινα ἐκ τοῦ ὀλίγου φωτὸς ἐκείνου εἶναι ὑπονοεῖ, ὁποῖα δέ εἰσιν ἐν ἀληθείᾳ λογίσασθαι ἢ ἐννοῆσαι οὐ δύναται, ἐπὰν δὲ καὶ τῆς φυλακῆς ἔξωθεν ἐκβληθῇ, τότε καὶ τὸ φῶς ὅλον καὶ τὰ ἐν τῷ φωτὶ ἅπαντα καὶ ἅπαντας ὁμοῦ καθορᾷ, οὕτω μοι νόει καὶ τὸν ἄρτι ἐκδεδημηκότα τῶν τοῦ σώματος ἀναγκῶν καὶ ὅλον ἔξω γεγονότα τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὁρωμένων τῆς ταπεινώσεως. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν σύμπαντα κόσμον ὡς μίαν ὄντα τῷ ὄντι σκοτεινοτάτην καὶ ἀφεγγῆ φυλακὴν ἄλλως μοι πάλιν ὑπονόει, λυχνιαῖον δὲ φῶς τὸ τοῦ ἡλίου λογίζου μοι φῶς, ἔξωθεν δὲ τούτου τὸ ἐνεκλάλητον, τὸ ἄφραστον, τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ὑπὲρ πᾶν φῶς τρισυπόστατον φῶς, τὰ δὲ ἐν τῷ φωτὶ ἐκείνῳ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ φυλακῇ ταύτῃ γενομένοις ἀόρατά τε καὶ ἄγνωστα, ἄφθεγκτα καὶ ἀνερμήνευτα, εἰ καὶ δοκοῦσι τινες διὰ τῶν Γραφῶν ταῦτα νοεῖν τε καὶ θεωρεῖν· τοῖς γὰρ πλείοσιν οὐδὲ ὅτι πέρα τούτων ἐστίν τι γινώσκεται.

17 Ὁπηνίκα οὖν πάσῃ σπουδῇ, πάσῃ πίστει καὶ παντὶ πόθῳ ζητήσομεν, οὐχὶ τὸ ἰδεῖν τὸ ἔξωθεν ταύτης τῆς φυλακῆς φῶς, οὐδὲ τὰ ἐν τῷ φωτὶ ἐκείνῳ καὶ κόσμῳ πράγματα (οὐδεὶς γὰρ τῶν ταῦτα ζητούντων ἠξιώθη ἰδεῖν, οὐδ᾽ οὐ μὴν ἀξιωθήσεταί ποτε αὐτὰ καθόλου θεάσασθαι), ἀλλὰ τὸ φυλάξαι ἐν πρώτοις τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, τὸ μετανοεῖν, τὸ πενθεῖν, τὸ ταπεινοῦσθαι καὶ τὰ λοιπὰ ἃ προείπομεν, τηνικαῦτα καὶ διανοίγεται ἡμῖν, ὥσπερ ὀπή τις μικρὰ ἐν τῷ ὁρωμένῳ τούτῳ ὀρόφῳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ ὑπεράνω τούτου φῶς ἄϋλόν τε καὶ νοητὸν παραδείκνυται. Ὃ καὶ ἡ ψυχὴ κατιδοῦσα ὅλη καθόλου ἐξίσταται, ὅλη ἐκπλήττεται, θαῦμα καινὸν ὁρῶσα, θαῦμα παράδοξον καὶ ὃ μέχρι τότε οὐδέπω τεθεα-

ούμενη ἀπὸ ἐδῶ ὅτι ὑπάρχει κάτι ἄλλο τελειώτερο καὶ ὑψηλότερο αὐτῆς τῆς καταστάσεως καὶ θεωρίας.

16 Κι ὅπως πάλι ἡ χρονία καὶ ἀπὸ γεννήσεως αὐτοῦ ἔγκλειση κάνει τώρα ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι εὑρίσκεται σὲ σκοτεινότατη φυλακὴ καὶ ὑπονοεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ λίγο φῶς, ὅτι ἔξω ἀπὸ αὐτὴν ὑπάρχουν πράγματα θαυμαστά, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ἀληθῶς νὰ ὑπολογίσει ἢ νὰ κατανοήσει ποιά εἶναι, ὅταν ὅμως βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν φυλακή, τότε βλέπει ὁλόκληρο τὸ φῶς καὶ ὅλα τὰ φωτεινὰ καὶ ὅλους μαζί, ἔτσι, παρακαλῶ, θεώρησε κι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος πρόσφατα ἐκδήμησε ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος καὶ ἐβγῆκε ὁλόκληρος ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς ταπεινώσεως. Καὶ ἐξ ἄλλου ὑπονόησε, παρακαλῶ, πάλι ὅτι ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος εἶναι πράγματι μία σκοτεινότατη καὶ ἀφεγγὴς φυλακή, καὶ σκέψου, παρακαλῶ, ὅτι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι λυχνιαῖο φῶς, ἐνῶ ἔξω ἀπὸ αὐτὸ ὅτι εὑρίσκεται τὸ ἀνεκλάλητο, τὸ ἀνέκφραστο, τὸ ἀπρόσιτο, τὸ ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ὑπεράνω κάθε φωτὸς τρισυπόστατο φῶς, ἐνῶ ὅσα εὑρίσκονται σ' ἐκεῖνο τὸ φῶς εἶναι ἀόρατα καὶ ἄγνωστα, ἀνέκφραστα καὶ ἀνερμήνευτα γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ εὑρίσκονται σ' αὐτὴ τὴν φυλακή, παρ' ὅλο ποὺ μερικοὶ νομίζουν ὅτι διὰ τῶν Γραφῶν τὰ κατανοοῦν καὶ τὰ βλέπουν αὐτά· διότι οἱ περισσότεροι δὲν γνωρίζουν οὔτε ὅτι ὑπάρχει κάτι πέρα ἀπὸ αὐτά.

17 Ὅταν λοιπὸν ζητήσομε μὲ κάθε προθυμία, μὲ κάθε πίστη καὶ κάθε πόθο, ὄχι νὰ ἰδοῦμε τὸ φῶς ποὺ εὑρίσκεται σ' ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ τὸν κόσμο (διότι κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζητοῦν αὐτὰ δὲν ἀξιώθηκε νὰ τὰ ἰδεῖ, οὔτε καὶ θὰ ἀξιωθεῖ ποτὲ νὰ τὰ ἰδεῖ καθόλου), ἀλλὰ νὰ φυλάξομε κατὰ πρῶτον τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, νὰ μετανοήσομε, νὰ πενθήσομε, νὰ ταπεινωθοῦμε καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὅσα προαναφέραμε, τότε διανοίγεται καὶ σ' ἐμᾶς ὡς κάποια μικρὴ ὀπὴ στὸν ὁρατὸ αὐτὸ ὄροφο τοῦ οὐρανοῦ καὶ φανερώνεται τὸ ὑπεράνω αὐτοῦ φῶς ἄϋλο καὶ νοητό. Μόλις ἡ ψυχὴ τὸ ἰδεῖ αὐτό, ἐξίσταται ὁλόκληρη, ὁλόκληρη ἐκπλήσσεται, θεωρώντας καινὸ θαῦμα, θαῦμα παράδοξο, τὸ ὁποῖο οὐδέποτε εἶδε μέχρι τότε· καὶ σ' αὐτὸ ἐπιμένει ἔτσι ἁρπαζόμενη

ται, ἐν ᾧ καὶ ἐπιμένει ὥσπερ ἁρπαζομένη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ βιαζομένη εἶναι ἐκεῖ καὶ κατανοεῖν τὸ τούτου ἀκατανόητον καὶ μάλιστα ἐν τῷ βλέπειν αὐτὸ ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς καὶ διδάσκεσθαι καθ' ἑκάστην ἐκεῖθεν ὅτι πέλει ἀνέσπερον, ὅτι ἄπειρον ὑπάρχει καὶ ἄφραστον, ὅθεν καὶ πρὸς τὴν φυλακὴν ταύτην ἐπιστραφῆναι καὶ βλέπειν αὖθις τὰ ἐν αὐτῇ ὅλως οὐ βούλεται.

18 *Τοῦτο τοίνυν ἀρχὴν ἴσθι τῶν εἰσαγωγικῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ ἄρτι πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀποδυσαμένων ἀγῶνας. Ἐπὰν οὖν χρονίσῃ ἀνεπιστρόφως πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνην, ὡς οὐκ οἶδε, διανοίγεται αὐτῷ, οὐκ οἶδα ὁ οὐρανός, οὐκ οἶδα ὁ τῆς καρδίας αὐτοῦ ὀφθαλμὸς καὶ οὗτος μᾶλλον ἢ ἐκεῖνος, εἰπεῖν, ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καὶ ἔνδον τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, λέγω δὴ τούτου τοῦ σκήνους, τὸ φῶς ἐκεῖνο εἰσέρχεται τὸ θαυμαστὸν καὶ ὑπέρλαμπρον, φωτίζον συμμέτρως αὐτόν, ὅσον ἡ φύσις δηλονότι χωρεῖ. Οὕτω δὲ πάλιν χρονίσας, ὡς σύνηθες ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον, καὶ ὡς ἀεί ποτε τούτῳ συνών, λογίζεται τὸ τοιοῦτον· θαύματα δὲ ἐπὶ θαύμασι καὶ μυστήρια ἐπὶ μυστηρίοις καὶ θεωρίας ἐπὶ θεωρίαις, ἐλλαμπόμενος ἐξ αὐτοῦ καθ' ὥραν, ἵν' εἴπω, καὶ ὁρῶν καὶ νοῶν καὶ μυούμενος ἐκδιδάσκεται· ἃ καὶ εἰ γράφειν θελήσει, οὐδὲ χάρτης οὐδὲ μέλαν ἀρκέσει αὐτῷ, ἐπιλείψει δέ, οἶμαι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸν ἐξηγούμενον ταῦτα λεπτομερῶς. Μᾶλλον δέ, πῶς ἄρα γράψαι δυνήσεται τὰ μὴ δυνάμενα ῥηθῆναι, ἄφραστα ὄντα καὶ ἄρρητα πάντῃ; Ὅθεν καὶ ὡς ἐν φωτὶ τότε, μᾶλλον μετὰ τοῦ φωτός, σύνεστι καὶ οὐχ ὡς ἐν ἐκστάσει διατελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καθορᾷ καὶ τοὺς πλησίον βλέπει ἐν οἵοις εἰσὶ καὶ προλέγει καὶ προγινώσκει ὅτι, ἐὰν ἔξω τῆς φυλακῆς ταύτης γένηται καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἄστεκτον ὅσον ἐστὶ θεάσηται, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγαθὰ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν» ἀποκαλυφθήσονται*

---

19. Α' Κορ. 2,9.

στὸν οὐρανὸ καὶ ἐπείγεται νὰ εὑρίσκεται ἐκεῖ καὶ νὰ κατανοεῖ τὸ ἀκατανόητο αὐτοῦ καὶ μάλιστα νὰ βλέπει αὐτὸ ἡμέρα καὶ νύκτα καὶ νὰ διδάσκεται καθημερινὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅτι εἶναι ἀνέσπερο, ἄπειρο καὶ ἀνέκφραστο, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ δὲν θέλει καθόλου νὰ ἐπιστρέψει σ' αὐτὴν τὴν φυλακὴ καὶ νὰ βλέπει πάλι τὰ μέσα σ' αὐτήν.

18 Αὐτὸ λοιπὸν μάθε ὅτι εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν εἰσαγομένων στὴν εὐσέβεια, ποὺ πρόσφατα ἐπιδόθηκαν στοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρετῆς. Ὅταν λοιπὸν χρονίσει κάποιος ἀνεπιστρόφως πρὸς τὴν θεωρία ἐκείνη, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, διανοίγεται σ' αὐτόν, δὲν γνωρίζω ἂν ὁ οὐρανός, δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ὀφθαλμὸς τῆς καρδιᾶς του, καὶ θὰ ἔλεγα αὐτὸς μᾶλλον παρὰ ἐκεῖνος, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ μέσα στὸν οἶκο τῆς ψυχῆς του, δηλαδὴ μέσα σὲ τοῦτο τὸ σκήνωμα, εἰσέρχεται ἐκεῖνο τὸ θαυμαστὸ καὶ ὑπέρλαμπρο φῶς, τὸ ὁποῖο τὸν φωτίζει συμμετρικά, ὅσο δηλαδὴ ἐπιτρέπει ἡ φύση. Ὅταν πάλι μείνει ἔτσι ἀρκετὸ χρόνο, θεωρεῖ αὐτὸ τὸ φῶς ὡς οἰκεῖο, σὰν νὰ ἦταν γιὰ πάντα μαζί του. Ἐλλαμπόμενος ἀπὸ αὐτὸ κάθε ὥρα καὶ βλέποντας, νοώντας καὶ μυούμενος, διδάσκεται θαύματα ἐπὶ θαυμάτων, μυστήρια ἐπὶ μυστηρίων καὶ θεωρίες ἐπὶ θεωριῶν. Κι ἂν θελήσει νὰ τὰ γράψει αὐτά, οὔτε χαρτὶ οὔτε μελάνι θὰ τοῦ ἀρκέσει, καὶ νομίζω, ὅτι καὶ ὁ χρόνος δὲν θὰ φθάσει, ὥστε νὰ τὰ ἐξηγήσει λεπτομερῶς. Ἢ καλύτερα, πῶς θὰ μπορέσει νὰ γράψει αὐτὰ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν, ὄντως ἀνέκφραστα καὶ ἄρρητα σὲ ὅλους; Τότε λοιπὸν εὑρίσκεται σὰν σὲ φῶς, ἢ καλύτερα μαζὶ μὲ τὸ φῶς, καὶ δὲν διατελεῖ ἐκστασιασμένος, ἀλλὰ διακρίνει καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν καὶ βλέπει τοὺς πλησίον ποῦ εὑρίσκονται καὶ προλέγει καὶ προγνωρίζει ὅτι, ἐὰν εὑρεθεῖ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν φυλακὴ καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀνάσταση, τότε καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀβάστακτο θὰ θεωρήσει πόσο εἶναι, καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι σ' αὐτό, «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[19], θὰ τοῦ ἀποκαλυφθοῦν

αὐτῷ τρανότερον διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ὄντος νυνὶ φωτὸς ὑφ' οὗ καὶ φωτίζεται· οὐ γὰρ στερούμεθα τότε τοῦ γνωρίζειν ἢ βλέπειν, ἀλλ' ὡς ὁ λόγος ἀνωτέρω ἀπέδειξε, κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς λαμπρότητα καὶ θεωρίαν, ἀναλόγως μᾶλλον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις καὶ ἡ θεωρία, καὶ ὁ ἀναγνωρισμὸς καὶ ἡ γνῶσις ἀλλήλων πλεῖον καὶ καθαρώτερον ἐν ἀνεκφράστῳ θυμηδίᾳ καὶ ἀγαλλιάσει ἔσεται εἰς αἰῶνας αἰώνων. Καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ οἱ προφῆται καὶ ἐν τῇ νέᾳ πολλοὶ τῶν ἁγίων ἐκ τῶν ἔργων ἀπέδειξαν, ἐξ ὀνόματος καλέσαντες οὓς οὐκ εἶδόν ποτε, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐγνώρισαν οὓς οὐκ ἐγίνωσκον.

19 Οἱ οὖν λέγοντες μὴ γνωρίζειν μηδὲ βλέπειν ἀλλήλους τοὺς ἁγίους, ἐκ τούτων πεισθέντες, μὴ ζητεῖν περὶ ἀκαταλήπτων πραγμάτων, ἑαυτοῖς μᾶλλον, εἴπερ ἐμοὶ πείθονται, προσέχειν καὶ ἑαυτοὺς ἀνακρίνειν μὴ παύσωνται. Οἱ δὲ τὰ μὲν εἰρημένα πάντα ἀγνοοῦντες καὶ ἐν αἰσθήσει καὶ γνώσει καὶ πείρᾳ θείου φωτισμοῦ καὶ θεωρίας μὴ γεγονότες, πῶς γράφειν ὅλως ἢ λέγειν περὶ τοιούτων οὐ φρίττετε; Εἰ γὰρ ὑπὲρ παντὸς ἀργοῦ ῥήματος λόγον ἀποδοῦναι ὀφείλομεν, πόσῳ μᾶλλον περὶ τῶν τοιούτων ἐτασθησόμεθα καὶ ὡς ἀργολόγοι κολασθησόμεθα. Ἀργὸς γὰρ λόγος οὐχ, ὡς ἄν τις ὑπολάβοι, ὁ ἀνωφελὴς μόνον ἐστίν, ἀλλ' ὁ καὶ πρὸ τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐν πείρᾳ γνώσεως λαλούμενος παρ' ἡμῶν. Ὅταν γὰρ μὴ καταφρονήσω τῆς κάτω δόξης μηδὲ βδελύξωμαι ταύτην ἀπὸ ψυχῆς, ὡς ψυχοβλαβῆ καὶ τῆς ἄνω δόξης ἀποστεροῦσάν με, ἄλλου δὲ διδάσκω περὶ αὐτῆς καὶ παραγγέλλω ταύτης ἀπέχεσθαι, οὐχὶ ἀργὸς καὶ ἄπρακτος καὶ κενὸς ὁ λόγος μου ἔσται καὶ ὡς ψεύστης κατακριθήσομαι; Ὅταν δὲ πάλιν μὴ ἐν αἰσθήσει καὶ γνώσει λάβω τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος μηδὲ διδακτὸς Θεοῦ γένωμαι δι' αὐτῆς, μηδὲ λόγον λάβω σοφίας καὶ γνώσεως ἄνωθεν, τὰ δὲ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ἀναιδῶς διερμηνεύειν ἐπι-

---

20. Ματθ. 12,36.

λαμπρότερα διὰ τοῦ φωτὸς ποὺ τώρα ὄντως εὑρίσκεται μέσα του, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ φωτίζεται. Πράγματι, δὲν θὰ στερούμαστε τότε τὸ νὰ γνωρίζομε ἢ νὰ βλέπομε, ἀλλά, ὅπως ἀπέδειξε παραπάνω ὁ λόγος, ἡ γνώση καὶ ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ὁ μεταξύ μας ἀναγνωρισμὸς καὶ γνώση θὰ γίνουν περισσότερα καὶ καθαρώτερα μέσα σὲ μία ἀνέκφραστη εὐχαρίστηση καὶ ἀγαλλίαση κατ' ἀναλογία μᾶλλον πρὸς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν θεωρία τοῦ φωτὸς στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Καὶ τοῦτο τὸ ἀπέδειξαν καὶ παλαιὰ οἱ προφῆτες καὶ πρόσφατα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἔμπρακτα, προσκαλώντας αὐτοὺς ποὺ ποτὲ δὲν εἶδαν μὲ τὸ ὄνομά τους, ἀλλὰ βέβαια καὶ ἐγνώρισαν ὅσους δὲν ἐγνώριζαν.

19 Ὅσοι λοιπὸν λέγουν ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν γνωρίζουν οὔτε βλέπουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, πειθόμενοι ἀπὸ αὐτά, νὰ μὴ συζητοῦν γιὰ ἀκατάληπτα πράγματα, νὰ μὴ παύσουν (ἐὰν μὲ ἀκούσουν) νὰ προσέχουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ νὰ ἀνακρίνουν τοὺς ἑαυτούς των. Ὅσοι ὅμως ἀγνοεῖτε ὅλα τὰ λεγόμενα καὶ δὲν ἤλθατε σὲ αἴσθηση καὶ γνώση καὶ πεῖρα θείου φωτισμοῦ καὶ θεωρίας, πῶς δὲν φρίττετε καθόλου νὰ γράφετε ἢ νὰ ὁμιλεῖτε γιὰ τέτοια; Διότι, ἐὰν ὀφείλομε νὰ δώσομε λόγο γιὰ κάθε ἀργὴ λέξη[20], πόσο μᾶλλον θὰ ἐξετασθοῦμε γι' αὐτὰ καὶ θὰ κολασθοῦμε ὡς ἀργολόγοι; Διότι, ἀργὸς λόγος δὲν εἶναι, ὅπως θὰ ὑπονοοῦσε κάποιος, μόνον ὁ ἀνωφελὴς λόγος, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος ποὺ λέγεται ἀπὸ ἐμᾶς πρὶν ἀπὸ τὴν πράξη καὶ τὴν ἔμπρακτη γνώση. Πράγματι, ὅταν δὲν καταφρονήσω τὴν κάτω δόξα καὶ δὲν τὴν βδελυχθῶ ἀπὸ ψυχῆς, ἐπειδὴ ὡς ψυχοβλαβὴς μὲ στερεῖ ἀπὸ τὴν ἄνω δόξα, διδάσκω ὅμως γι' αὐτὴν τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς παραγγέλλω ν' ἀπέχουν ἀπ' αὐτήν, δὲν θὰ εἶναι ὁ λόγος μου καὶ ἄπρακτος καὶ κενὸς καὶ δὲν θὰ κατακριθῶ ὡς ψεύτης; Ὅταν πάλι δὲν λάβω αἰσθητικῶς καὶ γνωστικῶς τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος οὔτε γίνω δι' αὐτῆς μαθητὴς τοῦ Θεοῦ[21] οὔτε λάβω ἀπὸ ἐπάνω λόγο σοφίας καὶ γνώσεως, ἐφορμῶ ὅμως μὲ ἀναίδεια νὰ ἑρμη-

---

21. Ἰω. 6,45.

πηδῶ καὶ διδασκάλου τάξιν ἐμαυτῷ περιτίθεμαι, μόνῃ δηλαδὴ τῇ ψευδωνύμῳ γνώσει πρὸς τοῦτο χρώμενος, ἆρά γε ἀνεξέταστα ταῦτα Θεὸς ἐάσει καὶ λόγον ὑπὲρ τούτου οὐκ ἀπαιτήσει με; Οὐδαμῶς δή. Εἰ βούλει δέ, ἐκ τῶν κάτω καὶ τῶν ἀνθρωπίνων διδάχθητι καὶ τὰ ἄνω καὶ θεῖα. Ποῖος, εἰπέ, τῶν ἀνθρώπων, κἂν ὑπὲρ πάντας ἐν σοφίᾳ καὶ γνώσει καὶ ἐπιστήμῃ νόμων θαυμάζηται, κἂν δικαιοσύνῃ καὶ εὐσεβείᾳ πάσῃ κομᾷ, μετὰ κριτῶν ὡς κριτὴς καθεσθῆναι καὶ κριτὴν ἑαυτὸν ὀνομάσαι καὶ ἄλλους νομοθετῆσαι τολμᾷ; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ποιήσει, οὐχὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀτιμασθήσεται καὶ παρὰ τῆς ἀκριβείας τῶν νόμων τιμωρηθήσεται; Ὢ τῆς ἀναιδείας! Τοῦ ἐπιγείου βασιλέως οὐδεὶς καταφρονῆσαι τολμᾷ καὶ τιμὴν ἢ ἀξίωμα τούτου ἁρπάσαι καὶ ἀφορίσαι ἑαυτῷ, καὶ σὺ τοῦ ἐπουρανίου ὡς οὐδενὸς καταφρονεῖς καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἀξιωμάτων ἄνευ τῆς ἐκείνου ῥοπῆς καὶ θελήσεως ἐπιχειρῆσαι κατατολμᾷς; Ὅλως δὲ οὕτως ἔχων, οἴει ἀνεξέταστον τοῦτο τὸν Δεσπότην καταλιπεῖν; Οὔμενουν οὐδαμῶς.

Ἀλλ' ὦ Κύριε, δὸς ἡμῖν ἐπιγνῶναί σε καὶ ἀξίως φοβεῖσθαί σε καὶ τοῖς ἁγίοις σου ἐμμένειν θελήμασι. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, παύσασθε τῶν συζητήσεων τούτων καὶ σπεύσατε διὰ μετανοίας καὶ δακρύων καὶ ταπεινώσεως, ἔτι δὲ καὶ τῇ τῶν λοιπῶν ἁπασῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει τὰς ἑαυτῶν ἐκκαθᾶραι ψυχὰς «ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος», ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐν ἀποκαλύψει καὶ αἰσθήσει καὶ θεωρίᾳ ἐπαπολαύσητε ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

νεύω τὰ διδάγματα τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ ἀναλαμβάνω γιὰ τὸν ἑαυτό μου διδασκαλικὴ τάξη, χρησιμοποιώντας δηλαδὴ γι' αὐτὸ μόνο τὴν ψευδώνυμη γνώση, ἄραγε ὁ Θεὸς θὰ τ' ἀφήσει ἀνεξέταστα αὐτὰ καὶ δὲν θὰ ἀπαιτήσει ἀπὸ ἐμένα λόγο γι' αὐτό; Καθόλου βέβαια. Καὶ ἐὰν προτιμᾶς, ἀπὸ τὰ κάτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα διδάξου τὰ ἄνω καὶ θεῖα. Πές μου ποιός ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, κι ἂν ἀκόμη θαυμάζεται ἐπάνω ἀπ' ὅλους γιὰ τὴν σοφία καὶ τὴν γνώση καὶ τὴν ἐπιστήμη τῶν νόμων, κι ἂν καυχησιολογεῖ γιὰ κάθε δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια, τολμᾶ νὰ καθίσει μαζὶ μὲ τοὺς κριτὲς ὡς κριτὴς καὶ νὰ ὀνομάσει τὸν ἑαυτο του κριτὴ καὶ νὰ νομοθετήσει γιὰ ἄλλους; Ἐὰν τὸ κάνει καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἀτιμασθεῖ ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ δὲν θὰ τιμωρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν νόμων; Πὼ πὼ ἀναίδεια! Κανεὶς δὲν τολμᾶ νὰ καταφρονήσει τὸν ἐπίγειο βασιλέα, ν' ἁρπάξει τὴν τιμὴ ἢ τὸ ἀξίωμά του καὶ νὰ τὸ οἰκειοποιηθεῖ· καὶ σύ, καταφρονεῖς τὸν ἐπουράνιο σὰν νὰ μὴ εἶναι τίποτε καὶ τολμᾶς νὰ χρησιμοποιήσεις τὰ ἀποστολικὰ ἀξιώματα χωρὶς τὴν συναίνεση καὶ θέληση ἐκείνου; Καὶ εὑρισκόμενος ἐξ ὁλοκλήρου σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, φαντάζεσαι ὅτι αὐτὸ ὁ Δεσπότης θὰ τὸ ἀφήσει ἀνεξέταστο; Ὄχι βέβαια, καθόλου.

20 Ἀλλὰ Κύριε, δῶσε μας τὴ δύναμη νὰ σὲ γνωρίσομε καλά, νὰ σὲ φοβόμαστε ἀξίως καὶ νὰ ἐμμένομε στὰ ἅγια θελήματά σου. Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, ἀδελφοί, παύσατε αὐτὲς τὶς συζητήσεις καὶ σπεύσατε μὲ μετάνοια καὶ δάκρυα καὶ ταπείνωση, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ὑπολοίπων ἐντολῶν νὰ καθαρίσετε τὶς ψυχές σας «ἀπὸ κάθε μολυσμὸ σαρκὸς καὶ πνεύματος»[22], ὥστε ν' ἀπολαύσετε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ ἀποκαλυπτικῶς, αἰσθητικῶς καὶ θεωρητικῶς, μὲ τὴν χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο!

22. Β' Κορ. 7,1.

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΛΟΓΟΣ Β'

α'. Προτρεπτικὸς ἐκ προοιμίων εἰς μετάνοιαν· καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου· «οὓς προέγνω, τούτους καὶ προώρισε» καὶ εἰς τὰ ἑξῆς· καὶ κατὰ τῶν στρεβλούντων αὐτό τε καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν.

Πολλοὺς ἀκήκοα λέγοντας τῶν ἀνθρώπων· 'ἐπειδήπερ φησίν', «οὓς προέγνω ὁ Θεός, τούτους καὶ προώρισεν· οὓς δὲ προώρισε τούτους καὶ ἐκάλεσεν· οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδόξασε», τί μοι τὸ ὄφελος ἐὰν πολλοὺς παραβάλλωμαι κόπους, ἐὰν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν ἐπιδείξωμαι, προεγνωσμένος δὲ οὐκ εἰμι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ προωρισμένος εἰς τὸ σωθῆναι καὶ σύμμορφον γενέσθαι με τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ;' Πρὸς οὓς εἰκότως ἀποφθέγξασθαι χρὴ καὶ εἰπεῖν· Ὦ οὗτοι, διατί μὴ τὰ σῴζοντα ὑμᾶς ἀλλὰ τὰ ἀπολλύοντα συλλογίζεσθε καὶ τὰ δυσνόητα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐκλεγόμενοι διαρπάζετε καὶ στρεβλοῦτε ταῦτα καὶ πρὸς ἀπώλειαν ὑμῶν ἐκλαμβάνεσθε; Οὐκ ἀκούετε καθ' ἑκάστην τοῦ Σωτῆρος βοῶντος, «ζῶ ἐγώ, ὅτι οὐ θελήσει θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν»; Οὐκ ἀκούετε αὐτοῦ λέγοντος, «μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», καὶ πάλιν, «ἀμὴν λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι»; Μὴ εἶπεν ἡ

---

1. Ρωμ. 8,29–30.
2. Βλ. Β' Πέτρ. 3,16.
3. Ἐζ. 33,11.

ΛΟΓΟΣ Β'

α'. Προτρεπτικὸς πρῶτον γιὰ τὴν μετάνοια· στὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου, «αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε, τούτους καὶ προόρισε» καὶ στὰ ἑπόμενα· καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ διαστρεβλώνουν καὶ αὐτὸ καὶ ὅλην τὴν Θεία Γραφή.

1 Ἄκουσα πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ λέγουν· 'ἐπειδή', λέγει, 'αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε ὁ Θεός, τούτους καὶ προόρισε, καὶ ὅσους προόρισε αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσε, καὶ ὅσους ἐκάλεσε αὐτοὺς καὶ ἐδόξασε[1], ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελός μου ἐὰν καταβάλλω πολλοὺς κόπους, ἐὰν ἐπιδείξω ἐπιστροφὴ καὶ μετάνοια, ἐφ' ὅσον δὲν εἶμαι προγνωρισμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ οὔτε προορισμένος νὰ σωθῶ καὶ νὰ γίνω σύμμορφος τῆς δόξας τοῦ Υἱοῦ του καὶ Θεοῦ;'. Πρὸς αὐτοὺς φυσικὰ πρέπει νὰ ἀπαντήσομε καὶ νὰ εἰποῦμε. Ἄνθρωποι, γιατί δὲν σκέπτεσθε αὐτὰ ποὺ σᾶς σώζουν ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ σᾶς καταστρέφουν, καὶ ἐκλέγοντας τὰ δυσνόητα χωρία τῆς θεόπνευστης Γραφῆς τὰ παρερμηνεύετε καὶ τὰ διαστρεβλώνετε[2] καὶ τὰ ἀντιλαμβάνεσθε πρὸς ἀπώλειά σας; Δὲν ἀκοῦτε τὸν Σωτῆρα ποὺ καθημερινὰ ἀναβοᾶ, «ζῶ ἐγώ, διότι δὲν θέλω ἑκουσίως τὸν θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὸ νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ ζεῖ αὐτός»[3]; Δὲν τὸν ἀκοῦτε ποὺ λέγει, «μετανοεῖτε, διότι ἐπλησίασε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[4], καὶ πάλι, «ἀλήθεια σᾶς λέγω, χαρὰ γίνεται στὸν οὐρανὸ ὅταν ἕνας ἁμαρτωλὸς μετανοεῖ»[5]; Μήπως εἶπε ἢ λέγει σ' ἄλλους, 'μὴ

4. Ματθ. 3,2.
5. Λουκᾶ 15,17.

λέγει τισὶ μέν, 'μὴ μετανοεῖτε, οὐ γὰρ προσδέξομαι ὑμᾶς', τισὶ δὲ οἱονεὶ τοῖς προωρισμένοις, "Ὑμεῖς δὲ μετανοεῖτε, προέγνωκα γὰρ ὑμᾶς'; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ καὶ ἐν πάσῃ βοᾷ Ἐκκλησίᾳ· «δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Δεῦτε, φησίν, οἱ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις βαρούμενοι πρὸς τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· δεῦτε οἱ διψῶντες πρὸς τὴν ἀέναον πηγὴν καὶ ἀθάνατον.

2 *Μὴ διεστείλατο ἢ διαχωρίζει τινά, τὸν μὲν ὡς προεγνωσμένον δηλονότι καλῶν, τὸν δὲ ὡς μὴ τοῦτο ὄντα ἀποπεμπόμενος; Οὐδαμῶς. Διὰ δὴ τοῦτο «μὴ προφασίζεσθε προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις», μηδὲ ἀφορμὰς ἐκ τῶν ἀποστολικῶν ρημάτων πρὸς ἀπώλειαν ὑμῶν λαμβάνειν ἐθέλοιτε, ἀλλὰ τῷ Δεσπότῃ καλοῦντι προσδράμετε ἅπαντες. Κἂν γὰρ τελώνης, κἂν πόρνος, κἂν μοιχός, κἂν φονεύς, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον πέλῃ τις, οὐκ ἀποστρέφεται ὁ Δεσπότης αὐτόν, ἀλλὰ τὸ μὲν φορτίον αἴρει τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ, ἐκεῖνον δὲ ἐλεύθερον εὐθὺς ἀποδείκνυσι. Καὶ πῶς αἴρει τὸ φορτίον αὐτοῦ; Καθώς ποτε καὶ τοῦ παραλυτικοῦ ἦρεν, εἰπὼν αὐτῷ· «τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου», καὶ εὐθέως ἐκουφίσθη τοῦ βάρους καὶ τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ θεραπείαν πεπλούτηκεν. Τοιγαροῦν προσερχέσθω πᾶς ὁ βουλόμενος καὶ ὁ μὲν βοάτω, «Υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με»· καὶ ἐὰν ἀκούσῃ, 'τί θέλεις ποιήσω σοι;', εἰπάτω συντόμως· «Κύριε, ἵνα ἀναβλέψω», καὶ εὐθέως ἀκούσει· «θέλω, ἀνάβλεψον». Ὁ δέ· «Κύριε», φησίν, «ἡ θυγάτηρ μου» ψυχὴ «κακῶς δαιμονίζεται», καὶ ἀκούσει· «κἀγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτήν». Εἰ δὲ ὀκνηρός τίς ἐστι καὶ προσελθεῖν τῷ*

---

6. Ματθ. 11,28.
7. Ἰω. 1,29.
8. Ἰω. 7,37.
9. Ψαλμ. 140,4.

μετανοεῖτε, διότι δὲν θὰ σᾶς δεχθῶ', καὶ σ' ἄλλους, ὅπως στοὺς προορισμένους, 'ἐσεῖς ὅμως μετανοεῖτε, διότι σᾶς προγνώρισα'; Καθόλου, ἀλλὰ κάθε ἡμέρα ἀναβοᾶ σ' ὅλον τὸν κόσμο καὶ σ' ὅλη τὴν Ἐκκλησία· «ἐλᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι, κι ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω»[6]. «Ἐλᾶτε», λέγει, «ὅσοι βαρύνεστε μὲ πολλὲς ἁμαρτίες πρὸς αὐτὸν ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»[7]· ἐλᾶτε οἱ διψασμένοι πρὸς τὴν ἀστείρευτη κι ἀθάνατη πηγή[8].

2 Μήπως διαστέλλει ἢ διαχωρίζει κανέναν, καλώντας δηλαδὴ τὸν ἕναν ὡς προγνωρισμένο, καὶ ἀποπέμποντας τὸν ἄλλο ὡς μὴ τέτοιον; Καθόλου! Γι' αὐτὸ «μὴ προφασίζεσθε ἁμαρτωλὲς προφάσεις»[9], οὔτε νὰ ἐπιθυμεῖτε νὰ λαμβάνετε ἀφορμὲς ἀπὸ τὰ ἀποστολικὰ λόγια πρὸς ἀπώλειά σας, ἀλλὰ τρέξατε ὅλοι στὸν Δεσπότη ποὺ σᾶς καλεῖ. Πράγματι, κι ἂν ἀκόμη κάποιος εἶναι τελώνης, ἢ πόρνος[10], ἢ μοιχός, ἢ φονεύς, ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, δὲν τὸν ἀποστρέφεται ὁ Δεσπότης, ἀλλὰ σηκώνει τὸ φορτίο τῶν ἁμαρτημάτων του, καὶ τὸν ἀποδεικνύει ἐκεῖνον πάλι ἐλεύθερο. Καὶ πῶς σηκώνει τὸ φορτίο του; Ὅπως ἐσήκωσε κάποτε καὶ τοῦ παραλυτικοῦ, λέγοντάς του· «τέκνο, συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου»[11], κι ἀμέσως ἀνακουφίσθηκε ἀπὸ τὸ βάρος καὶ ἀπέκτησε τὴν θεραπεία τοῦ σώματός του. Ἔτσι λοιπὸν ἂς προσέλθει ὁ καθένας ποὺ θέλει κι ὁ ἕνας ἂς φωνάξει, «Υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησέ με»· κι ἐὰν ἀκούσει, 'τί θέλεις νὰ σοῦ κάμω;', νὰ εἰπεῖ μὲ συντομία, 'Κύριε, θέλω ν' ἀναβλέψω', κι ἀμέσως θ' ἀκούσει, «θέλω, ἀνάβλεψε»[12]. Ἄλλος ἂς φωνάξει, «Κύριε», λέγει, «ἡ θυγατέρα μου» ἢ ψυχή μου «δαιμονίζεται κακῶς»[13], καὶ θ' ἀκούσει, «κι ἐγὼ θὰ ἔλθω γιὰ νὰ τὴν θεραπεύσω»[14]. Ἐὰν

---

10. Βλ. Ματθ. 21,31.
11. Ματθ. 9,2.
12. Λουκᾶ 18,41-42.
13. Ματθ. 15,22.
14. Ματθ. 8,7.

Δεσπότη οὐ βούλεται, κἂν ἐρχομένῳ πρὸς αὐτὸν καὶ λέγοντι αὐτῷ, «ἀκολούθει μοι», ὡς ὁ τελώνης ποτὲ ἀκολουθησάτω αὐτῷ, τὸ τελωνεῖον καὶ τὴν πλεονεξίαν καταλιπών· καί, εὖ οἶδα, ἀντὶ τελώνου εὐαγγελιστὴν αὐτὸν ἀπεργάσεται. Κἂν παράλυτος ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τῇ φιληδονίᾳ καὶ ἀμελείᾳ καὶ ρᾳθυμίᾳ κατάκειται καὶ ἢ αὐτὸν τὸν Δεσπότην ἢ μαθητὴν αὐτοῦ ἐλθόντα ἴδοι καὶ λέγοντα αὐτῷ, «θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι», μετὰ περιχαρείας εὐθὺς τὸν λόγον ἀποδεξάμενος εἰπάτω· «ναί, Κύριε, ἀλλὰ ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα εἰς τὴν κολυμβήθραν» τῆς μετανοίας «ἐμβάλῃ με». Καὶ ἐὰν ἀκούσῃ, «ἔγειραι καὶ ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ἀκολούθει μοι», εὐθὺς ἀναστὰς κατὰ πόδας τρεχέτω τοῦ καλέσαντος ἄνωθεν. Εἰ δέ γε μὴ βούληται ἕκαστος, ἢ ὡς ἡ πόρνη φιλεῖν τὸν Χριστόν, ἢ ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς ἐπαναστρέφειν ἐν μετανοίᾳ θερμῇ πρὸς αὐτόν, ἢ κἂν ὡς ἡ αἱμορροοῦσα καὶ συγκύπτουσα τούτῳ προσελθεῖν, τί καὶ λέγει προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, «οὓς προέγνω, τούτους –ἐκ παντὸς– καὶ ἐκάλεσε»; Τάχα τῷ οὕτως ἔχοντι εἴποι τις ἂν εὐλόγως, ὅτι ὁ Θεός, προαιώνιος ὢν καὶ εἰδὼς πάντα πρὸ τοῦ ποιῆσαι αὐτά, προέγνω καὶ σέ, ὅτι καλοῦντι οὐχ ὑπακούσεις αὐτῷ, ὅτι οὐ πιστεύσεις ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως, καὶ ταῦτα εἰδὼς «κατῆλθε κλίνας τοὺς οὐρανούς», καὶ γενόμενος ἄνθρωπος διὰ σὲ ἦλθεν ἔνθα κατάκεισαι, καὶ πολλὰ καθ' ἑκάστην ἐπισκεπτόμενός σε, ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ καὶ διὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, παρακαλεῖ σε διαναστῆναι τοῦ ἐν ᾧ κατάκεισαι πτώματος καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀνερχομένῳ τῶν οὐρανῶν καὶ

---

15. Ματθ. 9,9.
16. Πράξ. 2,41.
17. Ἰω. 5,25.
18. Λουκᾶ 7,38.

ὅμως εὑρεθεῖ κάποιος ὀκνηρὸς καὶ δὲν θέλει νὰ προσέλθει στὸν Δεσπότη, καὶ ἔλθει τότε πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ λέγει, «ἀκολούθα με»[15], ἂς τὸν ἀκολουθήσει ὅπως κάποτε ὁ τελώνης, ἐγκαταλείποντας τὸ τελωνεῖο καὶ τὴν πλεονεξία· καὶ γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι ἀντὶ τελώνη θὰ τὸν κάνει εὐαγγελιστή. Καὶ ἂν κατάκειται παράλυτος ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὴν φιληδονία καὶ στὴν ἀμέλεια καὶ στὴ ραθυμία καὶ ἔλθει ἢ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης ἢ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ τοῦ λέγει, «θέλεις νὰ γίνεις ὑγιής;»[16], ἀφοῦ δεχθεῖ ἀμέσως καὶ μὲ μεγάλη χαρὰ τὸν λόγο, ἂς εἰπεῖ· «ναί, Κύριε, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπο, γιὰ νὰ μὲ βάλει στὴν κολυμβήθρα», τῆς μετανοίας. Καὶ ἐὰν ἀκούσει, «σήκου, πάρε τὸ κρεββάτι σου καὶ ἀκολούθα με»[17], ἀφοῦ σηκωθεῖ ἀμέσως ἂς τρέχει πίσω ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κάλεσε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐὰν ὅμως ὁ καθένας δὲν θέλει ἢ νὰ ἀγαπᾶ τὸν Χριστὸν ὅπως ἡ πόρνη[18], ἢ νὰ ἐπιστρέφει πρὸς αὐτὸν μὲ θερμὴ μετάνοια ὅπως ὁ ἄσωτος υἱός[19], ἢ νὰ προσέλθει πρὸς αὐτὸν ἔστω ὅπως ἡ αἱμορροοῦσα καὶ συγκύπτουσα[20], γιατί λέγει προφασιζόμενος καὶ προβάλλοντας προφάσεις ἁμαρτίας[21], «αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε , τούτους» –ἀπὸ ὅλους– «καὶ ἐκάλεσε»; Πρὸς αὐτὸν ποὺ διάκειται ἔτσι θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ εἰπεῖ κάποιος εὔλογα, ὅτι ὁ Θεός, ὄντας προαιώνιος καὶ γνωρίζοντας ὅλα προτοῦ τὰ δημιουργήσει, προγνώρισε καὶ γιὰ σένα, ὅτι ἐὰν σὲ καλέσει δὲν θὰ ὑπακούσεις σ' αὐτόν, ὅτι δὲν θὰ πιστεύσεις στὶς ἐπαγγελίες καὶ τοὺς λόγους του· ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ τὰ ἐγνώριζε αὐτά, «κατέβηκε χαμηλώνοντας τοὺς οὐρανούς»[22], καὶ ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος ἦλθε γιὰ σένα ἐκεῖ ποὺ βρίσκεσαι κατάκοιτος· καὶ καθημερινὰ σὲ ἐπισκέπτεται πολλὲς φορές, ἄλλοτε αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἄλλοτε μὲ τοὺς δούλους του, καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ σηκωθεῖς ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἶσαι πεσμένος καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσεις κατὰ τὸ ἀνέβασμά του πρὸς τὴν

---

19. Λουκᾶ 15,11.
20. Ματθ. 9,20. Λουκᾶ 13,11.
21. Ψαλμ. 140,4.
22. Ψαλμ. 117,10.

συνεισελθεῖν αὐτῷ ἐν αὐτῇ. Καὶ ὅμως οὐ βούλει. Ποῖος οὖν, εἰπέ μοι, τῆς ἀπωλείας σου καὶ τῆς σῆς παρακοῆς ἐστιν αἴτιος; Σὺ ὁ ἀπειθῶν καὶ μὴ θέλων ἀκολουθεῖν τῷ Δεσπότῃ σου, ἢ αὐτὸς ὁ πλάσας σε Θεός, ὅτι ὡς προγνώστης ᾔδει σε ὡς οὐχ ὑπακούσεις αὐτῷ, ἀλλ' ἐπιμείνῃς τῇ σκληρότητί σου καὶ ἀμετανοήτῳ καρδίᾳ; Οἶμαι, πάντως ἐρεῖς, ὅτι οὐκ ἐκεῖνος αἴτιος, ἀλλ' αὐτὸς ἐγώ. Οὐ γὰρ ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ αἰτία τῆς ἡμετέρας σκληρότητος, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα ἀπείθεια.

3 *Προγινώσκει γὰρ τὰ πάντα, τά τε παρελθόντα ὁμοῦ καὶ τὰ ἐνεστῶτα, καὶ τὰ μέχρι τῆς συντελείας γενήσεσθαι μέλλοντα καὶ οὕτως αὐτὰ καθορᾷ ὡς ἤδη ὄντα· καὶ γὰρ παρ' αὐτῷ καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ὑφέστηκε. Καὶ καθάπερ ἐν θεάτρῳ σήμερον τοὺς τρέχοντας ὁμοῦ καὶ τοὺς πυκτεύοντας ὁ βασιλεὺς καθορᾷ, ἀλλ' οὔτε τοῖς νικῶσι τῆς νίκης οὔτε τοῖς ἡττωμένοις τῆς ἥττης αἴτιος ταύτης ἢ ἐκείνης καθίσταται, ἡ σπουδὴ δὲ τῶν πυκτευόντων, ἢ ἄλλως ἡ τούτων χαύνωσις, αἰτία τῆς νίκης ἢ τῆς ἥττης αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Τῷ γὰρ αὐτεξουσίῳ τιμήσας ἡμᾶς, ἐντολάς τε δοὺς διδασκούσας ἡμᾶς μᾶλλον τὸ ὅπως χρὴ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀντικαθίστασθαι, ἀφίησιν ἕκαστον αὐτοπροαιρέτως ἢ ἀνθίστασθαι καὶ νικᾶν τὸν ἐχθρὸν ἢ χαυνοῦσθαι καὶ ἡττᾶσθαι ἐλεεινῶς ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀφίησι μόνους ἡμᾶς, οἶδε γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος συμπάρεστιν ἡμῖν καὶ μέντοιγε πολεμεῖν προαιρουμένοις συμμαχεῖ καὶ ἰσχὺν μυστικῶς ἐμπαρέχει ἡμῖν καὶ τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ νίκην αὐτὸς μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς ἐργαζόμεθα. Ὅπερ ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς ποιεῖν οὐ δύναται· ἀσθενὴς γὰρ καὶ αὐτὸς ἄν-*

βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ εἰσέλθεις μαζί του σ' αὐτήν. Καὶ ὅμως δὲν θέλεις. Πές μου λοιπόν, ποιός εἶναι αἴτιος τῆς ἀπωλείας σου καὶ τῆς παρακοῆς σου; Ποιός εἶναι αἴτιος, ἐσὺ ποὺ ἀπειθεῖς καὶ δὲν θέλεις ν' ἀκολουθεῖς τὸν Δεσπότη σου, ἢ ὁ Θεὸς ποὺ σ' ἔπλασε, διότι ὡς προγνώστης ἐγνώριζε ὅτι δὲν θὰ ὑπακούσεις σ' αὐτόν, ἀλλὰ θὰ ἐπιμένεις στὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀμετανόητη καρδιά σου[23]; Νομίζω ὁπωσδήποτε πὼς θὰ εἰπεῖς, ὅτι δὲν εἶναι ἐκεῖνος αἴτιος, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος. Διότι δὲν εἶναι αἰτία τῆς δικῆς σου σκληρότητας ἡ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ δική σου ἀπείθεια.

3 Πράγματι, προγνωρίζει τὰ πάντα, καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ παρόντα μαζί, καὶ ὅσα πρόκειται νὰ γίνουν μέχρι τὴν συντέλεια, κι ἔτσι τὰ βλέπει αὐτὰ ὡς ἤδη ὑπάρχοντα· διότι τὰ πάντα ὑφίστανται γύρω ἀπὸ αὐτὸν καὶ μέσα σ' αὐτόν»[24]. Συμβαίνει ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ σήμερα σὲ θέατρο, ὅπου ὁ βασιλεὺς βλέπει συγχρόνως αὐτοὺς ποὺ τρέχουν καὶ πυγμαχοῦν, ἀλλ' οὔτε γιὰ τοὺς νικητὲς γίνεται αἴτιος τῆς νίκης τους οὔτε γιὰ τοὺς ἡττημένους αἴτιος τῆς ἥττας τους, ἀλλὰ ἡ προσπάθεια τῶν ἀγωνιζομένων, ἢ ἀντίθετα ἡ ἀποχαύνωσή τους, εἶναι αἰτία τῆς νίκης ἢ τῆς ἥττας τους· ἔτσι σκέψου, παρακαλῶ, ὅτι γίνεται καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Πράγματι, μᾶς ἐτίμησε μὲ τὸ αὐτεξούσιο, μᾶς ἔδωσε ἐντολὲς ποὺ μᾶς διδάσκουν τὸ πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀφήνει τὸν καθένα αὐτοπροαιρέτως ἢ νὰ ἀντιστέκεται καὶ νὰ νικᾶ τὸν ἐχθρὸ ἢ νὰ ἀποχαυνώνεται καὶ νὰ ἡττᾶται ἐλεεινῶς ἀπὸ αὐτόν. Καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει μόνους μας, διότι γνωρίζει τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος ὁ ἴδιος μᾶς συμπαραστέκεται, συμμαχεῖ μ' ἐκείνους βεβαίως ποὺ διαλέγουν νὰ πολεμοῦν καὶ μᾶς παρέχει μυστικῶς δύναμη, καὶ τὴν νίκη ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ αὐτὸς τὴν ἀπεργάζεται παρὰ ἐμεῖς. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει· διότι εἶναι αὐτὸς ἀδύναμος ἄνθρωπος καὶ

23. Ρωμ. 2,5.
24. Κολ. 1,17.

θρωπος ὤν, δέεται μᾶλλον τῶν ὑπὸ χεῖρα, καθάπερ δεόμεθα καὶ ἡμεῖς.

4 Ὁ δέ γε Θεός, ἰσχυρὸς ὢν καὶ ἀήττητος, τοῖς βουλομένοις μὲν αὐτοπροαιρέτως, ὡς εἴρηται, τῷ ἐχθρῷ πολεμεῖν συμμαχεῖ καὶ νικητὰς αὐτοὺς ἀποκαθιστᾷ τοῦ πονηροῦ διαβόλου, μὴ βουλομένους δὲ πολεμεῖν ἢ παλαίειν καὶ τρέχειν οὐκ ἀναγκάζει, ἵνα μὴ τὸ αὐτεξούσιον τῆς κατ' εἰκόνα λογικῆς ἡμῶν φύσεως ἀντανέλῃ καὶ εἰς ἀλόγων τάξιν ἡμᾶς καταγάγῃ. Οὕτω τοιγαροῦν ὁ Θεὸς ὡς ἐν θεάτρῳ ὄντας ἡμᾶς καθορᾷ, καθὰ δὴ καὶ ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς τοὺς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀγωνιζομένους ὁρᾷ, ὡς δεδήλωται. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐπίγειος οὐ προγινώσκει τοὺς ἡττηθῆναι ἢ νικῆσαι ὀφείλοντας, εἰ μὴ τὴν ἔκβασιν τῶν ἀμφοτέρων θεάσοιτο, καὶ τοὺς στεφάνους προετοιμάζει μέν, οὐκ οἶδε δὲ τίσιν αὐτοὺς παρέξει· ὁ δὲ ἐπουράνιος βασιλεὺς ἀκριβῶς καὶ τοὺς ἀμφοτέρους πρὸ τῶν αἰώνων ἐπίσταται. Ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς αἰτησαμένους αὐτὸν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων καθίσαι ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ ἔλεγεν· «οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι ὑμῖν», ἀλλ' ἐκείνοις δοθήσεται οἷς δηλαδὴ καὶ ἡτοίμασται.

5 Τοῦτο τοίνυν καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος εἰδὼς εἰκότως ἔφη· «οὓς προέγνω, τούτους καὶ προώρισεν· οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν· οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν». Οὐκοῦν οὐ τὸ προγινώσκειν τὸν Θεὸν τοὺς νικᾶν ἐκ προαιρέσεως καὶ σπουδῆς μέλλοντας αἴτιον τῆς νίκης, ὡς οὐδὲ πάλιν τὸ προειδέναι αὐτὸν τοὺς πίπτειν καὶ ἡττᾶσθαι αἴτιον τῆς ἥττης ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἑκάστου ἡμῶν σπουδὴ καὶ πρόθεσις καὶ ἡ ἀνδρεία αὐτὴ πρόξενος ὑπάρχει τῆς νίκης, ἡ δὲ ἀπιστία καὶ ἡ ῥᾳθυμία, ἡ ἀμέλειά τε καὶ ἡ χαύνωσις, τῆς ἥττης καὶ ἀπωλείας ἡμῶν. Μὴν οὖν λέγωμεν ἐπὶ κλίνης φιλοκόσμου καὶ φιληδόνου ἀνακείμενοι· «οὓς προέγνω ὁ Θεός, τούτους καὶ προώρισε», καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅ τί ποτε λαλοῦμεν

χρειάζεται μᾶλλον καὶ ὁ ἴδιος τοὺς ὑπηκόους, ὅπου τοὺς χρειαζόαστε κι ἐμεῖς.

4 Ὁ Θεὸς βέβαια, ὄντας ἰσχυρὸς καὶ ἀήττητος, συμμαχεῖ μ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ πολεμοῦν αὐτοπροαιρέτως, ὅπως ἐλέχθηκε, μὲ τὸν ἐχθρὸ καὶ τοὺς καθιστᾶ νικητὲς τοῦ πονηροῦ διαβόλου· ἐὰν ὅμως δὲν θέλουν, δὲν τοὺς ἀναγκάζει νὰ πολεμοῦν ἢ νὰ παλεύουν καὶ νὰ τρέχουν, ὥστε μὴ τυχὸν τὸ αὐτεξούσιο τῆς κατ' εἰκόνα λογικῆς μας φύσεως διαβρωθεῖ καὶ μᾶς ὁδηγήσει στὴν τάξη τῶν ἀλόγων. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Θεὸς μᾶς βλέπει σὰν νὰ εἴμαστε σὲ θέατρο, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ὁ ἐπίγειος βασιλεύς, ὅπως ἐλέχθηκε, κοιτάζει τοὺς ἀγωνιστὲς στὸ θέατρο. Ἀλλ' ὁ ἐπίγειος δὲν γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ ἡττηθοῦν ἢ νὰ νικήσουν, ἐὰν δὲν ἰδεῖ τὴν ἔκβαση καὶ τῶν δύο, καὶ προετοιμάζει βέβαια τοὺς στεφάνους, δὲν γνωρίζει ὅμως σὲ ποιούς θὰ τοὺς προσφέρει. Ὁ ἐπουράνιος ὅμως βασιλεὺς γνωρίζει ἀκριβῶς πρὸ τῶν αἰώνων καὶ τοὺς δύο. Γι' αὐτὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ τοῦ ἐζήτησαν νὰ καθίσουν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν στὴν δόξα του τοὺς ἔλεγε· «δὲν μοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ σᾶς τὸ δώσω αὐτό»[25], ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους βεβαίως ἑτοιμάσθηκε.

5 Αὐτὸ λοιπὸν τὸ εἶδε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος εὔλογα εἶπε· «ὅσους προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε· ὅσους προόρισε, αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσε· καὶ ὅσους ἐκάλεσε, αὐτοὺς καὶ ἐδικαίωσε»[26]. Ἑπομένως αἴτιο τῆς νίκης δὲν εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεὸς προγνωρίζει αὐτοὺς ποὺ ἐκ προαιρέσεως καὶ σπουδῆς πρόκειται νὰ νικήσουν, ὅπως πάλι αἴτιο τῆς ἥττας δὲν εἶναι τὸ ὅτι προβλέπει αὐτοὺς ποὺ θὰ πέσουν καὶ θὰ νικηθοῦν· ἀλλ' ἡ προθυμία, ἡ πρόθεση καὶ ἡ ἀνδρεία τοῦ καθενός μας αὐτὴ εἶναι πρόξενος τῆς νίκης, ἐνῶ ἡ ἀπιστία, ἡ ραθυμία, ἡ ἀμέλεια καὶ ἡ ἀποχαύνωση, εἶναι αἰτία τῆς ἥττας καὶ τῆς ἀπωλείας μας. Ἂς μὴ λέγομε λοιπόν, ἐπαναπαυόμενοι στὴν φιλόκοσμη καὶ φιλήδονη κλίνη, «ὅσους προγνώρισε ὁ Θεός, αὐτοὺς καὶ προόρισε»,

---

25. Ματθ. 20,23. 26. Ρωμ. 8,29-30.

μὴ αἰσθανόμενοι. Ναί, ὄντως προέγνω σε ἀμελῆ καὶ ἀπειθῆ καὶ ῥᾴθυμον, οὐ μέντοι δὲ προσέταξεν ἢ ὥρισε μὴ ἔχειν σε ἐξουσίαν μεταμεληθῆναι ἢ διαναστῆναι ἢ πεισθῆναι βουλόμενον. Σὺ δὲ τοῦτο λέγων ψεύστην φανερῶς ἀποκαλεῖς τὸν Θεόν. Ἐκείνου γὰρ λέγοντος, «οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν», σύ, ῥᾳθυμῶν καὶ μὴ βουλόμενος μεταστρέψαι καὶ μεταμεληθῆναι ἀπὸ τῆς κακίας σου, ἀντιλέγεις οἱονεὶ αὐτῷ καὶ ψεύδεσθαι φάσκεις τὸν ἀψευδῆ, οὕτω τοιαῦτα προφασιζόμενος. Οἱ μετανοῆσαι μέλλοντες, φησί, προωρισμένοι εἰσίν, ἐγὼ δὲ ἐξ ἐκείνων οὐκ εἰμί. Τοιγαροῦν καὶ μετανοήτωσαν ἐκεῖνοι, οὓς δηλονότι προέγνω, οὓς καὶ προώρισε. Τῆς ἀναισθησίας! Ἀλλ' ὦ ψυχῆς καὶ αὐτῶν δαιμόνων ἀπονενοημένης καὶ χείρω! Πότε παρ' ἐκείνων ἠκούσθη τοιοῦτόν τι λαληθὲν ῥῆμα; Ποῦ ποτε ἠκούσθη ὅτι δαίμων αἴτιον τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας εἶπε τὸν Θεὸν εἶναι; Μὴ οὖν αἰτιώμεθα τοὺς δαίμονας· ἰδοὺ γὰρ καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου χείρονας ἐπινοεῖ βλασφημίας ὑπὲρ ἐκείνους.

6 *Πόθεν οὖν ἔμαθες, εἰπέ μοι, ὅτι σὺ οὐκ εἶ ἐκ τῶν προεγνωσμένων καὶ προωρισμένων εἰς τὸ γενέσθαι συμμόρφους τῆς εἰκόνος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ; Εἰπέ μοι, τίς σοι τοῦτο ἀνήγγειλε; Μὴ ὁ Θεὸς ἢ δι' ἑαυτοῦ ἢ διὰ τῶν αὐτοῦ προφητῶν ἢ καὶ δι' ἀγγέλου τοῦτο ἐδήλωσεν; Οὐχί, φησί, ἀλλ' ὑπολαμβάνω μήποτε οὐκ εἰμι προεγνωσμένος εἰς τὸ σωθῆναι καὶ εἰς μάτην μοι ἅπας ὁ κόπος γενήσεται. Καὶ διατί μὴ μᾶλλον ἔχεις ἀπὸ ψυχῆς ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ διὰ σὲ μόνον καὶ τὴν σὴν σωτηρίαν ἀπέστειλεν ἐπὶ τῆς γῆς, προεγνωκώς σε καὶ προορίσας σε ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ συγκληρονόμον γενέσθαι, καὶ σπουδάζεις ὁλοψύχῳ καρδίᾳ ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ τηρεῖν τὰς σωτηρίους αὐτοῦ ἐν-*

---

27. Α' Ἰω. 1,10. 5,10.
28. Ματθ. 9,13.
29. Ἰω. 3,10. Α' Ἰω. 4,10.

χωρὶς νὰ αἰσθανόμαστε αὐτὸ ποὺ λέμε. Ναί, πράγματι προγνώρισε ἐσένα τὸν ἀμελῆ, τὸν ἀνυπάκουο καὶ ράθυμο, δὲν πρόσταξε ὅμως οὔτε ὅρισε ἐσὺ ποὺ ἐπιθυμεῖς νὰ μὴ ἔχεις ἐξουσία νὰ μεταμεληθεῖς ἢ ν' ἀνυψωθεῖς ἢ νὰ πεισθεῖς. Ὅμως ἐσύ, λέγοντας αὐτό, ἀποκαλεῖς φανερὰ τὸν Θεὸ ψεύτη[27]. Διότι, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶπε, «δὲν ἦλθα νὰ καλέσω σὲ μετάνοια τοὺς δικαίους ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλούς»[28], ἐσὺ ἀπὸ ραθυμία μὴ ἐπιθυμῶντας νὰ μεταστραφεῖς ἢ νὰ μεταμεληθεῖς ἀπὸ τὴν κακία σου, ἀντιλέγεις σ' αὐτὸν καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ψεύδεται ὁ ἀψευδής, ἀφοῦ προφασίζεσαι τέτοια πράγματα. Ὅσοι, λέγει, πρόκειται νὰ μετανοήσουν εἶναι προορισμένοι, ἐνῶ ἐγὼ δὲν ἀνήκω σ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ ἂς μετανοήσουν ἐκεῖνοι, αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ προγνώρισε, κι αὐτοὶ ποὺ προόρισε. Πὼ πὼ ἀναισθησία! Ἀλλά, ὢ ψυχὴ παρανοϊκὴ καὶ χειρότερη κι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δαίμονες! Πότε ἀκούσθηκε ἀπὸ ἐκείνους τέτοιος λόγος; Ποῦ ἀκούσθηκε ποτὲ ὅτι ὁ δαίμων εἶπε πὼς ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος τῆς δικῆς του ἀπωλείας; Ἂς μὴ κατηγοροῦμε λοιπὸν τοὺς δαίμονες· διότι νά, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπινοεῖ χειρότερες βλασφημίες ἀπὸ ἐκείνους.

6 Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, πές μου, ἔμαθες ὅτι ἐσὺ δὲν εἶσαι ἀπὸ τοὺς προγνωρισμένους καὶ προορισμένους νὰ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὴν εἰκόνα τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ; Πές μου, ποιός σοῦ τὸ ἀνήγγειλε τοῦτο; Μήπως ὁ Θεὸς ἢ ὁ ἴδιος ἢ διὰ τῶν προφητῶν του ἢ καὶ διὰ ἀγγέλου σοῦ τὸ ἐδήλωσε αὐτό; Ὄχι, λέγει, ἀλλὰ σκέπτομαι μήπως δὲν εἶμαι προγνωρισμένος νὰ σωθῶ καὶ ὅλος ὁ κόπος μοῦ ἀποβεῖ μάταιος. Καὶ γιατί δὲν πιστεύεις ὁλόψυχα μᾶλλον ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Υἱό του τὸν μονογενῆ[29] γιὰ σένα μόνο καὶ τὴν δική σου σωτηρία[30] κι ὅτι σὲ προγνώρισε καὶ σὲ προόρισε[31] νὰ γίνεις ἀδελφός του καὶ συγκληρονόμος;[32] Γιατί δὲν φροντίζεις νὰ τὸν ἀγαπᾶς μὲ ὅλη σου τὴν καρδιὰ καὶ

30. Βλ. *Σύμβολον Πίστεως*.
31. Βλ. Ρωμ. 8,29.
32. Βλ. Ρωμ. 8,17.

τολάς, καὶ πιστεύεις ὅτι διὰ σὲ μᾶλλον σφαγεὶς οὐκ ἐγκαταλείψει σε οὐδὲ ἐάσει σε ἀπολέσθαι; Ἢ οὐκ ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος, «εἰ ἐπιλήσεται γυνὴ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου»; Εἰ δὲ προλαμβάνων σὺ ἀνάξιον κρίνεις σαυτὸν καὶ ἀφορίζεις ἑκουσίως ἑαυτὸν τῆς ποίμνης τῶν προβάτων Χριστοῦ, ὅρα ὅτι οὐδεὶς ἕτερος, ἀλλὰ σὺ τῆς σῆς ἀπωλείας ὑπάρχεις πρόξενος.

7 *Τοιγαροῦν πᾶσαν ἀπιστίαν καὶ νωθρείαν καὶ δισταγμὸν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀπορρίψαντες προσέλθωμεν ἐν ὅλῃ καρδίᾳ καὶ ἀδιστάκτῳ πίστει καὶ ζέοντι πόθῳ, ὡς νεώνητοι δοῦλοι αἵματι τιμίῳ ἠγορασμένοι· καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τίμημα αἰδεσθέντες καὶ τὸν τοῦτο καταβαλόμενον Δεσπότην ἡμῶν ἀγαπήσαντες καὶ ἀποδεξάμενοι τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ, γνῶμεν ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο σῶσαι δι' αὐτοῦ τοὺς ἐξαγορασθέντας ἡμᾶς, οὐκ ἂν καὶ κατήρχετο ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἂν καὶ ἐσφάζετο δι' ἡμᾶς· ἀλλά, καθὼς γέγραπται, θέλων πάντας σωθῆναι τοῦτο πεποίηκεν. Καὶ ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο λέγοντος· «οὐκ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον». Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.*

β'. Ὅτι πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες προεγνωσμένοι καὶ προωρισμένοι εἰσὶν εἰς τὸ συμμόρφους γενέσθαι αὐτοὺς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Μωσέως· «ὅτε διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὕψιστος καὶ τὰ ἑξῆς.

1 *Ἔστι μὲν οὖν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ταῦτα σαφῆ τε καὶ βέ-*

33. Ἠσ. 49,15.
34. Βλ. Α' Κορ. 6,20. 7,2.
35. Βλ. Α' Πέτρ. 1,29.
36. Α' Τιμ. 2,4
37. Ἰω. 12,47.

νὰ τηρεῖς τὶς σωτήριες ἐντολές του; Γιατί δὲν πιστεύεις ὅτι γιὰ σένα μᾶλλον σφαγιάσθηκε καὶ ὅτι δὲν θὰ σὲ ἐγκαταλείψει, οὔτε θὰ σ' ἀφήσει νὰ χαθεῖς; Ἢ γιατί δὲν τὸν ἀκούεις ποὺ λέγει, «κι ἂν ἡ γυναῖκα λησμονήσει τὰ γεννήματα τῆς κοιλιᾶς της, ἐγὼ δὲν θὰ σὲ λησμονήσω»[33]; Ἐὰν λοιπὸν προλαμβάνεις ἐσὺ καὶ κρίνεις τὸν ἑαυτό σου ἀνάξιο καὶ ἀφορίζεσαι ἑκουσίως ἀπὸ τὴν ποίμνη τῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ, σκέψου ὅτι κανεὶς ἄλλος, ἀλλὰ ἐσὺ εἶσαι αἴτιος τῆς δικῆς σου ἀπωλείας.

7 Ἔτσι λοιπὸν ἂς ἀπορρίψομε ἀπὸ τὶς ψυχές μας κάθε ἀπιστία, νωθρότητα καὶ δισταγμὸ καὶ ἂς προσέλθομε μὲ ὅλη τὴν καρδία, μὲ ἀδίστακτη πίστη καὶ φλογερὸ πόθο, ὡς νέοι δοῦλοι ἀγορασμένοι[34] μὲ τίμιο αἷμα[35]. Ἀφοῦ σεβασθοῦμε τὸ τίμημα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀγαπήσομε τὸν Δεσπότη μας ποὺ κατέβαλε τοῦτο καὶ ἀποδεχθοῦμε τὴν ἀγάπη του πρὸς ἐμᾶς, ἂς συνειδητοποιήσομε ὅτι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ σώσει δι' αὐτοῦ ἐμᾶς ποὺ ἐξαγορασθήκαμε, δὲν θὰ κατέβαινε ἐπάνω στὴν γῆ, καὶ δὲν θὰ ἐσφαζόταν γιὰ μᾶς. Ἀλλά, ὅπως ἔχει γραφεῖ, τὸ ἔκανε αὐτό, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σωθοῦν ὅλοι[36]. Καὶ ἄκουσε τὸν ἴδιο ποὺ τὸ λέγει· «δὲν ἦλθα γιὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμο, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσω τὸν κόσμο»[37]. Ἂς ἐπανέλθομε ὅμως στὸ θέμα μας.

β'. Ὅτι «ὅλοι ὅσοι ἐπίστευσαν στὸν Χριστὸ εἶναι προγνωρισμένοι καὶ προορισμένοι νὰ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ»[1]· καὶ στὸ ρητὸ τοῦ Μωϋσέως, «ὅταν διαχώριζε τὰ ἔθνη ὁ Ὕψιστος»[2] καὶ τὰ ἑπόμενα.

1 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι βέβαια ἐκ τοῦ προχείρου σαφῆ καὶ βέ-

---

1. Ρωμ. 8,29.
2. Δευτ. 32,8.

βαια. Ἀλλὰ δέον καὶ τὸν σκοπὸν τῶν εἰρημένων καὶ τὸ βάθος τῆς γνώσεως τῶν ἀποστολικῶν ρημάτων καὶ νοημάτων εἰπεῖν, ἵνα μάθῃς ἐντεῦθεν ὅτι πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, μοναχοί τε καὶ λαϊκοί, προεγνωσμένοι καὶ προωρισμένοι εἰσὶ καὶ σύμμορφοι γίνονται τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πάντες οὗτοι, ὡς προωρισμένοι, καὶ κεκλημένοι εἰσίν· ὡς κεκλημένοι δέ, καὶ δεδικαιωμένοι· ὡς δεδικαιωμένοι, καὶ δεδοξασμένοι ὑπάρχουσιν. Οἱ γὰρ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι καὶ πιστεῦσαι εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ γενέσθαι σύμμορφοι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μὴ τηροῦντες ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο ἀπόλλυνται· οἱ δέ γε μένοντες ἅπαντες σῴζονται. Ἀλλ' ἐντεῦθεν τῆς ὑποθέσεως ἄρξομαι, ἄρξομαι δὲ ἄνωθεν καὶ ὅθεν ἄμεινον ἄρξασθαι.

2 *«Ὅτε», φησί, «διεμέριζεν ὁ Ὕψιστος ἔθνη, οὓς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγεννήθη μερὶς Κυρίου καὶ λαὸς αὐτοῦ καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Διαμερίσας ὁ Θεὸς τὰ ἔθνη ἅπαντα· ποῖα δὴ ταῦτα; Τοὺς υἱοὺς αὐτοὺς τοῦ Ἀδάμ. Εἰ οὖν υἱοὶ Ἀδάμ εἰσιν ἅπαντες, πῶς αὐτοὺς ἔθνη καλεῖ; Ἐπειδή, ὥσπερ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τοῦ παραβῆναι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος, ἄφθαρτος καὶ ἀγγέλων συμπολίτης καὶ συνόμιλος ἦν, τὸν παράδεισον κατοικῶν, ἀφ' οὗ δὲ παρέβη τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν μὲν ἀγαθῶν τούτων ἁπάντων ἐξέπεσε καὶ φθαρτὸς καὶ θνητὸς γεγονὼς τοῦ παραδείσου ἐκβέβληται, οὕτω δὴ καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπληθύνθησαν καὶ εἰς ἀγνωσίαν Θεοῦ ἐμπεσόντες ὁμοίως τῷ εἰπόντι, «ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου καὶ ἔσομαι*

---

3. Ρωμ. 8,29. 30.

βαια, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναφέρομε καὶ τὸν σκοπὸ τῶν λεγομένων καὶ τὸ βάθος τῆς γνώσεως τῶν ἀποστολικῶν λογίων καὶ νοημάτων, ὥστε νὰ μάθεις ἀπ' ἐδῶ ὅτι ὅλοι οἱ πιστεύοντες στὸν Χριστό, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, εἶναι προορισμένοι καὶ προγνωρισμένοι καὶ γίνονται σύμμορφοι μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὅλοι αὐτοὶ ὡς προορισμένοι, εἶναι καὶ προσκεκλημένοι· καὶ ὡς προσκεκλημένοι, εἶναι καὶ δικαιωμένοι· καὶ ὡς δικαιωμένοι, εἶναι καὶ δοξασμένοι[3]. Διότι ὅσοι, ἀφοῦ βαπτισθοῦν καὶ πιστεύσουν στὸν Χριστὸ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δὲν διατηρηθοῦν σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, χάνονται, ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ μένουν σώζονται ὅλοι. Ἀλλὰ θ' ἀρχίσω τὸ θέμα ἀπὸ ἐδῶ· θὰ τὸ ἀρχίσω ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ ὅπου εἶναι καλύτερο ν' ἀρχίζει κανείς.

2 «Ὅταν», λέγει, «διαχώριζε ὁ Ὕψιστος τὰ ἔθνη, τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀδὰμ ποὺ διέσπειρε, ἔστησε ὅρια ἐθνῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ· κι ἐγεννήθηκε ὁ Ἰσραὴλ μερίδα τοῦ Κυρίου καὶ λαός του καὶ κτῆμα τῆς κληρονομίας του»[4]. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Διεμέρισε ὁ Θεὸς ὅλα τὰ ἔθνη· ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτά; Ἐννοεῖ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀδάμ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ὅλοι υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, πῶς τοὺς ἀποκαλεῖ ἔθνη; Συνέβηκε ὅ,τι ἀκριβῶς μὲ τὸν Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος προτοῦ παραβεῖ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀθάνατος, ἄφθαρτος, συμπολίτης καὶ συνόμιλος τῶν ἀγγέλων κι ἐκατοικοῦσε στὸν παράδεισο, ἀπὸ τὴν στιγμὴ ὅμως ποὺ παρέβηκε τὴν ἐντολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, ἐξέπεσε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθά, ἔγινε φθαρτὸς καὶ θνητὸς καὶ ἀποβλήθηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μ' ὅλους ὅσοι ἐγεννήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Πράγματι, ὅταν ἐπληθύνθηκαν[5] καὶ περιέπεσαν σὲ ἀγνωσία Θεοῦ ὁμοίως μ' ἐκεῖνον ποὺ εἶπε, «ἐπάνω στὶς νεφέλες τοῦ οὐρανοῦ θὰ τοποθετήσω τὸν θρόνο

---

4. Δευτ. 32,8.
5. Γεν. 6,1.

ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ» καὶ αὐτοὶ κακῶς λογισάμενοι πύργον οἰκοδομεῖν ἤρξαντο καὶ ἀνελθεῖν εἰς οὐρανοὺς ἐπεχειροῦν, τούτου χάριν ἀντὶ κατάρας καὶ τιμωρίας συνέχεεν αὐτῶν τὰς γλώσσας, τὴν ἐπὶ κακῷ ὁμόνοιαν αὐτῶν διακόψας· οἱονεὶ δὲ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Ἀδὰμ ἐκκόψας καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίσας καὶ διασπείρας, ἑνὶ ἑκάστῳ μέλει ξένην διάλεκτον δέδωκεν, ἵνα μηκέτι δύνωνται συναφθῆναι. Τούτου γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀλλ' ἔθνη ἐκάλεσε.

3 *Διαμερίσας δὲ αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ἐφ' ἑκάστῃ μερίδι ἄγγελον δέδωκε φύλακα. Καὶ ὅρα μοι ἀκριβῶς πῶς ἀπ' ἀρχῆς κόσμου καὶ τῶν αἰώνων τὰ πάντα προεγνωσμένα καὶ προωρισμένα εἰσὶ τῷ Θεῷ. Ἐπεὶ γὰρ προώρισε τὴν ἐκ παλιγγενεσίας αὐτῶν ἀνάπλασιν ὁ Θεός, ὡς ἐκ σώματος ἑνὸς τοῦ Ἀδὰμ μερίδα μίαν (τὴν πλευρὰν οἱονεὶ καὶ τὴν μερίδα ἣν ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀνεπλήρωσε μὲν ἀντ' αὐτῆς σάρκα, τὴν δὲ πλευρὰν ἀνῳκοδόμησεν εἰς γυναῖκα), οὕτως ὡς ἐκ τοῦ ἀδαμιαίου μὲν ταύτην δανεισάμενος σώματος, ἑτέραν δὲ ἀντ' αὐτῆς αὐτῷ χαρισάμενος, τὸ ὅπερ ἐδανείσατο μερὶς αὐτοῦ ἦν καὶ οὐχ ὡς τοῦ ἀδαμιαίου σώματος ἐλογίζετο, ἀλλὰ μερὶς Κυρίου εὑρίσκετο, ἐκτὸς τοῦ σώματος ὂν τοῦ Ἀδάμ, εἰ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλήφθη καὶ συγγενὲς ὑπῆρχεν αὐτοῦ. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἄγγελος φύλαξ τῆς μερίδος ἀποκατέστη, ἀλλὰ παιδαγωγὸς ὥσπερ υἱοῦ, ἢ καὶ δημαγωγὸς ὥσπερ λαοῦ καὶ στρατοῦ, ἐδόθη αὐτοῖς ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ· Θεὸς δὲ φύλαξ αὐτῶν καὶ σκεπαστὴς ἦν, διὸ καὶ Ἰσραὴλ τοῦτον ἐκάλεσε νοῦν ὁρῶντα Θεόν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς θυγατρὸς Ἀδὰμ καὶ Δαυὶδ γεννηθῆναι λέγεται· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ μερὶς αὕτη, ἡ ἐκ τοῦ σώματός φημι τοῦ Ἀδάμ, ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ματθαίου*

---

6. Ἠσ. 14,14.
7. Γεν. 11,7.

μου καὶ θὰ γίνω ὅμοιος μὲ τὸν Ὕψιστο»[6], καὶ αὐτοὶ κακῶς σκεπτόμενοι ἄρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν πύργο καὶ νὰ ἐπιχειροῦν ν' ἀνέλθουν στοὺς οὐρανούς, ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀντὶ κατάρας καὶ τιμωρίας ἐπέφερε σύγχυση στὶς γλῶσσες τους[7], διακόπτοντας τὴν ὁμόνοιά τους πρὸς τὸ κακό[8]. Καὶ σὰν νὰ ἔκοψε μέλη ἀπὸ το σῶμα τοῦ Ἀδὰμ καὶ σὰν νὰ τὰ διαχώρισε ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ τὰ διέσπειρε, ἔδωσε στὸ κάθε μέλος ξένη διάλεκτο, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν πλέον νὰ συναναστραφοῦν. Ἔτσι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν τοὺς ἀποκάλεσε ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἔθνη.

3 Τοὺς διασκόρπισε αὐτοὺς σ' ὅλη τὴν γῆ, καὶ σὲ κάθε μερίδα ἔδωσε φύλακα ἄγγελο. Καὶ πρόσεξε, παρακαλῶ, πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ αἰῶνες τὰ πάντα εἶναι προγνωρισμένα καὶ προορισμένα ἀπὸ τὸν Θεό. Πράγματι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς προόρισε τὴν μὲ τὴν παλιγγενεσία ἀνάπλασή τους, σὰν ἀπὸ τὸ ἕνα σῶμα τοῦ Ἀδὰμ (σὰν τὴν πλευρὰ καὶ τὴν μερίδα ποὺ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν[9] καὶ ἀναπλήρωσε ἀντὶ γι' αὐτὴν σάρκα, ἐνῶ τὴν πλευρὰ τὴν κατασκεύασε σὲ γυναῖκα), ἔτσι τὴν ἐδανείσθηκε σὰν ἀπὸ τὸ ἀδαμιαῖο σῶμα καὶ τῆς ἐχάρισε ἄλλην ἀντὶ γι' αὐτήν· αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἐδανείσθηκε ἦταν μερίδα αὐτοῦ καὶ δὲν ἐλογιζόταν σὰν μέρος τοῦ ἀδαμιαίου σώματος, ἀλλὰ εὑρέθηκε σὰν μερίδα τοῦ Κυρίου, ὄντας ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἂν καὶ ἀπὸ αὐτὸ παραλήφθηκε και συγγενικό του ἦταν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν τοποθετήθηκε ἄγγελος ὡς φύλακας τῆς μερίδος, ἀλλὰ τοὺς ἐδόθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ ὡς παιδαγωγὸς τοῦ υἱοῦ, ἢ καὶ ὡς ἡγέτης τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ· ἐνῶ ὁ Θεὸς ἦταν φύλακας καὶ σκεπαστής τους[9α], γι' αὐτὸ καὶ τὸν ὀνόμασε Ἰσραήλ, ποὺ σημαίνει τὸν νοῦ ποὺ βλέπει τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Δαυίδ, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Ματθαῖο γενεαλογεῖται[10] μόνον ἡ μερίδα αὐτή, δηλαδὴ ἡ ἀπὸ τὸ

8. Βλ. Σοφία Σολ. 10,5.
9. Ἔξ. 15,2.
9α. Γεν. 2,21 ἑ.
10. Ματθ. 1,1–16.

γενεαλογεῖται καὶ οὐχ ὅλον τὸ σῶμα, ὡς ἀπορραγὲν δηλονότι τὸ ὅλον ἀπὸ τῆς μερίδος, καθὰ δὴ καὶ τῆς θεϊκῆς δόξης ὅλος ἐξέπεσεν ὁ Ἀδάμ.

4 *Τίνα τρόπον καὶ διὰ τί; Ἵνα, καθὼς ἐκ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ Ἀδὰμ ἡ μερὶς ληφθεῖσα ᾠκοδομήθη εἰς γυναῖκα, οὕτω πάλιν ἐκ τῆς γυναικὸς ἡ αὐτὴ ληφθεῖσα μερὶς ἀνοικοδομηθῇ εἰς ἄνδρα καὶ γένηται νέος Ἀδάμ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἣν καὶ «κατ' ἐκλογὴν» Παῦλος ὁ θεῖος ἐκάλεσε· καὶ καθάπερ ἐκ τοῦ λήμματος, ἤγουν τῆς μερίδος, αὐτῆς δηλονότι τῆς γυναικός, ἡ ἀφορμὴ τῆς κατάρας ἐπὶ τὸ ὅλον σῶμα, ἤγουν τὸ γένος, διέβη, οὕτω πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ λήμματος, ἤγουν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος, ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν ἡ εὐλογία διαδοθῇ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ κατῆλθεν, ἵνα καὶ ἐπὶ τοὺς ἁγίους τοὺς πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἡ σωτηρία καὶ ἐπιφάνεια αὐτοῦ γενομένη συνάψῃ πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους κατὰ τῶν ἕως τῆς συντελείας μελλόντων γενέσθαι ἁγίων· οὕτω καὶ ἐν μνημείῳ ἐτέθη, ἵνα καὶ τὰ προκεκοιμημένα σώματα διὰ τῆς νεκρότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ ζωῆς συμμέτοχα καὶ ἀναστάσεως αἰωνίου ποιήσῃ. Τοιγαροῦν καὶ κλῆρον γεγονότα Θεοῦ τὸν Ἰσραὴλ καὶ μερίδα αὐτοῦ χρηματίσαντα, ἀμπελῶνα τοῦτον εἰκότως ἐκάλεσε καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκεν, οἷον ἄλλῳ τινὶ νέῳ παραδείσῳ ἀφ' οὗ πάλιν ὁ Ἀδὰμ ἐξεβλήθη, ἤγουν τὸ γένος τοῦ σώματος αὐτοῦ, φημὶ δὲ τὰ ἔθνη. Καὶ ὁ μὲν ἄγγελος ἦν ἀντὶ τῆς φλογίνης ρομφαίας φυλάσσων τὴν ἄμπελον ταύτην τοῦ μη εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ τὰ ἔθνη, ὁ δὲ γεωργὸς ἦν αὐτῆς ὁ Θεός.*

5 *Καθάπερ οὖν ἡ Εὔα πρώτη, αὐτὴ ἡ μερὶς τοῦ ὅλου ἀδαμιαίου σώματος, τῷ ὄφει ὡμίλησε καὶ πρώτη τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνταλ-*

11. Α' Κορ. 15,45.
12. Ρωμ. 11,5.
13. Ἔνθα ἀνωτέρω.
14. Βλ. Ρωμ. 7,11.

σῶμα τοῦ Ἀδάμ, καὶ ὄχι ὅλο τὸ σῶμα, διότι ἀποσπάσθηκε τὸ ὅλο ἀπὸ τὴν μερίδα, ὅπως ἐξέπεσε κι ὅλος ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τὴν θεϊκὴ δόξα.

4 Μὲ ποιόν τρόπο καὶ γιατί; Ὅπως ἀπὸ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐλήφθηκε ἡ μερίδα καὶ κατασκευάσθηκε σὲ γυναῖκα, ἔτσι πάλι ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἐλήφθηκε ἡ ἴδια μερίδα γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθεῖ σὲ ἄνδρα καὶ νὰ γίνει ὁ νέος Ἀδάμ[11], ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτὴν ὁ θεῖος Παῦλος τὴν ἐκάλεσε «κατ' ἐκλογή»[12]. Καὶ ὅπως ἀπὸ τὸ λῆμμα[13], δηλαδὴ τὴν μερίδα, τὴν ἴδια τὴν γυναῖκα, ἡ ἀφορμὴ[14] τῆς κατάρας ἐπέρασε σ' ὅλο τὸ σῶμα, δηλαδὴ τὸ γένος, ἔτσι πάλι διὰ μέσου τοῦ ἰδίου λήμματος, δηλαδὴ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος, θὰ διαδοθεῖ ἡ εὐλογία σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο κατῆλθε στὸν ἅδη, ὥστε, ἀφοῦ ἔλθει ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ[15] σ' ὅλους τοὺς ἁγίους τοὺς πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία του, νὰ συνάξει ὅλους τοὺς ἀπὸ αἰώνων κεκοιμημένους μαζὶ μ' αὐτοὺς ποὺ μέχρι τὴν συντέλεια πρόκειται νὰ γίνουν ἅγιοι. Ἔτσι ἐτοποθετήθηκε καὶ σὲ μνημεῖο, ὥστε μὲ τὴν νεκρότητα τοῦ σώματός του τὰ προκεκοιμημένα σώματα νὰ τὰ κάνει συμμέτοχα ζωῆς καὶ αἰωνίας ἀναστάσεως. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸν Ἰσραὴλ ποὺ ἔγινε κλῆρος Θεοῦ καὶ διετέλεσε μερίδα αὐτοῦ, ὁ Θεὸς τὸν ἐκάλεσε εὔλογα ἀμπελῶνα κι ἐτοποθέτησε γύρω του φράκτη[16], σὰν σ' ἕνα νέο παράδεισο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀποβλήθηκε πάλι ὁ Ἀδάμ, δηλαδὴ τὸ γένος τοῦ σώματός του, ἐννοῶ βέβαια τὰ ἔθνη. Καὶ ἀντὶ τῆς φλογίνης ρομφαίας[17] ἦταν ὁ ἄγγελος γιὰ νὰ φυλάγει αὐτὴν τὴν ἄμπελο, ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχονται σ' αὐτὴν τὰ ἔθνη, ἐνῶ ὁ γεωργός της ἦταν ὁ Θεός[18].

5 Ὅπως λοιπὸν ἡ Εὔα, αὐτὴ ἡ μερίδα τοῦ ὅλου ἀδαμιαίου σώματος, πρώτη ὁμίλησε στὸν ὄφι καὶ πρώτη αὐτὴ τοῦ ἀποκά-

---

15. Βλ. Β' Τιμ. 1,10.
16. Ἠσ. 5,1–2.
17. Γεν. 3,24.
18. Ἰω. 15,1.

θέντα αὕτη αὐτῷ ἀπεκάλυψε καὶ πρώτη τὰ ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐνσπαρέντα ἐδέξατο καὶ τὴν ἐντολὴν παρέβη ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγοῦσα, τοῦ Ἀδὰμ μὴ παρόντος, ὕστερον δὲ καὶ διάκονος αὕτη τούτῳ ἐγένετο, δοῦσα καὶ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγεῖν, οὕτω μετὰ ταῦτα καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν. Ἀθετήσας γὰρ καὶ αὐτός, ὥσπερ ἐκείνη, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἐκλεξαμένου αὐτὸν Θεοῦ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, τῆς πρὸς αὐτὸν λατρείας ἀποστάς, εἰδώλοις θυσίαν καὶ σπονδὰς προσῆξεν· ἤσθιέ τε καὶ ἔπινεν ἐν αὐτοῖς. Τοῦτο οὖν προειδὼς ὁ Θεός, ἅτε Θεὸς ὢν καὶ τὰ πάντα εἰδώς, πάλιν ἐκ τούτων αὐτῶν τὴν μερίδα, τὸν κλῆρον, αὐτὸ τὸ λῆμμα, τὸ τῆς πλευρᾶς φημι τοῦ Ἀδάμ, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς λαβὼν ἑαυτῷ συνετήρησεν. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἀπιστίαν ἅπαντες οἱ λοιποὶ συνεκλείσθησαν, ἐκ μὲν τούτων τὸ λῆμμα λαβὼν ὃ ᾠκοδόμησεν εἰς γυναῖκα, ἤγουν Μαρίαν τὴν ὑπεράμωμον, ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα σπέρμα τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἐν ἑαυτῷ ἔχων, ἀνῳκοδόμησεν εἰς ναὸν ἑαυτῷ ἅγιον ὁ ὑπεράγιος Θεός, ἀνὴρ θεάνθρωπος γεγονώς. Ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ ἐξ αὐτῆς τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου οὐκ ἐκ τῆς γυναικὸς ἦν ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀδὰμ εἰς γυναῖκα οἰκοδομηθεῖσα, τὸν Ἀδὰμ φορέσαι λέγεται ὁ Χριστὸς καὶ δεύτερος Ἀδὰμ ἐκ τοῦ πρώτου γεγονέναι καὶ καλεῖσθαι γέγραπται, υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς οὐ τῆς γυναικός, ἀλλὰ τοῦ Ἀδάμ. Τοῦτο δὲ ποῦ γέγραπται; Ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ φησί· καί, εἰ δοκεῖ, ἐρεύνησον καὶ εὑρήσεις γενεαλογούμενον αὐτὸν οὕτως. Εἰπὼν γὰρ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσήφ, ἐπάγει· «τοῦ Ἡλί, τοῦ Ματθᾶν» καὶ καθεξῆς γενεαλογῶν τὸ λῆμμα καὶ διελθών, ὕστερόν φησι· «τοῦ Ἐνώς, τοῦ Σήθ, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ». Ἀπὸ τοῦ Ἰωσὴφ κατὰ ἀναποδισμὸν εἰς τὸν Ἀδὰμ ἀνελθών, τῆς γυναι-

19. «Λῆμμα» εἶναι ἡ ὑγιὴς μερίδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ποὺ ἔμεινε πιστὴ στὸν Θεό. Λαμβάνω, λῆμμα, πρόσλημμα, ἐκλεκτὴ μερίδα.

20. Ρωμ. 11,32.

λυψε τὶς ἐντολὲς ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ πρώτη ἐδέχθηκε ἐκεῖνα ποὺ ἐσπάρθηκαν ἀπὸ τὸν ὄφι καὶ παρέβηκε τὴν ἐντολὴ τρώγοντας ἀπὸ τὸ ξύλο, ἐνῶ ὁ Ἀδὰμ δὲν ἦταν παρών, καὶ κατόπιν αὐτὴ ἔγινε διάκονός του κι ἔδωσε καὶ σ' αὐτὸν νὰ φάγει ἀπὸ τὸ ξύλο, ἔτσι ἔγινε ἔπειτα καὶ στὸν Ἰσραήλ. Πράγματι, ἀθέτησε κι αὐτός, ὅπως ἐκείνη, τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποὺ τὸν ἐξέλεξε ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν λατρεία, καὶ ἐπρόσφερε θυσίες καὶ σπονδὲς σὲ εἴδωλα· ἔτρωγε καὶ ἔπινε σ' αὐτά. Αὐτὸ λοιπὸν γνωρίζοντας ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἦταν Θεὸς καὶ προγνώριζε τὰ πάντα, ἀπὸ τὴν μερίδα πάλι αὐτῶν ἐδῶ, τὸν κλῆρο, αὐτὸ τὸ λῆμμα[19], τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἐννοῶ, τὸ συντήρησε παίρνοντάς το ἀπὸ τὴν φυλὴ τοῦ Ἰούδα. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ὁδηγήθηκαν στὴν ἀπιστία[20], παίρνοντας ἀπὸ αὐτοὺς τὸ λῆμμα τὸ ὁποῖο οἰκοδόμησε σὲ γυναῖκα, δηλαδὴ τὴν Μαρία τὴν ὑπεράμωμη, καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁγία Θεοτόκο καὶ ἀειπάρθενο Μαρία ἔχοντας μέσα του τὴν προσληφθεῖσα σάρκα ὡς σπέρμα τῆς πίστεως στὸν Θεό, τὸ ἀνοικοδόμησε ὁ ὑπεράγιος Θεὸς σὲ ναὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του[21], γενόμενος ἄνδρας θεάνθρωπος. Ἀλλὰ βέβαια ἐπειδὴ κι αὐτὴ ἡ σάρκα ποὺ προσλήφθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἁγνὴ Θεοτόκο δὲν ἦταν ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ οἰκοδομήθηκε σὲ γυναῖκα, λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἐφόρεσε τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔχει γραφεῖ ὅτι ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ ὀνομάζεται δεύτερος Ἀδάμ[22], ὄντας υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς ὄχι τῆς γυναικὸς ἀλλὰ τοῦ Ἀδάμ. Αὐτὸ ὅμως ποῦ ἔχει γραφεῖ; Στὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο λέγει· καί, ἐὰν θέλεις, ἐρεύνησέ το καὶ θὰ τὸν εὕρεις ἔτσι νὰ γενεαλογεῖται. Πράγματι, ἀφοῦ εἶπε γι' αὐτὸν ὅτι ἐθεωροῦνταν υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, συνεχίζει, «τοῦ Ἡλί, τοῦ Ματθᾶν» καὶ στὴ συνέχεια γενεαλογώντας τὸ λῆμμα καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀνέφερε ὅλους, ὕστερα λέγει· «τοῦ Ἐνώς, τοῦ Σήθ, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ»[23]. Ἀπὸ τὸν Ἰωσὴφ φθάνοντας κατ' ἐπιστροφὴν στὸν

21. Ἰω. 2,20.
22. Α' Κορ. 15,48–49.
23. Λουκᾶ 3,23–38.

κὸς ὅλως μὴ μνημονεύσας, καὶ τοῦτο εἴασεν ὅλως ἐν μυστηρίῳ κεῖσθαι.

6 *Τὸ λῆμμα οὖν, ὡς ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὸ τῆς πίστεως σπέρμα, λαβών, ὥσπερ εἴρηται, ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν. Ὅλον τὸν Ἀδάμ, ἤτοι τὸ γένος ἅπαν αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ λήμματος ἀποβληθὲν καὶ ὡς ἐκ τοῦ νέου παραδείσου καὶ τῆς μερίδος καὶ τοῦ ἀμπελῶνος ἔξω βληθέν, διὰ τοῦ τῆς πίστεως σπέρματος ἐν πίστει καὶ αὖθις τῇ πρὸς αὐτὸν ἔκρινε δικαιῶσαι, καθάπερ καὶ τῷ Ἀβραὰμ τοῦτο ὑπέσχετο, οὐ τότε τοῦτο ἐνθυμηθεὶς ὁ Θεός, ὡς ἄν τις οἰηθείη τῶν λίαν γνωστικῶν, ὅτε καὶ τὴν πίστιν ὁ Ἀβραὰμ ἐπεδείξατο θύσας τὸν Ἰσαάκ, ἀλλ' ὡς πρὸ καταβολῆς κόσμου τοῦτο γινώσκων καὶ προορίσας διὰ πίστεως τὸ λῆμμα καὶ διὰ τῆς κατὰ πρόθεσιν ἐν τῷ λήμματι πίστεως πάντας τοὺς ἐκ τούτου τοῦ λήμματος πρότερον χωρισθέντας σωθήσεσθαι, ὕστερον οἱονεὶ τῷ πιστῷ εὑρεθέντι Ἀβραὰμ τὴν πάλαι προορισθεῖσαν αὐτοῦ βουλὴν ἐν αὐτῷ ἐφανέρωσεν· ἣν ἀκούοντες ἡμεῖς, λογιζόμεθα ὅτι, ἐπειδὴ ἐπίστευσεν ὁ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο τὴν εὐλογίαν ταύτην καὶ τὴν διὰ πίστεως υἱοθεσίαν ἐλάβομεν, εἰπόντι πρὸς αὐτὸν ὅτι, «ἐν σοὶ ἐνευλογήσονται πάντα τὰ ἔθνη», οἱονεὶ ἀντίχαριν τῆς τοῦ Ἀβραὰμ διὰ τῆς πίστεως δοθεῖσαν ἡμῖν τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην κακῶς ὑποπτεύοντες, καὶ οὐχὶ μᾶλλον διὰ τῆς προορισθείσης πρὸ τῶν αἰώνων ἀπορρήτου οἰκονομίας, τῆς ἐν τῷ Ἀβραὰμ διὰ τῆς πίστεως ἐπαγγελθείσης καὶ φανερωθείσης ἡμῖν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τὸ γὰρ λῆμμα τοῦτο ἐν τῷ διαμερισμῷ τῶν υἱῶν Ἀδάμ, αὐτῶν τῶν ἐθνῶν, γενόμενον εἰς μερίδα Κυρίου κατὰ τὸ λόγιον, ὡς ἄλλον τινὰ δεύτερον παράδεισον ἐφύτευσε, μέσον τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἔχοντα ἑαυτοῦ, ἤγουν τὴν πίστιν τὴν εἰς*

---

24. Γεν. 18,18. 22,18.
25. Ἐφ. 1,4. Α' Πέτρ. 1,20.
26. Βλ. Πράξ. 2,23.
27. Σοφία Σειρὰχ 44,20.

'Αδάμ, χωρὶς νὰ μνημονεύσει καθόλου τὴν γυναῖκα, ἄφησε καὶ αὐτὸ νὰ μένει τελείως μέσα σὲ μυστήριο.

6 'Αφοῦ λοιπόν, ὅπως εἴπαμε, ὁ Θεὸς ἔλαβε τὸ λῆμμα ποὺ εἶχε μέσα του τὸ σπέρμα τῆς πίστεως, ἔγινε ἄνθρωπος. Ὁλόκληρο τὸν 'Αδάμ, δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ γένος του τὸ ὁποῖο ἀποβλήθηκε ἀπὸ τὸ λῆμμα καὶ ἦταν σὰν νὰ εἶχε διωχθεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν νέο παράδεισο καὶ τὴν μερίδα καὶ τὸν ἀμπελῶνα, ἔκρινε νὰ τὸν δικαιώσει καὶ πάλι διὰ τοῦ σπέρματος τῆς πίστεως στὴν πίστη πρὸς αὐτόν, ὅπως τὸ ὑποσχέθηκε καὶ στὸν 'Αβραάμ[24]. Δὲν τὸ ἐθυμήθηκε τότε ὁ Θεὸς αὐτό, ὅπως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολὺ γνωστικούς, ὅταν δηλαδὴ ἐπέδειξε ὁ 'Αβραὰμ τὴν πίστη θυσιάζοντας τὸν Ἰσαάκ, ἀλλά, ἀφοῦ τὸ ἐγνώριζε αὐτὸ πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου[25] καὶ προόρισε μὲ τὴν πίστη νὰ σωθοῦν τὸ λῆμμα καὶ μὲ τὴν ἐνσυνείδητη πίστη μέσα στὸ λῆμμα ὅλοι ὅσοι προηγουμένως ἐχωρίσθηκαν ἀπὸ αὐτὸ τὸ λῆμμα, ὕστερα ἐφανέρωσε τὴν βουλὴ στὸν 'Αβραάμ[27]. Ὅταν ἐμεῖς τὴν ἀκοῦμε αὐτὴν τὴν βουλή, σκεπτόμαστε ὅτι, ἐπειδὴ ὁ 'Αβρααμ ἐπίστευσε στὸν Θεό[28], γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἐλάβαμε αὐτὴν τὴν εὐλογία[29] καὶ τὴν διὰ πίστεως υἱοθεσία[30], κι αὐτό, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι «μὲ σένα θὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη»[31], ὑποπτευόμενοι κακῶς ὅτι ἡ ἐπαγγελία αὐτὴ μᾶς ἐδόθηκε ὡς ἀντίχαρη τῆς πίστεως τοῦ 'Αβραάμ, καὶ ὄχι ἐξαιτίας μᾶλλον τῆς προορισμένης προαιωνίως ἀπόρρητης οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἐπαγγέλθηκε καὶ ἐφανερώθηκε σ' ἐμᾶς διὰ τῆς πίστεως στὸν 'Αβραάμ. 'Αλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν συμβαίνει. Διότι τὸ λῆμμα αὐτὸ κατὰ τὸν διαμερισμὸ τῶν υἱῶν τοῦ 'Αδάμ, δηλαδὴ τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ ἔγινε μερίδα τοῦ Κυρίου, σύμφωνα μὲ τὸ λόγιο, ἐφύτευσε ἕναν ἄλλον δεύτερο Παράδεισο, ἔχοντας στὴ μέση τὸ ξύλο τῆς ζωῆς του, δηλαδὴ τὴν πίστη στὸν Θεὸ καὶ

28. Γεν. 15,6. Ρωμ. 4,3.
29. Γαλ. 3,14.
30. Γαλ. 4,5.
31. Γεν. 22,18.

Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ τὸ λῆμμα τοῦτο ἐκ τῆς πλευρᾶς ἦν τοῦ Ἀδάμ, ὃ καὶ εἰς γυναῖκα ἐκτίσθη, ἡ δὲ γυνὴ παρέβη πρώτη, προεγίνωσκε δὲ ὁ Θεὸς ὅτι καὶ τοῦτο πάλιν τὸ λῆμμα οὐ μὴ φυλάξῃ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, ὅτε τοῦτο προέγνω πρὸ τῶν αἰώνων, τότε καὶ τὰ ἔθνη πάντα τὰ ἐκβληθέντα, ἤτοι τὰ ἀποικισθέντα καὶ ἀπαλλοτριωθέντα τούτου τοῦ λήμματος, ἀνακληθῆναι καὶ ἀντεισαχθῆναι καὶ τῷ ἐκ τοῦ λήμματος λήμματι προστεθῆναι καὶ ἑνωθῆναι εὐδόκησεν.

7 Ἀλλὰ τοῖς λεγομένοις πρόσεχε νουνεχῶς, ἐπειδὴ δυσνόητόν ἐστι τὸ ἐν τούτοις νόημα. Ὅταν οὖν ὁ ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ καὶ Ἰσραὴλ κληθεὶς (οὗτος γάρ ἐστιν ἡ μερὶς ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός), τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐντολὴν παραβῇ («ἄκουε», γάρ, φησίν, «Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν»), ὅτε ταύτην παραβῇ καὶ δαιμονίοις λατρεύσει καὶ εἰδώλοις προσκυνήσει καὶ ἐκ τῶν σπονδῶν τῶν θυσιῶν αὐτῶν φάγῃ, τότε ἐξ αὐτῆς πάλιν, οἱονεὶ ἐξ ἑνὸς σώματος τοῦ ἐκ ταύτης ἐκ πολλῶν μελῶν εἰς ἕνα λαὸν οἰκοδομηθέντος, τὴν ἑαυτοῦ μερίδα λαβὼν ὁ Θεὸς ἀκέραιον ἑαυτῷ ταύτην διατηρήσει· τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα, ἤτοι τὸ ἐκ τῆς μερίδος ταύτης ἀποσπασθὲν μέρος καὶ εἰς εἰδωλολατρίαν ἐκκλῖναν, ἐκ τοῦ παραδείσου τούτου, τοῦ ἀμπελῶνος δηλονότι τῆς μερίδος αὐτοῦ, ἀπώσεται καὶ ἐξώσει αὐτό· ἀπὸ δὲ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, ὡς ὀλίγου τινὸς προσλαβόμενος σπέρματος, ὁ Θεὸς Λόγος γένηται ἄνθρωπος, ἤγουν, ἵνα πάλιν εἴπω, Ἀδὰμ δεύτερος τοῦ πρώτου υἱὸς ὡς ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ δίχα συνουσίας καὶ ῥεύσεως γεννηθῇ καὶ τηνικαῦτα εὐλογηθῇ ὅλον τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη τοῦ πρώτου Ἀδάμ, αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ἐξωσθεὶς λαὸς τῶν ἐθνῶν, διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου ἀνδρὸς ἑνωθεὶς ἐκ πίστεως τῷ λήμματι τῷ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ.

στὸ Πνεῦμα τὸ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ἐπειδὴ τὸ λῆμμα αὐτὸ ἦταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐκτίσθηκε σὲ γυναῖκα, ἡ δὲ γυναῖκα πρώτη ἔκανε τὴν παράβαση, καὶ προεγνώριζε ὁ Θεός, ὅτι καὶ αὐτὸ πάλι τὸ λῆμμα δὲν θὰ φυλαξει τὴν πρὸς αὐτὸν πίστη, ὅταν πρὸ αἰώνων τὸ προγνώρισε αὐτό, τότε καὶ εὐδόκησε ὅλα τὰ ἐκβληθέντα ἔθνη, δηλαδὴ τὰ ἀπομακρυνθέντα καὶ ἀπαλλοτριωμμένα ἀπὸ τοῦτο τὸ λῆμμα, ν' ἀνακληθοῦν καὶ νὰ ἐπανεισαχθοῦν, νὰ προστεθοῦν καὶ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὸ λῆμμα τὸ ἐκ τοῦ λήμματος.

7 Ἀλλὰ πρόσεχε μὲ σύνεση στὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ τὸ νόημά τους εἶναι δυσνόητο. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὀνομαζόμενος Ἰσραὴλ (διότι αὐτὸς εἶναι ἡ μερίδα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνδρὸς) παραβεῖ τὴν ἐντολὴ ποὺ τοῦ ἐδόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ (διότι, λέγει, «ἄκουσε Ἰσραήλ, ὁ Κύριος ὁ Θεός σου εἶναι ἕνας Κύριος»[32]), ὅταν λοιπὸν τὴν παραβεῖ καὶ λατρεύσει δαιμόνια καὶ προσκυνήσει εἴδωλα καὶ φάγει ἀπὸ τὶς σπονδὲς τῶν θυσιῶν τους, τότε πάλι ἀπὸ αὐτήν, ποὺ οἰκοδομήθηκε σ' ἕναν λαό, ἀπὸ πολλὰ μέλλη σὰν ἀπὸ ἕνα σῶμα αὐτῆς τῆς μερίδας, λαμβάνοντας ὁ Θεὸς τὴν μερίδα του θὰ τὴν διατηρήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀκέραιη· τὸ ὑπόλοιπο ὅμως σῶμα, δηλαδὴ τὸ μέρος ποὺ ἀποσπάσθηκε ἀπὸ αὐτὴ τὴν μερίδα καὶ ἐξέκλινε στὴν εἰδωλολατρία, θὰ τὸ ἀπωθήσει καὶ θὰ τὸ ἐκβάλλει ἀπὸ τὸν παράδεισο αὐτόν, τὸν ἀμπελῶνα, δηλαδὴ τὴν μερίδα του· ἀπὸ τὴν κατ' ἐκλογὴν ὅμως πίστη καὶ μερίδα του, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, σὰν νὰ προσέλαβε κάποιο ἐλάχιστο σπέρμα, ὁ Θεὸς Λόγος θὰ γίνει ἄνθρωπος, δηλαδή, γιὰ νὰ ἐπαναλάβω, θὰ γεννηθεῖ ὁ δεύτερος Ἀδάμ, υἱὸς τοῦ πρώτου σὰν ἀπὸ τὴν πλευρά του, δίχως συνουσία καὶ γεύση, κι ἀμέσως θὰ εὐλογηθεῖ ὅλο τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη τοῦ πρώτου Ἀδάμ· θὰ εὐλογηθεῖ δηλαδὴ αὐτὸς ὁ διωγμένος λαὸς τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ ἑνωθεῖ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου ἀνδρός, διὰ τῆς πίστεως μὲ τὸ λῆμμα τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ.

---

32. Δευτ. 6,4.

8 *Τοῦτο οὖν ἐστιν ὃ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος πρὸ αἰώνων ὁρισθὲν καὶ προγνωσθὲν λέγει ἀπὸ τοῦ τὰ πάντα προειδότος Θεοῦ, ἵνα πάντα τὰ ἔθνη ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μέχρι δυσμῶν προσκληθῶσι καὶ ὅσοι μὲν πιστεύσουσι κολληθῶσι τῷ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ πατρὸς αὐτῶν σαρκωθέντι Χριστῷ τῷ Θεῷ, τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ υἱῷ τοῦ Ἀδάμ· καὶ οὕτω γενήσονται οἱ ἀμφότεροι ἕν, σύσσωμοι δηλονότι καὶ συμμέτοχοι καὶ ἀδελφοὶ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ, αὐτὸς ὁ Χριστός, καὶ τὰ μακρὰν ἀποικισθέντα καὶ διασπαρέντα ἔθνη· ὅσοι δὲ ἀπιστήσουσι μείνωσιν ἔξω μετὰ τῶν ἐκ τοῦ λήμματος τῆς πίστεως, αὐτῶν δὴ τῶν Ἰουδαίων φημί, τῶν διὰ ἀπιστίαν ἐκβληθέντων καὶ ἀπωσθέντων. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ρημάτων δῆλόν ἐστι τοῖς ἀκούουσι· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται».*

9 *Ἀλλ' ἀναλαβόντες τὸν λόγον ὡς ἐν ἐπιτόμῳ τὰ ἀνωτέρω ρηθέντα αὖθις διηγησόμεθα, ὡς ἂν εὐσύνοπτα μᾶλλον ἄρτι τοῖς πᾶσι γένωνται.*

γ'. *Ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ ρηθέντων περὶ τῆς τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας καὶ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν καὶ αἰώνων καὶ τῆς τοῦ παραδείσου φυσικῆς θεωρίας.*

1 *Τοιγαροῦν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάν-*

---

33. Α' Κορ. 2,7.
34. Βλ. Ματθ. 8,11.
35. Α' Κορ. 6,17.
36. Ἐφ. 2,14.

8 Τοῦτο λοιπὸν εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖο καὶ ὁ θεῖος Παῦλος λέγει ὅτι εἶναι ὁρισμένο καὶ προγνωρισμένο[33] πρὸ αἰώνων ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος προγνωρίζει τὰ πάντα, ὥστε ὅλα τὰ ἔθνη ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μέχρι δυσμῶν νὰ προσκληθοῦν[34] καὶ ὅσοι πιστεύσουν νὰ προσκολληθοῦν[35] μὲ τὸν σαρκωθέντα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν Χριστὸ τὸν Θεό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸ τοῦ Ἀδάμ. Κι ἔτσι θὰ γίνουν οἱ δύο ἕνα[36], σύσσωμοι δηλαδὴ καὶ συμμέτοχοι καὶ ἀδελφοὶ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ[37], ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς καὶ τὰ ἔθνη ποὺ ἀπομακρύνθηκαν καὶ διασπάρθηκαν μακριά. Ὅσοι ὅμως ἀπιστήσουν θὰ παρεμείνουν ἔξω μαζὶ μ' αὐτοὺς ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὸ λῆμμα τῆς πίστεως, ἐννοῶ βέβαια τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἐκβλήθηκαν καὶ ἀπωθήθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἀκούουν ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ ρητά· διότι λέγει ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητές του, «μοῦ ἐδόθηκε κάθε ἐξουσία στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ. Πορευθεῖτε σ' ὅλον τὸν κόσμο καὶ κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιο τῆς βασιλείας· ὅποιος πιστεύσει καὶ βαπτισθεῖ, θὰ σωθεῖ, ὅποιος ἀπιστήσει, θὰ κατακριθεῖ»[38].

9 Ἀλλὰ ἀναλαμβάνοντας τὸν λόγο, θὰ διηγηθοῦμε πάλι τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ παραπάνω μὲ συντομία, ὥστε τώρα νὰ γίνουν περισσότερο καταληπτὰ σ' ὅλους[39].

γ'. Ἀνακεφαλαίωση τῶν ἀναφερομένων στὸν πρῶτο λόγο[1] σχετικὰ μὲ τὴν φυσικὴ θεωρία τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, τῶν αἰώνων καὶ τοῦ παραδείσου.

1 Ἔπλασε λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ καὶ ὅλα

37. Ἐφ. 3,6.

38. Μάρκ. 16,15–17.

39. Δὲν εἶναι ὅμως μία ἐπιτομὴ τῶν παραπάνω, ἀλλὰ διασάφηση καὶ ἐπέκτασή τους.

1. Στὸν *Ἠθικὸ* 1,1–2.

τα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἵνα πάλιν ἐξετάσωμεν τὰ ἐγκεκρυμμένα νοήματα τῆς θείας Γραφῆς, καὶ εἶθ' οὕτως ἔπλασε τὸν κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἄνθρωπον, αὐτὸν δηλαδὴ μόνον τὸν Ἀδάμ. Ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε ταῦτα πάντα καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσε, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἐργασάμενος μήτε μὴν ὀγδόην ὀνομάσας ἡμέραν τὴν πρώτην, ὡς ἂν μὴ ὀκτὼ ἀλλ' ἑπτὰ μόναι λέγωνται αἱ τῆς ἑβδομάδος ἡμέραι καὶ οὕτως ἀνακυκλούμεναι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑβδομάδων ἀποτελῶσιν. Ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ἡμέραις τοὺς ἑπτὰ αἰῶνας ὁ Δημιουργὸς προϋποτυπώσας ὁρᾶται. Τοιγαροῦν καὶ ταῦτα οὕτω ποιήσας ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης, ἐπεί, ὡς ἅτε Θεὸς ὤν, προῄδει ὅτι μέλλει ὁ ἄνθρωπος παραβῆναι τὴν αὐτοῦ ἐντολὴν καὶ ἀμετανόητος μεῖναι, τὸν δὲ μὴ μετανοοῦντα ἀνάγκη πᾶσα καὶ τιμωρεῖσθαι τοῦτον καὶ κατακρίνεσθαι, οὐκ εἴασεν αὐτὸν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τῷ ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ Ἀδὰμ κτισθέντι· ἀλλὰ μετὰ τὸ καταπαῦσαι ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ καὶ πληρωθῆναι αὐτήν, τότε ὕστερον ἐφύτευσε τὸν παράδεισον κατὰ ἀνατολάς.

2 *Τίνα τρόπον καὶ διὰ τί; Ἵνα ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὡς ἐν παλατίῳ τινὶ καὶ πόλει περοφανεστάτῃ, οἷα δὴ βασιλεύς, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ εἰσαχθῇ, ὁπόταν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ παραβῇ ἐντολὴν καὶ διὰ τοῦτο ἐκπεσεῖν μέλλῃ τῆς βασιλείας καὶ τῶν βασιλείων οἴκων ἐξορισθῆναι καὶ ἀπορριφῆναι, ἐν τούτῳ πάλιν τῷ κόσμῳ διάγειν ἐπ' ἐλπίδι κατακριθῇ. Εἰ γὰρ μὴ ταῦτα οὕτως ἐποίησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ μόνον τὸν κόσμον ἀφῆκε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον ἔθετο, παραβαίνοντα καὶ μὴ ἐξομολογούμενον μηδὲ μετανοοῦντα, ποῦ εἶχεν αὐτὸν ἐξῶσαι; Ποῦ δὲ καὶ βιοῦν καὶ ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐχρῆν καὶ πάλιν ἐπιστρέφειν εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθη, μετὰ τὴν καταδίκην; Πάντως οὐδαμοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν ᾅδῃ ζῶντα ἔδει κατακρι-*

2. Γεν. Κεφ. 1.

ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτά, γιὰ νὰ ἐξετάσομε πάλι τὰ κρυμμένα νοήματα τῆς θείας Γραφῆς, κι ἔπειτα ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν, δηλαδὴ τὸν Ἀδὰμ μόνο του[2]. Σὲ ἕξι ἡμέρες ἐδημιούργησε ὅλα αὐτὰ καὶ τὴν ἑβδόμη ἔπαυσε, χωρὶς νὰ ἐργασθεῖ τίποτε σ' αὐτὴν καὶ χωρὶς βέβαια νὰ ὀνομάσει ὀγδόη ἡμέρα τὴν πρώτη, ὥστε νὰ μὴ λέγονται οἱ ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος ὀκτὼ ἀλλὰ μόνον ἑπτά, καὶ ἔτσι ἀνακυκλούμενες ν' ἀποτελοῦν τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑβδομάδων. Διότι σ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες φαίνεται ὁ Δημιουργὸς νὰ προϋποτύπωσε τοὺς ἑπτὰ αἰῶνες. Ἔτσι λοιπὸν ἀφοῦ ὁ Δεσπότης τῶν ὅλων ἐδημιούργησε αὐτὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἐπειδή, ὄντας πάντοτε Θεός, προγνώρισε ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρόκειται νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολή του καὶ νὰ παραμείνει ἀμετανόητος, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν μετανοεῖ εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη καὶ νὰ τιμωρηθεῖ καὶ νὰ κατακριθεῖ, δὲν τὸν ἄφησε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ὁ ὁποῖος ἐκτίσθηκε στὶς ἕξι ἡμέρες μαζὶ μ' ἐκεῖνον τὸν ἴδιο τὸν Ἀδάμ· ἀλλὰ μετὰ τὴν παύση κατὰ τὴν ἑβδόμη ἡμέρα καὶ τὴν συμπλήρωσή της, τότε ἐφύτευσε τὸν παράδεισο ἀνατολικά.

2 Μὲ ποιόν τρόπο καὶ γιατί; Ὥστε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτόν, νὰ εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ σ' αὐτόν, σὰν βασιλεὺς σὲ κάποιο παλάτι καὶ σὲ περιφανέστατη πόλη· ὅταν ὅμως παραβεῖ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πρόκειται νὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴν βασιλεία καὶ νὰ ἐξορισθεῖ ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς οἴκους καὶ ν' ἀπορριφθεῖ, νὰ κατακριθεῖ νὰ ζεῖ πάλι σ' αὐτὸν τὸν κόσμο μὲ ἐλπίδα[3]. Ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς δὲν τὰ εἶχε κάνει αὐτὰ κατὰ τέτοιον τρόπο, ἀλλ' ἄφηνε μόνον τὸν κόσμο καὶ ἔθετε μέσα σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, ἐὰν αὐτὸς παρέβαινε καὶ δὲν ἐξομολογοῦνταν οὔτε μετανοοῦσε, ποῦ θὰ εἶχε νὰ τὸν διώξει; Ποῦ ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ζεῖ καὶ νὰ πεθάνει καὶ πάλι νὰ ἐπιστρέψει στὴν γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλήφθηκε, μετὰ τὴν καταδίκη; Ὁπωσδήποτε πουθενά, ἀλλὰ ἔπρεπε αὐτὸς νὰ κατακριθεῖ ζώντας στὸν ἅδη[4], χωρὶς νὰ

3. Ρωμ. 8,20.
4. Ψαλμ. 54,16.

θῆναι αὐτόν, μηδεμίαν ἔκτοτε ἀνάκλησιν σωτηρίας ἔχοντα· καὶ λοιπὸν οὔτε γένεσις οὔτε κόσμου αὔξησις εἰς πλῆθος καὶ ἀπώλετο τὸ τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον σοφίας Θεοῦ ἔργον ὁ ἄνθρωπος.

3 *Ἐπεὶ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ἐγίνωσκεν ὁ Θεὸς ὅτι παραβῆναι μέλλει καὶ τὴν ἐκ παλιγγενεσίας αὐτοῦ ἀνάπλασιν προωρίσατο, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς τῆς ἀναπλάσεως ἀρραβῶνας, μετὰ τὸ κτίσαι αὐτὸν πάντα καὶ καταπαῦσαι καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς αἰῶνας ἐν ταῖς ἑπτὰ ἡμέραις μυστικῶς προσημᾶναι, οἱονεὶ ζύμην καὶ σπόρον καὶ μερίδα ἀφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἔργων αὐτοῦ ὕστερον ἔλαβεν, ἵνα τὰς ἐκ τῶν ἔργων μερίδας τῶν κτισθέντων ἐν ταῖς ἑπτὰ ἡμέραις μὴ ἐν αὐταῖς αὐτὰς ἀλλ' ἐν τῇ ὀγδόῃ λαβών, τὸν μέλλοντα αἰῶνα διὰ τῆς ἐν αὐτῇ δημιουργίας προϋπογράψῃ, μὴ ἀριθμήσας δὲ ταύτην ταῖς ἑπτὰ μηδὲ δήλην αὐτὴν ποιήσας, ἀλλ' ἀγνοουμένην μὲν εἴασε κεῖσθαι αὐτὴν ὅλως τοῖς πρὸ τοῦ νόμου, δηλωθεῖσαν δὲ τοῖς ἐν νόμῳ προφήταις ἀμυδρῶς πως καὶ ἀπαγγελθεῖσαν πεποίηκε, φανερωθεῖσαν δὲ ἡμῖν τοῖς πιστοῖς καὶ διαυγάσασαν ὡς ἐν πρωΐᾳ, καθὰ δὴ καὶ προσδοκῶμεν τὸν ἄδυτον τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ὅσον οὔπω ἐξανατεῖλαι. Μερίδας δὲ εἶπον λαβεῖν αὐτὸν ἐκ μὲν τῆς γῆς ἑκάστης ὡς χωρίον ἓν ἐν ᾧ ἐφύτευσε τὸν παράδεισον, ἐκ δὲ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ Ἀδὰμ μίαν πλευρὰν ἤτοι μέλος ἕν, ἐκ δὲ τῶν ἡμερῶν οὐδέν. Τίνα τρόπον; Ἐπειδὴ αἱ μὲν μερίδες αὗται ἐλήφθησαν ὡς ἀνακαινισθῆναι δι' αὐτῶν τὰ συγγενῆ καὶ συμφυῆ καὶ τοῖς οὐρανίοις συναφθῆναι ὀφείλοντα, αἱ δὲ ἡμέραι, οὐκ ἀνακαινισθῆναι ἀλλὰ τελείως παυθήσεσθαι μέλλουσαι ὑπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐάθησαν, καὶ τούτου ἕνεκεν μερίδα ἀνακαινισμοῦ οὐκ ἔλαβεν ἐξ αὐτῶν ὁ Θεός, ἀπὸ τῶν αἰώνων δὲ ἔλαβε. Πῶς; ἄκουσον.*

4 *Ἑπτὰ ὤφειλον πληρωθῆναι αἰῶνες κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν. Οἱ μὲν οὖν ἓξ ἤδη παρῆλθον, ὁ δέ γε ἕβδομος οὐ*

---

5. Β' Πέτρ. 3,13.

ἔχει ἔκτοτε καμμία ἀνάκληση γιὰ σωτηρία· καὶ στὸ ἑξῆς δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε γένεση οὔτε αὔξηση τοῦ κόσμου σὲ πλῆθος καὶ θὰ χανόταν ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ τέτοιου εἴδους καὶ τόσο μεγάλο ἔργο σοφίας τοῦ Θεοῦ.

3 Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς προαιωνίως ἐγνώριζε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπρόκειτο νὰ παραβεῖ τὴν ἐντολὴ καὶ προόρισε τὴν μὲ παλιγγενεσία ἀνάπλασή του, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἔπλασε τὰ πάντα καὶ κατέπαυσε καὶ προεσήμανε μυστικῶς τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς αἰῶνες μὲ τὶς ἑπτὰ ἡμέρες, ἔλαβε ὕστερα σὰν ζύμη καὶ σπόρο καὶ μερίδα ἀπὸ τὸ κάθε ἔργο του τοὺς ἀρραβῶνες τῆς ἀναπλάσεως. Ἔτσι ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἐκτίσθηκαν τὶς ἑπτὰ ἡμέρες, λαμβάνοντας τὶς μερίδες τους, ὄχι κατ' αὐτὲς τὶς ἴδιες ἡμέρες ἀλλὰ τὴν ὀγδόη, προϋπέγραψε τὸν μέλλοντα αἰῶνα μὲ τὴν δημιουργία ποὺ ἔγινε αὐτὴν τὴν ἡμέρα. Δὲν τὴν ἀρίθμησε αὐτὴν τὴν ἡμέρα μαζὶ μὲ τὶς ἑπτὰ καὶ δὲν τὴν ἐφανέρωσε, ἀλλὰ τὴν ἄφησε ν' ἀγνοεῖται ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὸν μωσαϊκὸ νόμο, τῆς ἐπέτρεψε ὅμως νὰ φανεῖ κάπως ἀμυδρὰ στοὺς προφῆτες τῆς νομικῆς περιόδου καὶ ν' ἀναγγελθεῖ· τέλος τῆς ἐπέτρεψε νὰ φανερωθεῖ σὲ μᾶς τοὺς πιστοὺς καὶ νὰ γλυκοχαράξει, καθὼς περιμένομε[5] τὸν ἄδυτο ἥλιο τῆς δικαιοσύνης ν' ἀνατείλει σὲ λίγο[6]. Εἶπα ὅτι ἔλαβε ὁ Θεὸς μερίδες ἀπ' ὅλη τὴν γῆ ἕναν μικρὸ τόπο, ὅπου ἐφύτευσε τὸν παράδεισο, ἀπὸ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ μία πλευρά, δηλαδὴ ἕνα μέλος, ἀπὸ τὶς ἡμέρες ὅμως δὲν ἔλαβε τίποτε. Πῶς αὐτό; Ἐπειδὴ οἱ μερίδες αὐτὲς ἐλήφθηκαν γιὰ νὰ ἀνακαινισθοῦν μ' αὐτὲς τὰ συγγενῆ καὶ σύμφυῆ καὶ ὅσα ὄφειλαν νὰ συναφθοῦν μὲ τὰ οὐράνια, ἐνῶ οἱ ἡμέρες, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀνακαινισθοῦν ἀλλὰ νὰ παυθοῦν τελείως ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα, ἀφέθηκαν, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἔλαβε ἀπὸ αὐτὲς μερίδα ἀνακαινισμοῦ, ἀλλὰ ἔλαβε ἀπὸ τοὺς αἰῶνες. Πῶς; ἄκουσε.

4 Ἑπτὰ αἰῶνες ὄφειλαν νὰ συμπληρωθοῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν. Οἱ ἕξι ἀπὸ αὐτοὺς παρῆλθαν ἤδη, ὁ δὲ ἕβδο-

6. Μαλ. 3,20.

τελειοῦται, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὴν μερίδα καὶ ἐπισυνάπτει τῷ ἀϊδίῳ καὶ μὴ ἔχοντι τέλος αἰῶνι. Τὸ δέ, πόσον προώρισε λαβεῖν, ἢ πότε τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν τούτων μέλλει γενέσθαι, οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ μόνη ἡ ἁγία Τριάς, ἡ μία καὶ ἀδιαίρετος θεότης. Τὸ γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ῥηθὲν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι 'οὐδὲ ὁ Υἱὸς ταύτην οἶδε τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν', κατὰ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ φύσιν εἶπεν ἀγνοεῖν οὐ κατὰ τὴν τῆς θεότητος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν μερίδα οὐκ ἔλαβεν, ἀπὸ δὲ τῶν αἰώνων λαμβάνει; Ἐπειδὴ οἱ μὲν αἰῶνες οὗτοι ἀπὸ ἡμερῶν καὶ ἑβδομάδων μετρούμενοι αἰῶνες καλοῦνται, ὁ δὲ μέλλων αἰὼν καὶ ἀΐδιος, οὐ μετρητὸς ὑπὸ ἡμερῶν, ἀλλ' ἀμέτρητος καὶ ἔστι καὶ ἔσται καὶ ἀτελεύτητος· ἡμερῶν οὖν μὴ μελλουσῶν εἶναι, ἀλλ' αἰῶνος, οὐκ ἐκ τῶν ἡμερῶν μερίδα, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰώνων, τῷ μέλλοντι αἰῶνι λαβὼν συνάπτει. Ἡ μέντοι μερὶς τῆς γῆς, αὐτὸς δηλαδὴ ὁ παράδεισος, τύπος τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, φημὶ δή, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἦν, ἐν ᾧ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔθετο ὁ Θεός, ἵνα ἀπὸ τοῦ τύπου καὶ τῆς σκιᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν κατὰ προκοπὴν ἀναχθῇ. Τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς τὸ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου εἰκὼν ἦν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Θεός. Ἡ δὲ πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ἡ εἰς γυναῖκα οἰκοδομηθεῖσα τύπος ὑπῆρχε τῆς Ἐκκλησίας, ἕτερον πάλιν ὂν καὶ τοῦτο οἰκονομίας μυστήριον, ἵνα, ὁπόταν ἐκπέσῃ ἀπὸ τῆς εἰκόνος τῆς εἰς τύπον γεγονυίας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὃς ἦν ὁ παράδεισος, καὶ τῆς τοῦ ξύλου ζωῆς, διὰ τῆς πλευρᾶς τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ συναφθῇ καὶ εἰς ἐκεῖνο πάλιν αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρῶτον ἀναχθῇ κάλλος.

5 Ἐπειδὴ δὲ ἡ Εὔα πρώτη ἀπατηθεῖσα τὴν ἐντολὴν παρέβη καὶ τοῦ καρποῦ ἀπεγεύσατο, εἶτα δέδωκε τῷ Ἀδὰμ κἀκεῖνος ἔφαγε, μετανοῆσαι δὲ καὶ προσπεσεῖν τῷ Δεσπότῃ οὐδαμῶς ἠβουλήθη-

μος δὲν τελειώνεται, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸν λαμβάνει τὴν μερίδα καὶ τὴν ἐπισυνάπτει στὸν ἀΐδιο καὶ ἀτελείωτο αἰῶνα. Τὸ πόσο ὅμως προόρισε νὰ λάβει, ἢ πότε πρόκειται νὰ γίνει τὸ τέλος αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, κανεὶς δὲν τὸ γνωρίζει, παρὰ μόνον ἡ ἁγία Τριάς, ἡ μία καὶ ἀδιαίρετη θεότητα. Τὸ λόγιο τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ὁ Υἱὸς γνωρίζει αὐτὴν τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα[7], εἰπώθηκε μὲ τὴν ἔννοια, ὅτι τὸ ἀγνοεῖ κατὰ τὴν φύση τῆς ἀνθρωπότητάς του καὶ ὄχι κατὰ τὴν φύση τῆς θεότητας. Γιὰ ποιόν λοιπὸν λόγο δὲν ἔλαβε μερίδα ἀπὸ τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ λαμβάνει ἀπὸ τοὺς αἰῶνες; Ἐπειδὴ οἱ αἰῶνες αὐτοὶ ἀποτελούμενοι ἀπὸ ἡμέρες καὶ ἑβδομάδες καλοῦνται μετρητοὶ αἰῶνες, ὁ μελλοντικὸς ὅμως καὶ ἀΐδιος αἰώνας δὲν εἶναι μετρητὸς ἀπὸ ἡμέρες, ἀλλ' εἶναι καὶ θὰ μείνει ἀμέτρητος καὶ ἀτελείωτος. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν πρόκειται νὰ ὑπάρξουν ἡμέρες, ἀλλὰ αἰῶνες, δὲν λαμβάνει μερίδα ἀπὸ τὶς ἡμέρες ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, κι αὐτὴν τὴν συνάπτει στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἡ μερίδα λοιπὸν τῆς γῆς, αὐτὸς δηλαδὴ ὁ παράδεισος, ἦταν τύπος τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ[8], δηλαδὴ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὅπου ὁ Θεὸς ἔθεσε τὸν ἄνθρωπο, ὥστε ἀπὸ τὸν τύπο καὶ τὴν σκιὰ ν' ἀναχθεῖ κατὰ προκοπὴ στὴν ἀλήθεια. Τὸ δένδρο πάλι τῆς ζωῆς ποὺ εὑρισκόταν στὸ μέσον τοῦ παραδείσου ἦταν εἰκόνα τῆς αἰώνιας ζωῆς, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Θεός. Ἐνῶ ἡ πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ποὺ οἰκοδομήθηκε σὲ γυναῖκα ὑπῆρξε τύπος τῆς Ἐκκλησίας, ὄντας καὶ αὐτὸ ἄλλο πάλι μυστήριο οἰκονομίας, ὥστε, ὅταν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποὺ ἔγινε ὡς τύπος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ποὺ ἦταν ὁ παράδεισος, καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς, νὰ συναφθεῖ διὰ τῆς πλευρᾶς μὲ τὸ Χριστὸ καὶ Θεὸ καὶ ν' ἀναχθεῖ πάλι σ' ἐκεῖνο τὸ ἴδιο ἀρχαῖο καὶ πρῶτο κάλλος.

5 Ἐπειδὴ ὅμως πρώτη ἡ Εὔα, ἀφοῦ ἀπατήθηκε, παρέβηκε τὴν ἐντολὴ καὶ ἐγεύθηκε τὸν καρπό, ἔπειτα ἔδωσε στὸν Ἀδὰμ κι ἐκεῖνος ἔφαγε, καὶ δὲν ἐθέλησαν νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ

---

7. Ματθ. 24,36.
8. Γαλ. 4,26.

σαν, ἐξορίζονται ἐκεῖθεν καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον οἰκεῖν κατεκρίθησαν. Ὅρα δὲ καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ προνοίας τὴν ἄφατον ἀγαθότητα. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰς φθορὰν κατηνέχθη, ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀθάνατος γένηται (καὶ ἔσται φθαρτὸς μέν, ἀθάνατος δέ, καὶ οὕτως ἀθάνατον γένηται τὸ κακόν), ἔθετο τὴν φλογίνην ρομφαίαν ὁ Θεὸς φυλάσσειν τὴν εἴσοδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς.

δ'. Περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τίνων εἰκόνες ἦσαν τὰ ἐν τῇ κιβωτῷ· καὶ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ κατ' ἐκλογὴν λήμματος καὶ τί ἐστι τὸ λῆμμα τοῦτο· καὶ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς περιτομῆς.

Τοιγαροῦν καὶ γνόντες ἀλλήλους ἐτέκνωσαν καὶ ἐποίησαν υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ «ἐκάλεσεν Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ζωήν, ὅτι αὕτη ἦν μήτηρ πάντων τῶν ζώντων». Ἀλλὰ γὰρ πληθυνθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς βάθος ἐμπεσόντων κακῶν καὶ εἰς πλῆθος ἁμαρτημάτων πολύ, μέλλων ὕδατι κατακλύσαι τὸν κόσμον ὁ Θεὸς καὶ ἀπαλεῖψαι τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς γῆς, τὴν μερίδα καὶ αὖθις οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ τὸν Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ ἐν τῇ κιβωτῷ διεσώσατο. Ἡ δὲ κιβωτὸς πάλιν τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ Νῶε τοῦ Χριστοῦ τύπος ἦν, οἱ δὲ σὺν τῷ Νῶε ἄνθρωποι τοῦ ἐξ Ἰουδαίων λήμματος ἀπαρχή, αὐτῶν τῶν εἰς Χριστὸν μελλόντων πιστεύειν, τὰ δὴ θηρία καὶ

---

9. Γεν. 3,24.
1. Γεν. 6–7.

προσπέσουν στὸν Δεσπότη, ἐξορίζονται ἀπὸ ἐκεῖ καὶ κατακρίθηκαν νὰ κατοικοῦν σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Ἀλλὰ πρόσεχε τὴν ἀνέκφραστη ἀγαθότητα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γι' αὐτόν. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁδηγήθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία στὴν φθορά, ὥστε νὰ μὴ γίνει ἀθάνατος ἐπειδὴ ἔφαγε πρόωρα ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς (καὶ εἶναι φθαρτὸς βέβαια, ἀθάνατος ὅμως, κι ἔτσι τὸ κακὸ γίνεται ἀθάνατο), ὁ Θεὸς ἔθεσε τὴν πύρινη ρομφαία νὰ φυλάγει τὴν εἴσοδο τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς[9].

δ'. Περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ[1] καὶ τίνων εἰκόνες ἦταν ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονταν μέσα στὴν κιβωτό· περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ κατ' ἐκλογὴν προσλήμματος[2] καὶ ποιό εἶναι τὸ πρόσλημμα αὐτό· περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς περιτομῆς.

1 Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ ἑνώθηκαν μεταξύ τους[3], ἐτεκνοποίησαν καὶ ἔκαναν υἱοὺς καὶ θυγατέρες, καὶ «ὀνόμασε ὁ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα του Εὕα, δηλαδὴ ζωή, διότι αὐτὴ ἦταν μητέρα ὅλων τῶν ζωντανῶν»[4]. Ἀλλ' ὅταν ἐπληθύνθηκαν οἱ ἄνθρωποι[5] καὶ περιέπεσαν σὲ βάθος κακῶν καὶ μεγάλο πλῆθος ἁμαρτημάτων, κι ὁ Θεὸς ἐπρόκειτο νὰ κατακλύσει τὸν κόσμο μὲ ὕδωρ καὶ ν' ἀφανίσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν γῆ, καὶ πάλι δὲν ἐγκατέλειψε τὴν μερίδα, ἀλλὰ τὴν διέσωσε μέσα στὴν κιβωτό, τὸν Νῶε, τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες του. Ἡ κιβωτὸς πάλι ἦταν τύπος τῆς Θεοτόκου κι ὁ Νῶε τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἦσαν μαζὶ μὲ τὸν Νῶε ἦσαν ἀπαρχὴ τοῦ προσλήμματος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν στὸν Χρι-

---

2. Βλ. *Ἠθικὸς 2* 2,69.
3. Γεν. 4,1.
4. Γεν. 3,20.
5. Γεν. 6,1 ἑ.

πάντα τὰ κτήνη καὶ τὰ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ τύπος ὑπῆρχον τῶν ἐθνῶν. Ἔνθεν τοι καὶ ἡ κιβωτὸς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἶχε τὸν Νῶε, ἡ θεοτόκος δὲ Μαριὰμ τὸν σαρκωθέντα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν μόνον σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ ἡ κιβωτὸς διεσώσατο, οὗτος δὲ καὶ τὴν κιβωτὸν καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς τοῦ νόμου δουλείας καὶ τοῦ θανάτου ἐρρύσατο.

2 *Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς ἀγνωσίαν καὶ αὖθις Θεοῦ κατενεχθέντες οἱ ἄνθρωποι καὶ ὡσαύτως πάλιν τραχηλιάσαντες διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς χεῖλος ἕν, ἤτοι γλῶσσαν καὶ φωνὴν μίαν, πύργον οἰκοδομεῖν ἤρξαντο καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν ἐπεχείρουν, ἰσοθεΐαν καὶ αὖθις ἐν ἑαυτοῖς φαντασθέντες. Τοίνυν καὶ συγχέειν μέλλων ὁ Θεὸς τὰς γλώσσας αὐτῶν κἀκ τούτου διαμερίσαι καὶ διασπεῖραι αὐτοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὡς πολλὰ μέλη ἐκ τῆς τοῦ Ἀδὰμ πλευρᾶς γεγονότας καὶ εἰς ἓν σῶμα τῇ μιᾷ διαλέκτῳ ὄντας, πάλιν ἐκ τούτων ἔλαβε τὴν μερίδα αὐτοῦ, ἤτοι τὴν πλευράν, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα εἰς πολλὰς ποιήσας μελῶν μερίδας διέσπειρε· καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς ἔθνη, ἄγνοιαν Θεοῦ παντελῶς ἔχοντας. Τὴν γοῦν μερίδα ταύτην αὐτοῦ ὠνόμασεν Ἰσραήλ, τουτέστιν ὁρῶντα Θεόν· αὕτη δὲ ἦν ὁ Ἀβραὰμ ἐν ᾧ κατὰ διαδοχὴν ὑπῆρχεν ἄνωθεν τὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς θεογνωσίας σπέρμα διασωθέν, ᾧ καὶ ὤφθη λέγων· «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἂν σοι δείξω· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα»· ᾧ καὶ δέδωκε τὴν περιτομήν, οἱονεὶ σύσσημον καὶ σφραγῖδα γνωρίσας αὐτῷ ταύτην· καὶ ὤμοσεν αὐτῷ πληθῦναι τὸ σπέρμα αὐτοῦ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον*

6. Βλ. Α' Πέτρ. 3,20.
7. Γεν. 11,1 ἑ.

στό, ἐνῶ τὰ θηρία κι ὅλα τὰ κτήνη καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἑρπετὰ ὑπῆρξαν τύπος τῶν ἐθνῶν. Γι' αὐτὸ βέβαια ἡ κιβωτὸς μετὰ τὸν κατακλυσμὸ εἶχε τὸν Νῶε, ἐνῶ ἡ Θεοτόκος Μαριὰμ τὸν ἐσαρκωμένο Θεὸ καὶ ἄνθρωπο· ἀλλ' ὅμως ἡ κιβωτὸς διέσωσε μόνον ἐκεῖνον καὶ ὅσους εὑρίσκονταν μαζί του[6], αὐτὸς ὅμως ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν δουλεία στὸν νόμο καὶ τὸν θάνατο καὶ τὴν κιβωτὸ καὶ ὅλον τὸν κόσμο.

2 Ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸν κατακλυσμὸ[7] οἱ ἄνθρωποι ὁδηγήθηκαν καὶ πάλι σὲ ἀγνωσία Θεοῦ κι ἔτσι πάλι αὐθαδιάζοντας ἐπειδὴ εἶχαν ἕνα χεῖλος, δηλαδὴ μία γλῶσσα καὶ μία φωνή, ἄρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν πύργο κι ἐπιχειροῦσαν ν' ἀνέλθουν στοὺς οὐρανούς, φανταζόμενοι πάλι γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους ἰσοθεΐα. Καθὼς λοιπὸν ἐπρόκειτο ὁ Θεὸς νὰ συγχύσει τὶς γλῶσσες τους καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ νὰ τοὺς διαμερίσει καὶ νὰ τοὺς διασπείρει σ' ὅλη τὴν γῆ, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ εἶχαν γίνει πολλὰ μέλη κι εὑρίσκονταν σ' ἕνα σῶμα μὲ τὴν μία διάλεκτο, πάλι ἔλαβε ἀπὸ αὐτοὺς τὴν μερίδα του, δηλαδὴ τὴν πλευρά, κι ἀφοῦ διαμέλισε τὸ ὑπόλοιπο σῶμα σὲ πολλὲς μερίδες τὸ διέσπειρε· καὶ τοὺς ὀνόμασε ἔθνος, ἐπειδὴ εἶχαν παντελῆ ἄγνοια Θεοῦ[8]. Τὴν δική του ὅμως μερίδα τὴν ὀνόμασε Ἰσραήλ, βλέποντα δηλαδὴ τὸν Θεό[9]· καὶ αὐτὴ ἦταν ὁ Ἀβραὰμ στὸν ὁποῖο κατὰ διαδοχὴ ὑπῆρχε ἐκ τῶν ἄνω τὸ σπέρμα τῆς πίστεως καὶ τῆς θεογνωσίας ποὺ διατυπώθηκε. Σ' αὐτὸν παρουσιάσθηκε ὁ Θεὸς λέγοντας, «βγὲς ἀπὸ τὴν γῆ σου καὶ τὴν συγγένειά σου καὶ ἔλα σὲ γῆ ποὺ θὰ σοῦ δείξω, καὶ θὰ σὲ κάνω μεγάλο ἔθνος»[10]· σ' αὐτὸν ἔδωσε τὴν περιτομή, τὴν ὁποία τοῦ ἐγνώρισε ὡς σημάδι καὶ σφραγῖδα[11]. Καὶ τοῦ ὁρκίσθηκε ὅτι θὰ πληθύνει τὸ σπέρμα του, ὅπως τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅπως τὴν ἄμμο ποὺ εὑρί-

8. Ψαλμ. 78,6. Α' Θεσσ.4,5.
9. *Ἠθικὸς 2* 2,57.
10. Γεν. 12,1 ἑ.
11. Γεν. 17,10.

τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. Μετὰ ταῦτα δὲ ὤφθη πάλιν αὐτῷ ὁ Θεός καί φησι, «γινώσκων γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σοῦ ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ», τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθοδον τοῦ Ἰωσὴφ καὶ Ἰακὼβ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ προμηνύων αὐτῷ· ἐξ ὧν καὶ ἐπληθύνθη ἐκεῖ ἡ μερὶς αὕτη καὶ ἐγένετο εἰς ἔθνος μέγα, οὓς καὶ διὰ Μωσέως ἐκεῖθεν ἐξήγαγε, τὸν ἀμνὸν πρότερον αὐτοῖς τὸν τοῦ ἀληθινοῦ ἀντίτυπον ἑστιάσας. Εἶτα καὶ διασχίσας τὴν θάλασσαν καὶ διαβιβάσας αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἀναγαγὼν καὶ διαθρέψας αὐτοὺς ἐκεῖ τεσσαράκοντα ἔτη, ἐγενήθη «μερὶς Κυρίου, λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ».

3 *Εἶχον οὖν οὗτοι τὴν περιτομὴν ὡς σφραγῖδα καὶ πάντες περιετέμνοντο καὶ ἦν ἐκ τούτου ἡ μερὶς Κυρίου, ὡς εἴρηται, γνώριμος καθαπερεὶ προβάτων ἀγέλη βασιλικῶν, ἕκαστον αὐτῶν σφραγῖδα τὴν περιτομὴν ἐν τῷ κρυπτῷ μορίῳ ἐπιφερόμενον· καὶ τοῦτο πρὸς τὸ μὴ συμμίγνυσθαι τοῖς λοιποῖς προβάτοις, ἤγουν τοῖς ἔθνεσι, τοῖς εἰς θηρίων καὶ ἀλόγων τάξιν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγνωσίας κατενεχθεῖσι, σοφῶς ᾠκονομήθη ἀπὸ Θεοῦ. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ σώματος, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῷ τὴν σφραγῖδα ὑπέθετο γίνεσθαι; Ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἡ σπορὰ προέρχεται καὶ ἡ κατὰ σάρκα γένεσις τοῦ ὅλου ἀνθρώπου γίνεται. Ἄλλως τε δὲ καὶ ὡς ὅλον ἄνθρωπον τὴν σάρκα ἀποδυόμενον διὰ τούτου ἡμῖν ὑποζωγραφεῖ, ὡς ἂν ἐκ ταύτης κἀκεῖνοι ὡς τῆς σαρκὸς τέκνα γνώριμοι ὦσι καὶ τύπος γένηται τῆς πνευματικῆς περιτομῆς τῶν δίχα ρεύσεως καὶ συνουσίας καὶ φθορᾶς ἀναγεννᾶσθαι μελλόντων ὕστερον τέκνων πνευματικῶν, ἵν᾽ ὅταν ἐκείνη φανῇ, αὐτὴ τηνικαῦτα παυθῇ καὶ ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἕκαστον τῶν προβάτων*

12. Γεν. 15,5. 17,5.
13. Γεν. 15,13.
14. Ἔξ. 1,7.

σκεται στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας[12]. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁ Θεὸς παρουσιάσθηκε καὶ πάλι σ' αὐτὸν καὶ τοῦ λέγει, «μάθε καλὰ ὅτι τὸ σπέρμα σου θὰ γίνει πάροικο σὲ ξένη γῆ»[13], προμηνύοντάς του τὴν κάθοδο τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ πατέρα του Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν του στὴν Αἴγυπτο. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐπληθύνθηκε ἐκεῖ αὐτὴ ἡ μερίδα[14] καὶ ἔγινε μεγάλο ἔθνος, κι αὐτοὺς τοὺς ἐξήγαγε διὰ τοῦ Μωυσέως ἀπὸ ἐκεῖ, προσφέροντάς τους προηγουμένως δεῖπνο τὸν ἀμνὸ[15] τὸν ἀντίτυπο τοῦ ἀληθινοῦ. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔσχισε τὴν θάλασσα, τοὺς διαβίβασε[16], τοὺς ὁδήγησε στὴν ἔρημο καὶ τοὺς ἔθρεψε ἐκεῖ σαράντα ἔτη[97], ἐγεννήθηκε «ἡ μερίδα τοῦ Κυρίου, ὁ λαὸς τοῦ Ἰακώβ, ἡ διανομὴ τῆς κληρονομίας του ὁ Ἰσραήλ»[18].

3 Εἶχαν λοιπὸν αὐτοὶ ὡς σφραγῖδα τὴν περιτομὴ καὶ ὅλοι περιτέμνονταν καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡ μερίδα τοῦ Κυρίου ἦταν γνώριμη, ὅπως εἰπώθηκε, καθὼς συμβαίνει καὶ μὲ ἀγέλη βασιλικῶν προβάτων, ὅπου τὸ καθένα τους φέρει στὸ κρυφὸ μόριο τὴν περιτομὴ ὡς σφραγῖδα. Κι αὐτὸ οἰκονομήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ σοφία, ὥστε νὰ μὴ ἀναμιγνύονται μὲ τὰ ὑπόλοιπα πρόβατα, δηλαδὴ τὰ ἔθνη, αὐτὰ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀγνωσία τοῦ Θεοῦ ὁδηγήθηκαν στὴν τάξη τῶν ἀλόγων. Γιατί ὅμως ὅρισε γιὰ τὴν σφραγῖδα νὰ μὴ γίνεται σὲ ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ἀλλὰ σ' αὐτό; Ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ἡ σπορὰ καὶ γίνεται ἡ κατὰ σάρκα γένεση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ἄλλωστε ὁ Θεὸς μᾶς ὑποδηλώνει μὲ αὐτὸ ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπο ν' ἀποδύεται τὴν σάρκα, ὥστε κι ἐκεῖνοι νὰ εἶναι γνωστοὶ ἀπ' αὐτὴν ὡς τέκνα σαρκὸς καὶ νὰ γίνει τοῦτο τύπος τῆς πνευματικῆς περιτομῆς τῶν πνευματικῶν τέκνων ποὺ πρόκειται ν' ἀναγεννηθοῦν ὕστερα χωρὶς ρεύση, συνουσία καὶ φθορά· κι ἔτσι ὅταν φανεῖ ἐκείνη, αὐτὴ νὰ παυθεῖ ἀμέσως καὶ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ πρόβατα νὰ σφραγισθεῖ στὴν

15. Ἔξ. 12,1 ἑ.
16. Ἔξ. 14,5 ἑ.
17. Νεεμ. 9,21.
18. Δευτ. 32,9.

ἀντ' αὐτῆς τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σφραγισθῇ, ἐν τῇ ἀχειροποιήτῳ περιτομῇ δηλονότι κατὰ τὸν Παῦλον καὶ τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός, αὐτοῦ φημι τοῦ γηΐνου φρονήματος, περιτεμνομένων ἡμῶν μυστικῶς μέν, ἐν αἰσθήσει δὲ ψυχῆς καὶ γνώσει γινομένων αὐτῆς.

ε'. Ὅτι τῷ παραχθέντι πρώτῳ κατ' ἀρχὰς κόσμῳ ἕτεροι δύο συνεπεγένοντο, ὧν ὁ ἔσχατος τύπος ἐστὶ τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων γενέσθαι, μέσος τις ὢν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἐς ὕστερον· καὶ τίνος ἦν εἰκὼν ἡ τῆς ἐπαγγελίας γῆ καὶ τὰ ἑξῆς.

1 *Ὁ μὲν οὖν λαὸς οὗτος ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ, ἤγουν ἡ μερὶς ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, οἷα δὴ νέος ἄλλος τις καὶ τρίτος κόσμος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατέστη, εἰκόνα τοῦ πρώτου φέρων ἐκείνου κόσμου καὶ παραδείσου καὶ αὐτοῦ τοῦ δευτέρου, τοῦ ἐν τῇ κιβωτῷ δηλονότι, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τύπον τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων γενέσθαι, μέσος τις ὢν καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα τοῖς εἰς ὕστερον ὑπογράφων, τοῖς δέ γε ὕστερον τὰ ἀρχαῖα σημαίνων συνάπτεσθαι. Εἶχε γὰρ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀντὶ τοῦ παραδείσου ἐκείνου παράδεισον ἄλλον δεύτερον, τὴν κιβωτὸν ἀντὶ τῆς Θεοτόκου, προμηνύων ἡμῖν δι' αὐτῶν καὶ ἐξεικονίζων τὴν ἐν ἀνακαινώσει Πνεύματος ἁγίου μέλλουσαν ἔσεσθαι τοῖς ἁγίοις ἐν ἐκείνῳ ἐπάνοδον καὶ κληρονομίαν. Εἶχε τὸν νόμον, ὡς τὴν ἐντολὴν οἱ προπάτορες· ἐδή-*

---

19. Κολ. 2,13.
20. Κολ. 2,11.
21. Ρωμ. 8,6–7.

ἀκροβυστία τῆς σαρκός[19] ἀντ' αὐτῆς μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ περιτμηθοῦμε δηλαδὴ μὲ τὴν ἀχειροποίητη περιτομή, κατὰ τὸν Παῦλο, καὶ τὴν ἀπέκδυση τῆς σαρκός[20], τοῦ γηΐνου φρονήματος[21], μυστικῶς βέβαια, ἀλλ' ἔχοντας συναίσθηση καὶ ἐπίγνωση αὐτῆς μέσα στὴν ψυχή μας.

ε'. Ὅτι στὸν κόσμο ὁ ὁποῖος ἐδημιουργήθηκε πρῶτος στὴν ἀρχὴ ἔγιναν ἔπειτα ἄλλοι δύο[1], ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ τελευταῖος εἶναι τύπος ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν ἀργότερα, ὡς ἐνδιάμεσος τῶν προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων· καὶ τίνος εἰκόνα ἦταν ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τὰ ἑπόμενα.

1 Ὁ λαὸς λοιπὸν αὐτὸς ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, δηλαδὴ ἡ μερίδα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, κατέστη σὰν κάποιος ἄλλος νέος καὶ τρίτος κόσμος ἀπὸ τὸν Θεό, φέροντας τὴν εἰκόνα τοῦ πρώτου ἐκείνου κόσμου, τοῦ παραδείσου, κι αὐτοῦ τοῦ δευτέρου, ποὺ εὑρισκόταν στὴν κιβωτό· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸν τύπο ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἔπειτα, καὶ ἐπειδὴ ἦταν μέσος διέγραφε τὰ ἀρχαῖα στὰ μεταγενέστερα καὶ ἐδήλωνε ὅτι τὰ ἀρχαῖα συνάπτονται μὲ τὰ μεταγενέστερα. Εἶχε λοιπὸν ἀντὶ ἐκείνου τοῦ παραδείσου ἄλλον δεύτερο παράδεισο, τὴν γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἄλλον δεύτερο παράδεισο, τὴν κιβωτὸ ἀντὶ τῆς Θεοτόκου, προμηνύοντας σ' ἐμᾶς δι' αὐτῶν καὶ ἀπεικονίζοντας τὴν ἐπάνοδο σ' ἐκεῖνον καὶ τὴν κληρονομία ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ ἁγίου Πνεύματος στοὺς ἁγίους. Εἶχε τὸν νόμο, ὅπως εἶχαν οἱ προπάτορες τὴν

---

1. Ἡ λέξη «κόσμος» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς περιόδου, τῆς φάσεως. Ἔτσι οἱ κόσμοι διακρίνονται σὲ τρεῖς· α) ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ (τοῦ Παραδείσου), β) ἀπὸ τοῦ Νῶε (τῆς κιβωτοῦ), γ) ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ.

λου δὲ διὰ τῆς τοῦ νόμου δουλείας τὴν ὑπὲρ νόμον δοθήσεσθαι μέλλουσαν ἐλευθερίαν ἐν νόμῳ πνευματικῷ. Εἶχε τὴν στάμνον τοῦ μάννα ἀντὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, οὗ φαγεῖν οὐκ ἐάθησαν ἐκεῖνοι, εἰκόνα φέρουσαν καὶ δηλοῦσαν τὴν στάμνον τὴν τὸν Χριστὸν φέρειν ἐντὸς μέλλουσαν. Εἶχε τὸ μάννα ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς καὶ ζωὴν αἰώνιον τῷ κόσμῳ διδούς· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ μάννα ἐξ οὐρανῶν ἦν· «ἄρτον γάρ», φησίν, «ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος». Καὶ συνελόντα εἰπεῖν, παράδεισον αὐτὸν νέον πεποιηκώς, πολλὰ τοῦ παραδείσου ἐκείνου τιμιώτερά τε καὶ ὑψηλότερα ἐν αὐτῷ ἔθετο, ὅσῳ καὶ μειζόνων ἐπαγγελιῶν καὶ πραγμάτων τύπος ἦν.

2 *Ἔθετο καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν Μωϋσῆν, καθάπερ ἐκεῖ τὸν Ἀδάμ· καὶ ἐλάλει αὐτῷ ὁ Θεὸς ὡς τῷ Ἀδὰμ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐλάλει τῷ Θεῷ καθὼς ὁ Ἀδάμ· ἀλλ' οὐκ εἶχεν ὁ Ἀδὰμ ὡς οὗτος ἐπαγγελίας ἐλπίδα τοῦ σωματικῶς ἐκεῖσε παραγενέσθαι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ Θεόν. Εἶχεν ἐκεῖνος τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, οὐκ ἐκείνην δὲ αὐτὴν τὴν ζωήν· οὗτος δὲ ἐκδηλοτέραν μὲν ὑπὲρ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν τοῖς προφήταις ἐκέκτητο, τὴν τελείαν καὶ ἀληθινὴν ζωὴν ἐν τῷ Χριστῷ δοθήσεσθαι κατεπαγγελλομένοις. Εἶχεν ὁ παράδεισος ἐκεῖνος ἄπονον ζωὴν καὶ ἀμέριμνον, δένδρα τε καὶ καρποὺς ὡραίους εἰς βρῶσιν· εἶχε καὶ οὗτος τὸ μάννα ἐξ οὐρανοῦ τροφὴν αὐτοσχέδιον, ὥσπερ εἴρηται· ἔπινόν τε ἐκ πέτρας ἀκολουθούσης ὕδωρ ὑπὲρ μέλι γλυκάζον· οὐ μὴν ἀλλὰ γὰρ καὶ «τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ τὰ*

---

2. Ἐξ. 16,33.
3. Ἰω. 6,31 ἑ.

ἐντολή· καὶ ἐδήλωνε διὰ τῆς δουλείας τοῦ νόμου τὴν ὑπὲρ νόμον ἐλευθερία ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δοθεῖ μὲ νόμο πνευματικό. Εἶχε τὴν στάμνα τοῦ μάννα[2] ἀντὶ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς ποὺ εὑρισκόταν στὸ μέσον τοῦ παραδείσου, κι ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἀφέθηκαν ἐκεῖνοι νὰ φάγουν· αὐτὴ ἔφερε τὴν εἰκόνα καὶ ἐδήλωνε τὴν στάμνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ φέρει τὸν Χριστὸ μέσα της. Εἶχε τὸ μάννα ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος ὁ ὁποῖος κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἔδωσε στὸν κόσμο αἰώνια ζωή[3]· γι' αὐτὸ ἐδόθηκε καὶ τὸ μάννα ἀπὸ τοὺς οὐρανούς· διότι, λέγει, «ὁ ἄνθρωπος ἔφαγε ἄρτο ἀγγέλων»[4]. Καὶ γιὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσω, δημιουργώντας αὐτὸν τὸν νέο παράδεισο, ἔθεσε μέσα σ' αὐτὸν πολλὰ τιμιώτερα καὶ ὑψηλότερα πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν παράδεισο, καθ' ὅσον κι αὐτὸς ἦταν ὁ τύπος μεγαλυτέρων ἐπαγγελιῶν καὶ πραγμάτων.

2 Ἔθεσε λοιπὸν μέσα σ' αὐτὸν τὸν Μωϋσῆ, ὅπως ἐκεῖ τὸν Ἀδάμ· καὶ τοῦ ὁμιλοῦσε ὁ Θεὸς ὅπως στὸν Ἀδὰμ καὶ ὁ Μωϋσῆς ὁμιλοῦσε στὸν Θεὸ[5] ὅπως ὁ Ἀδάμ· ἀλλὰ δὲν εἶχε ὁ Ἀδὰμ ὅπως αὐτὸς τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπαγγελίας, νὰ ἔλθει δηλαδὴ ἐκεῖ σωματικῶς μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός. Ἐκεῖνος εἶχε τὸ δένδρο τῆς ζωῆς, ὄχι ὅμως κι ἐκείνη τὴν ἴδια τὴν ζωή· ἐνῶ αὐτὸς κατεῖχε ἐκδηλότερη ἐπάνω ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος ποὺ ὑπῆρχε στοὺς προφῆτες, οἱ ὁποῖοι ἀνήγγειλαν ὅτι θὰ δοθεῖ ἡ τελεία καὶ ἀληθινὴ ζωὴ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ παράδεισος ἐκεῖνος εἶχε ξεκούραση καὶ ἀμέριμνη ζωή, δένδρα καὶ ὡραίους καρποὺς γιὰ τροφή· εἶχε καὶ αὐτὸς τὸ μάννα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὡς αὐτοσχέδια τροφή, ὅπως ἐλέχθηκε[6], κι ἔπιναν νερὸ ἀπὸ πέτρα, ἡ ὁποία τοὺς ἀκολουθοῦσε[7], κι αὐτὸ ἦταν γλυκύτερο κι ἀπὸ τὸ μέλι. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ

4. Ψαλμ. 77,25.
5. Ἔξ. 19,19.
6. Ἔξ. 16,14 ἑ.
7. Α' Κορ. 10,4.

ὑποδήματα οὐκ ἐπαλαιοῦντο οὐδὲ ἐφθείροντο», ἀλλὰ συνηύξανον καὶ ταῦτα τοῖς αὐτῶν σώμασι καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Εἶχον οἱ ἐν τῷ πρώτῳ παραδείσῳ ἀπειλὴν θανάτου καὶ κατάρας ἐν τῇ παραβάσει τῆς ἐντολῆς· εἶχον ὁ ἐν τούτῳ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν ἐλπίδα καὶ εὐλογίαν ζωῆς αἰωνίου ἐν τῷ μὴ πληρῶσαι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τινα ἐξ αὐτῶν, τοῦ Χριστοῦ ἐλθεῖν κατεπαγγελλομένου καὶ ποιῆσαι τὸ ἀδύνατον παρ' ἐκείνοις δυνατόν, οὐχὶ πρὸς κατάκρισιν τῶν μὴ φυλαξάντων, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν πιστευσάντων. Εἶχεν ὁ πρῶτος τὴν φλογίνην ρομφαίαν φυλάττουσαν τὴν εἴσοδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ἀπείργουσαν ἐξ αὐτοῦ τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ· εἶχεν οὗτος τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, τοὺς ἐν αὐτῷ μᾶλλον περισκέπτοντα καὶ φυλάσσοντα, τὰ δὲ διασπαρέντα ἔθνη τοῦ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῷ μὴ παραχωροῦντα. Προῳκονόμησεν ἐκεῖ ὁ Θεός, ἵνα διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἡ τοῦ Ἀδὰμ ἀνάπλασις γένηται· καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀνδρὸς τότε ἄνευ συνουσίας γέγονεν ἡ γυνή, ὡς ἂν ἐκ τῆς γυναικὸς πάλιν ἡ πλευρὰ ληφθῇ τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἄνευ ρεύσεως καὶ συνουσίας γεννηθῇ ἀνὴρ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς καὶ δι' αὐτοῦ ὁ Ἀδὰμ ἀνακαινισθῇ· προεπηγγείλατο ἐν τούτῳ τῷ παραδείσῳ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πάντα τὰ ἐξωσθέντα ἔθνη καὶ μίαν ποίμνην αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι.

3 *Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις ὄντες καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν παρέβησαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ τὴν λέγουσαν, «ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι καὶ οὐ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ» καὶ «ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν*

8. Δευτ. 8,4. 29,5.
9. Ψαλμ. 104,37.

«τὰ ἐνδύματά τους καὶ τὰ ὑποδήματα δὲν ἐπαλαιώνονταν οὔτε ἐφθείρονταν»[8], ἀλλὰ συναύξαναν κι αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ σώματά τους καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀσθενὴς στὶς φυλές τους[9]. Ὅσοι εὑρίσκονταν στὸν πρῶτο παράδεισο εἶχαν τὴν ἀπειλὴ τοῦ θανάτου καὶ τῆς κατάρας κατὰ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς· ὅσοι ὅμως εὑρίσκονταν σ' αὐτὸν τὸν παράδεισο εἶχαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν εὐλογία τῆς αἰώνιας ζωῆς, ὅταν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς δὲν θὰ ἐκπλήρωνε τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ἐπαγγελία ὅτι θὰ ἔλθει ὁ Χριστὸς καὶ θὰ κάνει σ' ἐκείνους τὸ ἀδύνατο δυνατό, ὄχι πρὸς κατάκριση ἐκείνων ποὺ δὲν τὸν διαφύλατταν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρία αὐτῶν ποὺ ἐπίστευσαν. Ὁ πρῶτος εἶχε τὴν πύρινη ρομφαία νὰ φυλάγει τὴν εἴσοδο τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς καὶ ν' ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του· αὐτὸς εἶχε τὸν ἀρχιστράτηγο Μιχαήλ, νὰ ἐποπτεύει καὶ νὰ φυλάγει μᾶλλον ὅσους εὑρίσκονταν μέσα, ἐνῶ τὰ διάσπαρτα ἔθνη νὰ μὴ ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθουν σ' αὐτόν. Ὁ Θεὸς οἰκονόμησε ἐκεῖ ἀπὸ πρίν, ὥστε διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ νὰ γίνει ἡ ἀνάπλαση τοῦ Ἀδάμ· καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἔγινε τότε ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα χωρὶς συνουσία, ὅπως πάλι θὰ ληφθεῖ ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἡ πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ θὰ γεννηθεῖ δίχως ρεύση καὶ συνουσία ὁ ἄνδρας, ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, καὶ δι' αὐτοῦ θ' ἀνακαινισθεῖ ὁ Ἀδάμ. Σ' αὐτὸν τὸν παράδεισο προανήγγειλε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραὰμ ὅτι θὰ εἰσαγάγει στὸ σπέρμα του[10] ὅλα τὰ ἐξόριστα ἔθνη καὶ ὅτι θὰ τοὺς ἀπεργασθεῖ μία ποίμνη[11].

3 Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ εὑρισκόμενοι σ' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ προτοῦ εἰσέλθουν στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ μετὰ τὴν εἴσοδο παρέβηκαν κι αὐτοὶ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ λέγει, «ἄκουε, Ἰσραήλ· ὁ Κύριος ὁ Θεός σου εἶναι ἕνας Κύριος καὶ δὲν θὰ προσκυνήσεις ξένον Θεό»[12], καὶ ἐθυσίασαν τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγα-

10. Γεν. 17,4 ἑ.
11. Ἰω. 10,16.
12. Ἔξ. 20,2-5.

τοῖς δαιμονίοις καὶ ἤσθιον καὶ ἔπινον τὸν οἶνον τῶν σπονδῶν αὐτῶν καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν, ἀπέκτεινάν τε τοὺς ἁγίους καὶ ἐλιθοβόλησαν τοὺς προφήτας, ἐστράφησαν εἰς τόξον στρεβλὸν καὶ παρώξυναν ἐπ' ἀλλοτρίοις καὶ ἐ βδελύγμασιν αὐτῶν τὸν Θεὸν τὸν θρέψαντα αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐπελάθοντο αὐτοῦ», τί οὖν ὁ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη ἐκλεξάμενος αὐτοὺς Κύριος; Ὠργίσθη καὶ ἀπεστράφη αὐτούς; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ κατακλύσαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐφθάσθησαν ὁμοιωθῆναι καὶ οὗτοι τοῖς ἔθνεσι, καθὼς γέγραπται· «καὶ ἐμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν» καὶ «οὐ συνῆκαν ἐν τιμῇ ὄντες». Τοιγαροῦν ἀναμνήσθητί μοι τῆς κιβωτοῦ, τῶν υἱῶν Νῶε καὶ τῶν θηρίων καὶ ἑρπετῶν τῶν ἐν αὐτῇ τότε εἰσεληλυθότων, ὡς εἶπον, τὰ ἐν αὐτῇ διηγούμενος, τὸν μὲν Νῶε τύπον εἶναι τοῦ Χριστοῦ, τοὺς υἱοὺς δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ λαοῦ, τὰ δὲ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ τῶν ἐθνῶν. Οἱ γοῦν ἐν τῷ νόμῳ ἄνθρωποι, οἱ μερὶς Κυρίου κληθέντες, ὁ κλῆρος αὐτοῦ, τοῖς θηρίοις εἶτ' οὖν τοῖς ἔθνεσιν ἐξωμοιώθησαν· καὶ θέλων αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀνακαλέσασθαι καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον πάλιν ἀποκαταστῆσαι κατῆλθεν ἐπὶ γῆς καὶ ἐσαρκώθη, λαβὼν τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδὰμ ἐκ τῶν πανάγνων τῆς Θεοτόκου σαρκῶν, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, ὁμοιωθεὶς ἡμῖν κατὰ πάντα πλὴν ἁμαρτίας. Τί τοῦτο; Ἵνα καὶ τοὺς ἐν νόμῳ φυλάξαντας τελειώσῃ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ τοὺς εἰς εἰδωλολατρίαν ἐξ αὐτῶν ἐκπορνεύσαντας διὰ πίστεως τῷ λοιπῷ σώματι ἐπισυνάψῃ, καὶ οὕτω δικαιωθῶσιν ὡσαύτως καὶ τὰ ἔθνη διὰ τῆς πίστεως κατὰ τὸ οὕτως εἰρημένον ὑπὸ

---

13. Ψαλμ. 105,37.
14. Δευτ. 32,38.
15. Ἰω. 2,8.
16. Ματθ. 23,37.
17. Ψαλμ. 77,57.

τέρες τους στὰ δαιμόνια[13], ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὸν οἶνο τῶν σπονδῶν τους[14], προσκύνησαν ὅσα κατασκεύασαν τὰ δάκτυλά τους[15], ἐσκότωσαν τοὺς ἁγίους κι ἐλιθοβόλησαν τοὺς προφῆτες[16], διαστράφηκαν σὰν στρεβλὸ τόξο[17], παρόργισαν τὸν Θεὸ ποὺ τοὺς ἔθρεψε στὴν ἔρημο, μὲ τοὺς ξένους θεοὺς καὶ τὰ βδελύγματά τους[18], καὶ τὸν ἐλησμόνησαν[19]. Τί ἔκανε ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐξέλεξε ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη; Ὀργίσθηκε καὶ τοὺς ἀποστράφηκε; Καθόλου, ἀλλ' ἀπέστειλε τὸν Υἱό του[20] νὰ καταλύσει τὶς ἁμαρτίες τους, ἐπειδὴ ἔφθασαν νὰ ὁμοιωθοῦν κι αὐτοὶ μὲ τὰ ἔθνη, ὅπως ἔχει γραφεῖ, «καὶ ἀναμίχθηκαν μὲ τὰ ἔθνη καὶ ἔμαθαν τὰ ἔργα τους»[21] καὶ «δὲν ἐκατάλαβαν ποιά εἶναι ἡ ἀξία τους»[22]. Θυμήσου λοιπόν, παρακαλῶ, τὴν κιβωτό, τοὺς υἱοὺς τοῦ Νῶε, τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ ποὺ εἰσῆλθαν τότε μέσα σ' αὐτήν, ὅπως εἶπα[23], ὅταν διηγήθηκα τὰ σχετικὰ μ' αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ ὁ Νῶε εἶναι τύπος τοῦ Χριστοῦ, οἱ υἱοί του τύπος τοῦ ἐν νόμῳ λαοῦ, ἐνῶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ τύπος τῶν ἐθνῶν. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν τοῦ νόμου, οἱ ὁποῖοι ὀνομάσθηκαν μερίδα Κυρίου, ὁ κλῆρος του, ἐξομοιώθηκαν ἔπειτα μὲ τὰ θηρία, τὰ ἔθνη· κι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ τοὺς ἀνακαλέσει καὶ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσει πάλι στὸ ἀρχαῖο κάλλος, κατῆλθε ἐπάνω στὴν γῆ καὶ ἐσαρκώθηκε, λαμβάνοντας ἀπὸ τὶς πάναγνες σάρκες τῆς Θεοτόκου τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, ὅμοιος κατὰ πάντα μὲ μᾶς πλὴν τῆς ἁμαρτίας[24]. Γιατί τὸ ἔκανε αὐτό; Γιὰ νὰ τελειώσει διὰ τῆς πίστεως σ' αὐτὸν καὶ ὅσους ἔζησαν στὸν νόμο καὶ νὰ ἐπισυνάξει διὰ τῆς πίστεως στὸ ὑπόλοιπο σῶμα ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς ἐκπόρνευσαν στὴν εἰδωλολατρία, κι ἔτσι νὰ δικαιωθοῦν ὁμοίως διὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ ἔθνη, κατὰ

18. Δευτ. 32,21. Ἱερ. 32,29.
19. Δευτ. 32,18.
20. Α' Ἰω. 4,10.
21. Ψαλμ. 105,35.
22. Ψαλμ. 48,21.
23. Βλ. προηγούμενο κεφάλαιο
24. Ἑβρ. 4,15.

τοῦ Παύλου· «εἰ γὰρ τὸ αὐτῶν παράπτωμα πλοῦτος», φησί, «τοῦ κόσμου γέγονε, πόσῳ μᾶλλον ἡ σωτηρία αὐτῶν γενήσεσθαι ἔμελλεν;».

4 Ἀλλ' ἡ θεωρία τοῦ εἰρημένου ὅσον ἀπὸ τοῦ γράμματος νοεῖν μοι καὶ ἕτερόν τι σαφῶς ὑποτίθεται. Ἀλλὰ προσέχετε, ἵνα γνῶτε καλῶς τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «εἰ τὸ αὐτῶν παράπτωμα πλοῦτος κόσμου γέγονε, πόσῳ μᾶλλον ἡ σωτηρία αὐτῶν γενήσεσθαι ἔμελλεν;».

ς'. Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου· «εἰ γὰρ τὸ αὐτῶν παράπτωμα πλοῦτος κόσμου γέγονε» καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ προσωποιΐα τῶν ἑκατέρων λαῶν, τῶν ἐθνῶν φημι καὶ τοῦ Ἰσραήλ.

1 Ἀπὸ τῆς διασπορᾶς τῶν ἐθνῶν, ὡς ἔφθην εἰπών, μερὶς Κυρίου γέγονεν ὁ Ἰσραήλ. Ὁ γοῦν Ἰσραὴλ οὗτος, εἰς ἔθνος μέγα καὶ λαὸν πολὺν γεγονώς, ἐξώκειλεν εἰς εἰδωλολατρίαν, καθὼς ἐποίουν τὰ ἔθνη· καὶ ὀλίγοι λίαν ὡς ζύμη τις καὶ μερὶς τῷ Θεῷ ἐφυλάχθησαν. Ἐλθόντος οὖν τοῦ Χριστοῦ, εἰ ἐπίστευσαν αὐτῷ καὶ προσεκύνησαν ὡς Θεῷ, ἔμελλον ἅπαντες, δίκαιοί τε καὶ ἄδικοι, θεοσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτραι, εἰς ἓν γενέσθαι καὶ ἅμα σωθήσεσθαι. Καὶ εἰ τοῦτο γέγονεν, ἔλεγον ἂν τὰ ἔθνη πρὸς αὐτόν· 'Θεὲ τοῦ παντὸς καὶ Δέσποτα, Κύριε τῶν αἰώνων, ἰδοὺ χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης τινῶν πάντας αὐτοὺς ἔσωσας. Τί οὖν; Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμεν ἔργα χειρῶν σου καὶ πλάσμα;' Ἀντέλεγον δὲ τούτοις οἱ Ἰουδαῖοι ἃ δὴ καὶ ἔλεγον· 'Οὐχί, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν μόνοι μερὶς αὐ-

---

25. Ρωμ. 11,12.

τὸ σχετικὸ λόγιο τοῦ Παύλου· διότι λέγει, «ἐὰν τὸ παράπτωμά τους ἔγινε ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου, πόσο μᾶλλον ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἡ σωτηρία τους;»[25].

4 Ἀλλὰ ἡ θεωρία τοῦ λόγου, τουλάχιστον κατὰ τὸ γράμμα, ἐπιτρέπει σαφῶς νὰ ἐννοήσω καὶ κάτι ἄλλο. Ὅμως προσέχετε, ὥστε νὰ γνωρίσετε καλῶς τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «ἐὰν τὸ παράπτωμά τους ἔγινε ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου, πόσο μᾶλλον ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἡ σωτηρία τους;».

στ'. Στὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου· «διότι, ἐὰν τὸ παράπτωμα αὐτῶν ἔγινε πλοῦτος τοῦ κόσμου»[1] καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἡ προσωποποιΐα[2] τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς δύο λαούς, δηλαδὴ τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ Ἰσραήλ.

1 Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς διασπορᾶς τῶν ἐθνῶν, ὅπως εἶπα, ὁ Ἰσραὴλ ἔγινε μερίδα τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἰσραὴλ λοιπὸν αὐτός, ἀφοῦ ἀναπτύχθηκε σὲ μεγάλο ἔθνος καὶ πολὺν λαό, ἐκτράπηκε στὴν εἰδωλολατρία, ὅπως ἔκαναν τὰ ἔθνη· καὶ πολὺ λίγοι ἐφυλάχθηκαν σὰν ζύμη καὶ μερίδα γιὰ τὸν Θεό. Ὅταν λοιπὸν ἦλθε ὁ Χριστός, ἐὰν ἐπίστευαν σ' αὐτὸν καὶ τὸν προσκυνοῦσαν ὡς Θεό, ἐπρόκειτο ὅλοι, δίκαιοι καὶ ἄδικοι, θεοσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτρες, νὰ γίνουν ἕνα καὶ νὰ σωθοῦν μαζί. Κι ἐὰν γινόταν αὐτό, θὰ ἔλεγεν πρὸς αὐτὸν τὰ ἔθνη· 'Θεὲ τοῦ παντὸς καὶ Δέσποτα, Κύριε τῶν αἰώνων, νά, τοὺς ἔσωσες ὅλους αὐτοὺς χωρὶς ἔργα δικαιοσύνης[3]. Τί λοιπόν; Ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἔργα καὶ πλάσμα τῶν χειρῶν σου;'. Θὰ ἀντέλεγαν τότε πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἰουδαῖοι, αὐτοὶ ποὺ ἔλεγαν ἄλλωστε τὰ ἑξῆς· 'Ὄχι, ἀλλ' ἐμεῖς μόνον εἴ-

1. Ρωμ. 11,12.
2. «Προσωποποιΐα» σημαίνει δραματικὸ τρόπο συνθέσεως, δραματουργία. Ἐδῶ βέβαια ἡ ἔννοια δὲν κυριολεκτεῖται.
3. Ρωμ. 3,28.

τοῦ, ἡμεῖς μόνοι κλῆρος αὐτοῦ· πρὸς ἡμᾶς αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ἡ περιτομὴ καὶ τὰ λοιπά, ἃ μόνοις ἡμῖν ἐπηγγείλατο καὶ ἡμῖν δέδωκεν, ὑμῖν δὲ οὐδαμῶς δώσει'. Πρὸς ταῦτα πάλιν ἂν ἀνθυπέφερον τὰ ἔθνη, λόγου μὴ ἀξιοῦντα τοὺς φθονεροὺς Ἰουδαίους· "Ἡμᾶς μέν, ὦ Δέσποτα καὶ Λόγε Θεοῦ, ἀξίως ὡς ἀναξίους ἀπώσω, ὡς σκληροτραχήλους καὶ ἀνηκόους ἀνεπιμελήτους καταλιπών, καὶ λιμῷ ἀγνωσίας καὶ δίψει ἀνυδρίας τοῦ μὴ ἀκοῦσαι ἡμᾶς λόγων ἁγίων σου ἔασας καὶ δικαίως. Εἰς δὲ τούτους αὐτοὺς πᾶσαν ἐπεδείξω ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν· προφήτας καὶ κριτὰς καὶ διδασκάλους ὡς ὁδηγοὺς καὶ παιδευτὰς δέδωκας αὐτοῖς· νόμον καὶ περιτομὴν καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐποίησας εἰς αὐτούς· καὶ πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν λογισάμενοι, ἐγκατέλιπόν σε καὶ εἰδώλοις μεθ' ἡμῶν ὡς θεοῖς προσεκύνησαν· καὶ ἅπερ ἡμεῖς ἐπράξαμεν ἔργα, πάντα καὶ αὐτοὶ διεπράξαντο· καὶ ὁμοίως ἡμῖν ἠρνήσαντό σε τὸν εὐεργέτην. Νυνὶ δὲ μόνῃ τῇ εἰς σὲ πίστει συνεπάθησας αὐτοῖς, ἠλέησας καὶ ᾠκτείρησας καὶ τοῖς μὴ ἁμαρτήσασιν ἁγίοις σου συνηρίθμησας. Οὐκ ἐλεήσεις δὲ καὶ ἡμᾶς; οὐκ οἰκτειρήσεις; οὐ προσδέξῃ, φιλάνθρωπε;' Καὶ οὕτως δικαίως καὶ εὐλόγως τοῖς ἐν περιτομῇ εἰδώλοις θύσασιν οἱ ἐν ἀκροβυστίᾳ συνήπτοντο καὶ οἱ πάντες εἰς ἓν ἐν Χριστῷ γενήσεσθαι ἔμελλον.

2 *Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν προγενεστέρων αὐτῶν κακῶν καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ὡς κακοῦργον ἀπέκτειναν, τὸν δὲ Βαραββᾶν ὡς ἀντίτυπον τοῦ Ἀντιχρίστου ᾐτήσαντο καὶ ἀπέλυσαν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἐδίωξαν τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ, ἐξορίσας αὐτούς, ὥσπερ εἴπομεν, ἐκ τοῦ παραδείσου, διέσπειρεν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ὡς τὴν τῶν ἐθνῶν ἀνταλλαξαμένους ἀσέβειαν. Τὰ δέ γε ἔθνη τὰ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ὁ τὴν πλευρὰν ἀναλαβὼν τοῦ*

μαστε μερίδα αὐτοῦ, ἐμεῖς μόνον ὁ κλῆρος του· πρὸς ἐμᾶς ἐδόθηκαν οἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ἡ περιτομὴ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, τὰ ὁποῖα ὑποσχέθηκε μόνο σ' ἐμᾶς καὶ τὰ ἔδωσε σ' ἐμᾶς, ἐνῶ σ' ἐσᾶς δὲν θὰ τὰ δώσει καθόλου'. Πρὸς αὐτὰ πάλι θὰ ἀπαντοῦσαν τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπολόγιζαν τοὺς φθονεροὺς Ἰουδαίους· 'Ἐμᾶς, Δέσποτα καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, μᾶς ἀπώθησες δικαίως ὡς ἀναξίους, ἐγκαταλείποντάς μας ὡς σκληροτράχηλους καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀμελεῖς καὶ δικαίως μᾶς ἄφησες σὲ λιμὸ ἀγνωσίας καὶ δίψα ἀνυδρίας, ὥστε νὰ μὴ ἀκούσομε τοὺς ἁγίους λόγους σου. Σ' αὐτοὺς ὅμως ἐδῶ ἔδειξες κάθε ἀγάπη καὶ φροντίδα· τοὺς ἔδωσες προφῆτες καὶ κριτὲς καὶ διδασκάλους ὡς ὁδηγοὺς καὶ ἐκπαιδευτές· ἔδωσες σ' αὐτοὺς νόμο καὶ περιτομὴ καὶ ἔκανες σημεῖα καὶ τέρατα· καὶ χωρὶς νὰ τὰ σκεφθοῦν ὅλα αὐτά, σ' ἐγκατέλειψαν κι ἐπροσκύνησαν μαζί μας ὡς θεοὺς εἴδωλα· κι ὅσα ἔργα ἐπράξαμε ἐμεῖς, τὰ διέπραξαν ὅλα κι αὐτοί· καὶ ὁμοίως μ' ἐμᾶς ἀρνήθηκαν ἐσένα τὸν εὐεργέτη. Τώρα ὅμως μόνον μὲ τὴν πρὸς ἐσένα πίστη τοὺς συμπάθησες, τοὺς ἐλέησες, τοὺς οἰκτείρησες καὶ τοὺς συναρίθμησες μὲ τοὺς ἀναμάρτητους ἁγίους σου. Δὲν θὰ ἐλεήσεις λοιπὸν κι ἐμᾶς; Δὲν θὰ μᾶς οἰκτειρήσεις; δὲν θὰ μᾶς δεχθεῖς φιλάνθρωπε;'. Κι ἔτσι δίκαια καὶ εὔλογα οἱ ἐν ἀκροβυστίᾳ συνάφθηκαν μ' ἐκείνους ποὺ ἐθυσίασαν ἐν περιτομῇ στὰ εἴδωλα κι ἐπρόκειτο ὅλοι ἐν Χριστῷ νὰ γίνουν ἕνα.

2 Ἐπειδὴ ὅμως μαζὶ μὲ τὰ προγενέστερα κακά τους ἐσκότωσαν καὶ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ ὡς κακοποιό, ἐνῶ τὸν Βαραββᾶ τὸν ἀπαίτησαν ὡς ἀντίτυπο τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τὸν ἀπέλυσαν[4] καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔδιωξαν καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀποστόλους του, ἐξορίζοντάς τους ὅπως εἴπαμε ἀπὸ τὸν παράδεισο, τοὺς διέσπειρε σ' ὅλα τὰ ἔθνη»[5], ἐπειδὴ ἀντάλλαξαν τὴν ἀσέβεια τῶν ἐθνῶν. Τὰ ἔθνη ὅμως, τὰ ὁποῖα προῆλθαν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, τὰ ἀπέσπασε πρὸς τὸν ἑαυτό του αὐτὸς ποὺ

4. Ματθ. 27,16-26.
5. Λευιτ. 23,33. Δευτ. 4,27.

Ἀδὰμ ἐκ τῆς γυναικὸς καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον οἰκοδομήσας αὐτήν, σὰρξ αὐτὸς ὅλος ὁ φύσει Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς γεγονὼς καὶ υἱὸς τοῦ Ἀδὰμ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ Ἀδὰμ χρηματίσας, πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Τοῦτο ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου· καὶ εἰ τοῦτο γέγονε πλοῦτος κόσμου, πόσῳ μᾶλλον, εἰ κἀκεῖνοι ἐπίστευσαν, γενήσεσθαι ἔμελλον. Ἦν μὲν οὖν ἐκ τῆς πρώτης διασπορᾶς μερὶς ὁ πᾶς Ἰσραὴλ ὃν καὶ προέγνω καὶ προώρισε· καὶ ὅτε ἦλθεν ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς πίστιν τὴν ἑαυτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε, λαβὼν ἐκ τῆς ὅλης μερίδος μερίδα μικρὰν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, δηλονότι τὸν Ἰωάννην καὶ πρόδρομον, τοὺς ἀποστόλους καὶ καθεξῆς τοὺς λοιπούς, τὸ πλεῖστον τῆς μερίδος τὸ ἐκ προθέσεως οἰκείας εἰς ἀπιστίαν πεσὸν ἀπέρριψε· καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσῆλθον τὰ ἔθνη καὶ τῇ κατ' ἐκλογὴν πίστεως μερίδι ἐκ πίστεως καὶ αὐτοὶ ἐκολλήθησαν.

3 *Καὶ σκόπει μοι ἀπ' ἐντεῦθεν τὴν τοῦ λόγου καθ' ὁδὸν προκοπήν, ὅπως ἔρχεται τὰ τῆς καινῆς καὶ θαυμασίας μερίδος ἐκδιηγήσασθαι.*

ζ'. Ὅτι νέος κόσμος ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ νέος παράδεισος ἡ πρὸς αὐτὸν πίστις. Καὶ πρὸς τούτοις ἀνακεφαλαίωσις τοῦ πρώτου κόσμου, ἀντιπαρατιθεμένων τοῖς ἐν ἐκείνῳ πραχθεῖσι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ Χριστοῦ τελεσθέντων. Καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐπανάληψις τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ· «οὓς προέγνω, τούτους καὶ προώρισε...»

1 *Πάλιν μὲν οὖν νέας μερίδος ἀρχὴ καὶ νέου κόσμου καὶ μετὰ*

ἀνέλαβε τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν οἰκοδόμησε σὲ τέλειο ἄνδρα[6] καὶ δι' αὐτῆς ἔγινε ὅλος σάρκα αὐτὸς ὁ φύσει Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ κατέστη υἱὸς τοῦ Ἀδὰμ κατὰ τὴν φύση τοῦ Ἀδάμ. Αὐτὸ εἶναι ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου· κι ἂν αὐτὸ ἔγινε πλοῦτος τοῦ κόσμου, πόσο μᾶλλον, ἐὰν καὶ ἐκεῖνοι ἐπίστευαν, ἐπρόκειτο νὰ γίνουν. Ὅλος ὁ Ἰσραὴλ λοιπόν, τὸν ὁποῖο προγνώρισε καὶ προόρισε, ἦταν μερίδα ἀπὸ τὴν πρώτη διασπορά· κι ὅταν ἦλθε τὸν ἐκάλεσε στὴν δική του πίστη. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐθέλησε νὰ ἔλθει πρὸς αὐτόν, λαμβάνοντας μικρὴ μερίδα ἀπὸ ὅλη τὴν μερίδα ἐκείνους ποὺ ἐπίστευσαν σ' αὐτόν, δηλαδὴ τον Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο, τοὺς ἀποστόλους καὶ στὴν συνέχεια τοὺς ὑπολοίπους, ἀπέρριψε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μερίδος τὸ ὁποῖο ἀπὸ δική του πρόθεση ἔπεσε στὴν ἀπιστία· καὶ ἀντὶ αὐτῶν εἰσῆλθαν τὰ ἔθνη καὶ προσκολλήθηκαν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴν πίστη στὴν μερίδα τῶν κατ' ἐντολήν.

3 Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἀπὸ ἐδῶ τὴν προοδευτικὴ πορεία τοῦ λόγου, πῶς ἔρχεται δηλαδὴ νὰ διηγηθεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν καινὴ καὶ θαυμασία μερίδα.

ζ΄. Ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι νέος κόσμος καὶ ἡ πίστη πρὸς αὐτὸν εἶναι νέος παράδεισος. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτά, ἀνακεφαλαίωση τοῦ πρώτου κόσμου, μὲ ἀντιπαράθεση αὐτῶν ποὺ ἐτελέσθηκαν διὰ τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἐκκλησία μ' αὐτὰ ποὺ ἐπράχθηκαν σ' ἐκεῖνον. Καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐπανάληψη τοῦ ἀποστολικοῦ ρητοῦ, «ἐκείνους ποὺ προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε...»[1].

1 Πάλι λοιπὸν ἀρχὴ νέας μερίδας καὶ νέου κόσμου καὶ μαζὶ

6. Ἐφ. 4,13.
1. Ρωμ. 8,29 ἑ.

τῆς μερίδος φύραμα ξένον, καινὸν καὶ παράδοξον. Τὰ μὲν μέχρι τούτου τύποι καὶ σκιαὶ καὶ αἰνίγματα ταύτης ἦν, αὕτη δὲ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ τοῦ κόσμου παντὸς ἀνακαίνισίς τε καὶ ἀνανέωσις. Ἀλλὰ γὰρ μερὶς μὲν ἡ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γεγονυῖα φθαρτὴ καὶ εἰς πολὺ πλῆθος λαοῦ φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ γενομένη ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ πᾶσα ἀπώλετο· καὶ Νῶε μόνος ἐξ αὐτῆς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μερὶς πάλιν ἐκ ταύτης ἐναπελείφθησαν, ἀρχὴ κόσμου δευτέρου. Ἐπεὶ δὲ πάλιν εἰς οὐρανὸν ἀνελθεῖν ἐπεχείρουν, κατακλυσμὸν δὲ μηκέτι ποιήσειν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς μηδὲ ἀποκτεῖναι πᾶσαν σάρκα ζῶσαν ἐπὶ τῆς γῆς, αὖθις μερίδα ἔλαβε τὸν Ἀβραὰμ κατ᾽ ἐκλογὴν πίστεως καὶ πάντας ἄλλους εἰς τὸν κόσμον διέσπειρεν. Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς τοῦ Ἀβραὰμ μερίδος μερίδα τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, αὐτὴν δὴ τὴν πλευράν, ὡς πολλάκις εἶπον, αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς καὶ ᾠκοδόμησεν ἑαυτῷ καὶ ᾠκοδομήθη εἰς σάρκα δίχα τροπῆς καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος οὐ ψιλός. Οὐδὲ γὰρ ἀπαρχὴ τέκνων σαρκικῶν, λαοῦ φθαρτοῦ, καθὰ καὶ ὁ Νῶε τηνικαῦτα ἐγένετο, ὡς ἄν, ἐν τῷ πληθυνθῆναι καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλοντος αὐτοῦ, ἄλλην ἀπαρχὴν πάλιν εἰς ἑτέρου λαοῦ γένεσιν ὕστερον ἐξ αὐτοῦ λάβῃ, ἀλλὰ ἀπαρχὴ ἀθάνατος καὶ ἀείζωος γέγονε τέκνων πνευματικῶν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἀναμορφουμένων αὐτοῦ, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος· «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ», καὶ ἑτέρωθι· «μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ἡμῖν». Οἱ μὲν γὰρ προπάτορες ἅπαντες ἐκεῖνοι θνητοὶ ὑπῆρχον, ὁ δὲ ἐκ τῆς μερίδος τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ τὴν μερίδα λαβὼν καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ υἱὸς γεγονώς, ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀθάνατος, οὐ γεννῶν σαρκικῶς ἀλλὰ ἀναπλάττων πνευματικῶς.

2 Καὶ σκόπει μοι τὸν τρόπον τῆς ἀναπλάσεως. Τίς οὗτος; Ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπὸ ἀνδρὸς γυνὴ γέγονε, μήτηρ οὖσα πάντων τῶν

---

2. Γεν. 9,15.
3. Ρωμ. 9,11. 11,5.

μὲ τὴν μερίδα ξένο φύραμα, καινὸ καὶ παράδοξο. Τὰ μέχρι αὐτοῦ βέβαια ἦταν τύποι, σκιὲς καὶ αἰνίγματα αὐτῆς, αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀνακαίνιση καὶ ἀνανέωση ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μερίδα ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἦταν φθαρτὴ καὶ κατέληξε σὲ πολὺ πλῆθος φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ λαοῦ, ἐχάθηκε ὅλη ἀπὸ τὸν κατακλυσμό· καὶ ἀπὸ αὐτὴν μόνον ὁ Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπέμειναν ὡς μερίδα πάλι ἀπὸ αὐτήν, ὡς ἀρχὴ τοῦ δευτέρου κόσμου. Ἐπειδὴ ὅμως πάλι ἐπιχείρησαν νὰ ἀνέλθουν στὸν οὐρανό, καὶ ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε ὅτι δὲν θὰ ξανακάνει κατακλυσμὸ οὔτε θὰ φονεύσει κάθε σάρκα ζωντανὴ ἐπάνω στὴν γῆ[2], ἔλαβε πάλι μερίδα τὸν Ἀβραὰμ κατ' ἐκλογὴν μὲ βάση τὴν πίστη[3] κι ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς διέσπειρε στὸν κόσμο. Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν τὴν μερίδα τοῦ Ἀβραάμ, μερίδα τοῦ σπέρματός του, τὴν ἴδια δηλαδὴ τὴν πλευρά, ὅπως πολλὲς φορὲς εἶπα, ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καὶ οἰκοδόμησε στὸν ἑαυτό του καὶ οἰκοδομήθηκε σὲ σάρκα δίχως τροπὴ κι ἔγινε ἄνθρωπος ὄχι ἁπλός· διότι βέβαια δὲν ἔγινε ἀπαρχὴ σαρκικῶν τέκνων, φθαρτοῦ λαοῦ, ὅπως ἔγινε τότε ὁ Νῶε, γιὰ νὰ λάβει ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ἄλλη ἀπαρχὴ πάλι πρὸς γένεση ἄλλου λαοῦ, ἐπειδὴ θὰ ἐπληθύνονταν καὶ θὰ ἐχάνονταν, ἀλλ' ἔγινε ἀθάνατη καὶ ἀείζωη ἀπαρχὴ πνευματικῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα ἀναμορφώνουν τὸν χαρακτῆρα του, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος· «ἀπαρχὴ ὁ Χριστός, κι ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ»[4]· κι ἀλλοῦ, «μέχρι ποὺ νὰ μορφωθεῖ μέσα μας ὁ Χριστός»[5]. Διότι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ προπάτορες ὑπῆρξαν θνητοί, αὐτὸς ὅμως ποὺ ἔλαβε τὴν μερίδα ἀπὸ τὴν μερίδα τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ κι ἔγινε Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ, εἶναι ἄφθαρτος κι ἀθάνατος· δὲν γεννᾶ σαρκικῶς ἀλλ' ἀναπλάθει πνευματικῶς.

2 Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὸν τρόπο τῆς ἀναπλάσεως. Ποιός εἶναι αὐτός; Στὸν παράδεισο ἀπὸ ἄνδρα ἔγινε γυναῖκα,

---

4. Α' Κορ. 15,23.
5. Γαλ. 4,19.

ἀπὸ γῆς γεννηθέντων· ἐν δὲ τῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ γυναικὸς ἀνὴρ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἐγεννήθη, ἀπαρχὴ καὶ ζωὴ πάντων τῶν ἀναγεννωμένων πνευματικῶς ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Ἐκεῖ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, ὃ καὶ μεταληφθὲν θανάτου ἐκείνοις γέγονεν αἴτιον· ἐνταῦθα τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ἐν ᾧ τὰς μὲν χεῖρας ἀντὶ τῶν ἀψαμένων χειρῶν τοῦ Ἀδάμ, τοὺς δὲ πόδας ἀντὶ τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει βαδισάντων ποδῶν, προσηλώθη Χριστὸς ὁ δεύτερος Ἀδὰμ καὶ Θεός. Καὶ ὁ μὲν Ἀδάμ, γευσάμενος ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου, θανάτου καὶ κατάρας αἴτιος τοῖς ἐξ αὐτοῦ γέγονεν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεός, χολῆς γευσάμενος καὶ ὄξος πιών, ἐκείνους μὲν τῆς κατάρας ἀπήλλαξε καὶ τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς ἠλευθέρωσε, τοῖς δὲ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ζωὴν καινὴν ἐδωρήσατο καὶ ἰσάγγελον ἔχειν πολιτείαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐνίσχυσεν. Ἐκεῖ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου ἦν, ὃ καὶ φαγεῖν οἰκονομικῶς οὐ συνεχωρήθη ὁ Ἀδάμ, ἀλλ' ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, διὸ καὶ φυλάσσειν ἐτάχθη τὴν τούτου εἴσοδον ἡ φλογίνη ῥομφαία· ἐνταῦθα λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἐνύγη Χριστὸς καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐκείνην ἀπέστρεψε καὶ τὴν εἴσοδον ἤνοιξε καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐφύτευσε, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ καθ' ἡμέραν τοῦτο φυτεύειν ἐξουσίαν ἡμῖν δέδωκεν, ὃ καὶ ἀθρόον αὐξάνει καὶ ζωῆς αἰωνίου πᾶσι τοῖς ἐσθίουσιν ἐξ αὐτοῦ πρόξενον γίνεται.

3 *Ὢ παραδείσου τοῦ νυνὶ παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ φυτευθέντος! Ὢ μυστηρίου καινοῦ καὶ θαυμάτων φρικτῶν! Ἐκεῖ μὲν γὰρ δένδρα αἰσθητὰ καὶ ὁρατὰ ὁμολογουμένως ὑπῆρχον ὁ Ἀδάμ τε καὶ ἡ Εὔα, αὐτό τε τὸ ξύλον τῆς γνώσεως καὶ τὸ ξύλον ὁμοῦ τῆς ζωῆς ἕτερον παρὰ τοῦτο ὄν· ἐνταῦθα δὲ ὁ νέος Ἀδὰμ τὰ πάντα ὁμοῦ*

6. Ἑβρ. 2,15.

ποὺ ὑπῆρξε μητέρα ὅλων τῶν γεννημένων ἀπὸ τὴν γῆ· στὴν Ἐκκλησία ὅμως τῶν πιστῶν ἐγεννήθηκε ἀπὸ γυναῖκα ἄνδρας, ὁ Χριστὸς ὁ Θεός, ἀπαρχὴ καὶ ζωὴ τῶν ἀναγεννωμένων πνευματικῶς ἀπὸ τὴν πίστη σ' αὐτόν. Ἐκεῖ ὑπῆρχε δένδρο τῆς καλῆς καὶ πονηρῆς γνώσεως, τὸ ὁποῖο, ὅταν ἔφαγαν ἀπὸ αὐτό, τοὺς ἔγινε αἴτιο θανάτου· ἐδῶ ὑπάρχει τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, στὸ ὁποῖο προσηλώθηκε ὁ Χριστός, ὁ δεύτερος Ἀδὰμ καὶ Θεός, θέτοντας σ' αὐτὸ τὰ χέρια ἀντὶ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀδὰμ ποὺ ἄγγιξαν τὸν καρπό, καὶ τὰ πόδια ἀντὶ τῶν ποδιῶν ποὺ ἐβάδισαν στὴν παράβαση. Καὶ ὁ Ἀδὰμ βέβαια, ὅταν ἐγεύθηκε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ δένδρο, ἔγινε γιὰ τοὺς ἀπογόνους του αἴτιος θανάτου καὶ κατάρας· ὁ Χριστὸς ὅμως καὶ Θεὸς ὅταν ἐγεύθηκε τὴν χολὴ καὶ ἤπιε τὸ ὄξος, τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν κατάρα[6] καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν φθορὰ τοῦ θανάτου, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἐπίστευσαν σ' αὐτὸν ἐδώρησε καινούργια ζωὴ καὶ τοὺς ἐνίσχυσε νὰ ἔχουν ἰσάγγελο βίο σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Ἐκεῖ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς ἦταν στὸ μέσον τοῦ παραδείσου καὶ κατ' οἰκονομία δὲν ἐπιτράπηκε στὸν Ἀδὰμ νὰ φάγει ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ ἐδιώχθηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο, γι' αὐτὸ καὶ ἐτάχθηκε νὰ φυλάγει τὴν εἴσοδο αὐτοῦ ἡ πύρινη ρομφαία· ἐδῶ ἐχάραξε ὁ Χριστὸς τὴν πλευρὰ μὲ τὴν λόγχη[7] καὶ ἀπέστρεψε ἐκείνην τὴν ρομφαία καὶ ἄνοιξε τὴν εἴσοδο κι ἐφύτευσε σ' ὅλον τὸν κόσμο τὸ δένδρο τῆς ζωῆς· ἢ καλύτερα μᾶς ἔδωσε ἐξουσία νὰ τὸ φυτεύομε καθημερινά, κι αὐτὸ αὐξάνει συνεχῶς καὶ προξενεῖ τὴν αἰώνια ζωὴ σ' ἐκείνους ποὺ τρώγουν ἀπὸ αὐτό.

3 Πὼ πὼ παράδεισος ποὺ ἐφυτεύθηκε τώρα ἀπὸ τὸν Χριστὸ τὸν Θεό! Πὼ πὼ μυστήριο πρωτάκουστο καὶ φρικτὰ θαύματα! Ἐκεῖ ὁ Ἀδαμ καὶ ἡ Εὔα ἦσαν δένδρα αἰσθητὰ καὶ ὁμολογουμένως ὁρατά, τὸ ἴδιο τὸ δένδρο τῆς γνώσεως καὶ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς μαζὶ[8] διαφορετικὸ ἀπὸ ἄλλο· ἐδῶ ὁ νέος Ἀδὰμ γίνεται τὰ

7. Ἰω. 19,34.
8. Γεν. 2,9.

τοῖς πιστοῖς γίνεται καὶ τρυφὴ καὶ γνῶσις, οὐ θανατοῦσα καὶ τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου ἀπείργουσα, ἀλλὰ διδάσκουσα ἃ διὰ ρημάτων δεῖ τῷ ὄφει δεόντως ἀνταποκρίνεσθαι· «ἄπελθε», φησίν, «ὀπίσω μου, Σατανᾶ» καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰσάγουσα πρὸς τὴν ζωήν, ἥτις αὐτὸς ἐκεῖνος πάλιν ἐστίν. Ἀλλὰ ποῦ, φησίν, ὁ νέος παράδεισος ὃν λέγεις πεποιηκέναι Χριστόν; Ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι ἅπας ὁ κόσμος, καθὼς ἐξ ἀρχῆς κατεσκευάσθη, ἐστί· καὶ τὴν γῆν κατοικοῦμεν ἐν ᾗ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ καὶ ἱδρῶτι τοῦ προσώπου ἡμῶν ἐσθίειν κατεκρίθημεν τὸν ἄρτον ἡμῶν. Ποῦ οὖν ὁ παράδεισος ὃν διηγῇ ἡμῖν; Εἰ βούλει μαθεῖν Θεοῦ ἀκαταλήπτου καὶ ἀοράτου ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα τοῖς ἀπίστοις ἔργα τε καὶ μυστήρια, ἐπίστησον ἐντεῦθεν τὸν νοῦν καὶ διηγουμένων γνώσῃ καὶ μαθήσῃ αὐτά.

4 *Πρῶτον ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ ὕστερον τούτων πάντων οἰκείαις χερσὶ τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν, εἶθ' οὕτως ἐποίησε τὸν παράδεισον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ ἔθετο τὸν ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ ὃν ἐποίησε· καὶ λαβὼν μίαν αὐτοῦ τῶν πλευρῶν ᾠκοδόμησεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα καὶ οὕτως ἔδωκεν αὐτοῖς ἐντολὴν τοῦ μὴ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γνωστοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἵνα μὴ θανάτῳ θανατωθήσονται, ἀλλ' ἐργάζωνται κατὰ τὴν ἐντολὴν καὶ φυλάσσωσιν. Αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέστησαν μὲν ἐν πρώτοις τοῦ μεμνῆσθαι Θεοῦ καὶ τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἡ ἐργασία ἡ ἀπὸ Θεοῦ δοθεῖσα αὐτοῖς, δεύτερον κατέλιπον τοῦ φυλάσσειν τὴν ἐντολὴν καὶ ἐκ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετείλατο αὐτοῖς μὴ φαγεῖν ἔφαγον· καὶ ἀπέθανον εὐθὺς μὲν τὸν ψυχικόν, μετὰ δὲ πολλοὺς χρόνους ὕστερον καὶ τὸν σωματικὸν θάνατον καὶ κατήχθησαν ἐν τῷ ᾅδῃ. Καὶ οὐ μόνον*

πάντα μαζὶ γιὰ τοὺς πιστούς, καὶ ἀπολαυση καὶ γνώση, ποὺ δὲν θανατώνει καὶ δὲν ἐμποδίζει ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς, ἀλλὰ διδάσκει ὅσα διὰ λέξεων πρέπει νὰ ἀποκρίνονται δεόντως στὸν ὄφι· «φύγε», λέγει, «πίσω μου Σατανᾶ»[9] καὶ τὰ ἀκόλουθα. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ εἰσάγει πρὸς τὴν ζωή, ἡ ὁποία εἶναι πάλι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ ποῦ, λέγει, εὑρίσκεται ὁ νέος παράδεισος, τὸν ὁποῖο λέγεις ὅτι ἐδημιούργησε ὁ Χριστός; Διότι νά, βλέπομε ὅτι ὅλος ὁ κόσμος παραμένει ὅπως κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή· καὶ κατοικοῦμε τὴν γῆ ὅπου κατακριθήκαμε νὰ τρῶμε τὸν ἄρτο μας μὲ κόπο καὶ μόχθο καὶ μὲ ἱδρῶτα τοῦ προσώπου μας. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ παράδεισος ποὺ μᾶς διηγεῖσαι; Ἐὰν ἐπιθυμεῖς νὰ μάθεις γιὰ τὰ ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα στοὺς ἀπίστους ἔργα καὶ μυστήρια τοῦ ἀκαταλήπτου καὶ ἀοράτου Θεοῦ, ἄκουσε ἀπὸ ἐδῶ προσεκτικὰ καὶ καθὼς θὰ τὰ διηγούμαστε, θὰ τὰ γνωρίσεις καὶ θὰ τὰ μάθεις.

4 Πρῶτα ὁ Θεὸς κατασκεύασε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ καὶ ὅλα ὅσα εὑρίσκονται σ' αὐτὰ κι ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔπλασε μὲ τὰ χέρια του τὸν ἄνθρωπο· ἔπειτα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κατασκεύασε τὸν παράδεισο καὶ ὅσα εὑρίσκονται σ' αὐτὸν κι ἔβαλε μέσα τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐδημιούργησε· καὶ παίρνοντας μία ἀπὸ τὶς πλευρές του τὴν οἰκοδόμησε σὲ γυναῖκα καὶ ἔτσι τοὺς ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴ φάγουν ἀπὸ τὸ ξύλο τὸ γνωστὸ ὡς καλὸ καὶ πονηρό, ὥστε νὰ μὴ θανατωθοῦν μὲ θάνατο, ἀλλὰ νὰ ἐργάζονται κατὰ τὴν ἐντολὴ καὶ νὰ τὴν διαφυλάττουν[10]. Αὐτοὶ ἔπειτα ἀπ' αὐτὰ κατὰ πρῶτον ἀπέφυγαν νὰ θυμηθοῦν τὸν Θεὸ καὶ τὶς εὐεργεσίες του, ποὺ ἦταν ἡ ἐργασία ποὺ τοὺς ἐδόθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ δεύτερον παρέλειψαν νὰ φυλάσσουν τὴν ἐντολὴ καὶ ἔφαγαν ἀπὸ τὸ δένδρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο τοὺς ἐδόθηκε ἐντολὴ νὰ μὴ φάγουν. Κι ἀμέσως ἀπέθαναν τὸν ψυχικὸ θάνατο, κι ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς χρόνους καὶ τὸν σωματικὸ θάνατο, καὶ ὁδηγήθηκαν στὸν ᾅδη. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔπαθαν ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ

9. Ματθ. 4,10. 16,23.
10. Γεν. 2,17.15.

οὗτοι ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν γεννηθέντες τοῦτο πεπόνθασι μέχρι τῆς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ τοῦ νέου Ἀδὰμ παρουσίας καὶ τῆς εἰς τὸν ᾅδην αὐτοῦ καταβάσεως καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως. Ἀλλὰ γὰρ ἐλθόντος τοῦ τὰ πάντα τότε δημιουργήσαντος καὶ ἀνακαινίσαι ταῦτα θελήσαντος, οὐχὶ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ἣν ἔκτισε ταῦτα καὶ ἀνακαινίσαι ἠθέλησεν. Ἀλλὰ πῶς; Πρῶτον τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτω τὴν κτίσιν ὕστερον. Τίνα τρόπον καὶ διὰ τί; Ἐπειδὴ τότε μὲν ὡς βασίλεια τῷ Ἀδὰμ τὰ ὁρώμενα πάντα εἰς κατοικίαν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ πρῶτον ηὐτρέπισε καὶ εἶθ' οὕτως ἐκεῖνον παρήγαγε· νυνὶ δὲ πάλιν, ἐὰν τὴν κτίσιν ἀνακαινίσαι πρῶτον ἠθέλησε καὶ πνευματικὴν αὐτὴν καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀΐδιον ἀπεργάσασθαι, ποῦ ἄρα ὁ σάρκα φθαρτὴν περικείμενος, ὁ ψυχικὸς δηλονότι καὶ θνητὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, οἰκεῖν ἔμελλεν; Ἐν ποίῳ δὲ κόσμῳ διάγειν τότε καὶ γαμεῖν καὶ ἐκγαμίσκεσθαι, γεννᾶν τε καὶ γεννᾶσθαι καὶ ἀνατρέφεσθαι ὤφειλεν; Ὄντως οὐκ ἔχεις εἰπεῖν. Διὰ τοῦτο οὖν πρῶτον τὸν καταπεσόντα καὶ συντριβέντα καὶ παλαιωθέντα ἄνθρωπον ἀνεγείρει, ἀναπλάττει τε καὶ ἀνανεοῖ, καὶ τότε τὴν κτίσιν.

5 *Ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ κατὰ τάξιν τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ταύτης ἔκπτωσιν εἰρήκαμεν, οὕτω δέον εἰπεῖν καὶ τὴν αὐτῆς ἀνακαίνισιν. Σκόπει δὲ τὴν παράθεσιν τῶν παλαιῶν πραγμάτων, ὅπως ἐξ ἰσότητος ἔχει παρατιθεμένη τῇ οἰκονομίᾳ καὶ διαθήκῃ Θεοῦ. Πρῶτον τοιγαροῦν εἰσήχθη ὁ Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τότε ἡ Εὔα παρήχθη· πρῶτον καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀδάμ, κατῆλθε καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἀχράντῳ γαστρὶ τῆς Παρθένου καὶ οὕτως ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδάμ, ἤτοι τὴν πανάμωμον σάρκα, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ προῆλθεν ἐν κόσμῳ ἀντὶ Εὔας τῆς ἀπατηθείσης ὑπὸ τοῦ ὄφεως*

ὅλοι ὅσοι ἐγεννήθηκαν ἀπὸ αὐτούς, μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, τοῦ Νέου Ἀδάμ, καὶ τῆς καταβάσεως αὐτοῦ στὸν ᾅδη καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς του. Ἀλλὰ ὅταν ἦλθε αὐτὸς ποὺ τότε ἐδημιούργησε τὰ πάντα καὶ ἐθέλησε νὰ τὰ ἀνακαινίσει, δὲν ἐθέλησε νὰ τὰ ἀνακαινίσει σύμφωνα μὲ τὴν σειρὰ ποὺ τὰ ἔκτισε. Ἀλλὰ πῶς; Πρῶτα τὸν ἄνθρωπο κι ὕστερα τὴν κτίση. Μὲ ποιόν τρόπο καὶ γιατί αὐτό; Ἐπειδὴ τότε εὐτρέπισε πρῶτα γιὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἀνάκτορα ὅλα τὰ ὁρατὰ γιὰ κατοικία καὶ ἀπόλαυσή του, καὶ ἔπειτα ἐδημιούργησε ἐκεῖνον· ἐνῶ τώρα, ἐὰν ἤθελε ν' ἀνακαινίσει πρῶτα τὴν κτίση καὶ νὰ τὴν ἀπεργασθεῖ πνευματικὴ καὶ ἄφθαρτη καὶ αἰώνια, ποῦ ἄραγε ἐπρόκειτο νὰ κατοκεῖ ὁ περιβαλλόμενος φθαρτὴ σάρκα, ὁ ψυχικὸς[11] δηλαδὴ καὶ θνητὸς αὐτὸς ἄνθρωπος; Σὲ ποιόν κόσμο ἔπρεπε τότε νὰ ζεῖ, νὰ νυμφευθεῖ καὶ νὰ ὑπανδρευθεῖ[12], νὰ γεννᾶ καὶ νὰ γεννᾶται καὶ νὰ ἀνατρέφεται; Ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖς νὰ εἰπεῖς ποῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρῶτα ἀνεγείρει, ἀναπλάθει καὶ ἀνανεώνει τὸν καταπεσμένο καὶ συντριμμένο καὶ παλαιωμένο ἄνθρωπο καὶ κατόπιν τὴν κτίση.

5 Ἀλλὰ βέβαια, ὅπως ὁμιλήσαμε κατὰ τάξη γιὰ τὴν δημιουργία καὶ τὴν ἔκπτωσή της, ἔτσι πρέπει νὰ εἰποῦμε καὶ γιὰ τὴν ἀνακαίνισή της. Σκέψου τὸν παραλληλισμὸ τῶν παλαιῶν πραγμάτων, πῶς δηλαδὴ ἀντιστοιχεῖ πλήρως μὲ τὴν οἰκονομία ἢ διαθήκη τοῦ Θεοῦ. Πρῶτον λοιπὸν εἰσήχθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν παράδεισο ὁ Ἀδὰμ καὶ κατόπιν παρήχθηκε ἡ Εὔα· πρῶτον καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἴδιος ὁ πλάστης τοῦ Ἀδάμ, κατῆλθε καὶ εἰσῆλθε στὴν ἄχραντη γαστέρα τῆς Παρθένου κι ἔπειτα ἔλαβε ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, δηλαδὴ τὴν πανάμωμη σάρκα, κι ἔγινε ἄνθρωπος κι ἐβγῆκε στὸν κόσμο ἀντὶ τῆς Εὔας, ἡ ὁποία ἀπατήθηκε ἀπὸ τὸν ὄφι, ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ φονεύσει τὸν ὄφι ποὺ ἐξαπάτησε τὴν Εὔα. Πρώτη ἀπατή-

11. Α' Κορ. 2,14. Ἰούδα 19.
12. Λουκᾶ 20,35.

Ἀδὰμ νέος ὁ κτεῖναι μέλλων τὸν ὄφιν τὸν τὴν Εὔαν ἐξαπατήσαντα. Πρῶτον ἡ Εὔα ἠπατήθη, λαλήσαντος αὐτῇ τοῦ ὄφεως, καὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου ἔφαγε καὶ τὴν ἐντολὴν παρέβη καὶ τὸν θάνατον ἀπέθανε τῆς ψυχῆς· πρώτη ἡ θεοτόκος Μαρία ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελίζεται καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν ἀπαγγελθεῖσαν πιστεύει καὶ πείθεται λέγουσα, «ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου», καὶ οὕτω τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτῇ ὑπεδέξατο πρώτη, τὴν ψυχὴν αὐτῆς δηλαδὴ τοῦ αἰωνίου ἐκείνου θανάτου ἐκλυτρωσάμενον. Καὶ τηνικαῦτα σαρκωθεὶς τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀνέπλασε σῶμα, ᾧ τὴν πνοὴν εὐθὺς εἰς ζῶσαν ψυχὴν ἐνεφύσησεν· ἐψυχωμένην γὰρ λαβὼν τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ὕστερον καὶ οἰκοδομήσας αὐτὴν εἰς γυναῖκα, οὐχὶ οἰκοδομῆσαι καὶ τὴν πνοὴν γέγραπται. Καὶ ἵνα σαφέστερον εἴπωμεν, οὕτως ἐπεργασώμεθα τοῦτο αὐτὸ τὸ ῥηθέν.

6 *Ἔλαβεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μερίδα καὶ ἀντ' αὐτῆς ἑτέραν ἀνεπλήρωσε σάρκα, καὶ ἣν ἔλαβεν εἰς ὅλον ᾠκοδόμησεν ἄνθρωπον, ψυχὴν δὲ οὔτε αὐτῷ προσέθηκε τῷ Ἀδὰμ ἀνθ' ἧς ἔλαβε σὺν αὐτῇ τῇ πλευρᾷ, οὔτε πάλιν ἐν τῇ Εὔᾳ ταύτην ἐπηύξησεν· ἀλλ' οἷον ἡ μὲν σὰρξ ἡ ληφθεῖσα ἀντὶ τῆς πλευρᾶς ἔσχε τὴν ἀναπλήρωσιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐκέτι. Ἀλλ' ἔτι τοῦτο σαφέστερον ἄκουε. Ὁ Θεὸς ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἔννουν καὶ ἐψυχωμένην ἔλαβεν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἄλλην ἀντ' αὐτῆς ἀνεπλήρωσε· καὶ ταύτην ἐξ ἐκείνης λαβὼν δέδωκεν αὐτῇ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ ἀνεπλήρωσεν ἣν οὐκ εἶχεν αἰωνίαν ζωὴν ἡ ψυχὴ αὐτῆς. Ἡ ἀναπληρωθεῖσα γὰρ ἀντὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ σὰρξ ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, αὕτη ἦν ὁ ἀρραβὼν καὶ τῆς οἰκονομίας Θεοῦ τὸ ἐχέγγυον, ὡς ἂν ἐκ τῆς πλευρᾶς πάλιν λάβῃ πλευρὰν καὶ δώσῃ ἀντ' αὐτῆς οὐ σάρκα πάλιν (προανεπληρώθη γάρ), ἀλλὰ Πνεῦμα οὐσιωδῶς Θεοῦ, ἵνα, ὥσπερ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἡ γυνὴ γέγονε καὶ πάντες ἄνθρωποι θνητοὶ ἐξ αὐτῆς,*

θηκε ἡ Εὔα, ὅταν ὁμίλησε σ' αὐτὴν ὁ ὄφις, κι ἔφαγε ἀπὸ τὸ δένδρο καὶ παρέβηκε τὴν ἐντολὴ κι ἀπέθανε μὲ ψυχικὸ θάνατο· πρώτη ἡ Θεοτόκος Μαρία εὐαγγελίζεται ἀπὸ τὸν ἄγγελο κι ἀφοῦ τῆς ἀναγγέλθηκε ἡ βουλὴ τοῦ Κυρίου πιστεύει, πείθεται καὶ λέγει· «νά, ἡ δούλη Κυρίου· ἂς γίνει σὲ μένα κατὰ τὸν λόγο σου»[13]. Κι ἔτσι πρώτη ἐδέχθηκε οὐσιωδῶς μέσα της τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐλύτρωσε τὴν ψυχή της ἀπὸ τὸν αἰώνιο ἐκεῖνο θάνατο. Καὶ τότε, ἀφοῦ ἐσαρκώθηκε, ἀνέπλασε τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, στὸ ὁποῖο ἐνεφύσησε ἀμέσως τὴν πνοὴ σὲ ψυχὴ ζῶσα· πράγματι, ἀφοῦ ἔλαβε ψυχωμένη τὴν πλευρά του κι ὕστερα τὴν οἰκοδόμησε σὲ γυναῖκα, δὲν ἐγράφηκε ὅτι οἰκοδόμησε καὶ τὴν πνοή[14]. Καὶ γιὰ νὰ τὸ διασαφηνίσομε, θὰ ἐπεξεργασθοῦμε τὸ ἴδιο τὸ λόγιο μὲ τὰ παρακάτω.

6 Ὁ Θεὸς ἔλαβε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ τὴν μερίδα τῆς σαρκός του καὶ ἀντὶ γι' αὐτὴν ἀναπλήρωσε ἄλλη σάρκα, κι αὐτὴν ποὺ ἔλαβε τὴν οἰκοδόμησε σὲ τέλειο ἄνθρωπο· ψυχὴ ὅμως οὔτε στὸν ἴδιο τὸν Ἀδὰμ πρόσθεσε γι' αὐτὴν ποὺ ἔλαβε μαζὶ μὲ τὴν πλευρά, οὔτε πάλι στὴν Εὔα τὴν ἐπαύξησε. Ἀλλὰ συνέβηκε κατὰ κάποιο τρόπο σὰν νὰ ἀναπληρώθηκε ἡ σάρκα ἡ ὁποία ἐλήφθηκε ἀντὶ τῆς πλευρᾶς, ὄχι ὅμως καὶ ἡ ψυχή. Ἀλλ' ἄκουε ποὺ θὰ τὸ διασαφηνίσομε αὐτὸ περισσότερο. Ὁ Θεὸς ἔλαβε ἀπὸ τὴν Παρθένο λογικὴ καὶ ἔμψυχη σάρκα, τὴν ὁποία ἔλαβε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ κι ἀναπλήρωσε ἄλλην ἀντὶ γι' αὐτήν. Κι ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὴν ἀπὸ ἐκείνην, τῆς ἔδωσε τὸ Πνεῦμα του τὸ ἅγιο καὶ τὴν ἀναπλήρωσε μὲ τὴν αἰώνια ζωὴ ποὺ δὲν εἶχε ἡ ψυχή της. Πράγματι, ἡ σάρκα ἡ ὁποία ἀναπληρώθηκε στὸ σῶμα του ἀντὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, αὐτὴ ἦταν ὁ ἀρραβώνας καὶ τὸ ἐχέγγυο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ὅταν πάλι λάβει πλευρὰ ἀπὸ τὴν πλευρά, θὰ δώσει ἀντ' αὐτῆς πάλι ὄχι σάρκα (διότι αὐτὴ προαναπληρώθηκε), ἀλλ' οὐσιωδῶς Πνεῦμα Θεοῦ. Ὥστε, ὅπως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ἔγινε ἡ γυναῖκα καὶ ἀπὸ αὐτὴν ὅλοι οἱ

13. Λουκᾶ 1,38.
14. Γεν. 2,7.22–23.

οὕτω καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ Χριστὸς ὁ Θεὸς γένηται καὶ ἐξ αὐτοῦ πάντες ἀθάνατοι χρηματίσωσι καὶ ἀναπληρώσῃ ὃ εἶχεν ὁ Ἀδὰμ πλεῖον τῆς γυναικός. Τί δὲ ἦν ὃ εἶχε πλεῖον ἐκεῖνος; Ἡ σὰρξ ἡ ἀναπληρωθεῖσα ἀντὶ τῆς πλευρᾶς ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. Λαβὼν γάρ, ἵνα πάλιν σοι τὰ αὐτὰ εἴπω, ἐκ τῆς Παρθένου τὴν σάρκα Χριστός, ἔδει ταύτην καὶ αὖθις ἀναπληρῶσαι, καθὼς καὶ τότε ἀνεπλήρωσε τοῦ Ἀδάμ. Ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς φθορὰν καὶ αὖθις ἀλλὰ πρὸς ἀφθαρσίαν ἔμελλε γίνεσθαι, διὰ Πνεύματος καὶ οὐ διὰ σαρκὸς ἡ ἀναπλήρωσις γέγονεν, ὅπως καὶ τὴν φύσιν τοῦ Ἀδὰμ ἀναπλάσῃ καὶ τὰ μέλλοντα γενέσθαι τέκνα Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἁγίου τὴν ἀναγέννησιν λάβωσι καὶ οὕτως ἐν Πνεύματι Θεοῦ συγγενεῖς αὐτοῦ ἅπαντες οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες γένωνται καὶ σῶμα ἕν.

7 *Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων ἐρρήθη, «ἕνεκεν», φησί, «τούτου» (ποίου; Τῆς γυναικὸς δηλονότι, φημὶ δὴ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ) «καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ», ἤγουν τῇ πλευρᾷ τοῦ Ἀδάμ, «καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέλαβε σάρκα ἐκ τῶν παναχράντων αἱμάτων τῆς Θεοτόκου καὶ Πνεῦμα ἅγιον αὐτῇ ἐχαρίσατο, ἐσαρκώθη τε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τούτου ἕνεκα καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, ἔτι δὲ καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφάς, καὶ προσκολληθήσεται οὐ τῇ γυναικὶ οὐδὲ σαρκικῶς, ἀλλ' ὡς πάντες ἐκ τῆς γυναικὸς οἱ κατὰ σῶμα γεννώμενοι καὶ ὄντες ἡμεῖς, τῷ ἐκ τῆς γυναικὸς γεννηθέντι ἄνευ σπορᾶς ἀνδρί, τῷ νυμφίῳ Χριστῷ. Καὶ οὕτω, πνευματικῶς συναπτόμενοι καὶ κολλώμενοι αὐτῷ, ἐσόμεθα ἕκαστος μετ' αὐτοῦ εἰς*

15. Ἐφ. 5,31. Βλ. Γεν. 2,24. Ματθ. 19,2.

θνητοὶ ἄνθρωποι, ἔτσι καὶ ὁ ἄνδρας Χριστὸς ὁ Θεὸς ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὴν σάρκα τῆς γυναικὸς καὶ ἀπὸ αὐτὸν θὰ καταστοῦν ὅλοι ἀθάνατοι καὶ θὰ ἀναπληρώσει αὐτὸ ποὺ ὁ Ἀδὰμ εἶχε περισσότερο ἀπὸ τὴν γυναῖκα. Τί ἦταν ὅμως αὐτὸ ποὺ εἶχε περισσότερο ἐκεῖνος; Ἡ σάρκα, ἡ ὁποῖα ἀναπληρώθηκε στὸ σῶμα του ἀντὶ τῆς πλευρᾶς. Διότι, γιὰ νὰ σοῦ ἐπαναλάβω πάλι τὰ ἴδια, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἔλαβε τὴν σάρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο, ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναπληρώσει πάλι, ὅπως καὶ τότε ἀναπλήρωσε τοῦ Ἀδάμ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπρόκειτο νὰ γεννηθεῖ καὶ πάλι γιὰ τὴν φθορά, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀφθαρσία, ἡ ἀναπλήρωση ἔγινε διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ ὄχι διὰ τῆς σαρκός, ὥστε καὶ τὴν φύση τοῦ Ἀδὰμ ν' ἀναπλάσει καὶ ὅσοι ἐπρόκειτο νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ νὰ λάβουν διὰ Πνεύματος ἁγίου τὴν ἀναγέννηση· κι ἔτσι ὅλοι ὅσοι πιστεύουν σ' αὐτὸν νὰ γίνουν ἐν Πνεύματι Θεοῦ συγγενεῖς του κι ἕνα σῶμα.

7 Κι ὅπως ἀκριβῶς εἰπώθηκε γιὰ τοὺς πρωτοπλάστους, «ἐξ αἰτίας αὐτοῦ», λέγει (ποιοῦ; τῆς γυναικὸς βέβαια, ἐννοῶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ), «θὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του καὶ θὰ προσκολληθεῖ στὴν γυναῖκα του», δηλαδὴ στὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ, «καὶ θὰ γίνουν οἱ δύο ὡς μία σάρκα»[15], ἔτσι γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀνέλαβε σάρκα ἀπὸ τὰ πανάχραντα αἵματα τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς ἐχάρισε ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐσαρκώθηκε κι ἔγινε ἄνθρωπος, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του, καὶ ἀκόμη καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὶς ἀδελφές[16], καὶ θὰ προσκολληθεῖ, ὄχι στὴν γυναῖκα οὔτε σαρκικῶς, ὅπως ὅλοι ἐμεῖς ποὺ γεννώμαστε ὡς πρὸ τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ εἴμαστε προσκολλημένοι σ' αὐτήν, ἀλλὰ στὸν ἄνδρα ποὺ ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὴν γυναῖκα χωρὶς σπορὰ ἀνδρός, στὸν νυμφίο Χριστό. Κι ἔτσι συναπτόμενοι πνευματικῶς καὶ προσκολλώμενοι σ' αὐτόν, θὰ γίνομε

16. Λουκᾶ 14,26.

πνεῦμα ἓν καὶ σῶμα ἓν ὡσαύτως, διὰ τὸ σωματικῶς ἐσθίειν τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνειν ἡμᾶς.

8 Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἀπεφθέγξατο· «ὁ τρώγων μου το σῶμα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ». Τούτῳ δὲ τῷ θείῳ λόγῳ καὶ τὸ οὕτω λέγον τοῦ Ἀποστόλου συνᾴδει ῥῆμα· «ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι μετ' αὐτῆς· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι μετ' αὐτοῦ». Ἓν δὲ λέγω οὐ ταῖς ὑποστάσεσιν, ἀλλὰ τῇ φύσει τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἕν· τῇ μὲν φύσει τῆς θεότητος, ὡς θεοὶ καὶ αὐτοὶ θέσει γινόμενοι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου· «καὶ οἴδαμεν ὅτι φανερωθέντος αὐτοῦ», φησίν, «ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα». Τίνα τρόπον; Ὅτι «ἀπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ», φησίν, «ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν»· τῇ δὲ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς συγγενεῖς καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίσαντες, καθὼς καὶ ἑτέρωθι εἴπομεν. Ταῦτα γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι εἰδότες πατέρες ἡμῶν ἀναφανδὸν ἔλεγον· «δὸς αἷμα καὶ λαβὲ Πνεῦμα», ὡς τοῦ Πνεύματος ἄλλως μὴ διδομένου ἡμῖν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἑκουσίου πρὸς τὸν κόσμον σταυρώσεως ὁμοῦ καὶ νεκρώσεως. Πνεῦμα γὰρ ὢν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν θείαν φωνήν, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ βούλεται ἡμᾶς ἑνοῦσθαι αὐτῷ καὶ κολλᾶσθαι καὶ συσσώμους εἶναι καὶ συγκληρονόμους αὐτοῦ, ὡς πᾶσα θεία Γραφὴ μαρτυρεῖ. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

9 Τοιγαροῦν ἔλαβε σάρκα ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου καὶ δέδωκεν ἀντ' αὐτῆς οὐ σάρκα, ἀλλὰ Πνεῦμα οὐσιωδῶς ἅγιον. Καὶ ἐν πρώτοις ἐζωοποίησε τούτῳ τὴν τιμίαν καὶ ὑπεράμωμον ταύτης ψυχήν, ἀναστήσας αὐτὴν ἐκ τοῦ θανάτου· τοῦτο δὲ

17. Ἰω. 6,26.
18. Α' Κορ. 6,16–17.
19. Α' Ἰω. 3,2.

ὁ καθένας μας μαζί του ἕνα πνεῦμα κι ἐπίσης ἕνα σῶμα, ὥστε νὰ τρῶμε σωματικῶς τὸ σῶμα του καὶ νὰ πίνομε τὸ αἷμα του.

8 Ἔτσι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας καὶ Θεὸς εἶπε, «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὸ σῶμα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου μένει μέσα μου κι ἐγὼ μέσα του»[17]. Μὲ τὸν θεῖο αὐτὸν λόγο συμφωνεῖ καὶ τὸ λόγιο τοῦ Ἀποστόλου ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς· «ἐκεῖνος ποὺ προσκολλᾶται στὴν πόρνη εἶναι ἕνα σῶμα μαζί της, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ προσκολλᾶται στὸν Κύριο εἶναι ἕνα πνεῦμα μαζί του»[18]. Καὶ λέγω ἕνα ὄχι κατὰ τὶς ὑποστάσεις, ἀλλ' ἕνα κατὰ τὴν φύση τῆς θεότητας καὶ ἀνθρωπότητας· κατὰ τὴν φύση τῆς θεότητας ἐπειδὴ γίνονται κι αὐτοὶ θέσει θεοὶ κατὰ τὸ λόγιο τοῦ Ἰωάννου, «καὶ γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν φανερωθεῖ αὐτός», λέγει, «θὰ γίνομε ὅμοιοί του»[19]. Μὲ ποιόν τρόπο; Διότι «ἀπὸ τὸ πλήρωμά του», λέγει, «ἐλάβαμε ὅλοι ἐμεῖς»[20]· κατὰ τὴν φύση πάλι τῆς ἀνθρωπότητας, ἐπειδὴ διατελέσαμε συγγενεῖς καὶ ἀδελφοί του ὅπως κι ἀλλοῦ εἴπαμε. Αὐτὰ λοιπὸν ἐπειδὴ τὰ ἐγνώριζαν οἱ ἅγιοι πατέρες μας ἔλεγαν φανερά, «δῶσε αἷμα καὶ λάβε Πνεῦμα»[21], ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα δὲν μᾶς δίδεται ἀλλιῶς, παρὰ μὲ τὴν ἑκούσια πρὸς τὸν κόσμο σταύρωση καὶ νέκρωση μαζί. Πράγματι, ἐπειδὴ ὁ Θεός, κατὰ τὴν θεία φωνή, εἶναι Πνεῦμα[22], ἐπιθυμεῖ ἐν ἁγίω Πνεύματι νὰ ἑνωνόμαστε μαζί του καὶ νὰ προσκολλούμαστε[23] καὶ νὰ εἴμαστε σύσσωμοι καὶ συγκληρονόμοι του[24], καθὼς μαρτυρεῖ κι ὅλη ἡ θεία Γραφή. Ἀλλὰ ἂς ἐπανέλθομε στὸ προκείμενο.

9 Ἔτσι λοιπὸν ὁ Θεὸς Λόγος ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὴν ἁγνὴ Θεοτόκο καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔδωσε ὄχι σάρκα, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ἀρχικῶς ἐζωοποίησε μ' αὐτὸ τὴν τίμια καὶ ὑπεράμωμη ψυχή της, καὶ τὴν ἀνέστησε ἀπὸ τὸν θάνατο· καὶ αὐτὸ τὸ

---

20. Ἰω. 1,16.
21. Ἀποφθ. PG 65,257B.
22. Ἰω. 4,24.
23. Α' Κορ. 6,17.
24. Ἐφ. 3,6.

ἐποίησεν, ἐπειδὴ ἡ Εὔα πρώτη τῷ ψυχικῷ θανάτῳ ἀπέθανε. Σαρκωθεὶς δὲ ἐγένετο ἄνθρωπος, σῶμα ἐν ἑαυτῷ ἔννουν μετὰ ψυχῆς κεκτημένος· ταύτην γὰρ τὴν σάρκα καὶ τότε ἐκ τοῦ Ἀδὰμ καὶ νῦν ἐκ τῆς Θεοτόκου ἐψυχωμένην ἀπορρήτως ἀνέλαβε καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν φύσιν ἡμῶν μυστικῶς ἀνακαίνισε. Γεννηθεὶς δὲ ἀφράστως, ὡς οἶδεν αὐτός, εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. Τίνος χάριν καὶ διὰ τί; Ἵνα τὸν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἐξορισθέντα Ἀδὰμ ζητήσῃ καὶ εὑρὼν ἀναπλάσῃ αὐτόν. Καὶ θέα μοι ἐντεῦθεν, ἐπανάληψιν τῶν προειρημένων ποιουμένῳ, τὸ φρικτὸν τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

10 Ἔτι ὢν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐκλήθη ὁ Ἀδὰμ εἰς μετάνοιαν· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν· «Ἀδάμ, ποῦ εἶ» καὶ «τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες;» Καὶ ὅμως ταῦτα ἀκηκοὼς οὐκ ἠβουλήθη μετανοῆσαι ἢ κλαῦσαι καὶ συγχώρησιν ἐξαιτήσασθαι. Ἀλλὰ τί; Αἴτιον τῆς ἀφροσύνης αὐτοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν γυναῖκα ποιεῖται· διὸ καὶ τοῦ παραδείσου εἰκότως ἐκβάλλεται. Ἐπειδὴ δὲ τηνικαῦτα μετανοῆσαι ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἠβουλήθη, τῇ τοῦ πονηροῦ δαίμονος καὶ τοῦτο ἐπιβουλῇ, διὰ τοῦτο πάλιν προσκαλεῖται πάντας διὰ τῆς μετανοίας πρὸς ἑαυτὸν ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς Θεὸς καί φησι· «μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἤγγικε, πρὸ τῶν πυλῶν ἵσταται τῶν καρδιῶν καὶ τῶν στομάτων ὑμῶν· ἀνοίξατε διὰ τῆς πίστεως τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ εὐθέως εἰσελεύσεται καὶ αὐτίκα διανοιχθήσονται τὰ στόματα ὑμῶν καὶ βοήσητε· «ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν, ἔχομεν· τὴν ζωὴν κεκτήμεθα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν αἰώνιον». Σκόπει δέ· τοὺς Ἰουδαίους ἐν πρώτοις ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἐπείσθησαν ἀπελθεῖν· καλεῖ πάντα τὰ ἔθνη διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔσχατον καὶ πεισθέντα προσέφυγον αὐτῷ καὶ προσέδραμον.

---

25. Γεν. 3,9–11.
26. Ματθ. 3,2.

ἔκανε, ἐπειδὴ πρώτη ἡ Εὔα ἀπέθανε μὲ τὸν ψυχικὸ θάνατο. Ἀφοῦ ὅμως ἐσαρκώθηκε, ἔγινε ἄνθρωπος ἀποκτώντας μέσα του σῶμα νοερὸ μὲ ψυχή· αὐτὴν λοιπὸν τὴν σάρκα ἀνέλαβε καὶ τότε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ τώρα ἀπὸ τὴν Θεοτόκο ἀπορρήτως ἐμψυχωμένη κι ἔτσι ἀνακαίνισε μυστικῶς ὅλη τὴν φύση μας. Ἀφοῦ ὅμως ἐγεννήθηκε κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει, εἰσῆλθε στὸν κόσμο. Χάριν τίνος καὶ γιατί; Γιὰ νὰ ζητήσει τὸν ἐξορισμένο σ' αὐτὸν τὸν κόσμο Ἀδὰμ κι ἀφοῦ τὸν εὕρει νὰ τὸν ἀναπλάσει. Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἀπὸ ἐδῶ, καθὼς θὰ ἐπαναλάβω τὰ προηγούμενα, τὸ φρικτὸ μυστήριο τῆς οἰκονομίας.

10 Ἐνῶ ὁ Ἀδὰμ εὑρισκόταν ἀκόμη στὸν παράδεισο ἐκλήθηκε σὲ μετάνοια· λέγει λοιπὸν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν, «Ἀδάμ, ποῦ εἶσαι;» καὶ «ποιός σοῦ ἀνήγγειλε ὅτι εἶσαι γυμνός; μήπως ἔφαγες ἀπὸ τὸ δένδρο ποὺ σοῦ παρήγγειλα ἀπὸ αὐτὸ μόνο νὰ μὴ φάγεις;»[25]. Κι ὅμως ἀκούγοντας αὐτὰ δὲν ἐθέλησε νὰ μετανοήσει ἢ νὰ κλάψει καὶ νὰ ζητήσει συγχώρηση. Ἀλλὰ τί ἔκανε; Κατηγορεῖ γιὰ τὴν ἀφροσύνη καὶ τὴν ἁμαρτία του τὴν γυναῖκα· γι' αὐτὸ σωστὰ ἀποβάλλεται κι ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἐπειδὴ τότε δὲν ἐθέλησε ὁ Ἀδὰμ νὰ μετανοήσει, κι αὐτὸ ἀπὸ ἐπιβουλὴ τοῦ πονηροῦ δαίμονος, γι' αὐτὸ ἐρχόμενος ὁ Θεὸς ἐπάνω στὴν γῆ προσκαλεῖ καὶ πάλι τοὺς πάντες διὰ τῆς μετανοίας πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ λέγει· «μετανοεῖτε, διότι ἐπλησίασε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[26]. Ἐπλησίασε, εὑρίσκεται πρὸ τῶν πυλῶν[27] τῶν καρδιῶν καὶ τῶν στομάτων σας· ἀνοίξατε μὲ τὴν πίστη τὶς καρδιές σας κι ἀμέσως θὰ εἰσέλθει καὶ τότε θὰ ἀνοιχθοῦν τὰ στόματά σας καὶ θὰ φωνάξετε· «ἔχομε μέσα μας τὸν θησαυρὸ τοῦ Πνεύματος»[28]· 'ἀποκτήσαμε μέσα στὶς καρδιές μας τὴν αἰώνια ζωή'. Σκέψου μάλιστα, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν πρώτοις ἐκάλεσε τοὺς Ἰουδαίους καὶ δὲν ὑπάκουσαν νὰ ἔλθουν· καλεῖ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐσχάτως ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ὑπάκουσαν καὶ κατέφυγαν σ' αὐτὸν

---

27. Βλ. Ματθ. 24,33 ἑ.
28. Β' Κορ. 4,7.

Διὸ καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἀποστόλους φησίν· «ἐξέλθετε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ρύμας τῆς πόλεως καὶ πάντας τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους, χωλούς τε καὶ τυφλούς, εἰσαγάγετε ὧδε», πόλιν λέγων τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον, πλατείας δὲ καὶ ρύμας τὰς φυλὰς τῶν ἐθνῶν καὶ τὰς ἀνακεκρυμμένας χώρας τὰς μακράν, πτωχοὺς δὲ καὶ ἀναπήρους, χωλούς τε καὶ τυφλούς, τοὺς ὑπὸ πολλῶν ἁμαρτημάτων καὶ διαφόρων πταισμάτων καὶ ἀνομημάτων συντεθλασμένους καὶ ὑπὸ ἀγνωσίας Θεοῦ τετυφλωμένους.

11 Πάντας οὖν προσκαλεῖται ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν, Ἑβραίους λέγω καὶ Ἕλληνας. Προέγνω δέ, ὡς Θεός, τῶν Ἑβραίων, ὡς πολλάκις ἔφημεν, τὴν ἐξ ἀπιστίας ἀπείθειαν καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν ἐκ πίστεως ἐπιστροφήν· καὶ πρὸ τῶν αἰώνων προώρισεν ἵνα, ὅσοι πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν καὶ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἤγουν εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ φάγωσι τὸ ἄχραντον σῶμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ πίωσι τὸ τίμιον αἷμα αὐτοῦ, δικαιωθῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθερωθῶσι δηλονότι καὶ δοξασθῶσι καὶ ζωῆς αἰωνίου μέτοχοι γένωνται, καθὼς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῶν ἁπάντων Δεσπότης φησίν· «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν». Ἰδοὺ τοιγαροῦν καὶ προεγνώσθης ὑπὸ Θεοῦ, ἀδελφέ, καὶ προωρίσθης καὶ ἐκλήθης καὶ ἐδοξάσθης καὶ ἐδικαιώθης καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνεκλήθης· καὶ οὐκ ἐν παραδείσῳ αἰσθητῷ, ὡς πρὶν ὁ Ἀδάμ, εἰσηνέχθης, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθά, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ εἰς καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Ἐργάζου τοίνυν

29. Λουκᾶ 14,21.

30. Ἠθικοὶ 1 καὶ 2.

καὶ πρόστρεξαν. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἀποστόλους του· «ἐξέλθετε γρήγορα στὶς πλατεῖες καὶ τοὺς δρόμους τῆς πόλεως καὶ ὅλους τοὺς πτωχούς, τοὺς ἀναπήρους, τοὺς χωλοὺς καὶ τοὺς τυφλούς φέρτε τους ἐδῶ»[29]. «Πόλη» ὀνομάζει ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμο, «πλατεῖες καὶ δρόμους» τὶς φυλὲς τῶν ἐθνῶν καὶ τὶς μακρυνὲς χῶρες, «πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους, χωλοὺς καὶ τυφλούς», ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι συντριμμένοι ἀπὸ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ διάφορα πταίσματα καὶ εἶναι τυφλωμένα ἀπὸ ἀγνωσία Θεοῦ.

11 Τοὺς προσκαλεῖ λοιπὸν ὅλους ἀπὸ ἀνατολὴ μέχρι δύση, τοὺς Ἑβραίους δηλαδὴ καὶ τοὺς Ἕλληνες. Προγνώριζε, ὡς Θεός, τὴν ἀπὸ ἀπιστία ἀπείθεια τῶν Ἑβραίων, ὅπως πολλὲς φορὲς εἴπαμε[30], καθὼς καὶ τὴν ἀπὸ πίστη ἐπιστροφὴ τῶν ἐθνῶν. Καὶ προαιωνίως προόρισε, ὥστε, ὅσοι πιστεύσουν σ' αὐτὸν καὶ βαπτισθοῦν στὸ ὄνομά του, δηλαδὴ στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ φάγουν τὸ ἄχραντο σῶμα τοῦ Υἱοῦ του καὶ πιοῦν τὸ τίμιο αἷμα του, νὰ δικαιωθοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, νὰ ἐλευθερωθοῦν δηλαδὴ καὶ νὰ δοξασθοῦν καὶ νὰ μετάσχουν στὴν αἰώνια ζωή, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης τῶν πάντων λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, ἔχει ζωὴ αἰώνια»[31]· καὶ «δὲν ἔρχεται σὲ κρίση, ἀλλὰ ἔχει μεταφερθεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωή»[32]. Νὰ λοιπόν, ἀδελφέ, προγνωρίσθηκες ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ προορίσθηκες καὶ ἐκλήθηκες κι ἐδοξάσθηκες κι ἐδικαιώθηκες κι ἀνακλήθηκες διὰ τῆς πίστεως στὸν Χριστὸ καὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος στὴν αἰώνια ζωή. Καὶ δὲν εἰσῆλθες σὲ αἰσθητὸ παράδεισο, ὅπως πρὶν ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ στὰ οὐράνια ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν»[33]. Ἐργάσου λοιπὸν τὶς ἀρετὲς καὶ

---

31. Ἰω. 6,54.
32. Ἰω. 5,24.
33. Α' Κορ. 2,9.

τὰς ἀρετὰς καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ σεαυτὸν διὰ τῶν ἐντολῶν φύλαττε τοῦ μὴ παραβῆναί τι τῶν ἐνταλθέντων σοι, καὶ πείσῃ τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἢ μᾶλλον καὶ χείρω, τῶν μειζόνων καὶ οὐρανίων στερούμενος ἀγαθῶν. Μὴ προτιμήσῃς ἔτι τῶν ἐπιγείων τινὸς μηδὲ ἐπιθυμία τις τῶν φθειρομένων κατακρατήσῃ σου, ἵνα μὴ γυμνωθῇς τῆς δόξης ἧς ἐδοξάσθης παρὰ Χριστοῦ καὶ ὡς μὴ ἐνδεδυμένος ἔνδυμα γάμου δεθήσῃ χεῖρας καὶ πόδας καὶ ἐκβληθήσῃ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

12 *Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ὁ νέος ἐστὶ παράδεισος. Διὸ καὶ προέγνω πρὸ καταβολῆς κόσμου πάντας τοὺς πιστεύσαντας καὶ πιστεῦσαι ὀφείλοντας εἰς αὐτόν· οὓς καὶ ἐκάλεσε καὶ μέχρι συντελείας καλῶν οὐ παύσεται, καὶ ἐδόξασε καὶ δοξάσει, καὶ ἐδικαίωσε καὶ δικαιώσει, συμμόρφους δηλονότι τῆς δόξης τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἀποδεικνύων αὐτούς, υἱοὺς Θεοῦ πάντας αὐτοὺς μυστικῶς ἐργαζόμενος καὶ καινοὺς ἀπὸ παλαιῶν καὶ ἐκ θνητῶν ἀθανάτους αὐτοὺς ἀποκαθιστῶν καὶ διδοὺς αὐτοῖς ἐντολάς, καθώς ποτε τῷ Ἀδάμ. Ὅσοι τοιγαροῦν μέχρι θανάτου πάσας τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς φυλάξουσιν, οὗτοι καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐπιδείκνυνται καὶ εἰς μείζονα κατὰ προκοπὴν δόξαν ἀνέρχονται. Ὅσοι δὲ καταφρονηταὶ καὶ ἀμελεῖς καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην ὀφθῶσι καὶ τὰς δοθείσας παρ' αὐτοῦ ἐντολὰς οὐ φυλάξουσι, τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, ὡς ὁ Ἀδὰμ τοῦ παραδείσου, ἐκπίπτουσι, οὐχὶ παρὰ τὸ μὴ προεγνῶσθαι αὐτοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐξ οἰκείας ἀφροσύνης καὶ πονηρίας τοῦτο πανθάνοντες. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ μέσον τοῦ παραδείσου τούτου προέθετο ὁ Θεὸς τὸ σωτήριον φάρμακον, τὴν μετάνοιαν, ὡς ἂν οἱ ἐκ ῥᾳθυμίας καὶ*

φύλαξε τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἢ καλύτερα φύλαγε τὸν ἑαυτό σου διὰ τῶν ἐντολῶν, ὥστε νὰ μὴ παραβεῖς κάτι ἀπὸ τὰ παραγγελθέντα καὶ πάθεις ὅ,τι καὶ ὁ Ἀδὰμ ἢ μᾶλλον καὶ χειρότερα, στερούμενος ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ οὐράνια ἀγαθά. Μὴ προτιμήσεις πλέον κάτι ἀπὸ τὰ ἐπίγεια· οὔτε νὰ σὲ καταβάλει κάποια ἐπιθυμία ἀπὸ τὰ φθαρτά, ὥστε νὰ μὴ γυμνωθεῖς ἀπὸ τὴν δόξα μὲ τὴν ὁποία ἐδοξάσθηκες ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ ἔτσι, ἐπειδὴ δὲν θὰ εἶσαι ἐνδεδυμένος τὸ ἔνδυμα γάμου, δεθοῦν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ ριφθεῖς στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο, ὅπου ὑπάρχει ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ τριγμὸς τῶν δοντιῶν[34].

12 Ἡ πίστη στὸν Χριστὸ εἶναι ὁ νέος παράδεισος. Γι' αὐτὸ καὶ προγνώρισε πρὸ καταβολῆς κόσμου ὅλους τοὺς πιστοὺς κι ἐκείνους ποὺ ὀφείλουν νὰ πιστεύσουν σ' αὐτόν· αὐτοὺς τοὺς ἐκάλεσε καὶ δὲν θὰ παύσει μέχρι τὴν συντέλεια νὰ τοὺς καλεῖ, καὶ τοὺς ἐδόξασε καὶ θὰ τοὺς δοξάσει, καὶ τοὺς ἐδικαίωσε καὶ θὰ τοὺς δικαιώσει, ἀποδεικνύοντάς τους δηλαδὴ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος σύμμορφους τῆς δόξας τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ του· ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀπεργάζεται μυστικῶς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς καθιστᾶ νέους ἀπὸ παλαιοὺς[35] καὶ ἀθανάτους ἀπὸ θνητοὺς καὶ τοὺς δίδει ἐντολές, ὅπως κάποτε στὸν Ἀδάμ. Ὅσοι λοιπὸν φυλάξουν μέχρι θανάτου τὶς ἐντολές του, αὐτοὶ ἐπιδεικνύουν καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἀνέρχονται κατὰ προκοπὴ σὲ μεγαλύτερη δόξα. Ὅσοι ὅμως φανοῦν καταφρονητές, ἀμελεῖς καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸν εὐεργέτη καὶ δὲν φυλάξουν τὶς ἐντολὲς ποὺ ἐδόθηκαν ἀπὸ αὐτόν, ἐκπίπτουν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀγαθά, ὅπως ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, παθαίνοντας αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ δὲν προγνωρίσθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἀπὸ δική τους ἀφροσύνη καὶ κακία. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ Θεὸς ἔθεσε στὸ μέσον τοῦ παραδείσου τὸ σωτήριον φάρμακο, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ἐκπίπτουν, ἀπὸ ραθυμία καὶ ἀμέ-

---

34. Ματθ. 22,13.
35. Βλ. *Ἠθικὸς 1* 12,163.

ἀμελείας ἐκπίπτοντες τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τῆς μετανοίας πάλιν μετὰ λαμπροτέρας καὶ περιφανεστέρας δόξης εἰς αὐτὴν ἐπανέρχωνται· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ᾠκονόμησεν, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ.

13 *Τοίνυν καὶ πᾶσαν ἄλλην μέριμναν καταλιπόντες, τῆς μετανοίας ὅση δύναμις ἐπιμελησώμεθα, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.*

λεια, ἀπὸ τὴν αἰώνια ζωὴ διὰ τῆς μετανοίας νὰ ἐπανέρχονται πάλι σ' αὐτὴν μὲ λαμπρότερη καὶ περιφανέστερη δόξα· ἐὰν ὅμως δὲν τὸ οἰκονομοῦσε αὐτὸ ὁ φιλάνθρωπος Θεός, δὲν θὰ ἐσωζόταν καμμιὰ σάρκα[36].

13 Ἐγκαταλείποντας λοιπὸν καὶ κάθε ἄλλη μέριμνα, ἂς φροντίσουμε μὲ κάθε δύναμη γιὰ τὴν μετάνοια, ὥστε μὲ τὴν χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά· σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο!

---

36. Ματθ. 24,22.

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΤΡΙΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'

Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν ᾧ λέγει· «καὶ εἶδον τὸν τοιοῦτον εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγέντα καὶ ἀκούσαντα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ ἀκοῦσαι». Τί οὖν εἰσιν ἃ ἀκήκοεν ὁ Παῦλος ἄρρητα ῥήματα; Τίνα δὲ τὰ ἀγαθὰ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»; Τίς δὲ ἢ πῶς ἔσται καὶ ἔστιν εἰς ἡμᾶς ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία καὶ τίς ἡ ἐν ἡμῖν ταύτης ἐνέργεια;

Ἐπειδήπερ διαρρήδην ὁ τῶν ἁπάντων Δεσπότης καθ' ἑκάστην διὰ τῶν εὐαγγελίων βοᾷ, τὰ μὲν συνεσκιασμένως λέγων, ὅταν ἐν παραβολαῖς διαλέγηται, τὰ δὲ διερμηνεύων κατ' ἰδίαν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, οὕτω λέγων· «ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς», καί ποτε παρρησίᾳ πάντα καὶ ἀποκεκαλυμμένα λέγει πρὸς πάντας ἡμᾶς, ὥς φασι πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι· «ἴδε», φασί, «παρρησίᾳ λαλεῖς καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις», ζητῆσαι χρεὼν καὶ μαθεῖν ποῖα τὰ παρρησίᾳ καὶ ἀπογεγυμνωμένα, ποῖα δὲ τὰ ἐν παραβολαῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ εἰρημένα. Τὰ μὲν οὖν δῆλα τῶν ἐντολῶν καὶ γυμνά εἰσιν ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγῃ, «εἶπεν ὁ Κύριος· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς»,

---

1. Β' Κορ. 12,3–4.
2. Α' Κορ. 2,9.

ΛΟΓΟΣ Γ'

Στὸ ρητὸ τοῦ Ἀσποστόλου ποὺ λέγει· «καὶ εἶδα αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο στὸν τρίτο οὐρανὸ ὅπου ἁρπάχθηκε καὶ ἄκουσε ἀνέκφραστα λόγια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν σὲ ἄνθρωπο νὰ ἀκούσει»[1]. Ποιά εἶναι λοιπὸν τὰ ἀνέκφραστα λόγια ποὺ ἄκουσε ὁ Παῦλος; Ποιά εἶναι τὰ ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν»[2]; Καὶ ποιά εἶναι ἢ πῶς θὰ εἶναι καὶ σ' ἐμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ποιά εἶναι μέσα μας ἡ ἐνέργειά της;

1 Ὁ Δεσπότης τῶν πάντων ἀπερίφραστα ἀναβοᾶ καθημερινὰ μὲ τὰ εὐαγγέλια καὶ ἄλλα τὰ λέγει ἐπισκιασμένα, ὅταν διαλέγεται μὲ παραβολές, ἄλλα πάλι τὰ ἑρμηνεύει ἰδιαιτέρως στοὺς μαθητές του λέγοντας· «σ' ἐσᾶς ἐδόθηκε νὰ γνωρίσετε τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ στοὺς ὑπολοίπους νὰ τὰ μάθουν μὲ παραβολές»[3]. Καὶ ἄλλοτε τὰ λέγει μὲ παρρησία ὅλα καὶ ἀποκαλυμμένα πρὸς ὅλους ἐμᾶς, ὅπως ὅταν λέγουν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι· «νά», λέγουν, «τώρα ὁμιλεῖς μὲ παρρησία καὶ δὲν λέγεις καμμία παροιμία»[4]. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ ζητήσομε καὶ νὰ μάθομε ποιά εἶναι ἐκεῖνα ποὺ εἰπώθηκαν μὲ παρρησία καὶ ἀποκαλύφθηκαν, καὶ ποιά εἰπώθηκαν ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ Θεὸ μὲ παραβολές. Ὅσα βέβαια ἀφοροῦν τὶς ἐντολὲς εἶναι φανερὰ καὶ γυμνά, ὅπως ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, «εἶπε ὁ Κύριος· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς σας, εὐεργετεῖτε ἐκείνους ποὺ σᾶς

---

3. Λουκᾶ 8,10.
4. Ἰω. 16,29.

καὶ ὅταν μακαρίζῃ μὲν τοὺς πενθοῦντας, ταλανίζῃ δὲ τοὺς γελῶντας, καὶ ὅταν λέγῃ· «μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν· «ὁ θέλων σῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον εὑρήσει αὐτήν»· καί, «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι». Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα οὐκ ἐν παραβολαῖς, ἀλλὰ φανερὰ καὶ μηδεμίαν ἐγκεκρυμμένην ἔννοιαν ἔχοντα εἴρηται. Τὰ δέ γε ἐν παραβολαῖς εἰσιν ὅταν λέγῃ· «τίνι ὁμοιώσομεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ· καὶ αὐξηθὲν ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα»· καὶ ὅταν πάλιν φησίν· «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας»· καὶ πάλιν· «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον». Ταῦτα καὶ ἕτερα τούτων πλείονα οὕτω λέγων καὶ παρομοιάζων τοῖς τοιούτοις τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, παραβολὰς καλεῖ.

2 *Καὶ ὅρα μοι σοφίαν ἐντεῦθεν Θεοῦ, πῶς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὑποδειγμάτων καὶ τῶν δοκούντων ἡμῖν εὐτελῶν εἶναι τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ διάνοιαν ὑποζωγραφεῖ. Τοῦτο δὲ ὅλον ποιεῖ, ἵνα οἱ μὲν ἄπιστοι καὶ διὰ τῆς ἀπιστίας ἀνάξιοι τῶν τοιούτων γενόμενοι μείνωσι τυφλοὶ καὶ τῶν τοιούτων ἄμοιροι ἀγαθῶν, οἱ δέ γε πιστοὶ καὶ μετὰ πληροφορίας τὸν λόγον δεχόμενοι τῶν παραβολῶν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐναργῆ θεάσωνται ἐπ' αὐτοῖς ἔκβασιν. Αἱ γὰρ παραβολαὶ αὗται εἰκόνες τῶν γινομένων*

---

5. Ματθ. 5,44.
6. Ματθ. 5,4.
7. Λουκᾶ 6,25.
8. Ματθ. 3,2.

μισοῦν»[5], καὶ ὅταν μακαρίζει ἐκείνους ποὺ πενθοῦν[6] καὶ οἰκτείρει ἐκείνους ποὺ γελοῦν[7], ὅπως καὶ ὅταν λέγει, «μετανοεῖτε, διότι ἐπλησίασε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[8]. Καὶ πάλι, «ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ σώσει τὴν ψυχή του θὰ τὴν χάσει, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχασε τὴν ψυχή του ἐξ αἰτίας μου θὰ τὴν εὕρει στὴν αἰώνια ζωή»[9], καί, «ὅποιος θέλει νὰ ἔλθει ὀπίσω μου, ἂς ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του, ἂς σηκώσει τὸν σταυρό του καὶ ἂς μὲ ἀκολουθήσει»[10]. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ σχετικὰ μ' αὐτὰ δὲν εἰπώθηκαν μὲ παραβολές, ἀλλὰ φανερὰ καὶ χωρὶς καμμία κρυμμένη ἔννοια. Παραβολικὰ ὅμως εἶναι, ὅπως ὅταν λέγει, «μὲ ποιόν θὰ παρομοιάσομε τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Εἶναι ὅμοια μὲ κόκκο σιναπιοῦ, τὸν ὁποῖο ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸν ἔβαλε στὸν κῆπο του· καὶ αὐξήθηκε καὶ ἔγινε μεγάλο δένδρο»[11]· καὶ ὅταν πάλι λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ὅμοια μὲ ἄνθρωπο ποὺ ψάχνει νὰ εὕρει καλὰ μαργαριτάρια»[12]· καὶ πάλι, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ὅμοια μὲ ζύμη, τὴν ὁποία ἔλαβε ἡ γυναῖκα καὶ τὴν ἔκρυψε σὲ τρία σάτα ἀλεύρου, μέχρι ποὺ ἐζυμώθηκε ὅλο»[13]. Αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ λέγοντας καὶ παρομοιάζοντας τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ αὐτά, τὰ ὀνομάζει παραβολές.

2 Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἀπὸ ἐδῶ τὴν σοφία τοῦ Θεοῦ, πῶς δηλαδὴ μὲ τὰ αἰσθητὰ ὑποδείγματα καὶ μὲ ὅσα μᾶς φαίνονται εὐτελῆ περιγράφει τὰ ἐπάνω ἀπὸ τὸν νοῦ καὶ τὴν διάνοια. Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ κάνει, ὥστε οἱ ἄπιστοι καὶ γινόμενοι ἀνάξιοι αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας νὰ μείνουν τυφλοὶ καὶ ἀμέτοχοι αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, οἱ πιστοὶ ὅμως καὶ ὅσοι δέχονται μὲ βεβαιότητα τὸν λόγο τῶν παραβολῶν νὰ ἰδοῦν τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν καθαρὴ ἔκβαση τῶν πραγμάτων ἐπάνω σ' αὐτά.

---

9. Ματθ. 10,39.
10. Ματθ. 16,24.
11. Ματθ. 13,31.
12. Ματθ. 13,45.
13. Ματθ. 13,33.

πραγμάτων εἰσί· καὶ ὅπως ἄκουε. Ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως τὸ πανάγιον Πνεῦμά ἐστι· τοῦτο γὰρ καὶ τὴν βασιλείαν μοι νόει εἶναι τῶν οὐρανῶν καὶ οὐχ ἕτερόν τι. Ἄνθρωπος δέ ἐστιν ὁ πᾶς πιστὸς καὶ βουλόμενος διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τοῦτον τὸν κόκκον λαβεῖν. Κῆπος δὲ οὐδεὶς ἕτερος τόπος ἐστὶν εἰ μὴ ἑκάστου ἡμῶν ἡ καρδία, ἔνθα τὸν ἕνα κόκκον τοῦτον (οὐ τοὺς πολλούς, οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν διχοτομουμένων ὑπάρχει), τὸν ἄτμητον ὄντα τῇ φύσει καὶ ἀδιαίρετον λαμβάνοντες, κρύβομεν ἐν αὐτῇ· πάσῃ δὲ φυλακῇ τηροῦντες ἑαυτοὺς καὶ φυλάττοντες, αὐτὸς αὔξάνει ὡς οὐκ ἴσμεν ἡμεῖς καὶ φυεὶς ὁρᾶται καὶ αὐξηθεὶς ἐπὶ πολὺ ἐπιγινώσκεται παρὰ τῶν ἐν οἷς ἐφύη καὶ εἰς δένδρον γενόμενος καὶ κλάδους ποιήσας πολλοὺς ἄφραστον τῷ κεκτημένῳ αὐτὸν ἐμποιεῖ τὴν χαράν. Ὥσπερ οὖν δίχα τοῦ σπόρου οὐδὲν ὁ κῆπος χρήσιμον προφέρει εἰ μὴ μόνον ἀκάνθας καὶ βοτάνας ἀγρίας καὶ ὁ σπόρος δίχα τοῦ βληθῆναι εἰς κῆπος οὐ καρποφορεῖ, ἀλλὰ μένει μόνος οἷός ἐστιν, οὕτω δὴ καὶ ἡμῶν ἀληθῶς αἱ ψυχαὶ δίχα τοῦ θείου σπόρου ἄκαρποι καὶ ἀκανθηφόροι διατελοῦσι καὶ γίνονται. Ὁ γὰρ θεῖος σπόρος, πρὸ τοῦ ἐν ἡμῖν, ἤγουν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἐμβληθῆναι, αὐτὸς μένει μὲν οἷος ὅλος ὑπάρχει Θεός, μήτε προσθήκην δεχόμενος μήτε μὴν ὕφεσιν ὑπομένων τὸ σύνολον, ἐν ἡμῖν δὲ οὔτε φύει ὅλως οὔτε αὔξησιν ἐπιδέχεται. Πῶς γὰρ ὁ κατὰ συνάφειαν διεστὼς ἴσα τοῖς συναφθεῖσιν αὐτῷ τὴν αὐξητικὴν δύναμιν ἐπιδείξεται; Οὐδαμῶς, ὥσπερ οὐδὲ τὸ πῦρ ὕλην ἀνάπτει ποτὲ ἧς μὴ προσψαύσειεν, οὐδὲ ὕλη ἐμπίπραται, εἰ μὴ τῷ πυρὶ ἑνωθῇ καθ' ὑπόστασιν.

43 *Τοίνυν καὶ καθάπερ τὰ τῶν θείων εὐαγγελίων, τὰ μὲν συνεσκιασμένως, ὡς εἴρηται, καὶ διὰ παραβολῶν λέγεται πρὸς ἡμᾶς, τὰ δὲ παρρησίᾳ καὶ ἀπερικαλύπτως, οὕτω καὶ τὰ τῶν ἀποστολι-*

---

14. Παροιμ. 4,23.

Διότι οἱ παραβολὲς αὐτὲς εἶναι εἰκόνες τῶν γινομένων πραγμάτων· καὶ πῶς, ἄκουε. Ὁ κόκκος τοῦ συναπιοῦ εἶναι τὸ πανάγιο Πνεῦμα· διότι αὐτό, κατάλαβε, παρακαλῶ, ὅτι εἶναι καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ὄχι κάτι ἄλλο. Ἄνθρωπος πάλι εἶναι ὁ κάθε πιστὸς καὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ λάβει μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν αὐτὸν τὸν κόκκο. Κῆπος δὲν εἶναι κανεὶς ἄλλος τόπος, παρὰ ἡ καρδιὰ τοῦ καθενός μας, ὅπου αὐτὸν τὸν ἕνα κόκκο (ὄχι τοὺς πολλούς, διότι δὲν εἶναι πρᾶγμα διχοτομούμενο), τὸν ἄτμητο στὴν φύση καὶ ἀδιαίρετο, τὸν κρύβουμε μέσα της· καὶ ὅταν διατηροῦμε [14] καὶ φυλάσσομε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ κάθε προσοχή, αὐτὸς αὐξάνει χωρὶς ἐμεῖς νὰ ξέρομε[15], καὶ φαίνεται μόνο ὅταν φυτρώσει καὶ γνωρίζεται μόνο ὅταν αὐξηθεῖ γιὰ πολὺ ἀπὸ ἐκείνους μέσα στοὺς ὁποίους ἐφύτρωσε· κι ἀφοῦ γίνει δένδρο καὶ ἀναπτύξει πολλὰ κλαδιὰ προξενεῖ ἄφραστη χαρὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀπέκτησε. Συμβαίνει λοιπὸν ὅ,τι καὶ μὲ τὸν κῆπο, ὁ ὁποῖος δίχως τὸν σπόρο δὲν προσφέρει τίποτε χρήσιμο παρὰ μόνον ἀγκάθια καὶ ἄγρια βότανα, καὶ ὁ σπόρος δὲν καρποφορεῖ δίχως νὰ φυτευθεῖ σὲ κῆπο, ἀλλὰ μένει ὅπως εἶναι· ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ ψυχές μας διατελοῦν πράγματι δίχως τὸν θεῖο σπόρο καὶ γίνονται ἄκαρπες καὶ ἀκανθηφόρες. Διότι ὁ θεῖος σπόρος, προτοῦ φυτευθεῖ μέσα μας, δηλαδὴ στὶς καρδιές μας, παραμένει ὁ ἴδιος ὁλόκληρος σὰν Θεὸς ποὺ εἶναι, χωρὶς νὰ δέχεται προσθήκη, οὔτε νὰ ὑφίσταται καμμία μείωση, οὔτε φυτρώνει μέσα μας οὔτε δέχεται καθόλου αὔξηση. Πράγματι, πῶς ἐκεῖνος ποὺ εἶναι χωρισμένος μπορεῖ νὰ ἐπιδείξει αὐξητικὴ δύναμη ἴση μ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν συναφθεῖ μαζί του; Καθόλου, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τὸ πῦρ ἀνάπτει ποτὲ τὴν ὕλη μὲ τὴν ὁποία δὲν ἀγγίχθηκε, οὔτε ἡ ὕλη καίγεται, ἐὰν δὲν ἑνωθεῖ καθ' ὑπόστασιν μὲ τὸ πῦρ.

3 Ἔτσι λοιπόν, ὅπως στὰ θεῖα εὐαγγέλια, ἄλλα λέγονται πρὸς ἐμᾶς συνεσκιασμένα, ὅπως εἰπώθηκε, καὶ παραβολικά, καὶ ἄλλα μὲ παρρησία καὶ ἀποκαλυμμένα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ ἀπο-

---

15. Βλ. Μάρκ. 4,27.

κῶν καὶ θεοφράστων ρημάτων οὐ πάντα φανερῶς καὶ ἄνευ παραπετάσματός τινος λέγεται πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε πολλῆς τῆς ἐξετάσεως καὶ ἑρμηνείας δεόμενα, βάθος νοημάτων καὶ μυστηρίων ἐν τῷ ρητῷ πως ἐπιφερόμενα. Καί, εἰ δοκεῖ, μιᾶς τῶν ἀποστολικῶν ρημάτων ὑποθέσεώς τε καὶ θεωρίας ἁψώμεθα καὶ ὀψόμεθα τί τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ κατὰ τὸ θεῖον λόγιον «τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ».

4 *Τίς οὖν ἐστιν αὕτη καὶ ὁποία τῆς θεωρίας τοῦ λόγου ἡ ἀπαρχή; Τὰ ἄρρητα ρήματα ἃ εἰς τρίτον οὐρανὸν ὁ θεῖος ἁρπαγεὶς Παῦλος ἀκήκοεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐκ προοιμίων αὐτῶν τί ἐστι ρῆμα πρῶτον ζητήσωμεν, ἵν' οὕτω καθ' ὁδὸν ἐρχόμενοι τὴν δύναμιν γνῶμεν τῶν ἀποστολικῶν ρημάτων καλῶς. Ρῆμα τοιγαροῦν ὁ λόγος ἐστίν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ λόγος ρῆμα καλεῖται· «εἰπὲ» γάρ, φησί, «λόγον καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου». Καὶ ἐν τῷ Ἰώβ· «εἰπὲ ρῆμά τι πρὸς Κύριον καὶ τελεύτα». Καὶ ἀλλαχοῦ· «τὰ ρήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ». Καὶ τὰ μὲν ρήματα καὶ οἱ λόγοι τῶν ἀνθρώπων στόμασι λαλοῦνται ἀνθρώπων καὶ ὠσὶν ὡσαύτως ἀνθρωπίνοις ἀκούονται, τὸ δὲ ρῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξερχόμενος, ἄφραστός ἐστι παντελῶς ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ καὶ ἀκοῇ σαρκίνῃ πάντῃ ἀχώρητος, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ εἰς αἴσθησιν αὐτῆς μὴ δυνάμενος ἐλθεῖν, τῆς αἰσθήσεως δηλονότι μὴ ἰσχυούσης αἰσθανθῆναι τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν.*

5 *Ρῆμα οὖν καὶ λόγον κατὰ πρώτην ἐπιβολὴν θεωρίας οὐδένα ἄλλον γινώσκομεν ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ὄντως ὄντα Θεόν· στόμα δὲ αὐτοῦ τὸ λαλοῦν τὰ ἄρρητα ρήματα οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ τὸ ἅγιον καὶ ὁμοούσιον Πνεῦμα, καθὼς ὁ προφήτης φησί· «τὸ γὰρ στόμα*

---

16. Α' Κορ. 2,10.

στολικὰ καὶ θεόφραστα λόγια δὲν λέγονται πρὸς ἐμᾶς ὅλα φανερὰ καὶ χωρὶς κάποιο παραπέτασμα, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς χρειάζονται πολλὴ ἐξέταση καὶ ἑρμηνεία, διότι κάτω ἀπὸ τὶς λέξεις φέρουν κάποιο βάθος νοημάτων καὶ μυστηρίων. Καί, ἐὰν τὸ θεωρεῖτε σκόπιμο, θὰ ἐξετάσομε μία ὑπόθεση καὶ θεωρία ἀπὸ τὰ ἀποστολικὰ λόγια καὶ θὰ ἰδοῦμε ποιά εἶναι τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος, ἐπειδή, σύμφωνα μὲ τὸ θεῖο λόγιο, «τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾶ τὰ πάντα καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»[16].

4 Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτὴ καὶ τί λογῆς ἡ ἀπαρχὴ τῆς θεωρίας τοῦ λόγου; Τὰ ἀνέκφραστα λόγια τὰ ὁποῖα ὁ θεῖος Παῦλος ἄκουσε ὅταν ἁρπάχθηκε στὸν τρίτο οὐρανό. Ὅμως προοιμιακὰ θὰ ζητήσομε πρῶτον νὰ εὕρομε τί εἶναι τὸ λόγιο, ὥστε ἔτσι προχωρώντας καθ' ὁδὸν νὰ γνωρίσομε καλῶς τὴν δύναμη τῶν ἀποστολικῶν λογίων. Λόγιο λοιπὸν εἶναι ὁ λόγος, ὅπως καὶ ὁ λόγος καλεῖται λόγιο. Διότι, λέγει, «πὲς ἕνα λόγο καὶ θὰ θεραπευθεῖ τὸ παιδί μου»[17]. Καὶ στὸν Ἰώβ, «πὲς κάποιο λόγο πρὸς τὸν Κύριο καὶ πέθανε»[18]. Καὶ ἀλλοῦ, «τὰ λόγια τοῦ στόματος αὐτοῦ»[19]. Καὶ τὰ ρήματα βέβαια καὶ οἱ λόγοι τῶν ἀνθρώπων λαλοῦνται ἀπὸ στόματα ἀνθρώπων καὶ ἔτσι ἀκούονται ὡς ἀνθρώπινοι, ἐνῶ τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸ στόμα του, εἶναι ἐντελῶς ἀνέκφραστος μὲ τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα καὶ τελείως ἀχώρητος σὲ σαρκικὴ ἀκοή· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ οὔτε μπορεῖ νὰ ἔλθει στὴν αἴσθησή της, ἐπειδὴ ἡ αἴσθηση δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθανθεῖ τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν.

5 Ρῆμα λοιπὸν καὶ λόγο κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς θεωρίας κανέναν ἄλλο δὲν γνωρίζομε παρὰ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, αὐτὸν τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν ὄντως Θεό· καὶ τὸ στόμα του, τὸ ὁποῖο λαλεῖ τὰ ἀνέκφραστα λόγια, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο καὶ ὁμοούσιο Πνεῦμα, καθὼς

---

17. Ματθ. 8,8.
18. Ἰὼβ 2,9.
19. Ψαλμ. 35,4.

Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα», ἀντὶ τοῦ τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Στόμα τοίνυν Θεοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμά ἐστιν, ῥῆμα δὲ καὶ λόγος ὁ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ Θεός. Διὰ τί δὲ τὸ Πνεῦμα στόμα καλεῖται Θεοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς ῥῆμα καὶ λόγος; Ἐπειδή, ὥσπερ διὰ τοῦ στόματος ἡμῶν ὁ λόγος ὁ ἐν ἡμῖν προέρχεται καὶ τοῖς ἄλλοις ἀποκαλύπτεται καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἢ δηλῶσαι αὐτόν, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ στόματος φθογγῆς, οὕτως οὐδὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς διὰ στόματος λαληθῇ, ἤγουν ἀποκαλυφθῇ, γνωσθῆναι ἢ ἀκουσθῆναι οὐ δύναται. Τὸ δὲ οὐ δύναται ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐνδέχεται, οὐδὲ βούλεται, λέγομεν ἐνταῦθα, ὡς καὶ τὸ ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν. Καθάπερ δὲ τὸ ἡμέτερον στόμα εἰ μὴ ἀνοίξομεν, οὐδὲ γὰρ ἐσφιγμένου ὑπάρχοντος ὁ λόγος ἡμῶν ἐξελθεῖν δύναται, οὕτως οὐδὲ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ δὴ τὸ ἅγιον Πνεῦμα αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν ἡμῖν γινομένης ἐλλάμψεως αὐτοῦ ἀνοιγῇ, οὐ τὸ Πνεῦμα δέ, ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτοῦ ἐλλαμπόμενος νοῦς ἡμῶν, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ οὔτε ὁρᾶται, οὔτε γινώσκεται, οὔτε μὴν ἀποκαλύπτεται τῇ ὀπτικῇ καὶ ἀκουστικῇ αἰσθήσει ἡμῶν.

6 Τὰ γοῦν ἄρρητα ῥήματα ἃ ὁ θεῖος Παῦλος, ὡς ἔφη, ἀκήκοεν, οὐδὲν ἕτερόν εἰσι κατά γε τὴν ἡμετέραν τῆς ἀσθενοῦς διανοίας κατάληψιν ἢ πάντως αἱ μυστικαὶ καὶ ἐπ' ἀληθῶς ἀνέκφραστοι διὰ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρίαι τε καὶ ὑπερμεγαλοπρεπεῖς ἄγνωστοι γνώσεις, εἴτ' οὖν ἀθέατοι θεωρίαι τῆς ὑπερφώτου καὶ ὑπεραγνώστου τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ δόξης τε καὶ θεότητος· αἵτινες, τοῖς ἀξίοις ἐκφαντικώτερόν τε καὶ τρανότερον ἀποκαλυπτόμεναι, δείκνυνται αἱ τῶν ἀφθέγκτων ῥημάτων ἀνήκοοι ἀκοαί, ἡ τῶν ἀκαταλήπτων πραγμάτων ἐν

ὁ προφήτης λέγει· «διότι τὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἐλάλησε αὐτὰ τὰ λόγια»[20], ἀντὶ 'τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου'. Στόμα λοιπὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ρῆμα καὶ λόγος ὁ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ Θεός. Γιατί ὅμως τὸ Πνεῦμα καλεῖται στόμα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ρῆμα καὶ λόγος; Ἐπειδή, ὅπως ἀκριβῶς ὁ λόγος ποὺ εὑρίσκεται μέσα μας προέρχεται διὰ τοῦ στόματός μας καὶ ἀποκαλύπτεται στοὺς ἄλλους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ δηλωθεῖ ἀλλιῶς, παρὰ μόνο μὲ τοὺς φθόγγους τοῦ στόματος, ἔτσι οὔτε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος δὲν μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ ἢ ἀκουσθεῖ, παρὰ μόνον ἐὰν λαληθεῖ, δηλαδὴ ἀποκαλυφθεῖ, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς διὰ στόματος. Τὸ δὲν δύναται ἐδῶ τὸ λέμε ἀντὶ τοῦ δὲν μπορεῖ, οὔτε θέλει, ὅπως καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰπεῖ ψέματα Θεός[21]. Καὶ συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὸ δικό μας στόμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο, ἐὰν δὲν τὸ ἀνοίξομε, δὲν μπορεῖ, ἐφ' ὅσον παραμένει σφυγμένο, νὰ ἐξέλθει ὁ λόγος μας· ἔτσι καὶ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα του, ἐὰν δὲν ἀνοιγεῖ διὰ τῆς ἐλλάμψεως αὐτοῦ ποὺ πραγματοποιεῖται μέσα μας, καὶ μάλιστα ὄχι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ὁ νοῦς μας ὁ ὁποῖος ἐλλάμπεται ἀπὸ αὐτό, ὁ Υἱος καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ οὔτε βλέπεται, οὔτε γνωρίζεται, οὔτε βέβαια ἀποκαλύπτεται στὴν ὀπτικὴ καὶ ἀκουστικὴ αἴσθησή μας.

6 Τὰ ἀνέκφραστα λοιπὸν λόγια τὰ ὁποῖα ὁ θεῖος Παῦλος, ὅπως εἶπε, ἄκουσε, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, κατὰ τὴν ἀντίληψη τῆς ἀσθενοῦς διανοίας μας, παρὰ οἱ μυστικὲς καὶ ἀληθινὰ ἀνέκφραστες διὰ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρίες καὶ ὑπερμεγαλοπρεπεῖς ἄγνωστες γνώσεις, ὅπως ἐπίσης οἱ ἀθέατες θεωρίες τῆς ὑπέρφωτης καὶ ὑπεράγνωστης δόξας καὶ θεότητας τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Αὐτὲς οἱ θεωρίες ἀποκαλυπτόμενες ἐμφανέστερα καὶ καθαρώτερα στοὺς ἀξίους, παρουσιάζονται ὡς οἱ ἀνήκουστες ἀκοὲς τῶν ἀφθέγκτων λογίων, ἢ κατὰ τρόπο ἀκατάληπτο κατάληψη τῶν ἀκαταλήπτων πραγμάτων.

---

20. Ἠσ. 1,20.
21. Ἑβρ. 6,18.

ἀκαταληψίᾳ κατάληψις. Εἰ δὲ ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, «ἀκήκοα ρήματα ἄρρητα», ἡμεῖς δὲ ταῦτα τὸν Υἱὸν εἴπομεν εἶναι καὶ ἄλλως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ τοῦ ἁγίου λαλούμενον Πνεύματος καὶ ἅμα διὰ τῆς ἐλλάμψεως αὐτοῦ ἀποκαλυπτόμενον τοῖς ἀξίοις, τὴν δὲ ἔλλαμψιν εἴτ' οὖν ἀποκάλυψιν διὰ θεωρίας γίνεσθαι μᾶλλον καὶ οὐχὶ δι' ἀκοῆς, μὴ ξενισθῇς ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ τὴν λύσιν τούτου ἀκηκοὼς μάθε εἶναι πιστὸς καὶ μὴ ἄπιστος ᾖς. Ἔχει δὲ οὕτως.

7 *Ὁ Θεὸς ἡ τῶν ὅλων αἰτία εἷς ἐστι· τὸ δὲ ἓν τοῦτο φῶς καὶ ζωή ἐστι, πνεῦμα καὶ λόγος, στόμα καὶ ρῆμα, σοφία καὶ γνῶσις, χαρὰ καὶ ἀγάπη, βασιλεία οὐρανῶν καὶ παράδεισος, οὐρανὸς οὐρανῶν, ὥσπερ καὶ ἥλιος ἡλίων καὶ Θεὸς θεῶν καὶ ἡμέρα καλεῖται ἀνέσπερος· καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἂν εἴποις ἀπὸ τῶν ὁρωμένων καλόν, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ζητῶν, εὑρήσεις τὸ ἓν τοῦτο ἐνυποστάτως ὂν καὶ κυρίως καλούμενον ἀγαθόν. Οὐχ ὡς τὰ ὁρώμενα δὲ τοιοῦτον κἀκεῖνό ἐστιν, ἀλλ' ἀσυγκρίτως καὶ ἀρρήτως ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ὁρώμενα· οὐδὲ καθ' ἓν τούτων ὡς ταῦτα καὶ τὸ ἓν ἐκεῖνο κεχωρισμένως εὑρίσκεται, ἀλλ' ἓν μένον ἀναλλοιώτως καὶ τὸ αὐτὸ πανάγαθόν ἐστι καὶ ὑπὲρ πᾶν ἀγαθόν. Οὕτω τοιγαροῦν τετίμηται καὶ αὐτὸς ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν κτισθεὶς ἄνθρωπος, μίαν αἴσθησιν ἔχων ἐν μιᾷ ψυχῇ καὶ νοΐ καὶ λόγῳ, εἰ καὶ πενταχῶς διαμερίζεται ταῖς φυσικαῖς ἀνάγκαις τοῦ σώματος, πρὸς μὲν τὰ σωματικὰ διὰ τῶν πέντε διαιρουμένη ἀδιαιρέτως αἰσθήσεων, ἥτις καὶ ἀναλλοιώτως ἀλλοιουμένη τὴν ἐνέργειαν δείκνυσι, βλέπουσα οὐκ αὐτή, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἡ ψυχή, οὕτω δὲ καὶ ἀκούουσα καὶ ὀσφραινομένη καὶ γευομένη καὶ τῇ ἀφῇ διακρίνουσα. Ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς οὐκέτι θυρίσιν αἰσθήσεων διαιρεῖσθαι καταναγκάζεται, οὐκέτι ζητεῖ ἀνοιγῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἰδεῖν ἤ τι τῶν ὄντων θεάσασθαι, οὐδὲ τὰ ὦτα λόγον εἰσδέξασθαι, οὐδὲ*

---

22. Βλ. Ἰω. 20,27.
23. Ψαλμ. 49,1.

Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνος εἶπε, «ἄκουσα ἀνέκφραστα λόγια», καὶ ἐμεῖς εἴπαμε ὅτι αὐτὰ εἶναι ὁ Υἱὸς ποὺ καὶ ἀλλιῶς λαλεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ συγχρόνως ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ἐλλάμψεως αὐτοῦ στοὺς ἀξίους, καὶ ἡ ἔλλαμψη, δηλαδὴ ἡ ἀποκάλυψη, γίνεται διὰ τῆς θεωρίας μᾶλλον καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀκοῆς, μὴ ξενισθεῖς γι' αὐτό, ἀλλ' ἀκούοντας τὴν λύση αὐτοῦ, μάθε νὰ εἶσαι πιστὸς καὶ νὰ μὴ εἶσαι ἄπιστος[22]. Καὶ ἡ λύση ἔχει ὡς ἑξῆς.

7 Ὁ Θεός, ἡ αἰτία τῶν ὅλων, εἶναι ἕνας· αὐτὸ τὸ ἕνα φῶς εἶναι καὶ ζωή, πνεῦμα καὶ λόγος, στόμα καὶ ρῆμα, σοφία καὶ γνώση, χαρὰ καὶ ἀγάπη, βασιλεία οὐρανῶν καὶ παράδεισος, οὐρανὸς οὐρανῶν, ὅπως καὶ ἥλιος ἡλίων καὶ Θεὸς θεῶν[23] καὶ ἡμέρα καλεῖται ἀνέσπερη· καὶ ὁ,τιδήποτε καλὸ κι ἂν ἔλεγες ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἀναζητώντας τὸ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, θὰ εὕρεις αὐτὸ τὸ ἕνα νὰ εἶναι ἐνυπόστατο καὶ καλούμενο κυρίως ἀγαθό. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκεῖνο σὰν τὰ ὁρατά, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἀσύγκριτο καὶ ἀνέκφραστο ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὁρατά· οὔτε εὑρίσκεται κι ἐκεῖνο τὸ ἕνα μόνο του χωριστά, ὅπως εἶναι αὐτὰ τὸ καθένα χωριστά, ἀλλὰ μένει ἀναλλοίωτα ἕνα καὶ τὸ ἴδιο· εἶναι πανάγαθο καὶ ὑπὲρ πᾶν ἀγαθό. Ἔτσι λοιπὸν ἐτιμήθηκε κι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἐκτίσθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση[24], ἔχοντας μία αἴσθηση σὲ μία ψυχὴ καὶ σ' ἕναν νοῦ καὶ σ' ἕναν λόγο, παρ' ὅλο ποὺ αὐτὴ διαμερίζεται σὲ πέντε μέρη κατὰ τὶς φυσικὲς ἀνάγκες τοῦ σώματος. Αὐτὴ ἡ αἴσθηση στὰ σωματικὰ διαιρεῖται ἀδιαιρέτως διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, καὶ ἀλλοιούμενη ἀναλλοίωτα δείχνει τὴν ἐνέργεια, χωρὶς νὰ βλέπει αὐτή, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἡ ψυχή· καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴν ἀκοή, τὴν ὄσφρηση, τὴν γεύση καὶ τὴν ἀφή. Στὰ πνευματικὰ ὅμως δὲν ἀναγκάζεται νὰ διαιρεῖται μὲ θύρες αἰσθήσεων, οὔτε ζητεῖ ν' ἀνοιγοῦν οἱ ὀφθαλμοὶ γιὰ νὰ ἰδοῦν ἢ νὰ θεωρήσουν κάτι ἀπὸ τὰ ὄντα, οὔτε τὰ αὐτιὰ νὰ δεχθοῦν λόγο, οὔτε ἡ ὄσφρηση νὰ καθαρίσει, ὥστε

24. Γεν. 1,27.

ὄσφρησιν ἐκκαθᾶραι εἰς τὸ ὀξέως ὀσφραίνεσθαι· οὐδὲ δεῖται χειλέων ἢ γλώττης πρὸς τὴν τοῦ γλυκέος ἢ πικροῦ γεῦσιν ὁμοῦ καὶ διάκρισιν, οὐδὲ χειρῶν τοῦ ἐπαφᾶσθαι καὶ εἰδέναι δι' αὐτῶν τὸ τραχύ τε καὶ λεῖον καὶ ὁμαλόν. Ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ἡ αἴσθησις ἐκτὸς γενομένη καὶ ὅλη καθόλου συναπαχθεῖσα τῷ νῷ, ὡς φυσικῶς αὐτῷ συνεπομένη καὶ ἀχωρίστως μία οὖσα, τὰς πέντε ἔχει αἰσθήσεις ἐν ἑαυτῇ, ὡς οὔσας ἓν ἢ καὶ πλείστας, εἰπεῖν ἀκριβέστερον,.

8 *Καὶ σκόπει μοι ἐντεῦθεν τὴν ἀκριβῆ τοῦ λόγου ἐξέτασιν. Ψυχή, νοῦς καὶ λόγος ἕν, ὡς εἴρηται, εἰσὶν ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει. Τοῦτο δὲ τὸ ἓν αἰσθάνεται, λογίζεται (λογικὸν γάρ), νοεῖ, ἐπινοεῖ, ἐνθυμεῖται, βουλεύεται, ἐπιθυμεῖ, θέλει, οὐ θέλει, προαιρεῖται, οὐ προαιρεῖται, ἀγαπᾷ, μισεῖ· καὶ ἵνα μὴ τὸν λόγον μηκύνωμεν, τὸ ἓν τοῦτο, ζῶν ἐστιν, ἐν τῷ αὐτῷ βλέπον καὶ ἀκοῦον ἅμα καὶ ὀσφραινόμενον, γευόμενόν τε καὶ ἐπαφώμενον, γινῶσκον, ἐπιγινῶσκον, γνωρίζον τε αὖ καὶ λαλοῦν. Πρόσεχε ἀκριβῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, ἵν' ἐντεῦθεν ἰσχύσῃς μαθεῖν τί τὰ ἄρρητα ῥήματα καὶ πῶς ὁ Παῦλος ταῦτα ἀκήκοεν ἃ καὶ ἀπεκαλύφθη αὐτῷ καὶ ἃ ἐν θείῳ Πνεύματι αὐτὸς ἐθεάσατο. Θεὸς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς εἷς· τὸ οὖν ἓν τοῦτο πᾶν ἀγαθόν ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, Ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατος μία. Ἡ οὖν μία αὕτη πᾶσα αἴσθησίς ἐστιν, ἐν ἑαυτῇ δηλαδὴ πάσας εἴ τινές εἰσιν ἔχουσα. Ὅταν οὖν ὁ εἷς Θεὸς τοῦ παντὸς τῇ μιᾷ καὶ λογικῇ ψυχῇ δι' ἀποκαλύψεως ὀφθήσεται, πᾶν ἀγαθὸν ταύτῃ ἀποκαλύπτεται καὶ διὰ πασῶν τῶν ταύτης αἰσθήσεων ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ὁρᾶται τοῦτο αὐτῇ, βλέπεται καὶ ἀκούεται, καὶ γλυκαίνει τὸ γευστικὸν καὶ τὸ ὀσφραντικὸν εὐωδιάζει, ψηλαφᾶται, γνωρίζεται· λαλεῖ καὶ λαλεῖται, γινώσκει, ἐπιγινώσκεται καὶ ὅτι γινώσκει νοεῖται. Ὁ γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινωσκόμενος οἶδεν ὅτι γινώσκεται καὶ ὁ τὸν Θεὸν ὁρῶν οἶδεν ὅτι*

νὰ ὀσφραίνεται περισσότερο· οὔτε χρειάζεται χείλη ἢ γλῶσσα γιὰ τὴν γεύση καὶ διάκριση μαζὶ τοῦ γλυκοῦ ἢ τοῦ πικροῦ, οὔτε χέρια γιὰ νὰ ἐγγίξει καὶ νὰ γνωρίζει μ' αὐτὰ τὸ τραχύ, τὸ λεῖο καὶ τὸ ὁμαλό. Ἀλλ' ἡ αἴσθηση, ἐξερχόμενη ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ συνεπαγόμενη ὅλη καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὸν νοῦ, ἀφοῦ τὸν συνακολουθεῖ φυσικῶς καὶ εἶναι ἀχωρίστως μία, ἔχει λοιπὸν μέσα της τὶς πέντε αἰσθήσεις, σὰν νὰ εἶναι αὐτὲς ἕνα ἢ καὶ περισσότερες, γιὰ νὰ ἀκριβολογήσω.

8 Καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀκριβὴ ἐξέταση τοῦ λόγου. Ψυχή, νοῦς καὶ λόγος εἶναι, ὅπως ἐλέχθηκε, ἕνα μέσα σὲ μία οὐσία καὶ φύση. Αὐτὸ τὸ ἕνα αἰσθάνεται, λογίζεται (διότι εἶναι λογικό), νοεῖ, ἐπινοεῖ, ἐνθυμεῖται, ἀποφασίζει, ἐπιθυμεῖ, θέλει, δὲν θέλει, προτιμᾶ, δὲν προτιμᾶ, ἀγαπᾶ, μισεῖ· καὶ γιὰ νὰ μὴ μακρυλογήσομε, αὐτὸ τὸ ἕνα εἶναι ζωντανό, καὶ μέσα στὸ ἴδιο βλέπει καὶ ἀκούει συγχρόνως καὶ ὀσφραίνεται, γεύεται καὶ ἐφάπτεται, γινώσκει, ἐπιγινώσκει, καὶ πάλι γνωρίζει καὶ ὁμιλεῖ. Πρόσεχε ἀκριβῶς τὴν δύναμη τῶν λεγομένων, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ νὰ μπορέσεις νὰ μάθεις ποιά εἶναι τὰ ἄρρητα ρήματα καὶ πῶς ὁ Παῦλος ἄκουσε αὐτὰ τὰ ὁποῖα τοῦ ἀποκαλύφθηκαν καὶ ὁ ἴδιος τὰ εἶδε ἐν θείῳ Πνεύματι. Ὁ Θεὸς ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων εἶναι ἕνας· αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἕνα εἶναι τὸ σύνολο ἀγαθό, ὅπως ἐλέχθηκε, μία ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατη. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ μία εἶναι ἡ ὁλικὴ αἴσθηση[25], ποὺ ἔχει μέσα της ὅλες τὶς ἄλλες ποὺ ὑπάρχουν. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἕνας Θεὸς τοῦ παντὸς ἰδωθεῖ ἀποκαλυπτικῶς μὲ τὴ μία καὶ λογικὴ ψυχή, ἀποκαλύπτεται μὲ αὐτὴν κάθε ἀγαθό, καὶ αὐτὸ ὁρᾶται συγχρόνως ἀπὸ αὐτὴν μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις της, βλέπεται καὶ ἀκούεται, γλυκαίνει τὸ γευστικὸ καὶ εὐωδιάζει τὸ ὀσφρητικό, ψηλαφᾶται, γνωρίζεται· λαλεῖ καὶ λαλεῖται, γινώσκει καὶ ἐπιγινώσκεται καὶ ἐπειδὴ γινώσκει κατανοεῖται. Πράγματι, ἐκεῖνος ποὺ γινώσκεται ἀπὸ τὸν Θεὸ γνωρίζει ὅτι γινώσκεται, κι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν Θεὸ γνωρί-

25. Βλ. Διαδόχου Φωτικῆς, *Κεφάλαια* 14,30,76.

ὁρᾷ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ δέ γε μὴ ὁρῶν τὸν Θεὸν οὐκ οἶδεν ὅτι ὁρᾷ αὐτὸν ὁ Θεός, ὡς οὐδὲ ὁρᾷ, εἰ καὶ τὰ πάντα βλέπει καὶ οὐδὲν αὐτὸν λέληθεν.

9 Διὰ πασῶν οὖν τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ αὐτῷ ἅμα οἱ καταξιωθέντες ἰδεῖν τὸ πᾶν ἀγαθὸν καὶ ὑπὲρ πᾶν ἀγαθὸν ὡς διὰ μιᾶς αἰσθήσεως τῶν πολλῶν, τὸ ἓν ὂν καὶ πολλά, τὰ διάφορα ὁμοῦ ἀγαθὰ ὡς ἓν ἐν διαφόροις αἰσθήσεσι τῆς μιᾶς ἐπιγνόντες καὶ καθ' ἑκάστην ἐπιγινώσκοντες, διαφορὰν ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἐπίστανται, ἀλλὰ τὴν θεωρίαν γνῶσιν καὶ τὴν γνῶσιν πάλιν θεωρίαν καλοῦσι, τὴν ἀκοὴν ὅρασιν καὶ τὴν ὅρασιν ἀκοήν, ὡς ὅταν ὁ Ἀββακοὺμ λέγῃ· «Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην. Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην». Παρὰ τίνος γὰρ ἄλλου ἀκήκοεν; Ἐκεῖνος αὐτὸν προφητεύων ἐκήρυττε. Καὶ πῶς λέγει, «Κύριε, ἀκήκοα τὴν ἀκοήν σου»; Τί δὲ καὶ τῷ διττῷ τῆς ἀκοῆς δηλῶσαι βούλεται, εἰ μὴ ὅτι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐλλάμψεως, ἤτοι ἀποκαλύψεως, τὸν Κύριον ἡμῶν πάντως καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐπιγνοὺς καὶ διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὑπηχήσεως αὖθις τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἐκδιδαχθείς, οἱονεὶ τὴν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν ἣν ἐκεῖθεν ἔμαθεν ἰδιοποιησάμενος, πρὸς τὸν Κύριον, ὡς ὁρῶν αὐτόν, καθὰ καὶ ἑωρᾶτο, περιχαρῶς ἔλεγεν, «ἐν μέσῳ δύο ζῴων γνωσθήσῃ, ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ»; Ὥστε ἀκοὴν τὴν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος ἐγγινομένην ὁμοῦ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν λέγει, ἣν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἤκουσε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ εἰπεῖν, «Κύριε», ὁρῶντος αὐτὸν καὶ λαλοῦντος ἔχει δύναμιν. Τίς γὰρ ὃν οὐ βλέπει ὡς βλέπων τούτῳ προσομιλεῖ; Μὴ ὁ μὴ βλέπων τὸν ἐπίγειον βασιλέα δύναται λέγειν πρὸς αὐτόν, 'ὦ βασιλεῦ, ἤκουσα τὰ δεδογμένα τῇ

ζει ὅτι τὸν βλέπει ὁ Θεός· ἐκεῖνος πάλι ποὺ δὲν βλέπει τὸν Θεὸ δὲν γνωρίζει ὅτι τὸν βλέπει ὁ Θεός, καθὼς οὔτε βλέπει, ἂν καὶ βλέπει τὰ πάντα καὶ τίποτε δὲν τοῦ ξεφεύγει.

9 Ὅσοι λοιπὸν καταξιώθηκαν νὰ ἰδοῦν μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις τὸ πᾶν ἀγαθὸ καὶ ὑπὲρ πᾶν ἀγαθό, μὲ τὶς πολλὲς σὰν μὲ μία αἴσθηση, τὸ ἕνα ποὺ εἶναι καὶ πολλά, ὅσοι ἐπιγινώσκουν σὰν ἕνα σὲ διάφορες αἰσθήσεις τὰ διάφορα μαζὶ ἀγαθὰ τῆς μιᾶς μοναδικῆς, καὶ καθημερινὰ τὰ ἐπιγινώσκουν καὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται σ' αὐτὰ καμμία διαφορά, ἀλλὰ καλοῦν τὴν θεωρία γνώση καὶ τὴν γνώση πάλι θεωρία, τὴν ἀκοὴ ὅραση καὶ τὴν ὅραση ἀκοή, ὅπως ὅταν λέγει ὁ Ἀββακούμ· «Κύριε, ἄκουσα τὴν ἀκοή σου καὶ ἐφοβήθηκα. Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἔννοιωσα ἔκπληξη»[26]. Ἀπὸ ποιόν ἄλλον ἄκουσε; Ἐκεῖνος τὸν ἐκήρυττε προφητεύοντας. Πῶς λοιπὸν λέγει, «Κύριε, ἄκουσα τὴν ἀκοή σου»; Ἐπίσης τί θέλει νὰ δηλώσει μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς ἀκοῆς, παρὰ ὅτι, ἀφοῦ διὰ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως, ἐγνώρισε ὁπωσδήποτε τὸν Κύριό μας καὶ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῆς ὑπηχήσεως πάλι ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθηκε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομία, σὰν νὰ ἰδιοποιήθηκε τὴν περὶ αὐτοῦ διδασκαλία τὴν ὁποία ἔμαθε ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἔλεγε γεμᾶτος χαρὰ πρὸς τὸν Κύριο, σὰν νὰ τὸν ἔβλεπε, ὅπως καὶ βλεπόταν, «θὰ γνωρισθεῖς στὸ μέσον δύο ζώων, θὰ ἐπιγνωσθεῖς ὅταν ἐγγίξεις τὰ ἔτη, θὰ ἀναδειχθεῖς ὅταν φθάσει ὁ καιρός;»[27]. Ὥστε ἀκοὴ ὀνομάζει τὴν διδασκαλία μαζὶ καὶ γνώση ποὺ γεννῶνται στὴν θεωρία τῆς δόξας τοῦ Πνεύματος, αὐτὴν δηλαδὴ ποὺ ἄκουσε γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς παρουσία αὐτοῦ. Διότι καὶ μόνον ἡ προσφώνηση, «Κύριε», σημαίνει ὅτι τὸν βλέπει καὶ ὁμιλεῖ. Διότι ποιός ὁμιλεῖ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ δὲν βλέπει σὰν νὰ τὸν βλέπει; Μήπως ὅποιος δὲν βλέπει τὸν ἐπίγειο βασιλέα μπορεῖ νὰ τοῦ λέγει, «βασιλεῦ, ἄκουσα τὰ διατάγματα τῆς βασιλείας σου»; Καθόλου. Ὄχι

26. Ἀββακ. 3,2.
27. Ἀββακ. 3,2.

βασιλείᾳ σου'; Οὐδαμῶς. Οὐχὶ γὰρ ἀκοῦσαι μόνον λέγει τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅτι γνωσθήσῃ, φησί, καὶ ἐπιγνωσθήσῃ καὶ ἀναδειχθήσῃ, ὡς τὴν αὐτοῦ βουλὴν μετὰ πληροφορίας πάσης δηλονότι μαθὼν καὶ οἱονεί πως λέγων αὐτῷ· «τὰ καὶ τὰ ποιήσεις, καθὰ τῇ βασιλείᾳ σου, δέσποτα, δέδοκται»; Πλεῖον δὲ τούτου καὶ πάντα τὰ προφητικὰ αἰνίττονται ῥήματα.

10 *Οὕτω τοίνυν ἡ θεία Γραφὴ καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ ἀκοὴν καὶ τὴν ἀκοὴν ἀντὶ θεωρίας συνήθως τίθησιν. Οὕτω καὶ Παῦλος ὁ θεῖος, τὰς ἀνεκλαλήτους θεωρίας καὶ ἐλλάμψεις καὶ τὰς ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ δυνάμεως διδασκαλίας καὶ ἀποκαλύψεις, ῥήματα εἰκότως ἐκάλεσε καὶ ἀκοῦσαι ταῦτα εἶπε καὶ γραφῇ παραδέδωκε. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ἐπαίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί». Εἰ οὖν ἤκουσε πρότερον, πῶς μετὰ ταῦτα ἀποκαλύψεις εἶπεν ἃ ἤκουσεν, εἰ μὴ καθὼς εἴπομεν; Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ ἀποκαλυφθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς εὔχεται εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ νόμου αὐτοῦ. Ὁ πρότερον εἰπών, «εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ἡρπάγην», πῶς ὕστερόν φησιν ὅτι ἤκουσα, εἰ μὴ ὡς ἀνωτέρω λεπτομερῶς ἐδηλώσαμεν καὶ αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια ἔχει; Τοιγαροῦν καὶ διὰ μὲν τῆς ἁρπαγῆς τὴν θεωρίαν πρῶτον ἐδήλωσε, τὰ δὲ ἐντὸς τῆς θεωρίας και τὰ ἐκφαντικώτερα τῆς τρανότερον ἐξαστραπτούσης δόξης τε καὶ θεότητος, ὡς γνῶσιν ἐμποιοῦντα καὶ τὸν ὁρῶντα διδάσκοντα καὶ δηλοῦντα τὰ πᾶσιν ἀπόρρητά τε καὶ ἀκατάληπτα, ἀκοῦσαι εἶπεν, ὡς ἓν οὔσης τῆς τε ἀκουστικῆς καὶ θεωρητικῆς δηλονότι αἰσθήσεως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν. Ὅθεν οὐδὲ ἓν τῶν βλεπομένων ἢ ἀκουομένων, καθὼς ταῦτα ὁρᾷ καὶ ἀκούει, οἷόν ἐστι καὶ οἷα εἰπεῖν ποτε δύναται· διὰ τοῦτο καὶ γλώσσῃ ταῦτα λαλῆσαι ἀδύνατον εἶναι προσέθηκεν.*

---

28. Β΄ Κορ. 12,7.
29. Ψαλμ. 118,18.

μόνο λέγει ὅτι ἄκουσε τὴν ἀκοή του, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ γνωρισθεῖ, λέγει, καὶ θὰ ἐπιγνωσθεῖ καὶ θὰ ἀναδειχθεῖ, σὰν νὰ ἔμαθε δηλαδὴ μὲ κάθε βεβαιότητα τὴν ἀπόφασή του· σὰν νὰ τοῦ λέγει κατὰ κάποιον τρόπο· 'αὐτὰ κι αὐτὰ θὰ κάμεις, σύμφωνα μ' αὐτὰ ποὺ ἀπεφάσισε ἡ βασιλεία σου, δέσποτα'; Καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὸ ὑπαινίσσονται κι ὅλα τὰ προφητικὰ λόγια.

10 Ἔτσι λοιπὸν ἡ θεία Γραφὴ παρουσιάζει συνήθως τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ ὡς ἀκοὴ καὶ τὴν ἀκοὴ ἀντὶ τῆς θεωρίας. Ἔτσι καὶ ὁ Θεῖος Παῦλος, τὶς ἀνεκλάλητες θεωρίες καὶ ἐλλάμψεις καὶ τὶς ὑπὲρ τὸ μέτρο τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ δυνάμεως διδασκαλίες καὶ ἀποκαλύψεις, εὔλογα τὶς ἐκάλεσε λόγια καὶ εἶπε ὅτι τὰ ἄκουσε καὶ τὰ παρέδωσε ἐγγράφως. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «ἐξαιτίας τῶν ὑπερβολικῶν ἀποκαλύψεων, γιὰ νὰ μὴ ἐπαίρομαι, μοῦ ἐδόθηκε ἀσθένεια»[28]. Ἐὰν λοιπὸν προηγουμένως ἄκουσε, πῶς ἔπειτα ὅσα ἄκουσε τὰ εἶπε ἀποκαλύψεις, ἐὰν ὄχι κατὰ τὴν ἔννοια ποὺ εἴπαμε; Διότι ἔτσι κι ὁ Δαυὶδ εὔχεται ν' ἀνοιχθοῦν οἱ ὀφθαλμοί, γιὰ νὰ κατανοήσει τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν νόμο αὐτοῦ[29]. Αὐτὸς ποὺ προηγουμένως εἶπε, «δὲν γνωρίζω, ἐὰν ἁρπάχθηκα, εἴτε μὲ τὸ σῶμα εἴτε χωρὶς τὸ σῶμα»[30], πῶς λέγει ὕστερα, «ἄκουσα», παρὰ ὅπως λεπτομερῶς ἐδηλώσαμε παραπάνω κι ὅπως εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ πράγματος; Ἔτσι λοιπὸν διὰ τῆς ἁρπαγῆς ἐδήλωσε πρῶτα τὴν θεωρία, ἐνῶ τὰ εὑρισκόμενα ἐντὸς τῆς θεωρίας καὶ τὰ ἐκφραστικώτερα τῆς περισσότρο ἀπαστράπτουσας δόξας καὶ θεότητας, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν γνώση καὶ διδάσκουν ἐκεῖνον ποὺ βλέπει καὶ φανερώνουν τὰ σὲ ὅλους ἀπόρρητα καὶ ἀκατάληπτα, εἶπε ὅτι τὰ ἄκουσε, σὰν νὰ εἶναι δηλαδὴ στὰ πνευματικὰ ἕνα ἡ ἀκουστικὴ καὶ θεωρητικὴ αἴσθηση. Ἔτσι οὔτε ἕνα ἀπὸ τὰ βλεπόμενα ἢ ἀκουόμενα, καθὼς τὰ βλέπει αὐτὰ καὶ τ' ἀκούει, δὲν μπορεῖ νὰ εἰπεῖ ποιό εἶναι καὶ ποιά· γι' αὐτὸ πρόσθεσε ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ εἰπεῖ αὐτὰ μὲ τὴν γλῶσσα.

---

30. Β' Κορ. 12,3.

11 *Ἀλλὰ σπουδάσωμεν ἑαυτοὺς ἐκκαθᾶραι διὰ μετανοίας καὶ ταπεινώσεως καὶ τὰς αἰσθήσεις πάσας ὡς μίαν τῷ ἀγαθῷ καὶ ὑπεραγαθῷ ἑνῶσαι Θεῷ· καὶ τότε ταῦτα πάντα, ἃ διὰ πολλῶν λόγων εἰπεῖν ἡμεῖς καὶ παραστῆσαι οὐκ ἐξισχύομεν, ἐν τῷ αὐτῷ ὁμοῦ ἅπαντα ὁρῶντες, ἐν τῇ θεωρίᾳ μανθάνοντες καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει πάλιν ἀκούοντες. Ἔστι δέ τις καὶ ἄλλη ἐν τοῖς ὑπὲρ λίαν πνευματικοῖς ἀκοή. Ποία δὲ αὕτη; Ἡ ἐπαγγελία τῶν μελλόντων δίδοσθαι ἀγαθῶν. Ὥσπερ γὰρ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου διὰ τῶν προφητῶν καταγγελλομένη, εἰ καὶ ὡρᾶτο παρ' αὐτῶν καὶ ἀκριβῶς ἐγινώσκετο, ἀλλὰ διὰ τὸ μήπω ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείνων γενέσθαι αὐτήν, μέλλουσαν δὲ μετὰ ταῦτα, τὰ περὶ αὐτῆς ἀποκαλυπτόμενα αὐτοῖς καὶ δεικνύμενα ἔλεγον ἀκούειν ἐκεῖνοι διὰ τὸ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον μέλλειν αὐτὰ ἐξενεχθήσεσθαι, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος, τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἀγωνιζομένοις δικαίοις ἰδὼν ἀγαθά, καὶ γνοὺς καὶ μαθὼν ἀκριβῶς ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν ταῦτα λήψονται οἱ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης ἠγαπηκότες ψυχῆς, ὡς ἐν τάξει ἐπαγγελίας καὶ ὑποσχέσεως ταῦτα θείς, ἐξεβόησεν· «ἤκουσα», φησίν, «ἄρρητα ρήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι». Τίνα δὲ τρόπον ρήματα ταῦτα ἐκάλεσεν; Εἶπε γὰρ ἀγαθὰ καὶ οὕτω ρήματα, ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ρήματά τινα ξένα ἐπ' ἀληθειάς εἰσὶ καὶ λόγοι δι' ὧν πᾶσα λογικὴ φύσις ἐντρυφᾷ τὴν ὄντως ἀκένωτον καὶ ἀείζωον τρυφὴν καὶ ζωοῦται θείως καὶ ἐπευφραίνεται. Εἰ γὰρ Θεὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δικαίως ἂν αἱ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐλλάμψεις κληθήσονται ρήματα· ὁ γὰρ λόγος εἰς μῆκος διεκχυνθεὶς διηγήσεως οὐκέτι λόγος, ἀλλὰ διηγήσεως ρήματα λέγεται, ὡς τὸ «τὰ*

31. Α' Τιμ. 4,8.

11 Ἀλλ' ἂς φροντίσομε νὰ καθαρισθοῦμε μὲ τὴν μετάνοια καὶ τὴν ταπείνωση καὶ νὰ ἑνώσομε μὲ τὸν ἀγαθὸ καὶ ὑπεράγαθο Θεὸ ὅλες τὶς αἰσθήσεις ὡς μία· καὶ τότε ὅλα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐμεῖς δὲν θὰ καταφέρομε νὰ τὰ εἰποῦμε καὶ νὰ τὰ παραστήσομε μὲ πολλὰ λόγια, ἐσεῖς θὰ τὰ διδαχθεῖτε συγχρόνως ὅλα μαζί, ἀκούγοντας μὲ τὴν ὅραση καὶ βλέποντας μὲ τὴν ἀκοή, μαθαίνοντας μὲ τὴν θεωρία καὶ ἀκούγοντας πάλι μὲ τὴν ἀποκάλυψη. Ὑπάρχει ὅμως καὶ κάποια ἄλλη ἀκοὴ στὰ πολὺ πνευματικὰ πράγματα. Ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ ἐπαγγελία τῶν ἀγαθῶν ποὺ πρόκειται νὰ δοθοῦν μέλλοντικά[31]. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κατὰ τὴν πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία καταγγέλθηκε μὲ τοὺς προφῆτες· ἂν καὶ ἐβλεπόταν ἀπὸ αὐτοὺς κι ἐγνωριζόταν ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπρόκειτο αὐτὴ νὰ πραγματοποιηθεῖ στὶς ἡμέρες ἐκείνων, παρὰ ἀργότερα, ἐκεῖνοι ἔλεγαν ὅτι ἀκούουν τὰ ἀποκαλυπτόμενα καὶ δεικνυόμενα σ' αὐτούς, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀργότερα. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν εἶδε τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ γιὰ τοὺς δικαίους ποὺ ἀγωνίζονται[32], καὶ ἐγνώρισε καὶ ἔμαθε ἀκριβῶς ὅτι μετὰ τὴν δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση θὰ τὰ λάβουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀγάπησαν τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχή, θέτοντάς τα σὲ τάξη ἐπαγγελίας καὶ ὑποσχέσεως, ἐφώναξε· «ἄκουσα», λέγει, «ἀνέκφραστα λόγια, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ λαλήσει ἄνθρωπος»[33]. Μὲ ποιά ἔννοια ἐκάλεσε αὐτὰ τὰ πράγματα λόγια; Διότι εἶπε ἀγαθὰ κι ἔπειτα λόγια, ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀληθῶς ξένα λόγια καὶ λόγοι στοὺς ὁποίους κάθε λογικὴ φύση ἐντρυφᾶ τὴν ὄντως ἀκένωτη καὶ ἀείζωη τρυφὴ καὶ ἀναζωογονεῖται θείως καὶ εὐφραίνεται. Διότι, ἐὰν ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δικαίως οἱ ἐλλάμψεις τοῦ Θεοῦ Λόγου θὰ ἐκαλοῦνταν λόγια· διότι ὁ λόγος ὅταν διαχυθεῖ σὲ μακρὰ διήγηση δὲν λέγεται πλέον λόγος, ἀλλὰ λόγια διηγήσεως, ὅπως τό,

32. Β' Τιμ. 4,7 ἑ.
33. Β' Κορ. 12,4

ρήματά μου ἐνώτισαι, Κύριε· σύνες τῆς κραυγῆς μου· πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου».

12 *Λόγος τοιγαροῦν ὁ Θεός, ρήματα δὲ αὐτοῦ, αἱ δίκην ἐξ ἀστραπῆς τινος ἐκπηδῶσαί τε καὶ τρανότερον ἐκφερόμεναι, ἢ ἀποκαλυπτόμεναι μᾶλλον ἡμῖν, τῆς θεότητος αὐγαί τε καὶ ἐλλάμψεις, ἅτινα ἐξειπεῖν ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα. Ὁ δέ γε Ἰωάννης ὁ ἠγαπημένος Χριστοῦ μαθητὴς μικρόν τι κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν εἶπε καὶ παρεδήλωσεν ἐξ ὧν ὁ Παῦλος ἀκήκοεν, οὑτωσὶ λέγων· «ἀδελφοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, ἀλλ' οὔπω ἐφανηρώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα». Ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι «ἤκουσα ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», οὗτος δὲ ὅτι «οἴδαμεν, ἐὰν φανηρωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα» καὶ ὀψόμεθα αὐτὸν τελεώτερον. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλός φησι· «νῦν μὲν γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὸ καὶ ἐπεγνώσθην». Ὁρᾷς πῶς ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστιν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἥ τε γνῶσις καὶ ὁμοιότης, ἡ θεωρία καὶ ἡ ἐπίγνωσις; Οὕτω πάντα ἡμῖν ὁ Χριστὸς γινόμενος, γνῶσις, σοφία, λόγος, φῶς, ἔλλαμψις, ὁμοιότης, θεωρία, ἐπίγνωσις, δίδωσιν ἀπολαύειν τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐκ μέρους καὶ νοεῖν καὶ ἀκούειν ἐν μυστηρίῳ τὰ ἀποκεκρυμμένα τοῖς πολοῖς ἄρρητα ρήματα, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.*

13 *Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν ὁ Χριστὸς ὁμοῦ γένηται, ἐλλιπὴς λοιπὸν ἔσται ποτὲ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία καὶ ἡ ἐν τῇ βασιλείᾳ τρυφή. Εἰ μὴ πρὸς τοῖς εἰρημένοις στολὴ καὶ στέφος καὶ ὑπόδημα, χαρὰ καὶ γλυκύτης, τροφή, πόσις, τράπεζα, κλίνη, ἀνάπαυσις καὶ θεωρίας κάλλος ἀμήχανον, καὶ εἴ τι οὖν ἕτερον πρὸς τρυφὴν ἢ δόξαν καὶ τερπνότητα ἐπιτήδειον, ἐν πᾶσι γένηται τοῖς δικαίοις*

34. Ψαλμ. 5,2.
35. Βλ. Β' Πέτρ. 3,15.
36. Α' Ἰω. 3,2.

«ἄκουσε, Κύριε, τὰ λόγια μου· κατάλαβε τὴν κραυγή μου· πρόσεχε τὴν φωνὴ τῆς δεήσεώς μου»[34].

12 Λόγος λοιπὸν εἶναι ὁ Θεός, καὶ λόγια αὐτοῦ οἱ αὐγὲς καὶ ἐλλάμψεις τῆς θεότητας, οἱ ὁποῖες ξεπηδοῦν σὰν ἀπὸ κάποια ἀστραπὴ καὶ ἐκφέρονται λαμπρότερα, ἢ καλύτερα μᾶς ἀποκαλύπτονται καὶ τὰ ὁποῖα ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ ἐκφράσομε. Ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης εἶπε κι ἐδήλωσε λίγα ἀπὸ τὴν χάρη ποὺ τοῦ ἐδόθηκε[35], ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἄκουσε ὁ Παῦλος, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «ἀδελφοί, τώρα εἴμαστε τέκνα Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐφανερώθηκε τί θὰ γίνομε· γνωρίζομε ὅμως ὅτι, ἐὰν φανερωθεῖ, θὰ γίνομε ὅμοιοι μ' αὐτόν»[36]. Ἐκεῖνος εἶπε, «ἄκουσα ἀνέκφραστα λόγια, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ λαλήσει ἄνθρωπος», αὐτὸς λέγει, «γνωρίζομε, ἐὰν φανερωθεῖ, θὰ γίνομε ὅμοιοι μ' αὐτόν» καὶ θὰ τὸν ἰδοῦμε τελειότερα. Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, «τώρα βέβαια τὸν γνωρίζω ἐν μέρει, τότε ὅμως θὰ τὸν γνωρίσω ὅπως καὶ ἐκεῖνος ἐγνώρισε ἐμένα»[37]. Βλέπεις πῶς στὰ πνευματικὰ ἡ γνώση καὶ ἡ ὁμοιότητα, ἡ θεωρία καὶ ἡ ἐπίγνωση εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό; Ἔτσι ὁ Χριστὸς γινόμενος γιὰ μᾶς τὰ πάντα, γνώση, σοφία, λόγος, φῶς, ἔλλαμψη, ὁμοιότητα, θεωρία, ἐπίγνωση, δίδει σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν[38] ν' ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθά του μερικῶς καὶ κατὰ τὴν παροῦσα ζωὴ καὶ νὰ κατανοοῦν καὶ ν' ἀκούουν μυστηριακῶς τ' ἀποκρυμμένα στοὺς πολλοὺς ἀνέκφραστα λόγια.

13 Ἐὰν ὅμως δὲν γίνει γιὰ μᾶς ὁ Χριστὸς τὰ πάντα[39], θὰ εἶναι λοιπὸν ἐλλιπὴς κάποτε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἡ τρυφὴ μέσα στὴν βασιλεία. Ἐὰν ὁ Χριστὸς μαζὶ μ' αὐτὰ ποὺ ἐλέχθηκαν δὲν γίνει στολὴ καὶ κάλυμμα καὶ ὑπόδημα, χαρὰ καὶ γλυκύτητα, τροφή, ποτό, τράπεζα, κλίνη, ἀνάπαυση, ἀνεκδιήγητο κάλλος θεωρίας καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο κατάλληλο γιὰ τρυφὴ ἢ

37. Α' Κορ. 13,12.

38. Βλ. Α' Κορ. 2,9.

39. Κολ. 3,11. Α' Κορ. 15,28.

καὶ ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἀλλ' ἓν μόνον ἐν ἑνὶ τῶν αὐλιζομένων ἐκεῖσε ἐκλείψειέ ποτε, εὐθὺς ἡ τοῦ καλοῦ στέρησις τῇ λύπῃ τόπον δώσει καὶ ἐντὸς εἰσελεύσεται αὕτη τῆς ἀνεκλαλήτου τῶν εὐφραινομένων χαρᾶς· καὶ οὕτω φανήσεται τὸ λέγον λόγιον, «ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός», διαψευδόμενον. Ἀλλ' οὐκ ἔσται τοῦτο, οὐκ ἔσται, ἀλλ' ἔσται τὰ πάντα τοῖς πᾶσι καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς, ὑπερπερισσεῦον ἀεὶ καὶ ὑπερεμπιπλῶν τὰς αἰσθήσεις ἁπάσας τῶν ἐν τοῖς γάμοις ἀνακεκλιμένων τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ εἷς ἐσθιόμενος καὶ πινόμενος, ὡς ὢν πᾶν εἶδος τροφῆς, ἡδύτητος πάντων καὶ πόσεως ὁ αὐτός. Ἔνθεν τοι καὶ βλεπόμενος παρὰ πάντων καὶ πάσας βλέπων αὐτὸς τὰς ἀναριθμήτους μυριάδας καὶ τὸ ἑαυτοῦ ὄμμα ἔχων ἀεὶ ἀτενίζον καὶ ἀμετακινήτως ἱστάμενον, ἕκαστος αὐτῶν δοκεῖ βλέπεσθαι παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκείνου ἀπολαύειν ὁμιλίας καὶ κατασπάζεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἂν μή τις ἐξ αὐτῶν ὡς παρεωραθεὶς λυπηθῇ. Ὁ αὐτὸς καὶ στέφανος ἔσται, καθάπερ εἴρηται, ἐπὶ τὰς ἁπάντων τῶν ἁγίων ἐπικείμενος κεφαλὰς ἀναλλοιώτως, ἀτρέπτως, ἄλλος ἄλλο τι δεικνύμενος εἶναι καὶ διαιρῶν ἑαυτὸν κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ, καθά τίς ἐστιν ἄξιος· ὁ αὐτὸς καὶ ἔνδυμα πᾶσιν ἔσται, οἷον ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη τοῦτον ἕκαστος διὰ σπουδῆς ἐπενδύσεται, ὡς μηδενὸς ἐν τῷ μυστικῷ γάμῳ εἰσερχομένου μὴ τὸν ἀπρόσιτον τοῦτον φοροῦντος χιτῶνα· εἰ δέ τις καὶ παρενείρας ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις λαθὼν εἰσέλθῃ, ὅπερ ἀδύνατον, ἀλλὰ πάλιν ὡσαύτως ἐξεωθήσεται.

14 *Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι ἡμῖν ὁ Δεσπότης ὅτι οὐδεὶς ἐκεῖ μελανηφορῶν εἰσελεύσεται, διὰ τῆς παραβολῆς ἐδήλωσε τοῦτο εἰπών, «ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;». Εἶτα,*

40. Ἠσ. 35,10.
41. Βλ. Λουκᾶ 12,37. 13,29.

δόξα καὶ τερπνότητα, σὲ ὅλους τοὺς δικαίους καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, λείψει ὅμως κάποτε κάτι ἀπὸ ἕνα τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων, ἀμέσως ἡ στέρηση τοῦ καλοῦ θὰ δώσει τόπο στὴν λύπη καὶ θὰ εἰσέλθει μέσα στὴν ἀνεκλάλητη χαρὰ τῶν εὐφραινομένων. Κι ἔτσι θὰ φανεῖ ὅτι διαψεύδεται τὸ λόγιο ποὺ λέγει, «ὅπου ἀπέδρασε ἡ ὀδύνη, ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμός»[40]. Δὲν θὰ συμβεῖ ὅμως αὐτό, δὲν θὰ συμβεῖ, ἀλλὰ θὰ γίνει αὐτὸς τὰ πάντα σ' ὅλους καὶ κάθε ἀγαθὸ σ' ὅλα τὰ ἀγαθά, πάντοτε ὑπερπερισσεύοντας καὶ ὑπερπληρώνοντας ὅλες τὶς αἰσθήσεις ἐκείνων ποὺ ἐκλήθηκαν στοὺς γάμους[41] τοῦ βασιλέως Χριστοῦ· ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ὁ ἕνας ποὺ τρώγεται καὶ πίνεται, ὄντας ὁ ἴδιος κάθε εἶδος τροφῆς, γλυκύτητας καὶ πόσεως. Καθὼς βέβαια ἀπὸ ἐδῶ βλέπεται ἀπὸ ὅλους καὶ βλέπει ὁ ἴδιος ὅλες τὶς ἀναρίθμητες μυριάδες, ἔχοντας τὸ βλέμμα του ν' ἀτενίζει πάντοτε καὶ νὰ παραμένει ἀμετακίνητο, ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς πιστεύει ὅτι βλέπεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὅτι ἀπολαμβάνει τὴν ὁμιλία ἐκείνου καὶ ὅτι τὸν ἀσπάζεται αὐτός, ὥστε νὰ μὴ λυπηθεῖ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι παραθεωρήθηκε. Ὁ ἴδιος θὰ γίνει καὶ στέφανος, ὅπως ἐλέχθηκε, τοποθετημένος ἐπάνω στὰ κεφάλια ὅλων τῶν ἁγίων ἀναλλοιώτως καὶ ἀτρέπτως, ἀποδεικνύοντας ὅτι εἶναι ὁ καθένας κάτι ἄλλο καὶ διαμοιράζοντας κατ' ἀξίαν τὸν ἑαυτό του στὸν καθένα, σύμφωνα μ' αὐτὰ ποὺ ὁ καθένας εἶναι ἄξιος. Ὁ ἴδιος θὰ γίνει σ' ὅλους καὶ ἔνδυμα, ὥστε ἀπὸ ἐδῶ ἤδη ὁ καθένας νὰ τὸν ἐνδυθεῖ μὲ σπουδή[42], διότι κανεὶς δὲν εἰσέρχεται στὸν μυστικὸ γάμο, χωρὶς νὰ φορᾶ τὸν ἀπρόσιτο αὐτὸν χιτῶνα· ἐὰν ὅμως κάποιος παρεμβληθεῖ στοὺς ἄλλους καὶ εἰσέλθει κατὰ λάθος, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀδύνατον, θὰ ἐξωσθεῖ πάλι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

14 Πράγματι, θέλοντας ὁ Δεσπότης νὰ μᾶς δείξει ὅτι κανεὶς μαυροντυμένος δὲν θὰ εἰσέλθει ἐκεῖ, τὸ ἐτόνισε αὐτὸ διὰ τῆς παραβολῆς λέγοντας· «φίλε, πῶς εἰσῆλθες ἐδῶ, μὴ ἔχοντας ἔν-

---

42. Βλ. Ρωμ. 13,14. Γαλ. 3,27.

«δήσαντες αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, ἐκβάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον». Οὐχ, ὡς λαθόντος δὲ αὐτοῦ τὸν ἀλάθητον, τοῦτο οὕτως εἰρηκέναι λογίζομαι, ἀλλ' ὅτι οὔπω καιρὸς ἦν ἀποκαλύψαι τὰ τοιαῦτα μυστήρια. Μὴ βουλόμενος γὰρ ἐκφαντικώτερον τότε εἰπεῖν ὅτι, 'οὐδεὶς ἐκεῖ εἰσελεύσεται, μὴ φορῶν τὸ τῆς θεότητός μου ἱμάτιον', οὕτως τὸν λόγον ὑπέφηνε. Τοῦτο δὲ καὶ Παῦλος διδαχθεὶς παρὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ ἔλεγεν· «καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου». Τίνος χάριν; Ἐπειδὴ «οἷος ὁ χοϊκός», φησί, «τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι». Τίς οὖν ἐστιν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπουρανίου; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος τοῦ θείου Παύλου· «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως» καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Τοιγαροῦν εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, εἰκὼν δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· «ὁ ἑωρακὼς οὖν τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα», ὁ ἑωρακὼς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἑώρακε τὸν Υἱόν· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Τὸ Πνεῦμα ὁ Κύριός ἐστι»· καὶ πάλιν· «αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» κρᾶζον «ἀββᾶ, ὁ Πατήρ». Καλῶς οὖν εἶπεν ὅτι «τὸ Πνεῦμα ὁ Κύριός ἐστιν» ἐν τῷ κράζειν, «ἀββᾶ, ὁ Πατήρ», οὐχ ὡς Υἱοῦ ὄντος τοῦ Πνεύματος, ἄπαγε, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι βλεπομένου καὶ ὁρωμένου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μηδέποτε ἢ τοῦ Υἱοῦ δίχα τοῦ Πνεύματος, ἢ τοῦ Πνεύματος δίχα τοῦ Υἱοῦ, ἀποκαλυπτομένου τινί, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι τὸν Υἱὸν καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος κράζοντα αὐτὸν «ἀββᾶ, ὁ Πατήρ».

15 Εἰ τοίνυν ἀγνοεῖς ταῦτα, ἀγαπητέ, μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλῃς

---

43. Ματθ. 22,12 ἑ.
44. Α' Κορ. 15,49.
45. Α' Κορ. 15,48.

δυμα γάμου;»· ἔπειτα, «δέσατε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του, καὶ ρίξατέ τον στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο»[43]. Νομίζω ὅτι τὸ εἶπε αὐτὸ ὄχι διότι τοῦ διέφυγε, αὐτοῦ τοῦ ἀλαθήτου, ἀλλὰ διότι δὲν ἦταν καιρὸς ν' ἀποκαλύψει αὐτὰ τὰ μυστήρια. Διότι, μὴ θέλοντας τότε νὰ εἰπεῖ ἐκφραστικώτερα ὅτι, 'κανεὶς δὲν θὰ εἰσέλθει ἐκεῖ, μὴ φορώντας τὸ ἱμάτιο τῆς θεότητάς μου', διετύπωσε ἔτσι τὸν λόγο. Αὐτὸ ἀφοῦ ἐδιδάχθηκε καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τὸν Χριστὸ ποὺ ὁμίλησε μέσα του, ἔλεγε· «καὶ ὅπως ἐφορέσαμε τὴν εἰκόνα τοῦ γηΐνου, ἔτσι θὰ φορέσομε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου»[44]. Χάριν τίνος; Ἐπειδή, λέγει, «ὅπως εἶναι ὁ γήϊνος, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ οἱ γήϊνοι, καὶ ὅπως ὁ ἐπουράνιος, ἔτσι καὶ οἱ ἐπουράνιοι»[45]. Ποιός εἶναι λοιπὸν ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν θεῖο Παῦλο ποὺ λέγει, «αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ χαρακτήρας τῆς ὑποστάσεως»[46], καὶ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκόνα τοῦ Πατρός, καὶ εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶδε τὸν Υἱὸ εἶδε καὶ τὸν Πατέρα[47], καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶδε τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶδε καὶ τὸν Υἱό· διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα»[48]· καὶ πάλι, «αὐτὸ τὸ Πνεῦμα παρακαλεῖ γιὰ μᾶς μὲ ἀλαλήτους στεναγμούς», κράζοντας «ἀββᾶ, Πάτερ»[49]. Καλῶς λοιπὸν εἶπε ὅτι «τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος», ὅταν κράζει «ἀββᾶ, Πάτερ», ὄχι διότι εἶναι Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ διότι μέσα στὸ ἅγιο Πνεῦμα βλέπεται καὶ θεωρεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ποτὲ δὲν ἀποκαλύπτεται σὲ κάποιον ὁ Υἱὸς χωρὶς τὸ Πνεῦμα, ἢ τὸ Πνεῦμα χωρὶς τὸν Υἱό, ἀλλὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος κράζει αὐτὸν ὁ Υἱός, «ἀββᾶ, Πάτερ».

15 Ἐὰν λοιπὸν τὰ ἀγνοεῖς αὐτά, ἀγαπητέ, μὴ βάλεις τὸν ἑαυτό

---

46. Ἑβρ. 1,3.
47. Ἰω. 14,9.
48. Β΄ Κορ. 3,17.
49. Ρωμ. 8,26. 16.

σεαυτὸν λέγων· ''Ἐγὼ ταῦτα οὔτε οἶδα οὔτε μαθεῖν δύναμαι· οὔτε μὴν εἰς τὸ ὕψος τῆς γνώσεως ταύτης καὶ θεωρίας καὶ καθαρότητος φθάσαι καὶ ἀνελθεῖν ἰσχύσω ποτέ'. Μηδὲ πάλιν εἴπῃς· ''Ἐπειδή, ἐὰν μή τις τοιοῦτος γένηται καὶ τὸν Χριστὸν ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη ὡς Θεὸν ἐπενδύσηται καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ὅλον θεάσηται καὶ ἔνοικον ἑαυτοῦ τοῦτον κτήσηται, εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ οὐκ εἰσέρχεται, τί μοι τὸ ὄφελος κἂν ποσῶς ἀγωνίζεσθαι ἢ καὶ τῶν παρόντων ὑστερεῖσθαι τῆς ἀπολαύσεως;' Μὴ δὴ τοῦτο εἴπῃς, μὴ δὴ λογίσεσαι· ἀλλ' εἰ βούλει, ἄκουσόν μου τῆς συμβουλῆς καὶ ἀναγγελῶ σοι τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος συνεργούσης. Πίστευσον οὖν ἐν πρώτοις ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὅτι οὕτως ταῦτα πάντα ἃ εἴπομεν κατὰ τὰς θείας καὶ θεοπνεύστους Γραφὰς ἀληθῆ εἰσι καὶ οὕτως ὀφείλει γενέσθαι πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν υἱοὺς γενέσθαι Θεοῦ, καὶ ἐὰν θελήσωμεν, τὸ κωλῦον οὐδέν, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἡ πᾶσα οἰκονομία καὶ συγκατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, ἵνα διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως καὶ τῆς τηρήσεως τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν μετόχους αὐτοῦ τῆς θεότητος καὶ τῆς βασιλείας ἡμᾶς ἀπεργάσηται. Καὶ γάρ, εἰ μὴ πιστεύσεις ταῦτα οὕτως ἀληθῶς γίνεσθαι, πάντως οὐδὲ ζητήσεις· εἰ δὲ μὴ ζητήσεις, οὐδὲ λήψῃ· «ζητεῖτε», γάρ, φησί, «καὶ λήψεσθε· αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν». Πιστεύων δέ, ἀκολούθει ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ ὅσα σοι λέγουσι ποίησον, καὶ εὑρήσεις πάντα ἀνελλιπῶς καθὼς γέγραπται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείονα τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» τὰ ἀγαθὰ «ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ταῦτα, εἰ πιστεύσεις βεβαίως, ὡς εἴρηται, θεάσῃ ἀναμφιβόλως ὡς ὁ Παῦλος καὶ σύ· οὐ μόνον δέ,

---

50. Ἰω. 1,12.

σου σὲ ἀπόγνωση λέγοντας, ''Εγὼ αὐτὰ οὔτε τὰ γνωρίζω οὔτε μπορῶ νὰ τὰ μάθω· οὔτε βέβαια θὰ μπορέσω ποτὲ νὰ φθάσω καὶ ν' ἀνέλθω στὸ ὕψος αὐτῆς τῆς γνώσεως καὶ θεωρίας καὶ καθαρότητας'' οὔτε πάλι νὰ εἰπεῖς, 'ἐπειδή, ἐὰν δὲν γίνει κάποιος ἔτσι καὶ δὲν ἐπενδυθεῖ ἀπὸ ἐδῶ ἤδη τὸν Χριστὸ ὡς Θεὸ καὶ δὲν τὸν ἰδεῖ ὁλόκληρο καὶ δὲν τὸν ἀποκτήσει ὡς ἔνοικό του, δὲν εἰσέρχεται στὴν βασιλέα του, ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελός μου νὰ ἀγωνίζομαι γενικὰ καὶ νὰ στεροῦμαι τὴν ἀπόλαυση τῶν παρόντων ἀγαθῶν;'. Νὰ μὴ τὸ εἰπεῖς αὐτό, οὔτε νὰ τὸ σκέπτεσαι· ἀλλὰ ἐὰν θέλεις, ἄκουσε τὴν συμβουλή μου καὶ θὰ σοῦ ἀναγγείλω τὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας, μὲ τὴν συνέργεια τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος. Πίστευσε λοιπὸν ἐν πρώτοις ὁλόψυχα, ὅτι ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἴπαμε εἶναι ἀληθῆ κατὰ τὶς θεῖες καὶ θεόπνευστες Γραφὲς κι ἔτσι ὀφείλει νὰ γίνεται ὁ καθένας ποὺ πιστεύει στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μᾶς ἔδωσε ἐξουσία νὰ γίνομε υἱοὶ τοῦ Θεοῦ[50], κι ἂν θελήσομε ἐμπόδιο δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι γι' αὐτὸ ἔγινε ὅλη ἡ οἰκονομία καὶ συγκατάβαση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὥστε διὰ τῆς πίστεως πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν του νὰ μᾶς καταστήσει μετόχους τῆς θεότητος καὶ βασιλείας του. Πράγματι, ἐὰν δὲν πιστεύεις ὅτι αὐτὰ γίνονται ἔτσι ἀληθῶς, ὁπωσδήποτε οὔτε θὰ ζητήσεις· καὶ ἐὰν δὲν ζητήσεις, οὔτε θὰ λάβεις. Διότι, λέγει, «ζητεῖτε καὶ θὰ λάβετε· αἰτεῖτε καὶ θὰ σᾶς δοθεῖ»[51]. Μὲ πίστη λοιπὸν ἀκολούθησε τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ κάνε ὅσα σοῦ λέγουν, καὶ θὰ εὕρεις τὰ πάντα ἀνελλιπῶς ὅπως ἐγράφηκαν, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐγράφηκαν στὶς θεῖες Γραφές. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτά; «Ὅσα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν» τὰ ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα ἑτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[52]. Αὐτά, ἐὰν πιστεύσεις σταθερά, ὅπως ἐλέχθηκε, θὰ τὰ ἰδεῖς ἀναμφιβόλως

51. Ματθ. 7,7.
52. Α' Κορ. 2,9.

ἀλλὰ καὶ ἀκούσεις ἄρρητα ρήματα, προαρπαγεὶς δηλονότι εἰς τὸν παράδεισον. Ποῖον τοῦτον; Ὅπου ὁ λῃστὴς μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνεισῆλθε καὶ νῦν ἐκεῖ ἐστιν.

16 *Βούλει δὲ καὶ ἄλλως εἴπω σοι τίνα εἰσὶ τὰ ἀγαθὰ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»; Οἶδα ὅτι πάντως ἐπιποθεῖς ἀκοῦσαι, ἃ οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἰδὼν εἶπεν ἢ διηρμήνευσεν. Τί τοῦτο; Ἵνα μὴ παρὰ τῶν ἀκουόντων, ὡς οἶμαι, ἀπιστηθῇ. Εἰ τοίνυν μέλλεις καὶ σὺ ἀπιστεῖν τοῖς ρηθησομένοις, στῆθι μέχρι τούτου· συμφέρει σοι γὰρ καὶ μὴ προσβῇς τῷ τῆς διανοίας ὀφθαλμῷ ὅλως τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπειδή, εἰ τὰ λεγόμενά σοι ἀθετήσεις καὶ παρακούσεις τῶν λόγων μου, μᾶλλον δὲ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ λόγοι ἡμῶν αὐτοῦ εἰσιν, ὁ Λόγος οὗτος κρινεῖ σε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καὶ ἀκούσας ἠπίστησας. Ἀλλ' ἄκουε ἀδιστάκτως τῶν λόγων ἡμῶν, μᾶλλον δέ, ὡς εἴρηται, τῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ μάνθανε αὐτόθεν τοῦ ζητουμένου τὴν λύσιν παρὰ τῶν ταύτην ἐν σοφίᾳ διατρανούντων σοι.*

17 *Τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ λαληθέντα τῷ Παύλῳ ἄρρητα ρήματα, αὐτὰ δὴ τὰ αἰώνια, φημί, ἀγαθά, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν», οὐχ ὕψει περιέχονται, οὐ τόπῳ περιορίζονται, οὐ βάθει που κρύπτονται, οὐκ ἐν ἐσχατιᾷ γῆς ἢ θαλάσσης κατέχονται, ἀλλ' ἔμπροσθέν σου καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σού εἰσι. Ποῖα δὴ ταῦτα; Μετὰ τῶν ἀποκειμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθῶν, αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃ καθ' ἑκάστην ὁρῶμεν καὶ ἐσθίομεν καὶ πίνομεν, ταῦτα ὁμολογουμένως τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνά εἰσι· ἐκτὸς δὲ τούτων οὐδα-*

---

53. Βλ. Σοφία Σολ. 7,16.
54. Ἰω. 12,48.

κι ἐσὺ ὅπως ὁ Παῦλος· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ θ' ἀκούσεις ἀνέκφραστα λόγια, ἀφοῦ βέβαια προηγουμένως ἁρπαγεῖς στὸν παράδεισο. Ποιόν παράδεισο; Ὅπου εἰσῆλθε ὁ ληστὴς μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τώρα εὑρίσκεται ἐκεῖ.

16 Θέλεις νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ ἀλλιῶς ποιά εἶναι τὰ ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν»; Γνωρίζω ὅτι ὁπωσδήποτε ποθεῖς ν' ἀκούσεις ὅσα οὔτε αὐτὸς ποὺ τὰ εἶδε εἶπε ἢ ἑρμήνευσε. Γιατί αὐτό; Ὥστε νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἀναξιόπιστος, νομίζω, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκούουν. Ἐὰν λοιπὸν πρόκειτια καὶ σὺ νὰ ἀπιστεῖς στὰ λεγόμενα, στάσου ἕως ἐδῶ· διότι σὲ συμφέρει νὰ μὴ προχωρήσεις καθόλου πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὸν ὀφθαλμὸ τῆς διανοίας, ἐπειδή, ἐὰν ἀθετήσεις τὰ λεγόμενα σὲ σένα καὶ παρακούσεις τοὺς λόγους μου, ἢ καλύτερα τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ κι ἐμεῖς καὶ οἱ λόγοι μας δικοί του εἴμαστε[53], ὁ Λόγος αὐτὸς θὰ σὲ κρίνει κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως[54], ὅτι δηλαδή, παρ' ὅλο ποὺ ἄκουσες, ἀπίστησες. Ἀλλ' ἄκουε ἀδίστακτα τοὺς λόγους μας, ἢ καλύτερα, ὅπως εἴπαμε, τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ· καὶ μάθε ἀπὸ αὐτοὺς τὴν λύση τοῦ ζητουμένου ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σοῦ τὴν διατρανώνουν μὲ σοφία.

17 Τὰ ἀνέκφραστα λόγια ποὺ ἐλαλήθηκαν στὸν παράδεισο πρὸς τὸν Παῦλο, αὐτὰ δηλαδὴ τὰ αἰώνια ἀγαθά, «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν», δὲν περιέχονται σὲ ὕψος, οὔτε περιορίζονται σὲ τόπο, οὔτε κρύβονται κάπου σὲ βάθος, οὔτε κατέχονται σὲ βαθειὰ γῆ ἢ θάλασσα, ἀλλ' εὑρίσκονται μπροστά σου καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου[55]. Ποιά εἶναι αὐτὰ λοιπόν; Μαζὶ μὲ τὰ ἀγαθὰ ποὺ εὑρίσκονται στοὺς οὐρανούς, εἶναι τοῦτο τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα καθημερινῶς βλέπομε καὶ τρῶμε καὶ πίνομε· αὐτὰ ὁμολογουμένως εἶναι ἐκεῖνα τὰ

55. Βλ. Ρωμ. 10,6–8 Δευτ. 30,12–14.

μοῦ τῶν ρηθέντων οὐδὲ ἓν εὑρεῖν ἐξισχύσεις, κἂν πᾶσαν διαδράμης τὴν κτίσιν. Εἰ βούλει δὲ γνῶναι ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, γενοῦ τῇ ἐργασίᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν ἅγιος καὶ οὕτω μετάλαβε τῶν ἁγίων· καὶ γνώσεις τηνικαῦτα τῶν λεγομένων σοι τὴν δύναμιν ἀκριβῶς. Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τὴν περισσοτέραν πίστωσιν ἄκουσον καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Κυρίου τῶν λόγων, οὕτω λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ μαθητάς· «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ διδοὺς τῷ κόσμῳ ζωήν. Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· Κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μὴ πεινάσῃ καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. Ἐγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν· 'ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ' καὶ ἔλεγον· 'οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει οὗτος ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα;'».

Μὴ δὴ οὖν ὁμοιωθῇς τοῖς Ἰουδαίοις καὶ σύ, γογγύζων καὶ λέγων· 'Οὐχὶ ὁ ἄρτος οὗτός ἐστιν ἐν τῷ δίσκῳ καὶ ὁ οἶνος ἐν τῷ ποτηρίῳ ὃν ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ὁρῶμεν καὶ ἐσθίομεν ἅμα καὶ πίνομεν; Πῶς οὗτος λέγει ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» ταῦτά εἰσιν;' Ἀλλὰ ἄκουε τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ταῦτα εἰπόντας τί ἀνταποκριθεὶς ἔφη· «μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων. Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν· κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Οἷον· 'Τί ἀπιστεῖ-

ἀγαθά. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθηκαν πουθενὰ δὲν θὰ μπορέσεις νὰ εὕρεις οὔτε ἕνα ἄλλο, κι ἂν ἀκόμη διασχίσεις ὅλη τὴν κτίση. Ἐὰν ἐπιθυμεῖς νὰ γνωρίσεις ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι ἀληθῆ, γίνε μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἅγιος κι ἔτσι μετάλαβε τῶν ἁγίων· καὶ θὰ γνωρίσεις τότε ἀκριβῶς τὴν δύναμη αὐτῶν ποὺ σοῦ λέγονται. Ἀλλ' ὅμως γιὰ μεγαλύτερη διαπίστωση ἄκουσε τὰ λόγια καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου, ποὺ λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς μαθητές του τὰ ἑξῆς· «ἀληθινὰ σᾶς λέγω· δὲν σᾶς ἔδωσε ὁ Μωϋσῆς τὸν ἄρτο ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου σᾶς δίδει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸν ἄρτο τὸν ἀληθινό. Διότι ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δίνει στὸν κόσμο ζωή. Εἶπαν τότε πρὸς αὐτόν· Κύριε, δῶσε μας γιὰ πάντοτε τὸν ἄρτο τοῦτο. Εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται πρὸς ἐμένα δὲν θὰ πεινάσει κι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα δὲν θὰ διψάσει ποτέ»[56]. «Ἐγόγγυζαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι γι' αὐτόν, ἐπειδὴ εἶπε, 'ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ποὺ ἐκατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό', κι ἔλεγαν· δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ὁποίου γνωρίζομε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς λοιπὸν αὐτὸς λέγει ὅτι, 'ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανό'».

18 Μὴ λοιπὸν ὁμοιωθεῖς καὶ σὺ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ γογγύζεις καὶ λέγεις, 'δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἄρτος στὸν δίσκο καὶ ὁ οἶνος στὸ ποτήρι τὸν ὁποῖο ἐμεῖς καθημερινῶς βλέπομε καὶ τρώγομε συγχρόνως καὶ πίνομε; Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι «τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν» εἶναι αὐτὰ ἐδῶ;'[57]. Ἀλλὰ ἄκουσε τὸν Κύριο τί ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε πρὸς ἐκείνους ποὺ τὰ εἶπαν αὐτά· «μὴ γογγύζετε μεταξύ σας. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθει πρὸς ἐμένα, ἐὰν δὲν τὸν ἑλκύσει ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε· κι ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτη ἡμέρα»[58]. Δηλαδὴ

56. Ἰω. 6,32-35.
57. Ἰω. 6,41-42.
58. Ἰω. 6,43-44.

τε', φησί, 'καὶ ἀμφιβάλλετε περὶ τούτου· οὐδεὶς δύναται ἐπιγνῶναί μου τὴν θεότητα, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «ἐλθεῖν πρός με», ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ μου ἑλκύσῃ αὐτόν'. «Ἑλκυσμὸν» δὲ εἰπών, οὐ βίαν τινὰ ἐδήλωσεν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐκάλεσε διὰ τῆς ἀποκαλύψεως οὓς προέγνω καὶ οὓς προώρισεν, ἑλκύσας διὰ τῆς ἀγάπης, δηλονότι τοῦ ἀποκαλυφθέντος αὐτοῖς. Τοῦτο δὲ σαφέστερον καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ. «Ἔστι» γάρ, φησί, «γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις· καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Ὁ οὖν διδαχθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ δύναται πιστεῦσαι εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔρχεται πρός με, οὐχ ὡς τὸν Πατέρα θεασάμενος· μόνος γὰρ «ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ πάλιν· «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον· οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Ἐμάχοντο οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· 'πῶς δύναται οὗτος δοῦναι ἡμῖν τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν;' Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· 'ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου το αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις'».

19 *Ἤκουσας πῶς ἡ κοινωνία τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστη-*

59. Ρωμ. 8,30.
60. Ἰω. 6,45.

σὰν νὰ ἔλεγε· 'Τί ἀπιστεῖτε καὶ ἀμφιβάλλετε γι' αὐτό; κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὴν θεότητά μου (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ ὅτι θὰ ἔλθει πρὸς ἐμένα), ἐὰν ὁ Πατήρ μου δὲν τὸν ἑλκύσει'. Λέγοντας «ἕλξη» δὲν ἐννοοῦσε κάποια βία, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ἐκάλεσε αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε καὶ προόρισε[59], προσελκύοντάς τους δηλαδὴ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀποκαλυφθέντος σ' αὐτούς. Αὐτὸ τὸ διασαφηνίζει καλύτερα καὶ τὸ ἀκόλουθο· «ὑπάρχει», λέγει «γραμμένο στοὺς προφῆτες· καὶ θὰ γίνουν ὅλοι μαθητὲς τοῦ Θεοῦ»[60]. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἐδιδάχθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μπορεῖ νὰ πιστεύει στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μαθαίνοντας ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔρχεται πρὸς ἐμένα, ὄχι διότι εἶδε τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ μόνον ἐκεῖνος «ποὺ εὑρίσκεται κοντὰ στὸν Θεό, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα»[61]. Καὶ πάλι, «ἀληθινὰ σᾶς λέγω· ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα ἔχει ζωὴ αἰώνια. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα στὴν ἔρημο κι ἀπέθαναν· αὐτὸ ὅμως εἶναι ὁ ἄρτος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, γιὰ νὰ φάγει κανεὶς ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ μὴ πεθάνει. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ζωντανὸς ἄρτος ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· ἐὰν κάποιος φάγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτο, θὰ ζήσει στὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖο ἐγὼ θὰ δώσω εἶναι ἡ σάρκα μου, τὴν ὁποία ἐγὼ θὰ δώσω γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ κόσμου. Φιλονεικοῦσαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι μεταξύ τους λέγοντας· πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ μᾶς δώσει νὰ φάγομε τὴν σάρκα του; Τοὺς εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς· ἀληθινὰ σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πιεῖτε τὸ αἷμα του, δὲν θὰ ἔχετε ζωὴ μέσα σας. Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου ἔχει ζωὴ αἰώνια, κι ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω τὴν ἐσχάτη ἡμέρα· διότι ἡ σάρκα μου εἶναι ἀληθινὴ βρώση καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθινὴ πόση»[62].

19 Ἄκουσες πῶς ἡ κοινωνία τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστη-

---

61. Βλ. Ἰω. 6,46.
62. Ἰω. 6,47-55.

ρίων ζωὴ αἰώνιός ἐστι καὶ ὅτι τοὺς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ἔχοντας, ἐκείνους λέγει ἀναστῆσαι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ὁ Κύριος, οὐχ ὡς τῶν ἄλλων πάντως ἐγκαταλιμπανομένων ἐν τοῖς μνήμασιν, ἀλλ' ὡς τῶν τὴν ζωὴν ἐχόντων ἀνισταμένων ὑπὸ τῆς ζωῆς εἰς αἰωνίαν ζωήν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀνισταμένων εἰς αἰώνιον κολάσεως θάνατον. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατὴρ κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ». Ὁρᾷς τί φησι; Πῶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἑνότητα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς κοινωνίας τοιαύτην γενέσθαι διαρρήδην βοᾷ, οἵαν ἐκεῖνος ἔχει τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἑνότητα καὶ ζωήν; Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος φυσικῶς τῷ ἰδίῳ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἥνωται, οὕτω καὶ ἡμᾶς κατὰ χάριν λέγει διὰ τοῦ φαγεῖν τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ πιεῖν αὐτοῦ τὸ αἷμα ἑνωθῆναι αὐτῷ καὶ ζῆσαι ἐν αὐτῷ. Ἵνα δὲ μὴ νομίζωμεν ὅτι τὸ πᾶν τοῦ ἄρτου τοῦ ὁρωμένου ἐστί, τούτου ἕνεκεν πολλαχῶς εἴρηκεν· «ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων». Καὶ οὐκ εἶπεν 'ὁ καταβάς'· τοῦτο γὰρ τὸ ἅπαξ δηλοῖ κατελθεῖν. Ἀλλὰ τί; «Ὁ καταβαίνων», φησίν, ἀεὶ δηλονότι καὶ πάντοτε ἐπὶ τοὺς ἀξίους καταβαίνων καὶ νῦν καθ' ὥραν παραγινόμενος. Ἔτι δὲ ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ἀφιστῶν ἡμῶν τὴν διάνοιαν, μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν ἀνάγων ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀόρατον δόξαν τῆς ἐνυποστάτου αὐτοῦ θεότητος, | ἔλεγεν· «ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»· καὶ πάλιν· «ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον οὐχὶ ἐκ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν». Εἰπὼν «τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀληθινόν», ἐδήλωσεν ὅτι ψευδὴς ὁ ἀπὸ τῆς γῆς, ὠφελῶν οὐδέν.

---

63. Βλ. Ματθ. 25,46.
64. Ἰω. 6,56 ἑ.
65. Ἰω. 6,52.

ρίων εἶναι ζωὴ αἰώνια καὶ ὅτι αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴν αἰώνια ζωή, ἐκείνους λέγει ὅτι θὰ ἀναστήσει ὁ Κύριος τὴν ἐσχάτη ἡμέρα; ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁπωσδήποτε οἱ ἄλλοι θὰ ἐγκαταλειφθοῦν στὰ μνήματα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ζωὴ ἀνασταίνονται ἀπὸ τὴν ζωὴ στὴν αἰώνια ζωή, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἀνασταίνονται στὸν αἰώνιο θάνατο τῆς κολάσεως[63]. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἄκουσε τὰ ἑξῆς· «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου μένει μέσα μου κι ἐγὼ μέσα του. Ὅπως μὲ ἀπέστειλε ὁ ζῶν Πατὴρ κι ἐγὼ ζῶ γιὰ τὸν Πατέρα, ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ μὲ τρώγει θὰ ζεῖ γιὰ μένα»[64]. Βλέπεις τί λέγει; Πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ βοᾶ ἀπερίφραστα ὅτι ἡ πρὸς αὐτὸν ἑνότητά μας διὰ τῆς κοινωνίας θὰ γίνει ὅπως εἶναι ἡ ἑνότητα καὶ ἡ ζωὴ ποὺ ἔχει ἐκεῖνος πρὸς τὸν Πατέρα; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ἔχει ἑνωθεῖ φυσικῶς μὲ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα του, ἔτσι λέγει ὅτι κι ἐμεῖς διὰ τῆς βρώσεως τῆς σαρκός του καὶ τῆς πόσεως τοῦ αἵματός του θὰ ἑνωθοῦμε κατὰ χάριν μαζί του καὶ θὰ ζοῦμε μέσα του. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίζομε ὅτι τὸ πᾶν ἀνήκει στὸν ἄρτο ποὺ βλέπετε, ἐξ αἰτίας τούτου πολλὲς φορὲς εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό»[65]. Δὲν εἶπε, 'ποὺ κατέβηκε', διότι αὐτὸ σημαίνει ὅτι κατέβηκε μία φορά. Ἀλλὰ τί; «Αὐτὸς ποὺ κατεβαίνει», λέγει· κατεβαίνει δηλαδὴ πάντοτε ἐπάνω στοὺς ἀξίους καὶ φθάνει καὶ τώρα συνεχῶς[66]. Καὶ ἀκόμη, ἀποσπώντας τὴν σκέψη μας ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἢ καλύτερα ἀνάγοντάς μας δι' αὐτῶν στὴν ἀόρατη δόξα τῆς ἐνυπόστατης θεότητάς του, ἔλεγε· «ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»[67]· καὶ πάλι, «ὁ Πατήρ μου σᾶς δίδει τὸν ἄρτο ὄχι ἀπὸ τὴν γῆ, ἀλλὰ τὸν ἀληθινὸ ἄρτο ἀπὸ τὸν οὐρανό»[68]. Λέγοντας «τὸν ἀληθινὸ ἄρτο ἀπὸ τὸν οὐρανό», ἐδήλωσε ὅτι ὁ ἄρτος ἀπὸ τὴν γῆ εἶναι ψευδής, καὶ δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε[69].

---

66. Βλ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, *Εἰς Ἑξαήμερον 12*, PG 89,1068CD.
67. Ἰω. 6,48.
68. Ἰω. 6,32.
69. Ἰω. 6,53.

20 *Καὶ ἵνα τοῦτο ποιήσῃ σαφέστερον· «ὁ γὰρ ἄρτος», φησί, «τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ διδοὺς τῷ κόσμῳ ζωήν». Πάλιν «ὁ καταβαίνων» φησί, καὶ πάλιν «ζωὴν ὁ διδούς». Τί τοῦτο; Ἵνα μηδὲν σωματικὸν ὑποπτεύσῃς μήτε τι γήϊνον ἐννοήσῃς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν μικρὸν ἄρτον, τὴν ὀλίγην μερίδα θεοποιηθεῖσαν τοῖς νοεροῖς ὁρᾷς ὄμμασι καὶ γενομένην ὅλην ὁμοίαν τῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνονται ἄρτῳ, ὅς ἐστι Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄρτος καὶ πόμα ζωῆς ἀθανάτου, ὡς ἂν μή, ἐναπομένων τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τῷ ὁρωμένῳ μόνῳ ἄρτῳ διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων, ἄρτον φάγῃς οὐ τὸν οὐράνιον, ἀλλὰ τὸν ἐπίγειον μόνον, καὶ στερηθῇς τῆς ζωῆς, ὡς τὸν οὐράνιον ἄρτον πνευματικῶς μὴ φαγών, καθὼς αὐτός φησιν ὁ Χριστός· «τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν». Τίνας ἄρα οὐκ ὠφελεῖ; Τοὺς ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τοῦτόν φησι φάσκοντας καὶ οὐ Θεόν. Τοίνυν, εἰ καὶ σὺ αὐτὸς ὁ πιστὸς ἄρτου μόνου καὶ οὐ σώματος τεθεωμένου, ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον ὅλον τὸν Χριστὸν δεχόμενος, μεταλαμβάνεις, ζωὴν πῶς ἐλπίζεις λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἔχειν εὐαισθήτως ἐν ἑαυτῷ, τοῦ Κυρίου λέγοντος, «ὁ τρώγων τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνοντα ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα», καὶ πάλιν, «ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν»; Ὄντως τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀληθὴς βρῶσις καὶ πόσις· τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ μεταποιοῦν τὸν ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ Κυρίου· ὄντως τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ καθαῖρον ἡμᾶς καὶ ἀξίως ποιοῦν μεταλαμβάνειν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. Οἱ γὰρ ἀναξίως τούτου μεταλαμβάνοντες, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «κρῖμα ἑαυτοῖς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι, μὴ διακρίνοντες τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου».*

21 *Ἀλλὰ δεῦτε τοιγαροῦν ὅσοι πιστοί, ὅσοι τῶν μυστηρίων τὴν*

---

70. Ἰω. 6,33.
71. Ἰω. 6,63.

20 Καὶ γιὰ νὰ τὸ διασαφηνίσει περισσότερο, λέγει· «ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὸς ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δίνει στὸν κόσμο ζωή»[70]. Πάλι λέγει εἶναι «ἐκεῖνος ποὺ κατεβαίνει», καὶ πάλι «ἐκεῖνος ποὺ δίνει ζωή». Τί σημαίνει αὐτό; Νὰ μὴ ὑποπτευθεῖς τίποτε σωματικὸ οὔτε νὰ ἐννοήσεις κάτι γήϊνο· ἀλλὰ κι αὐτὸν τὸν μικρὸ ἄρτο, τὴν μικρὴ μερίδα, τὴν βλέπεις μὲ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς νὰ εἶναι θεοποιημένη καὶ νὰ ἔχει γίνει ὅλη ὅμοια μὲ τὸν ἄρτο ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἄρτος καὶ πόμα ἀθάνατης ζωῆς· ὥστε μὴ τυχὸν ἐναπομένοντας μὲ ὅλες τὶς αἰσθήσεις στὴν ἀπιστία καὶ στὸν ὁρατὸ μόνον ἄρτο δὲν φάγεις τὸν οὐράνιο, ἀλλὰ μόνο τὸν ἐπίγειο, καὶ στερηθεῖς τὴν ζωή, ἐπειδὴ δὲν ἔφαγες πνευματικῶς τὸν οὐράνιο ἄρτο, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «τὸ πνεῦμα εἶναι ποὺ ζωοποιεῖ, ἡ σάρκα δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε»[71]. Ποιούς ἆραγε δὲν ὠφελεῖ; Ἐκείνους ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτὸς εἶναι ἁπλὸς ἄνθρωπος καὶ ὄχι Θεός. Ἐὰν λοιπὸν καὶ σὺ ὁ ἴδιος ὁ πιστὸς μεταλαμβάνεις μόνον ἄρτο καὶ ὄχι θεωμένο σῶμα, ὡς δεχόμενος ὅλον ἐκεῖνον τὸν Χριστό, πῶς ἐλπίζεις νὰ λάβεις ζωὴ ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ἔχεις συνειδητὰ μέσα σου τὸν Κύριο ποὺ λέγει, «ὅποιος τρώγει τὸν ἄρτο ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ θὰ ζεῖ στὸν αἰῶνα»[72], καὶ πάλι, «ἡ σάρκα δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε· τὸ πνεῦμα εἶναι ποὺ ζωοποιεῖ»[73]; Πράγματι τὸ Πνεῦμα εἶναι ἡ ἀληθινὴ βρώση καὶ πόση· τὸ Πνεῦμα εἶναι ποὺ μεταποιεῖ τὸν ἄρτο σὲ σῶμα Κυρίου· πράγματι τὸ Πνεῦμα εἶναι ποὺ μᾶς καθαρίζει καὶ μᾶς κάνει νὰ μεταλαμβάνομε ἀξίως τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ τὸ μεταλαμβάνουν ἀναξίως, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «τρώγουν καὶ πίνουν κρῖμα γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους, μὴ διακρίνοντας τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου»[74].

21 Ἀλλ' ἐμπρὸς ὅλοι οἱ πιστοί, ὅσοι γνωρίζετε τὴν δύναμη

72. Ἰω. 6,58.
73. Ἰω. 6,63.
74. Α' Κορ. 11,29.

εἰρημένην καὶ λαλουμένην ἐπίστασθε δύναμιν, ὅσοι τὸν οὐράνιον ἄρτον ἐφάγετε, ὅσοι τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ αἰωνίαν τὴν ζωὴν ἐκτήσασθε, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ τῇ ἀληθινῇ εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἡμεῖς ἁρπαγῶμεν ἐν Πνεύματι, μᾶλλον δὲ εἰς αὐτὸν πνευματικῶς τῆς ἁγίας Τριάδος τὸν οὐρανόν, ἵνα πάντα τὰ ῥηθέντα καὶ τὰ διαμείναντα ἄρρητα κατιδόντες ὁμοῦ καὶ ἀκούσαντες, γευσάμενοί τε καὶ ὀσφρανθέντες καὶ ταῖς χερσὶ τῆς ψυχῆς καλῶς ψηλαφήσαντες, εὐχαριστήριον αἶνον τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ ἀναπέμψωμεν οὕτω λέγοντες· «δόξα σοι, ὁ ἐπιφανεὶς καὶ ἀποκαλυφθῆναι καὶ ὁραθῆναι καταξιώσας ἡμῖν». Εἴπωμεν δὲ καὶ πρὸς πάντας ἡμῶν κοινῶς τοὺς ἀδελφούς. 'Ὦ πατέρες, ὦ ἀδελφοί, μονάζοντες ὁμοῦ καὶ οἱ ἐν τῷ βίῳ τῷ κοσμικῷ, πλούσιοι, πένητες, δοῦλοι, ἐλεύθεροι, νέοι καὶ γέροντες, πᾶσα ἡλικία καὶ γένος ἅπαν, ἀκούσατε. Μὴ ὁ Θεὸς ψεύστης ἐστίν; Ἢ ψεύστης μὲν οὐκ ἔστιν, ἀδύνατος δέ, καὶ οὐ μὴ δυνηθῇ ποιῆσαι ἃ ἐπηγγείλατο; Μὴ βραδύνῃ τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη; Μὴ ἰσχύσει τις κρυβῆναι ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ; Μὴ ὑπενέγκαι ἰσχύσει ἄνθρωπος τὴν ἀποκάλυψιν τῆς δόξης αὐτοῦ; Οὐμενουν. Πῶς γάρ, ὅταν οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν λύωνται καὶ τὰ στοιχεῖα καυσούμενα ἀπολοῦνται, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἄνθρωπος τότε ἡμέραν εἰσόδου ὑπομενεῖ τοῦ ἀπροσίτου Θεοῦ καὶ ἀπροσίτῳ ἐνοικοῦντος φωτί, ὃς ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον ὀφθῆναι μέλλει πάσῃ σαρκί; Μέγας φόβος καὶ τρόμος ὄντως λήψεται τότε τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ σύγκρισις οὐκ ἔσται τῆς θλίψεως καὶ ὀδύνης καὶ τιμωρίας αὐτῶν'.

22 *Ἀλλ' οἱ ταῦτα πιστεύοντες καὶ ἐπιποθοῦντες σωθῆναι, τάδε λέγει, ἀκούσατε, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· «ἀποστρέψατε ἕκαστος*

---

75. Β' Πέτρ. 3,10.

τῶν μυστηρίων ποὺ ἔχει λεχθεῖ καὶ λαλεῖται, ὅσοι ἐφάγατε τὸν οὐράνιο ἄρτο, ὅσα ἀποκτήσατε τὴν ἀπὸ αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ καὶ σ' αὐτὸν καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν αἰώνια ζωή, καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴ ζωή, στὸν τρίτο ουρανό, ἂς ἁρπαγοῦμε κι ἐμεῖς ἐν Πνεύματι, ἢ καλύτερα πνευματικῶς στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὥστε, ἀφοῦ ἰδοῦμε καὶ ἀκούσομε μαζὶ ὅλα ὅσα εἰπώθηκαν καὶ παρέμειναν ἀνέκφραστα, ἀφοῦ τὰ γευθοῦμε καὶ τὰ ὀσφρανθοῦμε καὶ τὰ ψηλαφίσομε καλῶς μὲ τὰ χέρια τῆς ψυχῆς, νὰ ἀναπέμψομε εὐχαριστήριο ὕμνο στὸν φιλάνθρωπο Θεό, λέγοντας τὰ ἑξῆς· 'Δόξα σὲ σένα ποὺ ἐφανερώθηκες καὶ μᾶς ἀξίωσες ν' ἀποκαλυφθεῖς καὶ νὰ θεωρηθεῖς ἀπὸ ἐμᾶς'. Ἂς εἰποῦμε καὶ πρὸς ὅλους τοὺς κοινοὺς ἀδελφούς μας. Πατέρες, ἀδελφοί, ὅσοι μονάζετε καὶ ἐπίσης ὅσοι ζεῖτε κοσμικῶς, πλούσιοι, φτωχοί, δοῦλοι, ἐλεύθεροι, νέοι καὶ γέροντες, κάθε ἡλικία καὶ κάθε γένος, ἀκούσατε. Μήπως ὁ Θεὸς εἶναι ψεύτης; Ἢ ψεύτης βέβαια δὲν εἶναι, ἀλλ' εἶναι ἀδύναμος καὶ δὲν θὰ μπορέσει νὰ πραγματώσει ὅσα ἐπαγγέλθηκε; Μήπως ἀργοπορήσει νὰ ἐπισκεφθεῖ ὅλα τὰ ἔθνη; Μήπως θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ κρυφθεῖ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του; Μήπως θὰ μπορέσει ἄνθρωπος νὰ ὑποφέρει τὴν ἀποκάλυψη τῆς δόξας του; Ὄχι βέβαια. Διότι πῶς, ὅταν οἱ οὐρανοὶ θὰ διαλυθοῦν μὲ πάταγο καὶ τὰ στοιχεῖα θὰ καοῦν καὶ θὰ καταστραφοῦν[75], ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, θ' ἀντέξει τότε ὁ ἄνθρωπος[76] τὴν ἡμέρα τῆς εἰσόδου τοῦ ἀπροσίτου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ σὲ ἀπρόσιτο φῶς[77], καὶ ὁ ὁποῖος ἐρχόμενος στὸν κόσμο μέσα σ' αὐτὸν καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν πρόκειται νὰ ἰδωθεῖ ἀπὸ κάθε σάρκα; Πράγματι μεγάλος φόβος καὶ τρόμος θὰ καταλάβει τότε τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει σύγκριση τῆς θλίψεως, τῆς ὀδύνης καὶ τῆς τιμωρίας τους.

22 Ἀλλ' ὅσοι πιστεύετε σ' αὐτὰ καὶ ποθεῖτε νὰ σωθεῖτε, ἀκούσατε, αὐτὰ λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα· «ἐπιστρέψατε ὁ καθένας

---

76. Μαλ. 3,2.
77. Α' Τιμ. 6,16.

ὑμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς»· «μάθετε καλὸν ποιεῖν καὶ ῥύσασθε ἀδικούμενον»· «ἐκζητήσατε τὸν Κύριον καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν»· «ἐκκλίνατε ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσατε ἀγαθόν». Οἱ βασιλεῖς τὴν σωφροσύνην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν μᾶλλον ἢ τὸ διάδημα καὶ τὴν ἁλουργίδα φορεῖν ποθήσατε. Οἱ πατριάρχαι, εἰ μὴ φίλοι ἐστὲ Θεοῦ, εἰ μὴ υἱοί, εἰ μὴ θέσει θεοί, ὅμοιοι δηλονότι ὄντες τῷ φύσει Θεῷ κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἄνωθεν, τῶν θρόνων ἀπόστητε καὶ πορευθέντες πρῶτον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν νουθετήσατε· καὶ ἀπεικόνισμα γεγονότες Θεοῦ, φρικτῶς τηνικαῦτα τῶν θείων προσψαύσατε· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ὅποτε ἀποκαλυφθῇ, τότε γνώσεσθε ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν, οὐ τοὺς φίλους οὐδὲ τοὺς αὐτὸν ἀγαπήσαντας, ἀλλὰ τοὺς μὴ ὡς φῶς ἐλθόντα δεξαμένους αὐτόν. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι, ἀρχόμενοι καὶ πτωχοὶ μᾶλλον γένεσθε, ἐπειδὴ δυσκόλως πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελεύσεται· εἰ δὲ δυσκόλως ὁ πλούσιος, ὁ ἄρχων ἄρα πῶς; Οὐδαμῶς· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· «οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὁ θελων εἶναι πρῶτος ἐν ὑμῖν, ἔστω πάντων ἔσχατος καὶ πάντων δοῦλος καὶ πάντων διάκονος».

23 *Ἄρχοντα δὲ ἡ Γραφὴ τίνα ἄρα καλεῖ; Τὸν τὴν ἑαυτοῦ φησι ζητοῦντα τιμήν, τὸν διὰ τῆς ἀρχῆς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐκπληροῦντα θέλημα. Εἰ δὲ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς δι' ἡμᾶς καὶ διδοὺς ἡμῖν τύπον καὶ ὑπογραμμὸν σωτηρίας ἔλεγεν,*

---

78. Ἱερ. 25,5.
79. Ἡσ. 1,17.
80. Ψαλμ. 68,33.
81. Ψαλμ. 36,27.

σας ἀπὸ τὴν πονηρὴ ὁδό του»[78]· «μάθετε νὰ κάνετε τὸ καλὸ καὶ νὰ ἀπορρίπτετε τὴν ἀδικία»[79]· «ζητήσατε τὸν Κύριο καὶ θὰ ζήσει ἡ ψυχή σας»[80]· «ξεφύγετε ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ κάνετε τὸ ἀγαθό»[81]. Οἱ βασιλεῖς νὰ ποθήσετε νὰ φορᾶτε μᾶλλον τὴν σωφροσύνη, τὴν δικαιοσύνη, τὴν ἐλεημοσύνη, τὴν ἀλήθεια, τὴν εὐσεβῆ πίστη, παρὰ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύρα. Οἱ πατριάρχες, ἐὰν δὲν εἶσθε φίλοι τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν εἶσθε υἱοί, ἐὰν ὄχι θέσει θεοί, ὅμοιοι δηλαδὴ μὲ τὸν φύσει Θεὸ κατὰ τὴν χάρη ποὺ μᾶς ἐδόθηκε ἀπὸ ἐπάνω, ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τοὺς θρόνους καὶ πηγαίνετε νὰ νουθετήσετε τοὺς ἑαυτούς σας πρῶτα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές· καὶ ἀφοῦ γίνετε ἀπεικόνισμα τοῦ Θεοῦ, τότε νὰ ἐγγίσετε μὲ φρίκη τὰ θεῖα. Ἐὰν δὲν συμβεῖ αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἀποκαλυφθεῖ, τότε θὰ γνωρίστε ὅτι ὁ Θεός μας εἶναι πῦρ ποὺ κατακαίει[82], ὄχι τοὺς φίλους οὔτε αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγάπησαν, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν ἐδέχθηκαν ὡς φῶς ὅταν ἦλθε. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι, γίνετε μᾶλλον ἀρχόμενοι καὶ πτωχοί, ἐπειδὴ δύσκολα θὰ εἰσέλθει πλούσιος στὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν[83]· καὶ ἐὰν δύσκολα θὰ εἰσέλθει ὁ πλούσιος, πῶς θὰ εἰσέλθει ἄραγε ὁ ἄρχων; Καθόλου· διότι λέγει ὁ Κύριος στοὺς μαθητές του· «οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν θὰ κατεξουσιάσουν αὐτά· δὲν θὰ γίνει ὅμως ἔτσι καὶ σ' ἐσᾶς»[84], «ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ εἶναι πρῶτος σ' ἐσᾶς, νὰ εἶναι τελευταῖος ὅλων καὶ δοῦλος καὶ διάκονος ὅλων»[85].

23 Ἄρχοντα ἡ Γραφὴ ποιόν ἄραγε ὀνομάζει; Λέγει, ἐκεῖνον ποὺ ζητεῖ τὴν δική του τιμὴ καὶ ἐκπληρώνει διὰ τῆς ἀρχῆς τὸ δικό του θέλημα. Ἐὰν ὅμως ὁ Κύριος καὶ Θεός μας, ὅταν ἦλθε ἐπάνω στὴ γῆ γιὰ μᾶς καὶ μᾶς ἔδωσε τὸν τύπο καὶ τὸν ὑπογραμ-

82. Δευτ. 4,24.
83. Ματθ. 19,23.
84. Ματθ. 20,25 ἑ.
85. Μάρκ. 9,35.

«ἐγὼ ἦλθον οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός», τίς ἄλλος τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, μὴ ποιῶν τὸ ἐκείνου θέλημα ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἐκπληρῶν, σωθῆναί ποτε δυνηθήσεται; Ὄντως οὐδεὶς οὐδαμῶς. Καὶ τί λέγω σωθῆναι αὐτόν, ὅπου γε οὐδὲ πιστὸς εἶναι δύναται ἢ Χριστιανὸς τέλειος ὁ τοιοῦτος; Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἔλεγε· «πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι» εἰς ἐμὲ δηλονότι «δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;». Πᾶς οὖν ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ζητῶν καὶ τὸ ἐκείνου θέλημα παντὶ τρόπῳ καὶ ἐν παντὶ πράγματι σπουδάζων ποιεῖν, οὐδέποτε ἄρχειν τινὸς ἢ ὅλως ὑπερέχειν μικροῦ ἢ μεγάλου καθ' ἑαυτὸν ἐννοήσειεν, ἀλλ' ὅσῳ πλειόνων οἰκονομίαν καὶ φροντίδα ἐγχειρισθήσεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐσχατώτερον καὶ δοῦλον τῶν πολλῶν ἐκείνων λαῶν ἕξει, ἐν αἰσθήσει γενόμενον. Οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι τῇ διαθέσει γενόμενοι, ἀλλ' ὅλως αἴσθησιν τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἐσχηκότες καὶ ὄρεξιν πλούτου κτησάμενοι καὶ τρυφῆς, ὄντως ὀκνῶ εἰπεῖν ὅτι ἐθνικοί εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ οὐ Χριστιανοὶ ἀληθεῖς, κατὰ τὴν θείαν φωνὴν τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ· φησί γάρ· «ταῦτα δὲ τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ», ὑμεῖς δέ, φησί, «ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν».

24 *Ἀλλὰ γὰρ ἐπίστασθε ἄρα ποίαν λέγει ζητεῖν ἡμᾶς βασιλείαν; Τὴν ἐν τῷ ὕψει τῶν οὐρανῶν, τὴν μέλλουσαν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι ἤ, ὥς πού ποτε οὖσαν μακράν, ταύτην λέγει ζητεῖν ἡμᾶς; Οὐδαμῶς. Ὁποίαν δὲ ἄρα ζητεῖν ἐγκελεύεται; Πρόσεχε ἀκριβῶς*

86. Ἰω. 6,38.

μὸ τῆς σωτηρίας, ἔλεγε, «ἐγὼ ἦλθα ὄχι γιὰ νὰ πραγματοποιῶ τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου ποὺ μ' ἔστειλε»[86], ποιός ἄλλος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πιστεύουν σ' αὐτὸν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ σωθεῖ, ἐὰν δὲν πραγματοποιεῖ τὸ θέλημα ἐκείνου, ἀλλ' ἐκπληρώνει τὸ δικό του; Πράγματι κανείς, ποτέ. Καὶ γιατί λέγω ὅτι αὐτὸς θὰ σωθεῖ, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε πιστὸς οὔτε τέλειος Χριστιανός; Καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς λέγοντας· «πῶς μπορεῖτε ἐσεῖς νὰ πιστεύετε», σ' ἐμένα δηλαδή, «ὅταν λαμβάνετε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον τὴν δόξα καὶ δὲν ζητεῖτε τὴν δόξα ἀπὸ τὸν Θεὸ μόνο;»[87]. Κάθε ἄνθρωπος λοιπὸν ποὺ ζητεῖ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ φροντίζει μὲ κάθε τρόπο καὶ σὲ κάθε πρᾶγμα νὰ πραγματοποιεῖ τὸ θέλημα ἐκείνου, οὐδέποτε θὰ διανοοῦνταν νὰ ἐξουσιάσει κάποιον ἢ νὰ ὑπερέχει αὐτὸς μικροῦ ἢ μεγάλου, ἀλλ' ὅσο περισσοτέρων ἀνθρώπων ἀναλάβει τὴν διοίκηση καὶ τὴν φροντίδα, τόσο περισσότερο θὰ ἔχει τὸν ἑαυτό του ἐσχατώτερο καὶ δοῦλο τῶν πολλῶν ἐκείνων λαῶν, ἀφοῦ ἔλθει σὲ αἴσθηση. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ δὲν ἔγιναν τέτοιοι μὲ ὅλη τὴ διάθεσή τους, ἀλλ' εἶχαν τελείως τὴν αἴσθηση τῆς ἀνθρώπινης δόξας καὶ ἀπέκτησαν τὴν ὄρεξη τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀπολαύσεως, ἀλήθεια διστάζω νὰ εἰπῶ, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐθνικοί, κι ὄχι ἀληθινοὶ Χριστιανοί, σύμφωνα μὲ τὴν θεία φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ. Διότι αὐτὸς λέγει, «αὐτὰ τὰ ζητοῦν τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου», ἐσεῖς ὅμως, λέγει, «ζητεῖτε πρῶτα τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνη του, κι ὅλα αὐτὰ θὰ προστεθοῦν σ' ἐσᾶς»[88].

24 Ἀλλὰ γνωρίζετε ἄραγε, ποιά βασιλεία λέγει νὰ ζητοῦμε; Ἐκείνη ποὺ εὑρίσκεται στὸ ὕψος τῶν οὐρανῶν, ἐκείνη ποὺ πρόκειται νὰ πραγματωθεῖ μετὰ τὴν ἀνάσταση ἢ μᾶς λέγει νὰ ζητοῦμε ἐκείνη ποὺ φαίνεται σὰν νὰ εὑρίσκεται αὐτὴ μακριά;;

---

87. Ἰω. 5,44.
88. Ματθ. 6,32 ἑ.

ὁποία τίς ἐστιν ἡ ζητεῖσθαι ὀφείλουσα παρ' ἡμῶν βασιλεία. Ὁ Θεός, κτίστης ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, ἀεὶ πάντων ἐπουρανίων βασιλεύει καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· ἀλλὰ καὶ τῶν μήπω γεγονότων ὡς ἤδη γεγονότων ἐν αὐτῷ αὐτὸς βασιλεύει, ὅτι δι' αὐτοῦ γενήσονται καὶ εἴ τι δ' ἂν μετὰ ταῦτα γενήσεσθαι μέλλει, βασιλεύει δὲ οὐχ ἥκιστα καὶ ἐφ' ἕνα ἕκαστον ἡμῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ γνώσει καὶ ἀληθείᾳ. Ταύτην τοιγαροῦν λέγει ζητεῖν τὴν βασιλείαν ἡμᾶς, ἵνα καθὼς «ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη», ὡς γέγραπται, βασιλεύσῃ καὶ ἐφ' ἡμῖν, ἐπειδὴ ἐξ ἐθνῶν ἐσμεν. Βασιλεύσει δὲ πῶς; ὡς ἐπὶ ὀχήματός τινος ἐφ' ἡμᾶς ἐποχούμενος καὶ ὡς ἡνίας τὰ θελήματα κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ὃς καὶ ἄξει ἐν οἷς ἂν βούληται ἡμᾶς εὐηνίους εὑρὼν καὶ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα οἷα δὴ ἵπποις χρήσεται ἡμῶν τοῖς θελήμασιν, ὑπείκουσι προθύμως ταῖς αὐτοῦ νομοθεσίαις καὶ ἐντολαῖς. Οὕτω δὴ βασιλεύει Θεὸς ἐν οἷς οὐδέποτε ἐβασίλευσε, καθαιρομένοις διὰ δακρύων καὶ μετανοίας καὶ τελειουμένοις διὰ σοφίας καὶ γνώσεως τῆς τοῦ Πνεύματος. Οὕτω καὶ Χερουβὶμ οἱ ἄνθρωποι γίνονται, τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἐπὶ τοῦ νώτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἐπιφερόμενοι. Τίς οὖν ἐπὶ τοσοῦτον ἄφρων καὶ ἀναίσθητος, ὃς πρὸ τοῦ τὴν δόξαν ταύτην καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν ἀρχῆς ἢ δόξης ἢ πλούτου ἐπιθυμήσει; Μᾶλλον δὲ τίς οὕτως ἀπονενοημένος καὶ ἄθλιος, ὃς μείζονα τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας καὶ δόξης ἄλλην εἶναι δόξαν ἢ βασιλείαν ἢ πλοῦτον ἢ τιμὴν ἢ ἀρχὴν ἢ τρυφήν, ἤ τι τῶν λεγομένων ἄλλο καὶ νομιζομένων καλῶν ἐπὶ γῆς ἢ ἐν οὐρανῷ, ὑποπτεύσει, ἵνα καὶ ἐκεῖνα ἀντὶ ταύτης ἐκλέξηται; Ὄντως οὐκ ἔστι ταύτης ἕτερον οὐδὲν ἐφετώτερον τοῖς γε νοῦν ἔχουσι.

25 *Τοίνυν καὶ περιϊόντι τῷ Χριστῷ καὶ βασιλεῦσαι ζητοῦντι ἐπὶ*

Καθόλου. Ποιά λοιπὸν μᾶς προτρέπει νὰ ζητοῦμε; Πρόσεχε ἀκριβῶς ποιά εἶναι ἡ βασιλεία ποὺ ὀφείλομε νὰ ζητοῦμε. Ὁ Θεός, ὄντας κτίστης καὶ δημιουργός τῶν πάντων, βασιλεύει πάντοτε σ' ὅλα τὰ ἐπουράνια καὶ ἐπίγεια καὶ καταχθόνια· ἀλλὰ βασιλεύει καὶ σ' αὐτὰ ποὺ δὲν ἔγιναν σὰν νὰ ἔγιναν ἤδη σ' αὐτόν, διότι δι' αὐτοῦ θὰ γίνουν ὅσα πρόκειται νὰ γίνουν ἔπειτα, καὶ βασιλεύει ἐξ ἴσου καὶ ἐπάνω στὸν καθένα μας μὲ δικαιοσύνη καὶ γνώση καὶ ἀλήθεια. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν βασιλεία μᾶς λέγει νὰ ζητοῦμε, ὥστε, ὅπως «ἐβασίλευσε ὁ Θεὸς ἐπάνω στὰ ἔθνη»[89], καθὼς ἔχει γραφεῖ, θὰ βασιλεύσει καὶ σ' ἐμᾶς, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ ἔθνη εἴμαστε. Καὶ πῶς θὰ βασιλεύσει; Ἐρχόμενος ἐπάνω σ' ἐμᾶς σὰν σὲ ὄχημα καὶ κρατῶντας στὸ χέρι του τὰ θελήματα τῶν ψυχῶν μας σὰν χαλινάρια. Αὐτὸς θὰ μᾶς ὁδηγήσει σὲ ὅποια μέρη θέλει, διότι μᾶς εὑρῆκε ἡμερωμένους καὶ θὰ χρησιμοποιήσει τὰ θελήματά μας κατὰ τὸ θέλημά του σὰν ἵππους, ποὺ θὰ ὑπακούουν προθύμως στὶς νομοθεσίες καὶ τὶς ἐντολές του. Ἔτσι λοιπὸν θὰ βασιλεύσει ὁ Θεὸς σὲ ὅσους ποτὲ δὲν ἐβασίλευσε, ἀφοῦ καθαρισθοῦν μὲ δάκρυα καὶ μετάνοια, καὶ τελειωθοῦν μὲ σοφία καὶ γνώση τοῦ Πνεύματος. Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι γίνονται καὶ Χερουβείμ[90], ἀφοῦ φέρνουν ἐπάνω στὴν πλάτη τῶν ψυχῶν τους σ' αὐτὸν τὸν κόσμο τὸν Θεὸ τῶν ὅλων. Ποιός λοιπὸν εἶναι τόσο ἄφρων κι ἀναίσθητος, ὥστε μπροστὰ στὸ νὰ ἰδεῖ καὶ νὰ δοκιμάσει αὐτὴν τὴν δόξα, θὰ ἐπιθυμήσει νὰ δοκιμάσει ἐξουσία ἢ δόξα ἢ πλοῦτο; Ἢ μᾶλλον ποιός εἶναι τόσο ἀνόητος καὶ ἄθλιος, ὥστε νὰ ὑποπτευθεῖ ὅτι ὑπάρχει ἄλλη δόξα ἢ βασιλεία ἢ πλοῦτος ἢ τιμὴ ἢ ἀρχὴ ἢ τρυφὴ ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ νομιζόμενα καλὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἢ στὸν οὐρανὸ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν βασιλεία καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ; Γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν νοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐπιθυμητότερο ἀπ' αὐτήν.

25 Ἐπομένως κανεὶς νὰ μὴ ἀπωθήσει ἀφρόνως τὸν Χριστό,

---

89. Ψαλμ. 46,9.
90. Α' Βασ. 4,4 ἑ.

πάντας ἡμᾶς, μηδεὶς ἀφρόνως αὐτὸν ἀπώσηται· μηδείς, ἀξιῶ, τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ἀσπαστοῦ δώρου ἀποστερήσειεν ἑαυτόν· μηδεὶς τῆς ἀληθινῆς δόξης ἔκπτωτον ἑαυτὸν ἀπεργάσηται· μηδεὶς διὰ πρόσκαιρον πλοῦτον τὸν πλουτοδότην Θεὸν καὶ ποιητὴν τοῦ παντὸς καταλείψῃ· μηδεὶς διὰ γονέων καὶ φίλων καὶ συγγενῶν προσπάθειαν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων ἀρνήσηται· μηδεὶς δι' ἐπιθυμίαν σαρκὸς τοῦ γλυκασμοῦ τῆς ὄντως ζωῆς ἀποστερηθήσεται· μηδεὶς διὰ δόξαν εὐμάραντον τῆς αἰωνίου δόξης καὶ ἀτελευτήτου ἀλλότριος γένηται. Ἀλλὰ δεῦτε πάντες, εἰ οἷόν τε, συναχθέντες ἐπὶ τὸ αὐτό, τὸν ὑπεράνω πάσης ὄντα ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου ἐλθεῖν ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ ἡμῶν βασιλεῦσαι ποθήσωμεν καὶ ζητήσωμεν, ὡς ἂν ἕκαστος ἡμῶν, ὅλον αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ λαβών, ἀχώριστον ἕξει ἐν ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτί, λάμποντα τῷ ἀπροσίτῳ φωτί, ὃ κατεσθίειν μέλλει τότε τοὺς ὑπεναντίους, ὅτε διὰ τοὺς ἀπιστοῦντας ἐλεύσεται, τοὺς νυνὶ μὴ δεχομένους αὐτὸν μηδὲ θέλοντας αὐτὸν βασιλεύειν ἐπ' αὐτούς· ἐν οἰκίᾳ τε συνεισερχόμενον ὡσαύτως ἕξει αὐτὸν καὶ ἐπὶ κλίνης συνανακείμενον καὶ τῷ ἀστέκτῳ φωτὶ περιπλεκόμενόν τε ὁμοῦ καὶ ἀρρήτως κατασπαζόμενον, νόσους παραμυθούμενον, λύπας καὶ θλίψεις διώκοντα, δαίμονας ἀπελαύνοντα, χαρὰν καὶ δάκρυα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον γλυκύτερα καθ' ὥραν παρέχοντα, πάθη ψυχῆς καὶ σώματος ἐξιώμενον, θάνατον ἀφανίζοντα, ζωὴν ἀνεκφράστως βλυστάνοντα καὶ μετὰ τὴν ἐκδημίαν τὴν ἐκ τοῦ σώματος εἰς οὐρανοὺς οὐρανῶν ἀναβιβάζοντα ἡμῶν ἕκαστον, καὶ ἐποχούμενον αὐτὸν ἕκαστος ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ ὤμων ἐπιφερόμενος, ἀναλαμβανόμενον ὅθεν οὐκ ἐχωρίσθη.

26 *Ταῦτα παθεῖν σε δεῖ καὶ μαθεῖν, ἀγαπητέ, ἐν αἰσθήσει πάσῃ*

91. Ψαλμ. 2,2 ἑ.
92. Ἐφ. 1,21.

ὅταν προσέρχεται καὶ ζητεῖ νὰ βασιλεύσει σ' ὅλους μας· κανείς, παρακαλῶ, νὰ μὴ στερήσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ ἀγαπητὸ δῶρο· κανεὶς νὰ μὴ καταστήσει ἑαυτὸν ἔκπτωτο τῆς ἀληθινῆς δόξας· κανεὶς νὰ μὴ ἐγκαταλείψει γιὰ πρόσκαιρο πλοῦτο τὸν πλουτοδότη καὶ ποιητὴ τοῦ παντὸς Θεόν· κανεὶς νὰ μὴ ἀρνηθεῖ τὸν Δεσπότη τῶν ἀγγέλων ἀπὸ ἀγάπη πρὸς γονεῖς, φίλους καὶ συγγενεῖς· κανεὶς ἀπὸ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς νὰ μὴ στερηθεῖ τὸν γλυκασμὸ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς· κανεὶς γιὰ δόξα πρόσκαιρη νὰ μὴ ἀποξενωθεῖ τῆς αἰώνιας καὶ ἀτελεύτητης δόξας. Ἀλλ' ἐμπρὸς ὅλοι, ἂν εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ συναχθοῦμε μαζί[91], ἂς ποθήσομε καὶ ἂς ζητήσομε νὰ ἔλθει σ' ἐμᾶς ὁ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ ἀπὸ κάθε ὄνομα εὑρισκόμενος[92] καὶ νὰ βασιλεύσει στὸν καθένα μας, ὥστε ὁ καθένας μας, ἀφοῦ τὸν πάρει ὁλόκληρο μαζί του, νὰ τὸν ἔχει ἀχώριστον ἡμέρα καὶ νύκτα λάμποντα μὲ τὸ ἀπρόσιτο φῶς[93], τὸ ὁποῖο πρόκειται νὰ καταφάγει τοὺς ἀντιθέτους τότε, ὅταν θὰ ἔλθει γιὰ τοὺς ἀπίστους, οἱ ὁποῖοι τώρα δὲν τὸν δέχονται καὶ δὲν τὸν θέλουν νὰ βασιλεύει σ' αὐτούς[94]· ἐπίσης νὰ τὸν ἔχει ἔτσι, ὥστε νὰ εἰσέρχεται μαζί του στὴν οἰκία καὶ νὰ ἐξαπλώνεται μαζί του ἐπάνω στὴν κλίνη, νὰ περιπλέκεται μὲ τὸ ἀβάστακτο φῶς μαζὶ καὶ νὰ τὸν κατασπάζεται ἀρρήτως, νὰ παρηγορεῖ νόσους, νὰ διώκει λύπες καὶ θλίψεις, ν' ἀπομακρύνει δαίμονες, νὰ παρέχει κάθε ὥρα χαρὰ καὶ δάκρυα γλυκύτερα ἀπὸ μέλι καὶ κηρήθρα[95], νὰ θεραπεύει πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ν' ἀφανίζει θάνατο, ν' ἀνεβάζει τὸν καθένα μας στοὺς οὐρανοὺς καὶ φέροντάς τον ὁ καθένας ἐπάνω στοὺς ὤμους του νὰ τὸν ἔχει ἀναλαμβανόμενο ἐκεῖ, ἀπὸ ὅπου δὲν ἐχωρίσθηκε.

26 Αὐτὰ πρέπει νὰ πάθεις καὶ νὰ μάθεις, ἀγαπητέ, μὲ κάθε

---

93. Βλ. Α' Τιμ. 6,16 ἑ.
94. Λουκᾶ 19,14–27.
95. Ψαλμ. 18,11.

ψυχῆς, ὡς ἂν ἕξεις Θεὸν νῦν μὲν συναναφέροντά σε δίχα τοῦ σώματος, ὕστερον δὲ καὶ τὸ σῶμά σου τοῦτο ἀναστήσοντα καὶ πνευματικόν σοι παρέχοντα, ὃς καὶ βασιλεύων ἔσται ἐπὶ σὲ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας, ἀεί σε βαστάζων εἰς τὸν ἀέρα καὶ ὑπὸ σοῦ ἀεὶ βασταζόμενος, ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ᾧ πρέπει πᾶσα εὐχαριστία, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ψυχικὴ διάθεση, ὥστε νὰ τὸν ἔχεις Θεό, ποὺ τώρα βέβαια σ' ἀνεβάζει μαζί του χωρὶς τὸ σῶμα, ἔπειτα ὅμως θὰ ἀναστήσει καὶ τοῦτο τὸ σῶμα σου καὶ θὰ σοῦ τὸ προσφέρει πνευματικό. Καὶ θὰ βασιλεύει σ' ἐσένα στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες, βαστάζοντάς σε πάντοτε στὸν ἀέρα[96] καὶ βασταζόμενος πάντοτε ἀπὸ σένα, ὁ ἐπὶ πάντων Θεός. Σ' αὐτὸν πρέπει κάθε εὐχαριστία, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα του καὶ τὸ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό του Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο!

96. Βλ. Α' Θεσσ. 4,17.

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ Δ'

Περὶ ἀπαθείας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ προκοπὴν χαρισμάτων καὶ δωρεῶν· καὶ τίς ἡ τελείωσις τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ἡλικίας

1 Ὥσπερ ὁ τῷ λαμπροτάτῳ ἡλίῳ ἐνατενίζειν βουλόμενος καθαροὺς ὀφείλει τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς ἔχειν, οὕτω καὶ ὁ περὶ ἀπαθείας λέγειν ἐπιχειρῶν τὰς τῆς ψυχῆς κόρας, εἴτ' οὖν αἰσθήσεις, ἀπηλλαγμένας ἔχειν πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς καὶ ἐμπαθοῦς λογισμοῦ χρεωστεῖ, ἵνα μή, ὑπὸ τῶν τοιούτων τινὸς τὸν νοῦν ὀχλούμενος, εἰς τὸ τῆς καθαρότητος αὐτῆς ὕψος καὶ εἰς τὸν ταύτης βυθὸν οὐκ ἐξισχύσει τρανῶς ἀποβλέψαι ἢ σαφῶς ἐξειπεῖν καὶ ἀξίως κατανοῆσαι τὸ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν ἐνεργειῶν καὶ χαρισμάτων αὐτῆς. Εἰ γὰρ τεθολωμένῳ τῷ νῷ καὶ ἀκαθάρτῳ τῇ καρδίᾳ τῶν αὐτῆς ἄρξεται θεωρημάτων καὶ ὑποθέσεων, μὴ δυνάμενος διατρανῶσαι τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἐλευθέρῳ τῷ λόγῳ, ἐκπεσεῖται καὶ ὧν ἴσως ἐκ μέρους ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν, οἷα δὴ ὡς ἐξουθενῶν καὶ ἀτιμάζων αὐτὴν καὶ ὡς τὴν δόξαν αὐτῆς ἀμαυρῶν· γέγραπται γάρ· «παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ».

2 Ὅσοι τοιγαροῦν ἀπάθειαν ἔχουσι, δηλονότι φιλοῦσιν αὐτὴν καὶ φιλοῦνται σφοδρῶς ὑπ' αὐτῆς· καὶ τὰ περὶ αὐτῆς ἀκορέστως διαλεγόμενοι, ἀπαθέστεροι ἔτι παρ' αὐτῆς γίνονται, τῷ περὶ αὐτὴν ἐκκαιόμενοι πόθῳ. Ὅσοι δὲ προσδέδενται μικρᾷ ἔτι καὶ τῇ τυχούσῃ ἐπιθυμίᾳ τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, ἢ πάθει τινὶ σωματικῷ τε ἢ ψυχικῷ, μακράν εἰσι καὶ ἀπέχουσι τοῦ λιμέ-

1. Ματθ. 25,29.

ΛΟΓΟΣ Δ'

Περὶ ἀπαθείας καὶ περὶ χαρισμάτων καὶ δωρεῶν κατὰ προκοπὴ σ' αὐτήν· καὶ ποιά ἡ τελείωση τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ἡλικίας.

1 Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἀτενίζει στὸν λαμπρότατο ἥλιο ὀφείλει νὰ ἔχει τὶς κόρες τῆς ψυχῆς καὶ κατ' ἐπέκταση τὶς αἰσθήσεις ἀπαλλαγμένες ἀπὸ κάθε πονηρὴ ἐπιθυμία καὶ ἐμπαθὴ λογισμό, ὥστε μὴ τυχόν, ἐνοχλώντας τὸν νοῦ μὲ κάποιο ἀπὸ αὐτά, δὲν κατορθώσει νὰ εἰσχωρήσει πολὺ στὸ ὕψος τῆς καθαρότητας αὐτῆς καὶ στὸ βυθό της, οὔτε νὰ ἀναφέρει σαφῶς καὶ νὰ κατανοήσει ἐπάξια τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐνεργειῶν καὶ χαρισμάτων της. Διότι, ἐὰν ἀρχίσει τὰ θεωρήματα καὶ τὶς ὑποθέσεις αὐτῆς μὲ θολωμένο τὸ νοῦ καὶ ἀκάθαρτη τὴν καρδιά, ἀδυνατώντας νὰ διασαφηνίσει τὶς ἐνέργειές της ἐλεύθερα μὲ τὸ λόγο, θὰ στερηθεῖ καὶ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἴσως ἔλαβε ἐν μέρει ἀπὸ αὐτήν, καθ' ὅσον τὴν ἐξουθενώνει καὶ τὴν ἀτιμάζει καὶ τῆς ἀμαυρώνει τὴν δόξα της· διότι ἔχει γραφεῖ, «στὸν καθένα ποὺ ἔχει, θὰ δοθεῖ μὲ περίσσεια, ἀπὸ ἐκεῖνον ὅμως ποὺ δὲν ἔχει, καὶ ὅ,τι νομίζει ὅτι ἔχει θὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ αὐτόν»[1].

2 Ὅσοι λοιπὸν ἔχουν ἀπάθεια, τὴν ἀγαποῦν καὶ ἀγαπιοῦνται πολὺ ἀπὸ αὐτήν, καὶ συζητώντας ἀσταμάτητα τὰ σχετικὰ μ' αὐτήν, γίνονται ἀκόμη ἀπαθέστεροι ἀπ' αὐτήν, φλογιζόμενοι ἀπὸ τὸν πόθο γι' αὐτήν. Ὅσοι ὅμως εἶναι προσδεδεμένοι ἀκόμη μὲ μικρὴ καὶ τυχαία ἐπιθυμία τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, ἢ μὲ κάποιο σωματικὸ ἢ ψυχικὸ πάθος, βρίσκονται μακριὰ καὶ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ λιμάνι της· ἔτσι, ἂν ἀρχίσουν νὰ ὁμιλοῦν

νος αὐτῆς· ὅθεν καὶ ἐὰν περὶ ἀπαθείας λέγειν ἀπάρξωνται καὶ πρὸς τὸ ὕψος αὐτῆς τὸν νοῦν ἆραι ἐπιχειρήσωσιν, ἑλκόμενοι οἷα δοῦλοι καὶ δελεαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἐν ᾧ προσδέδενται πάθους, καὶ ἧς πρῴην ἐδόκουν ἔχειν εἰρήνης ἀποστεροῦνται τῶν λογισμῶν· καὶ εἰκότως· «Ὧι γάρ τις ἥττηται», φησί, «τούτῳ καὶ δεδούλωται». Τοίνυν καὶ σκότους ἐκεῖθεν πληρούμενοι, τὴν αἰτίαν οὐ σφίσιν αὐτοῖς τῶν γινομένων ἐπιγράφονται, ἀλλὰ τῇ παντοδυνάμῳ ἀπαθείᾳ ἀσθένειαν προσάπτειν κατατολμῶσι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτοῖς, ἐπειδὴ τῆς μὲν νοερᾶς αἰσθήσεως καὶ θεωρίας καὶ τῆς παντουργοῦ ἐνεργείας αὐτῆς πεῖραν ὅλως οὐ κέκτηνται, στοχαστικῶς δὲ καὶ ἐν ἐπινοίαις ποικίλαις καὶ πολυτρόποις τὰ κατ' αὐτὴν ἀναλογιζόμενοι, ἀλληνάλλως ταῦτα ὑπὸ τῆς ψευδωνύμου φυσιούμενοι γνώσεως φιλολογοῦσί τε καὶ περὶ ὧν οὐκ οἴδασι διαβεβαιοῦνται τοὺς πυθομένους. Διά τοι τοῦτο οὐδὲ τὴν ἐξ ἀπιστίας καὶ προλήψεως καὶ μακρᾶς συνηθείας καὶ ἀμελείας προσγενομένην αὐτοῖς καὶ προσοῦσαν ἀσθένειαν συνιδεῖν ἢ καθομολογῆσαί ποτε πείθονται, ἀλλὰ καὶ πάντας ἄλλους ἀνθρώπους ὁμοίους ἑαυτῶν εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν τοιούτων διαμαρτύρονται καταδουλοῦσθαι παθῶν· οὐ γὰρ συγχωροῦνται ὑπὸ τῆς οἰήσεως καὶ τοῦ φθόνου μείζονά ποτε ἑαυτῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ, προσμαρτυρῆσαί τινι.

3 *Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ἡμᾶς, τοὺς εὐτελεῖς καὶ τοῦ λέγειν ἀναξίους, περὶ τοιούτων οὕτω καθυποκρινομένους, καταψεύδεσθαι τῆς ἀληθείας καὶ διαβεβαιοῦσθαι περὶ ὧν οὐκ ἔγνωμεν πείρᾳ μᾶλλον ἢ λόγοις εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ἐνέργειαν τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι πρότερον· ἃ δὲ καταλαβεῖν ἠξιώθημεν καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν ἐλλαμφθέντων ὑπὸ τῆς μακαρίας ἀπαθείας τὸν νοῦν καὶ ἃ παρ' αὐτῆς, παραφρονοῦντες λαλοῦμεν, μυστικῶς ἀκηκόαμεν εἰς τὸ*

2. Β' Πετρ. 2,19.
3. Α' Τιμ. 6,20. Α' Κορ. 8,1.

γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ ἐπιχειρήσουν νὰ ἀνυψώσουν τὸν νοῦ πρὸς τὸ ὕψος της, ἑλκόμενοι σὰν δοῦλοι καὶ δελεαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ πάθους στὸ ὁποῖο εἶναι προσδεδεμένοι, ἀποστεροῦνται τὴν εἰρήνη τῶν λογισμῶν ποὺ ἐνόμιζαν ὅτι εἶχαν πρῶτα· καὶ εὔλογα· διότι λέγει, «ἀπὸ αὐτὸ ποὺ νικιέται κάποιος, σ' αὐτὸ καὶ ὑποδουλώνεται»[2]. Ἔτσι γεμίζοντας ἀπὸ ἐκεῖ σκοτάδι, δὲν παραδέχονται γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους τὴν αἰτία τῶν γινομένων, ἀλλὰ τολμοῦν νὰ προσάψουν ἀσθένεια στὴν παντοδύναμη ἀπάθεια. Τοῦτο βέβαια συμβαίνει σ' αὐτούς, ἐπειδὴ δὲν ἀπέκτησαν καθόλου τὴν πεῖρα τῆς νοερῆς αἰσθήσεως καὶ θεωρίας καὶ τῆς παντουργοῦ ἐνεργείας αὐτῆς· ἀναλογιζόμενοι ὅμως τὰ σχετικὰ μ' αὐτὴν στοχαστικῶς καὶ μὲ ποικίλες καὶ πολύτροπες σκέψεις, φουσκωμένοι ἀπὸ τὴν ψευδώνυμη γνώση[3], φιλολογοῦν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ γιὰ ὅσα δὲν γνωρίζουν δίνουν πληροφορίες σ' ἐκείνους ποὺ ἐρωτοῦν νὰ μάθουν. Γι' αὐτὸ βέβαια δὲν πείθονται νὰ ἀναγνωρίσουν ἢ νὰ ὁμολογήσουν ποτὲ οὔτε τὴν ἀπὸ ἀπιστία καὶ πρόληψη, τὴν ἀπὸ μακρὰ συνήθεια καὶ ἀμέλεια ἀσθένεια ποὺ προστέθηκε καὶ συνυπάρχει μαζί τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους βεβαιώνουν ὅτι εἶναι ἴδιοι μ' αὐτοὺς καὶ ὅτι ὑποδουλώθηκαν ἀπὸ τὰ ἴδια πάθη· διότι ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ὁ φθόνος δὲν τοὺς ἐπιτρέπει ποτὲ νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι κάποιος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ αὐτοὺς στὴν ἀρετὴ καὶ σωφροσύνη.

3 Ἀλλὰ ἂς μὴ γίνει ἐμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ οἱ ἀνάξιοι νὰ ὁμιλοῦμε, ὑποκρινόμενοι σὲ τέτοια πράγματα, νὰ ἐμπαίζουμε τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ διαβεβαιώνουμε[4] γιὰ πράγματα σχετικὰ μὲ τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίσαμε πρῶτα μέσα μας τὴν ἐνέργεια αὐτῶν ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν μὲ πεῖρα μᾶλλον παρὰ μὲ λόγια. Ὅσα ὅμως ἀξιωθήκαμε νὰ καταλάβουμε καὶ νὰ μάθουμε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐδέχθηκαν ἔλαμψη στὸ νοῦ καὶ ὅσα (ἀφρόνως ὁμιλοῦμε[5]) ἀκούσαμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπάθεια μυστικῶς στ' αὐτιά, σὰν

4. Α' Τιμ. 1,7.
5. Β' Κορ. 11,23.

οὓς, ὡς ἀπερριμμένοι τινὲς καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιοι, κατὰ τὴν ἄνωθεν κελεύουσαν χάριν ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύξομεν, ἵνα μὴ ὡς ὁ τὸ τάλαντον κατακρύψας δοῦλος κατακριθῶμεν. Καθάπερ οὖν ἠκούσατε λέγοντος τοῦ Δεσπότου, «πολλοὶ μὲν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ» καὶ «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν», οὕτως εἰδέναι βούλομαι πάντας ὑμᾶς, ὅτι πολλοὶ μὲν ἅγιοι, ὀλίγοι δὲ ἀπαθεῖς· καὶ πρὸς τούτοις πολλὴ πάλιν ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει διαφορά. Καὶ πρόσεχε ἀκριβῶς τῇ τῶν λεγομένων δυνάμει καὶ ἀκριβείᾳ.

4 Ἄλλο ὑπάρχει ἀπάθεια ψυχῆς καὶ ἕτερον ἀπάθεια σώματος· ἡ μὲν γὰρ καὶ τὸ σῶμα καθαγιάζει, ἡ δὲ αὐτὴ μόνη καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν τὸν κεκτημένον ὀνίνησιν. Ἄλλο ἀκινησία τῶν τοῦ σώματος μελῶν καὶ τῶν παθῶν αὐτῶν τῆς ψυχῆς καὶ ἕτερον κτῆσις ἀρετῶν· ἡ μὲν γὰρ ἐκ φύσεως πρόσεστιν, ἡ δὲ καὶ τὰς φυσικὰς ἁπάσας κινήσεις εἴωθε καταστέλλειν. Ἄλλο τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν τινος τῶν τοῦ κόσμου τερπνῶν καὶ ἡδέων καὶ ἕτερον τὸ ἐφίεσθαι τῶν αἰωνίων καὶ οὐρανίων ἀγαθῶν, ἐπειδὴ τῶν μὲν προτέρων ἄλλοι δι' ἄλλο τι καὶ πλείονες αὐτῶν κατεφρόνησαν, τῶν δὲ δευτέρων ὀλίγοι παντελῶς ἐφρόντισαν. Ἕτερον μὲν οὖν τὸ μὴ ζητεῖν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν καὶ ἕτερον τὸ τῆς δόξης ἐκκρέμασθαι τοῦ Θεοῦ καὶ ταύτην ἀενάως ἐπιζητεῖν· τὴν μὲν γὰρ καὶ ὑπὸ παθῶν ἄλλων πλεῖστοι κυριευθέντες ἀπώσαντο, τὴν δὲ ὀλίγοι λίαν κόπῳ καὶ πόνῳ πολλῷ λαβεῖν ἠξιώθησαν. Ἄλλο τὸ εὐτελεῖ ἐσθῆτι ἀρκεῖσθαι καὶ στολῆς λαμπρᾶς μὴ ἐπιθυμεῖν καὶ ἕτερον τὸ ἐνδεδῦσθαι τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ· τῆς μὲν γὰρ ὑπὸ ἑτέρων μυρίων ἐπιθυμιῶν καθελκόμενοί τινες κατεφρόνησαν, τὸ δὲ μόνοι περι-

---

6. Ματθ. 10,27.
7. Ματθ. 25,25.
8. Ματθ. 20,16.
9. Ἰω. 14,2.

παραπεταμένοι καὶ μηδαμινοί, θὰ κηρύξουμε, κατὰ τὴ χάρη ποὺ προστάσσει ἄνωθεν, ἐπάνω στὰ δώματα[6], γιὰ νὰ μὴ κατακριθοῦμε ὅπως ὁ δοῦλος ποὺ ἔκρυψε τὸ τάλαντο[7]. Ὅπως λοιπὸν ἀκούσατε τὸν Δεσπότη νὰ λέγει, «πολλοὶ βέβαια εἶναι οἱ κλητοί, λίγοι ὅμως οἱ ἐκλεκτοὶ»[8] καὶ «στὴν οἰκία τοῦ Πατρός μου ὑπάρχουν πολλὲς μονές»[9], ἔτσι θέλω νὰ γνωρίζετε ὅλοι ἐσεῖς, ὅτι ὑπάρχουν βέβαια πολλοὶ ἅγιοι, λίγοι ὅμως ἀπαθεῖς· καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει πάλι μεγάλη διαφορὰ καὶ στὰ δύο. Συγκέντρωσε λοιπὸν τὴν προσοχὴ στὴν ἔννοια καὶ τὴν ἀκρίβεια τῶν λεγομένων.

4 Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀπάθεια τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλο ἡ ἀπάθεια τοῦ σώματος· διότι ἡ πρώτη καθαγιάζει καὶ τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ ἄλλη μόνη καθ' ἑαυτὴ δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀπέκτησε[10]. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀκινησία τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλο ἡ ἀπόκτηση ἀρετῶν· διότι ἡ μία ὑπάρχει ἐκ φύσεως ἐνῶ ἡ ἄλλη συνήθως καταστέλλει καὶ ὅλες τὶς φυσικὲς κινήσεις[11]. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ μὴ ἐπιθυμεῖ κάποιος τὰ τερπνὰ καὶ εὐχάριστα τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλο νὰ ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια καὶ οὐράνια ἀγαθά, διότι τὰ προηγούμενα πολλοὶ τὰ κατεφρόνησαν ὁ καθένας γιὰ διαφορετικὸ λόγο, ἐνῶ πολλοὶ λίγοι ἐφρόντισαν γιὰ τὰ δεύτερα[12]. Ἄλλο πρᾶγμα λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ ζητεῖ κανεὶς δόξα ἀπὸ ἀνθρώπους, καὶ ἄλλο τὸ νὰ προσηλωθεῖ στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τὴν ἐπιζητεῖ αἰωνίως· διότι τὴν μία πολλοὶ τὴν ἀπέρριψαν κυριευμένοι ἀπὸ ἄλλα πάθη, ἐνῶ τὴν ἄλλη λίγοι ἀξιώθηκαν νὰ τὴν λάβουν μὲ πολὺ κόπο καὶ μόχθο[13]. Ἄλλο εἶναι τὸ νὰ ἀρκεῖται κανεὶς σὲ εὐτελῆ ἐνδυμασία καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμεῖ λαμπρὴ στολή, καὶ ἄλλο τὸ νὰ ἐνδυθεῖ τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ· διότι τὴν πρώτη μερικοὶ τὴν καταφρόνησαν παρασυρμένοι ἀπὸ ἄλλες μύριες

10. Συμεὼν Ν. Θεολόγου, *Κεφάλαια*, 1,86.
11. Συμεὼν Ν. θεολόγου, *Κεφάλαια*, 1,87.
12. *Κεφάλαια* 1,88.
13. *Κεφάλαια* 1,89.

βέβληνται οἱ τοῦ φωτὸς υἱοὶ καὶ τῆς ἡμέρας καταξιωθέντες γενέσθαι. Ἄλλο τὸ ταπεινολογεῖν καὶ ἕτερον τὸ ταπηνοφρονεῖν· καὶ ἄλλο ταπείνωσις καὶ ἕτερον τὸ τῆς ταπεινώσεως ἄνθος καὶ ἕτερον ὁ ταύτης καρπὸς καὶ τὸ τοῦ καρποῦ ταύτης κάλλος καὶ ἡ ἡδύτης αὐτοῦ καὶ ἕτερον αἱ ἐκ τούτου ἐνέργειαι. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσι· καὶ τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν τὸ πάντα νοεῖν, τὸ φρονεῖν, τὸ λογίζεσθαι, τὸ λέγειν καὶ πράττειν ὅσα πρὸς ταπείνωσιν ἡμᾶς φέρουσιν· ἡ δὲ ἁγία ταπείνωσις καὶ τὰ λοιπὰ ταύτης ἰδιώματα καὶ χαρίσματα καὶ αἱ ταύτης ἐνέργειαι δῶρόν εἰσι Θεοῦ καὶ οὐ τῶν ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἵνα μηδὲ ἐν τούτῳ τις καυχήσηται· ὧν καὶ οὐδείς ποτε τυχεῖν καταξιωθήσεται, εἰ μὴ καλῶς τὰ ὅσα ἐφ' ἑαυτόν εἰσι σπέρματα καταβάληται.

5 *Ἄλλο τὸ μὴ δάκνεσθαι μηδὲ ὀργίζεσθαι ἐν ἀτιμίαις καὶ ὕβρεσι καὶ ἐν πειρασμοῖς καὶ θλίψεσι, καὶ ἕτερον τὸ εὐδοκεῖν ἐν αὐτοῖς. Ἄλλο τὸ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν τὰ τοιαῦτα ποιούντων εἰς ἡμᾶς καὶ ἄλλο τὸ ἀφιέναι αὐτοῖς καὶ ἕτερον τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς ὡς εὐεργέτας ἀπὸ ψυχῆς καὶ ἕτερον τὸ νοερῶς ἀνατυποῦν τὰ πρόσωπα ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν καὶ ὡς γνησίους φίλους ἀπαθῶς αὐτοὺς κατασπάζεσθαι ἐν δάκρυσιν ἀγάπης εἰλικρινοῦς, ἴχνους ὅλως ἀηδίας τινὸς δηλονότι μὴ ἐμφωλεύοντος αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ. Μεῖζον δὲ τούτων ὧν εἴπομεν, ὅταν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῶν πειρασμῶν καιρῷ τὴν ἴσην κέκτηταί τις καὶ ὁμοίαν ἀναλλοιώτως διάθεσιν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς κατὰ πρόσωπον λοιδοροῦντας αὐτὸν καὶ ἐνδιαβάλλοντας καὶ πρὸς πάντας ἄλλους τοὺς ἢ κατακρίνοντας αὐτὸν ἢ ὑβρίζοντας ἢ καταδικάζοντας ἢ ἐμπτύοντας εἰς τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐν προσχήματι μὲν φιλίας ἔξωθεν διακειμένους, λαθραίως δὲ τὰ αὐτὰ τοῖς εἰρημένοις διαπραττομένους μὲν κατ' αὐτοῦ, μὴ λανθάνοντας δέ. Τούτων δὲ πάλιν ὑπέρ-*

14. *Κεφάλαια* 1,90.

ἐπιθυμίες, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ περιβλήθηκαν μόνο ὅσοι ἀξιώθηκαν νὰ γίνουν υἱοὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἡμέρας[14]. Ἄλλο εἶναι ἡ ταπεινολογία καὶ ἄλλο ἡ ταπεινοφροσύνη· ἄλλο εἶναι ἡ ταπείνωση καὶ ἄλλο τὸ ἄνθος τῆς ταπεινώσεως· ἄλλο ὁ καρπὸς αὐτῆς καὶ τὸ κάλλος τοῦ καρποῦ της καὶ ἡ γλυκύτητα αὐτοῦ καὶ ἄλλο οἱ ἐνέργειες ἀπὸ αὐτόν. Ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα ἀνήκουν σ' ἐμᾶς καὶ ἄλλα δὲν ἀνήκουν[15]· αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν σὲ μᾶς εἶναι ἡ κατανόηση τῶν πάντων, ἡ φρόνηση, ὁ λογισμός, ὁ λόγος καὶ ἡ πράξη ὅσων μᾶς ὁδηγοῦν στὴν ταπείνωση· ἡ ἁγία ὅμως ταπείνωση καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἰδιώματα καὶ χαρίσματά της, καθὼς καὶ οἱ ἐνέργειες αὐτῆς, εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἀνήκουν, ὥστε κανεὶς νὰ μὴ καυχηθεῖ οὔτε γι' αὐτό· αὐτὰ κανεὶς δὲν θὰ ἀξιωθεῖ ποτὲ νὰ τὰ ἐπιτύχει, ἐὰν δὲν καταβάλλει καλῶς ὅσα σπέρματα εἶναι στὴ διάθεσή του[16].

5 Ἄλλο τὸ νὰ μὴ θίγεται οὔτε νὰ ὀργίζεται κανεὶς γιὰ τὶς ἀτιμίες καὶ ὕβρεις, τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις, καὶ ἄλλο τὸ νὰ εὐδοκεῖ σ' αὐτά. Ἄλλο τὸ νὰ εὔχεται κανεὶς γι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς τὰ κάνουν, καὶ ἄλλο νὰ τοὺς συγχωρεῖ· ἄλλο νὰ τοὺς ἀγαπᾶ μὲ ὅλη τὴν ψυχή του ὡς εὐεργέτες, καὶ ἄλλο νὰ ἀνατυπώνει νοερὰ τὰ πρόσωπα τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀσπάζεται ἀπαθῶς ὡς γνησίους φίλους μὲ δάκρυα εἰλικρινοῦς ἀγάπης, χωρὶς βέβαια καθόλου νὰ ἐμφωλεύει στὴν ψυχή του κάποιο ἴχνος ἀηδίας. Ἀνώτερο ὅμως ὅλων αὐτῶν ποὺ εἴπαμε εἶναι, ὅταν καὶ σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ τῶν πειρασμῶν ἀποκτᾶ κάποιος κατὰ τρόπο ἀναλλοίωτο ἴση καὶ ὅμοια διάθεση πρὸς αὐτοὺς ποὺ τὸν προσβάλλουν καὶ τὸν διαβάλλουν κατὰ πρόσωπο καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους ποὺ ἢ τὸν κατακρίνουν ἢ τὸν ὑβρίζουν ἢ τὸν καταδικάζουν ἢ τὸν φτύνουν στὸ πρόσωπο· ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἐξωτερικὰ δείχνουν τὶς διαθέσεις τους μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας, κρυφὰ ὅμως διαπράττουν τὰ ἴδια μὲ τοὺς παραπάνω, ἀλλὰ δὲν ξεφεύγουν. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ πάλι ἀσυγκρίτως

15. Βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Περὶ Ὀρθοδόξου Πίστεως* Β' 26. PG 94,957D.
16. *Κεφάλαια* 1,91.

τερον ἀσυγκρίτως εἶναι ὑπείληφα τὸ ἐν λήθῃ παντελεῖ τῶν ὧνπερ ἂν πάθοι τις γίνεσθαι καὶ μήτε ἀπόντων μήτε παρόντων τῶν λυπησάντων ἢ ἄλλως ἐμπαροινησάντων μεμνῆσθαί ποτε, ἐπίσης δὲ μᾶλλον τοῖς φίλοις καὶ τούτοις προσφέρεσθαι δίχα τινὸς ἄλλου διαλογισμοῦ ἔν τε ὁμιλίαις, ἔν τε συνεστιάσεσι. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ἔργα καὶ πράξεις τῶν ἐν φωτὶ περιπατούντων ἀνδρῶν εἰσι· ὅσοι δὲ ἔξω τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἑαυτοὺς εἶναι καταμανθάνουσι, μὴ πλανάσθωσαν μηδὲ ἐξαπατάτωσαν ἑαυτούς, ἀλλὰ βεβαίως εἰδέτωσάν, ὅτι ἐν σκότει πορεύονται.

6 *Καὶ πρὸς τούτοις ἄλλο τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν καὶ ἕτερον τὸ ποιεῖν τὰς αὐτοῦ ἐντολάς, καθὼς γέγραπται· «φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ», καὶ πάλιν· «ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν». Ἄλλο ἀργία καὶ ἕτερον ἡσυχία καὶ ἄλλο σιωπή· ἔτι δὲ ἄλλο ἀναχώρησις καὶ ἡ ἐκ τόπων εἰς τόπους μετάβασις, καὶ ἕτερον ἡ ξενιτεία. Ἄλλο ἀναμαρτησία καὶ ἕτερον ἡ τῶν ἐντολῶν ἐργασία. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἕτερον τὸ ἀνθίστασθαι καὶ πολεμεῖν τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἄλλο τὸ τελείως ἡττῆσαι καὶ ὑποτάξαι καὶ θανατῶσαι αὐτούς· τὸ μὲν πρότερον ἀγωνιστῶν ἐστι καὶ ἁγίων, ἐὰν ἐν τούτῳ φθάσωσι τελειωθῆναι, τὸ δὲ δεύτερον, ἀπαθῶν καὶ τελείων, διὰ κόπων δηλονότι πολλῶν καὶ ἱδρώτων τοὺς ἑαυτῶν τροπωσαμένων ἐχθροὺς καὶ τελείαν τὴν κατ' αὐτῶν ἀραμένων νίκην καὶ τὴν ζωηφόρον τοῦ Κυρίου νέκρωσιν στολισαμένων λαμπρῶς.*

7 *Τοιγαροῦν καὶ πολλοὶ μὲν πρὸς ταῦτα ἑαυτοὺς ἄλλος δι' ἄλλο τι ἐπιδεδώκασιν, ὀλίγοι δὲ λίαν οἱ μετὰ φόβου ἐμφύτου καὶ ἀγά-*

---

17. *Κεφάλαια* 1,92.
18. Βλ. Α' Ἰω. 1,7.
19. *Κεφάλαια* 1,98.
20. *Κεφάλαια* 1,93.
21. Ψαλμ. 33,10.

ἀνώτερο ἐθεώρησα ὅτι εἶναι τὸ νὰ λησμονεῖ κανεὶς ἐντελῶς ὅσα κι ἂν πάθει καὶ νὰ μὴ θυμηθεῖ ποτὲ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐλύπησαν ἢ τὸν ἐξύβρισαν οὔτε ὅταν εἶναι ἀπόντες οὔτε ὅταν εἶναι παρόντες· νὰ συμπεριφέρεται καὶ σ' αὐτοὺς ἐξ ἴσου ὅπως στοὺς φίλους χωρὶς κάποια ἄλλη σκέψη καὶ στὶς ὁμιλίες καὶ στὶς συνεστιάσεις[17]. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅλα ἔργα καὶ πράξεις τῶν ἀνδρῶν ποὺ βαδίζουν στὸ φῶς[18]· ὅσοι ὅμως παρουσιάζονται ἔξω ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια πράγματα, ἂς μὴ πλανῶνται οὔτε νὰ ἐξαπατοῦν τοὺς ἑαυτούς τους, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουν μὲ βεβαιότητα ὅτι πορεύονται στὸ σκοτάδι[19].

6 Καὶ μαζὶ μ' αὐτά, ἄλλο εἶναι τὸ νὰ φοβᾶται κανεὶς τὸν Θεό, καὶ ἄλλο τὸ νὰ ἐκτελεῖ τὶς ἐντολές του[20], ὅπως ἔχει γραφεῖ· «φοβηθεῖτε τὸν Κύριο ὅλοι οἱ ἅγιοι αὐτοῦ»[21]· καὶ πάλι· «παράκλινε ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ κάνε τὸ ἀγαθό»[22]. Ἄλλο εἶναι ἡ ἀργία, ἄλλο ἡ ἡσυχία καὶ ἄλλο ἡ σιωπή· ἀκόμη ἄλλο εἶναι ἡ ἀναχώρηση καὶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τόπους σὲ τόπους, καὶ ἄλλο ἡ ξενιτειά[23]. Ἄλλο εἶναι ἡ ἀναμαρτησία, καὶ ἄλλο ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν[24]. Καὶ τέλος ἄλλο εἶναι τὸ νὰ ἀντιστέκεται κανεὶς καὶ νὰ πολεμᾶ τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἄλλο τὸ νὰ νικήσει τελείως, νὰ ὑποτάξει καὶ νὰ θανατώσει αὐτούς· τὸ πρῶτο εἶναι γνώρισμα ἀγωνιστῶν καὶ ἁγίων, ἐὰν προφθάσουν νὰ τελειωθοῦν σὲ τοῦτο, ἐνῶ τὸ δεύτερο εἶναι γνώρισμα ἀπαθῶν καὶ τελείων[25], οἱ ὁποῖοι βέβαια μὲ πολλοὺς κόπους καὶ ἱδρῶτες κατατρόπωσαν τοὺς ἐχθρούς τους καὶ ἐκέρδισαν ὁλοκληρωτικὴ νίκη ἐναντίον τους καὶ ἐστόλισαν τὴν ζωηφόρο νέκρωση τοῦ Κυρίου[26] λαμπρῶς.

7 Ἔτσι λοιπὸν πολλοί, ὁ καθένας γιὰ διαφορετικὸ λόγο, ἐπιδόθηκαν πρὸς αὐτά, πολλοὶ λίγοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἐπι-

---

22. Ψαλμ. 36,27.
23. *Κεφάλαια* 1,95.
24. *Κεφάλαια* 1,94.
25. *Κεφάλαια* 1,95.
26. Β' Κορ. 4,10.

πης τῆς πρὸς Θεὸν μετὰ πίστεως ἀδιστάκτου τούτοις ἐπιχειροῦντες, οἳ καὶ μόνοι, ὑπὸ τῆς χάριτος βοηθούμενοι, συντόμως κατορθοῦσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν καὶ πρὸς τὰ προειρημένα πάντα προκόπτοντες καθ' ὥραν προσεπεκτείνονται. Οἱ δ' ἄλλοι «ἀφίενται ὡς ἐν ἀβάτῳ», κατὰ τὸ εἰρημένον, «περιπλανᾶσθαι καὶ οὐχ ὁδῷ», περὶ ὧν γέγραπται· «ἐξαπέστειλα αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν· πορεύσονται ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν». «Καθὸ γὰρ οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα». Οἱ οὖν καλὸν τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ ἐπὶ πέτραν ὑπακοῆς πνευματικῶν πατέρων καταβαλόντες καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ στόματος τὰ παρ' ἐκείνων ἐντελλόμενα τῷ θεμελίῳ τούτῳ τῆς ὑποταγῆς ἀδιστάκτως ἐποικοδομοῦντες εὐθὺς κατορθοῦσι τὸ ἀπαρνήσασθαι ἑαυτούς. Τὸ γὰρ μὴ τὸ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τὸ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ θέλημα ἐκπληροῦν ἕνεκεν ἐντολῆς Θεοῦ καὶ γυμνασίας πρὸς ἀρετήν, οὐ μόνον ἀπάρνησιν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ νέκρωσιν τὴν πρὸς τὸν κόσμον ἅπαντα ἐμποιεῖ.

8 *Ἔπειτα ὡς ἐν ἐρήμῳ, μᾶλλον δὲ ἔξω τοῦ κόσμου, ἐν αἰσθήσει τελείᾳ γενόμενος ὁ τοιοῦτος, ἀρρήτῳ φόβῳ καὶ τρόμῳ κατασχεθείς, βοᾷ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὡς ὁ Ἰωνᾶς ἐκ τοῦ κήτους, ὡς ὁ Δανιὴλ ἐκ τοῦ λάκκου τῶν λεόντων, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρός, ὡς ὁ Μανασσῆς ἐκ τοῦ χαλκουργήματος. Οὗ καὶ εἰσακούων ὁ πανάγαθος Δεσπότης εὐθύς, ὁ δοὺς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, τῶν κατωδύνων στεναγμῶν τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως αὐτοῦ, ῥύεται αὐτόν, ὡς*

---

27. Ψαλμ. 106,40.
28. Ψαλμ. 80,13.
29. Ρωμ. 1,28.
30. *Κεφ.* 1,62.

χειροῦν μὲ ἔμφυτο φόβο, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἀδίστακτη πίστη· αὐτοὶ εἶναι οἱ μόνοι, οἱ ὁποῖοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τὴ χάρη, κατορθώνουν σύντομα τὴν ἐργασία τῆς ἀρετῆς, καὶ προκόπτοντας σ' ὅλα τὰ προηγούμενα, προοδεύουν ὥρα μὲ τὴν ὥρα. Οἱ ἄλλοι ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸ ρητό, «ἀφήνονται νὰ περιπλανῶνται σὰν σὲ ἄβατη γῆ καὶ ὄχι σὲ δρόμο»[27], γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει γραφεῖ· «ἐξαπέστειλα αὐτοὺς σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες τῶν καρδιῶν τους· θὰ πορευθοῦν σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις τους»[28]. «Ἐπειδὴ δὲν ἔκριναν ἄξιο λόγου νὰ γνωρίσουν ἀκριβῶς τὸν Θεό, ὁ Θεὸς τοὺς παρέδωσε σὲ ἀδόκιμο νοῦ νὰ κάμουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει»[29]. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ κατέβαλαν μὲ φόβο καὶ τρόμο καλὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας ἐπάνω στὴν πέτρα τῆς ὑπακοῆς τῶν πνευματικῶν πατέρων καὶ ἐποικοδόμησαν ἀδίστακτα, σὰν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, τὶς ἐντολὲς ἐκείνων ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς ὑποταγῆς, κατορθώνουν ἀμέσως ν' ἀπαρνηθοῦν τοὺς ἑαυτούς τους. Διότι τὸ νὰ ἐκπληρώνει κάποιος ὄχι τὸ δικό του ἀλλὰ τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα τὸ θέλημα, ἐξ αἰτίας ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀσκήσεώς του στὴν ἀρετή, κατορθώνει ὄχι μόνο τὴν ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ τὴ νέκρωση πρὸς ὅλο τὸν κόσμο[30].

8 Ἔπειτα σὰν σὲ ἔρημο, ἢ καλύτερα ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο, εὑρισκόμενος αὐτὸς σὲ τέλεια αἴσθηση, κυριευμένος ἀπὸ ἄρρητο φόβο καὶ τρόμο, βοᾶ πρὸς τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχή του, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς ἀπὸ τὸ κῆτος[31], ὅπως ὁ Δανιὴλ ἀπὸ τὸν λάκκο τῶν λεόντων[32], ὅπως τὰ τρία παιδιὰ ἀπὸ τὴν κάμινο τοῦ πυρός[33], ὅπως ὁ Μανασσῆς ἀπὸ τὸ χαλκούργημα[34]. Τοὺς ὀδυνηροὺς στεναγμοὺς τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς του εἰσακούει ἀμέσως ὁ πανάγαθος Δεσπότης, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν ψυχή του γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλούς, τὸν ἐλευθερώνει, σὰν ἀπὸ κῆτος, ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς ἀγνοίας

31. Ἰωνᾶς 2,1 ἑ.
32. Δαν. 6,18.
33. Δαν. 3,24.
34. Β' Παραλ. 33,11-12.

ἐκ κήτους μέν, ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ σκοτασμοῦ τῆς φιλίας τοῦ κόσμου πρὸς τὸ μηκέτι αὐτὸν πρὸς τὰ τοιαῦτα κἂν τῷ λογισμῷ ἐπιστρέψαι· ὡς ἐκ λάκκου δὲ τῶν λεόντων, τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἁρπαζόντων καὶ κατεσθιόντων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς· ὡς ἐκ καμίνου δὲ πυρός, ἐκ τῶν κατεχόντων πάντας ἀνθρώπους προλήψεων ἐμπαθῶν, τῶν ὡς πῦρ κατακαιόντων καὶ καταλυμαινομένων καὶ πρὸς ἀτόπους πράξεις βίᾳ ἑλκόντων ἡμᾶς καὶ τὴν φλόγα τῶν παθῶν ἐν ἡμῖν ἀναπτόντων, καταδροσίζων ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἀκατάφλεκτον ἀποτελῶν αὐτόν· ὡς ἐκ τοῦ χαλκουργήματος δέ, ἐκ τῆς γεώδους καὶ βαρείας καὶ ἐμπαθοῦς ἡμῶν ταύτης σαρκός, ἐν ᾗ οἰκοῦσα ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ δεινῶς κατεχομένη καὶ πεδουμένη καὶ βαρουμένη, πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀκίνητος ὑπάρχει παντάπασι καὶ ἀπρόθυμος. Ἐξ ἧς ἐλευθερουμένη μέν, οὐ χωριζομένη δέ, βοᾷ σὺν τῷ προφήτῃ Δαυὶδ καὶ αὐτὴ λέγουσα· «διέρρηξας τὸν σάκκον μου καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην, ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ δόξα μου». Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστεῖ μετὰ Παύλου λέγουσα· «εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου».

9 *Τούτων οὖν οὕτω Χριστοῦ χάριτι γενομένων, καὶ τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ σκοτασμοῦ τῆς φιλίας τοῦ κόσμου ρυσθείς, ἵνα τὰ αὐτὰ πάλιν εἴπω, τῶν πονηρῶν τε καὶ αἰσχρῶν ἀπαλλαγεὶς ἐπιθυμιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος, τοῦ ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας καταδουλοῦντος ἡμᾶς, ἐλευθερωθείς, τί ἔκτοτε ὁ τοιοῦτος μέλλει ποιεῖν; Ἆρά γε τῇ ἐλευθερίᾳ ταύτῃ εἰς ἄνεσιν καὶ ἀμεριμνίαν χρήσεται; Ἄπαγε· δούλων ὄντως αἱ ὑπολήψεις αὗταί εἰσι καὶ οὐκ ἐλευθέρων· ὁ γὰρ τῆς ἐλευθερίας ταύτης καταξιωθεὶς οἶ-*

---

35. *Κεφάλαια* 1,76.
36. Ψαλμ. 29,12.

καὶ τοῦ σκοτασμοῦ τῆς φιλίας τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψει πλέον αὐτὸς πρὸς αὐτὰ οὔτε κᾶν μὲ τὸν λογισμό· σὰν ἀπὸ τὸν λάκκο τῶν λεόντων τὸν ἀνασύρει ἀπὸ τὶς πονηρὲς ἐπιθυμίες ποὺ ἁρπάζουν καὶ κατατρώγουν τὶς ἀνθρώπινες ψυχές· σὰν ἀπὸ κάμινο πυρὸς τὸν ἕλκει ἀπὸ τὶς ἐμπαθεῖς προλήψεις ποὺ κατέχουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ καίουν καὶ λειώνουν σὰ φωτιά, ποὺ μᾶς τραβοῦν μὲ βία σὲ ἄτοπες πράξεις καὶ ἀνάπτουν μέσα μας τὴ φλόγα τῶν παθῶν, τὸν καταδροσίζει διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸν κάνει ἄφλεκτο· σὰν ἀπὸ χαλκούργημα τὸν ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴ γεώδη καὶ βαρειὰ καὶ ἐμπαθῆ αὐτὴ σάρκα μας, ὅπου κατοικεῖ ἡ ψυχή μας καὶ κατέχεται δεινῶς, δένεται καὶ βρύνεται, καὶ στέκεται σ' ὅλους ἀκίνητη καὶ ἀπρόθυμη πρὸς κάθε ἀρετὴ καὶ ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ[35]. Ἐλευθερωμένη ἀπὸ τὴν σάρκα, ὄχι ὅμως καὶ χωρισμένη, βοᾶ κι αὐτὴ μαζὶ μὲ τὸν προφήτη Δαυὶδ καὶ λέγει· «διέρρηξες τὸν σάκκο μου καὶ μὲ περιέζωσες μὲ εὐφροσύνη, γιὰ νὰ σὲ ψάλλει ἡ δόξα μου»[36]. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστεῖ μαζὶ μὲ τὸν Παῦλο καὶ λέγει· «εὐχαριστῶ τὸν Θεὸ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας[37], διότι ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μ' ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»[38].

9 Ἀφοῦ λοιπὸν γίνουν αὐτὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, καθαρισμένος ἀπὸ τὴν ἄγνοια καὶ τὸν σκοτασμὸ τῆς φιλίας τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ εἰπῶ πάλι τὰ ἴδια, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὶς πονηρὲς καὶ αἰσχρὲς ἐπιθυμίες καὶ ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ σώματος, ποὺ μᾶς καταδουλώνει μὲ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας, τί πρόκειται νὰ κάνει αὐτὸς ἀπὸ τότε; Ἄραγε θὰ χρησιμοποιήσει τὴν ἐλευθερία αὐτὴ γιὰ ἄνεση καὶ ἀμεριμνησία; Καθόλου. Οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς εἶναι ὄντως γνωρίσματα τῶν δούλων καὶ ὄχι τῶν ἐλευθέρων· διότι ἐκεῖνος ποὺ καταξιώθηκε νὰ ἐπιτύχει αὐ-

37. Ρωμ. 7,25.
38. Ρωμ. 8,2.

δεν ὅτι ἠλευθερώθη ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας τοῦ μηκέτι δουλεύειν αὐτὸν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ δουλεύειν τῇ δικαιοσύνῃ, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ δικαιοσύνης ἥλιος καὶ ὢν καὶ καλούμενος. Καὶ ἵνα ἐκ παραδείγματος δείξω ὑμῖν οἵαν μᾶλλον ἔκτοτε ἐπιδείκνυται πρὸς τὸν Θεὸν εὔνοιαν ὁ τοιοῦτος, ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ εἰς ἡμᾶς ἀεὶ γινομένων παραστήσω αὐτήν.

10 Καθάπερ γὰρ βασιλεύς τις, εὔσπλαγχνος ὢν καὶ φιλάνθρωπος, δοῦλον ἑαυτοῦ ὑπὸ τυράννου τινὸς ἑκουσίως αἰχμαλωτισθέντα καὶ εἰς δουλείαν ὑπαχθέντα τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ καὶ τῷ βορβόρῳ θεασάμενος αὐτὸν ἀνηλεῶς κακοπαθοῦντα καὶ ταῖς τοῦ πονηροῦ τυράννου ἐκείνου ἀκαθάρτοις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενον, αὐτὸς ἐκεῖνος ἀφικνούμενος ἀφαρπάζει καὶ ἐλεύθερον τῆς αἰσχρᾶς ἐκείνης καὶ μοχθηρᾶς ἀποδείκνυσι λειτουργίας, καὶ τοῦτον ἀναγαγὼν ἐν τοῖς βασιλείοις ἀποκαθίστησι, μηδαμῶς ἐν μηδενὶ προσονειδίσας αὐτόν· ὁ δὲ δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀπαλλαγεὶς ἀνιαρῶν, τῇ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην εὐνοίᾳ τῶν μὴ αἰχμαλωτισθέντων συνδούλων αὐτοῦ σπουδαιότερος ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ δεσπότου αὐτοῦ φανῆναι φιλοτιμεῖται, ὡς ἂν μείζονα καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ θερμοτέραν ἐπιδείξηται, διηνεκῶς μεμνημένος ὅσων ὑπ' αὐτοῦ ἐρρύσθη κακῶν· οὕτω μοι καὶ περὶ τοῦ ἀπολαύσαντος τῆς ἐπικουρίας Θεοῦ, καθάπερ εἴρηται, ὑπονόει. Καὶ καθάπερ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος εὐπροθύμως ὁρῶν καὶ μετὰ ταπεινώσεως πάσης τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐκπληροῦντα τὸν δοῦλον ἐκεῖνον, εἰ καὶ μηδὲν δεῖται τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, πλήθη ἀναρίθμητα οἰκετῶν ἔχων, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἀμέτρητον ἐπιδείξεται εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην,

39. Ρωμ. 6,6.
40. Ρωμ. 6,19.

τὴν τὴν ἐλευθερία, γνωρίζει ὅτι ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ μὴ δουλεύει πλέον στὴν ἁμαρτία[39], ἀλλὰ νὰ δουλεύει στὴν δικαιοσύνη[40], ποὺ εἶναι ὁ Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ καλεῖται ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης[41]. Καὶ γιὰ νὰ σᾶς δείξω ἀκόμη καλύτερα μὲ παράδειγμα ποιά εὔνοια δείχνει αὐτὸς ἀπὸ τότε πρὸς τὸν Θεό, θὰ παρουσιάσω αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβαίνουν πάντοτε σ' ἐμᾶς.

10 Συμβαίνει λοιπὸν ὅ,τι μὲ ἕνα βασιλέα, εὔσπλαγχνο καὶ φιλάνθρωπο. Ὅταν ἰδεῖ ἕνα δοῦλο του, ποὺ αἰχμαλωτίσθηκε ἑκουσίως ἀπὸ κάποιον τύραννο καὶ τοποθετήθηκε νὰ δουλεύει στὸν πηλό, στὴν πλινθοποιΐα[42] καὶ στὸν βόρβορο, νὰ κακοπαθαίνει ἀνελέητα καὶ νὰ ὑπηρετεῖ τὶς ἀκάθαρτες ἐπιθυμίες ἐκείνου τοῦ πονηροῦ τυράννου, πηγαίνοντας ὁ ἴδιος τὸν ἁρπάζει καὶ τὸν καθιστᾶ ἐλεύθερο ἀπὸ ἐκείνη τὴν αἰσχρὴ καὶ μοχθηρὴ ὑπηρεσία, καὶ ἀφοῦ τὸν ὁδηγήσει στὸ ἀνάκτορο τὸν ἀποκαθιστᾶ, χωρὶς νὰ τὸν κατηγορήσει καθόλου γιὰ τίποτε. Ἔτσι, ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τόσα καὶ τέτοια ἀνιαρὰ πράγματα, μὲ τὴν εὔνοια πρὸς τὸν δεσπότη του, φιλοτιμεῖται νὰ φανεῖ σπουδαιότερος στὶς ἐντολὲς τοῦ δεσπότη του ἀπὸ τοὺς συνδούλους του ποὺ δὲν αἰχμαλωτίσθηκαν, γιὰ νὰ ἐπιδείξει μεγαλύτερη καὶ θερμότερη τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτόν, ἐνθυμούμενος διαρκῶς ἀπὸ πόσα κακὰ ἀπαλλάχθηκε ὑπ' αὐτοῦ· ἔτσι λοιπὸν μοῦ φαίνεται ὅτι συμβαίνει καὶ μ' ἐκεῖνον ποὺ ἀπόλαυσε τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἐλέχθηκε. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος βλέποντας τὸν δοῦλο ἐκεῖνο νὰ ἐκπληρώνει τὰ θελήματά του προθύμως καὶ μὲ κάθε ταπείνωση, παρόλο ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς ὑπηρεσίας του, ἐφ' ὅσον ἔχει ἀναρίθμητα πλήθη ὑπηρετῶν, ὅμως ἀπὸ εὐγνωμοσύνη θὰ ἐπιδείξει ἀμέτρητη τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτόν, ἔτσι σκέψου καὶ γιὰ τὰ προαναφερό-

41. Μαλ. 3,20.
42. Ἔξ. 1,14.

οὕτω καὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις ὑπολάμβανε. Οὔτε γὰρ ὁ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Πνεύματος ἀπὸ Θεοῦ ἀπολαύσας ἐνδώσει ποτὲ τοῦ μὴ ἔτι καὶ ἔτι ἐπὶ πλεῖον ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ θερμοτέρας τῆς προθυμίας, οὔτε ὁ αἰώνιος βασιλεὺς καὶ Θεὸς ὑστερήσει αὐτὸν τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς τοῦ μὴ ἐπιδαψιλεύσασθαι ταῦτα ἐπ' αὐτῷ, καὶ τοσοῦτον ὅσῳ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν θεραπείαν ἐπιτείνοντα καθ' ἑκάστην βλέπει αὐτόν. Τῶν εὐεργεσιῶν δὲ καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, ὧν ποιεῖ εἰς τοὺς δούλους αὐτοῦ, οὐκ ἔστι μέτρον ἢ κατάληψις αὐτῶν παρ' ἡμῶν· καὶ τὰ μὲν δίδωσιν αὐτοῖς, τὰ δὲ δώσει.

11 *Ἀλλὰ γὰρ ἐξ ὧν δίδωσιν ἐνταῦθα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ φιλοικτίρμων Θεός, ὀλίγα τινὰ χρὴ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν, τὰ μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καταλαβόντα. Ἐπειδήπερ διὰ τρία ταῦτα πᾶσαν σπουδὴν καὶ μέριμναν οἱ ἄνθρωποι ἐπιδείκνυνται, φημὶ δὴ διὰ πλοῦτον, διὰ τιμήν, διὰ δόξαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἐγγινομένην ἡμῖν ἐλευθερίαν τε καὶ χαρὰν καὶ ἀπόλαυσιν, ἐν πρώτοις ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς ταῦτα τοῖς πάντα ῥίψασι καὶ τὸν σταυρὸν ἄρασι καὶ κατὰ πόδας αὐτοῦ ἀνεπιστρόφως βαδίζουσι πλουσίως χαρίζεται· ἀντὶ φθαρτοῦ γὰρ πλούτου αὐτὸς αὐτοῖς ὅλον ἑαυτὸν δίδωσιν. Οἶδας τὴν τοῦ ῥήματος δύναμιν; Ἤκουσας θαῦμα φρικτόν; Καθάπερ γὰρ οἱ ἐν τῷ κόσμῳ πλούσιοι τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἐν οἵαις ἂν βούλωνται χρείαις καὶ ἐπιθυμίαις καὶ ἀπολαύσεσιν ἀναλίσκουσιν, οὕτω καὶ ὁ καλὸς ἡμῶν Δεσπότης ἑαυτὸν δωρεῖται τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἔφεσιν καὶ ἐπιθυμίαν, ὡς βούλονται καὶ ὑπὲρ ὃ βούλονται, πληροῖ· καὶ ἐμπιπλᾷ αὐτοὺς ἀφθόνως παντὸς ἀγαθοῦ καὶ δαψιλῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐπιχορηγεῖ αὐτοῖς τὴν ἄφθαρτον τρυφὴν καὶ ἀέναον.*

12 *Καὶ πρῶτα μὲν πληροῦνται ἀρρήτου χαρᾶς, ὅτι οὐχὶ τὸν κό-*

μενα στὸ Θεό. Πράγματι, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἀπήλαυσε τὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὸν Θεὸ θὰ σταματήσει ποτὲ νὰ πραγματοποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πάλι καὶ πάλι καὶ ὅλο περισσότερο, καὶ μὲ θερμότερη προθυμία, οὔτε ὁ αἰώνιος βασιλεὺς καὶ Θεὸς θὰ τοῦ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰώνιας ζωῆς, ἀντὶ νὰ τοῦ τὰ χορηγήσει μὲ ἁπλοχεριά, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο τὸν βλέπει νὰ ἐπιτείνει καθημερινὰ τὴν ὑπηρεσία του πρὸς αὐτόν. Γιὰ τὶς εὐεργεσίες μάλιστα καὶ τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ, ποὺ πραγματοποιεῖ στοὺς δούλους του, δὲν ὑπάρχει μέτρο ἢ κατάληψη αὐτῶν ἀπὸ ἐμᾶς· τὰ πρῶτα τὰ δίνει τώρα, τὰ δεύτερα θὰ τὰ δώσει τότε.

11 Ἀλλ' ὅμως γιὰ ὅσα δίνει ἐδῶ ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν[43], πολὺ λίγα χρειάζεται νὰ εἰπῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας, ἄλλα παρμένα ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφὲς καὶ ἄλλα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα μου. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἀκριβῶς γι' αὐτὰ τὰ τρία δείχνουν κάθε φροντίδα καὶ μέριμνα, δηλαδὴ γιὰ τὸν πλοῦτο, τὴν τιμή, τὴν δόξα καὶ γιὰ τὴν ἀπὸ αὐτὰ γινόμενη σ' ἐμᾶς ἐλευθερία, χαρὰ καὶ ἀπόλαυση, ἐν πρώτοις ὁ Δεσπότης μας Θεὸς χαρίζει αὐτὰ πλουσιοπάροχα σ' αὐτοὺς ποὺ ἀπέρριψαν τὰ πάντα, ἐσήκωσαν τὸν σταυρὸ[44] καὶ βαδίζουν χωρὶς ἐπιστροφὴ τὸν δρόμο του· διότι, ἀντὶ γιὰ τὸν φθαρτὸ πλοῦτο αὐτὸς τοὺς δίνει ὁλόκληρο τὸν ἑαυτό του. Γνωρίζεις τὴν δύναμη τοῦ λόγου; Ἄκουσες θαῦμα φρικτό; Πράγματι, ὅπως οἱ πλούσιοι στὸν κόσμο ξοδεύουν τὸν πλοῦτο τους σὲ ὅποιες ἀνάγκες, ἐπιθυμίες καὶ ἀπολαύσεις θέλουν, ἔτσι καὶ ὁ καλός μας Δεσπότης προσφέρει στοὺς γνήσιους δούλους του τὸν ἑαυτό του καὶ ἱκανοποιεῖ κάθε ἔφεση καὶ ἐπιθυμία τους, ὅπως θέλουν καὶ γιὰ ὅ,τι θέλουν· τοὺς πληροῖ ἄφθονα μὲ κάθε ἀγαθὸ καὶ τοὺς τροφοδοτεῖ πλουσιοπάροχα καὶ ἀδιάλειπτα τὴν ἄφθαρτη καὶ ἀδιάκοπη τρυφή.

12 Στὴν ἀρχὴ γεμίζουν ἀπὸ ἄρρητη χαρά, διότι ἀπέκτησαν

43. Α' Κορ. 2,9. 44. Ματθ. 16,24.

σμον οὐδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τὸν Ποιητὴν τῶν ἁπάντων καὶ Κύριον καὶ Δεσπότην ἐκτήσαντο ἐν ἑαυτοῖς. Ἔπειτα ἐπενδύονται τὸ φῶς, αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ Θεόν ὅλον ὅλῳ τῷ σώματι· καὶ ὁρῶσι κεκοσμημένους ἑαυτοὺς ἀρρήτῳ δόξῃ καὶ ἀστραπτούσῃ θείᾳ στολῇ καὶ τὰς ὄψεις καλύπτουσιν ἑαυτῶν, μὴ φέροντες ὁρᾶν τὴν ἀκατανόητον καὶ ἄστεκτον τῆς στολῆς αὐτῶν λαμπηδόνα, ὡς ἐπιζητεῖν αὐτοὺς τόπον ἀποκρυβῆς, ὅπως ἐκεῖσε γένωνται καὶ τὸ πολὺ βάρος τῆς δόξης ἀπώθωνται. Εἶθ' οὕτως ὁ αὐτὸς Δεσπότης καὶ τροφὴ καὶ πόσις γίνεται αὐτοῖς ἀέναος καὶ ἀθάνατος· τοῖς μὲν ὡς φωτοειδὴς μαζὸς τῷ τοῦ νοὸς αὐτῶν στόματι ἐμβαλλόμενος καθορᾶται καὶ θηλάζειν αὐτοῖς παρέχει, ὅσοι νήπιοι ἔτι κατὰ Χριστὸν πέλουσι καὶ οὔπω στερεᾶς τροφῆς μεταλαβεῖν εἰσιν ἱκανοί, οἷς καὶ γίνεται ἅμα τροφή τε καὶ πόσις, τοσαύτην ἐμποιῶν αὐτοῖς τὴν ἡδύτητα, ὡς μὴ βούλεσθαι, μᾶλλον δὲ μηδὲ δύνασθαι, ὅλως ἀποσπασθῆναι αὐτοῦ· τοῖς δέ γε ἀπογαλακτισθεῖσι καθάπερ πατὴρ φιλότεκνος προσφέρεται παιδαγωγῶν καὶ παιδεύων αὐτούς.

13 *Ὥσπερ γὰρ ὁ φιλόστοργος πατὴρ συνεστίους μὲν ποιεῖται τοὺς ἑαυτοῦ υἱούς, ἐπὰν δὲ περὶ τὰ μαθήματα αὐτῶν ἀμελῶς ἴδῃ διατεθέντας αὐτοὺς καὶ μετεωριζομένους ἔν τισιν ἀνωφελέσι πράγμασιν, ἐξωθεῖ τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις παρακελεύεται μὴ δοῦναι αὐτοῖς τροφήν, παιδεύων αὐτοὺς μὴ καταφρονητὰς εἶναι καὶ ἀμελεῖς, οὕτω καὶ ὁ καλὸς Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς ἐν τοῖς δούλοις αὐτοῦ καὶ κατὰ φιλανθρωπίαν καὶ χάριν υἱοῖς διατίθεται· ἐπιδίδωσι γὰρ ἑαυτὸν αὐτοῖς, «ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ», καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ εἰς κόρον τρέφονται ἀενάως καὶ πρὸς ζωὴν ἀΐδιον μεθαρμόζονται τῇ μεθέξει, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καθαγιαζόμενοι. Ὅτε δὲ τῶν ἐντολῶν ἀμελήσουσι καὶ ῥαθύμως ἢ καταφρονητι-*

---

45. Βλ. Α' Ἰω. 2,15.
46. Γαλ. 3,27.

μέσα τους τὸν Ποιητὴ τῶν πάντων, τὸν Κύριο καὶ Δεσπότη, καὶ ὄχι τὸν κόσμο οὔτε τὰ ἐγκόσμια[45]. Κατόπιν ἐπενδύονται τὸ φῶς[46], τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ Θεό, ὅλον σ' ὅλο τὸ σῶμα· καὶ βλέπουν τοὺς ἑαυτούς τους στολισμένους μὲ ἄρρητη δόξα καὶ ἀπαστράπτουσα θεία στολὴ καὶ καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους, μὴ μπορώντας νὰ ἰδοῦν τὴν ἀκατανόητη καὶ ἀνυπόφορη λαμπρότητα τῆς στολῆς τους, σὰν νὰ ἐπιζητοῦν τόπο ἀποκρυβῆς, γιὰ νὰ φθάσουν ἐκεῖ καὶ νὰ ἀπωθήσουν τὸ πολὺ βάρος τῆς δόξας[47]. Ἔτσι λοιπὸν ὁ ἴδιος Δεσπότης γίνεται ἀδιάκοπη καὶ ἀθάνατη τροφὴ καὶ πόση γι' αὐτούς. Σ' ἄλλους παρουσιάζεται σὰν φωτοειδὴς μαστὸς μέσα στὸ στόμα τοῦ νοῦ τους καὶ τοὺς παρέχει θηλασμό, ὅσοι ἀκόμη τυχαίνει νὰ εἶναι νήπιοι κατὰ Χριστόν[48] καὶ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ μεταλάβουν στερεὰ τροφή· σ' αὐτοὺς λοιπὸν γίνεται συγχρόνως τροφὴ καὶ πόση, καὶ τόση γλυκύτητα τοὺς προσφέρει, ὥστε νὰ μὴν θέλουν, ἢ καλύτερα νὰ μὴ μποροῦν ν' ἀποσπασθοῦν τελείως ἀπὸ αὐτόν. Σ' ἄλλους πάλι ποὺ ἔχουν ἀπογαλακτισθεῖ προσφέρεται σὰν φιλότεκνος πατέρας, παιδαγωγώντας καὶ ἐκπαιδεύοντάς τους.

13 Συμβαίνει ὅ,τι καὶ μ' ἕναν φιλόστοργο πατέρα, ὁ ὁποῖος συντρώγει βέβαια μὲ τοὺς υἱούς του, ὅταν ὅμως ἰδεῖ νὰ ἀμελοῦν γιὰ τὰ μαθήματά τους καὶ νὰ ἀεροβατοῦν σὲ ἀνώφελα πράγματα, τοὺς διώχνει ἀπὸ τὸ τραπέζι του καὶ προστάζει στοὺς δούλους του νὰ μὴ τοὺς δώσουν τροφή, μαθαίνοντάς τους νὰ μὴ εἶναι καταφρονητὲς καὶ ἀμελεῖς. Τέτοιες λοιπὸν διαθέσεις δειχνει καὶ ὁ καλός μας Δεσπότης καὶ Θεὸς στοὺς δούλους καὶ κατὰ φιλανθρωπία καὶ χάρη υἱούς του. Προσφέρει τὸν ἑαυτό του σ' αὐτούς, «ὁ ἄρτος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δίδει ζωὴ στὸν κόσμο»[49], καὶ τρέφονται αἰωνίως χορταστικὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ προσαρμόζονται μὲ τὴν μέθεξη πρὸς ζωὴ αἰώνια, καθαγιάζοντας ψυχὴ καὶ σῶμα. Ὅταν ὅμως

47. Β' Κορ. 4,17.
48. Α' Κορ. 3,1 ἑ.
49. Ἰω. 6,33.

κῶς διατεθῆναι τῷ αὐτεξουσίῳ θελήσουσι καὶ πρός τι τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων ἀσχοληθῶσιν, ἀποκλίνατες εἰς ἀνωφελῆ καὶ τὰ μὴ προσήκοντα τῇ θεοσεβείᾳ, τότε ἀποστερεῖ αὐτοὺς ἑαυτὸν ὁ τροφεὺς τοῦ παντός. Ἀλλὰ γὰρ εἰς συναίσθησιν ἐλθόντες τοῦ ἀγαθοῦ οὗ ἐστερήθησαν, ἐπιστρέψαντες αὖθις καὶ συνήθως τοῦτον ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, κόπτονται, κλαίουσι καὶ ἑαυτοὺς ἀποδύρονται, πᾶσάν τε κακοπάθειαν ἑαυτοῖς ἐπιφέρουσι καὶ πᾶσαν θλῖψιν καὶ πάντα πειρασμὸν καὶ ἀτιμίαν ἐπιποθοῦσιν, ὅπως ἴδοι ὁ φιλάνθρωπος τούτων πατὴρ τὰς θλίψεις αὐτῶν καὶ τὴν ἐθελούσιον κάκωσιν καὶ ἐλεήσας αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ καὶ αὖθις αὐτοῖς ἑαυτὸν ἐπιδῷ, ὃ καὶ γίνεται. Καὶ εἰς τὴν προτέραν οἰκειότητα καὶ δόξαν καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν τὴν τρυφὴν «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» μετὰ πλείονος τῆς παρρησιάς ἀποκαθίστανται, εὐλαβούμενοι πλέον ἢ πρότερον τὸν ἑαυτῶν πατέρα καὶ τρέμοντες ὡς δεσπότην, ὅπως μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐξ ἀπροσεξίας καὶ αὖθις περιπαρῶσι κακοῖς καὶ τοῦ παναγάθου ἀπορριφῶσι πατρός.

14 *Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἐμπόνως μετανοοῦντες ποιοῦσιν ἅμα καὶ πράττουσι καὶ τῶν εἰρημένων ἐπιτυγχάνουσιν ἀγαθῶν. Ὅσοι δὲ πρὸς τοὺς πόνους καὶ πρὸς τὰς θλίψεις καὶ στενοχωρίας τῆς μετανοίας ἀπαγορεύσουσι, πρὸς ῥᾳθυμίαν δὲ καὶ ἀνέσεις ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσιν, ὡς ἀνάξιοι καὶ νόθοι υἱοί, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ὡς καταφρονηταί, καὶ τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς ὑπὲρ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν Θεὸν αὐτῶν προτιμήσαντες, οὐκέτι τῆς τρυφῆς ταύτης οὔτε μὴν τοῦ ἐνδύματος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καταξιοῦνται, ἀλλὰ καὶ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ ἑαυτοὺς ἐνδίκως ἀποστεροῦσι καὶ κυσὶν ὁμοιοῦνται ἀδεσπότοις. Καθάπερ γὰρ οἱ ἀδέσποτοι κύνες ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ῥύμαις τῆς*

---

50. Α' Κορ. 2,9.

παραμελήσουν τὶς ἐντολὲς καὶ θελήσουν νὰ διατεθοῦν ἀπέναντι στὸ αὐτεξούσιο μὲ ραθυμία καὶ καταφρόνηση καὶ ἀσχοληθοῦν μὲ κάτι ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀποκλίνοντας σὲ ἀνώφελα καὶ ἀνάρμοστα στὴ θεοσέβεια πράγματα, τότε, ὁ τροφὸς τοῦ παντὸς τοὺς ἀποστερεῖ τὸν ἑαυτό του. Ἀλλ' ὅμως ὅταν ἔλθουν σὲ συναίσθηση τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὁποίου ἐστερήθηκαν, ἐπιστρέφουν ἀμέσως καὶ ἀφοῦ κατὰ συνήθεια τὸν ζητήσουν καὶ δὲν τὸν εὕρουν, κτυποῦνται, κλαίουν καὶ ὀδύρονται, προκαλώντας στοὺς ἑαυτούς τους κάθε κακοπάθεια καὶ θλίψη, καὶ ἐπιποθώντας κάθε πειρασμὸ καὶ ἀτιμία, γιὰ νὰ ἰδεῖ ὁ φιλάνθρωπος Πατέρας τους τὶς θλίψεις καὶ τὴν ἑκούσια κάκωσή τους καί, ἀφοῦ τοὺς ἐλεήσει, νὰ ἐπιστρέψει καὶ ἀμέσως νὰ τοὺς δοθεῖ· πρᾶγμα ποὺ γίνεται. Ἔτσι μὲ μεγάλη παρρησία ἀποκαθίστανται στὴν προηγούμενη οἰκειότητα καὶ δόξα καὶ στὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν «τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν»[50], δείχνοντας περισσότερη εὐλάβεια ἀπὸ πρὶν στὸν Πατέρα τους καὶ τρέμοντάς τον ὡς Δεσπότη, ὥστε νὰ μὴ παραπέσουν καὶ πάλι ἀπὸ ἀπροσεξία στὰ ἴδια κακὰ καὶ ἀπορριφθοῦν ἀπὸ τὸν πανάγαθο Πατέρα.

14 Αὐτὰ λοιπον κάμνουν καὶ πράττουν ὅσοι μετανοοῦν ἔντονα, καὶ ἐπιτυγχάνουν τὰ προηγούμενα ἀγαθά. Ὅσοι ὅμως μπροστὰ στοὺς πόνους καὶ τὶς θλίψεις καὶ τὶς στενοχώριες ἀπορρίψουν τὴν μετάνοια καὶ ἐπιδοθοῦν στὴ ραθυμία καὶ τὶς ἀνέσεις, ὡς ἀνάξιοι καὶ νόθοι υἱοί, καὶ γιὰ νὰ κυριολεκτῶ, ὡς καταφρονητές, καὶ προτιμήσουν τὶς ἡδονὲς τοῦ σώματος ἀπὸ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό τους, δὲν ἀξιώνονται οὔτε αὐτὴν τὴν τρυφὴ οὔτε βέβαια τὸ ἔνδυμα τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ δικαίως ἀποστεροῦνται καὶ τὸν πλοῦτο τῆς χρηστότητας τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοιάζουν μὲ ἀδέσποτους σκύλους[51]. Πράγματι συμβαίνει ὅπως μὲ τοὺς ἀδέσποτους σκύλους. Οἱ σκύλοι περιφέρονται στὶς πλατεῖες καὶ τοὺς δρόμους[52] τῆς πόλεως, γιὰ

51. Βλ. Ψαλμ. 58,7.
52. Βλ. Λουκᾶ 14,21.

πόλεως περιΐασιν, ἵν' ὀστοῦν που ἢ δέρματος παλαιοῦ μέρος ἀπορριφὲν λάβωσιν, ἢ καὶ κόπρον ἢ αἷμα λείξουσι σφαγέντων κτηνῶν, εἰ δὲ καὶ θνησιμαῖον αὐτοῖς εὑρεθῇ, ἀκορέστως ἐσθίουσι καὶ οὐ χωρίζονται τοῦ πτώματος πρότερον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους κύνας μαχόμενοι ἐκδιώκουσιν, ἕως ἂν οὐ τῶν ἐγκάτων μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀστᾶ γυμνὰ τῶν νεύρων ἀποδείξωσιν, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ταῖς τῶν πλουσίων καὶ πενήτων θύραις ἀγυρτικῶς περιτρέχουσιν, ἵνα χρυσόν που ἢ ἄργυρον ἢ χαλκὸν διδόμενον ἐγκολπώσωνται, ἐπεὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἀρρεύστου πλούτου ἐξέπεσον· καὶ ὅταν τύχωσι τοῦ σκοποῦ, τότε πρὸς ὀλίγον, ὡς κεκορεσμένοι καὶ μηδενὸς χρῄζοντες, οὕτω διάκεινται· ἐπὰν δὲ ὁ λιμὸς τῆς ἀπληστίας ἐξ ἀνελπιστίας αὐτοὺς καταλάβῃ, τῇ προτέρᾳ καὶ αὖθις ἀγυρτίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδιδόασιν, ἐλεεινοὶ τῶν παρόντων, κἂν τοῦ κόσμου τὸν πλοῦτον ἅπαντα κτήσωνται, ἐλεεινότεροι τῶν μελλόντων, ὅτι τὴν αἰώνιον ζωὴν ἑκουσίως ἀπώσαντο.

Ἐφανέρωσε γὰρ αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν τῆς χάριτος αὐτοῦ πλοῦτον, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς γεύσασθαι αὐτοὺς κατηξίωσε καὶ Πνεύματος ἁγίου μετόχους πεποίηκε, καθὰ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ἀνέκραγεν· «οἱ δὲ οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν», ἢ ἠγάπησαν, ἢ τὸ ἄπειρον τῆς αὐτοῦ ᾐδέσθησαν ἀγαθότητος, «ἢ αὐτῷ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες γὰρ εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν». Οὐχ οὕτως δὲ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον· ἀλλ' ὅσοι τὰς τοῦ ἰδίου Πατρὸς καὶ Δεσπότου παιδείας ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι καὶ ὡς υἱοὶ γνήσιοι μετὰ χαρᾶς ὑπενέγκωσι, λέγοντες, «παιδείαν Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ», καὶ ἄλλως, «οὐκ ἄξια τὰ παρόντα

53. Ἐφ. 1,7.
54. Ρωμ. 1,20.

νὰ βροῦν κάπου κόκκαλο ἢ πεταμένο παλιὸ τεμάχιο δέρματος, νὰ γλείψουν κοπριὰ ἢ αἷμα ἀπὸ σφαγμένα ζῶα, καὶ ἐὰν βροῦν ψοφίμι, τὸ τρώγουν λαίμαργα καὶ δὲν ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὸ πτῶμα προηγουμένως, ἀλλὰ διώχνουν πολεμώντας καὶ τὰ ἄλλα σκυλία, μέχρις ὅτου φανοῦν ὄχι μόνο τὰ ἐντόσθια ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστᾶ γυμνωμένα ἀπὸ τὰ νεῦρα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἀποστάτες· περιτρέχουν σὰν ἀγύρτες στὶς θύρες τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν, μήπως τοὺς δοθεῖ κάπου χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ χαλκὸς καὶ τὰ πάρουν, ἐφ' ὅσον ἐξέπεσαν ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ καὶ ἄρρευστο πλοῦτο· καὶ ὅταν ἐπιτύχουν τὸ σκοπό τους, τότε γιὰ λίγο παραμένουν ἔτσι ὡς κορεσμένοι καὶ χωρὶς καμμία ἀνάγκη· ἐὰν ὅμως ἀνέλπιστα τοὺς καταλάβει ὁ λιμὸς τῆς ἀπληστίας, ἀμέσως παραδίδονται στὴν προηγούμενη ζητιανιά, ἐλεεινοὶ γιὰ τὰ παρόντα, κι ἂν ἀκόμη ἀποκτήσουν ὅλο τὸν πλοῦτο τοῦ κόσμου, καὶ ἐλεεινότεροι γιὰ τὰ μέλλοντα, ἐπειδὴ ἀπώθησαν ἑκούσια τὴν αἰώνια ζωή.

15 Πράγματι, ὁ Θεὸς ἐφανέρωσε σ' αὐτοὺς τὸν πλοῦτο τῆς χάριτός του[53], γιὰ νὰ εἶναι ἀναπολόγητοι[54]· καὶ τοὺς καταξίωσε νὰ γευθοῦν τὴν ἐπουράνια δωρεὰ καὶ τοὺς ἔκανε μετόχους τοῦ ἁγίου Πνεύματος[55]· γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ἀνέκραζε, «αὐτοὶ δὲν τὸν ἐδόξασαν ὡς Θεό», οὔτε τὸν ἀγάπησαν οὔτε ἐγλυκάθηκαν ἀπὸ τὸ ἄπειρο τῆς ἀγαθότητάς του, «οὔτε τὸν εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ ἐματαιώθηκαν στοὺς διαλογισμούς τους καὶ ἐσκοτίσθηκε ἡ ἀσύνετη καρδιά τους· ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶναι σοφοί, ἀποδείχθηκαν μωροί»[56]. Δὲν γίνεται ὅμως τὸ ἴδιο μ' ὅλους ὅσοι φοβοῦνται τὸν Κύριο· ἀλλὰ ὅσοι ὑπομένουν μὲ χαρὰ τὶς δοκιμασίες τοῦ Πατρὸς καὶ Δεσπότη τους ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι καὶ ὡς υἱοὶ γνήσιοι, λέγοντας, «θὰ ὑπομείνω τὴ δοκιμασία τοῦ Κυρίου, διότι ἁμάρτησα ἀπέναντί του»[57], καὶ ἐπί-

---

55. Ἑβρ. 6,4.
56. Ρωμ. 1,21.
57. Βλ. Λουκᾶ 15,18.

παθήματα πρὸς τὴν ἀποκαλυπτομένην ἡμῖν δόξαν εἰσί», καὶ οὕτως ἐμμείνωσι τῇ καθημερινῇ, ὡς ἔφημεν, παιδείᾳ καὶ διηνεκεῖ μετανοίᾳ, μὴ ἀποσκιρτῶντες ἢ πρὸς ταύτην ἀχθόμενοι, τῷ προειρημένῳ τρόπῳ παιδαγωγούμενοι, ἐν τῷ οἴκῳ τῷ πατρικῷ ἐστολισμένοι λαμπρῶς ἀεὶ διαμένουσι, συνέστιοι τῷ ἑαυτῶν Πατρὶ γινόμενοι καὶ τὴν δόξαν καθορῶντες αὐτοῦ καὶ τὸν πλοῦτον ὃν κληρονομεῖν μέλλουσιν. Ὅταν δὲ καλῶς ἀνατραφῶσι καὶ παιδευθέντες εἰς μέτρον ἡλικίας τελείου ἀνδρὸς καταντήσωσι, τηνικαῦτα καὶ ὁ πανάγαθος Πατὴρ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ δίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν.

16 *Ἀλλὰ γὰρ εἴπωμεν πρότερον τί τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας καὶ τὸ ὕψος τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτως περὶ τῶν ὑπαρχόντων τῷ Πατρὶ καὶ ὅπως δίδωσι ταῦτα εἰς τὰς χεῖρας τῶν πιστευόντων αὐτῷ διεξέλθωμεν. Πρόσεχε οὖν τῇ δυνάμει τῶν ῥηθησομένων σοι συνετῶς.*

17 *Μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ταῦτά εἰσι πνευματικῶς θεωρούμενα· καὶ ἵνα κάτωθεν τὴν ἀρχὴν ταύτης ποιήσωμαι, πόδες αὐτῆς ἡ πίστις καὶ ἡ ἁγία ταπείνωσίς ἐστι, βάσις στερρὰ καὶ ἀκράδαντος. Σκέλη καὶ ἀστράγαλοι, κνῆμαι καὶ γόνατα καὶ μηροί, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ γυμνότης, ἡ ξενιτεία, ἡ διὰ Χριστὸν ὑποταγὴ μετὰ γνώσεως, ἡ ὑπακοὴ καὶ ἡ εὐπρόθυμος δουλεία. Μέλη καὶ μόρια ἃ ἐγκαλύπτεσθαι χρεών, ἡ ἀδιάλειπτος εὐχὴ κατὰ νοῦν, ἡ ἐκ τῆς χύσεως τῶν δακρύων ἐγγινομένη ἡδύτης, ἡ χαρὰ τῆς καρδίας καὶ ἡ ἄφατος ταύτης παράκλησις. Νεφροὶ καὶ ὀσφύς, ἡ πρὸς τὰς εὐχὰς καὶ τὰς συνάξεις στάσις καὶ καρτερία καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐγγινομένη πύρωσις τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς θεωρίαν καὶ συνουσίαν Θεοῦ, καθὼς ὁ θεῖος Δαυὶδ ἀναγρά-*

58. Ρωμ. 8,18.
59. Ἐφ. 4,13.

σης, «δὲν εἶναι ἄξια τὰ παρόντα παθήματα μπροστὰ στὴν ἀποκαλυπτόμενη σ' ἐμᾶς δόξα»[58], ἔτσι θὰ ὑπομείνουν, ὅπως εἴπαμε τὴν καθημερινὴ δοκιμασία μὲ συνεχῆ μετάνοια, χωρὶς νὰ κλονίζονται οὔτε νὰ δυσαρεστοῦνται ἐξαιτίας της· παιδαγωγούμενοι μὲ τὸν προηγούμενο τρόπο διαμένουν αἰώνια στὸν πατρικὸ οἶκο, στολισμένοι λαμπρῶς στὸ ἴδιο τραπέζι μὲ τὸν Πατέρα τους, θεωρώντας τὴν δόξα του καὶ τὸν πλοῦτο ποὺ πρόκειται νὰ κληρονομήσουν. Ἔτσι ὅταν ἀνατραφοῦν καλῶς καὶ ἐκπαιδευμένοι φθάσουν στὸ μέτρο ἡλικίας τοῦ τελείου ἀνδρός[59], ἀμέσως καὶ ὁ πανάγαθος Πατέρας δίνει στὰ χέρια τους ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του[60].

16 Ἀλλ' ὅμως θὰ εἰποῦμε προηγουμένως ποιό εἶναι τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς ἡλικίας καὶ τὸ ὕψος τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ[61], καὶ μετὰ θὰ περάσουμε στὰ ὑπάρχοντα τοῦ Πατέρα καὶ στὸν τρόπο ποὺ τὰ δίδει στὰ χέρια τῶν πιστῶν του. Πρόσεχε λοιπὸν μὲ σύνεση στὴ δύναμη αὐτῶν ποὺ θὰ σοῦ εἰπωθοῦν.

17 Μέτρο τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ θεωρούμενα πνευματικῶς εἶναι τὰ παρακάτω· καὶ γιὰ νὰ ἀρχίσουμε νὰ ὁμιλοῦμε γι' αὐτὴν ἀπὸ κάτω, πόδια της εἶναι ἡ πίστη καὶ ἡ ἁγία ταπείνωση, βάση στερεὴ καὶ ἀκράδαντη. Σκέλη καὶ ἀστράγαλοι, κνῆμες καὶ γόνατα καὶ μηροὶ εἶναι ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ γυμνότητα, ἡ ξενιτειά, ἡ ὑποταγὴ μὲ γνώση στὸν Χριστό, ἡ ὑπακοὴ καὶ ἡ πρόθυμη δουλεία. Μέλη καὶ μόρια ποὺ ὀφείλει νὰ καλύπτει εἶναι ἡ ἀδιάλειπτη κατὰ νοῦ προσευχή, ἡ ἀπὸ τὴν ἔκχυση τῶν δακρύων προερχόμενη γλυκύτητα, ἡ χαρὰ τῆς καρδιᾶς καὶ ἡ ἄφατη παράκληση αὐτῆς. Νεφροὶ καὶ μέση εἶναι ἡ στάση καὶ ἡ καρτερία στὶς προσευχὲς κατὰ τὶς συνάξεις καὶ ἡ ἀπὸ ἐκεῖ προκαλούμενη πύρωση τοῦ ἐπιθυμητικοῦ γιὰ θεωρία καὶ συνύπαρξη μὲ τὸ Θεό, καθὼς καὶ ὁ θεῖος Δαυὶδ γράφει λέ-

---

60. Βλ. Ἰω. 13,3.
61. Ἐφ. 4,13.

φεται οὕτω λέγων· «πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου». Καὶ ὁ Παῦλός φησι· «στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὰς ὀσφῦς ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ». Καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαιότατος Πέτρος, «διό», φησίν, «ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφῦς τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφοντες τελείως, ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τέκνα ὑπακοῆς». Χάριν, τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματός φησι δωρεάν, ἥτις συμμετόχους ἡμᾶς καὶ συγκοινωνοὺς Θεοῦ ἀπεργάζεται.

18 *Κοιλία καὶ στόμαχος καὶ ἡ τῶν ἐνδοσθίων κατασκευὴ τὸ χωρητικὸν ὑπάρχει καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς ἐργαστήριον, ἐν ᾧ τὸ λογιστικὸν ὡς καρδίαν μέσον νοήσεις, καὶ ἐν τῷ λογιστικῷ, τὸ ἐπιθυμητικόν τε καὶ θυμικόν· ἃ καὶ δίκην πλευρῶν, ψυῶν τε καὶ νεύρων καὶ πιμελῆς, ἡ πρᾳότης, ἡ ἁπλότης, ἡ ἀνεξικακία, ἡ συμπάθεια καὶ ἡ εὐλάβεια συνέχουσι καὶ συνδοῦσι, περιέπουσι τε καὶ συγκαλύπτουσι καὶ πρὸς τὰ ὁρώμενα οὐκ ἐῶσιν ἀποβλέπειν ἤ τινος ἐπιθυμεῖν τῶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐδὲ μνησικακεῖν συγχωροῦσιν ἢ φθονεῖν ἢ ζηλοῦν ἢ ὀργίζεσθαι ἢ ὁρᾶσθαι ταῦτά ποτε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁρμῆς γὰρ αὐτῶν ἐμπαθοῦς ὅλως πρὸς τὰ ἔξω μὴ γινομένης, κεκαλυμμένα διατηροῦνται· ἔνδοθεν δὲ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὄντα καὶ ἀσφαλῶς ὑφ' ὧν εἰρήκαμεν φυλαττόμενα, τὸ μὲν λογιστικὸν διακρίνει καὶ διαιρεῖ τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ δεικνύει τῷ ἐπιθυμητικῷ οἷς δεῖ σχετικῶς προσκεῖσθαι καὶ ἃ δεῖ ἀγαπᾶν καὶ ἃ χρεὼν ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν· τὸ δὲ θυμικὸν μέσον τούτων ὥσπερ τις ὑπηρέτης εὐγνώμων πάρεστι, τοῖς ἐκείνων ἐξυπηρετῶν βουλήμασι καὶ θελήμασι συνεργῶν, διεγείρων πρὸς ἀνδρείαν καὶ ἄμυναν τῶν βουλομένων ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἢ πονηρῶν τὴν ἐφ' ἑκατέρᾳ τούτων ἐπὶ τοῖς πράγμασιν ἔνστασιν.*

---

62. Ψαλμ. 25,2.
63. Ἐφ. 6,14.

γοντας, «πύρωσε τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδιά μου»[62]. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «σταθῆτε λοιπὸν περιζώνοντας στὴ μέση σας τὴν ἀλήθεια»[63]· καὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων, ὁ Πέτρος, λέγει· «γι' αὐτό, περιζώνοντας τὶς διάνοιές σας καὶ ἐγκρατευόμενοι τελείως, νὰ ἐλπίζετε στὴ χάρη ποὺ θὰ σᾶς δοθεῖ κατὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τέκνα ὑπακοῆς»[64]. «Ἡ χάρις, ποὺ εἶναι δωρεὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος», λέγει, «μᾶς κάνει συμμετόχους καὶ συγκοινωνοὺς τοῦ Θεοῦ[65].

18 Ἡ κοιλιὰ καὶ τὸ στομάχι καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἐντοσθίων εἶναι τὸ χωρητικὸ καὶ νοερὸ ἐργαστήρι τῆς ψυχῆς, ὅπου θὰ ἐννοήσεις, σὰν καρδιὰ στὴ μέση τὸ λογιστικό, καὶ στὸ λογιστικό, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικό· αὐτά, ὅπως τὰ πλευρά, οἱ νεφροί, τὰ νεῦρα καὶ τὸ πάχος, ἔτσι ἡ πραότητα, ἡ ἁπλότητα, ἡ ἀνεξικακία, ἡ συμπάθεια καὶ ἡ εὐλάβεια τὰ συνέχουν καὶ τὰ συνδέουν, τὰ μεταχειρίζονται καὶ τὰ συγκαλύπτουν, καὶ δὲν ἀφήνουν νὰ ἀποβλέπουν στὰ ὁρατὰ ἢ νὰ ἐπιθυμοῦν κάτι ἀνάμεσα σ' αὐτά, ἀλλ' οὔτε ἐπιτρέπουν νὰ μνησικακοῦν ἢ νὰ ζηλεύουν ἢ νὰ ὀργίζονται ἢ νὰ φαίνονται αὐτὰ ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δὲν βγαίνει καθόλου πρὸς τὰ ἔξω ἐμπαθὴς ὁρμὴ παραμένουν καλυμμένα, παραμένοντας ὅμως μόνα τους μέσα, φυλάσσονται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε μὲ ἀσφάλεια· τὸ λογιστικὸ διακρίνει καὶ διαιρεῖ τὸ χειρότερο ἀπὸ τὸ καλύτερο καὶ δείχνει στὸ ἐπιθυμητικὸ σὲ ποιά πρέπει νὰ ἐκδηλώνει τὶς διαθέσεις του, ποιά πρέπει νὰ ἀγαπᾶ καὶ ποιά νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ μισεῖ· τὸ θυμικὸ ἀνάμεσά τους παρίσταται σὰν εὐγνώμονας ὑπηρέτης, ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὶς βουλήσεις ἐκείνων, συνεργάζεται στὰ θελήματά τους, καὶ διεγείρει γιὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἄμυνα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θέλουν νὰ εἶναι ἀγαθοὶ ἢ πονηροὶ τὴν ἀνάλογη ἐμμονὴ στὶς πράξεις.

---

64. Α' Πέτρ. 1,13.
65. Ἐφ. 3,6. Α' Κορ. 9,23.

19 *Ἐπεὶ δὲ κρείσσων ἀσυγκρίτως τῶν ὁρωμένων ἁπάντων ὁ ταῦτα κατασκευάσας Θεός, ἀντὶ πάντων καὶ πρὸ πάντων εἰκότως ὁ λόγῳ τετιμημένος καὶ ἀθόλωτον, ὡς εἴπομεν, καὶ ἀσύγχυτον ἐκ τῶν ἐμπαθῶν προλήψεων κεκτημένος τὸν νοῦν, τὸν τῶν ἁπάντων ποιητὴν καὶ δεσπότην προτιμήσει καὶ ἀγαπήσει καὶ πρὸς μόνον ἐκεῖνον ὅλον αὐτοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀνενέγκῃ, οἱονεί πως ὑποδεικνύων αὐτῷ καὶ λέγων· '"Ακουσόν μου καὶ ἴδε· ἅψαι φρικτῶς, γεῦσαι τῆς ἀκηράτου γλυκύτητος, τοῦ πνευματικοῦ ὀσφράνθητι μύρου καὶ γνῶθι ὡς οὐδεὶς τούτου ἐστὶν ὡραιότερος ἢ τερπνότερος ἢ ἡδύτερος ἢ τὸ σύνολον δυνατώτερος ἢ ἐνδοξότερος, οὐ μὴν ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ζωῶσαι ἢ ἀφθαρτῶσαι ἢ ἀπαθαντίσαι σε δυνάμενος'. Τοιγαροῦν καὶ ὅταν διὰ πάντων τούτων ἡ ἐπιθυμία πληρωθῇ τοῦ ἀνθρώπου, τηνικαῦτα καὶ ὅλον τὸ θυμικὸν τῷ λογιστικῷ τε καὶ ἐπιθυμητικῷ συγκραθέν, ἓν τὰ τρία ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς τριαδικῆς ἑνάδος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τερπνότητι τοῦ ἑαυτῶν γίνονται δεσπότου. Οὐ γὰρ ἐπιγινώσκεται ὅλως ἡ τριττὴ τότε τούτων διαίρεσις, ἀλλ' εἰσὶν ἐκ παντὸς ἕν. Ὁπηνίκα οὖν ἐκ μόνου τοῦ ἑνὸς καὶ ἀγαθοῦ τῇ ἁπλότητι, ἐπὶ τῇ τῶν πονηρῶν καὶ ἀγαθῶν πραγμάτων διακρίσει καὶ διαιρέσει, ἐπιστραφῶσιν αἱ δυνάμεις αὗται πρὸς τὰ ἐνταῦθα, τηνικαῦτα ἡ τούτων θέλησις καὶ διαίρεσις καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐναντία τῶν θείων θελημάτων ἀποστροφὴ ἀδιαιρέτως δείκνυται· ἐν γὰρ μόνοις τούτοις ἡ τοῦ θυμικοῦ κίνησις γίνεται.*

20 *Εἴχομεν ἔτι καὶ ἕτερα τούτων πλείονα περὶ στομάχου καὶ ἥπατος, περὶ τροφῆς, περὶ πόσεως, περὶ πείνης καὶ δίψης εἰπεῖν· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω τὸν λόγον καὶ ἔκφορα τὰ ἀνέκφορα ποιήσω τῶν λόγων τοῖς θηρευταῖς, τοῖς εἰθισμένοις πλουτεῖν ἐξ ἀλλοτρίων χρημάτων, κατελίπομεν ταῦτα τῇ σιωπῇ κεκαλυπτομένα τοῖς διὰ τῆς πρακτικῆς γνώσεως ἐκζητεῖν βουλομένοις. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἐπεὶ οὖν μέχρι γαστρὸς καὶ στομάχου τὸ σῶμα τῆς κατὰ Χριστὸν διεπλάσαμεν ἡλικίας, χρεὼν καὶ μέχρι τῆς κεφαλῆς ἀνελθεῖν ἕως οὗ ἄρτιον καὶ σῶον αὐτὸ πνευματικῶς ἐκπληρώσωμεν.*

19 Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα τὰ ὁρατὰ ὁ Θεὸς ποὺ τὰ κατασκεύασε, εἶναι εὔλογο ἀντὶ γιὰ ὅλα καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνος ποὺ τιμήθηκε μὲ τὴ λογικὴ καί, ὅπως εἴπαμε, ἐφύλαξε τὸν νοῦ ἀθόλωτο καὶ ἀσύγχυτο ἀπὸ τὶς ἐμπαθεῖς προλήψεις, νὰ προτιμήσει καὶ νὰ ἀγαπήσει τὸν Ποιητὴ καὶ Δεσπότη τῶν πάντων καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνο νὰ καθοδηγεῖ ὅλο τὸ ἐπιθυμητικό του, σὰν νὰ τοῦ ὑποδεικνύει κάπως καὶ νὰ τοῦ λέγει· 'ἄκουσέ με καὶ πρόσεξε· ἄγγιξε μὲ φρίκη, γεύσου τὴν ἄδολη γλυκύτητα, ὀσφρήσου τὸ πνευματικὸ μύρο καὶ γνώριζε ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι ὡραιότερος αὐτοῦ ἢ τερπνότερος ἢ γλυκύτερος ἢ δυνατώτερος ἢ ἐνδοξότερος, καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ οὔτε μπορεῖ νὰ σὲ ζωοποιήσει ἢ νὰ σὲ ἀφθαρτώσει ἢ νὰ σὲ ἀποθανατίσει'. Ἔτσι, ὅταν μ' ὅλα αὐτὰ πληρωθεῖ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου, τότε, συγχωνευμένο ὅλο τὸ θυμικὸ στὸ λογιστικὸ καὶ ἐπιθυμητικό, γίνονται ἕνα αὐτὰ τὰ τρία στὴν θεωρία τῆς τριαδικῆς ἑνότητας καὶ σ' αὐτὴν τὴν τερπνότητα τοῦ Δεσπότη τους. Πράγματι, δὲν ἀναγνωρίζεται τότε καθόλου ἡ τριττὴ διαίρεση αὐτῶν, ἀλλὰ εἶναι τελείως ἕνα. Ὅταν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἁπλότητα τοῦ ἑνὸς καὶ μοναδικοῦ ἀγαθοῦ οἱ δυνάμεις αὐτὲς μὲ τὴ διάκριση καὶ διαίρεση τῶν πονηρῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπιστρέψουν πρὸς τὰ ἐδῶ, τότε θὰ φανεῖ ἀδιαιρέτως ἡ θέληση καὶ διαίρεσή τους καὶ ἡ πρὸς τὰ ἀντίθετα ἀποστροφὴ τῶν θείων θελημάτων· διότι σ' αὐτὰ μόνο γίνεται ἡ κίνηση τοῦ θυμικοῦ.

20 Μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε ἀκόμη κι ἄλλα περισσότερα γιὰ τὸ στομάχι καὶ τὸ ἧπαρ, γιὰ τὴν τροφή, τὴν πόση, τὴν πεῖνα καὶ τὴ δίψα· ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν μακρύνω τὸ λόγο καὶ καταστήσω ρητὰ τὰ ἄρρητα στοὺς θηρευτὲς τῶν λόγων ποὺ συνηθίζουν νὰ πλουτίζουν ἀπὸ ξένα χρήματα, θὰ τὰ ἀφήσουμε καλυμμένα στὴ σιωπὴ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ ἀναζητοῦν μὲ τὴν πρακτικὴ γνώση. Ἔτσι θὰ ἐπανέλθουμε στὸ προκείμενο. Ἐπειδὴ λοιπὸν διαπλάσαμε τὸ σῶμα τῆς κατὰ Χριστὸν ἡλικίας μέχρι τὴν κοιλιὰ καὶ τὸ στομάχι, ὀφείλουμε νὰ ἀνέλθουμε μέχρι στὸ κεφάλι, μέχρι ποὺ νὰ τὸ ὁλοκληρώσουμε πνευματικῶς ἄρτιο καὶ σῶο.

21 *Στῆθος τοιγαροῦν καὶ νῶτον, ὤμους, βραχίονας, χεῖρας ἤδη καὶ τράχηλον τούτῳ τῷ σώματι τῆς πνευματικῆς ἡλικίας συμπλάττομεν. Καὶ στῆθος μὲν ἐπὶ τούτῳ νοήσεις τὴν εὐσπλαγχνίαν, ἐν ᾗ οἱ μαστοὶ τῆς φιλανθρωπίας τὸ γάλα τῆς ἐλεημοσύνης ὀρφανοῖς καὶ χήραις καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἀφθόνως προχέουσι κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· «ἀδελφοί, κτήσασθε σπλάγχνα οἰκτιρμῶν». Ὅθεν τὸ γάλα τοῦτο τοῖς μαστοῖς χορηγεῖται καὶ ὅπως ἐργάζεται, ὑμῖν ἐάσω ζητεῖν. Νῶτον δέ, τὸ τὰ ἀλλότρια βάρη ἐφ' ἑαυτὸν εὐπροθύμως αἴρειν καὶ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν ἑαυτῷ περιφέρειν, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος· «ὑμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ βάρη τῶν ἀδυνάτων βαστάζετε», καὶ αὖθις· «τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω· ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω». Καὶ ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου· «τὸν νῶτόν μου», φησί, «δέδωκα εἰς μάστιγας καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς ραπισμόν». Ἅπερ, εἰ καὶ μὴ ἀπαντήσοι καιρὸς τοῦ παθεῖν, ἀλλὰ χρὴ ἐλπίζειν ἀεὶ καὶ πρὸς ταῦτα καθ' ὥραν παρασκευάζεσθαι. Ὤμους δὲ καὶ βραχίονας, τὸ ὑπομονητικόν τε καὶ καρτερικὸν ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι, δι' ὧν αἱ χεῖρες καὶ μεθ' ὧν ἐνεργεῖν δύνανται. Χεῖρας δέ φημι τὸ πρὸς πᾶσαν ὑπακοὴν καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργητικόν τε καὶ πρόθυμον, ἅτινα δίχα ὑπομονῆς καὶ καρτερίας πολλῆς οὐδεὶς οὐδαμῶς κτήσασθαι δύναται. Ἔχει δὲ πρὸς ταύταις καὶ πνευματικὰς χεῖρας ἡ ἡλικία αὕτη, δι' ὧν τοὺς μὲν ὀλιγοψύχους παραμυθεῖται, τοὺς δὲ καταπίπτοντας ἀνιστᾷ, τοὺς συντετριμμένους καταδεσμεῖ, ἔλαιον καὶ οἶνον ἐπιχέων αὐτοῖς, μεθ' ὧν καὶ ἄλλα πολλὰ λόγῳ καὶ ἔργῳ πρὸς τοὺς πλησίον καθ' ἑκάστην ποιεῖ καὶ αὐτοῦ τοῦ κρασπέδου ἅπτεται τοῦ δεσποτικοῦ καὶ ἄρτον προσφέρει τῷ*

---

66. Κολ. 3,12.
67. Ρωμ. 15,1.

21 Συμπλάθομε λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς πνευματικῆς ἡλικίας στῆθος, νῶτα, ὤμους, βραχίονες, χέρια καὶ τράχηλο. Καὶ στῆθος σ' αὐτὸ θὰ ἐννοήσεις τὴν εὐσπλαγχνία, ὅπου οἱ μαστοὶ τῆς φιλανθρωπίας τροφοδοτοῦν ἄφθονα τὸ γάλα τῆς ἐλεημοσύνης στὰ ὀρφανά, στὶς χῆρες καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸν ἅγιο ποὺ λέγει· «ἀδελφοί, ἀποκτῆστε σπλάγχνα οἰκτιρμῶν»[66]. Ἀπὸ ἐδῶ χορηγεῖται τὸ γάλα αὐτὸ στοὺς μαστοὺς καὶ θὰ σᾶς ἀφήσω νὰ ἀναζητήσετε πῶς ἐργάζεται. Νῶτα πάλι εἶναι νὰ σηκώνει προθύμως κανεὶς ἀπὸ μόνος του τὰ ξένα βάρη καὶ νὰ μεταφέρει μέσα του τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «ἐσεῖς οἱ δυνατοὶ βαστάζετε τὰ βάρη τῶν ἀδυνάτων»[67]· καὶ πάλι· «στὸ ἑξῆς κανεὶς νὰ μὴ μοῦ παρέχει κόπους· διότι ἐγὼ βαστάζω στὸ σῶμα μου τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»[68]. Καὶ ὅπως ὁ Κύριος εἶπε διὰ τοῦ προφήτου· «τὰ νῶτα μου τὰ ἔδωσα στὶς μάστιγες καὶ τὰ σαγόνια μου σὲ ραπισμό»[69]. Αὐτά, κι' ἂν ἀκόμη δὲν ἔλθει ὁ καιρὸς τῶν παθημάτων, πρέπει νὰ τὰ ἐλπίζουμε πάντοτε καὶ νὰ προετοιμαζόμαστε συνέχεια γι' αὐτά. Ὦμοι καὶ βραχίονες εἶναι τὸ ὑπομονητικὸ καὶ καρτερικὸ στοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς θλίψεις, διὰ τῶν ὁποίων καὶ μὲ τὰ ὁποῖα μποροῦν τὰ χέρια νὰ ἐργάζονται. Χέρια ἐννοῶ τὸ ἐνεργητικὸ καὶ πρόθυμο πρὸς κάθε ὑπακοὴ καὶ ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα δίχως ὑπομονὴ καὶ μεγάλη καρτερία κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀποκτήσει. Μαζὶ μ' αὐτά, ἡ ἡλικία αὐτὴ ἔχει καὶ πνευματικὰ χέρια, μὲ τὰ ὁποῖα παρηγορεῖ τοὺς ὀλιγόψυχους, ἀνορθώνει τοὺς πεσμένους, ἐνδυναμώνει τοὺς συντριμμένους, ἐπιχέοντας ἔλαιο καὶ οἶνο σ' αὐτούς[70]· μ' αὐτὰ ἐργάζεται καθημερινὰ κι' ἄλλα πολλὰ μὲ λόγο καὶ ἔργο καὶ ἐγγίζει καὶ τὸ ἴδιο τὸ δεσποτικό κράσπεδο[71], προσφέρει ἄρτο

---

68. Γαλ. 6,17.
69. Ἠσ. 50,6.
70. Λουκᾶ 10,34.
71. Ματθ. 14,36.

Κυρίῳ αὐτοῦ καὶ τὸ ποτήριον δίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Καὶ οὕτω τρέφει τὸν τρέφοντα νεύματι πᾶσαν πνοήν, τροφὴν ἣν εἶπεν ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖν καὶ ἐφίεσθαι· καὶ μακάριος ὁ εἰδὼς ταῦτα καὶ ἔχων καὶ προσφέρων τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ, ὅτι κἀκεῖνος ἀνακλινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐποχούμενος, καὶ περιζωσάμενος κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν αὐτοῦ διακονήσει αὐτῷ. Τράχηλος δὲ τοῦ σώματος τούτου ἡ ἀδίστακτός ἐστιν ἐλπίς.

22 *Ἰδοὺ οὖν ὅλον τὸ σῶμα ἀπηρτίσαμεν, Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι, ἀνδρός, ὡς οἶμαι, τελείου πάντα τὰ μέλη ὁλόκληρα ἔχον. Λείπεται τοιγαροῦν τούτῳ μόνη ἡ κεφαλή. Ἀλλ' ἴσως πάντα εἰπεῖν ἡμᾶς ἐλογίσασθε καὶ μηδὲν μηδαμῶς ὑστερηκέναι, ὡς ἀρκούντων δῆθεν καὶ τῶν εἰρημένων εἰς ὁλοκληρίαν ἀρετῆς καὶ σωτηρίαν ψυχῆς. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα, ἔχον πάντα τὰ μέλη, τῆς δὲ κεφαλῆς ἐστερημένον, νεκρόν ἐστιν εἰς ἅπαν καὶ ἀνενέργητον, καὶ πάλιν ἡ κεφαλὴ δίχα τοῦ λοιποῦ ὅλου σώματος αὐτὴ μὲν καθ' ἑαυτὴν κεφαλή ἐστι, κεχωρισμένη δὲ τούτου τυγχάνουσα, τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας δεικνύειν οὐ δύναται, οὕτω μοι νόει καὶ εἰς τὸ ὑφ' ἡμῶν διὰ τῆς συνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατασκευασθὲν πνευματικὸν σῶμα γίνεσθαι καὶ ὅτι ἅπερ εἴπομεν πάντα δίχα κεφαλῆς ἕωλά εἰσι καὶ ἀνωφελῆ, εἰ καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ τούτων ἐργασίᾳ καὶ μερικῇ κτήσει ὡς τὸ πᾶν κατορθώσαντες ἀφρόνως διάκεινται καὶ νεκροὶ ὄντες οὐκ ἐπαισθάνονται οὗ ἀπεστέρηνται ἀγαθοῦ. Τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα, εἰ καὶ διῃρημένως εἰς ὑπόδειγμα καὶ γνῶσιν τρανότερον διηγησάμεθα, ἀλλ' ἄνευ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς εἰς ἄλληλα φυσικῆς συναφείας συστῆναι ταῦτα καὶ κραταιωθῆναι ἀδύνατον. Καθάπερ*

---

72. Λουκᾶ 22, 15.
73. Λουκᾶ 12,37.

στὸν Κύριο αὐτοῦ καὶ δίνει τὸ ποτήρι στὰ χέρια του. Ἔτσι τρέφει ἐκεῖνον ποὺ τρέφει μὲ νεῦμα κάθε πνοή, τροφή, τὴν ὁποία ἐκεῖνος εἶπε ὅτι ἐπιθυμεῖ καὶ ποθεῖ[72] καὶ μακάριος εἶναι αὐτὸς ποὺ γνωρίζει καὶ ἔχει καὶ τὴν προσφέρει στὸν Δεσπότη του, διότι καὶ ἐκεῖνος θὰ τὸν φιλοξενήσει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν[73], ὁ ἐποχούμενος ἐπάνω στὰ χερουβίμ[74], καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀληθινὴ ὑπόσχεσή του θὰ τὸν ὑπηρετήσει[75] ζωσμένος καταλλήλως. Τράχηλος δὲ τοῦ σώματός του εἶναι ἡ ἀδίστακτη ἐλπίδα.

22 Νὰ λοιπόν, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀπαρτίσαμε, νομίζω, ὅλο τὸ σῶμα τοῦ τελείου ἀνδρός, ποὺ ἔχει ὁλόκληρα ὅλα τὰ μέλη. Ἀπομένει βέβαια μόνον ἡ κεφαλή του. Ἀλλ' ἴσως ἀναλογισθήκατε ὅτι ὁμιλήσαμε γιὰ ὅλα καὶ δὲν ἀφήσαμε τίποτε, κι ὅτι ἀρκοῦν τάχα τὰ λεχθέντα γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἀρετῆς καὶ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο, δὲν συμβαίνει. Διότι, ὅπως τὸ σῶμα, ποὺ ἔχει ὅλα τὰ μέλη καὶ στερεῖται τὸ κεφάλι, εἶναι γιὰ πάντα νεκρὸ καὶ ἀνενέργητο, καὶ ὅπως πάλι τὸ κεφάλι δίχως ὁλόκληρο τὸ ὑπόλοιπο σῶμα εἶναι βέβαια καθ' ἑαυτὸ κεφάλι, ἐπειδὴ ὅμως εἶναι χωρισμένο ἀπὸ αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ ἐκδηλώνει τὶς ἐνέργειές του, ἔτσι μοῦ φαίνεται ὅτι γίνεται καὶ στὸ ἀπὸ ἐμᾶς κατασκευασμένο μὲ τὴ συνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος πνευματικὸ σῶμα· ἔτσι ὅλα ὅσα εἴπαμε, χωρὶς τὸ κεφάλι εἶναι σαθρὰ καὶ ἀνωφελῆ, ἂν καὶ πολλοὶ διάκεινται ἀφρόνως πρὸς τὰ ἔργα τους καὶ πρὸς τὴν μερικὴ ἀπόκτηση, σὰ νὰ κατόρθωσαν τὸ πᾶν· καὶ ἐνῶ εἶναι νεκροὶ δὲν διαισθάνονται ποιοῦ ἀγαθοῦ ἐστερήθηκαν. Αὐτὰ βέβαια ποὺ εἰπώθηκαν, τὰ διηγηθήκαμε ἀναλυτικὰ γιὰ ὑπόδειγμα καὶ βαθύτερη γνώση· ὅμως χωρὶς τὸ κεφάλι, εἶναι ἀδύνατο νὰ συσταθοῦν αὐτὰ μεταξύ τους μὲ φυσικὴ συνάφεια καὶ νὰ κραταιωθοῦν. Διότι συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὸ σῶμα ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ, τὸ ὁποῖο στερημένο ἀπὸ τὸ κεφάλι του δὲν μπορεῖ νὰ αὐ-

---

74. Ψαλμ. 79,2.
75. Λουκᾶ 12,37.

γὰρ σῶμα παιδίου μικροῦ ἐστερημένον τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς οὐκ ἐνδέχεται αὐξηθῆναί ποτε, ἀλλ' ἀμφότερα ἡνωμένα ὄντα καὶ τὴν ἐξ ἀλλήλων τροφὴν δεχόμενα, εἴτ' οὖν τὸ σῶμα διὰ τοῦ στόματος καὶ ἡ κεφαλὴ πάλιν διὰ τῆς ἀναπεμπομένης ὑγρότητος ἀπὸ τοῦ σώματος, οὕτω τρέφεται καὶ αὔξεται ὅλος ὁ ἄνρθωπος, τὸ αὐτό μοι μετὰ τὸ ἐπιτεθῆναι τῷ πνευματικῷ σώματι τὴν κεφαλὴν κατανόησον καὶ ὄψει γινόμενον. Καὶ ἵνα σοι σαφέστερον τοῦτο ποιήσωμαι, ἐπανάληψιν ποιουμένου μου τῶν εἰρημένων ἀκριβῶς ἄκουε.

23 Ἔχεις τοιγαροῦν πίστιν καὶ ταπείνωσιν τὰς βάσεις τῶν ἀρετῶν καὶ ἐπὶ ταύταις τὰς ἀρετὰς πάσας, ἃς ἔφθην εἰπών, ἐποικοδομηθείσας, δι' ἃς ὅλον δηλονότι κατεσκευάσθη τὸ σῶμα καὶ μέχρι τραχήλου ἀπετελέσθη, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐλπίς· ἥτις τοῦ μὲν λοιποῦ ὑπερανέστηκε σώματος, αὐτὴ δὲ μόνη καθ' ἑαυτὴν μὴ συναφθεῖσα τῇ κεφαλῇ συννεκέκρωται τοῖς λοιποῖς τοῦ σώματος μέλεσιν, μὴ ἔχουσα ὅθεν εἰς πνοὴν ἢ ἀναπνοὴν τοῦ ζωοποιοῦντος καὶ κινοῦντος τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη Πνεύματος δέξασθαι καὶ τροφῆς ὅλως ἀφθάρτου μεταλαβεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀτελὲς τὸ τῆς ἡλικίας Χριστοῦ μέτρον ἐάσωμεν, ὥσπερ κεφαλὴν τῷ ὄντι τὴν ἁγίαν ἀγάπην ἐπιτίθεμεν ἐπ' αὐτῇ, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦτο νοήσαντες ἢ συσκευάσαντες, ἄπαγε, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἁγίου ἐκείνου Πνεύματος διδαχθέντες, οὗ εἶχεν ὁ εἰπών· «μένει δὲ τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μείζων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη», καὶ αὖθις· «ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μοι καὶ ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Ἡ γὰρ πίστις διὰ τῆς ἐλ-

ξηθεῖ ποτέ· ἀλλὰ ὅταν εἶναι ἑνωμένα καὶ τὰ δύο καὶ τρέφεται τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, δηλαδὴ τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ στόμα καὶ τὸ κεφάλι πάλι ἀπὸ τὴν ἀναπεμπόμενη ὑγρότητα τοῦ σώματος, τότε τρέφεται καὶ αὐξάνεται ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος· τὸ ἴδιο λοιπὸν κατενόησα καὶ εἶδα νὰ γίνεται καὶ μὲ τὸ πνευματικὸ σῶμα μετὰ τὴν ἐπίθεση σ' αὐτὸ τῆς κεφαλῆς. Καὶ γιὰ νὰ σοῦ τὸ καταστήσω σαφέστερο, ἄκουσε προσεκτικὰ ποὺ θὰ σοῦ ἐπαναλάβω τὰ λεχθέντα.

23 Ἔχεις λοιπὸν πίστη καὶ ταπείνωση, τὶς βάσεις τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐπάνω σ' αὐτὲς οἰκοδομημένες ὅλες τὶς ἀρετές, μὲ τὶς ὁποῖες βέβαια κατασκευάσθηκε τὸ σῶμα καὶ ἀποτελέσθηκε μέχρι τὸν τράχηλο, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἐλπίδα· αὐτὴ ὑπερέχει ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα, μόνη της ὅμως καθ' ἑαυτὴν χωρὶς νὰ συναφθεῖ μὲ τὸ κεφάλι νεκρώνεται μαζὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ σώματος, μὴ μπορώντας νὰ δεχθεῖ τὸ Πνεῦμα, ποὺ ἀπὸ ἐδῶ ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη πρὸς πνοὴ ἢ ἀναπνοή, καὶ νὰ μεταλάβει καθόλου ἄφθαρτη τροφή. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπόν, γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουμε ἀτελὲς τὸ μέτρο τῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ σὰν τὸ κεφάλι στὸν ἄνθρωπο τοποθετοῦμε ἐπάνω στὴν ἐλπίδα τὴν ἁγία ἀγάπη· καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἐπινοήσαμε οὔτε τὸ κατασκευάσαμε μόνοι μας, ὄχι βέβαια, ἀλλὰ τὸ διδαχθήκαμε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο κατεῖχε ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «μένουν αὐτὰ τὰ τρία, ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀγάπη· ἀνώτερο ὅμως ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ ἀγάπη»[76]· καὶ πάλι, «ἐὰν ἔχω ὅλη τὴν πίστη, ὥστε νὰ μετατοπίζω βουνά, καὶ ἐὰν ἔχω ὅλη τὴ γνώση καὶ γνωρίσω ὅλα τὰ μυστήρια, καὶ ἐὰν χαρίσω ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν ὁμιλῶ τὶς γλῶσσες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου γιὰ νὰ καεῖ, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, τίποτε δὲν ὠφελοῦμαι»[77]. Πράγματι, ἡ πίστη, μὲ τὴν με-

76. Α' Κορ. 13,13.
77. Α' Κορ. 13,1-3.

πίδος μεσιτευούσης ὑπὸ τῆς ἁγίας ἀγάπης ἀοράτως καὶ ἀνεπαισθήτως, ἐν τοῖς νηπίοις ἔτι λέγω, προθυμουμένη καὶ διδασκομένη καὶ ἱκανουμένη, πάντα τὰ προειρημένα ἐπιτελεῖ· ἐπιτελοῦσα δὲ τρέφει καὶ θεραπεύει καὶ αὐξάνειν ποιεῖ διὰ τῶν τοιούτων τὴν κεφαλήν, αὐτήν, φημί, τὴν ἀγάπην· αὕτη δὲ θεραπευομένη καὶ αὐξάνουσα, πλείονα κατὰ ἀναλογίαν παρέχει τῷ λοιπῷ τῶν ἀρετῶν σώματι τὴν ἰσχὺν καὶ τοῖς ἔμπροσθεν προσεπεκτείνεσθαι παρασκευάζει θερμότερον.

24 Καὶ οὕτως αὐξάνουσι κατὰ μικρὸν ὅλα τὰ μέλη τοῦ πνευματικοῦ σώματος, ὥσπερ ὀστοῦν πρὸς ὀστοῦν καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, ὑπὸ τῆς ἁγίας ἀγάπης συντιθέμενα καὶ συναρμολογούμενα καὶ συνδούμενα. Ἡ δὲ ἀγάπη αὕτη, εἴτ' οὖν ἡ κεφαλὴ πάντων τῶν ἀρετῶν, ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, ὅς διὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, μεταλαβὼν τῆς ἡμετέρας γεώδους σαρκός, ἵνα μεταδῷ τῆς αὐτοῦ θεότητος οὐσιωδῶς ἡμῖν καὶ πνευματικοὺς ἡμᾶς ἐργασάμενος καὶ ἀφθάρτους ἀποτελέσας εἰς οὐρανοὺς ἀνενέγκῃ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη ἣν λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὅτι ἐκκέχυται πλουσίως ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἤγουν ἡ μετουσία καὶ μέθεξις τῆς θεότητος αὐτοῦ, δι' ἧς ἑνούμεθα τῷ Θεῷ. Περὶ ταύτης καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν ὁ θεολόγος· «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον», καὶ ὅτι· «ὁ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ»· καὶ πάλιν, «ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν». «Ἀγάπην» ἐνταῦθα τὸ τοῦ Θεοῦ ἅγιον καλεῖ Πνεῦμα, δι' οὗ καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἀπολαμβάνομεν.

25 Ταύτην οὖν τὴν ἀγάπην οὐδεὶς ἀνθρώπων ἰδεῖν ἢ λαβεῖν ἢ συναφθῆναι αὐτῇ καὶ κεφαλὴν αὐτοῦ ταύτην γνωστῶς κτήσασθαι ἠδυνήθη, εἰ μὴ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὡς εἴπομεν, στερρὰν ἐτή-

78. Φιλ. 3,13.
79. Ἰεζ. 37,7–8.
80. Ἐφ. 4,16.

σιτεία τῆς ἐλπίδας, προθυμούμενη, διδασκόμενη καὶ ἱκανούμενη ἀοράτως καὶ ἀνεπαισθήτως ἀπὸ τὴν ἁγία ἀγάπη, ἐπιτελεῖ ὅλα τὰ προηγούμενα· καὶ ἐπιτελώντας τα τρέφει, θεραπεύει καὶ φροντίζει νὰ αὐξάνει μὲ αὐτὰ τὸ κεφάλι, δηλαδὴ τὴν ἴδια τὴν ἀγάπη· αὐτὴ πάλι θεραπευόμενη καὶ αὐξανόμενη παρέχει μεγαλύτερη κατ' ἀναλογία στὸ ὑπόλοιπο σῶμα τῶν ἀρετῶν τὴν δύναμη καὶ τὰ προετοιμάζει νὰ προχωροῦν θερμότερα πρὸς τὰ ἐμπρός[78].

24 Καὶ ἔτσι αὐξάνουν σιγὰ-σιγὰ ὅλα τὰ μέλη τοῦ πνευματικοῦ σώματος, σὰν ὀστοῦν πρὸς ὀστοῦν καὶ ἄρθρωση πρὸς ἄρθρωση[79], συνθεμένα, συναρμολογημένα[80] καὶ συνδεδεμένα ἀπὸ τὴν ἁγία ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν αὐτή, δηλαδὴ ἡ κεφαλὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν, εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος γι' αὐτὸ κατέβηκε στὴ γῆ καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, λαμβάνοντας τὴ δική μας γήινη σάρκα, γιὰ νὰ μᾶς μεταδώσει οὐσιωδῶς τὴν θεότητά του καὶ νὰ μᾶς μεταφέρει στοὺς οὐρανούς, ἀφοῦ μᾶς καταστήσει πνευματικοὺς καὶ ἀφθάρτους. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγάπη ποὺ λέγει ὁ θεῖος 'Απόστολος ὅτι ἐκχύνεται πλουσίως στὶς καρδιές μας[81], δηλαδὴ ἡ μετουσία καὶ μέθεξη τῆς θεότητάς του, μὲ τὴν ὁποία ἑνωνόμαστε πρὸς τὸν Θεό. Γι' αὐτὴν ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος· «ἡ τέλεια ἀγάπη ἐκβάλλει τὸν φόβο»· ἐπίση, «ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται δὲν τελειώνεται στὴν ἀγάπη»[82]· καὶ πάλι, «ἰδέτε πόση μεγάλη ἀγάπη μᾶς ἔδωσε ὁ Πατέρας, ὥστε νὰ ὀνομασθοῦμε τέκνα Θεοῦ»[83]. 'Αγάπη ἐδῶ καλεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἀπολαμβάνουμε τὴν υἱοθεσία[84].

25 Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀγάπη κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπόρεσε νὰ τὴν ἰδεῖ ἢ νὰ τὴν λάβει, κανεὶς δὲν μπόρεσε νὰ συναφθεῖ μ' αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἀποκτήσει συνειδητῶς στὴ κεφαλή

81. Τίτον 3,6.
82. Α' Ἰω. 4,18.
83. Α' Ἰω. 3,1.
84. Ρωμ. 8,15.

ρησεν καὶ ἀκράδαντον καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πίστει τὰς εἰρημένας ἁπάσας πράξεις ἐπῳκοδόμησεν ἐν σπουδῇ· ὁ δέ γε μὴ θεασάμενος, μήτε συναφθεὶς αὐτῇ, μήτε τῆς γλυκύτητος αὐτῆς μετασχών, οὐδὲ ἀγαπῆσαι ταύτην ἀξίως δύναται. Ὃν γὰρ οὐκ ἴδῃ τις, πῶς ἀγαπᾶν αὐτὸν δύναται; «Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ», φησίν, «ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;». Πάλιν δὲ εἰ μὴ ἐξ ὅλης ψυχῆς, ἐξ ὅλης καρδίας, κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν φιλικὴν ἀγάπησιν καὶ διάθεσιν, ἀγαπήσει αὐτὸν πρότερον, ἰδεῖν οὐ καταξιοῦται αὐτόν. «Ὁ ἀγαπῶν με» γάρ, εἶπεν, «ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου», καὶ τότε ἐπιφέρει· «καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν». Ἐξ ὧν δείκνυται φανερῶς ὅτι, ἐὰν μὴ πρότερον ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἀγαπήσῃ τις τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἐν τῇ ἀπαρνήσει ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου παντὸς ἐπιδείξηται, τῆς αὐτοῦ ἐμφανείας ἐν ἀποκαλύψει Πνεύματος ἁγίου μυστικῶς οὐκ ἀξιοῦται οὐδὲ τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ αὐτὸν κέκτηται, ἀλλὰ σῶμά ἐστι νεκρὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἔργοις, τὴν ζωὴν τῶν ἁπάντων ἐστερημένον, Χριστόν.

26 *Οἱ γοῦν ἀξιωθέντες αὐτῷ συναφθῆναι καὶ κεφαλὴν αὐτὸν κτήσασθαι, πρόσεχε τῷ λόγῳ, παρακαλῶ, γίνονται καὶ οὗτοι θέσει θεοί, ὅμοιοι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Ὢ τοῦ θαύματος! Ἐνδύει γὰρ αὐτοὺς ὁ Πατὴρ τὴν πρώτην στολήν, τὸ τοῦ Κυρίου ἱμάτιον, ὃ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐνεδιδύσκετο. «Ὅσοι» γάρ, φησίν, «εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε», δηλονότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ καὶ ἀλλοιοῖ θεοπρεπῶς ὅλους αὐτοὺς ξένην τινὰ καὶ ἄρρητον καὶ θείαν ἀλλοίωσιν περὶ ἧς φησιν ὁ Δαυίδ· «αὕτη ἡ ἀλ-*

---

85. Α´ Ἰω. 4,20.
86. Βλ. Μάρκ. 12,30.
87. Ἰω. 14,21.

του, ἐάν, ὅπως εἴπαμε, δὲν ἐτήρησε στερεὰ καὶ ἀκράδαντη τὴν πίστη πρὸς τὸν Χριστό, καὶ δὲν ἐποικοδόμησε μὲ ζῆλο ἐπάνω σ' αὐτὴν τὴν πίστη ὅλες τὶς προαναφερθεῖσες πράξεις· καὶ αὐτὸς ποὺ οὔτε τὴν εἶδε οὔτε συνάφθηκε μαζί της, οὔτε μετέσχε στὴ γλυκύτητά της δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀγαπήσει ἐπάξια. Διότι ὅποιον δὲν εἶδε κανείς, πῶς μπορεῖ νὰ τὸν ἀγαπήσει; «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὸν ἀδελφό του ποὺ τὸν εἶδε, πῶς μπορεῖ νὰ ἀγαπᾶ τὸν Θεὸ τὸν ὁποῖο δὲν εἶδε;»[85]. Πάλι, ἐὰν δὲν τὸν ἀγαπήσει προηγουμένως μὲ ὅλη τὴν ψυχή, μὲ ὅλη τὴν καρδιά[86], σύμφωνα μὲ τὶς φυσικὲς ἔννοιες καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὑπάρχουσα σ' ἐμᾶς φιλικὴ ἀγάπηση καὶ διάθεση, δὲν θὰ ἀξιωθεῖ νὰ τὸν ἰδεῖ. Διότι, εἶπε, «ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾶ, θὰ ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου», καὶ συνεχίζει ἔπειτα, «καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀγαπήσω καὶ θὰ φανερώσω σ' αὐτὸν τὸν ἑαυτό μου»[87]. Ἀπὸ αὐτὰ φανερώνεται ὅτι, ἐὰν κάποιος δὲν ἀγαπήσει προηγουμένως τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχή του καὶ δὲν δείξει τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, δὲν ἀξιώνεται μυστικῶς τὴν φανέρωσή του μὲ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε ἀποκτᾶ αὐτὸν ὡς κεφαλή του· ἀλλὰ εἶναι νεκρὸ σῶμα στὰ πνευματικὰ ἔργα, στερημένο ἀπὸ τὴν ζωὴ ὅλων, τὸν Χριστό.

26 Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ συναφθοῦν μαζί του καὶ νὰ τὸν ἀποκτήσουν ὡς κεφαλή, πρόσεχε στὸ λόγο, παρακαλῶ, γίνονται καὶ αὐτοὶ θέσει θεοί, ὅμοιοι μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Τί θαῦμα! Διότι ὁ Πατέρας τοὺς ἐνδύει τὴν πρώτη στολή[88], τὸ ἱμάτιο τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖο ἔχει ἐνδυθεῖ πρὸ καταβολῆς κόσμου[89]. Διότι, λέγει, «ὅσοι ἐβαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐνδυθήκατε τὸν Χριστό»[90]· δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἀλλοιώνει ὅλους αὐτοὺς θεοπρεπῶς μὲ κάποια παράξενη, ἄρρητη

88. Λουκᾶ 15,22.
89. Βλ. Ἰω. 17,24 ἑ.
90. Γαλ. 3,27.

λοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου», καὶ ὁ ἐπιστήθιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ· «ἀδελφοί, νῦν τέκνα ἐσμέν· ἀλλ' οὔπω», φησίν, «ἐφανερώθη» τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ δηλονότι «τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ» ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ δέδωκεν ἡμῖν «ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ χαρίζεται αὐτοῖς καὶ τὸν νοῦν τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν λάμποντα, μυστήρια αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντα, ἃ οὐκ ἐξὸν γλώσσῃ φθέγξασθαι ἀνθρωπίνῃ. Πρὸς τούτοις δίδωσιν αὐτοῖς καινοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ καινὴν ἀκοήν. Καὶ τί τὰ πολλὰ θέλω λέγειν; Ἀδύνατον γὰρ πάντα εἰπεῖν. Ὅλος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς· γίνεται οὖν ἕκαστος τῶν τοιούτων ναὸς ἐν αἰσθήσει καὶ γνώσει Θεοῦ καὶ τηνικαῦτα μετὰ παρρησίας λέγων βοᾷ· «ζῶ μὲν οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός», καὶ αὖθις· «ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου». Διὰ τοῦτο πάντα στέγω, πάντα ὑπομένω· καὶ λοιδορούμενος εὐλογῶ καὶ παρακαλῶ βλασφημούμενος καὶ ἀνέχομαι διωκόμενος, «ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐν ἐμοί», φησίν, «ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ».

27 *Αὕτη τοιγαροῦν ἡ τελεία τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν ἀτέλεστος ἡλικία· τελείαν μέν, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν λέγω, ἀτέλεστος δέ, ὅτι ἡ τελειότης αὐτῆς ἐν τῷ Θεῷ ἀποκεκρυμμένη ἐστί, πλήρωμα δὲ ταύτης ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ θάνατος, ἵνα, ὥσπερ ἐκεῖνος ἅπαντα μὲν τὸν νόμον ἐτέλεσεν, ὑπὲρ παντὸς δὲ*

---

91. Ψαλμ. 76,11.
92. Α' Ἰω. 3,24.
93. Α' Ἰω. 3,2.
94. Α' Κορ. 2,16.
95. Β' Κορ. 12,4.
96. Γαλ. 2,20.

καὶ θεία ἀλλοίωση, γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ Δαυίδ· «αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωση τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου»[91]· καὶ ὁ ἐπιστήθιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ· «ἀδελφοί, τώρα εἴμαστε τέκνα· ἀλλά», λέγει, «δὲν ἐφανερώθηκε ἀκόμη σὲ ὅσους εἶναι στὸν κόσμο, δηλαδὴ τί θὰ γίνουμε»· «γνωρίζουμε ὅμως ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἔδωσε σ' ἐμᾶς[92] «ὅτι, ἐὰν φανερωθεῖ, θὰ γίνομε ὅμοιοι μ' αὐτόν»[93]. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ χαρίζεται σ' αὐτοὺς καὶ τὸν νοῦ τοῦ Χριστοῦ[94], ποὺ λάμπει ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους, καὶ ἀποκαλύπτει σ' αὐτοὺς μυστήρια, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ προφέρει γλῶσσα ἀνθρώπων[95]. Μαζὶ μὲ αὐτὰ δίνει σ' αὐτοὺς καινούργιους ὀφθαλμοὺς καὶ καινούργια ἀκοή. Καὶ γιατί θέλω νὰ λέγω πολλά; Διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰπῶ τὰ πάντα. Ὅλος ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα κατοικεῖ μέσα τους· γίνεται λοιπὸν ὁ καθένας τους ναὸς μὲ αἴσθηση καὶ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ τότε μὲ παρρησία ἀναβοᾶ λέγοντας· «δὲν ζῶ ἐγώ, ἀλλὰ ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»[96]· καὶ πάλι· «ὅταν ἤμουν νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρονοῦσα, ὡς νήπιος ὁμιλοῦσα, ὡς νήπιος ἐσκεπτόμουν· ὅταν ὅμως ἔγινα ἄνδρας κατήργησα τὰ τοῦ νηπίου»[97]. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἀντέχω, ὅλα τὰ ὑπομένω»[98]· «κακολογούμενος εὐλογῶ, βλασφημούμενος παρακαλῶ, καὶ διωκόμενος ὑπομένω»[99], «γιὰ νὰ κατασκηνώσει μέσα μου», λέγει, «ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ»[1].

27 Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ τέλεια ἀτέλεστη ἡλικία τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν· τέλεια βέβαια κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ ἀτέλεστη, διότι ἡ τελειότητά της εἶναι ἀποκρυμμένη στὸν Θεό[2], καὶ πλήρωσή της εἶναι ὁ θάνατος γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὶς ἐντολές του. Ἐκεῖνος λοιπὸν ἐφάρμοσε ὅλον τὸν νόμο[3], παρέδωσε

---

97. Α' Κορ. 13,11.
98. Α' Κορ. 13,7.
99. Α' Κορ. 4,12 ἑ.
1. Β' Κορ. 12,9.
2. Κολ. 3,3.
3. Ἰω. 19,28.

τοῦ κόσμου παρέδωκεν ἑαυτόν, σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπομείνας, εὐχόμενος καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν καὶ λέγων, «ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ, τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν», οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ ἐκείνου καὶ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, ἀλλὰ μὴν καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐν ἑαυτοῖς ὀφείλομεν περιφέρειν, «ἵνα μὴ ὦμεν πεποιθότες ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς»· εἰ γὰρ καὶ μὴ συναντήσοι τοῦτο ἡμῖν τὸ βιαίῳ θανάτῳ τὸν βίον ὑπεξελθεῖν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει, ὡς ἔργῳ τοῦτο ἤδη παθόντες καὶ ὑπομείναντες, λογισθήσεται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἀγωνοθέτου κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· «νὴ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω». Οὐχ ὡς τῇ πείρᾳ τοῦτο πολλάκις παθών, ἀλλὰ τῇ προθέσει, φησί, καὶ πάλιν· «διώκω εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην». Ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ πάντων ὀφείλομεν τῶν δι' ἥντινα αἰτίαν λυπούντων ἢ λοιδορούντων ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρωδῶς πρὸς ἡμᾶς ἐκ πονηρᾶς προθέσεως διακειμένων ἀεί, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν πιστῶν ἁπάντων καὶ ἀπίστων προσεύχεσθαι, ὡς ἂν οἱ μὲν πρὸς τὸ τέλειον καταντήσωσιν, οἱ δὲ τῆς πλάνης ἀπαλλαγῶσι καὶ τῇ ἀληθινῇ πίστει προσέλθωσι.

28 *Ταῦτα οὐδείς ποτε ἀνθρώπων ἐννοῆσαι ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ εἰπεῖν ἢ ἀκοῇ παραδέξασθαι, μὴ ὅτι γε ἔργῳ αὐτὰ διαπράξασθαι ἠδυνήθη, εἰ μὴ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρότερον ἐξεχύθη πλουσίως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ ἔνοικον ἔσχε δι' αὐτῆς τὸν εἰπόντα· «οὐ δύνασθε χωρὶς ἐμοῦ ποιεῖν οὐδέν». Ἀλλ' οὐδὲ τῆς τοιαύτης χάριτος καὶ δωρεᾶς ἔτυχέ τις, εἰ μὴ πρότερον ἑαυτὸν ἀπηρνήσατο, καθὼς ἐνετείλατο ὁ Σωτὴρ καὶ ἡμεῖς λεπτότερον ἐδηλώσαμεν, τῷ*

---

4. Λουκᾶ 23,34.
5. Β' Κορ. 1,9.
6. Α' Κορ. 15,31.

τὸν ἑαυτό του γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, ὑπομένοντας τὸν σταυρὸ καὶ τὸν θάνατο, προσευχόμενος καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν καὶ λέγοντας· «συγχώρησέ τους, Πατέρα, αὐτὴν τὴν ἁμαρτία· διότι δὲν γνωρίζουν τί κάνουν»[4]. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, πρὸς χάριν ἐκείνου καὶ τῶν ἐντολῶν του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας, ὀφείλουμε νὰ φέρουμε μέσα μας τὸ κρῖμα τοῦ θανάτου, «ὥστε νὰ μὴ ἔχομε ἐμπιστοσύνη στοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ στὸν Θεὸ ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς»[5]. Διότι, κι ἐὰν ἀκόμη δὲν μᾶς συμβεῖ νὰ τελειώσουμε τὸν βίο μὲ βίαιο θάνατο, ἀλλὰ κατὰ προαίρεση, θὰ καταλογισθεῖ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπο καὶ ἀγωνοθέτη Θεό μας, ὅτι τὸ πάθαμε καὶ τὸ ὑπομείναμε αὐτό, κατὰ τὸν ἅγιο ποὺ λέγει· «στὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης σας, πεθαίνω κάθε ἡμέρα»[6]. Καὶ τὸ λέγει, ὄχι ὅτι τὸ ἔπαθε πολλὲς φορὲς στὴν πράξη, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν προαίρεση. Καὶ πάλι λέγει, «τρέχω γιὰ νὰ ἐπιτύχω ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐκεῖνος μὲ ἔκανε δικό του»[7]. Ἀκόμη ὀφείλουμε γιὰ ὅλους νὰ προσευχόμαστε· γι' αὐτοὺς ποὺ γιὰ ὁποιαδήποτε αἰτία μᾶς λυποῦν ἢ μᾶς ὑβρίζουν, γι' αὐτοὺς ποὺ πάντοτε διάκεινται ἐχθρικὰ ἀπέναντί μας ἀπὸ πονηρὴ πρόθεση, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς ἀπίστους, ὥστε οἱ πρῶτοι νὰ φθάσουν πρὸς τὸ τέλειο, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ νὰ προσέλθουν στὴν ἀληθινὴ πίστη.

28 Αὐτὰ κανεὶς ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπόρεσε νὰ τὰ κατανοήσει ἀπὸ μόνος του, ἢ νὰ τὰ εἰπεῖ ἢ νὰ τὰ δεχθεῖ ἐξ ἀκοῆς, οὔτε βέβαια καὶ νὰ τὰ ἐκτελέσει ἐμπράκτως, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐκχύθηκε πλουσίως ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ στὴν καρδιά του καὶ δὲν ἐνοίκησε σ' αὐτὴν ἐκεῖνον ποὺ εἶπε· «δὲν μπορεῖτε χωρὶς ἐμένα νὰ κάνετε τίποτε»[8]. Ἀλλ' οὔτε κι αὐτὴν τὴν χάρη καὶ δωρεὰ πέτυχε κανείς, ἐὰν δὲν ἀπαρνήθηκε προηγουμένως τὸν ἑαυτό του[9], ὅπως παρήγγειλε ὁ Σωτήρας καὶ ἐμεῖς τὸ

7. Φιλ. 3,12.
8. Ἰω. 15,5.
9. Ματθ. 16,24.

Κυρίῳ δηλονότι ἐν ὅλῃ καρδίᾳ εὐπροθύμως δουλεύσας καὶ ἀγαπήσας αὐτόν. Εἰ δὲ μὴ ταύτην ἀναφαίρετον εἴληφε, μηδεὶς ἑαυτὸν ἀπατάτω, γινωσκέτω δὲ τοῦτο, ὡς οὐδὲ τῆς μετὰ Θεοῦ ἑνώσεως τῆς ἐν νοερᾷ αἰσθήσει καὶ γνώσει καὶ θεωρίᾳ γινομένης κατηξιώθη ἢ καταξιωθήσεται πώποτε. Οἱ γὰρ χρηματίσαντες ἄνδρες τέλειοι ἐν τῇ μεθέξει τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ἐν τῷ ῥηθέντι μέτρῳ τελείαν κτησάμενοι ὅλοι γίνονται μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὁρῶντες αὐτὸν τοσοῦτον ὅσον ὁρῶνται καὶ αὐτοὶ ὑπ' αὐτοῦ. Μένει γὰρ γνωστῶς ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ γνωστῶς ἐν τῷ Θεῷ μένουσιν ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως.

29 *Ὁπηνίκα δὲ οὕτως ἕξουσι τελειωθέντες καλῶς, τηνικαῦτα καὶ ὁ Πατὴρ αὐτῶν ὁ οὐράνιος τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ δίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Χεῖρας δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ πεπληροφορημένον νοήσεις· ὑπάρχοντα δὲ αὐτοῦ ταῦτά εἰσιν· τὸ ἀθάνατον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀμήχανον κάλλος τῆς δόξης ἧς εἶχεν ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, καθώς φησιν αὐτὸς ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρός· «δόξασόν με σύ, Πάτερ, τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί», καὶ πάλιν· «τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ἓν ὦσι, καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτοῖς». Ἐξ οὗ πηγάζει τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον μὲν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἅπασι, προσιτὸν δὲ ἐν αὐτοῖς, ἀνατέλλον καὶ γινόμενον τούτοις χαρὰ ἀνεκλάλητος, εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχουσα, τρυφὴ καὶ ἀπόλαυσις καὶ εὐφροσύνη ἐν ἀκορέστῳ κόρῳ νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, οὕτω πως κἀγὼ ἐκπληττόμενος, τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἁπάντων, ὧν ὀφθαλμὸς τεθολωμένος τοῖς πά-*

---

10. Βλ. Ἰω. 13,3.
11. Ἰω. 17,5.

ἐδηλώσαμε λεπτομερέστερα, δουλεύοντας μὲ προθυμία καὶ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του γιὰ τὸν Κύριο καὶ ἀγαπώντας τον. Κι ἂν βέβαια δὲν τὴν ἀπέκτησε κανεὶς ἀναφαίρετη, ἂς μὴ αὐταπατᾶται, ἀλλὰ ἂς γνωρίζει τοῦτο, ὅτι δὲν ἀξιώθηκε κι οὔτε θὰ ἀξιωθεῖ ποτὲ τῆς ἑνώσεως μὲ τὸν Θεὸ ποὺ γίνεται μὲ τὴ νοερὴ αἴσθηση, τὴν γνώση καὶ τὴν θεωρία. Πράγματι, ἐκεῖνοι ποὺ ἐχρημάτισαν τέλειοι ἄνδρες μὲ τὴν μέθεξη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέκτησαν τὴν τέλεια πνευματικὴ ἡλικία κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ἐλέχθηκε, βρίσκονται ὅλοι μαζὶ μὲ τὸν Θεό, θεωρώντας αὐτὸν τόσο ὅσο κι ἐκεῖνοι θεωροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Διότι, ὡς γνωστόν, ὁ Θεὸς κατοικεῖ μέσα τους καὶ αὐτοὶ μένουν μαζὶ μὲ τὸν Θεὸ ἀχώριστα καὶ ἀδιάστατα.

29 Ὅταν θὰ τελειωθοῦν ἔτσι καλῶς, τότε καὶ ὁ οὐράνιος Πατέρας τους δίνει στὰ χέρια τους τὰ ὑπάρχοντά του[10]. Ὡς χέρια θὰ ἐννοήσεις τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν βεβαιότητα· ὑπάρχοντα πάλι αὐτοῦ εἶναι αὐτά· τὸ ἀθάνατο, τὸ ἄφθαρτο, τὸ ἄτρεπτο, τὸ ἀναλλοίωτο, τὸ ἀΐδιο, τὸ ἀμήχανο κάλλος τῆς δόξας ποὺ εἶχε ὁ Υἱὸς προτοῦ νὰ δημιουργηθεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρός· «δόξασέ με ἐσύ, Πατέρα, μὲ τὴν δόξα ποὺ εἶχα κοντά σου πρὶν ἀπὸ τὴν ὕπαρξη τοῦ κόσμου»[11]· καὶ πάλι· «τὴν δόξα ποὺ μοῦ ἔδωσες τὴν ἔδωσα σ' αὐτούς, γιὰ νὰ γίνουν ἕνα, ὅπως ἐσύ, Πατέρα, εἶσαι μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' αὐτούς»[12]. Ἀπὸ αὐτὸν πηγάζει τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτο[13] γιὰ ὅλους τοὺς ἁμαρτωλούς, προσιτὸ ὅμως σ' αὐτούς, διότι ἀνατέλλει σ' αὐτοὺς καὶ γίνεται γι' αὐτοὺς ἀνεκλάλητη χαρά, εἰρήνη ποὺ ὑπερέχει ἀπὸ κάθε νοῦ[14], τρυφή, ἀπόλαυση, εὐφροσύνη κατὰ ἀκόρεστο κόρο, τώρα καὶ στοὺς ἀτελείωτους αἰῶνες. Γιὰ νὰ ἀναφέρω σύντομα, ἢ καλύτερα κάπως ἔκπληκτος καὶ χωρὶς νὰ μπορῶ κι ἐγὼ νὰ ἀναφέρω τὶς ἀπαρχὲς ὅλων ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων τὸ κάλλος

---

12. Ἰω. 17,22.
13. Βλ. Α' Τιμ. 6,16.
14. Φιλιππ. 4,7.

θεσι τὸ κάλλος οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς βεβυσμένον τῇ ἀγνωσίᾳ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀκάθαρτον ἀνέβη ἀνθρώπου, «ἃ ὁ Θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν», ὡς ἀρραβῶνας ἀπ᾽ ἐντεῦθεν ἤδη τοῖς πιστοῖς ὁ ἀψευδὴς καὶ πιστὸς δίδωσι.

30 *Ταῦτα οὖν εἰσιν ἃ προϋπεσχόμην ὑμῖν εἰπεῖν ὑπάρχοντα εἶναι τοῦ Πατρός. Καὶ οὕτω ταῦτα δίδωσιν, ὡς ἠκούσατε, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ διάγουσιν ἐν τῇ γῇ καθάπερ ἐν οὐρανῷ, καὶ οὖσιν ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἤδη τῇ ἀθανασίᾳ τετιμημένοι, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατοῦσιν ὡς ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν ἀδύτῳ φωτί· ἐν δὲ τῷ βορβορώδει τούτῳ σώματι ἀναπνέουσιν, ὡς ἐν τῷ τῆς τρυφῆς παραδείσῳ κεκτημένοι τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐν μέσῳ, ναὶ μὴν καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἀγγέλων τροφήν, τὸν οὐράνιον ἄρτον, ἐξ ὧν πᾶσαι αἱ ἄϋλοι δυνάμεις τῶν οὐρανῶν τρεφόμενοι ἀκηράτως ζωοῦνται· οἳ καὶ στρεφόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων βοῶσιν ἐν ἀληθείᾳ μετὰ τοῦ Παύλου· «ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει», ἔνθα πέλουσα ἡ ἁγία ἀγάπη, συγγινομένη τοῖς ἑαυτῆς ἐρασταῖς καὶ πλουσίως αὐτοὺς περιλαμποῦσα, ἀπαθεῖς καὶ τῷ ὄντι ἀγγέλους ἐργάζεται. Ὁ οὖν πρὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτῇ καὶ συγκραθῆναι ὁλοτελῶς ἀπαθῆ ἑαυτὸν ὀνομάζων, ἢ διδάσκων ἑτέρους, ἢ τὰ τῶν ἀπαθῶν ἔργα πράττειν ἐπιχειρῶν, ἢ πάλιν τὰ ὑπ᾽ ἐκείνων πραττόμενα ἀπιστῶν, νηπίῳ ἔοικεν ἀπαλῷ, ἐν ἀώρῳ τῇ ἡλικίᾳ τὰ τῶν ἀνδρῶν ὅπλα αἴροντι καὶ ἑτέρους περὶ πολέμου διδάσκειν ἐπαγγελλομένῳ, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν συνεξισοῦντι καὶ παρενείροντι τοῖς ἀνδράσι καὶ πολεμισταῖς καὶ πρὸς πόλεμον ἀπιέναι σὺν αὐτοῖς ἐπιχειροῦντι. Ὅπερ οὐκ ἀδύνατον μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ γέλωτος*

---

15. Βλ. Α' Κορ. 2,9.
16. Α' Κορ. 2,9.

ὀφθαλμὸς θολωμένος ἀπὸ τὰ πάθη δὲν εἶδε, οὔτε αὐτὶ βουλωμένο στὴν ἀγνωσία ἄκουσε, οὔτε ἀνέβηκε σὲ ἀκάθαρτη καρδιὰ ἀνθρώπου[15], «αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς ἑτοίμασε γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν»[16], τὰ δίνει ὁ ἀψευδὴς καὶ πιστὸς ὡς ἀρραβῶνες ἀπὸ ἐδῶ ἤδη στοὺς πιστούς.

30 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι, ὅπως ὑποσχέθηκα νὰ σᾶς εἰπῶ στὴν ἀρχή, τὰ ὑπάρχοντα τοῦ Πατέρα. Καὶ ἔτσι τὰ δίνει, ὅπως ἀκούσατε, σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν καὶ ζοῦν στὴ γῆ σὰν στὸν οὐρανό, καὶ εἶναι στὸν θάνατο, ὡς ἤδη τιμημένοι μὲ τὴν ἀθανασία, καὶ περπατοῦν στὸ σκοτάδι[17] σὰν σὲ ἡμέρα καὶ σὲ ἄδυτο φῶς· καὶ ἀναπνέουν σὲ τοῦτο τὸ βορβορῶδες σῶμα, σὰ νὰ ἀπέκτησαν μέσα στὸν παράδεισο τῆς ἀπολαύσεως τὸ ξύλο τῆς ζωῆς, καθὼς καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴ τῶν ἀγγέλων, τὸν οὐράνιο ἄρτο[18], ἀπὸ τὰ ὁποῖα τρεφόμενες ὅλες οἱ ἄϋλες δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἀναζωογονοῦνται ἀφθάρτως. Αὐτοὶ ἀναστρεφόμενοι στὸ μέσον τοῦ κόσμου καὶ στὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀναβοοῦν ἀληθινὰ μαζὶ μὲ τὸν Παῦλο, «τὸ δικό μας πολίτευμα εὑρίσκεται στοὺς οὐρανούς»[19] Ὅπου κινεῖται ἡ ἁγία ἀγάπη, ἡ ὁποία προσεγγίζει τοὺς ἐραστές της, τοὺς περιλάμπει πλουσίως, καὶ τοὺς ἀπεργάζεται ἀπαθεῖς καὶ ὄντως ἀγγέλους. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ προτοῦ συναφθεῖ καὶ συγκραθεῖ μαζί της ὁλότελα ὀνόμαζε τὸν ἑαυτό του ἀπαθῆ, ἢ ἐδίδασκε τοὺς ἄλλους, ἢ ἐπιχειροῦσε νὰ πράττει τὰ ἔργα τῶν ἀπαθῶν, ἢ πάλι ἀπιστοῦσε στὰ πραττόμενα ἀπὸ ἐκείνους, μοιάζει μὲ ἁπαλὸ νήπιο, ποὺ σηκώνει σὲ ἄωρη ἡλικία τὰ ὅπλα τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ νὰ διδάσκει καὶ σὲ ἄλλους τὴν τέχνη τοῦ πολέμου, καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐξισώνει καὶ ἀναμιγνύει τὸν ἑαυτό του μὲ τοὺς ἄνδρες καὶ πολεμιστές, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ μεταβεῖ μαζί τους στὸν πόλεμο. Πρᾶγμα ποὺ ὄχι μόνον εἶναι ἀδύνατον,

---

17. Βλ. Α' Ἰω. 1,7.
18. Βλ. Ἰω. 6,31 ἑ. Σοφ. Σολ.16,20.
19. Φιλ. 3,20.

ἄξιον· ὑπ' αὐτῶν γὰρ ὧν ἐπιφέρεται ὅπλων συμποδισθήσεται πάντως καὶ καταβληθήσεται καὶ συντριβήσεται καὶ οὐδὲ ἀναστῆσαι ἴσως δυνήσεται. Καὶ εἰκότως· οὐκ οἶδε γὰρ ὅτι οἱ ἐν πολέμῳ πληττόμενοι καὶ καταβαλλόμενοι ἐξεγείρονται πάλιν καὶ ἐμπειρότεροι γίνονται καὶ κραταιότερον τοῖς ἐχθροῖς ἀντιμάχονται. Εἰ γὰρ δειλὸν ἄνδρα μὴ ἐξιέναι εἰς πόλεμον τῷ Μωϋσῇ ὁ Θεὸς διετάξατο, πόσῳ γε μᾶλλον νηπίῳ ἔτι καὶ μηδὲ ἀφ' ἑαυτοῦ περιπατεῖν ἢ ζώννυσθαι δυναμένῳ ἁρμόσει τὴν ἀνδρῴαν ἡλικίαν ἐκδέξασθαι καὶ μὴ πρὸ τούτου τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν.

31 Ὅμως μέντοι ἐπειδὴ «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», οὐδὲ τὰ ὅπλα ἡμῶν σαρκικὰ καὶ ὁρώμενα, ἀλλὰ πνευματικὰ καὶ νοούμενα, ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἀόρατος ἀοράτως πρὸς ἀοράτους ἐχθροὺς γινόμενος, διὰ τοῦτο πάντες οἱ δοκοῦντες εἶναί τι ἑαυτοὺς ἐπιδείκνυνται τοῖς ἀνθρώποις τολμηροὺς περὶ ταῦτα καὶ ἀνδρείους καὶ περὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς τοιαύτης πάλης καὶ τῆς ἀντιπαρατάξεως λίαν ἐμπείρους, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῆς τῆς ἥττης καὶ νίκης τῶν πονηρῶν σοφοὺς καὶ ἐπιστήμονας καὶ διδακτικούς. Ὅθεν καὶ ὡς μονομάχοι τινὲς καὶ νικηταὶ τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς κενολογίας καὶ ἀπάτης τῶν συλλογισμῶν τοῖς πᾶσι γνωρίζεσθαι σπεύδουσιν· οἵ, καὶ ἐλεγχόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ οἰκείου συνειδότος κατακρινόμενοι ὡς ἄπρακτοι καὶ τοῦ τοιούτου πολέμου ἄπειροι, οὐ δύνανται συγκαταθέσθαι καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν καὶ ἀπειρίαν καθομολογῆσαι ὑπὸ φιλοδοξίας καὶ ἀνθρωπαρεσκείας κατακρατούμενοι· λίαν γὰρ τῆς δόξης ἐκπεσεῖν τῶν ἀνθρώπων φοβοῦνται.

---

20. Δευτ. 20,8.
21. Ἐφ. 6,12.

ἀλλὰ καὶ ἄξιο πολλοῦ γέλοιου· διότι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ὅπλα ποὺ φέρει ἐπάνω του θὰ ἐμποδισθεῖ τελείως, θὰ καταβληθεῖ, θὰ συντριβεῖ καὶ δὲν θὰ μπορέσει ἴσως οὔτε νὰ σηκωθεῖ. Καὶ εἶναι εὔλογο· διότι δὲν γνωρίζει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ πλήττονται στὸν πόλεμο καὶ χτυπιοῦνται, αὐτοὶ σηκώνονται πάλι, γίνονται ἐμπειρότεροι καὶ ἀντιμάχονται ἰσχυρότερα στοὺς ἐχθρούς. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς διέταξε νὰ μὴ βγεῖ μὲ τὸν Μωϋσῆ δειλὸς ἄνδρας στὸν πόλεμο[20], πόσο μᾶλλον ἁρμόζει σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀκόμη νήπιος καὶ δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ περπατᾶ οὔτε νὰ περιζωθεῖ, νὰ περιμένει τὴν ἀνδρικὴ ἡλικία καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρεῖ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν τὰ ἀδύνατα.

31 Ἐπειδὴ ὅμως «ἡ πάλη σ' ἐμᾶς δὲν γίνεται πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, πρὸς τὰ ἐπουράνια πνεύματα τῆς πονηρίας[21], οὔτε καὶ τὰ ὅπλα μας εἶναι σαρκικὰ[22] καὶ ὁρατά, ἀλλὰ πνευματικὰ καὶ νοητά, κι ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι ἀόρατος, διεξαγόμενος ἀοράτως πρὸς ἀόρατους ἐχθρούς, γι' αὐτὸ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν ὅτι εἶναι κάτι[23], παρουσιάζονται σχετικὰ μ' αὐτὰ στοὺς ἀνθρώπους τολμηροὶ κι ἀνδρεῖοι, καθὼς ἐπίσης πολὺ ἔμπειροι στὴν ἐξήγηση αὐτῆς τῆς πάλης καὶ ἀντιπαρατάξεως, ἀλλὰ βέβαια καὶ σοφοί, ἐπιστήμονες καὶ διδάσκαλοι γι' αὐτὴν τὴν ἥττα καὶ νίκη τῶν πονηρῶν. Ἔτσι σπεύδουν νὰ γνωρίζονται σ' ὅλους σὰν κάποιοι μονομάχοι καὶ νικητὲς τῶν ἐχθρῶν μὲ τὴν κενολογία καὶ τὴν ἀπάτη τῶν συλλογισμῶν. Αὐτοί, ἐλεγχόμενοι καὶ κατακρινόμενοι ἀπὸ τὴ συνείδησή τους ὡς ἄπρακτοι καὶ ἄπειροι αὐτοῦ τοῦ πολέμου, δὲν μποροῦν νὰ συγκατατεθοῦν καὶ νὰ ὁμολογήσουν τὴν ἀσθένεια καὶ ἀπειρία τους, κυριαρχούμενοι ἀπὸ φιλοδοξία καὶ ἀνθρωπαρέσκεια· διότι φοβοῦνται πολὺ νὰ ἐκπέσουν ἀπὸ τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων.

---

22. Β' Κορ. 10,4.
23. Γαλ. 6,3.

32 *Ἐπειδὴ γὰρ οὐ βλέπονται κατὰ ψυχὴν τοῖς πλησίον ὁποῖοί ποτ' ἂν εἰσιν, οὐδὲ παρὰ τῶν ἀνθρώπων καταλαμβάνονται ὅτι γυμνοὶ τυγχάνουσι τῶν τοῦ Πνεύματος ὅπλων, οὐδὲ ὅτι ἀσθενεῖς ἔτι καὶ νήπιοί εἰσι, κρύπτουσιν ἑαυτοὺς τῷ κωδίῳ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῇ δορᾷ τοῦ προβάτου· καὶ τοῦτο τοῖς πᾶσι διὰ τῆς χρηστολογίας φαίνεσθαι βούλονται, ὅπερ οἱ τὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικίαν διὰ πόνων κτησάμενοι αὐτοί, μηδὲ τὰς βάσεις ἴσως τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος ἐπὶ τὴν πέτραν ἐρείσαντες, μηδὲ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀρετῶν ἐπὶ τὸν θεμέλιον Χριστὸν ἀνυψώσαντες. Διὰ δὴ τοῦτο ἀμφίβολοι ἔτι καὶ ἀδόκιμοι ὄντες, τῇ ἐπιφορᾷ τῶν πειρασμῶν καὶ τῇ καταιγίδι τῶν λογισμῶν ὠθούμενοι, συμποδίζονται καὶ σκελιζόμενοι ἐλεεινῶς καταπίπτουσιν. Εἰ γὰρ ἐβλέποντο τοῖς πᾶσιν οἷοί εἰσιν οἱ τὴν μόρφωσιν τῆς εὐσεβείας μόνην οἷα δὴ σκηνὴν περικείμενοι, οὐδὲ στῆναι εἰς πρόσωποπν ὅλως ἀνθρώπου ἠδυνήθησαν ἄν, οὐδὲ ὀφθῆναι, ὡς οἶμαι, τινί· καὶ μάλιστα οἱ προὔχειν δοκοῦντες τῶν ἄλλων ἐν γνώσει καὶ λόγῳ καὶ τὸν βασιλικὸν οἰόμενοι χαρακτῆρα ἐν ἑαυτοῖς ἐπιφέρεσθαι, οἳ καὶ ὡς σοφοὶ καὶ εὐλαβεῖς καὶ σώφρονες παρὰ τῶν πολλῶν τιμώμενοι καὶ σεβόμενοι οὐδὲν ἧττον κατὰ τὰς ἀφανεῖς κινήσεις τῆς ψυχῆς τῶν τὴν κακίαν πολυτελῶν διαφέρουσιν.*

33 *Ἀλλ' ἄγε δὴ καὶ τὴν δόξαν τῶν ὄντως ἁγίων καὶ ἀπαθῶν ἀνδρῶν οἱ βουλόμενοι διδαχθῆναι θελήσατε, οἱ ταύτης ἐφιέμενοι δηλαδὴ καὶ ταύτην ἐπικτήσασθαι ἐπιποθοῦντες θερμῶς· εἰκόνα γὰρ ὑμῖν φράσω παριστῶσαν αὐτῶν τὴν τῶν ὅπλων περιβολὴν καὶ τὴν ἐκείνων λαμπρότητα καὶ γνώσεσθε, ἕκαστος ἑαυτὸν τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις συγκρίνων, ἐν οἵοις ἐστὲ καὶ ὅσον τῆς ἐκείνων ἀνδρείας ὁμοῦ καὶ ἀξίας καὶ δυνάμεως πάντες ἀπολειπόμεθα.*

---

24. Ματθ. 7,15.
25. Α' Κορ. 3,11.

32 Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν βλέπονται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τοὺς πλησίον, ποιοί μπορεῖ νὰ εἶναι, οὔτε γίνονται ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅτι συμβαίνει νὰ εἶναι γυμνοὶ ἀπὸ τὰ ὅπλα τοῦ Πνεύματος, οὔτε ὅτι εἶναι ἀκόμη ἀσθενεῖς καὶ νήπιοι, κρύπτονται στὸ στρῶμα τῆς ὑποκρισίας καὶ στὸ δέρμα τοῦ προβάτου[24]· καὶ μὲ τὴ χρηστολογία θέλουν νὰ φαίνονται σὲ ὅλους ὅ,τι εἶναι αὐτοὶ ποὺ μὲ κόπο ἀπέκτησαν τὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικία, ἐνῶ ἴσως δὲν ἔθεσαν τὶς βάσεις τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδας ἐπάνω στὴν πέτρα, οὔτε ἀνύψωσαν τὴν οἰκοδομή τῶν ἀρετῶν ἐπάνω στὸν θεμέλιο Χριστό[25]. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἐνῶ εἶναι ἀκόμη ἀβέβαιοι κι ἀδόκιμοι, ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν πειρασμῶν καὶ τὴν καταιγίδα τῶν λογισμῶν, ἐμποδίζονται καὶ ἀνατρεπόμενοι καταπίπτουν ἐλεεινά. Διότι, ἐὰν ἐβλέπονταν ἀπὸ ὅλους ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι φοροῦν μόνο τὴν μορφὴ τῆς εὐσέβειας σὰν σκηνή, δὲν θὰ μποροῦσαν οὔτε νὰ σταθοῦν οὔτε νὰ καθήσουν ἀπέναντι σὲ πρόσωπο ἀνθρώπου, οὔτε νὰ ἰδωθοῦν, νομίζω, ἀπὸ κάποιον· καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν ὅτι ὑπερέχουν τῶν ἄλλων στὴ γνώση καὶ τὸν λόγο καὶ νομίζουν ὅτι φέρουν μέσα τους τὸν βασιλικὸ χαρακτῆρα[26], οἱ ὁποῖοι ὡς σοφοί, εὐλαβεῖς καὶ σώφρονες τιμοῦνται καὶ ἀπολαύουν σεβασμὸ ἀπὸ τοὺς πολλούς, σὲ τίποτε λιγότερο δὲν διαφέρουν κατὰ τὶς ἀφανεῖς κινήσεις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοὺς διαπρεπεῖς στὴν κακία.

33 Ἀλλὰ ἐμπρὸς ὅσοι ἐπιθυμεῖτε, θελήσετε νὰ διδαχθεῖτε τὴν δόξα τῶν πραγματικὰ ἁγίων καὶ ἀπαθῶν ἀνδρῶν, ἐσεῖς δηλαδὴ ποὺ τὴν ἐπιθυμεῖτε καὶ ποθεῖτε θερμῶς νὰ τὴν ἀποκτήσετε· διότι θὰ σᾶς δείξω μία εἰκόνα ποὺ παριστάνει τὴν περιβολὴ τῶν ὅπλων καὶ τὴν λαμπρότητά τους καὶ θὰ ἀναγνωρίσετε, ὁ καθένας ποὺ συγκρίνει τὸν ἑαυτό του μὲ τοὺς ἁγίους ἐκείνους, σὲ ποιούς εἶστε καὶ πόσο ἀπέχουμε ὅλοι ἀπὸ τὴν ἀνδρεία, τὴν ἀξία καὶ τὴν δύναμη μαζὶ ἐκείνων.

---

26. Τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέα, σὰν αὐτὴ ποὺ εἶναι χαραγμένη στὰ νομίσματα.

34 *Τοιγαροῦν ἐννόησόν μοι τὸν οὐρανὸν οἷος ὑπάρχει ἐν αἰθρίᾳ καὶ ἀνεφέλῳ νυκτὶ καὶ βλέπε μοι ἐν αὐτῷ τὸν τῆς σελήνης δίσκον ὅλον πεπληρωμένον τὸ εἰλικρινὲς καὶ καθαρώτατον φῶς, κύκλῳ δὲ ταύτης τὸν πολλάκις γινόμενον κύκλον περὶ αὐτήν· καὶ σκοπήσας ταῦτα καλῶς, μετάβηθι τῷ νῷ καὶ πρὸς ὃ μέλλω πάλιν εἰπεῖν. Τῶν ἁγίων ἐοίκασιν ἕκαστος, ἔτι ἐν σώματι ὄντες, οὐρανῷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν τῷ δίσκῳ ἔοικε τῆς σελήνης. Ἡ δὲ ἁγία ἀγάπη τὸ παντουργὸν ὑπάρχει καὶ παντοδύναμον φῶς, πολὺ τοῦ ἡλιακοῦ τούτου φωτὸς καὶ ἀσυγκρίτως λαμπρότερον, ἥτις, ἁπτομένη τῶν καρδιῶν αὐτῶν καὶ καθ' ἑκάστην αὐξάνουσα, πληροῖ τελείως αὐτάς· οὐδὲ γὰρ λήγουσά ἐστι καθάπερ τὸ τῆς σελήνης φῶς, ἀλλ' ὁλόφωτος ἀεὶ διὰ σπουδῆς καὶ ἀγαθοεργίας τῶν ἁγίων συντηρουμένη. Ἡ δὲ ἁγία ἀπάθεια, ὥσπερ κυκλοειδὴς στέφανος καὶ ὡς σκηνὴ μέσον αὐτοὺς περιφέρουσα καὶ περιέπουσα, σκέπει πάντοθεν καὶ περιφρουρεῖ καὶ ἀτρώτους ἀπὸ πάσης ἐννοίας πονηρᾶς, μὴ ὅτι γε ἁμαρτίας, διατηρεῖ, καὶ ἀβλαβεῖς καὶ ἐλευθέρους ἐκ πάντων ἐχθρῶν ἀποκαθιστᾷ· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἀπροσίτους αὐτοὺς τοῖς ὑπεναντίοις ἐργάζεται.*

35 *Εἴδετε δόξαν οἱ ταύτην ὄντως ποθοῦντες; Συνήκατε τῆς λεχθείσης εἰκόνος τὸ μέγεθος καὶ ὅσον ἕκαστος ἡμῶν τῆς τῶν ἁγίων δόξης καὶ λαμπρότητος ὑστερεῖ; Ἡ γὰρ εἰκὼν αὕτη τύπος τῶν ἐν ἡμῖν τελουμένων ἐστίν, οὐχ ὑφ' ἡμῶν ἐπινοηθεῖσα, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προϋποστᾶσα καὶ γενομένη. Ἐν γὰρ τῇ κτίσει ὁ τεχνίτης Θεοῦ Λόγος ὡς ἐν πίνακι προεζωγράφησε τὰ ὕστερον μέλλοντα εἰς σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ἀνάπλασιν γίνεσθαι, ἵνα, τὸν τύπον ἐν τοῖς αἰσθητοῖς φαινόμενον βλέποντες, μὴ ἀπιστήσωμεν ὅτι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς πνευματικῶς τελεῖται καὶ περαιοῦται ἡ ὄντως ἀλήθεια, ἀλλ' εἰδότες ὅτι ἕκαστος ἡμῶν δεύτερος κόσμος ὑπὸ Θεοῦ, μέγας ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ κόσμῳ καὶ*

34 Σκέψου λοιπὸν τὸν οὐρανὸ ποιός εἶναι κατὰ τὴν διάρκεια αἴθριας καὶ ἀνέφελης νύκτας καὶ δές, σὲ παρακαλῶ, σ' αὐτὸν τὸν δίσκο τῆς σελήνης πληρωμένο ὅλο τὸ γνήσιο καὶ καθαρώτατο φῶς καὶ στὴν περιφέρειά της τὸν κύκλο ποὺ πολλὲς φορὲς σχηματίζεται γύρω της· καὶ ἀφοῦ σκεφτεῖς καλὰ αὐτά, βάλε στὸ νοῦ κι αὐτὸ ποὺ πρόκειται πάλι νὰ σοῦ εἰπῶ. Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἁγίους ὅταν ζοῦν, μοιάζει μὲ οὐρανό, ἐνῶ ἡ καρδιά τους μοιάζει μὲ τὸν δίσκο τῆς σελήνης. Ἡ ἁγία πάλι ἀγάπη εἶναι τὸ παντουργὸ καὶ παντοδύναμο φῶς, πολὺ καὶ ἀσυγκρίτως λαμπρότερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἡλιακὸ φῶς· αὐτὴ ἐγγίζει τὶς καρδιὲς αὐτῶν, τὶς αὐξάνει καθημερινὰ καὶ τὶς πληροῖ τελείως· διότι δὲν παύει ὅπως τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἀλλὰ συντηρεῖται πάντοτε ὁλόφωτη μὲ τὸν ζῆλο καὶ τὴν ἀγαθοεργία τῶν ἁγίων. Ἡ ἁγία ἀπάθεια ἐπίσης σὰν κυκλοειδὲς στεφάνι καὶ σὰν σκηνὴ τοὺς περιφέρει στὴ μέση καὶ τοὺς προστατεύει, τοὺς σκεπάζει ἀπὸ παντοῦ καὶ τοὺς περιφρουρεῖ, τοὺς διατηρεῖ ἄτρωτους ἀπὸ κάθε πονηρὴ σκέψη, πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἁμαρτία, καὶ τοὺς ἀποκαθιστᾶ ἀβλαβεῖς καὶ ἐλεύθερους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐχθρούς· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ τοὺς ἀπεργάζεται καὶ ἀπρόσιτους στοὺς ἐχθρούς.

35 Γνωρίσατε τὴν δόξα ὅσοι πραγματικὰ τὴν ποθεῖτε; Συνειδητοποιήσατε τὸ μέγεθος τῆς παραπάνω εἰκόνας καὶ πόσο ὁ καθένας μας ὑστερεῖ ἀπὸ τὴν δόξα καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων; Διότι ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι τύπος τῶν τελουμένων μέσα μας, ποὺ δὲν ἐπινοήθηκε ἀπὸ ἐμᾶς, ὄχι βέβαια, ἀλλὰ προϋποστάθηκε καὶ ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεό. Διότι ὁ τεχνίτης Λόγος τοῦ Θεοῦ στὴν κτίση σὰν σὲ πίνακα προζωγράφησε αὐτὰ ποὺ ἐπρόκειτο γιὰ τὴν σωτηρία καὶ ἀνάπλασή μας νὰ γίνουν ὕστερα, ὥστε, βλέποντας τὸν τύπο νὰ φαίνεται στὰ αἰσθητά, νὰ μὴ ἀπιστήσουμε μὲ τὴν σκέψη ὅτι καὶ στὰ δικά μας τελεῖται πνευματικῶς καὶ τελειώνεται ἡ ὄντως ἀλήθεια· ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι ὁ καθένας μας παράγεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς δεύτερος κόσμος, μεγάλος στὸν μικρὸ καὶ ὁρατὸ αὐτὸ κόσμο, σύμφωνα καὶ μ' αὐτὰ

ὁρωμένῳ, παράγεται, καθά μοι καί τις τῶν θεολόγων συμμαρτυρεῖ, μὴ χαίρονες ἐν μηδενὶ φανῆναι θελήσωμεν τῶν εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν γενομένων ἀλόγων ἢ καὶ ἀψύχων ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ μὲν καλὰ ζηλώσωμεν ἅπαντα, τῶν δὲ ἐναντίων τὴν μίμησιν φύγωμεν ὅση δύναμις.

36 Καὶ ἵνα τἆλλα παρήσω πολλὰ ὄντα, τοῦτο μόνον εἰς ὑπόμνησιν ὑμῶν λέξας, καταπαύσω τὸν λόγον. Ἴστω πᾶς ὁ ἀκούων ὅτι, ὥσπερ ἀπὸ νυκτὸς ἡμέραν καὶ ἀπὸ ἡμέρας πάλιν νύκτα γινομένην ὁρῶμεν, οὕτω πιστεύειν χρεὼν καὶ πεπεῖσθαι ὅτι οἱ ἐν σκότει τῆς ἁμαρτίας ὑπάρχοντες καὶ ἐν τούτῳ ἀπὸ γεννήσεως διατελοῦντες δυνάμεθα διὰ πίστεως καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας εἰς ἡμέραν θείαν καὶ φωτισμὸν πνευματικὸν ἀναχθῆναι, καθὰ ῥᾳθυμίᾳ πάλιν καὶ καταφρονήσει καὶ ἀμελείᾳ τοῖς προτέροις κακοῖς περιπίπτομεν καὶ ὑπὸ τὴν νύκτα τῆς ἁμαρτίας γινόμεθα. Δεῖ οὖν ἡμεῖς ἐν τούτῳ τὸν ὑπηρέτην ἡμῶν μιμεῖσθαι, εἰ μή τινα ἄλλον, καὶ θεράποντα ἥλιον. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐδέποτε παύεται τοῦ ἀνατέλλειν καὶ ἐπιλάμπειν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Δεσπότου ἀενάως ἐκπληροῖ πρόσταγμα, οὕτω καὶ ἡμεῖς μὴ θελήσωμεν διὰ ἀμελείας ἐν τῷ σκότει καθῆσθαι τῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν· τὸ πρόσταγμα δὲ μᾶλλον τοῦ εἰπόντος, «μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» φυλάσσοντες, διὰ τῆς καθημερινῆς καὶ ἀδιαλείπτου μετανοίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ δι᾽ αὐτῆς προχεομένων δακρύων καὶ πάσης ἄλλης ἀγαθοεργίας ἐκκαθαιρόμενοι, πρὸς τὸ ἀνέσπερον φῶς ὡς υἱοὶ φωτὸς ἐπανέρχεσθαι σπεύσωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ πάλιν ἡμεῖς ἡμέρα ἄϋλος καὶ γῆ καινὴ καὶ καινοὶ οὐρανοί, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον λάμποντα ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες, διὰ τοῦ ὑποδείγματος τοῖς πλησίον ἡμῶν χρηματίσομεν, τὰ τοῦ Θεοῦ δηλονότι προστάγματα καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ οὐ λόγοις κενοῖς καὶ

27. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 38,11*. PG 36,324A.

28. Ματθ. 3,2.

ποὺ κάποιος θεολόγος συμμαρτυρεῖ[27], νὰ μὴ θελήσουμε σὲ τίποτε νὰ φανοῦμε χειρότεροι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πρὸς διδασκαλία μας ἔγιναν ἄλογα καὶ ἄψυχα ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπο Θεό· ἀλλὰ νὰ ζηλέψουμε βέβαια ὅλα τὰ καλά, νὰ ἀποφύγουμε ὅμως μ' ὅση δύναμη ἔχουμε τὴν μίμηση τῶν ἀντιθέτων.

36 Καὶ προκειμένου νὰ σταματήσω τὸν λόγο, θὰ ἀφήσω τὰ ἄλλα ἐπειδὴ εἶναι πολλά, καὶ θὰ σᾶς ὑπενθυμίσω αὐτὸ μόνο. Ἂς γνωρίζει ὁ καθένας ποὺ ἀκούει ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς βλέπουμε ἀπὸ τὴν νύκτα νὰ γίνεται ἡμέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα πάλι νύκτα, ἔτσι πρέπει νὰ πιστεύσουμε ὅτι γίνεται καὶ μ' ἐμᾶς ποὺ ζοῦμε στὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας καὶ βρισκόμαστε σ' αὐτὸ ἀπὸ τὴ γέννησή μας· μποροῦμε μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν νὰ ἀναχθοῦμε σὲ θεία ἡμέρα καὶ πνευματικὸ φωτισμό, καθὼς πάλι ἀπὸ ραθυμία, καταφρόνηση καὶ ἀμέλεια περιπίπτουμε στὰ προηγούμενα κακὰ καὶ βρισκόμαστε στὴν νύκτα τῆς ἁμαρτίας. Πρέπει λοιπὸν σ' αὐτὸ νὰ μιμηθοῦμε τὸν ὑπηρέτη μας καὶ θεράποντα ἥλιο, ἂν ὄχι σὲ τίποτε ἄλλο. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος δὲν παύει ποτὲ νὰ ἀνατέλλει καὶ νὰ ἐπιλάμπει, ἀλλὰ ἐκπληροῖ αἰώνια τὸ πρόσταγμα τοῦ Δεσπότη, ἔτσι κι ἐμεῖς νὰ μὴ θελήσουμε ἀπὸ ἀμέλεια νὰ κατακαθήσουμε στὸ σκότος τῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν· νὰ φυλάττουμε μᾶλλον τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ ποὺ εἶπε, «μετανοεῖτε, διότι ἐπλησίασε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[28], μὲ τὴν καθημερινὴ καὶ ἀδιάλειπτη μετάνοια καὶ καθαρισμένοι ἀπὸ τὰ δάκρυα ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν καὶ μ' αὐτήν, καθὼς καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀγαθοεργία, νὰ σπεύσουμε νὰ ἐπανέλθουμε πρὸς τὸ ἀνέσπερο φῶς ὡς υἱοὶ φωτός. Διότι ἔτσι, καὶ πάλι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ἔχοντας τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης νὰ λάμπει μέσα μας[29], μὲ τὸ ὑπόδειγμά μας θὰ γίνουμε στοὺς πλησίον ἄϋλη ἡμέρα, καινὴ γῆ καὶ καινοὶ οὐρανοί[30], διηγούμενοι τὰ προστάγματα καὶ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ[31], ὄχι μὲ κούφια καὶ μά-

29. Μαλ. 3,20.
30. Β' Πέτρ. 3,13.
31. Ψαλμ. 18,2.

ματαίοις, ἀλλ' ἔργοις αὐτοῖς, διηγούμενοι, ἔμπρακτοι διδάσκαλοι ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι γινόμενοι τοῖς ἀμελεστέροις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀναπολογήτους αὐτοὺς ἐργαζόμενοι.

37 *Μὴ δὴ οὖν εἰς ῥᾳθυμίαν ἐνάγωμεν τοὺς πλησίον ἐν τῷ λέγειν, 'Πῶς ἄρα τοῦτο ἢ πῶς ἐκεῖνο δυνατὸν παρὰ ἀνθρώπων κατορθωθῆναι;' κἀκ τούτου ὀκνηροτέρους ποιῶμεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς ἀδύνατα, σύμφημι κἀγώ, ἀλλ' ἐν τοῖς κατ' ἐμὲ ῥᾳθύμοις καὶ καταφρονῆσαι τοῦ κόσμου καὶ σκύβαλα τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ἡγήσασθαι μὴ προαιρουμένοις, τοῖς τῇ ματαίᾳ δόξῃ προσκειμένοις καὶ πλούτου ὀρεγομένοις, καὶ ἐπαίνοις καὶ τιμαῖς ἐνηδομένοις ταῖς ἐξ ἀνθρώπων, τοῖς οἰήσει μετὰ τούτων καὶ τύφῳ ἀθλίως κεκρατημένοις. Παρήσω γάρ, τό γε νῦν ἔχον, ἐθελουσίως τοὺς ἐγκαλινδουμένους χοίρων δίκην εἰς τὰ βορβορώδη τῶν κακῶν τῆς ἁμαρτίας πράγματα, οἳ τὴν οἰκίαν τῆς ψυχῆς κενὴν περιφέροντες τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν τοῖς πιστοῖς καὶ οὕτω καθ' ἑκάστην βοῶντος· «ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», τῷ ἐναντίῳ συντάττονται. Ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς διὰ πίστεως καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπαρνήσεως τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ταπεινώσει ἀκολουθήσασι καὶ αὐτὸν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ἐν ἑαυτοῖς κτησαμένοις πάντα δυνατὰ καὶ ῥᾴδια γίνονται κατὰ τὸν εἰρηκότα ἐν Πνεύματι· «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ». Ὃν οἱ πεπλουτηκότες ὁρῶσιν ἀοράτως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ ἄφραστον κάλλος· κρατοῦσιν ἀνεπάφως, κατανοοῦσιν ἀκατανοήτως τὸ ἀνίδεον εἶδος αὐτοῦ, τὴν ἄμορφον μορφὴν καὶ τὸ ἀσχημάτιστον σχῆμα ἐν ἀθεάτῳ θέᾳ καὶ ἀσυνθέτῳ κάλλει ἀποικίλτως πεποικιλμένον.*

ταια λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα μας· ἔτσι θὰ γίνουμε παντοῦ καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀμελέστερους τῶν ἀδελφῶν ἔμπρακτοι διδάσκαλοι, καὶ θὰ τοὺς καταστήσουμε ἀναπολόγητους.

37 Νὰ μὴ ὁδηγήσουμε λοιπὸν τοὺς πλησίον μας σὲ ραθυμία λέγοντας, 'πῶς ἄραγε εἶναι δυνατὸ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο νὰ κατορθωθεῖ ἀπὸ ἀνθρώπους;', καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοὺς καταστήσουμε ὀκνηροτέρους στὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν. Ὅτι βέβαια τὰ πολλὰ εἶναι ἀδύνατα γιὰ τοὺς πολλούς, συμφωνῶ κι ἐγώ, ἀλλὰ μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ ἀπὸ ραθυμία δὲν ἀποφασίζουν νὰ καταφρονήσουν τὸν κόσμο καὶ νὰ θεωρήσουν ὅλα τὰ δικά του σκύβαλα[32], σ' αὐτοὺς ποὺ πρόσκεινται στὴν ματαιοδοξία καὶ ὀρέγονται τὸν πλοῦτο, σ' αὐτοὺς ποὺ ἱκανοποιοῦνται μὲ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς τιμὲς ἀπὸ ἀνθρώπους, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ μαζὶ μ' αὐτὰ εἶναι κατακυριευμένοι ἀθλίως καὶ ἀπὸ ἔπαρση καὶ ἐγωϊσμό. Διότι πρὸς τὸ παρὸν θὰ παραλείψω ἑκούσια ἐκείνους ποὺ σὰν χοῖροι κυλίονται στὰ βορβορώδη πράγματα τῶν κακῶν τῆς ἁμαρτίας, οἱ ὁποῖοι φέρουν ἄδεια τὴν οἰκία τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἐνοικεῖ στοὺς πιστοὺς καὶ καθημερινῶς ἀναβοᾶ, «στὸν κόσμο θὰ ἔχετε θλίψη· ἀλλὰ ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμο»[33], καὶ συντάσσονται μὲ τὸν ἐνάντιο. Σ' ἐκείνους ὅμως ποὺ μὲ πίστη καὶ αὐταπάρνηση ἀκολούθησαν τὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ στὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ ταπείνωση, καὶ ἀπέκτησαν μέσα τους αὐτὸν μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅλα γίνονται δυνατὰ καὶ εὔκολα, σύμφωνα μ' ἐκεῖνον ποὺ ἐν Πνεύματι εἶπε, «ὅλα τὰ μπορῶ διὰ τοῦ Χριστοῦ ποὺ μὲ ἐνδυναμώνει»[34]. Ὅσοι τὸν ἔχουν κερδίσει θεωροῦν ἀοράτως τὸ ἄφραστο κάλλος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· κρατοῦν ἀνέπαφα καὶ κατανοοῦν ἀκατανόητα τὸ ἀνίδεο εἶδος του, τὴν ἄμορφη μορφὴ καὶ τὸ ἀσχημάτιστο σχῆμα ποὺ σὲ ἀθέατη θέα ποικίλλεται ἀποικίλτως ἀπὸ ἀσύνθετο κάλλος.

---

32. Φιλ. 3,8.
33. Ἰω. 16,33.
34. Φιλ. 4,13.

38 Τί δέ ἐστιν ὃ κατανοοῦντες ὁρῶσι; Τὸ ἁπλοῦν τῆς θεότητος αὐτοῦ φῶς, αὐτὸ τοῖς νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πλουσίως, ὃ καὶ ψηλαφῶντες ἀΰλοις χερσὶν ἀκατασχέτῳ τῷ ἔρωτι, ἀνεστίως ἐσθίουσιν ἐν πνευματικῷ τῷ τοῦ νοὸς καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν στόματι, οὗ τῆς θεωρίας τοῦ κάλλους καὶ τῆς γλυκύτητος ὅλως κορεσθῆναι οὐδέποτε δύνανται. Ἀεὶ γάρ, τὸ καινότερον, προσθήκην ἡδύτητος βλύζει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκκαίει σφοδρότερον· εἰ δέ ποτε μὴ πάλιν αὐτοῖς τρανότερον φαίνοιτο, ὡς τοῦ ὅλου στερισκόμενοι διάκεινται, εἰ δὲ καὶ κρυβῆναι τελείως κἂν πρὸς μικρὸν ἐθελήσειε, πόθου ἀρρήτου πόνον δριμὺν καὶ ἀφόρητον ἐν αὐτοῖς ἀπεργάζεται.

39 Ἀλλὰ γὰρ τοῦ τοιούτου πόθου ἐν παραδείγματι τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν φλόγαν κατανοήσωμεν. Νόει μοι ἐρωμένην κόρην πτωχῷ τινι, ἐκ βασιλικοῦ μὲν τυγχάνουσαν γένους καὶ βασιλικῷ κατεστεμμένην τῷ διαδήματι, ὡραιοτέραν τε οὖσαν πασῶν τῶν ἐπὶ γῆς γυναικῶν καὶ ἔνδοθεν ὑπάρχουσαν τοῦ κοιτῶνος αὐτῆς, τὸν δὲ ταύτης ἐρῶντα ἔξωθεν προσπελάζοντα, οἷα δὴ ἀπερριμμένον διὰ πτωχείαν καὶ ἄκραν εὐτέλειαν. Εἰ τοίνυν ἐκ μικρᾶς καὶ στενοτάτης ὀπῆς ἡ κόρη, μόνην χρυσῷ πεπυκασμένην τὴν χεῖρα ἔξωθεν ἐκτείνασα, τῷ ἐραστῇ ἐπιδώσει, κᾀκεῖνος ταύτης δραξάμενος καὶ τὸ ἀμήχανον κάλλος αὐτῆς κατανοῶν κατασπάζεται αὐτήν, ὡς συμβασιλεῦσαι καὶ συναφθῆναι αὐτῇ προσδοκῶν, τοῦτο ἐκείνης μεθ' ὅρκων ὑπισχνουμένης αὐτῷ, εἶτα αἴφνης ἐκ τῶν ἐκείνου χειρῶν τὴν αὐτῆς ἡ κόρη χεῖρα ἁρπάσασα συστείλῃ πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀποκρύψει τελείως, οὐχὶ θλῖψιν ἀφόρητον αὐτῷ προξενήσει καὶ τὴν τοῦ πόθου μᾶλλον ἔκκαυσιν περισσοτέραν ἐκ τούτου τῷ τοιούτῳ σφοδρῶς ἀπεργάσεται; Οἶμαι, συμμαρτυρήσετέ μοι τῷ λόγῳ τοῦ ὑποδείγματος καὶ ὑμεῖς.

40 Εἰ δὲ ἐν ὁρωμένοις καὶ αἰσθητοῖς σώμασιν ὁμοῦ καὶ πράγμασιν οὕτω ταῦτα συμβαίνειν εἴωθεν, φθειρομένοις οὖσι καὶ ταχέως παρερχομένοις, πόσῳ γε μᾶλλον ἐν τοῖς νοητοῖς καὶ ἀοράτοις

38 Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ οἱ κατανοοῦντες βλέπουν; Τὸ ἁπλὸ φῶς τῆς θεότητάς του, αὐτὸ θεωροῦν πλουσίως μὲ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμούς, αὐτὸ καὶ ψηλαφοῦν ἀπὸ ἀκατάσχετο ἔρωτα μὲ ἄϋλα χέρια, αὐτὸ τρώγουν ἀνεστίως μὲ τὸ πνευματικὸ στόμα τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τους, καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ κορεσθοῦν τελείως ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ κάλλους του καὶ τὴν γλυκύτητά του. Διότι πάντοτε, τὸ νεότερο ἀναβλύζει περίσσεια γλυκύτητας καὶ καίει σφοδρότερα τὴν ἐπιθυμία τους· κι ἂν πάλι δὲν τοὺς φανεῖ τρανότερο, εἶναι διότι στεροῦνται ἀπὸ ὅλο, κι ἂν ὅμως θελήσουν νὰ κρυφτοῦν γιὰ λίγο τελείως, τοὺς προκαλεῖ πόνο δριμὺ κι ἀφόρητο γιὰ ἄρρητο πόθο.

39 Ἀλλὰ βέβαια θὰ κατανοήσουμε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν φλόγα αὐτοῦ τοῦ πόθου μὲ τὸ παρακάτω παράδειγμα. Φαντάσου ἐρωμένη ἑνὸς πτωχοῦ κάποια κόρη, ποὺ κατάγεται ἀπὸ βασιλικὸ γένος, εἶναι στεμμένη μὲ τὸ βασιλικὸ διάδημα καὶ ὡραιότερη ἀπὸ ὅλες τὶς γυναῖκες τῆς γῆς, νὰ βρίσκεται μέσα στὸν κοιτῶνα της, καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἀγαπᾶ νὰ περιφέρεται ἀπ' ἔξω, ἀπορριμμένος ἐξαιτίας τῆς φτώχειας καὶ τῆς μεγάλης εὐτέλειάς του. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κόρη ἀπὸ μιὰ μικρὴ καὶ στενότατη ὀπὴ ἁπλώσει ἀπὸ μόνη της πρὸς τὰ ἔξω τὸ κατάφορτο μὲ χρυσὸ χέρι της καὶ τὸ δώσει στὸν ἐραστή της, ἐκεῖνος ἀφοῦ τὸ ἐγγίσει καὶ γνωρίσει τὸ τρομερὸ κάλλος της, τὸ ἀσπάζεται, διότι προσδοκᾶ νὰ συμβασιλεύσει καὶ νὰ συναφθεῖ μαζί της· κι ἀφοῦ ἐκείνη τοῦ τὸ ὑποσχεθεῖ μὲ ὅρκους, ἐὰν ἔπειτα ἁρπάζοντας ξαφνικὰ τὸ χέρι της ἀπὸ τὰ δικά του τὸ τραβήξει μέσα καὶ τὸ ἀποκρύψει τελείως, δὲν θὰ τοῦ προξενήσει ἀφόρητη θλίψη καὶ δὲν θὰ τοῦ προκαλέσει σφοδρότερη καὶ μεγαλύτερη μᾶλλον τὴν φλόγα τοῦ πόθου ἐξ αἰτίας αὐτοῦ; Νομίζω, ὅτι θὰ συμφωνήσετε μὲ τὸ παράδειγμά μου κι ἐσεῖς.

40 Ἐὰν λοιπὸν ἔτσι συνήθως συμβαίνουν αὐτὰ στὰ ὁρατὰ καὶ αἰσθητὰ σώματα καὶ πράγματα, ποὺ εἶναι φθαρτὰ καὶ παρέρχονται γρήγορα, πόσο βέβαια πολὺ περισσότερο θὰ συμβεῖ αὐτὸ στὰ νοητὰ καὶ ἀόρατα, ποὺ εἶναι ἄφθαρτα καὶ ἀΐδια; διότι ὅσο

τοῦτο συμβήσεται, ἀφθάρτοις οὖσι καὶ ἀϊδίοις· ὅσῳ γὰρ κρείττονα τῶν προσκαίρων εἰσὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, τοσοῦτον ἀναλόγως καὶ τὸν ἔρωτα ἐμποιοῦσι σφοδρότερον ἐν ταῖς τῶν ἐρώντων ψυχαῖς· ὅθεν οὐδὲ ἐᾷ τούτους ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ ἐπιθυμίᾳ ἢ προσπαθείᾳ ἕν τινι κρατηθῆναι κἂν ὁπωσοῦν. Οὐ δόξης γάρ, οὐ τρυφῆς, οὐ χρημάτων οὗτοι ἐφίενται, ἀλλ' οὐδὲ σωμάτων ἔρωτος προσψαῦσαι ὅλως κατὰ νοῦν συγκεχώρηνται· ἀλλὰ καθάπερ ὁ τὴν ἐκ χρωμάτων κατασκευασθεῖσαν ἄψυχον εἰκόνα τῆς νύμφης νυμφίος ὁρῶν ταύτῃ πρόσκειται καὶ ἐνατενίζει διηνεκῶς καὶ βούλεται ὁρᾶν αὐτήν, ἀναφλέγων τὸν πόθον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν πρὸς αὐτήν, ἐπὰν δὲ αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύμφην παραγενομένην θεάσηται, οὐ κατὰ τὴν τῆς εἰκόνος μορφὴν οὖσαν, ἀλλ' ἐν ἀσυγκρίτῳ καὶ ἀφράστῳ κάλλει ἀμώμητον τὸ εἶδος κεκτημένην τῆς εὐπρεπείας, καὶ ταύτην κατασπάσηται καὶ περιπλακῇ, οὐκέτι ὅλως ἀνέχεται πρὸς τὴν εἰκόνα ταύτης ἐναπιδεῖν σχετικῶς, τὸ αὐτὸ δὴ μειζόνως πάσχουσι καὶ οἱ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν ὁρωμένων κτισμάτων τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ γενεσιουργοῦ ἀναθεωροῦντες καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πίστιν τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ εἰς φόβον ἐκ τούτων ἁγνὸν κατὰ προκοπὴν ἀναγόμενοι. Ὁπότε γὰρ αὐτῷ ἐκείνῳ οὐσιωδῶς τῷ Θεῷ ἑνωθῶσι καὶ τῆς ἐκείνου θέας καὶ μεθέξεως ἀξιωθῶσιν, οὐκέτι τῇ εἰκόνι τῶν ποιημάτων, οὐδὲ τῇ σκιᾷ τῶν ὁρωμένων ἐμπαθῶς ἢ προσπαθῶς ἢ σχετικῶς προσανέχουσι. Τῆς διανοίας γὰρ αὐτῶν ἐν τοῖς ὑπὲρ αἴσθησιν ἐμφιλοχωρούσης καὶ οἱονεὶ ἀνακιρναμένης καὶ λαμπρότητα θείας φύσεως μεταμφιεννυμένης, οὐκέτι τὴν αἴσθησιν πρὸς τὰ ὁρώμενα καθὰ καὶ πρότερον κέκτηνται.

41 *Τοῦτο οὖν τὸ μακάριον πάθος (μιμήσομαι γὰρ ἐν τούτῳ τὸν εἰπόντα, «ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί»), καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπερριμμένοι, φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ καὶ χάριτι, διὰ πολλῶν δεήσεων παθεῖν ἠξιώθημεν, δι' οὗ καὶ τῶν εἰρημένων ἁπάντων τὴν*

35. Σοφ. Σολ. 13,5.

ἀνώτερα εἶναι ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα τὰ αἰώνια ἀγαθά, τόσο κάνουν καὶ τὸν ἔρωτα ἀναλόγως σφοδρότερο στὶς ψυχὲς τῶν ἀγαπώντων· γι' αὐτὸ δὲν τοὺς ἀφήνει ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ ἐπιθυμία ἢ προσπάθεια γιὰ κάτι. Πράγματι, αὐτοὶ δὲν ποθοῦν οὔτε δόξα οὔτε ἀπόλαυση οὔτε χρήματα, ἀλλὰ οὔτε δέχονται καθόλου νὰ ἐγγίσουν κατὰ νοῦν τὸν ἔρωτα τῶν σωμάτων· ἀλλὰ συμβαίνει ὅ,τι καὶ στὸν νυμφίο, ὁ ὁποῖος βλέποντας τὴν ἄψυχη εἰκόνα τῆς νύμφης, τὴν κατασκευασμένη ἀπὸ χρώματα, πλησιάζει δίπλα της, τὴν ἀτενίζει διαρκῶς καὶ θέλει νὰ τὴν βλέπει, ἀναφλέγοντας τὸν πόθο καὶ τὴν ἐπιθυμία του πρὸς αὐτήν· καὶ ὅταν ἰδεῖ τὴν ἴδια ἐκείνη τὴν νύμφη νὰ πλησιάζει, ὄχι μὲ τὴν μορφὴ τῆς εἰκόνας ἀλλὰ μὲ ἀσύγκριτο καὶ ἄφραστο κάλλος, στολισμένη μὲ τὸ ἀμώμητο εἶδος τῆς λαμπρότητας, καὶ τὴν ἀσπασθεῖ καὶ ἀγκαλιασθεῖ μαζί της, δὲν ἀνέχεται καθόλου νὰ ρίξει τὰ μάτια του στὴν εἰκόνα της. Τὸ ἴδιο παθαίνουν, σὲ ἀνώτερο βαθμό, ὅσοι θεωροῦν τὴν δύναμη καὶ τὴν σοφία τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλονὴ τῶν ὁρατῶν κτισμάτων[35] καὶ ἀνάγονται κατὰ προκοπὴ στὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη πρὸς αὐτόν, καὶ στὸν ἀπὸ αὐτὰ μὲ προκοπὴ προερχόμενο ἁγνὸ φόβο[36]. Διότι, ὅταν ἑνωθοῦν οὐσιωδῶς μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ καὶ ἀξιωθοῦν τὴ θέα καὶ μέθεξη ἐκείνου, δὲν ἀρκοῦνται πλέον στὴν εἰκόνα τῶν κτισμάτων, οὔτε στὴν σκιὰ τῶν ὁρατῶν μὲ ἐμπάθεια ἢ συμπάθεια ἢ σχέση. Διότι, ὅταν ἡ διάνοια αὐτῶν ἐμμένει μὲ εὐχαρίστηση στὰ ὑπὲρ αἴσθησιν καὶ ἀναμιγνύεται μ' αὐτά, καὶ μεταμφιέζεται τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, στὸ ἑξῆς αὐτοὶ δὲν εὐαισθητοποιοῦνται πρὸς τὰ ὁρατὰ ὅπως προηγουμένως.

41 Αὐτὸ λοιπὸν τὸ μακάριο πάθος (καὶ θὰ μιμηθῶ σ' αὐτὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶπε, «παρουσιάσθηκε καὶ σ' ἐμένα σὰν ἔκτρωμα»[37], ἀξιωθήκαμε μὲ πολλὲς δεήσεις νὰ πάθουμε κι ἐμεῖς οἱ ἀπερριμμένοι, μὲ τὴν φιλανθρωπία καὶ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ

36. Βλ. Ψαλμ. 18,10.
37. Α'Κορ. 15,8.

πεῖραν ἐν αἰσθήσει καὶ ὁράσει καὶ γνώσει μυστικῶς διδαχθέντες καὶ λαβόντες ὁμοῦ εἰς ὠφέλειαν καὶ προτροπὴν τῶν ἐκζηττεῖν τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸν εὑρεῖν βουλομένων ταῦτα γραφῇ παρεδώκαμεν. Συναλγήσατε οὖν ἡμῖν καὶ συνεύξασθε οἱ ἐκ τοῦ παρόντος λόγου καρπούμενοι τὴν ὠφέλειαν καὶ πρὸς τὸ ὕψος τούτου πρακτικῶς ἀνελθεῖν προαιρούμενοι, ὅπως ταῖς πρὸς Θεὸν ὑμῶν εὐπροσδέκτοις δεήσεσι μὴ μόνον ἄσβεστος ἐν ἡμῖν ὁ τοῦ θείου πόθου πυρσὸς διατηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ σφοδρότερον μᾶλλον φλογὸς ἀναφθῇ καὶ ἀμώμους ἡμᾶς καὶ ἀμέμπτους καὶ ἀσπίλους διατηρήσῃ ὁ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβιβάσας καὶ δοξάσας τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ναὶ μὴν ἐπὶ πλεῖον συγκολλήσει καὶ τρανῶς συνενώσει καὶ συγκραθῆναι γνωστῶς ἀξιώσει ὅλον με ὅλῳ ἑαυτῷ καὶ ὑμῖν, ἐν ἀμίκτῳ μίξει καὶ συναφείᾳ ἀφράστῳ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις αὐτοῦ.

Ὧι πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τους ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

δι' αὐτοῦ διδαχθήκαμε μυστικῶς τὴν πεῖρα ὅλων τῶν λεχθέντων μὲ αἴσθηση, ὅραση καὶ γνώση, καὶ παίρνοντας αὐτά, πρὸς ὠφέλεια μαζὶ καὶ προτροπὴ ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀναζητήσουν καὶ νὰ εὕρουν τὸν Θεό, τὰ παραδώσαμε ἐγγράφως. Συμπονέστε λοιπὸν μαζί μας καὶ συνευχηθεῖτε ὅσοι ἀπὸ τὸν λόγο αὐτὸν καρπωθήκατε τὴν ὠφέλεια καὶ ἐπιλέξατε νὰ ἀνέλθετε ἐμπράκτως στὸ ὕψος του, ὥστε μὲ τὶς εὐπρόσδεκτες δεήσεις σας πρὸς τὸν Θεό, ὄχι μόνο νὰ διατηρηθεῖ ἄσβεστος μέσα μας ὁ πυρσὸς τοῦ θείου πόθου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναφθεῖ σφοδρότερα μᾶλλον ἀπὸ φλόγα καὶ νὰ μᾶς διατηρήσει ἄμωμους, ἄμεμπτους καὶ ἄσπιλους, ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴ γῆ μᾶς ἀνέβασε στὸν οὐρανὸ καὶ ἐδόξασε τὸ ἀνθρώπινο γένος μας. Κι ἀκόμη βέβαια περισσότερο θὰ μὲ συγκολλήσει καὶ θὰ μὲ συνενώσει τρανῶς, θὰ μὲ ἀξιώσει μὲ ἐπίγνωση νὰ συγκραθῶ ὅλος μὲ ὅλο τὸν ἑαυτό μου καὶ μὲ ἐσᾶς, σὲ ἄμικτη μίξη καὶ ἄφραστη συνάφεια σύμφωνα μὲ τὶς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις του.

Σ' αὐτὸν ἁρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πανάγιό του Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀτελείωτους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο!

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΠΕΜΠΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ Ε΄

Περὶ τῶν οἰομένων ἀγνώστως ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ ἐπαισθανομένων δὲ καθόλου τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· καὶ περὶ τῶν λεγόντων μὴ δύνασθαί τινα τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ὁρᾶν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀπόδειξις διὰ χρήσεων περὶ τούτου. Καὶ ὅτι φθόνος οὐδεὶς ἐν τοῖς ἁγίοις, ὅταν διὰ πάσης σπουδῆς ἐναρέτου τούτοις συνεξισώμεθα. Καὶ ποίῳ τρόπῳ ὁρᾷ τις τὸν Θεὸν καὶ ὅτι ὁ εἰς τοιαῦτα μέτρα πεφθακώς, ὥστε ὁρᾶν κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὸν Θεόν, ἔνθεν ἤδη μυεῖται καὶ τὴν μέλλουσαν δοθῆναι ἐν τῷ μέλλοντι τοῖς ἁγίοις ἀπόλαυσιν. Καὶ ὅτι ὅσα ἂν ὁ τοιοῦτος λέγῃ ἢ ποιῇ ἢ γράφῃ, οὐκ αὐτός, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ ταῦτα λέγει καὶ γράφει· καὶ ὁ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀθετῶν ἢ παραλογιζόμενος, εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐνεργοῦν καὶ λαλοῦν ἐν αὐτῷ, ἁμαρτάνει καὶ βλασφημεῖ.

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐγὼ πρὸς τοὺς λέγοντας ἔχειν ἀγνώστως Πνεῦμα Θεοῦ καὶ οἰομένους ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος τοῦτο κεκτῆσθαι ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὸν μὲν θησαυρὸν ἔχειν νομίζοντες, κούφους δὲ τούτου ἑαυτοὺς ὅλως ἐπιγινώσκοντας, πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν μηδὲν ὅλως ἐπαισθανθῆναι ἐν τῷ βαπτίσματι,

1. Βλ. Ματθ. 10,20.

ΛΟΓΟΣ Ε΄

Γι' αὐτοὺς ποὺ νομίζουν ὅτι ἔχουν ἀγνώστως μέσα τους τὸ ἅγιο Πνεῦμα, χωρὶς καθόλου νὰ αἰσθάνονται τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ· καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ λέγουν ὅτι δὲν μπορεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἰδεῖ στὴν παροῦσα ζωὴ τὴν δόξα του, καὶ ἀπόδειξη γι' αὐτὸ μὲ παραθέματα. Καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας φθόνος ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους, ὅταν μὲ κάθε ἐνάρετη προσπάθεια ἐξισωθοῦμε μαζί τους. Ἐπίσης μὲ ποιόν τρόπο βλέπει κανεὶς τὸν Θεὸ καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἔφθασε σὲ τέτοια μέτρα, ὥστε νὰ βλέπει κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν Θεό, μυεῖται ἤδη ἀπὸ ἐδῶ τὴν μελλοντικὴ ἀπόλαυση ποὺ πρόκειται νὰ δοθεῖ στοὺς ἁγίους. Καὶ ὅτι ὅσα κι ἂν λέγει ἢ κάνει ἢ γράφει αὐτὸς δὲν τὰ κάνει αὐτός, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ποὺ ὁμιλεῖ μέσα του[1] τὰ λέγει καὶ τὰ γράφει· καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀθετεῖ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἢ παραλογίζεται, ἁμαρτάνει καὶ βλασφημεῖ στὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐνεργεῖ καὶ ὁμιλεῖ μέσα του.

1 Νὰ καὶ πάλι ἐγὼ ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ λέγουν ὅτι ἔχουν ἀγνώστως τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ νομίζουν ὅτι τὸ ἀπέκτησαν μέσα τους ἀπὸ τὸ θεῖο βάπτισμα καὶ πιστεύουν ὅτι κατέχουν τὸν θησαυρό[2], ἐνῶ ἀντιλαμβάνονται τοὺς ἑαυτούς τους τελείως ἄδειους ἀπὸ αὐτό, πρὸς αὐτοὺς πάλι ποὺ ὁμολογοῦν βέβαια ὅτι δὲν συναισθάνθηκαν ἀπολύτως τίποτε κατὰ τὸ βάπτισμα, ἔλα-

2. Β΄ Κορ. 4,7.

ἀγνώστως δὲ καὶ ἀνεπαισθήτως ὑπολαμβάνοντας τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τότε ἐγκατοικήσασαν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔνδοθεν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἐνυπάρχουσαν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς μηδεμίαν λέγοντάς ποτε αἴσθησιν ἐν θεωρίᾳ καὶ ἀποκαλύψει ταύτης λαβεῖν, πίστει δὲ μόνῃ καὶ λογισμῷ ἀλλ' οὐ πείρᾳ τοῦτο παραδεξαμένους καὶ κρατοῦντας ἐν ἑαυτοῖς ὡς ἐκ τῆς τῶν θείων λογίων ἀκροάσεως.

Ἵνα οὖν τὰ παρ' ἐκείνων προτάξω λεγόμενα, ὅρα τί φασιν οἱ σοφοὶ καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες· «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε», φησὶ ὁ Παῦλος, «Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Τί δαί; Οὐχὶ βεβαπτισμένοι ἐσμὲν καὶ ἡμεῖς; Εἰ οὖν βεβαπτίσμεθα, δῆλον ὅτι, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ τὸν Χριστὸν ἐνδεδύμεθα». Αὕτη τοίνυν καὶ παρ' αὐτῶν ἡ πρώτη πρότασις καὶ ἀπόδειξις.

Τί οὖν, οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς αὐτοὺς εἴποι ἄν; Τὸ οὖν ἔνδυμα τοῦτο, τί εἶναι, ὦ οὗτοι, λέγετε· Χριστόν; Ναί, φησίν. Ὁ τοίνυν Χριστός ἐστί τι, ἵνα ὡς ἄφρων πρὸς ἄφρονας εἴποιμι, ἢ οὐδέν ἐστιν; Ἔστι τι, πάντως εἴποιεν ἄν, εἴ γε μὴ τέλεον παρακοπὴν φρενῶν εἰσι πάσχοντες. Εἰ οὖν εἶναί τι ὁμολογεῖτε, εἴπατε δὴ καὶ τί πρῶτόν ἐστίν, ἵνα οὕτως διδάξητε ἑαυτοὺς μὴ ὡς ἄπιστοι φθέγγεσθαι, ἀλλ' ὡς πιστοί. Τί τοίνυν ἄλλο ἐστὶν ὁ Χριστός, εἰ μὴ Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος ἐπ' ἀληθῶς τέλειος πεφυκώς; Τοῦτο τοιγαροῦν ὁμολογοῦντες, εἴπατε ἡμῖν καὶ διὰ τί ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Θεός. Πάντως, ὡς αἱ θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουσι καὶ αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ καθ' ἑκάστην γινόμενα, εἰ καὶ ἴσως ὑμεῖς ἐθελοκωφοῦντες ἀγνοεῖτε, ἵνα τὸν ἄνθρωπον ποιήσῃ θεόν. Διὰ τίνος τοῦτο κατεργαζόμενος; διὰ τῆς σαρκὸς ἢ διὰ τῆς θεότητος; Διὰ τῆς θεότητος δηλονότι. «Ἡ σὰρξ» γάρ, φησίν, «οὐκ

βαν ὅμως ἀγνώστως καὶ ἀνεπαισθήτως τὴν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ἐγκατοίκησε μέσα τους καὶ ἐνυπάρχει μέχρι σήμερα μέσα στὴν ψυχή τους· καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ λέγουν ὅτι δὲν ἔλαβαν ποτὲ καμμία αἴσθηση μὲ θεωρία καὶ ἀποκάλυψή της, παραδέχονται ὅμως αὐτὸ μὲ τὴν πίστη μόνο καὶ τὸν λογισμὸ καὶ ὄχι μὲ τὴν πεῖρα, καὶ τὸ κρατοῦν μέσα τους σὰ νὰ τὸ ἄκουσαν ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια.

2 Γιὰ νὰ προτάξω λοιπὸν τὰ ἀπὸ ἐκείνους λεγόμενα, πρόσεχε τί λέγουν οἱ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἐνώπιον αὐτῶν[3]· «ὅσοι ἐβαπτισθήκατε στὸν Χριστό», λέγει ὁ Παῦλος, «ἐνδυθήκατε τὸν Χριστό»[4]. Τί λοιπόν; δὲν ἐβαπτισθήκαμε κι ἐμεῖς; Ἐὰν λοιπὸν ἐβαπτισθήκαμε, εἶναι φανερὸ ὅτι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ἐνδυθήκαμε καὶ τὸν Χριστό». Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη πρόταση καὶ ἀπόδειξή τους.

3 Τί λοιπὸν θὰ ἔλεγε πρὸς αὐτούς, ὄχι ἐμεῖς, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο; Τὸ ἔνδυμα λοιπὸν αὐτό, πέστε ἐσεῖς, ποιό εἶναι· ὁ Χριστός; Ναί, λέγει. Ὁ Χριστὸς λοιπὸν εἶναι κάτι, γιὰ νὰ μιλήσω ὡς ἄφρων πρὸς ἄφρονες, ἢ δὲν εἶναι τίποτε; Ὁπωσδήποτε θὰ ἔλεγαν ὅτι εἶναι κάτι, ἐὰν βέβαια δὲν πάσχουν τελείως ἀπὸ διασάλευση φρενῶν. Ἐὰν λοιπὸν ὁμολογεῖτε ὅτι εἶναι κάτι, πέστε τότε καὶ τί εἶναι πρῶτα, γιὰ νὰ διδάξετε ἔτσι τοὺς ἑαυτούς σας νὰ μὴ ὁμιλοῦν ὡς ἄπιστοι, ἀλλὰ ὡς πιστοί. Τί ἄλλο λοιπὸν εἶναι ὁ Χριστός, παρὰ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ γεννημένος ἀληθῶς τέλειος ἄνθρωπος; Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ ὁμολογήσατε αὐτό, πέστε μας καὶ γιὰ ποιό λόγο ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Θεός. Ὁπωσδήποτε, ὅπως διδάσκουν οἱ θεῖες Γραφές, τὰ ἴδια τὰ γεγονότα καὶ ὅσα καθημερινὰ γίνονται, ἐκτὸς ἐὰν ἐσεῖς ἐθελοκωφοῦντες τὰ ἀγνοεῖτε ἴσως, ἐνανθρώπησε μὲ σκοπὸ νὰ θεώσει τὸν ἄνθρωπο[5]. Μὲ τί τὸ ἐπέτυχε αὐτό; μὲ τὴν σάρκα ἢ μὲ τὴν θεότητα; Φυσικὰ μὲ τὴν θεότητα. «Διότι», λέγει, «ἡ σάρκα δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε· τὸ

3. Δευτ. 1,13.
4. Γαλ. 3,27.
5. Βλ. Ἰω. 1,12. Γαλ. 4,5.

ὠφελεῖ οὐδέν· τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν». Εἰ οὖν διὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἣν ἀνέλαβε σάρκα πρῶτον ἐθέωσε, καὶ ἡμᾶς πάντας οὐ διὰ τῆς φθαρτῆς σαρκὸς ἀλλὰ διὰ τῆς θεωθείσης ζωοποιεῖ, ἵνα μηκέτι μηδαμῶς ὡς ἄνθρωπον ἀλλ' ὡς ἕνα Θεὸν αὐτὸν τέλειον ἐν δυσὶν ἐπιγινώσκωμεν φύσεσιν εἷς γὰρ Θεός–, ὡς τοῦ φθαρτοῦ ὑπὸ τῆς ἀφθαρσίας καταποθέντος καὶ τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ ἀσωμάτου οὐκ ἀφανισθέντος μέν, ὅλου δὲ ἀλλοιωθέντος καὶ μένοντος ἀσυγχύτου, ἀρρήτως ἀνακεκραμένου καὶ ἐν ἀμίκτῳ μίξει τῇ τριαδικῇ θεότητι ἡνωμένου, ἵνα εἷς Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνῆται καὶ μήτε προσθήκην τῷ ἀριθμῷ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας λάβῃ τινὰ μήτε πάθος τι ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ Τριὰς ὑποστῇ.

Διὰ τί οὖν ταῦτα λέγω; Ἵνα προγινώσκων σὺ ἃ ὡμολόγησας ἐρωτώμενος παρ' ἐμοῦ, μὴ ἐξ ἀγνοίας ἐκκλίνῃς τῆς εὐθείας τῶν ῥημάτων ὁδοῦ καὶ κόπους παρέξῃς ἡμῖν καὶ κρῖμα προξενήσῃς πλεῖον τῇ σῇ ψυχῇ. Πάλιν τοιγαροῦν προσαναμνήσω σε τὰ ῥηθέντα ἐν ἐπιτόμῳ, ἵνα εὐσύνοπτον γένηται ὃ μέλλω εἰπεῖν. Ἔστι τοίνυν Χριστός. Τί δέ ἐστι; Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος τέλειος παναληθῶς πεφυκώς, διὰ τοῦτο γενόμενος ἄνθρωπος, ὅπερ πρῴην οὐκ ἦν, ἵνα ποιήσῃ θεὸν τὸν ἄνθρωπον, ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, διὰ τῆς θεότητος θεώσας καὶ θεοποιῶν ἡμᾶς δηλαδὴ καὶ οὐχὶ διὰ μόνης αὐτοῦ τῆς σαρκός· οὐδὲ γὰρ μεριστή. Πρόσεχε τοίνυν καὶ ἐρωτῶντί μοι μετὰ συνέσεως ἀποκρίθητι. Εἰ οἱ βαπτιζόμενοι τὸν Χριστὸν ἐπενδύονται, τί τοῦτό ἐστιν ὃ ἐπενδύονται; Θεός. Ὁ οὖν Θεὸν ἐνδυσάμενος οὐκ ἐπιγνώσεται νοερῶς καὶ ἴδῃ ὃ ἐνεδύσατο; Ὁ γυμνὸς τῷ σώματι ἐνδυσάμενος ἐπαισθάνεται

---

1. Ἰω. 6,63.

πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζωοποιεῖ»[6]. Ἐὰν λοιπὸν μὲ τὴν θεότητά του ἐθέωσε πρῶτα τὴν σάρκα τὴν ὁποία ἀνέλαβε, τότε ζωοποιεῖ ὅλους ἐμᾶς ὄχι μὲ τὴν φθαρτὴ ἀλλὰ μὲ τὴν θεωθεῖσα σάρκα· ὥστε νὰ μὴ τὸν θεωροῦμε καθόλου ὡς ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὡς ἕναν καὶ τὸν αὐτὸν τέλειο Θεὸ σὲ δύο φύσεις, διότι ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ἀφοῦ τὸ φθαρτὸ καταπόθηκε ἀπὸ τὴν ἀφθαρσία[7] καὶ τὸ σῶμα δὲν ἀφανίσθηκε βέβαια ἀπὸ τὸ ἀσώματο, ἀλλὰ ἀλλοιώθηκε ὁλόκληρο καὶ ἔμεινε ἀσύγχυτο, ἀρρήτως ἀνακραμένο καὶ ἑνωμένο μὲ τὴν τριαδικὴ θεότητα σὲ ἄμικτη μίξη, ὥστε νὰ προσκυνεῖται ἕνας Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ οὔτε νὰ λάβει ἀπὸ τὴν οἰκονομία κάποια προσθήκη στὸν ἀριθμὸ οὔτε νὰ ὑποστεῖ κάποιο πάθος ἀπὸ τὸ σῶμα ἡ Τριάδα.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τὰ λέγω αὐτά; Τὰ λέγω, ὥστε, γνωρίζοντας ἐσὺ ἀπὸ πρὶν ὅσα ὁμολόγησες ἐρωτώμενος ἀπὸ ἐμένα, νὰ μὴ παρεκλίνεις ἀπὸ ἄγνοια ἀπὸ τὴν εὐθεῖα ὁδὸ τῶν νοημάτων καὶ μᾶς προξενήσεις κόπους καὶ περισσότερο κρῖμα στὴν ψυχή σου. Θὰ σοῦ ὑπεμθυμίσω καὶ πάλι ὅσα ἐν συντομίᾳ ἐλέχθηκαν, γιὰ νὰ γίνει εὐκολοκατανόητο αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ σοῦ εἰπῶ. Ὑπάρχει λοιπὸν ὁ Χριστός. Τί εἶναι ὅμως; Εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἀληθινὰ γεννημένος, καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἦταν πρίν, γι' αὐτό, δηλαδὴ γιὰ νὰ καταστήσει θεὸ τὸν ἄνθρωπο, πρᾶγμα ποὺ ποτὲ δὲν ἔγινε πρίν, θεώνοντας καὶ θεοποιώντας δηλαδὴ ἐμᾶς μὲ τὴν θεότητα κι ὄχι μόνο μὲ τὴν σάρκα του· διότι αὐτὴ δὲν εἶναι μεριστή. Πρόσεχε λοιπὸν κι ἀφοῦ σὲ ρωτήσω ἀπάντησε μὲ σύνεση[8]. Ἐὰν οἱ βαπτιζόμενοι ἐπενδύονται τὸν Χριστό[9], τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐπενδύονται; Ὁ Θεός. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἐνδύθηκε τὸν Θεὸ δὲν θὰ γνωρίσει νοερὰ οὔτε θὰ ἰδεῖ αὐτὸ ποὺ ἐνδύθηκε; Ὁ γυμνὸς στὸ σῶμα ὅταν ἐνδυθεῖ αἰσθάνεται καὶ βλέπει

---

7. Α' Κορ. 15,54.
8. Βλ. Σοφ. Σειρ. 5,12.
9. Γαλ. 3,27.

καὶ τὸ ἱμάτιον ὁποῖον ὁρᾷ, ὁ δὲ γυμνὸς τῇ ψυχῇ Θεὸν ἐνδυσάμενος οὐ γνώσεται; Εἰ γὰρ οὐκ αἰσθάνεται ὁ τὸν Θεὸν ἐνδυόμενος τί ποτε ἄρα ἐνεδύσατο, λοιπὸν κατὰ σὲ οὐδέ ἐστί τί ποτε ὁ Θεός· εἰ γὰρ ἦν, οἱ αὐτὸν ἐνδυόμενοι ἐγίνωσκον ἄν. Τὸ γὰρ μηδὲν ἐνδυόμενοι οὐδὲν αἰσθάνομεθα, τὸ δέ τί ποτε ἢ παρ' ἑτέρου ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπενδύοντες καὶ λίαν ἐπαισθανόμεθα, εἴ γε καὶ σῴας τὰς αἰσθήσεις κεκτήμεθα· νεκροὶ γὰρ ἐνδυόμενοι οὐκ αἰσθάνονται μόνοι καὶ δέδοικα μὴ καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες νεκροὶ καὶ γυμνοὶ ἐπ' ἀληθείας ὄντως εἰσίν. Καὶ οὕτω λέλυται τὸ ζητούμενον.

5 *Εἶτα φασί· «τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε» ὁ Παῦλος διακελεύεται. Καὶ τοῦτο λέγοντες, τὸν σκοπὸν τῶν λεγομένων μὴ ἐπιστάμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἄγνοιαν ἐμφανίζουσιν· ὁ γὰρ λέγων τινί, «μὴ σβέσῃς», φησί, «τὴν λαμπάδα», οὐ περὶ τῆς ἤδη ἐσβεσμένης αὐτῷ πάντως λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἔτι καιομένης καὶ ἀστράπτον ἐχούσης τὸ φῶς. Ἀλλὰ γὰρ αὖθις πρὸς αὐτοὺς ὧδε ἀνθυποφέρομεν.*

6 *Τί δαί; Ὁρᾶτε κἂν ὅλως ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὦ οὗτοι, τὸ Πνεῦμα καιόμενον καὶ λάμπον ὥσπερ εἰκός; Καὶ πρὸς τοῦτο οὐ μόνον οὐδὲν ἀποκρίνονται, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις εὐθὺς ἀλλοιούμενοι ἀποστρέφονται καὶ ὡς βλασφημίαν ἀκούσαντες δυσχεραίνουσιν· εἶτα, τὸν ἐρωτῶντα φιλοτιμούμενοι καὶ τὸν πρᾷον δῆθεν ὑποκρινόμενοι, οὐ μετὰ στυφότητος ἀποκρίνονται· 'Καὶ τίς ποτε ἰδεῖν τοῦτο τολμηρῶς εἴποι ἢ ὅλως αὐτὸ ἐθεάσατο; Ἄπαγε. «Θεόν», φησίν, «οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε». Ὢ τῆς σκοτώσεως. Τίς τοῦτο εἶπε, λέξον ἡμῖν. «Ὁ μονογενής», φησίν, «Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Ἀληθῶς λέγεις καὶ ἡ μαρτυρία*

ποιό εἶναι τὸ ἱμάτιο, ἐνῶ ὁ γυμνὸς στὴν ψυχὴ ὅταν ἐνδυθεῖ τὸν Θεὸ δὲν θὰ τὸ αἰσθανθεῖ; Διότι, ἐὰν αὐτὸς ποὺ ἐνδύεται τὸν Θεὸ δὲν αἰσθάνεται τί ἐνδύθηκε κάποτε, τότε γιὰ σένα ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ποτὲ κάτι· διότι ἐὰν ἦταν, ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐνδύονται θὰ τὸν ἐγνώριζαν. Πράγματι, αὐτὸ ποὺ ἐπενδυόμαστε κάποτε ἀπὸ ἄλλον ἢ ἀπὸ μόνοι μας τὸ αἰσθανόμαστε καλά, ἐὰν βέβαια ἔχουμε σῶες τὶς αἰσθήσεις μας· διότι οἱ νεκροὶ μόνοι ἐνδυόμενοι δὲν αἰσθάνονται καὶ φοβοῦμαι μήπως κι ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν αὐτὰ εἶναι πράγματι νεκροὶ καὶ γυμνοὶ ἀληθῶς. Καὶ ἔτσι ἐλύθηκε τὸ ζητούμενο.

5 Ἔπειτα λέγουν· «μὴ σβήνετε τὸ Πνεῦμα»[10], προτρέπει ὁ Παῦλος. Καὶ λέγοντας αὐτό, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν σκοπὸ τῶν λεγομένων, φανερώνουν τὴν ἄγνοιά τους· διότι ἐκεῖνος ποὺ λέγει σὲ κάποιον, 'μὴ σβήσεις τὴν λαμπάδα', δὲν τὸ λέγει ὁπωσδήποτε γιὰ τὴν ἤδη σβησμένη σ' αὐτόν, ἀλλὰ γι' αὐτὴν ποὺ ἀκόμη καίει καὶ ἔχει λαμπερὸ τὸ φῶς. Ἀλλ' ὅμως θὰ ἀντιτάξουμε πρὸς αὐτοὺς τὰ ἑξῆς.

6 Τί λοιπόν; Βλέπετε ἐσεῖς τὸ Πνεῦμα νὰ καίει καὶ νὰ λάμπει ἐξ ὁλοκλήρου μέσα σ' ἐσᾶς τοὺς ἴδιους, ὅπως εἶναι φυσικό; Καὶ πρὸς αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἀποκρίνονται τίποτε, ἀλλὰ ἀμέσως ἀλλοιώνεται ἡ ὄψη τους, ἀποστρέφουν τὸ πρόσωπό τους, καὶ σὰν νὰ ἄκουσαν βλασφημία δυσανασχετοῦν. Ἔπειτα, ἀπὸ φιλοτιμία πρὸς τὸν ἐρωτῶντα καὶ ὑποκρινόμενοι δῆθεν τὸν πρᾶο, ἀποκρίνονται χωρὶς στυφότητα· 'Καὶ ποιός εἶναι τόσο τολμηρὸς ὥστε νὰ εἰπεῖ ὅτι τὸ εἶδε ποτὲ αὐτὸ ἢ ὅτι γενικὰ τὸ ἀντίκρυσε; Κανεὶς βέβαια. «Τὸν Θεό», λέγει, «κανεὶς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε»[11]'. Τί σκοτασμός! Πές μας, ποιός τὸ εἶπε αὐτό; «Ὁ μονογενὴς Υἱός», λέγει, «ὁ εὑρισκόμενος στὸν κόλπο τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος τὸ ἐξήγησε»[12]. Ἀληθῶς ὁμιλεῖς καὶ ἡ μαρτυρία

10. Α' Θεσσ. 5,19.
11. Ἰω. 1,18.
12. Ἰω. 1,18.

σου ἀληθὴς μέν, ἀλλὰ κατὰ τῆς σευατοῦ ψυχῆς. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ δείξω σοι τὸν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντά σοι δυνατὸν εἶναι τοῦτο, τί ἐρεῖς; Φησὶ γάρ· «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα». Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς εἶπε θεωρίαν ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς θεότητος ἀποκάλυψιν. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν σωματικὴν ἰδέαν τοῦτο γενόμενον ἐννοήσωμεν, λοιπὸν καὶ οἱ τοῦτον σταυρώσαντες καὶ ἐμπτύσαντες τὸν Πατέρα ἑωράκασι· καὶ οὕτως οὐδεμία ἔσται διαφορὰ ἢ προτίμησις ἀπίστων τε καὶ πιστῶν, ἀλλὰ πάντες ἐξ ἴσης τοῦ πεποθημένου μακαρισμοῦ ἔτυχόν τε δηλονότι καὶ τύχωσιν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸν πάλιν δείκνυσιν Ἰουδαίοις διαλεγόμενος καὶ λέγων· «εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν».

7 Ὅτι δὲ δυνατὸν ἡμῖν ἐστι τὸ κατιδεῖν τὸν Θεόν, ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν ἐφικτόν, ἄκουσον αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πάλιν λέγοντος· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Τί οὖν ἐρεῖς πρὸς ταῦτα; Ἀλλ' οἶδα, ὁ τὰ ἐν χερσὶν ἀπιστῶν ἀγαθὰ καὶ λαβεῖν ταῦτα μὴ προθυμούμενος ἐπὶ τὰ μέλλοντα μεταβήσεται καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ· 'Ναί, ὄντως οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὄψονται, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι τοῦτο καὶ οὐκ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι γενήσεται'. Διὰ τί ἢ πῶς τοῦτο ἔσται, ἀγαπητέ; Εἰ γὰρ διὰ τῆς καθαρᾶς καρδίας τὸν Θεὸν εἶπεν ὄψεσθαι, πάντως ὅτε ἡ καθαρότης προσγένηται, καὶ ἡ θεωρία συνέπεται αὐτῇ. Καὶ εἰ ταύτην ποτὲ ἐκαθάρισας, ἔγνως ἂν ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔθου τοῦτο ἐν τῇ καρδίᾳ σου οὐδὲ εἶναι ἀληθὲς ἐπίστευσας, διὰ τοῦτο καὶ τῆς καθάρσεως κατεφρόνησας καὶ τῆς θεωρίας διήμαρτες. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα ἡ κάθαρσις, καὶ ἐνταῦθα ἔσται ἡ ὅρασις· εἰ δὲ μετὰ θάνατον εἴπῃς τὴν ὅρασιν εἶναι, θήσεις πάντως

εἶναι βέβαια ἀληθής, ἀλλὰ κατὰ τῆς ψυχῆς σου. Διότι, ἐὰν ἐγὼ σοῦ ἀποδείξω ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σοῦ λέγει ὅτι εἶναι δυνατὸν αὐτό, τί θὰ εἰπεῖς; Πράγματι λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἐμένα, εἶδε τὸν Πατέρα»[13]. Αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ εἶπε κατὰ τὴν θεωρία τῆς σαρκὸς ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς θεότητος. Διότι, ἐὰν ἐννοήσομε ὅτι αὐτὸ γίνεται κατὰ τὴν σωματικὴ ἰδέα, τότε λοιπὸν κι αὐτοὶ ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν καὶ τὸν ἔπτυσαν εἶδαν τὸν Πατέρα· κι ἔτσι καμμία διαφορὰ ἢ προτίμηση δὲν θὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν πιστῶν, ἀλλ' ὅλοι ἐξ ἴσου ἔτυχαν καὶ θὰ τύχουν τοῦ ποθητοῦ μακαρισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν εἶναι δυνατό, σύμφωνα μ' αὐτὰ ποὺ ὁ ἴδιος πάλι δείχνει συνομιλώντας μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγοντας· «ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμένα θὰ ἐγνωρίζατε καὶ τὸν Πατέρα μου»[14].

7 Τὸ ὅτι βέβαια εἶναι δυνατὸ σ' ἐμᾶς νὰ γνωρίσομε τὸν Θεό, ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ ἰδωθεῖ ἀπὸ ἄνθρωπο, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ ποὺ λέγει πάλι· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά, διότι αὐτοὶ θὰ ἰδοῦν τὸν Θεό»[15]. Τί θὰ εἰπεῖς λοιπὸν πρὸς αὐτά; Ἀλλὰ γνωρίζω ὅτι, ἐκεῖνος ποὺ ἀπιστεῖ στὰ χειροπιαστὰ ἀγαθὰ καὶ δὲν προθυμοποιεῖται νὰ τὰ λάβει, θὰ προχωρήσει στὰ μέλλοντα καὶ ἀποκρινόμενος θὰ εἰπεῖ· 'Ναί, πράγματι, οἱ καθαροὶ στὴν καρδιὰ θὰ ἰδοῦν τὸν Θεό, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ γίνει στὸν μέλλοντα καὶ ὄχι στὸν παρόντα αἰῶνα'. Γιατί ἢ πῶς θὰ γίνει αὐτό, ἀγαπητέ; Διότι, ἐὰν εἶπε ὅτι μὲ τὴν καθαρὴ καρδιὰ θὰ ἰδωθεῖ ὁ Θεός, ὁπωσδήποτε ὅταν ἐπιτευχθεῖ ἡ καθαρότης, ἀκολουθεῖ καὶ ἡ θεωρία μαζί της. Καὶ ἐὰν ἐκαθάριζες ποτὲ τὴν καρδιά, θὰ διαπίστωνες ὅτι εἶναι ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔθεσες αὐτὸ μέσα στὴν καρδιά σου[16] οὔτε ἐπίστευσες ὅτι εἶναι ἀληθινό, γι' αὐτὸ καὶ τὴν κάθαρση κατεφρόνησες καὶ τὴν θεωρία ἔχασες. Πράγματι, ἐὰν εὑρίσκεται ἐδῶ ἡ κάθαρση, ἐδῶ θὰ εὑρίσκεται καὶ ἡ ὅραση· ἐὰν ὅμω

13. Ἰω. 14,9.
14. Ἰω. 14,7.
15. Ματθ. 5,8.

καὶ τὴν κάθαρσιν μετὰ θάνατον, καὶ οὕτω σοι γενήσεται τὸ μηδέποτε ἰδεῖν τὸν Θεὸν ἐν τῷ μὴ εἶναί σοι ἐργασίαν μετὰ τὴν ἔξοδον δι' ἧς εὑρήσεις τὴν κάθαρσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τί φησιν; «Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν». Πότε οὖν ἡ ἐμφάνεια τούτου γενήσεται; Ἐνταῦθα ἢ ἐν τῷ μέλλοντι; Εὔδηλον ὅτι ἐνταῦθα. Ὅπου γὰρ ἡ ἀκριβὴς τῶν ἐντολῶν φυλακή, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐμφάνεια, μετὰ δὲ τὴν ἐμφάνειαν ἡ τελεία ἐν ἡμῖν ἀγάπη προσγίνεται. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γένηται, οὔτε πιστεύειν, οὔτε ἀγαπᾶν αὐτὸν ὡς χρὴ δυνάμεθα· γέγραπται γάρ· «ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ὁρᾷ, τὸν Θεὸν ὃν οὐ βλέπει πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» Οὐδαμῶς.

8 *Ὁ τοίνυν μὴ δυνάμενος ἀγαπᾶν, οὐδὲ πιστεύειν δύναται δηλονότι· καὶ ταῦτα Παύλου λέγοντος ἄκουε· «μένει δὲ τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μείζων δὲ πάντων ἡ ἀγάπη». Εἰ οὖν ἡ πίστις τῇ ἐλπίδι συνέζευκται, ἡ δὲ ἐλπὶς τῇ ἀγάπῃ συνέπεται, ὁ μὴ ἔχων ἀγάπην ἐλπίδα οὐ κέκτηται, ὁ δὲ ἐλπίδος ἐκτός, δηλονότι καὶ πίστεως. Πῶς γάρ, τῶν αἰτιῶν τῆς ἀγάπης μὴ ὄντων, αὐτὴν ἐκείνην παρεῖναι ἐνδέχεται; Ὡς γὰρ θεμελίων ἐκτὸς ὄροφος οἴκου οὐχ ἵσταται, οὕτως οὐδὲ πίστεως καὶ ἐλπίδος βεβαίας χωρὶς ἀγάπην Θεοῦ ἐν ψυχῇ ἀνθρώπου εὑρεθῆναι δυνατόν· ὁ δὲ μὴ τὴν ἀγάπην ἔχων οὐδὲν ἐκ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν ὠφελεῖται ἢ χωρὶς ταύτης ὠφεληθήσεται, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς Παῦλος γράφων διαμαρτύρεται. Περὶ δὲ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ὁρᾶν τὸν Θεὸν ἄκουε αὐτοῦ*

---

16. Πραξ. 5,4.
17. Ἰω. 14,21.

εἰπεῖς ὅτι ἡ δραση θὰ εἶναι μετὰ τὸν θάνατο, ὁπωσδήποτε θὰ τοποθετήσεις καὶ τὴν κάθαρση μετὰ τὸν θάνατο, καὶ ἔτσι δὲν θὰ μπορέσεις ποτὲ νὰ ἰδεῖς τὸν Θεό, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει τρόπος γιὰ σένα μετὰ τὸν θάνατο, μὲ τὸν ὁποῖο νὰ εὕρεις τὴν κάθαρση. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τί λέγει; «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾶ θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀγαπήσω καὶ θὰ φανερώσω σ' αὐτὸν τὸν ἑαυτό μου»[17]. Πότε λοιπὸν θὰ γίνει ἡ ἐμφάνισή του; Ἐδῶ ἢ στὸν μέλλοντα αἰῶνα; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι θὰ γίνει ἐδῶ. Πράγματι, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀκριβὴς διαφύλαξη τῶν ἐντολῶν, ἐκεῖ θὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ ἡ φανέρωση τοῦ Σωτῆρος, καὶ μετὰ τὴν φανέρωση καλλιεργεῖται μέσα μας ἡ τέλεια ἀγάπη. Ἐὰν ὅμως δὲν γίνει αὐτό, δὲν μποροῦμε οὔτε νὰ τὸν πιστεύομε οὔτε νὰ τὸν ἀγαπᾶμε ὅπως πρέπει. Διότι ἔχει γραφεῖ· «ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὸν ἀδελφό του ποὺ τὸν βλέπει, πῶς μπορεῖ νὰ ἀγαπᾶ τὸν Θεὸ ποὺ δὲν τὸν βλέπει;»[18]. Καθόλου.

8 Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀγαπᾶ, οὔτε νὰ πιστεύει βέβαια μπορεῖ. Ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «μένουν ὅμως αὐτὰ τὰ τρία, δηλαδὴ ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀγάπη· μεγαλύτερο ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἡ ἀγάπη»[19]. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πίστη συνυπάρχει μὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίδα ἀκολουθεῖ τὴν ἀγάπη, τότε ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἀγάπη δὲν ἔχει οὔτε ἐλπίδα, καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐλπίζει, οὔτε βέβαια καὶ πιστεύει. Πῶς λοιπόν, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν τὰ αἴτια τῆς ἀγάπης, εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἴδια; Διότι, ὅπως ἔξω ἀπὸ τὰ θεμέλια δὲν στέκεται ὄροφος οἴκου, ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ εὑρεθεῖ οὔτε πίστη οὔτε βεβαία ἐλπίδα χωρὶς ἀγάπη Θεοῦ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἀγάπη δὲν ὠφελεῖται σὲ τίποτα ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἀρετὲς οὔτε θὰ ὠφεληθεῖ χωρὶς αὐτήν, σύμφωνα καὶ μ' αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος ἐπιβεβαιώνει μὲ γραπτὴ μαρτυρία. Καὶ γιὰ τὸ ὅτι μποροῦμε ἀπὸ ἐδῶ νὰ ἰδοῦμε τὸν Θεό, ἄκουε πάλι τὸν ἴδιο

18. Α' Ἰω. 4,20.
19. Α' Κορ. 13,13.

πάλιν λέγοντος· «νῦν βλέπω ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»· καὶ πάλιν· «νῦν γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθ' ὃ καὶ ἐπεγνώσθην». Ἀλλ' ἐκεῖνος, φησί, Παῦλος ἦν. Παῦλος δὲ οὐχὶ κατὰ πάντα ἄνθρωπος ἦν, ἡμῖν ὁμοιοπαθής τε καὶ σύνδουλος; Καί τίς Παύλου ἴσος, ὦ ὑπερήφανε σὺ καὶ ἀπονενοημένε, φησίν, ὅτι τοῦτον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις συνεξισάζοις; Οἷς οὐχ ἡμεῖς, αὐτὸς δὲ ὁ Παῦλος μεγάλῃ βοᾷ τῇ φωνῇ, οὕτω λέγων· «Χριστὸς ἦλθεν» –ἀκούσατε– «ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Πρῶτος οὖν ἐκεῖνος τῶν σῳζομένων ἁμαρτωλῶν· γενοῦ σὺ δεύτερος, γενοῦ τρίτος, γενοῦ δέκατος, γενοῦ ταῖς χιλιάσιν, εἰ βούλει, καὶ μυρίασι σύμψυχος καὶ τῷ Παύλῳ σεαυτὸν συναρίθμησον· καὶ οὕτω Παῦλον τιμήσεις, καθὼς ἐκεῖνός φησι· «μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ», καὶ πάλιν· «ἤθελον πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτόν».

9 *Εἰ τοίνυν ἐπαινέσαι βούλει τὸν Παῦλον ἢ τιμῆσαι αὐτόν, μίμησαι τοῦτον· καὶ οἷος ἐκεῖνος γενοῦ τοιοῦτος τῇ πίστει καὶ σύ, καὶ τότε ἐπ' ἀληθείας τιμήσεις αὐτὸν κἀκεῖνος προσδέξεταί σε καὶ ὡς ἰδίαν δόξαν καὶ στέφανον καυχήσεως λογίσεταί σε, ὅτι, τοῖς ἐκείνου λόγοις πεισθεὶς καὶ ἀκολουθήσας αὐτῷ, μιμητὴς ἐκείνου καὶ οἷος ἐκεῖνος ἐγένου καὶ σύ. Εἰ δὲ λέγεις ἀτιμίαν εἶναι Παύλου τὸ καὶ ἄλλον ἴσον γενέσθαι αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο τῆς σῆς σωτηρίας καταφρονῶν ἀμελεῖς, γίνωσκε ὡς παραλογιζόμενον σεαυτὸν μᾶλλον ἀπώσεται καὶ διὰ τοῦτο αὐτός σε βδελύξεται. Βούλει οὖν σοι δείξω ὅτι μᾶλλον μειζόνως τιμήσεις αὐτὸν καὶ εὐφρανεῖς καὶ δοξάσεις, εἰ μείζων ἐκείνου δυνηθῇς γενέσθαι καὶ τῷ Θεῷ οἰ-*

20. Α' Κορ. 13,12.
21. Α' Κορ. 13,12.
22. Α' Τιμ. 1,15.

ποὺ λέγει· «τώρα τὸν βλέπω σὰν σὲ ἔσοπτρο καὶ ὑπὸ μορφὴ αἰνίγματος, τότε ὅμως θὰ τὸν ἰδῶ πρόσωπο πρὸς πρόσωπο»[20]· καὶ πάλι· «τώρα τὸν γνωρίζω ἐν μέρει, τότε ὅμως θὰ τὸν γνωρίσω ὅπως καὶ ἐκεῖνος γνωρίζει ἐμένα»[21]. Ἀλλὰ ἐκεῖνος, λέγει, ἦταν ὁ Παῦλος. Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἦταν σὲ ὅλα ἄνθρωπος, ὁμοιοπαθής μας καὶ σύνδουλος; Καὶ ποιός εἶναι ἴσος μὲ τὸν Παῦλο, ὑπερήφανε ἐσὺ καὶ παρανοϊκέ, λέγει, ποὺ θὰ τὸν ἐξίσωνες μ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους; Σ' αὐτοὺς ὄχι ἐμεῖς, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος φωνάζει μὲ δυνατὴ φωνή, λέγοντας· «ἀκοῦστε, ὁ Χριστὸς ἦλθε γιὰ νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ»[22]. Πρῶτος λοιπὸν ἦταν ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς σωζομένους ἁμαρτωλούς· ἐσὺ γίνε δεύτερος, γίνε τρίτος, γίνε δέκατος, γίνε σύμψυχος –ἐὰν θέλεις– μὲ τοὺς χιλίους καὶ τοὺς μυρίους[23] καὶ συναρίθμησε τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸν Παῦλο. Ἔτσι θὰ τιμήσεις τὸν Παῦλο, ὅπως λέγει ἐκεῖνος· «γίνεσθε μιμητές μου, ὅπως κι ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ»[24]· καὶ πάλι· «ἤθελα ὅλοι νὰ εἶναι ὅπως ἐγώ»[25].

9 Ἐὰν λοιπὸν θέλεις νὰ ἐπαινέσεις τὸν Παῦλο ἢ νὰ τὸν τιμήσεις, μιμήσου τον· καὶ ὅπως ἐκεῖνος γίνε καὶ σὺ τέτοιος στὴν πίστη, καὶ τότε πραγματικὰ θὰ τὸν τιμήσεις· καὶ ἐκεῖνος θὰ σὲ ἀποδεχθεῖ καὶ θὰ σὲ ὑπολογίσει ὡς ἰδική του δόξα καὶ στέφανο καυχήσεως[26], διότι, ὑπακούοντας στοὺς λόγους του καὶ ἀκολουθώντας αὐτόν, ἔγινες μιμητής του καὶ ὅμοιος μ' ἐκεῖνον. Ἐὰν πάλι λέγεις ὅτι εἶναι ἀτιμία γιὰ τὸν Παῦλο νὰ ἐξισωθεῖ ἄλλος μ' αὐτὸν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καταφρονεῖς καὶ ἀμελεῖς τὴν σωτηρία σου, γνώρισε ὅτι, ὡς παραλογιζόμενον, μᾶλλον θὰ σὲ ἀπωθήσει καὶ γι' αὐτὸ θὰ σὲ βδελυχθεῖ. Θέλεις λοιπὸν νὰ σοῦ δείξω ὅτι πολὺ περισσότερο θὰ τὸν τιμήσεις, θὰ τὸν εὐχαριστήσεις καὶ θὰ τὸν δοξάσεις, ἐὰν μπορέσεις νὰ γίνεις ἀνώτερος ἐκείνου

---

23. Φιλ. 2,2.
24. Α΄ Κορ. 11,1.
25. Α΄ Κορ. 7,7.
26. Α΄ Θεσσ. 2,19.

κειότερος; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο παριστῶντος καὶ λέγοντος· «εὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα». Ἐκεῖνος χωρισθῆναι ἀπὸ Χριστοῦ προαιρεῖται τελείως, ἵνα σὺ σωθῇς, καὶ λέγεις ὅτι ἀτιμίαν ἡγήσεται, ἐὰν ὡς ἐκεῖνος θελήσω καὶ σπεύσω γενέσθαι κἀγώ; Οὐχί, ἀδελφέ, οὐκ ἔστι φθόνος ἐν ἁγίοις Θεοῦ, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς προεδρίας ἢ μείζονος δόξης ἐπιθυμία καὶ ὄρεξις. Μία γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῖς κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν φίλοις καὶ προφήταις ἀναδεικνυμένοις Θεοῦ προεδρία καθέδρας καὶ προτίμησις στάσεως καὶ δόξα καὶ ἀπόλαυσις καὶ τρυφή, τὸ ὁρᾶν τὸν Θεόν· οἱ δὲ ὁρῶντες αὐτὸν περιεργίας πάσης ἀπηλλαγμένοι ὑπάρχουσιν. Οὐδὲ γὰρ πρός τι τοῦ βίου ἢ πρὸς ἕτερόν τινα τῶν ἀνθρώπων βλέπειν καὶ ἐπιστρέφεσθαι ἢ ὅλως ἐννοεῖν τι τῶν ἀνοικείων δεδύνηνται, ἀλλὰ τοῦ πρός τι γενέσθαι τὸν νοῦν ἠλευθέρωνται· διὰ τοῦτο καὶ μένουσιν εἰς αἰῶνας ἄτρεπτοι καὶ πρὸς τὸ κακόν εἰσιν ἀνεπίστροφοι.

10 Ἀλλὰ γὰρ ἐρωτήσω σε, σὺ δέ μοι συνετῶς ἀποκρίθητι. Ταῦτα πόθεν οἱ γράψαντες ἴσασι, καὶ νῦν ὁ γράφων πόθεν ἐπίσταται; Εἰπὲ σύ, ἵνα μὴ πάλιν ἐγὼ δόξω σοι κενοδόξως λαλεῖν· τίνος ταῦτα τὰ ῥήματα; Λελογισμένως συλλογίσθητι καὶ πάντως πεισθήσῃ καὶ συζητήσεων ἀπαλλάξεις με. Ἀνθρώπου πάντως, φησίν. Οἴμοι ὅτι οὐδὲ διὰ τῆς ἀκοῆς σου ἡ ὅρασις ἐπιγίνεται, ἀλλὰ μένεις ἀκούων καὶ μηδόλως ὁρῶν. Ἀνθρώπου λέγεις εἶναι αὐτὰ τὰ ῥήματα; Εἰ ἀνθρώπου εἰσίν, εἰπεῖν ἔχεις πάντως καὶ ποταποῦ, ἐπειδὴ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἀνθρώπου συλλογισμούς τε καὶ διαθέσεις ἀλλ' οὐδὲ κτήνους ὁρμὰς ἢ στάσεις ἢ ἐνδιάθετον

καὶ οἰκειότερος μὲ τὸν Θεό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο ποὺ τὸ παρουσιάζει καὶ τὸ λέγει· «θὰ εὐχόμουν νὰ γίνω ἀνάθεμα ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα»[27]. Ἐκεῖνος προτιμᾶ νὰ ἀποχωρισθεῖ τελείως ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ νὰ σωθεῖς ἐσύ, καὶ σὺ λέγεις ὅτι θὰ τὸ θεωρήσει ἀτιμία, ἐὰν θελήσω καὶ σπεύσω νὰ γίνω καὶ ἐγὼ ὅπως ἐκεῖνος; Ὄχι, ἀδελφέ, δὲν ὑπάρχει φθόνος ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ, οὔτε ὑπάρχει μεταξύ τους ἐπιθυμία καὶ ὄρεξη γιὰ προεδρία ἢ μεγαλύτερη δόξα. Διότι μία ἦταν γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ τοὺς κατὰ γενεὰ καὶ γενεὰ φίλους καὶ προφῆτες τοῦ Θεοῦ ἡ προεδρία τῆς καθέδρας, ἡ προτίμηση τῆς στάσεως, ἡ δόξα, ἡ ἀπόλαυση καὶ ἡ τρυφή, τὸ νὰ βλέπουν τὸν Θεό· καὶ ὅσοι βλέπουν αὐτὸν εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε περιέργεια. Πράγματι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ στραφοῦν σὲ κάτι ἐγκόσμιο ἢ σὲ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ γενικὰ νὰ σκεφθοῦν κάτι ἀπὸ τὰ ἀπρεπῆ, ἀλλὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ νὰ ὁδηγεῖται ὁ νοῦς τους σὲ κάτι· γι' αὐτὸ καὶ μένουν ἀμετάτρεπτοι στοὺς αἰῶνες καὶ δὲν ἐπιστρέφουν πρὸς τὸ κακό.

10 Ἀλλὰ ὅμως θὰ σ' ἐρωτήσω, καὶ σὺ ἀποκρίσου μου μὲ σύνεση[28]. Ἀπὸ ποῦ τὰ γνωρίζουν αὐτὰ αὐτοὶ ποὺ ἔγραψαν, καὶ τώρα ἐγὼ ποὺ γράφω ἀπὸ ποῦ τὰ γνωρίζω; Πὲς ἐσύ, γιὰ νὰ μὴ σοῦ φανῶ πάλι ὅτι ὁμιλῶ μὲ κενοδοξία· τίνος εἶναι αὐτὰ τὰ λόγια; Σκέψου λογικὰ καὶ θὰ μὲ πείσεις ὁπωσδήποτε καὶ θὰ μὲ ἀπαλλάξεις ἀπὸ συζητήσεις. Ὁπωσδήποτε, λέγει, εἶναι ἀνθρώπου. Ἀλλοίμονο, διότι οὔτε μὲ τὴν ἀκοή σου προστίθεται ἡ ὅραση[29], ἀλλὰ μένεις ἀκούγοντας καὶ μὴ βλέποντας καθόλου. Λέγεις ὅτι εἶναι ἀνθρώπου τὰ λόγια αὐτά; Ἐὰν εἶναι ἀνθρώπου, μπορεῖς ὁπωσδήποτε νὰ εἰπεῖς τίνος, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο τὶς σκέψεις καὶ τὶς διαθέσεις ἀνθρώπου, ἀλλ' οὔτε τὶς ὁρμὲς ἢ τὶς στάσεις ἢ τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ

27. Ρωμ. 9,3.
28. Σοφ. Σειρ. 5,12.
29. Ἀββακ. 2,2. Βλ. *Ἠθικὸς* 3,207,218.

κατάστασιν ψυχῆς δύναται γνῶναι ἢ ἐξειπεῖν· «οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ». Εἰ δὲ ἀνθρώπου καὶ κτηνῶν ἀλόγων διαθέσεις καὶ ὁρμὰς χαλεπὸν ἄνθρωπον εἰδέναι καλῶς, τὰ τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τὴν ἐκ τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἐγγινομένην τοῖς ἁγίοις ἀλλοίωσιν καὶ κατάστασιν, ἵνα μὴ τό γε νῦν ἔχον εἴπω ἐνέργειαν, πόθεν ἢ πῶς εἰδέναι τις δύναται; Ἄλλως τε δὲ εἰ ἀνθρώπου τὰ ῥήματα, δηλονότι καὶ τὰ νοήματα. Τὰ δὲ ἐν τούτοις νοήματα οὐ χρὴ καλεῖσθαι νοήματα, ἀλλὰ θεωρίαν τῶν ὄντως ὄντων (ἀπὸ γὰρ τῆς ἐκείνων θεωρίας λαλοῦμεν) καὶ λέγεσθαι μᾶλλον χρὴ τῶν ὁραθέντων διήγησιν τὰ λεγόμενα· νόημα δὲ ἐκεῖνο λέγεσθαι ἄξιον τὸ περὶ ἀνυποστάτου πράγματος ἢ βουλήματος γεννώμενον ἐνθύμημα ἐκ τοῦ νοῦ, οἷον τοῦ ποιῆσαί τι ἀγαθὸν ἢ πονηρόν, ὃ οὔπω ἐπράχθη παρ' ἡμῶν, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ νοήματος εἰς ἔργον ἐξάγεται. Ὥστε τὸ νόημα ἀρχή ἐστι τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πράγματος παρ' ἡμῶν κατὰ τό· «πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν».

11 *Σκόπει δὲ ὅτι οὐ περὶ ἀνυποστάτων τινῶν καὶ ἀδήλων πραγμάτων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἤδη γινομένων καὶ γενέσθαι μελλόντων, οἱ λόγοι πάντες ἡμῖν καὶ πᾶσα ἡ περὶ τούτων ἐξήγησις ἐκ τῆς ὁράσεως μᾶλλον γίνεται καὶ τῆς θεωρίας αὐτῶν. Πᾶσα γὰρ ἀνάγκη παντὶ τῷ ἐξηγουμένῳ περί τινος πράγματος, οἴκου φέρε εἰπεῖν ἢ πόλεως, ἢ παλατίου τινὸς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεώς τε καὶ καταστάσεως, ἢ περὶ θεάτρου πάλιν τινὸς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων, ἰδεῖν μὲν πρότερον καὶ καταμαθεῖν τὰ ἐν τούτοις, εἶθ' οὕτως περὶ οὗ εἰπεῖν βούλεται ἐστοχασμένως καὶ λελογισμένως εἰπεῖν. Ἐπεί, ἐὰν μὴ πρότερον ἴδῃ, τί ἂν καὶ οἴκοθεν εἴποι; Ποίαν δὲ*

ζώου δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει ἢ νὰ ἐκφέρει· «διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εὑρίσκεται μέσα του»[30]. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι δύσκολο νὰ γνωρίζει καλὰ ὁ ἄνθρωπος τὶς διαθέσεις καὶ τὶς ὁρμὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, τὰ τοῦ Θεοῦ, δηλαδη τὴν ἀλλοίωση καὶ κατάσταση ποὺ δημιουργεῖται στοὺς ἁγίους ἀπὸ τὴν θέα του, γιὰ νὰ μὴ εἰπῶ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἐνέργεια, ἀπὸ ποῦ ἢ πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ γνωρίσει; Ἄλλωστε, ἐὰν εἶναι ἀνθρώπινα τὰ λόγια εἶναι βέβαια καὶ τὰ νοήματα. Τὰ νοήματα ὅμως σ' αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ καλοῦνται νοήματα, ἀλλὰ θέα τῶν ὄντως ὄντων (διότι ὁμιλοῦμε ἀπὸ τὴν θεωρία ἐκείνων), καὶ μᾶλλον τὰ λεγόμενα πρέπει νὰ ὀνομάζονται διήγηση τῶν ὁραθέντων· νόημα εἶναι ἄξιο νὰ λέγεται ἐκείνη ἡ σκέψη ποὺ γεννᾶται ἀπὸ τὸν νοῦ γιὰ κάποιο ἀνυπόστατο πρᾶγμα ἢ βούλημα, ὅπως γιὰ παράδειγμα νὰ κάνομε κάτι ἀγαθὸ ἢ πονηρό, ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκε ἀκόμα ἀπὸ μᾶς, τὸ ὁποῖο γίνεται ἔργο ἀπὸ τὸ νόημα. Ὥστε τὸ νόημα γίνεται ἀρχὴ αὐτοῦ ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ στὸ μέλλον ἀπὸ μᾶς σύμφωνα μὲ τό, «πρῶτα ἐννοεῖ τὶς ἀγγελικὲς καὶ οὐράνιες δυνάμεις καὶ ἡ κατανόηση ἦταν ἔργο»[31].

11 Καὶ πρόσεχε, ὅτι ὅλοι οἱ λόγοι μας δὲν ἀφοροῦν κάποια ἀνυπόστατα καὶ ἄδηλα πράγματα, ἀλλὰ ὅσα ἤδη ἔγιναν καὶ ὅσα πρόκειται νὰ γίνουν καὶ ὅλη ἡ ἐξήγησή τους γίνεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν ὄψη καὶ τὴν θέα τους. Δηλαδὴ εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἐξηγεῖ κάποιο πρᾶγμα, κάποια κατοικία γιὰ παράδειγμα ἢ πόλη, ἢ ἕνα παλάτι καὶ τὴν ἐσωτερικὴ τάξη καὶ κατάστασή τους, ἢ πάλι κάποιο θέατρο καὶ ὅσα τελοῦνται σ' αὐτό, νὰ ἰδεῖ καὶ νὰ γνωρίσει προηγουμένως ὅσα εὑρίσκονται μέσα τους, καὶ κατόπιν γι' αὐτὸν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ εἰπεῖ νὰ τὸ εἰπεῖ μὲ στοχασμὸ καὶ λογική. Διότι, ἐὰν δὲν τὸ ἰδεῖ προηγουμένως, τί θὰ μποροῦσε νὰ εἰπεῖ ἀπὸ μόνος του; Καὶ ποιό νόημα, ἐνῶ θὰ

---

30. Α' Κορ. 2,11.

31. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 38,9.* PG 36,320.

νόησιν πρὸς τὴν τοῦ μήπω μηδαμῶς ὁραθέντος πράγματος ἄλλοθεν πορίσεται διηγούμενος; Ποίαν, εἰπέ μοι, ἐνθύμησιν ἢ εὐφυΐαν ἢ μάθησιν, ποίαν δὲ φρόνησιν, σκέψιν τε καὶ ἐπίνοιαν καὶ συλλογισμὸν εὑρήσει καιρίως περὶ οὗ οὐκ οἶδεν εἰπεῖν; Τὸ γὰρ εἰπεῖν τι περὶ ὧν οὐκ οἶδεν ἢ οὐκ ἐθεάσατο πάντως ἄλογον καὶ ἀπαίδευτον. Εἰ τοίνυν περὶ ὁρωμένων καὶ ἐπιγείων οὐδεὶς εἰπεῖν τι ἢ διηγήσασθαι δύναται, εἰ μὴ αὐτόπτης τοῦ πράγματος γένηται, πῶς εἰπεῖν τις ἰσχύσειεν ἢ διηγήσασθαι, ἀδελφοί, περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ ἁγίων καὶ δούλων, οἵαν ἐκεῖνοι τὴν ὁλικὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχήκασι σχέσιν καὶ οἵα ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ δρασις ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρρήτως ἐγγινομένη; Ἥτις ἐνέργειαν ἄφθεγκτον ἐμποιεῖ νοερῶς ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ καὶ μὴ πλέον εἰπεῖν τι ὁ ἀνθρώπινος δίδωσι λόγος, μὴ πρότερον φωτισθεὶς φῶς γνώσεως, κατὰ τὴν κελεύουσαν ἐντολήν.

12 Φῶς δὲ γνώσεως ὅταν ἀκούσῃς, ἵνα σε διὰ πάντων φωταγωγήσωμεν, μὴ ὑπολάβῃς γνῶσιν εἶναι μόνην τῶν λεγομένων δίχα φωτός. Οὐ γὰρ εἶπε 'διήγησιν' ἢ 'λόγον γνώσεως', ἀλλὰ «φῶς γνώσεως» καὶ «γνώσεως φῶς», ὡς τοῦ φωτὸς δηλονότι ἐμποιοῦντος τὴν γνῶσιν ἡμῖν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι γνῶναί τινα τὸν Θεόν, εἰ μὴ διὰ τῆς θεωρίας τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐκπεμπομένου φωτός. Ὥσπερ γὰρ ὁ περὶ ἀνθρώπου ἢ περὶ πόλεώς τινος πρός τινας διηγούμενος, ἐκεῖνος μὲν ἃ εἶδε καὶ ἃ ἑώρακε λαλεῖ πρὸς αὐτούς, οἱ δὲ ἀκούοντες μὴ θεασάμενοι τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν πόλιν περὶ ἧς καὶ ἀκούουσιν, οὐ δύνανται ἀπὸ τῆς ἀκοῆς μόνης, ὡς ὁ ἰδὼν καὶ διηγούμενος τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, γινώσκειν καὶ τὰ περὶ τῆς πόλεως, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ κα-

διηγεῖται, θὰ ἐξαγάγει ἀπὸ ἀλλοῦ προκειμένου νὰ δώσει τὸ νόημα τοῦ πράγματος ποὺ δὲν ἔχει ἰδωθεῖ καθόλου; Ποιά, πές μου, ἐνθύμηση ἢ εὐφυΐα ἢ μάθηση, ποιά φρόνηση, σκέψη, ἐπίνοια καὶ συλλογισμὸ θὰ εὕρει ἐπικαίρως νὰ εἰπεῖ γι' αὐτὸ ποὺ δὲν γνωρίζει; Πράγματι, τὸ νὰ εἰπεῖ κάτι γι' αὐτὸ ποὺ δὲν γνωρίζει ἢ δὲν εἶδε εἶναι ὁπωσδήποτε παράλογο καὶ ἀπαίδευτο. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπεῖ κάτι ἢ νὰ διηγηθεῖ τὰ ὁρατὰ καὶ ἐπίγεια, ἐὰν δὲν γίνει αὐτόπτης τοῦ πράγματος, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ εἰπεῖ ἢ νὰ διηγηθεῖ, ἀδελφοί, γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα πράγματα καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἁγίους καὶ δούλους τοῦ Θεοῦ, ποιά δηλαδὴ ὁλοκληρωμένη σχέση ἐπέτυχαν ἐκεῖνοι πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ποιά εἶναι ἡ θέα τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ δηλαδὴ ποὺ πραγματοποιεῖται μέσα τους κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο; Αὐτὴ προκαλεῖ νοερῶς ἀνέκφραστη ἐνέργεια στὶς καρδιές τους, ἂν καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν προσφέρει νὰ εἰποῦν κάτι περισσότερο, ἐὰν δὲν φωτισθεῖ προηγουμένως ἀπὸ τὸ φῶς τῆς γνώσεως[32], σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή.

12 Ὅταν πάλι ἀκούσεις «φῶς γνώσεως», προκειμένου νὰ σὲ διαφωτήσομε μὲ ὅλα, μὴ ἐκλάβεις ὅτι ὑπάρχει μόνον ἡ γνώση τῶν λεγομένων χωρὶς τὸ φῶς. Διότι δὲν εἶπε 'διήγηση' ἢ 'λόγο γνώσεως', ἀλλὰ «φῶς γνώσεως» καὶ «γνώσεως φῶς»[33], ἐπειδὴ βέβαια τὸ φῶς προσφέρει τὴν γνώση σ' ἐμᾶς· πράγματι, ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ γνωρίσει τὸν Θεό, παρὰ μόνον μὲ τὴν θέα τοῦ φωτὸς ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ αὐτόν. Συμβαίνει λοιπὸν ὅ,τι καὶ μὲ αὐτὸν ποὺ διηγεῖται πρὸς κάποιους γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ἢ γιὰ μιὰ πόλη· ἐκεῖνος λέγει σ' αὐτοὺς ὅσα γνωρίζει καὶ ὅσα ἔχει ἰδεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶδαν τὸν ἄνθρωπο ἢ τὴν πόλη γιὰ τὴν ὁποία ἀκούουν, δὲν μποροῦν ἀπὸ μόνη τὴν ἀκοὴ νὰ γνωρίσουν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πόλη, ὅπως τὰ γνωρίζει ἐκεῖνος ποὺ εἶδε καὶ διηγεῖται τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἄνω Ἰερουσαλὴμ καὶ μὲ τὸν ἀόρατο

32. Ὠσηὲ 10,12.

33. Βλ. Ψαλμ. 35,10.

τοικοῦντος ἀοράτου Θεοῦ, περὶ τῆς ἀπροσίτου δόξης τε τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πνεύματος, εἴτ' οὖν φωτός, οὐδεὶς εἰπεῖν δύναται, εἰ μὴ πρῶτον αὐτὸ τὸ φῶς ἴδῃ ψυχῆς ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκριβῶς γνῷ τὰς αὐτοῦ ἐλλάμψεις καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτῷ. Ἀλλ' εἴ τι καὶ διὰ τῶν θείων ἀκούοι Γραφῶν λαλοῦντας δι' αὐτῶν τοὺς τὸν Θεὸν ἰδόντας, διὰ τοῦ Πνεύματος ἐκεῖνα καὶ μόνα διδάσκεται· ὅθεν οὐδὲ δύναται λέγειν ὅτι ἐν γνώσει γέγονα τοῦ Θεοῦ διὰ μόνης ταύτης τῆς ἀκοῆς. Ὃν γὰρ οὐχ ἑώρακε πῶς γινώσκειν ἐνδέχεται; Εἰ γὰρ ἡ ὅρασις μόνη τελείαν τὴν γνῶσιν τοῦ ὁρωμένου παρ' ἡμῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐμποιεῖ ἐν ἡμῖν, πῶς ἡ ἀκοὴ μόνη τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἡμῖν ἐμποιήσειε; Φῶς ὁ Θεὸς καὶ ὡς φῶς ἡ θέα αὐτοῦ· ἐν γοῦν τῇ τοῦ φωτὸς θέᾳ γνῶσις πρώτη ὅτι Θεός, καθὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀκοὴ πρῶτον περὶ αὐτοῦ, εἶτα ὅρασις, καὶ ἐν τῷ αὐτὸν ἰδεῖν γνῶσις ὅτι ἄνθρωπός ἐστι περὶ οὗ ἤκουον. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἵσταται τοῦ λεγομένου ἡ ἔννοια· ὅσα γὰρ ἂν ἐξ ἀκοῆς σοί τις εἴπῃ περὶ ἀνθρώπου, ὅτε ἴδῃς αὐτόν, ἀπὸ μόνης τῆς ἀκοῆς γνωρίσαι αὐτὸν ἀκριβῶς καὶ πληροφορηθῆναι ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστι περὶ οὗ ἤκουες οὐ δύνασαι, ἀλλὰ ἀμφιβολίᾳ ἡ ψυχή σου διαμερίζεται καὶ ἢ ἐκεῖνον αὐτὸν ἐρωτᾷς ἢ ἕτερόν τινα τὸν γνωρίζοντα αὐτόν, καὶ τότε βεβαίως μανθάνεις ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν.

13 *Οὕτως οὖν καὶ περὶ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἀπαραλλάκτως γίνεται. Ὅταν γὰρ ἀποκαλυφθέντα θεάσηταί τις αὐτόν, φῶς ὁρᾷ· καὶ θαυμάζει μὲν ἰδών, τίς δὲ ὁ φανεὶς οὐκ οἶδεν εὐθύς, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ἐρωτῆσαι τολμᾷ (πῶς γάρ, ὃν οὐδὲ ἀναβλέψαι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰδεῖν δύναται ποταπός;), βλέπει δὲ μόνον ἐν τρόμῳ καὶ φόβῳ πολλῷ οἱονεὶ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, εἰδὼς ὅτι ὅλως τίς*

Θεὸ ποὺ κατοικεῖ σ' αὐτήν, μὲ τὴν ἀπρόσιτη δόξα τοῦ προσώπου του καὶ μὲ τὴν ἐνέργεια καὶ δύναμη αὐτοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος, δηλαδὴ τοῦ Φωτός· δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπεῖ γι' αὐτά, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἰδεῖ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς του αὐτὸ τὸ φῶς καὶ δὲν γνωρίσει ἀκριβῶς τὶς ἐλλάμψεις καὶ ἐνέργειες αὐτοῦ μέσα του. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἄκουγε κάτι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὁμιλοῦν διὰ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἐγνώρισαν τὸν Θεὸ μ' αὐτές, ἐκεῖνα διδάσκονται μόνο μὲ τὸ Πνεῦμα· γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ λέγει κανεὶς ὅτι ἐγνώρισε τὸν Θεὸ μόνο μὲ αὐτὴν τὴν ἀκοή. Αὐτὸν λοιπὸν ποὺ δὲν εἶδε κανεὶς πῶς γίνεται νὰ τὸν γνωρίζει; Πράγματι, ἐφ' ὅσον ἡ ὅραση μόνη δὲν δημιουργεῖ μέσα μας τέλεια τὴν γνώση ἐκείνου ποὺ βλέπεται ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, πῶς μόνη ἡ ἀκοὴ θὰ ἐδημιουργοῦσε μέσα μας τὴν γνώση τοῦ Θεοῦ; Φῶς εἶναι ὁ Θεός, καὶ μὲ φῶς ὁμοιάζει ἡ θέα του· στὴν θέα λοιπὸν τοῦ φωτὸς πρώτη γνώση εἶναι ὅτι εἶναι Θεός, ὅπως καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο πρώτη εἶναι ἡ ἀκοὴ γι' αὐτόν, ἔπειτα ἡ ὅραση, καὶ ὅταν τὸν ἰδοῦμε γνωρίζομε ὅτι εἶναι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ὁποῖο ἀκούομε. Καὶ δὲν ὁλοκληρώνεται οὔτε ἔτσι ἡ ἔννοια τοῦ λεγομένου· διότι ὅσα κι ἂν σοῦ εἰπεῖ κάποιος ἐξ ἀκοῆς γιὰ ἕναν ἄνθρωπο, ὅταν τὸν ἰδεῖς, δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνη τὴν ἀκοὴ νὰ τὸν γνωρίσεις ἀκριβῶς καὶ νὰ πληροφορηθεῖς ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο ἄκουγες· ἀλλὰ ἡ ψυχή σου διχάζεται ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία καὶ ἢ ἐρωτᾶς ἐκεῖνον τὸν ἴδιο ἢ κάποιον ἄλλον ποὺ νὰ τὸν γνωρίζει, καὶ τότε μαθαίνεις βεβαίως ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο ἄκουες.

13 Ἔτσι λοιπὸν ἀπαραλλάκτως γίνεται καὶ μὲ τὸν ἀόρατο Θεό. Ὅταν αὐτὸς ἀποκαλυφθεῖ καὶ τὸν ἰδεῖ κάποιος, βλέπει φῶς· καὶ θαυμάζει βέβαια ποὺ τὸν εἶδε, δὲν γνωρίζει ὅμως ἀμέσως ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐφανερώθηκε, ἀλλὰ οὔτε τολμᾶ νὰ ἐρωτήσει τὸν ἴδιο (διότι πῶς θὰ ἐρωτοῦσε αὐτὸν ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ ἰδεῖ ποιός εἶναι;)· κυττάζει μόνο μὲ τρόμο καὶ πολὺ φόβο μπροστὰ στὰ πόδια του, γνωρίζοντας ποιός ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐφάνηκε μπροστά

ἐστιν ὁ φανεὶς πρὸς προσώπου αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει ὁ περὶ τούτων προεξηγησάμενος αὐτῷ, ὡς προεγνωκὼς τὸν Θεόν, ἀπερχόμενος λέγει αὐτῷ· ‘Εἶδον’. Καί φησι· ‘Τί, τέκνον, εἶδες;’ ‘Φῶς, ὦ πάτερ, γλυκύ, γλυκύ· ποταπὸν εἰπεῖν σοι, πάτερ, οὐκ ἐξικανοῦσαν ἔχω μου τὴν διάνοιαν’. Καὶ ὡς οὖν τοῦτο λέγει, σκιρτᾷ καὶ πάλλει ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν πόθον τοῦ ὀφθέντος εὐθὺς ἀνάπτεται. Εἶτα πάλιν ἄρχεται λέγειν μετὰ δακρύων θερμῶν καὶ πολλῶν ὡς· ‘Ὡράθη μοι, πάτερ, ἐκεῖνο τὸ φῶς· ἤρθη ὁ οἶκος τῆς κέλλης εὐθὺς καὶ παρῆλθεν ὁ κόσμος, φυγὼν ὡς οἶμαι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ· ἔμεινα δὲ μόνος ἐγὼ μόνῳ συνὼν τῷ φωτί. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦτο, πάτερ, τηνικαῦτα ἐκεῖ· εἰ γὰρ ἔξω τούτου γέγονα ἀγνοῶ, τέως οὐκ ᾔδειν ὅτι σῶμα φορῶ καὶ περίκειμαι. Ἦν μοι δὲ χαρὰ ἡ καὶ νῦν συνοῦσά μοι ἄφραστος, ἀγάπη τε καὶ πόθος πολύς, ὡς κινηθῆναί μου τὰ νάματα κατὰ ποταμοὺς τῶν δακρύων, καθὰ δὴ καὶ νῦν, ὡς ὁρᾷς’. Ἀποκριθεὶς οὖν λέγει αὐτῷ· ‘Ἐκεῖνος, τέκνον, ἐστί’. Καὶ σὺν τῷ λόγῳ βλέπει πάλιν αὐτὸν καὶ μικρὸν μικρὸν τελείως καθαίρεται, καθαιρόμενος δὲ παρρησιάζεται καὶ ἐκεῖνον αὐτὸν ἐρωτᾷ καί φησιν· ‘Ὁ Θεός μου, σὺ εἶ;’ Καὶ ἀποκρίνεται καί φησι· ‘Ναί, ἐγώ εἰμι, ὁ Θεός, ὁ διὰ σὲ ἄνθρωπος γεγονώς· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ πεποίηκά σε, ὡς ὁρᾷς, καὶ ποιήσω θεόν’.

14 *Ὅτε τοίνυν χρονίσει πενθῶν καὶ κλαίων καὶ προσπίπτων καὶ ταπεινούμενος, ἄρχεται ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον γινώσκειν τὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰς τοῦτο πεφθακώς, τότε μανθάνει «τὸ θέλημα αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον». Εἰ γὰρ μὴ ἴδῃ, ἵνα πάλιν εἴπω, αὐτόν, οὐδὲ δύναται γινώσκειν αὐτόν· καὶ εἰ μὴ γνῷ αὐτόν, πῶς ἰσχύσει γνῶναι τὸ αὐτοῦ ἅγιον θέλημα; Εἰ γὰρ ἐπὶ ἀνθρώπων τοῦτο ἀδύνατον, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. Διὸ καὶ προκό-*

του. Καὶ ἐφ' ὅσον εὑρίσκεται ἐκεῖνος ποὺ ἐξήγησε προηγουμένως σ' αὐτὸν γι' αὐτά, ἐπειδὴ προγνώρισε τὸν Θεό, ἀποχωρώντας τοῦ λέγει· 'εἶδα'. Καὶ λέγει· 'Τί εἶδες, τέκνον'. 'Φῶς, πάτερ, γλυκύ, γλυκύ· τί εἴδους εἶναι πάτερ δὲν εἶναι ἱκανὴ ἡ διάνοιά μου νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ'. Καὶ ἐνῶ λοιπὸν λέγει αὐτό, σκιρτᾶ καὶ πάλλεται ἡ καρδιά του καὶ φουντώνει πάλι ὁ πόθος πρὸς ἐκεῖνον ποὺ εἶδε. Ἔπειτα ἀρχίζει πάλι μὲ θερμὰ καὶ πολλὰ δάκρυα νὰ λέγει· 'Εἶδα, πάτερ, ἐκεῖνο τὸ φῶς· ἄνοιξε ὁ οἶκος τοῦ κελλιοῦ ἀμέσως καὶ ἐξαφανίσθηκε ὁ διάκοσμος φεύγοντας ἀπὸ μπροστά του[34]· καὶ ἔμεινα μόνος ἐγὼ μαζὶ μὲ μόνο τὸ φῶς. Δὲν γνωρίζω ὅμως ἐὰν καὶ τὸ σῶμα τοῦτο, πάτερ, ἦταν τότε ἐκεῖ· ἀγνοῶ ἐὰν ἤμουν ἔξω ἀπὸ αὐτό, ἀλλ' ὁπωσδήποτε δὲν ἐγνώριζα ὅτι φορῶ καὶ περιβάλλομαι ἀπὸ σῶμα. Καὶ ἦταν ἡ χαρά μου, ποὺ καὶ τώρα μὲ συνέχει, ἀνέκφραστη, πολλὴ ἡ ἀγάπη καὶ πολὺς ὁ πόθος, ὥστε νὰ κινηθοῦν τὰ νάματά μου μὲ ποταμοὺς δακρύων, ὅπως βέβαια καὶ τώρα βλέπεις'. Ἀποκρίνεται τότε καὶ τοῦ λέγει· 'Ἐκεῖνος εἶναι, τέκνον'. Καὶ μαζὶ μὲ τὸ λόγο τὸν βλέπει πάλι καὶ λίγο λίγο καθαίρεται τελείως, καὶ καθαιρόμενος παίρνει θάρρος καὶ ἐρωτᾶ ἐκεῖνον τὸν ἴδιο καὶ λέγει· 'Ἐσὺ εἶσαι ὁ Θεός μου;' Καὶ ἀποκρίνεται καὶ λέγει· 'Ναί, ἐγὼ εἶμαι, ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐνανθρώπησα γιὰ σένα· νὰ λοιπὸν ἐγὼ σὲ ἔκαμα, ὅπως βλέπεις, καὶ θὰ σὲ κάνω θεό'[35].

14 Ὅταν λοιπὸν περάσει πολὺς χρόνος πενθώντας, κλαίγοντας, προσπίπτοντας καὶ ταπεινούμενος, ἀρχίζει λίγο λίγο νὰ γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅταν φθάσει σ' αὐτό, τότε μαθαίνει «τὸ θέλημά του τὸ ἅγιο, τὸ εὐάρεστο καὶ τέλειο»[36]. Ἐὰν ὅμως, γιὰ νὰ ἐπαναλάβω, δὲν τὸν ἰδεῖ, δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τὸν γνωρίσει, καὶ ἐὰν δὲν τὸν γνωρίσει, πῶς θὰ μπορέσει νὰ γνωρίσει τὸ ἅγιο θέλημά του; Διότι, ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο στὴν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων, πολὺ περισσότερο εἶναι στὴν περίπτωση

---

34. Βλ. Ψαλμ. 67,2.
35. Βλ. Μαξίμου, *Κεφάλαια Θεολογικὰ* 2,25. PG 90,1136B.
36. Ρωμ. 12,2.

πτων καὶ ἐπὶ πλεῖον προσοικειούμενος τῷ Θεῷ, ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων παρὰ Θεοῦ γινώσκει καὶ ἅπερ μετὰ τῶν προλαβόντων ἁγίων ἁπάντων ἐποίησε καὶ ὅσα μέλλει μετὰ τῶν μεταγενεστέρων ποιεῖν. Περὶ δὲ τῶν μελλόντων στεφάνων καὶ ἀμοιβῶν διδάσκεται μὲν μυούμενος παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τεκμαιρόμενος δηλονότι ὅτι ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον καὶ διάνοιαν ταῦτά εἰσιν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ νοεῖ σαφῶς ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσονται αὐτός τε καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ, οὐκ ἀπολαμβάνει δὲ ταῦτα νυνί, εἰ καί τινες τοῦτο λέγειν ἡμᾶς κακῶς ἐλογίσαντο. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ πᾶν ἀπολαμβάνειν ὑποτιθέμεθα, λοιπὸν κατ' αὐτοὺς καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἀπαρνούμεθα, τὴν κρίσιν τε καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα ἑκουσίως ἀποβαλλόμεθα. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡμεῖς φρονοῦμεν ἢ λέγομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο λέγοντας σφοδρῶς καθυποβάλλομεν ἀναθέματι. Τοίνυν καὶ νῦν μὲν μετρίως τοὺς ἀρραβῶνας ἐντεῦθεν ἤδη ἀπολαμβάνειν τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ὁμολογοῦμεν καὶ λέγομεν, τὸ δὲ ὅλον μετὰ τὸν θάνατον ἐλπίζομεν λήψεσθαι, καθὼς γέγραπται· «νῦν μὲν γινώσκω», φησίν, «ἐκ μέρους· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ πᾶν, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται». Καὶ ἀλλαχοῦ· «καὶ νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα».

15 Καὶ ἵνα κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν τὸν λόγον μεταποιήσωμεν, οἱονεὶ τὸν εἰρηκότα τοῦτο ἐρωτήσωμεν· 'Πόθεν, ὦ ἠγαπημένε καὶ φίλε Χριστοῦ, οἶδας ὅτι ὅμοιος αὐτοῦ ἔσῃ; Φράσον ἡμῖν, πόθεν;'. 'Ἐκ τοῦ Πνεύματος', φησίν, 'οὗ ἔδωκεν ἡμῖν, ἐκ τούτου γινώσκομεν ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστιν,

---

37. Β' Κορ. 1, 22. Ἐφ. 1,14.
38. Α' Κορ. 13,12.10.

τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι προκόπτοντας ἐξοικειώνεται περισσότερο μὲ τὸν Θεό, γνωρίζει ὅσα γίνονται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ὅσα ἔκανε μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς προηγουμένους ἁγίους καὶ ὅτι πρόκεται νὰ κάνει μὲ τοὺς μεταγενεστέρους. Ἐνῶ γιὰ τοὺς μελλοντικοὺς στεφάνους καὶ τὶς ἀμοιβὲς διδάσκεται μυούμενος σ' αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, πείθεται δηλαδὴ ὅτι αὐτὰ εὑρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, τὸν λόγο καὶ τὴν διάνοια. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κατανοεῖ σαφῶς ποιοί θὰ εἶναι μετὰ τὴν ἀνάσταση ὁ ἴδιος καὶ ὅλοι οἱ μεταγενέστεροί του, καὶ ὅτι δὲν ἀπολαμβάνει αὐτὰ τώρα, καὶ ἂν μερικοὶ μᾶς τὸ λέγουν αὐτό, κακῶς τὸ ἐσκέφθηκαν. Πράγματι, ἐὰν ὑποτεθεῖ ὅτι ἀπολαμβάνομε τὰ πάντα ἐδῶ, κατὰ συνέπειαν, σύμφωνα μ' αὐτούς, ἀπαρνούμαστε καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀνάσταση, τὴν κρίση καὶ τὴν ἀνταπόδοση, καὶ ἀποβάλλομε ἑκουσίως τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Ἀλλὰ ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ σκεφτόμαστε ἢ νὰ τὰ λέγομε αὐτά, ἀντίθετα μάλιστα κι αὐτοὺς ποὺ τὸ λέγουν αὐτὸ νὰ τοὺς ὑποβάλλομε σφοδρῶς σὲ ἀνάθεμα. Ὁμολογοῦμε λοιπὸν καὶ λέγομε ὅτι τώρα ἀπολαμβάνομε ἤδη ἀπὸ ἐδῶ μετρίως τοὺς ἀρραβῶνες[37] ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἐνῶ, ὅπως ἔχει γραφεῖ, ἐλπίζομε νὰ τὰ λάβομε ἐξ ὁλοκλήρου μετὰ τὸν θάνατο· «τώρα», λέγει, «γνωρίζω ἕνα μέρος, ὅταν ὅμως θὰ ἔλθει ἡ ὁλοκλήρωση, τότε τὸ μέρος θὰ καταργηθεῖ»[38]. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο λέγει, «καὶ τώρα εἴμαστε τέκνα Θεοῦ καὶ δὲν γνωρίζομε τί θὰ γίνομε· γνωρίζομε ὅμως ὅτι, ἐὰν φανερωθεῖ, θὰ γίνομε ὅμοιοί του»[39].

15 Καὶ γιὰ νὰ μεταφέρομε τὸν λόγο σὲ ἐρώτηση καὶ ἀπόκριση, θὰ ἐρωτήσομε ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔχει εἰπεῖ αὐτό· ''Ἀπὸ ποῦ, ἀγαπημένε καὶ φίλε τοῦ Χριτοῦ, γνωρίζεις ὅτι θὰ γίνεις ὅμοιός του; Πές μας, ἀπὸ ποῦ;'. '«Ἀπὸ τὸ Πνεῦμα», λέει, «ποὺ μᾶς ἔδωσε»[40], ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζομε ὅτι εἴμαστε τέκνα Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εὑρίσκεται μέσα μας, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος μοῦ τὰ

39. Α' Ἰω. 3,2.
40. Α' Ἰω. 3,24.

ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ταῦτά μοι εἶπε μυστικῇ τῇ φωνῇ'. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

16 Πρῶτον ἄνωθεν εἴπομεν ὅτι νοήματα ἡμῶν ἐκεῖνα λέγεσθαι δίκαιον, ὅταν ἐν τῷ ἡμετέρῳ νοΐ λόγος περὶ πράγματός τινος ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ γεννηθῇ, οἷον φέρε εἰπεῖν, ἵνα κτήσωμαί τι ἢ κακοποιήσω ἢ ἀγαθοποιήσω τινά, ἐξήγησιν δὲ καὶ οὐχὶ νόημα τὸ περὶ γεγενημένων ἤδη ἢ ἑωραμένων πραγμάτων λαλεῖν. Εἶτα πάλιν εἴπομεν ὅτι περὶ ὧν τις οὐχ ἑώρακε πραγμάτων ἢ πόλεων ἢ θεάτρων ἢ ἀνθρώπων, πῶς λέγειν δύναται περὶ αὐτῶν ἢ τὰς ἰδέας ἢ τὰς μορφὰς καὶ τὰς θέσεις αὐτῶν ἀφηγήσασθαι; Εἰ δὲ καὶ εἴπῃ, μυθολόγος ἂν δικαίως ὑπὸ τῶν ἀκουόντων αὐτὸν κληθήσεται. Οἱ οὖν εἰπόντες περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμέρας καὶ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ φρικτῆς αὐτοῦ παρουσίας προφῆται καὶ ἀπόστολοι, ὅτι ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ καὶ ὡς ὠδὶν τῇ τικτούσῃ καὶ ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, πόθεν μαθόντες ταῦτα εἰρήκασι; Πάντως γάρ, ἢ παρά τινος ἀκηκόασιν, ἢ αὐτόπται τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐγένοντο. Ἐπεί, ὃ οὐκ εἶδον, ὃ παρ' ἑτέρου οὐκ ἤκουσαν λέγοντος, πῶς ἐκεῖνοι εἰρήκασιν; Εἰ οὖν ἤκουσαν, παρὰ τίνος εἰπέ· οὔπω γὰρ τέως λέγω ὅτι εἶδον αὐτοὶ καὶ εἶπον, ἀλλ' ὅτι ἤκουσαν· εἰπὲ λοιπόν, εἰ οἶδας πόθεν ταῦτα μεμάθηκαν. Εἰ δὲ τί εἰπεῖν οὐκ ἐπίστασαι, ἄκουσον καὶ γνῶθι ὅτι παρὰ τοῦ ἁγίου ταῦτα μεμαθήκασι Πνεύματος, καθὼς αὐτοῖς καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμπει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν». Ὅτι δὲ καὶ ἃ οὐκ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστός, ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀποστόλοις ἐπελθὸν ἐδίδαξε καὶ εἶπε, φησὶν ὁ αὐτός· «ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν

---

41. Β' Πέτρ. 3,10. Α' Θεσσ. 5,2.
42. Α' Θεσσ. 5,3.

εἶπε αὐτὰ μὲ μυστικὸ λόγο'. Ἀλλὰ ἂς ἐπανέλθομε στὸ προκείμενο.

16 Πρῶτα εἴπαμε παραπάνω ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ λέγονται νοήματά μας ἐκεῖνα, ὅταν δηλαδὴ γεννηθεῖ μέσα στὸ νοῦ μας λόγος γιὰ κάποιο ἀγαθὸ ἢ κακὸ πρᾶγμα, ὅπως γιὰ παράδειγμα, προκειμένου νὰ ἀποκτήσω κάτι ἢ νὰ κακοποιήσω ἢ νὰ ἀγαθοποιήσω κάποιον· τότε εἶναι ἐξήγηση καὶ ὄχι νόημα, ὅταν ὁμιλοῦμε γιὰ τὰ ἤδη πεπραγμένα ἢ εἰδωμένα πράγματα. Ἔπειτα πάλι εἴπαμε ὅτι γιὰ ὅσα κανεὶς δὲν εἶδε, πράγματα ἢ πόλεις ἢ θέατρα ἢ ἀνθρώπους, πῶς μπορεῖ νὰ ὁμιλεῖ γι' αὐτὰ ἢ νὰ διηγεῖται τὶς ἰδέες, τὶς μορφὲς καὶ τὶς θέσεις αὐτῶν; Ἐὰν ὅμως ἔλεγε κάτι, δικαίως θὰ ἐκαλοῦνταν μυθολόγος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θὰ τὸν ἄκουγαν. Οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι λοιπὸν ποὺ εἶπαν γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ τὴν ἔνδοξη καὶ φρικτὴ παρουσία του, ὅτι δηλαδὴ «θὰ ἔλθει ὡς κλέπτης τὴν νύκτα»[41] καὶ «σὰν ὠδίνα τῆς γυναίκας ποὺ γεννᾶ»[42] καὶ ὅτι «ἀποκαλύπτεται μέσα σὲ πῦρ»[43], ἀπὸ ποῦ τὰ ἔμαθαν καὶ τὰ εἶπαν αὐτά; Ὁπωσδήποτε βέβαια ἢ τὰ ἄκουσαν ἀπὸ κάποιον, ἢ ἔγιναν αὐτόπτες ἐκείνης τῆς ἡμέρας. Διότι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ εἶδαν, αὐτὸ ποὺ δὲν ἄκουσαν κάποιον νὰ τὸ λέγει, πῶς τὸ εἶπαν ἐκεῖνοι; Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἄκουσαν, πὲς ἀπὸ ποιόν· διότι δὲν λέγω τώρα ὅτι αὐτοὶ τὸ εἶδαν καὶ τὸ εἶπαν, ἀλλ' ὅτι τὸ ἄκουσαν· πὲς λοιπόν, ἐὰν γνωρίζεις, ἀπὸ ποῦ τὰ ἔμαθαν αὐτά. Ἐὰν ὅμως δὲν γνωρίζεις νὰ εἰπεῖς κάτι, ἄκουσε καὶ μάθε ὅτι αὐτὰ τὰ ἔμαθαν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε σ' αὐτούς· «ὅταν δὲ ἔλθει ὁ Παράκλητος»[44], δηλαδὴ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὸ ὁποῖο στέλλει ὁ Πατέρας στὸ ὄνομά μου, «ἐκεῖνος θὰ σᾶς διδάξει καὶ θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει ὅλα ὅσα σᾶς εἶπα»[45]. Τὸ ὅτι μάλιστα καὶ ὅσα δὲν τοὺς εἶπε ὁ Χριστός, τὰ ἐδίδαξε καὶ τὰ εἶπε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ ἦλθε στοὺς ἀποστόλους, τὸ λέγει ὁ ἴδιος· «ἔχω ἀκόμη πολλὰ νὰ

43. Α' Κορ. 3,13.
44. Ἰω. 15,26.
45. Ἰω. 14,26.

ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». Ἔμαθες πόθεν ἐδιδάχθησαν οἱ γράψαντες τὰ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιφανείας καὶ τῶν ἀποκειμένων καὶ ἐπελθεῖν μελλόντων τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ δικαίοις. Οὕτω καὶ περὶ τῶν λοιπῶν πάντων τῶν μὴ βλεπομένων ἡμῖν αὐτοὶ φωτισθέντες διὰ τοῦ Πνεύματος εἶδον ἅμα καὶ ἔγραψαν.

17 Ἀλλ' ἐρωτῶντί μοι ἀποκρίθητι. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τί ἐστι; Θεός, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ ὁμολογουμένως Θεὸς ἀληθινός. Σὺ οὖν, ὡς ὁρᾷς, λέγεις τοῦτο Θεόν, τοῖς δόγμασι τῆς Ἐκκλησίας ἑπόμενος. Τοῦτο τοίνυν λέγων τε καὶ φρονῶν Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ ἐκπορευόμενον, συνιστᾷς ὅτι οἱ τὸ ἅγιον ἔχοντες Πνεῦμα αὐτὸν ἐκεῖνον ὁμολογουμένως ἔχουσι τὸν Θεὸν μένοντα πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν, καθὼς πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁ Χριστὸς ἔφη· «ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα». Ἰδοὺ οὖν ἐδιδάχθης ὅτι καὶ μένει καὶ κατοικεῖ εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας· τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα» τὸ ἀϊδίως καὶ ἀτελευτήτως αὐτοῖς συνέσεσθαι καὶ εἶναι ἀχώριστον μετ' αὐτῶν ἔν τε τῷ νῦν καιρῷ, ἔν τε τῷ μέλλοντι αἰῶνι δηλοῖ. Ὅτι δὲ καὶ ἑώρων τὸ ἅγιον Πνεῦμα οἱ θεῖοι ἀπόστολοι καὶ ὅσοι τοῦτο λαβεῖν ἠξιώθησαν, ἄκουσον τὸ ἑπόμενον· «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὔτε γινώσκει αὐτό, ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει». Ἵνα δὲ γνῷς ὅτι καὶ τὸν Χριστὸν βλέπουσιν οἱ

---

46. Ἰω. 16,12–14.
47. Ἰω. 14,15 ἑ.

σᾶς εἰπῶ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε νὰ τὰ βαστάζετε τώρα· ὅταν ὅμως θὰ ἔλθει ἐκεῖνος, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, θὰ σᾶς ὁδηγήσει σὲ ὅλη τὴν ἀλήθεια· καὶ δὲν θὰ ὁμιλήσει ἀπὸ μόνο του, ἀλλὰ θὰ εἰπεῖ ὅσα ἀκούσει καὶ θὰ σᾶς ἀναγγείλει τὰ ἐρχόμενα. Ἐκεῖνος θὰ μὲ δοξάσει, διότι ἀπὸ ἐμένα θὰ λάβει καὶ θὰ σᾶς ἀναγγείλει»[46]. Ἔμαθες ἀπὸ ποῦ τὰ ἐδιδάχθηκαν αὐτοὶ ποὺ ἔγραψαν γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ τὰ ἀποκείμενα καὶ γιὰ ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν στοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους. Ἔτσι αὐτοί, καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, ποὺ δὲν βλέπονται ἀπὸ ἐμᾶς, αὐτοὶ φωτισμένοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὰ εἶδαν καὶ συγχρόνως τὰ ἔγραψαν.

17 Ἀλλὰ θὰ σὲ ἐρωτήσω καὶ ἀποκρίσου μου. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο τί εἶναι; Θεός, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμολογουμένως Θεὸς ἀληθινός. Ἐσὺ λοιπόν, ὅπως βλέπεις, λέγεις αὐτὸ Θεό, πιστὸς στὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ λοιπὸν λέγεις καὶ πιστεύεις ὅτι εἶναι Θεὸς ἀληθινός, ἐκπορευόμενο ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ συνιστᾶς ὅτι ὅσοι ἔχουν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὁμολογουμένως ἔχουν ἐκεῖνον τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ νὰ μένει πάντοτε μέσα τους, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς ἀποστόλους· «ἐὰν μὲ ἀγαπᾶτε, θὰ τηρήσετε τὶς ἐντολές μου· καὶ ἐγὼ θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα καὶ θὰ σᾶς δώσει ἄλλον Παράκλητο, γιὰ νὰ μείνει μαζί σας αἰώνια»[47]. Νὰ λοιπὸν ἐδιδάχθηκες ὅτι καὶ μένει καὶ κατοικεῖ στοὺς ἀτελείωτους αἰῶνες. Τὸ ὅτι εἶπε, «γιὰ νὰ μένει μαζί σας αἰώνια», δηλώνει ὅτι συνυπάρχει αἰώνια καὶ συνεχῶς μαζί τους καὶ ὅτι εἶναι ἀχώριστο μ' αὐτοὺς τώρα, καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ὅτι ὅμως οἱ θεῖοι ἀπόστολοι καὶ εἶδαν καὶ ἀξιώθηκαν νὰ λάβουν τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἄκουσε τὸ ἑπόμενο· «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖο ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ λάβει, διότι δὲν τὸ βλέπει οὔτε τὸ γνωρίζει, ἐσεῖς τὸ γνωρίζετε, διότι μένει μαζί σας»[48]. Γιὰ νὰ γνωρίσεις ὅμως ὅτι καὶ τὸν Χριστὸ βλέπουν αὐ-

48. Ἰω. 14,17.

ἀγαπῶντες αὐτὸν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάσσοντες, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἄκουσον λέγοντος· «ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν».

18 *Γνωστὸν τοιγαροῦν ἔστω πᾶσι Χριστιανοῖς, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀψευδὴς καὶ Θεὸς ἀληθινός ἐστι καὶ τοῖς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἐνδεικνυμένοις ὁμολογουμένως ἐμφανίζεται, καθὼς εἶπεν αὐτός· αὐτό τε τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῆς ἐμφανείας αὐτοῦ δωρεῖται αὐτοῖς καὶ διὰ τοῦ ἁγίου πάλιν Πνεύματος αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἀχωρίστως μένουσι μετ' αὐτῶν. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἀφ' ἑαυτῶν λαλοῦσιν οὐδέν· ὁ δὲ λέγων λαλεῖν αὐτούς τι ἀφ' ἑαυτῶν, δυνατὸν εἶναι λέγει εἰδέναι καὶ ἄνθρωπον τὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπους ὡσαύτως τὰ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ ψεύστας καὶ μυθολόγους πάντως τοὺς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φθεγγομένους ἀποκαλεῖ, ὡς μὴ ἐξ αὐτοῦ διδασκομένους, ἀλλὰ περὶ ὧν οὐκ εἶδον ἢ ἤκουσαν ἀπὸ οἰκείων συλλογισμῶν ἑτέρους διδάσκοντας. Ἀλλὰ χρεὼν εἰδέναι ὅτι, εἰ συνᾴδοντα καὶ οὗτοι τοῖς προλαβοῦσι θεοφόροις πατράσι φθέγγονται, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι καὶ αὐτοὶ δηλονότι φθέγγονται καὶ οἱ αὐτοῖς ἀπιστοῦντες ἢ καὶ ἐνδιαβάλλοντες εἰς τὸν δι' αὐτῶν φθεγγόμενον ἁμαρτάνουσιν.*

19 *Ἐδιδάχθης τοίνυν, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντός σου, εἰ θέλεις, ἔστι, καὶ τὰ αἰώνια ἅπαντα ἀγαθὰ ἐν χερσί σού εἰσι. Σπεῦσον οὖν ἰδεῖν καὶ λαβεῖν καὶ ἐν σεαυτῷ κτήσασθαι τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ καὶ μὴ διὰ τοῦ οἴεσθαι ταῦτα ἔχειν ἀποστερηθήσῃ πάντων αὐτῶν· κλαῦσον, πρόσπεσον, ὥσπερ ποτὲ ὁ τυφλός, οὕτω καὶ νῦν καὶ σὺ καὶ εἰπέ· Ἐλέησόν με, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ,*

---

49. Ἰω. 14,21.

τοὶ ποὺ τὸν ἀγαποῦν καὶ φυλάσσουν τὶς ἐντολές του, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν Κύριο ποὺ τὸ λέγει· «αὐτὸς ποὺ κρατᾶ τὶς ἐντολές μου καὶ τὶς τηρεῖ, ἐκεῖνος εἶναι ποὺ μὲ ἀγαπᾶ· καὶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾶ θὰ ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀγαπήσω καὶ θὰ τοῦ φανερωθῶ»[49].

18 Ἂς γίνει λοιπὸν γνωστὸ σ' ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀψευδὴς καὶ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ σὲ ὅσους δείχνουν τὴν ἀγάπη τους πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν του, σ' αὐτοὺς ὁμολογουμένως ἐμφανίζεται, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος εἶπε· καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα δωρίζεται μὲ τὴν ἐμφάνισή του σ' αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάλι αὐτὸς καὶ ὁ Πατέρας μένουν ἀχωρίστως μαζί τους. Αὐτοὶ ὅμως δὲν λέγουν τίποτε ἀφ' ἑαυτῶν· καὶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι αὐτοὶ λέγουν κάτι ἀφ' ἑαυτῶν, λέγει ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος τὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ οἱ ἄνθρωποι τὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ὁπωσδήποτε ἀποκαλεῖ ψεῦτες καὶ μυθολόγους αὐτοὺς ποὺ ὁμιλοῦν μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀφοῦ δῆθεν δὲν διδάσκονται ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ διδάσκουν τοὺς ἄλλους, γιὰ ὅσα δὲν εἶδαν ἢ ἄκουσαν, ἀπὸ δικούς τους συλλογισμούς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν καὶ αὐτοὶ ὁμιλοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς προηγουμένους θεοφόρους πατέρες, ὁμιλοῦν ὁπωσδήποτε κατὰ τὸ ἴδιο Πνεῦμα, καὶ ὅσοι ἀπιστοῦν σ' αὐτοὺς ἢ καὶ τοὺς διαβάλλουν, ἁμαρτάνουν πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ὁμιλεῖ μέσω αὐτῶν.

19 Ἐδιδάχθηκες λοιπόν, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὑρίσκεται μέσα σου[50], ἐὰν θέλεις, καὶ ὅλα τὰ αἰώνια ἀγαθὰ εὑρίσκονται στὰ χέρια σου. Σπεῦσε λοιπὸν νὰ ἰδεῖς καὶ νὰ λάβεις καὶ νὰ ἀποκτήσεις μέσα σου τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθά, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, νομίζοντας ὅτι τὰ ἔχεις, νὰ τὰ στερηθεῖς ὅλα αὐτά. Κλάψε, γονάτισε τώρα καὶ σύ, ὅπως κάποτε ὁ τυφλός[51], καὶ πές· 'ἐλέησέ με, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλ-

50. Λουκᾶ 17,21.
51. Λουκᾶ 18,35.

καὶ διάνοιξόν μου τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, ἵνα ἴδω τὸ φῶς τοῦ κόσμου, σὲ τὸν Θεόν, καὶ γενήσομαι υἱὸς ἡμέρας θείας κἀγώ· καὶ μὴ ἄμοιρον, ὡς ἀνάξιον, τῆς σῆς θεότητος καταλείψῃς με, ἀγαθέ. Ἐμφάνισόν μοι, Κύριε, σεαυτόν, ἵνα γνώσωμαι ὅτι ἠγάπησάς με, ὡς τὰς θείας τηρήσαντά σου, Δέσποτα, ἐντολάς. Πέμψον τὸν Παράκλητον, οἰκτίρμον, καὶ ἐπ' ἐμοί, ἵνα αὐτός με διδάξῃ τὰ περὶ σοῦ καὶ τὰ σὰ ἀναγγείλῃ μοι, ὦ Θεὲ τοῦ παντός. Λάμψον ἐπ' ἐμοὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, εὔσπλαγχνε, ἵνα ἴδω τὴν δόξαν τὴν σήν, ἣν εἶχες πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι παρὰ τῷ σῷ Πατρί. Μεῖνον, ὡς εἶπας, καὶ ἐν ἐμοί, ἵνα κἀγὼ μεῖναι ἐν σοὶ γένωμαι ἄξιος καὶ γνωστῶς εἰσέλθω τότε ἐν σοὶ καὶ γνωστῶς σε κτήσωμαι ἐν ἐμοί. Μορφωθῆναι θέλησον, ἀόρατε, ἐν ἐμοί, ἵνα βλέπων τὸ ἀμήχανον κάλλος σου, τὴν εἰκόνα, ἐπουράνιε, φορέσω τὴν σὴν καὶ πάντα τὰ ὁρατὰ ἐπιλάθωμαι. Δός μοι τὴν δόξαν ἥν σοι δέδωκεν, εὔσπλαγχνε, ὁ Πατήρ, ἵνα ὅμοιός σοι ὡς πάντες οἱ δοῦλοί σου γένωμαι κατὰ χάριν θεὸς καὶ συνέσομαί σοι διηνεκῶς νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας, ἀμήν'.

20 *Ναί, ἀδελφέ μου ἀγαπητέ, πίστευσον καὶ πείσθητι ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ αὕτη ἡ πίστις ἡμῶν. Τοῦτο οὖν ἐστι, πίστευσον, ἀδελφέ, τὸ ἀναγεννηθῆναι καὶ ἀνακαινισθῆναι καὶ ζῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωήν. Ἢ οὐκ ἀκούεις τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα εἰς τὸν προτρεπτικὸν αὐτοῦ λόγον τῶν Φώτων, «οὐκ ἐπιθυμεῖς σεαυτὸν ἰδεῖν, ἄνθρωπε, ἀπὸ γέροντος νέον γινόμενον;» καὶ τὸν Παῦλον, «εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά»; Ποῖα πάντα λέγει τοιγαροῦν; Εἰπέ, σύ, εἰπέ. Μὴ*

---

52. Ἰω. 9,5.
53. Α' Θεσσ. 5,5.
54. Ἰω. 1,9.
55. Ἰω. 17,5.
56. Γαλ. 4,19.
57. Α' Κορ. 15,49.

μοὺς τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ ἰδῶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου[52], ἐσένα τὸν Θεό, καὶ θὰ γίνω κι ἐγὼ υἱὸς θείας ἡμέρας[53]· καὶ μὴ μὲ ἐγκαταλείψεις, ἀγαθέ, ὡς ἀνάξιο, ἄμοιρο τῆς θεότητάς σου. Φανέρωσέ μου, Κύριε, τὸν ἑαυτό σου γιὰ νὰ διαπιστώσω ὅτι μὲ ἀγάπησες, ἐπειδὴ ἐτήρησα τὶς θεῖες σου ἐντολές, Δέσποτα. Στεῖλε τὸν Παράκλητο, οἰκτίρμονα, καὶ σ' ἐμένα, γιὰ νὰ μὲ διδάξει αὐτὸς τὰ δικά σου καὶ νὰ μοῦ τὰ ἀναγγείλει, Θεὲ τοῦ παντός. Λάμψε ἐπάνω μου τὸ φῶς τὸ ἀληθινό[54], εὔσπλαγχνε, γιὰ νὰ ἰδῶ τὴν δόξα σου, ποὺ εἶχες πρὶν γίνει ὁ κόσμος[55] ἀπὸ τὸν Πατέρα σου. Μεῖνε, ὅπως εἶπες, καὶ μέσα σὲ μένα, γιὰ νὰ γίνω κι ἐγὼ ἄξιος νὰ μείνω μέσα σου καὶ θὰ εἰσέλθω τότε γνωστῶς μέσα σου καὶ γνωστῶς θὰ σὲ ἀποκτήσω μέσα μου. Θέλησε νὰ μορφωθεῖς[56], ἀόρατε, μέσα μου, γιὰ νὰ βλέπω τὸ ἀνέκφραστο κάλλος σου, καὶ νὰ φορέσω, ἐπουράνιε, τὴν εἰκόνα σου[57] καὶ νὰ λησμονήσω ὅλα τὰ ὁρατά. Δός μου τὴν δόξα ποὺ σοῦ ἔδωσε, εὔσπλαγχνε, ὁ Πατέρας, γιὰ νὰ γίνω ὅμοιός σου κατὰ χάρη θεός, ὅπως ὅλοι οἱ δοῦλοι σου καὶ νὰ συνυπάρχω μαζί σου διαρκῶς τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες, Γένοιτο».

20 Ναί, ἀδελφέ μου ἀγαπητέ, πίστευσε καὶ πείσου ὅτι ἔτσι γίνεται καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πίστη μας. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει πίστευσε, ἀδελφέ, τὸ ν' ἀναγεννηθεῖ[58], καὶ τὸ νὰ ἀνακαινισθεῖ καὶ τὸ νὰ ζήσει κανεὶς τὴν ἐν Χριστῷ ζωή[59]. Πράγματι, δὲν ἀκοῦς τὸν μέγα Βασίλειο ποὺ λέγει στὸν Προτρεπτικό του λόγο τῶν Φώτων, «δὲν ἐπιθυμεῖς, ἄνθρωπε, νὰ ἰδεῖς τὸν ἑαυτό σου, ποὺ ἀπὸ γέροντας ἔγινε νέος;»[60], καὶ τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «ἐὰν κάποιος εὑρίσκεται μέσα στὸν Χριστό, εἶναι καινούργια κτίση· τὰ παλαιὰ παρῆλθαν, νά, ἔγιναν ὅλα καινούργια»[61]. Ποιά ὅλα λέγει λοιπόν; Πές, ἐσύ, πές. Μήπως ἄλλαξε ὁ οὐρανός; Μήπως

---

58. Ἰω. 3,4.
59. Β' Κορ. 4,16. Β' Τιμ. 1,1 ἑ.
60. Βλ. *Εἰς ἅγιον Βάπτισμα*. PG 31,432D.
61. Β' Κορ. 5,17.

ὁ οὐρανὸς ἐνηλλάγη; Μὴ ἡ γῆ; Ἀλλὰ ὁ ἥλιος ἢ οἱ ἀστέρες ἢ ἡ θάλασσα ἤ τι τῶν βλεπομένων καινὸν καὶ πρόσφατον γέγονεν; Ἀλλ' οὐκ ἔχεις τοῦτο εἰπεῖν· πρὸς ἡμᾶς γὰρ καὶ δι' ἡμᾶς τοῦτο εἴρηκε. Νεκροὶ γὰρ ὄντες, πρὸς ζωὴν ἀνιστάμεθα· φθαρτοί, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν μεταποιούμεθα· θνητοί, καὶ εἰς ἀθανασίαν μεταβαλλόμεθα· γηΐνοι, καὶ γινόμεθα ἐπουράνιοι· σαρκικοὶ ἐκ σαρκὸς τὴν γένεσιν ἔχοντες, καὶ πνευματικοὶ γινόμεθα, τῷ ἁγίῳ ἀναγεννώμενοι καὶ ἀναπλαττόμενοι Πνεύματι.

21 *Ταῦτα τοιγαροῦν ἡ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις εἰσίν, ἀδελφοί· ταῦτα εἰς τοὺς ἀληθινοὺς πιστοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς καθ' ἑκάστην ἐπιτελοῦνται καὶ γίνονται, καὶ τούτων ἁπάντων μέτοχοι μερικῶς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ἐν σώματι ὄντες, γνωστῶς γίνονται· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον ὁλοτελῶς ταῦτα καὶ βεβαίως κληρονομῆσαι ἐλπίζουσιν, ὅλοι δηλαδὴ ἐν ὅλοις τοῖς νυνὶ μεταληφθεῖσι γινόμενοι ἀγαθοῖς. Εἰ γὰρ καὶ τὸν Χριστὸν ἐσθίειν καὶ πίνειν, ἐνδύεσθαί τε καὶ ὁρᾶν καὶ αὖθις ὁρᾶσθαι παρ' αὐτοῦ ἀεὶ διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτὸν ἔχειν καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν μένειν ἡμᾶς οἴδαμεν, ὡς αὐτὸν μὲν εἶναι ἡμῶν ἔνοικον, ἡμᾶς δὲ πάλιν ἐνοίκους αὐτοῦ, οἰκίᾳ γινομένῳ δηλονότι ἡμῖν καθὰ καὶ ἡμεῖς πάλιν οἰκία γινόμεθα αὐτῷ, εἶτα καὶ υἱοὶ μὲν ἡμεῖς αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ Πατὴρ ἡμῶν γίνεται, καὶ φῶς ἐκεῖνος ἐν σκότει λάμπον ἐστίν, αὐτὸν δὲ βλέπειν ἡμεῖς λέγομεν κατὰ τό, «ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα»· ἐὰν οὖν ταῦτα πάντα καὶ τὰ λοιπά, ὡς δεδήλωται, ὅσα δηλονότι αἱ θεῖαι Γραφαὶ γίνεσθαι ἐν ἡμῖν ἐν τῷ ἐνεστῶτι καιρῷ τῆς παρούσης ζωῆς ἐκδιδάσκουσι, μηδόλως γίνεσθαι λέγωμεν εἰς ἡμᾶς, ἢ γίνεσθαι μέν, μυστικῶς δὲ καὶ ἀνεπαισθήτως, μηδὲν πρὸς ταῦτα γινωσκόντων ἡμῶν, τί νεκρῶν διαφέρομεν;*

---

62. Β' Κορ. 5,17.

ἡ γῆ; Μήπως ὁ ἥλιος, ἢ τὰ ἀστέρια, ἢ ἡ θάλασσα, ἢ κάτι ἀπὸ τὰ βλεπόμενα ἔγινε καινούργιο καὶ πρόσφατο; Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ εἰπεῖς αὐτό· διότι τὸ εἶπε πρὸς ἐμᾶς καὶ γιὰ μᾶς. Διότι ἐνῶ εἴμαστε νεκροί, ἀνασταινόμαστε πρὸς ζωή· ἐνῶ εἴμαστε φθαρτοί, καθιστάμεθα ἄφθαρτοι· ἐνῶ εἴμαστε θνητοί, μεταβαλλόμαστε σὲ ἀθανάτους· ἐνῶ εἴμαστε γήϊνοι, γινόμαστε ἐπουράνιοι· ἐνῶ εἴμαστε σαρκικοὶ καὶ γεννημένοι ἀπὸ σάρκα, γινόμαστε πνευματικοί, ἀναγεννημένοι κι ἀναπλασμένοι μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

21 Αὐτὰ λοιπόν, ἀδελφοί, εἶναι ἡ καινούργια κτίση ἐν Χριστῷ[62]· αὐτὰ ἐπιτελοῦνται καὶ γίνονται καθημερινῶς στοὺς ἀληθινοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς πιστούς, καὶ γίνονται ἐμφανῶς μέτοχοι ὅλων αὐτῶν μερικῶς, ἐνῶ εὑρίσκονται στὸ σῶμα, ὅπως πολλὲς φορὲς εἴπαμε· κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι μετὰ τὸν θάνατο θὰ τὰ κληρονομήσουν τελείως καὶ βεβαίως, φθάνοντας δηλαδὴ ὅλοι σὲ ὅλα τὰ ἀποκτηθέντα τώρα ἀγαθά. Ἐὰν διδασκόμαστε πάντοτε ὅτι τρώγομε καὶ πίνομε τὸν Χριστό, ὅτι τὸν ἐνδυόμαστε καὶ τὸν βλέπομε καὶ ὅτι ἐπίσης βλεπόμαστε ἀπὸ αὐτόν, ἐὰν γνωρίζομε ὅτι τὸν ἔχομε μέσα μας καὶ ὅτι ἐμεῖς πάλι μένομε μέσα του, σὰν νὰ εἶναι αὐτὸς ἔνοικός μας, κι ἐμεῖς πάλι ἔνοικοι αὐτοῦ, γίνεται δηλαδὴ κατοικία μας ὅπως κι ἐμεῖς πάλι γινόμαστε κατοικία γι' αὐτόν, ἔπειτα ὅτι γινόμαστε καὶ υἱοί του, κι αὐτὸς γίνεται πατέρας μας, κι ἐκεῖνος εἶναι φῶς ποὺ λάμπει στὸ σκοτάδι[63], κι αὐτὸν λέμε ὅτι βλέπομε σύμφωνα μὲ τὸ «ὁ λαὸς ὁ εὑρισκόμενος μέσα στὸ σκότος εἶδε φῶς μέγα»[64]· ἐὰν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅπως ἐλέχθηκε, ὅσα δηλαδὴ διδάσκουν οἱ θεῖες Γραφὲς ὅτι γίνονται μέσα μας τώρα στὴν παροῦσα ζωή, λέγομε ὅτι δὲν συμβαίνουν σ' ἐμᾶς ἢ συμβαίνουν βέβαια, ἀλλὰ κατὰ τρόπο μυστικὸ καὶ ἀνεπαίσθητο, χωρὶς νὰ γνωρίζομε τίποτε γι' αὐτά, τότε σὲ τί διαφέρομε ἀπὸ τοὺς νεκρούς;

---

63. Ἰω. 1,5.
64. Ἠσ. 9,1. Ματθ. 4,16.

22 *Μὴ δὴ τῇ ἀπιστίᾳ οὕτως ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, εἰς βυθὸν ἀπωλείας κατέρχεσθε· ἀλλ' εἰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν αἴσθησιν τῶν τοιούτων λαβεῖν οὐκ ἠλπίσατε καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ᾐτήσασθε, κἂν ἀπὸ τοῦ παρόντος πληροφορήθητε, πρῶτον ἀληθῆ ταῦτα πιστεύσαντες εἶναι καὶ συνᾴδοντα ταῖς θείαις Γραφαῖς, πάσας αὐτὰς δηλονότι διεξερχόμενοι, ὅτι ἐντεῦθεν ἤδη γνωστῶς ἡ σφραγὶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμῖν τοῖς πιστοῖς δίδοται. Καὶ πιστεύσαντες οὕτω διώκετε ἵνα καταλάβητε, οὕτω πυκτεύσατε ὡς οὐκ ἀέρα δέροντες· καὶ πρὸς τούτοις «αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν», εἴτε ἐνταῦθα εἴτε ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι. Τέως διδάσκεσθε, τέως μετανοεῖτε, ὑποτάσσεσθε, νηστεύετε, κλαίετε, εὔχεσθε· καὶ οὕτω διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τρέχετε, πυκτεύετε, διώκετε, ζητεῖτε, κρούετε, αἰτεῖσθε, πρὸς μηδὲν ἕτερον ἀπονεύοντες, ἕως καταλάβητε, ἕως δράξησθε, ἕως λάβητε, ἕως ὑμῖν ἀνοιγῇ καὶ εἰσέλθητε, ἕως ἔνδον τοῦ νυμφῶνος τὸν νυμφίον θεάσησθε, ἕως ἀκούσητε· «εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω», ἕως υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας γένησθε. Ἀλλὰ γὰρ μὴ πρὸ τοῦ ταῦτα καὶ ἰδεῖν καὶ λαβεῖν καὶ παθεῖν φρεναπατοῦντες ὑμᾶς ἑαυτοὺς καὶ παραλογιζόμενοι εἶναί τι δοκεῖτε μηδὲν ὄντες, καὶ ὡς ἀναπεπτωκότες τῇ συνειδήσει πνευματικοὺς ἑαυτοὺς εἶναι πρὸ τοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαβεῖν οἴεσθε, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ ἀναδέχεσθαι λογισμοὺς ἀλλοτρίους ἀσυνέτως ἐπείγεσθε καὶ εἰς ἡγουμενείας καὶ ἀρχὰς ἐπιβαίνετε καὶ ἱερωσύνης ἀφόβως κατατολμᾶτε καὶ πρὸς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπὰς τοῦ ποιμαίνειν τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν ἑαυτοὺς ὑμᾶς διὰ μυρίων μεθόδων ἀναιδῶς ἐπιδίδοτε. Ἀλλὰ προσέ-*

65. Βλ. Ἐφ. 1,13.
66. Φιλ. 3,12.
67. Α' Κορ. 9,26.

22 Μὴ παραδίδεστε λοιπὸν ἔτσι στὴν ἀπιστία καὶ κατέρχεσθε σὲ βυθὸ ἀπωλείας· ἀλλὰ κι ἂν μέχρι τώρα δὲν ἐλπίσατε ὅτι θὰ λάβετε αἴσθηση αὐτῶν καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐζητήσατε τίποτε, βεβαιωθεῖτε τουλάχιστον τώρα, ἀφοῦ πρῶτα πιστεύσετε, ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς θεῖες Γραφές, ποὺ φυσικὰ θὰ τὶς ἀναγνώσετε ὅλες, ὅτι ἤδη ἀπὸ ἐδῶ δίδεται φανερῶς σ' ἐμᾶς τοὺς πιστοὺς ἡ σφραγῖδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος[65]. Κι ἀφοῦ πιστεύσετε, τρέξατε ἔτσι, ὥστε νὰ τὰ φθάσετε[66], πυγμαχήσατε ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ κτυπᾶτε ἀέρα[67], καὶ ἐπὶ πλέον «ζητήσατε καὶ θὰ σᾶς δοθεῖ· κρούσατε καὶ θὰ σᾶς ἀνοιγεῖ»[68], εἴτε ἐδῶ εἴτε στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Διδάσκεσθε τώρα, μετανοεῖτε τώρα, ὑποτάσσεσθε, νηστεύετε, κλαίετε, προσεύχεσθε· κι ἔτσι μὲ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια τρέχετε, ἀγωνίζεσθε, διώκετε, ζητεῖτε, κρούετε, αἰτεῖτε, μὴ στρεφόμενοι σὲ τίποτε ἄλλο, ἕως ὅτου νὰ φθάσετε, ἕως ὅτου ν' ἀγγίξετε, ἕως ὅτου νὰ λάβετε, ἕως ὅτου νὰ σᾶς ἀνοιγεῖ καὶ νὰ εἰσέλθετε, ἕως ὅτου νὰ ἰδεῖτε τὸν νυμφίο μέσα στὸν νυμφῶνα, ἕως ὅτου νὰ ἀκούσετε· «εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, σὲ ὀλίγα ἦσουν πιστός, σὲ πολλὰ θὰ σὲ καταστήσω»[69], ἕως ὅτου νὰ γίνετε υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας[70]. Ἀλλ' ὅμως πρὶν νὰ ἰδεῖτε, νὰ λάβτε καὶ νὰ πάθετε αὐτά, μὴ τυχὸν ἀπατήσετε τοὺς ἑαυτούς σας καὶ παραλογιζόμενοι πιστέψετε ὅτι εἶστε κάτι, ἐνῶ δὲν εἶστε τίποτε[71]· καὶ μὴ τυχὸν ἐμπέσει στὴν συνείδησή σας καὶ φαντασθεῖτε ὅτι εἶστε πνευματικοὶ προτοῦ λάβετε τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐπείγεσθε στὸ νὰ ἐπιδέχεσθε ἀσυνέτως ξένους λογισμοὺς καὶ ἐπιβαίνετε σὲ ἡγουμενίες καὶ ἀρχὲς καὶ κατατολμᾶτε ἀφόβως τὴν ἱερωσύνη καὶ ἐπιδίδεσθε μὲ ἀναίδεια μὲ ἀμέτρητες μεθόδους νὰ ποιμαίνετε τὸν λαὸ τοῦ Κυρίου στὶς μητροπόλεις καὶ τὶς ἐπισκοπές. Ἀλλὰ προσέχετε, παρακαλῶ, τοὺς ἑαυτούς σας, ὥστε νὰ

---

68. Ματθ. 7,7.
69. Ματθ. 25,21.
70. Α' Θεσσ. 5,5.
71. Βλ. Γαλ. 6,3.

χετε, παρακαλῶ, ἑαυτοῖς, τὰ ἄνω φρονοῦντες, τὰ ἄνω ζητοῦντες, τὰ ἄνω ἐπιποθοῦντες, μηδενὸς τῶν ἐπιγείων, πρὸ τοῦ λαβεῖν ἐκεῖνα φροντίζοντες.

23 *Ναί, καταφρονήσωμεν πάντων τῶν ὁρωμένων, ἀξιῶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν· ἀποσεισώμεθα τὰ ἀνθρώπινα πάντα, ἅπαντα τὰ ἐμπαθῆ καὶ βλαβερὰ βδελυξώμεθα, ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, τῷ ἑνὶ τρισαγίῳ φωτί, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.*

φρονεῖτε τὰ ἄνω, τὰ ἄνω νὰ ζητεῖτε[72], τὰ ἄνω νὰ ἐπιποθεῖτε, καὶ γιὰ κανένα ἀπὸ τὰ ἐπίγεια νὰ μὴ φροντίζετε, προτοῦ νὰ λάβετε ἐκεῖνα.

23 Ναί, ἀξιῶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη σας, νὰ καταφρονήσομε ὅλα τὰ ὁρατά· νὰ ἀπομακρύνομε ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, νὰ βδελυχθοῦμε ὅλα τὰ ἐμπαθῆ καὶ βλαβερά, ὥστε νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας. Σ' αὐτὸν ἁρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα καὶ τὸ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, στὸ ἕνα τρισάγιο φῶς, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

72. Κολ. 3,1.

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΕΚΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ Ϛ'

Περὶ ἀπαθείας καὶ ἐναρέτου ζωῆς. Καὶ ὅπως χρὴ τὸ οἰκεῖον ἐκκόπτειν θέλημα καὶ εἰς ὕψος ἀνέρχεσθαι τελειότητος. Καὶ περὶ συναφείας Θεοῦ πρὸς ψυχὴν καὶ ψυχῆς πρὸς σῶμα καὶ ἑνώσεως τῶν τριῶν παραδόξου. Καὶ πρὸς τούτοις περὶ πνευματικῆς ἰατρείας καὶ ὅπως χρὴ θεραπεύειν τοὺς ψυχικῶς ἀσθενοῦντας.

1 *Πολλοῖς τοῖς ἐν κόσμῳ πολλάκις προσομιλήσας καί τινων συζητήσεων ἀναμεταξὺ κινηθεισῶν, περὶ ἐμπαθείας, φημί, καὶ ἀπαθείας, λεγόντων ἀκήκοα σχεδὸν ἁπάντων, οὐ μόνον τῶν ἀτελῶν εἰς ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν δοκούντων εἶναι τελείων εἰς ἀρετὴν καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν φήμην μεγάλην ἐχόντων κατὰ τὸν κόσμον, ὡς οὐκ ἐνδέχεται ἄνθρωπον εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀπαθείας ἐλθεῖν, ὥσθ' ὁμιλῆσαι καὶ συνεστιαθῆναι γυναιξὶ καὶ μηδεμίαν βλάβην ὑποστῆναι, μήτε τινὰ κίνησιν ἢ μολυσμὸν ἐν τῷ λεληθότι παθεῖν. Τούτων αὐτήκοος ἐγὼ γεγονώς, μεγάλης ἐπληρώθην τῆς ἀθυμίας καὶ θρηνεῖν ὑπὲρ τῶν ταῦτα λεγόντων καὶ κλαίειν ἐκ πολλῆς συμπαθείας βιάζομαι, ἀκριβῶς εἰδὼς ὧν μὴ ἄλλως ταῦτα λέγειν αὐτοὺς εἰ μὴ ἐκ πολλῆς ἀγνοίας τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ. Εἰ μὴ γὰρ ἐστερημένοι τῆς ὄντως ἀπαθείας ὑπῆρχον καὶ ἐν τῷ σκότει τῶν παθῶν ἐκαλύπτοντο καὶ δοῦλοι τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς θελημάτων ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τὴν ζωοποιὸν τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ νέκρωσιν,. ἣν τοῖς μέλεσι τῶν ἁγίων αὐτοῦ χαρίζεται, ἠγνόουν καὶ ἠπίστουν περὶ αὐτῆς.*

---

1. Β' Κορ. 4,10.

ΛΟΓΟΣ Ϛ'

Γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἐνάρετη ζωή. Καὶ πῶς πρέπει νὰ περικόπτομε τὸ δικό μας θέλημα καὶ νὰ ἀνερχόμαστε στὸ ὕψος τῆς τελειότητας. Ἐπίσης γιὰ τὴν συνάφεια τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τῆς ψυχῆς μὲ τὸ σῶμα ὡς καὶ γιὰ τὴν παράδοξη ἕνωση τῶν τριῶν. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ θεραπεία καὶ πῶς πρέπει νὰ θεραπεύομε τοὺς ψυχικὰ ἀσθενεῖς.

1 Συνομίλησα πολλὲς φορὲς στὸν κόσμο μὲ πολλούς, καὶ ἔγιναν μεταξύ μας μερικὲς συζητήσεις (ἐννοῶ γιὰ τὴν ἐμπάθεια καὶ ἀπάθεια), καὶ ἄκουσα σχεδὸν ὅλους νὰ λέγουν, ὄχι μόνον οἱ ἀτελεῖς στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν ὅτι εἶναι τέλειοι στὴν ἀρετὴ καὶ κατέχουν ὀνόματα καὶ μεγάλη φήμη στὸν κόσμο, ὅτι δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔλθει σὲ τόσο ὕψος ἀπάθειας, ὥστε νὰ ὁμιλήσει καὶ νὰ συνεστιαθεῖ μὲ γυναῖκα καὶ νὰ μὴ ὑποστεῖ καμμία βλάβη, οὔτε νὰ πάθει κάποια κίνηση ἢ μολυσμὸ ἀσυναίσθητα. Ὅταν τὰ ἄκουσα αὐτὰ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐγέμισα ἀπὸ μεγάλη ἀθυμία καὶ βιάζομαι νὰ θρηνῶ γι' αὐτοὺς ποὺ λέγουν αὐτὰ καὶ νὰ κλαίω ἀπὸ πολλὴ συμπάθεια· κι αὐτό, ἐπειδὴ γνωρίζω ἀκριβῶς ὅτι αὐτοὶ δὲν τὰ λέγουν αὐτὰ γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ ἀπὸ πολλὴ ἄγνοια τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἐὰν δὲν ἐστεροῦνταν τὴν πραγματικὴ ἀπάθεια καὶ δὲν ἦταν καλυμμένοι μέσα στὸ σκότος τῶν παθῶν καὶ δὲν συνέβαινε νὰ εἶναι δοῦλοι τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν θελημάτων τῆς σαρκός, δὲν θὰ ἀγνοοῦσαν τὴν ζωοποιὸ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ[1], ἡ ὁποία χαρίζεται στὰ μέλη τῶν ἁγίων του, οὔτε θ' ἀπιστοῦσαν γι' αὐτήν.

2 *Πῶς γὰρ καὶ πιστεύσουσιν οἱ τοιοῦτοί ποτε νεκροὺς εἶναι καὶ γίνεσθαι τῷ κόσμῳ τινὰς καὶ μόνην ζῶντας ζωὴν τὴν ἐν Πνεύματι, οἵτινες διὰ βίου παντὸς σπουδὴν ἔθεντο ἐν ὑποκρίσει πάντα ποιεῖν, ἵνα ἀνθρώποις ἀρέσωσι καὶ θεοφιλεῖς παρ᾽ αὐτῶν ὀνομάζωνται; Ὡς γὰρ ἐν πάθεσιν οἴονται κατορθοῦν τὴν ἀπάθειαν, ὅλως ἁμαρτία ὄντες τε καὶ γενόμενοι, καὶ ὡς μόνους τοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους ἀρκεῖν εἰς ἀρετὴν καὶ ἁγιότητα πείθουσιν ἑαυτούς, οὕτω καὶ τὴν ἀπάθειαν ἀπαρνούμενοι, ἅγιοι εἶναι καὶ λέγεσθαι βούλονται ταύτης χωρίς, ὡς ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπαίνων τὴν ἁγιωσύνην κτησάμενοι. Τὸν γὰρ μὴ ἐπαινούμενον ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε παρὰ τῶν πολλῶν οὐδενὸς λόγου ἄξιον εἶναι κρίνουσιν, ἀγνοοῦντες, ὡς εἰκός, ὅτι κρείσσων εἷς γινώσκων Θεὸν καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ γινωσκόμενος ὑπὲρ μυριάδας ἀπίστων τῶν μὴ εἰδότων Θεόν, κἂν παρὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐπαινῶνται καὶ μακαρίζωνται, ὥσπερ καὶ εἷς βλέπων ὑπὲρ ἄπειρα πλήθη ἀμβλυωπούντων. Ὅτι γὰρ ἔνι τινὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ ἀγωνιζομένων εἰς τοιαύτην ἐλευθερίαν ἐλθεῖν καὶ τὸν ἅπαξ μέτοχον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος γενόμενον εἰς ἀπάθειαν ψυχῆς καὶ σώματος καταντῆσαι, ὥστε, μὴ μόνον μετὰ γυναικῶν συνεσθίοντα καὶ αὐταῖς ὁμιλοῦντα, ἀνενόχλητον αὐτὸν καὶ ἀπαθῆ διαμένειν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσαις στρεφόμενον πόλεσι, τραγῳδούντων τε καὶ κιθαρῳδούντων ἀκούοντα καὶ ὁρῶντα γελῶντας καὶ ὀρχουμένους καὶ παίζοντας, μηδὲν παραβλάπτεσθαι, πᾶσα μὲν συγγραφὴ μαρτυρεῖ, πᾶσα δὲ ἱστορία, καὶ τῶν ἁγίων αἱ πράξεις τοιαύτας τὰς μαρτυρίας ἡμῖν διαγράφουσι, καὶ τούτου ἕνεκεν πᾶσα πρᾶξις ἐναγώνιος καὶ πᾶσα κακοπάθεια παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιτελεῖται.*

3 *Ὁ γὰρ τῶν κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένων σκοπὸς τοιοῦτός ἐστι,*

2 Πράγματι, πῶς θὰ πιστεύσουν αὐτοὶ ὅτι μερικοὶ εἶναι καὶ γίνονται γιὰ τὸν κόσμο νεκροὶ καὶ ζοῦν μόνο τὴν ἐν Πνεύματι ζωή, ἐκεῖνοι ποὺ σ' ὅλη τους τὴν ζωὴ ἐφρόντιζαν νὰ ὑποκρίνονται σ' ὅλα, ὥστε ν' ἀρέσουν στοὺς ἀνθρώπους[2] καὶ νὰ ὀνομάζονται ἀπὸ αὐτοὺς θεοφιλεῖς; Πράγματι, ὅπως πιστεύουν ὅτι στὰ πάθη κατορθώνουν τὴν ἀπάθεια, ἐνῶ εἶναι καὶ γίνονται ἐντελῶς ἁμαρτία, κι ὅπως πείθουν τοὺς ἑαυτούς τους ὅτι ἀρκοῦν μόνον οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἁγιότητα, ἔτσι ἀπαρνοῦνται καὶ τὴν ἀπάθεια, καὶ θέλουν νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγονται ἅγιοι χωρὶς αὐτήν, μὲ τὴν αὐταπάτη ὅτι ἀπέκτησαν τὴν ἁγιωσύνη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους ἐπαίνους. Ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἐπαινέθηκε ἁπλῶς καὶ τυχαίως ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δὲν τὸν κρίνουν ἄξιο λόγου, ἀγνοώντας φυσικὰ ὅτι, ἀπὸ μυριάδες ἀπίστων, ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεὸ[3], ἀνώτερος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὸν Θεὸ καὶ γνωρίζεται ἀπ' αὐτόν, κι ἂν ἀκόμη αὐτοὶ ἐπαινοῦνται καὶ μακαρίζονται ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο· ἐκεῖνος μοιάζει μ' ἕναν ποὺ βλέπει ἐπάνω ἀπὸ ἄπειρα πλήθη ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀμβλυωπία. Ἐνῶ βέβαια εἶναι δυνατὸ κάποιος ἀγωνιστὴς τῆς ἀληθείας νὰ φθάσει σὲ τέτοια ἐλευθερία, κι αὐτὸς ποὺ ἔγινε διὰ παντὸς μέτοχος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ νὰ καταντήσει σὲ ἀπάθεια ψυχῆς καὶ σώματος, ὥστε, ὄχι μόνον ὅταν συναναστρέφεται καὶ ὁμιλεῖ μὲ γυναῖκες νὰ παραμένει ἀνενόχλητος καὶ ἀπαθής, ἀλλὰ καὶ τριγυρίζοντας μέσα στὶς πόλεις καὶ ἀκούγοντας τοὺς ἄλλους νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ παίζουν μουσικὴ καὶ βλέποντάς τους νὰ γελοῦν, νὰ χορεύουν καὶ νὰ παίζουν, σὲ τίποτε νὰ μὴ βλάπτεται. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν ὅλες οἱ γραφές, ὅλη ἡ ἱστορία· καὶ οἱ πράξεις τῶν ἁγίων μᾶς παραδίδουν αὐτὲς τὶς μαρτυρίες, καὶ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ ἐπιτελεῖται ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς κάθε ἀγωνιστικὴ πράξη καὶ κάθε κακοπάθεια.

3 Πράγματι, ὁ σκοπὸς ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται κατὰ Θεὸν

---

2. Γαλ. 1,10.

3. Βλ. Γαλ. 4,9. Βλ. Β' Θεσσ. 1,8 ἑ.

πρῶτον μὲν ἐκφυγεῖν κόσμον ἅπαντα καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Κόσμον δὲ λέγω τὴν παροῦσαν ζωήν, ἤγουν τὸν αἰῶνα τοῦτον τὸν πρόσκαιρον, τὰ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ περὶ ἡμᾶς πάντα ἅπερ καταλιμπάνειν ἡμᾶς ὁ Λόγος διακελεύεται, ἀφ' ὧν καὶ φεύγειν ἐκ παντὸς χρή, οἷον ἀπὸ πατρὸς καὶ μητρός, ἀδελφῶν τε καὶ συγγενῶν καὶ φίλων, ἔτι δὲ ἀπὸ κτημάτων καὶ χρημάτων καὶ περιουσίας καὶ πλούτου παντός, οὐχ ὡς ἀπηγορευμένων ὄντων αὐτῶν ἢ καὶ ἐπιβλαβῶν, ἀλλ' ὡς μὴ δυναμένων ἡμῶν, ἐν μέσῳ αὐτῶν στρεφεομένων, τῆς αὐτῶν προσπαθείας ἀπαλλαγῆναι· ὁ γὰρ ἤδη ταῖς ἡδοναῖς συγκραθείς, εἰ μὴ τὰς αἰτίας αὐτῶν ἐκφύγοι καὶ μακρὰν γένηται ἀπ' αὐτῶν, οὐκ ἂν τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῶν ἐλευθερωθήσεται. Μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι γυμνὸς πάντων τῶν προσόντων, τότε καὶ αὐτὴν ἑαυτοῦ ὀφείλει, εἰ σπουδαῖός ἐστιν, ἀπαρνήσασθαι τὴν ψυχήν· ὅπερ καὶ κατορθοῦται ἐν τῇ τοῦ οἰκείου ἀπονεκρώσει θελήματος, οὐ λέγω μόνου τοῦ ἔξωθεν, οἷον μὴ φαγεῖν, μὴ πιεῖν, μὴ προπετῶς τις διαπράξασθαι, μὴ ὑπνῶσαι, μή τι τῶν δοκούντων εἶναι καλῶν ἄνευ ἐπιταγῆς ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔσωθεν, φημί, τῆς καρδίας κινήματος, οἷον μὴ βλέψαι ἐμπαθῶς, μὴ ὡσαύτως ἀσπάσασθαι, μὴ μέμψασθαι ἀφανῶς, μὴ κατακρῖναί τινα, μὴ ἐπιχαρῆναι πτώσει τινός, μὴ ὀργισθῆναι κατὰ διάνοιαν, μὴ φθονῆσαι κακῶς, μὴ ζηλῶσαι ἐν πονηρίᾳ.

4 *Πῶς πάντα τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπαριθμήσομαι ἰδιώματα, ἵνα καὶ δείξω σοι ἀκριβῶς τῶν Χριστιανῶν τὴν ἀκρίβειαν; Πλὴν ἔτι τὰ τῆς ζωοποιοῦ νεκρώσεως μάνθανε, τοῦ μὴ κρύψαι λογισμὸν μηδὲ τὸν τυχόντα ποτέ, μὴ παρελθεῖν δακρύων χωρὶς ἡμέραν μίαν τὸ κατὰ δύναμιν, μὴ τρῖψαι τὴν ὄψιν κατὰ τὴν συνήθειαν ὕδατι, μὴ τῆς κόμης κοσμῆσαι τὰς τρίχας ἢ καὶ τοῦ πώγωνος, μὴ λῦσαι τὴν ζώνην εἰς ὕπνον τρεπόμενος, ἵνα μὴ χαυνωθεὶς*

εἶναι αὐτός· πρῶτον νὰ ξεφύγουν ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο καὶ τὰ ἐγκόσμια. Καὶ κόσμο ἐννοῶ τὴν παροῦσα ζωή, δηλαδὴ τὸν αἰῶνα τοῦτον τὸν πρόσκαιρο, ἐνῶ ἐγκόσμια ὅλα τὰ γύρω ἀπὸ ἐμᾶς, τὰ ὁποῖα ὁ Λόγος μᾶς προτρέπει νὰ τὰ ἐγκαταλείψομε[4]· πρέπει νὰ ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ ὅλα αὐτά, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, τοὺς ἀδελφούς, τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὰ κτήματα, τὰ χρήματα, τὴν περιουσία καὶ κάθε πλοῦτο, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι ἀπαγορευμένα ἢ ἐπιβλαβῆ, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε ἐμεῖς, συναναστρεφόμενοι ἀνάμεσά τους, να ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῆς ἀποκτήσεώς τους· πράγματι, ἐκεῖνος ποὺ ἤδη συγχωνεύθηκε μὲ τὶς ἡδονές, ἐὰν δὲν ἀποφύγει τὶς αἰτίες τους καὶ δὲν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτές, δὲν θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τους. Καὶ ὅταν ἀπογυμνωθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκόσμια πλεονεκτήματα, τότε ὀφείλει, ἐὰν εἶναι ζηλωτής, ν' ἀπαρνηθεῖ καὶ τὴ ἴδια του τὴν ψυχή. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀπονέκρωση τοῦ δικοῦ του θελήματος, δὲν ἐννοῶ μόνο τοῦ ἐξωτερικοῦ, δηλαδὴ νὰ μὴ τρώγει, νὰ μὴ πίνει, νὰ μὴ ἐνεργεῖ μὲ αὐθάδεια, νὰ μὴ κοιμᾶται, νὰ μὴ κάνει κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται καλὰ χωρὶς προσταγή· ἐννοῶ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ θελήματος, δηλαδὴ τὴν διάθεση τῆς καρδιᾶς, ὥστε νὰ μὴ βλέπει κάποιον μὲ ἐμπάθεια, οὔτε νὰ τὸν ἀσπασθεῖ ἔτσι, οὔτε νὰ μέμφεται στὰ κρυφά, οὔτε νὰ κατακρίνει κάποιον, οὔτε νὰ ὀργίζεται στὴ σκέψη, οὔτε νὰ φθονεῖ μὲ κακία, οὔτε νὰ ζηλεύει μὲ πονηρία.

4 Πῶς νὰ ἀπαριθμήσω ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς εὐσέβειας, ὥστε νὰ σοῦ δείξω μὲ ἀκρίβεια τὴν ὀρθὴ ζωὴ[5] τῶν Χριστιανῶν; Πλὴν ὅμως μάθε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ζωοποιὸ νέκρωση· νὰ μὴ κρύβεις δηλαδὴ ποτὲ οὔτε τὸν τυχαῖο λογισμό, νὰ μὴ παρέρχεσαι κατὰ τὸ δυνατὸν καμμία ἡμέρα χωρὶς δάκρυα, νὰ μὴ τρίβεις τὸ πρόσωπο ὅπως συνήθως μὲ νερό, νὰ μὴ περιποιεῖσαι τὶς τρίχες τῆς κόμης ἢ τοῦ γενιοῦ, νὰ μὴ λύσεις τὴν ζώνη γιὰ ὕπνο,

---

4. Βλ. Λουκᾶ 14,26 ἑ.

5. Ἐννοεῖ τὴν ἀκρίβεια τῆς διαγωγῆς, τὴν σοβαρότητα καὶ αὐστηρότητα.

ὑπνώσῃ πλέον τοῦ δέοντος, μὴ βάλαι χεῖρα εἴσω καὶ κνῆσαι μέλος τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ φυλάξασθαι ἀπὸ ἑτέρας ἀφῆς, μὴ ἐνατενίσαι ἁπλῶς μηδὲ εἰς γηράσαντος ὄψιν (ὁ γὰρ μεσάζων τοῖς κακοῖς πανταχοῦ πάρεστιν), μὴ ἐννεῦσαί τινι κατὰ ἑτέρου τινός, μὴ λαλῆσαι μηθὲν ὃ μὴ συμφέρει, καὶ μὴ σιωπῆσαι ὃ λαληθῆναι ἄξιον, μὴ καταλεῖψαι τὸν συνήθη κανόνα μέχρι θανάτου ποτέ, μὴ κτήσασθαι μετά τινος μερικὴν φιλίαν, εἰ καὶ ἁγίου δοκεῖ ἔχειν ὑπόληψιν, μὴ ἐν μέρει ἢ καθόλου καλλωπισμῶν φροντίσαι ἐνδύματος ἢ ὑποδήματος, εἰ μὴ μόνην τὴν χρείαν σεμνὴν ὁμοῦ καὶ εὐσχήμονα, μὴ ἐνηδόνως τινὸς γεύσασθαι μηδὲ φαγεῖν ὃ τῇ ψυχῇ διὰ τῆς ὁράσεως ἤρεσεν. Ἐν τούτοις γὰρ πᾶσι καὶ ἐν πλείοσιν ἄλλοις ὁ ἀγωνιζόμενος ἐγκρατεύεται· καὶ διὰ τούτων πάντων, εἰ χαύνως καὶ ῥᾳθύμως πορεύεται, τὸ οἰκεῖον καθ' ὥραν ἐκπληροῖ θέλημα, εἰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀποταξάμενος μακαρίζεται. Τῶν γὰρ ἔξωθέν τις καὶ βλεπομένων τοῖς πᾶσιν ἐγκρατευόμενος παρὰ τῶν μὴ καλῶς εἰδότων ὁρᾶν ὡς ἐργάτης ἀνακηρύττεται, τὰ δὲ κρύφια τῆς καρδίας θελήματα ἐκπληρῶν, ὡς ἀκάθαρτος παρὰ Θεῷ μισεῖται καὶ ἀποστρέφεται· κἂν εἰ χίλια ἔτη οὕτω ποιήσῃ ἀγωνιζόμενος, οὐδεμίαν εὑρήσει ἐκ τῶν ἔξωθεν μόνων ἀγώνων ὠφέλειαν.

5 *Ὁ δὲ εἰς πάντα ἐγκρατευόμενος καὶ τὴν ψυχὴν προπαιδεύων ἀτάκτως μὴ περιφέρεσθαι μηδὲ ποιεῖν ἐν μηδενὶ ὧν ὁ Θεὸς ἀπαρέσκεται τὸ ἑαυτῆς θέλημα, ἀλλ' ὅλην, ὥσπερ ἐπὶ κάλου τινὸς ἀεροβατοῦσαν, τοῖς τοῦ Θεοῦ ὁδεύειν θερμῶς ἀναγκάζων προστάγμασιν, οὗτος ἐν ὀλίγῳ καιρῷ ἐν αὐτοῖς αὐτὸν εὑρήσει κεκρυμμένον τοῖς θείοις αὐτοῦ ἐντάλμασιν. Ὧι καὶ ἐντυχών, πάσης ἄλλης ἐργασίας ἐπιλαθόμενος ἐκπλαγήσεται καὶ προσπεσὼν αὐτὸν καὶ μόνον ὁρᾶν ἀγαπήσει. Οὗ καὶ κρυβέντος ἐξ ὀφθαλμῶν*

γιὰ νὰ μὴ χαυνωθεῖς καὶ κοιμηθεῖς περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται· νὰ μὴ βάλεις τὸ χέρι μέσα γιὰ τὰ τρίψεις μέλος τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ φυλάγεσαι ἀπὸ κάθε ἀφή, νὰ μὴ σηκώσεις τὸ βλέμμα σου οὔτε ἁπλῶς γιὰ νὰ ἰδεῖς τὴν ὄψη ἑνὸς γέροντα, διότι ὁ μεσίτης τῶν κακῶν παντοῦ παρευρίσκεται· νὰ μὴ κάνεις νόημα σὲ κάποιον ἐναντίον κάποιου ἄλλου, νὰ μὴ λέγεις τίποτε ποὺ δὲν συμφέρει καὶ νὰ μὴ σιωπᾶς κάτι ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ εἰπεῖς· νὰ μὴ ἐγκαταλείψεις ποτὲ τὸν συνηθισμένο κανόνα μέχρι θανάτου καὶ νὰ μὴ ἀποκτήσεις μὲ κάποιον ἰδιαίτερη φιλία, κι ἂν ἀκόμη φαίνεται ὅτι ἔχει ὑπόληψη ἁγίου· νὰ μὴ φροντίσεις μερικῶς ἢ καθόλου γιὰ καλλωπισμοὺς ἐνδύματος ἢ ὑποδήματος, παρὰ μόνο γιὰ τὴν ἀνάγκη σεμνῆς καὶ εὐσχημης μαζὶ ἐμφανίσεως· νὰ μὴ γευθεῖς μὲ ἡδονὴ κάτι οὔτε νὰ φάγεις αὐτὸ ποὺ ἄρεσε στὴν ψυχὴ μὲ τὴν θέα. Διότι σ' ὅλα αὐτὰ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἐγκρατεύεται ὁ ἀγωνιζόμενος· καὶ μ' ὅλα αὐτά, ἐὰν πορεύεται ἐπιπόλαια καὶ νωθρά, ἐκπληρώνει συνέχεια τὸ δικό του θέλημα, παρ' ὅλο ποὺ μακαρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἀποτάχθηκε τὰ ἐγκόσμια. Πράγματι, ἐγκρατευόμενος κάποιος ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀπὸ τὰ σὲ ὅλους ὁρατὰ ἀνακηρύσσεται ἐργάτης ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν νὰ βλέπουν καλά, ἐνῶ ἐκπληρώνοντας τὰ κρυφὰ θελήματα τῆς καρδιᾶς, μισεῖται καὶ ἀποστρέφεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς ἀκάθαρτος. Κι ἂν ἀκόμη ἀγωνίζεται καὶ ἐνεργεῖ ἔτσι χίλια ἔτη, καμμία ὠφέλεια δὲν θὰ εὕρει ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς μόνον ἀγῶνες.

5 Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἐγκρατεύεται σὲ ὅλα καὶ προπαιδεύει τὴν ψυχὴ νὰ μὴ περιφέρεται ἀτάκτως οὔτε νὰ κάνει σὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα δὲν ἀρέσουν στὸν Θεὸ τὸ δικό της θέλημα, ἀλλὰ τὴν ἀναγκάζει ὁλόκληρη, σὰν νὰ ἀεροβατεῖ σὲ κάποιον κάλο, ν' ἀκολουθεῖ θερμῶς τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς μέσα σὲ λίγον καιρὸ θὰ εὕρει τὸν Θεὸ κρυμμένο μέσα στὶς ἴδιες του τὶς θεῖες ἐντολές. Καὶ ὅταν τὸν συναντήσει ἐκεῖ μέσα, θὰ λησμονήσει κάθε ἄλλη ἐργασία καὶ θὰ ἐκπλαγεῖ καὶ προσκυνώντας θὰ ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπει αὐτὸν μονάχα. Καὶ ὅταν κρυφθεῖ ἀπὸ

αὐτοῦ, ἀπορήσας οὗτος, πάλιν τὴν ὁδὸν ἄνωθεν ἀπαρξάμενος, τρέχει σφοδρότερον, ἐντονώτερον, ἀσφαλέστερον· ὁρᾷ κάτω, περιπατεῖ σύννους, τῇ μνήμῃ φλέγεται, τῷ πόθῳ καίεται, τῇ ἐλπίδι τοῦ πάλιν ἐκεῖνον ἰδεῖν ἀνάπτεται· καί, ὅταν πολλὰ δραμὼν κατάκοπος γένηται καὶ φθάσαι μὴ δυνηθῇ, ἀλλὰ καὶ παντελῶς καταπέσῃ, δραμεῖν μὴ δυνάμενος, τηνικαῦτα βλέπει τὸν διωκόμενον καὶ τὸν φεύγοντα φθάνει καὶ κρατεῖ τὸν ποθούμενον καὶ γίνεται ὅλος ἔξω τοῦ κόσμου καὶ αὐτοῦ ὅλου τοῦ κόσμου ἐπιλανθάνεται, συνάπτεται τοῖς ἀγγέλοις, τῷ φωτὶ ἀναμίγνυται, ἀπογεύεται τῆς ζωῆς, τῇ ἀθανασίᾳ συμπλέκεται, ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς τρυφῆς, εἰς τρίτον ἀνέρχεται οὐρανόν, ἁρπάζεται εἰς παράδεισον, ἀκούει ἄρρητα ῥήματα, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσέρχεται, εἰς τὸν παστὸν παραγίνεται, τὸν νυμφίον ὁρᾷ, τοῦ πνευματικοῦ γάμου ἐν μετοχῇ γίνεται, τοῦ μυστικοῦ κρατῆρος ἐμπίπλαται, τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ, τοῦ ἄρτου τοῦ ζωηροῦ, τοῦ πόματος τῆς ζωῆς, τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, τοῦ μάννα τοῦ νοητοῦ, πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἐν ἀπολαύσει γίνεται, εἰς ἃ οὐδὲ τῶν ἀγγέλων αἱ δυνάμεις ἀδεῶς ἐνατενίσαι τολμῶσιν.

6 *Οὕτως ἔχων πυροῦται τῷ πνεύματι καὶ πῦρ ὅλος γίνεται τῇ ψυχῇ, μεταδιδοὺς καὶ τῷ σώματι τῆς οἰκείας λαμπρότητος, δίκην τοῦ ὁρωμένου πυρὸς τὴν οἰκείαν τῷ σιδήρῳ φύσιν μεταδιδοῦντος, καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ὅπερ γέγονε τῇ ψυχῇ ὁ Θεός, καθά φησιν ἡ θεολόγος φωνή· οὔτε γὰρ ψυχὴ ζῆν δύναται, μὴ φωτιζομένη παρὰ τοῦ κτίσαντος, οὔτε σῶμα, μὴ παρὰ τῆς ψυχῆς δυναμούμενον. Σκόπει ἀκριβῶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. Σῶμα, ψυχὴ καὶ Θεός, τὰ τρία ταῦτα. Θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύ-*

---

6. Β' Κορ. 12,2.4.
7. Β' Κορ. 12,4.
8. Ματθ. 9,15.

τοὺς ὀφθαλμούς του, αὐτὸς στενοχωρεῖται καὶ ξεκινώντας πάλι τὸν δρόμο ἀπὸ τὴν ἀρχή, τρέχει σφοδρότερα, ἐντονότερα, ἀσφαλέστερα· κοιτάζει κάτω, περπατεῖ σκεπτικός, φλέγεται ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση, καίγεται ἀπὸ τὸν πόθο, ἀνάβει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ ἰδεῖ πάλι ἐκεῖνον. Κι ὅταν τρέχοντας πολὺ κουραστεῖ καὶ δὲν μπορέσει νὰ φθάσει, ἀλλὰ πέσει κάτω κατάκοπος μὴ μπορώντας νὰ τρέξει, τότε βλέπει τὸν διωκόμενο καὶ φθάνει τὸν φεύγοντα καὶ κρατεῖ τὸν ποθούμενο· ὁλόκληρος βγαίνει ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ λησμονεῖ ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμο, συνάπτεται μὲ τους ἀγγέλους, ἀναμιγνύεται μὲ τὸ φῶς, γεύεται τὴν ζωή, συμπλέκεται μὲ τὴν ἀθανασία, ἀπολαμβάνει τὴν γλυκύτητα, ἀνεβαίνει στὸν τρίτο οὐρανό[6], ἁρπάζεται στὸν παράδεισο, ἀκούει ἀνέκφραστα λόγια[7], εἰσέρχεται στὸν νυμφῶνα[8], πλησιάζει στὸν κοιτῶνα, βλέπει τὸν νυμφίο, συμμετέχει στὸν πνευματικὸ γάμο[9], πληρώνεται μὲ τὸν μυστικὸ κρατῆρα, τὸν μόσχο τὸν σιτευτό[10], τὸν ζωογόνο ἄρτο, τὸ πόμα τῆς ζωῆς, τὸν ἄμωμο ἀμνό[11], τὸ νοητὸ μάννα, ἀπολαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά, στὰ ὁποῖα οὔτε οἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων δὲν τολμοῦν ἀσφαλῶς νὰ ρίψουν τὸ βλέμμα τούς[12].

6 Κι ἀφοῦ εὑρεθεῖ σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση πυρώνεται στὸ πνεῦμα καὶ γίνεται ὅλος πῦρ στὴν ψυχή, μεταδίδοντας τὴν λαμπρότητά του καὶ στὸ σῶμα, ὅπως τὸ ὁρατὸ πῦρ μεταδίδει τὴν φύση του στὸν σίδηρο· καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ γιὰ τὸ σῶμα ὅ,τι ἔγινε ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ψυχή[13], ὅπως λέγει ἡ θεολόγος φωνή· πράγματι, οὔτε ἡ ψυχὴ μπορεῖ νὰ ζεῖ δίχως νὰ φωτίζεται ἀπὸ τὸν κτίστη, οὔτε τὸ σῶμα δίχως νὰ δυναμώνεται ἀπὸ τὴν ψυχή. Σκέψου προσεκτικὰ τὴν δύναμη τῶν λεγομένων. Σκέψου γι' αὐτὰ τὰ τρία, τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸν Θεό. Ὁ Θεὸς εἶναι

---

9. Βλ. *Ἠθικὸς 1*, 9–11.
10. Λουκᾶ 15,23.
11. Α' Πέτρ. 1,19.
12. Βλ. Α' Πέτρ. 1,12.
13. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 2,17* PG 35,428A.

τητος, ἀπρόσιτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, ἄρρητος, ἀναφής, ἀψηλάφητος, ἀπαθής, ἀνεκδιήγητος, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν φανεὶς ἡμῖν ἐν σαρκὶ δι' Υἱοῦ καὶ γνωρισθεὶς διὰ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πνεύματος, ὡς πιστεύομεν, ἴσος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ψυχῇ νοερᾷ μίγνυται διὰ τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὥς πού τις ἔφη, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίσῃ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπαγγέλλεται λέγων· «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. Καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτοῖς ποιησόμεθα», δηλαδὴ τοῖς πιστεύουσι καὶ τὴν πίστιν ἐκ τῶν προειρημένων ἔργων ἐνδεικνυμένοις. Ἀλλὰ πρόσεχε. Θεοῦ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν τοῖς γνησίοις δούλοις αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐλλάμψεων τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπεριπατοῦντος ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, ἀχωρίστους εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰς ἀξίας τῶν τοιούτων ψυχὰς ὁμολογουμένως πιστεύομεν. Τῶν δὲ ψυχῶν πάλιν διϊκνουμένων ἐν ὅλῳ τῷ σώματι καὶ μηδενὶ μέρει ἀπολιμπανομένων, ἀνάγκη πάντως καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα, ἀχώριστον οὖσαν τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ μηδὲ ζῆν χωρὶς αὐτῆς δυναμένην, ὅλην ἄγεσθαι τῆς ψυχῆς τῷ θελήματι· καὶ ὡς οὐκ ἔστι σῶμα ζῆν ἄνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ θέλημα ἔνι τὸ σῶμα ἔχειν τότε παρεκτὸς τῆς ψυχῆς.

7 *Ἀποδέδεικται τοίνυν ὅτι, ὥσπερ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εἷς Θεὸς ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως προσκυνεῖται, οὕτω πάλιν ἐν Θεῷ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως θεὸς κατὰ χάριν ὁ ἄνθρωπος γίνεται, μήτε τοῦ σώματος εἰς ψυχὴν μεταβαλλομένου, μήτε τῆς ψυχῆς εἰς θεότητα μεταποιουμένης, μήτε τοῦ Θεοῦ τῇ ψυχῇ συγχεομένου, μήτε τῆς ψυχῆς*

---

14. Ἑβρ. 1,2.
15. Ἑβρ. 4,15.

ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπρόσιτος, ἀνεξιχνίαστος, ἀόρατος, ἀνέκφραστος, ἀνέπαφος, ἀψηλάφητος, ἀπαθής, ἀνεκδιήγητος· φανερώθηκε κατὰ τὶς ἔσχατες ἡμέρες[14] σ' ἐμᾶς μὲ σάρκα διὰ τοῦ Υἱοῦ του καὶ ἐγνωρίσθηκε διὰ τοῦ παναγίου του Πνεύματος, καθὼς κι ἐμεῖς πιστεύομε, ἴσος κατὰ πάντα μ' ἐμᾶς χωρὶς ἁμαρτία[15]· ἀναμιγνύεται μὲ νοερὴ ψυχὴ γιὰ τὴν δική μου ψυχή[16], ὅπως κάποιος εἶπε κάπου, γιὰ νὰ σώσει τὸ πνεῦμα καὶ νὰ ἀθανατίσει τὴν σάρκα. Ἀλλ' ὅμως ἐπαγγέλλεται καὶ λέγει· «θὰ κατοικήσω καὶ θὰ περπατήσω μέσα τους»[17]. Καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθομε καὶ θὰ κατασκευάσομε πλησίον τους μονή»[18], δηλαδὴ σ' αὐτοὺς ποὺ πιστεύουν καὶ ἀποδεικνύουν τὴν πίστη ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔργα. Ἀλλὰ πρόσεχε. Ἐφ' ὅσον ὁ Θεός, σύμφωνα μὲ τὶς ἀψευδεῖς ἐπαγγελίες, κατοικεῖ μέσα σ' ἐμᾶς τοὺς γνησίους δούλους του καὶ μὲ τὶς ἐνέργειες καὶ ἐλλάμψεις τοῦ παναγίου Πνεύματος περπατεῖ μέσα στὶς ψυχές μας, πιστεύομε τότε ὅτι οἱ ἄξιες ψυχὲς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁμολογουμένως ἀχώριστες ἀπὸ τὸν Θεό. Οἱ ψυχὲς πάλι, ἐπειδὴ διέρχονται σ' ὅλο τὸ σῶμα καὶ δὲν λείπουν ἀπὸ κανένα μέρος, εἶναι ἀνάγκη ὁπωσδήποτε καὶ αὐτὴ ἡ σάρκα, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ψυχή, ἢ καλύτερα ἐφ' ὅσον δὲν μπορεῖ νὰ ζεῖ χωρὶς αὐτήν, νὰ ὁδηγεῖται ὅλη στὸ θέλημα τῆς ψυχῆς· καὶ ὅπως δὲν μπορεῖ σῶμα νὰ ζεῖ χωρὶς ψυχή, ἔτσι οὔτε τὸ θέλημα μπορεῖ τότε νὰ ἔχει τὸ σῶμα ἐκτὸς τῆς ψυχῆς.

7 Ἀποδείχθηκε λοιπὸν ὅτι, ὅπως ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως προσκυνεῖται ἕνας Θεὸς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ἔτσι πάλι καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως κατὰ χάρη θεὸς ἐν Θεῷ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι· τότε οὔτε τὸ σῶμα μεταβάλλεται σὲ ψυχή, οὔτε ἡ ψυχὴ μεταποιεῖται σὲ θεότητα, οὔτε ὁ Θεὸς συγχέεται μὲ τὴν ψυχή, οὔτε ἡ ψυχὴ μεταλ-

---

16. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 45,9.* PG 36,683C.
17. Β' Κορ. 6,16.
18. Ἰω. 14,23.

εἰς σάρκα μεταπηγνυμένης, ἀλλὰ μένων ὁ Θεὸς καθὸ Θεός ἐστι καὶ ἡ ψυχὴ καθὼς ἔχει φύσεως καὶ τὸ σῶμα, καθὼς ἐπλάσθη, πηλός. Ὁ παραδόξως συνδήσας αὐτὰ καὶ τὸ νοερόν τε καὶ ἄϋλον τῷ πηλῷ συγκεράσας, αὐτὸς ἀμφοτέροις τούτοις ἀσυγχύτως ἑνοῦται κἀγὼ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐκείνου, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, γίνομαι. Ἀλλὰ πάλιν, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν· ὑφ' ἡδονῆς γὰρ κινούμενος καὶ χαρᾶς, ἔτι τοῖς εἰρημένοις προσμένειν βούλομαι, ἵνα καὶ τὸν νοῦν τῶν τοιούτων ἐκδηλότερον ἀνατάξωμαι. Πατήρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα εἷς Θεὸς ὃν σεβόμεθα. Θεός, ψυχὴ καὶ σῶμα, ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος καὶ θεὸς εἶναι καταξιούμενος.

8 *Τί οὖν μοι ταῦτα καὶ πρὸς τί λεπτότερον εἴρηται καὶ διὰ τί μακρὸν τὸν λόγον ἐξέτεινα, ἢ ἵνα αἰσχυνθῶσι, μᾶλλον δὲ οἱ τὸ κατ' εἰκόνα μὴ ἔχοντες ἑαυτοὺς ἐπιγνώσωνται καὶ οἱ κεχωρισμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἑαυτοὺς ἀποκλαύσωνται καὶ τίνων ἐστέρηνται γνώσωσι καὶ ὑφ' ὧν κατέχονται τῇ ἀκροάσει τοῦ λόγου διακρίνωσι καὶ οἷον αὐτοὺς σκότος κατακαλύπτει νοήσωσι καὶ Θεὸν διδάσκειν τρομάσωσι, μᾶλλον δέ, ἵνα συγκαταβατικώτερον εἴπω, τοῖς τὴν χάριν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα διδασκομένοις δι' αὐτῆς καὶ πάντα ἰσχύουσιν ἐν αὐτῇ ἀντιλέγειν φρίξωσι καὶ παύσωνται λέγειν μὴ εἶναι δυνατόν τινα τῶν κατὰ Θεὸν ζώντων, ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμενον καὶ μετὰ γυναικῶν συνεσθίοντα ἢ αὐταῖς ὁμιλοῦντα, ἀμόλυντον νοητῶς τε καὶ αἰσθητῶς διαμένειν; Θεὸς ἀπαθής ἐστι, μὴ προσπάσχων τοῖς ὁρωμένοις. Καὶ οἶδα πάλιν ὅτι οἱ μὴ ὁρᾶν ἰσχύοντες τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς μηδὲ τοῖς αἰσθητηρίοις αὐτῆς αἰσθανόμενοι, τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν μὴ νοήσαντες, οὕτω πως ἀνταποκριθή-*

λάσσεται σὲ σάρκα· ἀλλὰ ὁ Θεὸς μένει καὶ εἶναι Θεός, ἡ ψυχὴ ὅπως εἶναι ἀπὸ φύσεως καὶ τὸ σῶμα, ὅπως ἐπλάσθηκε, πηλός. Ἐκεῖνος ποὺ συνέδεσε αὐτὰ παραδόξως καὶ συνέμειξε τὸ νοερὸ καὶ ἄϋλο μὲ τὸν πηλό, αὐτὸς ἑνώνεται καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ἀσυγχύτως κι ἐγὼ γίνομαι, ὅπως ὁ Λόγος ἀπέδειξε[19]· κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση ἐκείνου[20]. Ἀλλὰ πάλι, ἐὰν ἐπιθυμεῖτε, θὰ ἐπαναλάβομε τὸν λόγο· διότι κινούμενος ἀπὸ ἡδονὴ καὶ χαρά, ἐπιθυμῶ νὰ παραμείνω ἀκόμη στὰ ὅσα ἐλέχθηκαν, ὥστε νὰ ἀναθεωρήσω ἐκδηλότερα τὸν συλλογισμὸ αὐτῶν. Πατέρας, Υἱὸς καὶ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἕνας Θεός, τὸν ὁποῖο σεβόμαστε. Θεός, ψυχὴ καὶ σῶμα, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐκτίσθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ἀξιώθηκε νὰ γίνει καὶ θεός.

8 Γιατί λοιπὸν τὰ ἀνέφερα αὐτὰ λεπτομερῶς καὶ γιατί παρέτεινα τὸν λόγο; Γιὰ νὰ ἐντραποῦν, ἢ καλύτερα γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουν τοὺς ἑαυτούς τους ὅσοι δὲν ἔχουν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ νὰ τοὺς θρηνήσουν ὅσοι εἶναι ἀποχωρισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ νὰ γνωρίσουν τί εἶναι αὐτὸ ποὺ στεροῦνται· τὰ ἀνέφερα ἐπίσης γιὰ νὰ διακρίνουν μὲ τὴν ἀκρόαση τοῦ λόγου ἀπὸ ποιά πράγματα κατέχονται καὶ νὰ κατανοήσουν ποιό σκότος τοὺς καλύπτει· νὰ φοβοῦνται νὰ διδάσκουν γιὰ τὸν Θεό, ἢ καλύτερα, γιὰ νὰ μιλήσω πιὸ συγκαταβατικά, νὰ φρίττουν νὰ ἀντιλέγουν σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ μέσα τους καὶ διδάσκονται τὰ πάντα ἀπ' αὐτὴν καὶ κατορθώνουν τὰ πάντα μ' αὐτήν, καὶ νὰ παύσουν νὰ λέγουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν κατὰ Θεὸν νὰ παραμένει νοητῶς καὶ αἰσθητῶς ἀμόλυντος, παρ' ὅλο ποὺ συναναστρέφεται στὸν κόσμο καὶ συντρώγει μὲ γυναῖκες ἢ συνομιλεῖ μαζί τους. Καὶ γνωρίζω πάλι ὅτι ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ ἰδοῦν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, οὔτε αἰσθάνονται μὲ τὰ αἰσθητήριά της, ἐπειδὴ δὲν κατανόησαν τὴν δύναμη τοῦ λόγου μου, θ' ἀποκριθοῦν κάπως ἔτσι· 'Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπαθής', λέγει, 'τὸ γνωρίζομε· ἀλλ' ἐμεῖς

19. Βλ. Νικήτα, Opuscules (SC 81), σ. 138,7.
20. Γεν. 1,26.

σονται· «ὅτι μὲν ὁ Θεός», φησίν, «ἀπαθής ἐστιν, οἴδαμεν· ἀλλ' οὐ περὶ Θεοῦ, περὶ δὲ ἀνθρώπου πάντως ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν».

9 *Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος διὰ τοῦτο προλαβὼν τὰ τούτων ἐνέφραξε στόματα, θεὸν εἰπὼν καὶ τὸν ἄνθρωπον κατὰ χάριν γινόμενον, ἤγουν τῇ δωρεᾷ τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔνι τὸν ἥλιον ἐν βορβόρῳ λάμποντα μολυνθῆναι τὰς ἀκτῖνάς ποτε, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεὸν φοροῦντος κεχαριτωμένου ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν μολυνθῆναι ἐνδέχεται, κἂν ἐν βορβόρῳ σωμάτων, εἰπεῖν, ἀνθρωπίνων ἐγκυλινδεῖσθαι τύχοι τὸ καθαρώτατον αὐτοῦ σῶμα, ὅπερ τοῖς θεοσεβέσιν ἀνοίκειον· οὐ μόνον δέ, ἀλλ' οὐδέ, εἰ μετὰ μυρίων ἀπίστων καὶ ἀσεβῶν καὶ μεμιασμένων καθειρχθήσεται καὶ γυμνὸς τῷ σώματι γυμνοῖς αὐτοῖς ἑνωθήσεται, τὴν πίστιν παραβλαβήσεται ἢ τοῦ ἰδίου δεσπότου χωρισθήσεται καὶ τοῦ κάλλους ἐκείνου ἐπιλησθήσεται. Πολλὰ γὰρ ἐπὶ μαρτύρων καὶ ἁγίων τοιαῦτα ἐγένοντο, ὡς ἐν τῷ Χρυσάνθῳ μάρτυρι καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν ἁγίων, καὶ ὅμως οὐδὲν ἐκ τῆς μεθόδου ταύτης τοῦ διαβόλου ἐκεῖνοι παρεβλάβησαν, τὸν Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς οἰκοῦντα καὶ μένοντα.*

10 *Ὁ γὰρ τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἢ τηρήσας ἑαυτῷ ἄνωθεν ἢ ἀνακαλεσάμενος καὶ ἀπολαβών, καὶ τὸ βλέπειν κατὰ φύσιν ἀπέλαβεν. Τοιγαροῦν καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως ὁ τοιοῦτος περιπατεῖ, βλέπει τὰ πράγματα πάντα καθὼς ἔχουσι φύσεως· οὐ τὰς χροιὰς θαυμάζει καὶ τὰς στιλπνότητας, ἀλλὰ τὴν τούτων οὐσίαν τε καὶ ποιότητα καθορῶν, μένει ἀσάλευτος, μόνοις τοῖς ἑστῶσι προσέχων καὶ μένουσι. Ὁρᾷ τὸν χρυσὸν καὶ οὐ τῇ λαμπρότητι τούτου προσέχει, ἀλλὰ κατανοεῖ εἰς ἕτερόν τι μεταβληθῆναι δυνάμε-*

όπωσδήποτε δὲν ἀμφιβάλλομε γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο'.

9 Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος μου τὸ ἐπρόλαβε αὐτὸ καὶ ἔφραξε τὰ στόματά τους, λέγοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται κατὰ χάρη θεός, μὲ τὴν δωρεὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸ στὸν ἥλιο ποὺ λάμπει στὸν βόρβορο νὰ μολυνθοῦν ποτὲ οἱ ἀκτῖνες του, ἔτσι οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ μολυνθεῖ ἡ ψυχὴ ἢ ἡ διάνοια τοῦ χαριτωμένου ἀνθρώπου ποὺ φορᾶ τὸν Θεό, κι ἂν ἀκόμη τύχει, θὰ ἐλέγαμε, τὸ καθαρώτατο σῶμα του νὰ περιπλακεῖ στὸν βόρβορο τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀνάρμοστο γιὰ τοὺς θεοσεβεῖς. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλ' οὔτε θὰ βλάψει τὴν πίστη ἢ θὰ χωρισθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δεσπότη καὶ θὰ λησμονήσει τὸ κάλλος ἐκείνου, κι ἂν ἀκομη φυλακισθεῖ μὲ μύριους ἀπίστους, ἀσεβεῖς καὶ μολυσμένους, καὶ ἐνωθεῖ γυμνὸς στὸ σῶμα μ' αὐτοὺς γυμνούς. Πράγματι, πολλὰ τέτοια ἔγιναν στοὺς μάρτυρες καὶ τοὺς ἁγίους, ὅπως στὸν μάρτυρα Χρύσανθο[21] καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους ἀπὸ τοὺς ἁγίους, κι ὅμως ἐκεῖνοι σὲ τίποτα δὲν ἐβλάβθηκαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν μέθοδο τοῦ διαβόλου, ἐπειδὴ μέσα τους κατοικοῦσε καὶ ἔμενε ὁ Θεός.

10 'Αλλὰ ἐκεῖνος ποὺ εἴτε διατήρησε μέσα του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, εἴτε τὸ ἀνακάλεσε καὶ τὸ ξαναπῆρε, ἀπέλαβε καὶ τὸ νὰ βλέπει κατὰ φύσιν. Ἔτσι λοιπόν, ἐπειδὴ αὐτὸς περιπατεῖ εὐπρεπῶς τὴν ἡμέρα[22], βλέπει ὅλα τὰ πράγματα ὅπως εἶναι ἐκ φύσεως· δὲν θαυμάζει τὶς ἐπιφάνειες καὶ τὶς στιλπνότητες, ἀλλά, διακρίνοντας τὴν οὐσία καὶ τὴν ποιότητά τους, μένει ἀσάλευτος, προσέχοντας μόνον αὐτὰ ποὺ στέκονται καὶ μένουν. Βλέπει τὸν χρυσὸ καὶ δὲν προσέχει τὴν λαμπρότητά του, ἀλλὰ κατανοεῖ τὴν ὕλη, ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν γῆ καὶ εἶναι χῶμα ἢ λίθος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ σὲ κάτι

21. Βλ. Σ. Εὐστρατιάδη, 'Αγιολόγιο, «Χρύσανθος καὶ Δαρεία».
22. Ρωμ. 13,13.

νος. Βλέπει τὸν ἄργυρον, τὸν μαργαρίτην, τοὺς λίθους ἅπαντας τοὺς τιμίους καὶ οὐ ταῖς εὐχροίαις τὴν αἴσθησιν κλέπτεται, ἀλλὰ λίθους ἅπαντας ὡς ἕνα τῶν ἁπάντων λίθων ὁρᾷ καὶ πηλὸν ἅμα ταῦτα λογίζεται. Ὁρᾷ τινα δοξαζόμενον, ἐπὶ θρόνου καθήμενον, ὑπὸ λαοῦ πολλοῦ κατὰ τὰς ὁδοὺς πομπευόμενον ἢ καὶ φυσώμενον, καὶ ὡς ὄναρ βλέπων οὕτω διάκειται, γελῶν καὶ θαυμάζων τῶν ἀνθρώπων τὴν ἄγνοιαν. Βλέπει τὸν κόσμον καὶ ἐν μέσῳ πόλεως ὑπάρχει καὶ βαδίζει μεγάλης –μάρτυς ὁ ταῦτα ἐν ἡμῖν ἐνεργῶν Κύριος–, ὡς μόνος ὢν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· καὶ ὡς ἐν ἐρήμῳ διάγων ἀνθρώποις ἀβάτῳ καὶ ὡς μηδὲν μετά τινος ἔχων ἢ γνωρίζων τινὰ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, οὕτω διάκειται.

11 *Ὁ τοιοῦτος καὶ γυναῖκα τοίνυν ὁρῶν κάλλος ἔχουσαν σώματος, οὐ τῆς ὄψεως ὁρᾷ τὴν ἐπανθοῦσαν εὐπρέπειαν, ἀλλ' ὡς σαπρίαν ἢ βόρβορον καὶ ὡς ἤδη θανοῦσαν καὶ γεγονυῖαν ὅλην ὅπερ καὶ γίνεται, οὕτω ταύτην ὁρᾷ· ἧς οὐκ ἄν ποτε τὸ ἔξωθεν ἄνθος ὁ νοῦς περιβλέψῃ, ἀλλὰ τὴν ἔνδοθεν ὑπάρχουσαν ὑλώδη φθοράν, ἐξ ἧς τὸ ὅλον σῶμα συνίσταται. Τί γὰρ καὶ ἄλλο ἐστὶ σῶμα ἢ διαμασηθείσης τροφῆς χυλός; Εἰ δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν κάλλος καταμαθεῖν ἐθελήσειεν, οἶδεν ἐκ τῶν κτισμάτων ἀναλόγως θαυμάζειν τὸν γενεσιουργόν, οὐχὶ δὲ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· οὕτω γὰρ ἀπὸ τοῦ μεγέθους καὶ ἀπὸ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων ἐπιγινώσκει τὸν δημιουργὸν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου θεωρίαν ὁ νοῦς ἀνάγεται καὶ τὴν ψυχὴν ἀνάπτει πρὸς τὴν τοῦ ποιητοῦ κατανόησιν, δι' ἧς ἄρα καὶ πρὸς θεῖον κινεῖται πόθον ὁμοῦ*

ἄλλο. Βλέπει τὸν ἄργυρο, τὸν μαργαρίτη, ὅλους τοὺς πολύτιμους λίθους καὶ δὲν παρασύρεται αἰσθητικῶς μὲ τὰ ὡραῖα χρώματα, ἀλλὰ ὅλους τοὺς λίθους τοὺς βλέπει σὰν ἕνα ἀπὸ ὅλους τοὺς λίθους καὶ συγχρόνως σκέφτεται αὐτὰ ὡς πηλό. Βλέπει πολυτελῆ ἱμάτια καὶ δὲν θαυμάζει τὴν ποικιλία τους, ἀλλὰ κατανοεῖ ὅτι εἶναι κοπριὰ σκωλήκων, καὶ ἐλεεινολογεῖ ἐκείνους ποὺ τέρπονται σ' αὐτὰ καὶ τὰ περιποιοῦνται ὡς πολύτιμα. Βλέπει κάποιον νὰ δοξάζεται, καθισμένο σὲ θρόνο, καὶ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πολὺ λαὸ στοὺς δρόμους, νὰ καμαρώνει καὶ νὰ νομίζει ὅτι εὑρίσκεται σὲ ὄνειρο, καὶ γελᾶ καὶ ἀπορεῖ μὲ τὴν ἄγνοια τῶν ἀνθρώπων. Βλέπει τὸν κόσμο καὶ ἐνῶ εὑρίσκεται καὶ βαδίζει στὸ μέσον μιᾶς μεγάλης πόλεως, νοιώθει σὰ νὰ εἶναι μόνος σ' ὅλο τὸν κόσμο (μάρτυς ὁ Κύριος ποὺ ἐνεργεῖ αὐτὰ μέσα μας[23]) καὶ γενικὰ ζεῖ σὰν σὲ ἔρημο ἄβατη στοὺς ἀνθρώπους καὶ σὰ νὰ μὴ ἔχει τίποτε μὲ κάποιον ἢ σὰ νὰ μὴ γνωρίζει κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς.

11 Αὐτὸς λοιπὸν κι ὅταν βλέπει γυναῖκα ποὺ ἔχει ὄμορφο σῶμα, δὲν κοιτάζει τὴν ὀμορφιὰ ποὺ ἀνθίζει στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ τὴν θεωρεῖ σάπια καὶ βρωμερὴ καὶ ὡς ἤδη πεθαμένη, ὡς γενομένη ὁλόκληρη ὅ,τι γίνεται· ἔτσι τὴν βλέπει. Δὲν θὰ ἔβλεπε ποτὲ ὁ νοῦς τὸ ἐξωτερικὸ ἄνθος της, ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴ ὑπάρχουσα ὑλικὴ φθορά, ἀπὸ τὴν ὁποία συνίσταται τὸ ὅλο σῶμα. Διότι τί ἄλλο εἶναι τὸ σῶμα, παρὰ χυλὸς μασημένης τροφῆς; Ἐὰν ὅμως θελήσει νὰ γνωρίσει καὶ τὸ ἐξωτερικὸ κάλλος, γνωρίζει νὰ θαυμάζει ἀναλόγως ἀπὸ τὰ κτίσματα τὸν γεννήτορα[24], καὶ ὄχι νὰ λατρεύει τὴν κτίση καὶ ὄχι τὸν κτίστη[25]· διότι ἔτσι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων γνωρίζει τὸν δημιουργὸ καὶ ὁ νοῦς ἀνυψώνεται πρὸς τὴν θεωρία ἐκείνου καὶ ἀνεβάζει τὴν ψυχὴ πρὸς τὴν κατανόηση τοῦ ποιητῆ· ἔτσι μ' αὐτὴν κινεῖται σὲ θεῖο πόθο καὶ δάκρυα μαζὶ καὶ ἀπεγκλωβίζε-

23. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Συμεὼν ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν ἑαυτό του.
24. Σοφ. Σολ. 13,5.
25. Ρωμ. 1,25.

καὶ δάκρυα καὶ ὅλως ἔξω τῶν ὁρωμένων γίνεται καὶ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἀποχωρίζεται.

12 *Καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν πανταχοῦ παρ' ἡμῶν πέμπεται καί, τὰ προκείμενα πάντα τῇ ὀπτικῇ δυνάμει περιερχόμενον, τὸ σύνολον ἐξ αὐτῶν οὐ μολύνεται, κἂν ὦσι λίαν δυσειδῆ τὰ ὁρώμενα, ἀλλὰ πάλιν ἀμόλυντον αὐτὸ πρὸς ἕτερα περιφέρομεν, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἁγίων διάνοια, κἂν εἰς βορβορώδη πάθη καὶ αἰσχρὰ παρακύψειεν, οὐ μολύνεται. Γυμνὸς γὰρ ὑπάρχει ὁ νοῦς αὐτῶν καὶ πάσης ἐπιθυμίας ἐμπαθοῦς ἀλλότριος. Εἰ γὰρ καὶ εἰς τὴν τῶν τοιούτων θεωρίαν εἰσελθεῖν ποτε βουληθείη, οὐ δι' ἕτερόν τι τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἢ ἵνα σκοπήσῃ καὶ καταμάθῃ τῶν παθῶν τὰς ἐμπαθεῖς κινήσεις καὶ ἐνεργείας καὶ πόθεν λαμβάνουσι τὰς αἰτίας καὶ διὰ ποίων φαρμάκων πάλιν ἐξαφανίζονται, καθὰ καὶ ἰατροὺς ποιοῦντας ἀκούομεν καὶ περὶ τῶν παλαιῶν ἀκηκόαμεν. Ἀνέτεμον γὰρ τοὺς νεκρούς, ἵνα τὴν θέσιν κατανοήσωσι τοῦ σώματος, ὅπως ἐξ ἐκείνων γινώσκοντες ὦσι τῶν ζώντων ἀνθρώπων τὰ ἔνδοθεν καὶ ἰατρεύειν ἐν ἄλλοις ἐπιχειρῶσι τὰ μὴ ὁρώμενα πάθη. Τοιοῦτόν τι πάντως ἐργάζεται καὶ ὁ πνευματικὸς ἰατρὸς ὁ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἐμπείρως ἰατρεύειν βουλόμενος· ἵνα δέ σοι τὴν ἔντεχνον αὐτοῦ ἰατρείαν τῷ λόγῳ καθυποδείξω, πραγματικὴν ποιήσομαι τὴν διήγησιν.*

13 *Ἔρχεταί τις πρὸς τὸν πνευματικὸν ἰατρὸν ἄρρωστος, κεκαρωμένος τῷ πάθει, τεταραγμένος ὅλος τὸν νοῦν, ἀντὶ ἰατρείας τὰ βλάπτοντα ἐπιζητῶν, τὰ τὸ πάθος δηλονότι αὔξάνοντα καὶ τὸν θάνατον ἐν ἀκαρεὶ ἐπισπώμενα. Βλέπει τοῦτον ὁ φιλάνθρωπος καὶ συμπαθὴς ἰατρός, κατανοεῖ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀσθένειαν, τοῦ πάθους τὴν φλεγμονήν, τὸν ὄγκον, ὁρᾷ τὸν νοσοῦντα ὅλον τοῦ θανάτου γινόμενον. Τοῦ τοιούτου δὲ ἆρά τις ἐρασθήσεται, ἵνα πάλιν τῶν ἀναισθήτων λόγων ἐκείνων ἀναμνησθῶ; Οἶμαι, οὐδὲ τῶν λίαν τις μαινομένων ἀνδρῶν τοιοῦτόν τι κατὰ τῆς ἀσθενού-*

και τελείως ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὰ κτίσματα.

12 Συμβαίνει βέβαια δ,τι καὶ μὲ τὸ φῶς τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ποὺ στέλλεται ἀπὸ ἐμᾶς παντοῦ καί, ἐνῶ περιεργάζεται μὲ τὴν ὀπτικὴ δύναμη ὅλα τὰ ἐκτεθειμένα ἀντικείμενα, δὲν μολύνεται ἀπὸ αὐτὰ καθόλου, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ δύσμορφα· ἀλλὰ ἀμόλυντο καὶ πάλι τὸ περιφέρομε πρὸς ἄλλα πράγματα. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ διάνοια τῶν ἁγίων, κι ἂν ἀκόμη σκύψει σὲ βρωμερὰ καὶ αἰσχρὰ πάθη, δὲν μολύνεται. Διότι ὁ νοῦς τους εὑρίσκεται γυμνὸς καὶ ξένος ἀπὸ κάθε ἐμπαθῆ ἐπιθυμία. Ἀλλὰ κι ἂν κάποτε θελήσει νὰ εἰσέλθει στὴν θεωρία τέτοιων πραγμάτων, δὲν τὸ κάνει γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ νὰ ἰδεῖ καὶ νὰ γνωρίσει τὶς ἐμπαθεῖς κινήσεις καὶ ἐνέργειες τῶν παθῶν, καὶ ἀπὸ ποῦ ἔχουν τὶς αἰτίες καὶ μὲ ποιά φάρμακα πάλι ἐξαφανίζονται, ὅπως δηλαδὴ ἀκοῦμε νὰ κάνουν οἱ γιατροί, καὶ ἔχομε ἀκούσει γιὰ τοὺς παλαιούς. Πράγματι, διαμέλιζαν τοὺς νεκρούς, γιὰ νὰ μελετήσουν καὶ κατανοήσουν τὴν θέση τοῦ σώματος, ὥστε νὰ γνωρίσουν ἀπὸ ἐκείνους τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐπιχειροῦν νὰ ἰατρεύουν σὲ ἄλλους τὰ ἀόρατα πάθη. Κάπως ἔτσι πάντως ἐργάζεται καὶ ὁ πνευματικὸς ἰατρός, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ ἰατρεύει μὲ πεῖρα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Καὶ γιὰ νὰ σοῦ ὑποδείξω τὴν ἔντεχνη ἰατρεία του μὲ λόγο, θὰ κάνω πραγματιστικὴ τὴ διήγηση.

13 Ἔρχεται κάποιος ἄρρωστος πρὸς τὸν πνευματικὸ ἰατρό, ζαλισμένος ἀπὸ τὸ πάθος, ταραγμένος ὅλος στὸν νοῦ, καὶ ἐπιζητώντας ἀντὶ τῆς θεραπείας τὰ βλαβερά, ὅσα δηλαδὴ αὐξάνουν τὸ πάθος καὶ ἐπιφέρουν ἀκαριαῖα τὸν θάνατο. Τὸν βλέπει αὐτὸν ὁ φιλάνθρωπος καὶ συμπαθὴς ἰατρός, κατανοεῖ τὴν ἀσθένεια τοῦ ἀδελφοῦ, τὴν φλεγμονὴ τοῦ πάθους, τὸν ὄγκο, καὶ διακρίνει ὅτι ὁ ἀσθενὴς βαδίζει ὁλοταχῶς πρὸς τὸν θάνατο. Ἄραγε ποιός θὰ τὸν ἀγαπήσει αὐτόν, γιὰ νὰ θυμηθῶ πάλι τοὺς ἀναισθήτους λόγους ἐκείνων; Νομίζω ὅτι οὔτε κάποιος πολὺ μανιακὸς δὲν θὰ σκεφθεῖ κάτι τέτοιο ἐναντίον τῆς ἀσθενοῦς ἢ τοῦ

σης ἢ τοῦ ἀσθενοῦντος τὴν πρὸς θάνατον ἀρρωστίαν ἐνθυμηθήσεται, μὴ ὅτι γε εὐσεβῶν καὶ φοβουμένων τὸν Θεὸν ἰατρῶν. Ἀλλὰ τῶν ὄντως μαινομένων τοὺς λόγους χαίρειν εἰπόντες, ἐχώμεθα τοῦ λόγου τῆς διηγήσεως. Ὅταν οὖν ἴδῃ ὁ πνευματικὸς καὶ ἐπιστήμων ἰατρὸς ἐν οἷς εἴπομεν ὄντα τὸν ἀδελφόν, οὐκ εὐθέως βοᾷ οὐδὲ διαναβάλλεται οὐδὲ λέγει· 'κακὰ καὶ θανατηφόρα εἰσὶν ἃ ζητεῖς καὶ οὐ δίδωμί σοι ταῦτα τὰ βοηθήματα', ἵνα μὴ ἀκούσας φυγῇ χρήσηται καὶ πρὸς ἕτερον τῶν τοιούτων παθῶν ἄπειρον ἀπέλθῃ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ τεθνήξεται· ἀλλὰ προσδέχεται, κατέχει, παρακαλεῖ, πᾶσαν δεικνύει ἀγάπην ὁμοῦ καὶ ἁπλότητα, ἵνα πληροφορήσῃ αὐτὸ ὅτι καὶ δι' ὧν φαρμάκων ᾐτήσατο, δι' αὐτῶν καὶ τὴν ἰατρείαν ποιήσηται καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐκπληρώσῃ.

Εἰσὶ γάρ τινες οἱ χαλεπῶς νοσοῦντς κατὰ ψυχὴν καὶ χαλεπὰ τὰ νοσήματα φέροντες καὶ τὰ ἐπαύξοντα τὴν νόσον ἐπιζητοῦντες· καὶ τὸ μὲν πάθος ἑκάστου τούτων ἴσως, ἵνα δέηται διαίτης καὶ τῆς τῶν ἡδέων ἀποχῆς, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον τρυφᾶν ζητοῦσι τὰ φθοροποιὰ βρώματα καὶ εἰς κόρον ἐμφορεῖσθαι αὐτῶν. Διὰ δὴ τοῦτο, ὡς ἔφθην εἰπών, ὁ ἔμπειρος ἰατρὸς οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῖς ζητουμένοις παρὰ τοῦ νοσοῦντος ἀνανεύει, ἀλλ' ὑπισχνεῖται πάντα τὰ τῆς αἰτήσεως ἐκπληρῶσαι αὐτοῦ· ὁ νοσῶν, ὡς ἐπὶ καλοῖς, σπεύδει τοῖς καταθυμίοις αὐτοῦ, ὁ ἰατρὸς ὑποκρύπτει τὰ βοηθήματα· καὶ ὁ μὲν ἐκδέχεται καὶ περιχαρῶς ἀναμένει, ὁ δέ, σοφὸς ὤν, τὸ μὲν φαινόμενον τῶν ζητουμένων δεικνύει παρόμοια, τὸ δὲ κρυπτόμενον, ἄλλα μὲν τῇ γεύσει, τῇ δὲ δυνάμει τῆς ἐνεργείας παράδοξα. Μόνον γὰρ τῶν φαρμάκων ὁ ἀσθενῶν ἅπτεται, καὶ τῇ ἁφῇ μόνῃ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν ἰατρείαν λαμβάνει· καὶ καταπαύεται μὲν εὐθὺς τοῦ πάθους ὁ ὄγκος, τὸ δὲ τραῦμα παντελῶς ἀφανίζεται, καὶ ὧν τῇ ἐπιθυμίᾳ πρῶτον ἐφλέγετο, τούτων οὐδὲ μνημονεύειν ἀνέχεται τοῦ λοιποῦ. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θεάσασθαι λόγου παντὸς ὑψηλότερον θαῦμα γινόμενον· χωρὶς

ἀσθενοῦς ποὺ πάσχει ἀπὸ ἀσθένεια θανατηφόρο, καὶ πολὺ λιγώτερο θὰ τὸ σκεφθεῖ ἕνας εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸ ἰατρός. Ἀλλὰ ἐγκαταλείποντας τοὺς πράγματι μανιακούς, ἂς συνεχίσομε τὴν διήγηση. Ὅταν λοιπὸν ὁ πνευματικὸς καὶ ἐπιστήμων ἰατρὸς ἰδεῖ τὸν ἀδελφὸ νὰ εὑρίσκεται στὴν κατάσταση ποὺ εἴπαμε, δὲν φωνάζει ἀμέσως οὔτε ἀναβάλλει διαρκῶς, οὔτε λέγει, 'ὅσα ζητεῖς εἶναι κακὰ καὶ θανατηφόρα καὶ δὲν σοῦ δίνω αὐτὰ τὰ βοηθήματα', μὴ τυχὸν ὅταν τὰ ἀκούσει φύγει καὶ προχωρήσει σὲ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη καὶ πεθάνει τὴν ἴδια ὥρα. Ἀλλὰ τὸν δέχεται, τὸ κρατεῖ, τὸν παρακαλεῖ, δείχνει κάθε ἀγάπη καὶ ἁπλότητα μαζί, γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσει ὅτι μὲ τὰ φάρμακα ποὺ ἐζήτησε, θὰ τὸν θεραπεύσει καὶ θὰ ἱκανοποιήσει τὴν ἐπιθυμία του.

14 Πράγματι, εἶναι μερικοὶ ποὺ νοσοῦν βαριὰ στὴν ψυχή, καί, ἐνῶ πάσχουν ἀπὸ βαριὰ νοσήματα, ἐπιζητοῦν ὅσα αὐξάνουν τὴν νόσο· καὶ ἐνῶ τὸ πάθος τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοὺς ἴσως χρειάζεται δίαιτα καὶ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ εὐχάριστα, αὐτοὶ ὅμως ζητοῦν μᾶλλον τὴν ἀπόλαυση τῶν φθοροποιῶν τροφῶν καὶ τὴν κατὰ κόρο λήψη τους. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ὅπως εἶπα, ὁ ἔμπειρος ἰατρὸς δὲν ἀρνεῖται ἀμέσως ὅσα τοῦ ζητοῦνται ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ ὑπόσχεται ὅτι θὰ ἱκανοποιήσει ὅλα τὰ αἰτήματά του. Ὁ ἀσθενὴς σπεύδει στὰ ἐπιθυμητά του, ἐπειδὴ θεωρεῖ καλά, ἐνῶ ὁ ἰατρὸς ὑποκρύπτει τὰ βοηθήματα· καὶ ὁ πρῶτος βέβαια τὰ ἐπιζητεῖ καὶ τὰ ἀναμένει χαρούμενος, ἐνῶ ὁ ἰατρός, ὄντας σοφός, παρουσιάζει φάρμακα φαινομενικὰ παρόμοια μὲ τὰ ζητούμενα ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ στὰ κρυφά, διαφορετικὰ στὴ γεύση καὶ στὴ δύναμη τῆς ἐνεργείας παράδοξα. Πράγματι ὁ ἀσθενὴς ἐγγίζει μόνο τὰ φάρμακα, καὶ μὲ τὴν ἀφὴ μόνο λαμβάνει πέρα ἀπὸ κάθε ἐλπίδα τὴν θεραπεία· καὶ ἀμέσως καταπαύει ὁ ὄγκος τοῦ πάθους, ἐξαφανίζεται ἐντελῶς τὸ τραῦμα, καὶ ὅσα πρῶτα ἐπιθυμοῦσε φλογερά, αὐτὰ στὸ ἑξῆς δὲν ἀνέχεται οὔτε νὰ τὰ μνημονεύσει. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ καὶ νὰ διαπιστώσει ὅτι ἔγινε θαῦμα ἀνώτερο ἀπὸ κάθε λόγο. Χωρὶς δηλαδὴ κάποιο ἄλλο βοήθημα,

γὰρ ἄλλου τινὸς βοηθήματος, μόνῃ τῇ προσψαύσει καὶ θεωρίᾳ τῶν ἰατρικῶν φαρμάκων ὑγιαίνειν ποιεῖ τοὺς νοσοῦντας, τὰ τραύματα καὶ τὸν ὄγκον αὐτῶν καταστέλλεσθαι καὶ τὴν φλόγα τούτων τῆς δίψης παύεσθαι, καὶ τοὺς πεινῶντας τὰ φθοροποιὰ καὶ ἐπιβλαβῆ βρώματα τῶν ὠφελίμων μᾶλλον ἐπιθυμεῖν ἔκτοτε, καὶ πολλοῖς διηγεῖσθαι τούτους τὰ τοῦ ἰατροῦ θαύματα καὶ τὴν θαυμασίαν μέθοδον τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ.

15 *Ἀκουέτωσαν οἱ ὑγιαίνοντες καὶ τὰ αἰνιγματωδῶς ἡμῖν εἰρημένα νοείτωσαν, εἴ γε καὶ τῆς ἐνθέου γνώσεως τὴν χάριν ἐδέξαντο. Ταῦτα γὰρ οἱ νοσοῦντες οὐκ ἴσασι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὅτι ἀσθενοῦσιν ἐπίστανται. Τοὺς δὲ οὕτως ἔχοντας τίς ἄρα λόγῳ πείσει ποτὲ ὅτι ἀσθενείᾳ καὶ νόσῳ κατέχονται; Ὑγείαν γὰρ ταύτην οἴονται, τὸ ποιεῖν τῆς σαρκὸς τὰ θελήματα καὶ πάντα πράσσειν τὰ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἐφέσεως· καὶ ὥσπερ οὐδεὶς τοὺς ἔξω φρενῶν ὄντας καὶ παρακόπους ἔκφρονας εἶναι ποιήσει λογίσασθαί ποτε ἑαυτούς, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἐν πάθεσι κυλινδουμένους καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν κεκρατημένους καὶ μὴ αἰσθανομένους τῆς κατασχέσεως τούτων ἐν κακοῖς εἶναι πείσει ποτέ τις ἢ μεταβαλέσθαι ποιήσει ἐπὶ τὸ βέλτιον. Τυφλοὶ γὰρ ὄντες καὶ μηδὲ ἄλλον τινὰ πιστεύοντες βλέπειν, οὕτω διάγουσιν ἐστηρημένοι καὶ τοῦ ὁρᾶν, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀναβλέψαι αὐτοὺς δυνατὸν εἶναι πείθονται· εἰ γὰρ ἐπείθοντο, τάχα ἂν καὶ ἐζήτησαν ἀναβλέψαι, καὶ ἀναβλέψαντες εἶδον ἀκριβῶς καὶ ἐγνώρισαν τοὺς ἐσταυρωμένους τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ μὴ θέλοντες τῶν παθῶν ἀπαλλαγῆναι βύουσιν ἑκουσίως τὰ ὦτα καὶ τῷ Ἀποστόλῳ προσέχειν οὐ βούλονται οὕτω λέγοντι· «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ». «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»· καὶ πάλιν· «νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη*

---

26. Ἐφ. 2,3.
27. Γαλ. 6,14.

μόνο μὲ τὴν ἀφὴ καὶ τὴν ὄψη τῶν ἰατρικῶν φαρμάκων συμβαίνει νὰ ξαναβρίσκουν τὴν ὑγεία τους οἱ ἀσθενεῖς, νὰ καταστέλλονται οἱ ὄγκοι καὶ τὰ τραύματά τους καὶ νὰ παύεται ἡ φλόγα τῆς δίψας τους· συμβαίνει ἐπίσης, ὅσοι νοιώθουν πεῖνα γιὰ τὰ φθοροποιὰ καὶ ἐπιβλαβῆ τρόφιμα, ἔκτοτε νὰ ἐπιθυμοῦν μᾶλλον τὰ ὠφέλιμα, καὶ νὰ διηγοῦνται σὲ πολλοὺς τὰ θαύματα τοῦ ἰατροῦ καὶ τὴν θαυμάσια μέθοδο τῆς ἐπιστήμης του.

15 Ἂς ἀκούουν οἱ ὑγιεῖς καὶ ἂς κατανοήσουν ὅσα αἰνιγματικῶς εἰπώθηκαν ἀπὸ ἐμᾶς, ἐὰν βέβαια ἐδέχθηκαν τὴν χάρη τῆς ἐνθέου γνώσεως. Διότι αὐτὰ δὲν τὰ γνωρίζουν οἱ ἀσθενεῖς, ἢ καλύτερα δὲν γνωρίζουν οὔτε ὅτι ἀσθενοῦν. Καὶ ὅσοι εὑρίσκονται σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, ποιός ἄραγε θὰ τοὺς πείσει ποτὲ ὅτι κατέχονται ἀπὸ ἀσθένεια καὶ νόσο; Διότι φαντάζονται ὅτι αὐτὸ εἶναι ὑγεία, τὸ νὰ πραγματοποιοῦν δηλαδὴ τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς[26] καὶ νὰ κάνουν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιθυμία καὶ ἔφεσή τους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τοὺς φρενοβλαβεῖς καὶ παράφρονες δὲν θὰ τοὺς κάνει κανεὶς ποτὲ νὰ σκεφθοῦν ὅτι εἶναι παράφρονες, ἔτσι οὔτε αὐτοὺς ποὺ κυλίονται στὰ πάθη καὶ ἐξουσιάζονται ἀπὸ αὐτὰ καὶ δὲν αἰσθάνονται τὴν κατοχή τους ἀπ' αὐτά, δὲν θὰ τοὺς πείσει ποτὲ κανεὶς ὅτι εὑρίσκονται σὲ κακά, οὔτε θὰ μπορέσει νὰ τοὺς μεταβάλλει στὸ καλύτερο. Πράγματι, ὄντας τυφλοὶ καὶ πιστεύοντας ὅτι δὲν βλέπει κανεὶς ἄλλος, ζοῦν ἔτσι στερημένοι καὶ ἀπὸ τὴν ὅραση, καὶ πείθονται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ οὔτε νὰ ἀναβλέψουν. Ἐὰν ὅμως ἐπείθονταν, ἴσως θὰ ἐζητοῦσαν ν' ἀναβλέψουν καί, ἀφοῦ θὰ ἀνέβλεπαν, θὰ ἔβλεπαν ἀκριβῶς καὶ θὰ ἐγνώριζαν τοὺς σταυρωμένους γιὰ τὸν κόσμο. Ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ πάθη, κλείνουν ἑκουσίως τὰ αὐτιά τους καὶ δὲν θέλουν νὰ προσέχουν τὸν ἀπόστολο ποὺ λέγει· «ὁ κόσμος σταυρώθηκε γιὰ μένα κι ἐγὼ γιὰ τὸν κόσμο»[27]· «δὲν ζῶ ἐγώ, ἀλλὰ ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»[28]· καὶ πάλι· «νεκρώσατε λοιπὸν τὶς ἐγκόσμιες

---

28. Γαλ. 2,20.

ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν». Ὁ οὖν τῷ κόσμῳ ἀποθανὼν –τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ σταυρός– καὶ ζῶν μηκέτι αὐτός, ζῇ δὲ ἐν αὐτῷ ὁ Χριστός, ὁ νεκρωθεὶς τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἤγουν τὰς ἐμπαθεῖς αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ὥστε καὶ παντὸς πάθους καὶ πάσης ἐπιθυμίας κακῆς ἀμέτοχος γενέσθαι, πῶς, εἰπέ, κἂν ὁπωσοῦν πάθους αἴσθησιν δέξηται, ἢ ἡδονῆς ὑποστήσεται κίνησιν, ἢ σαλευθήσεται τὴν καρδίαν τὸ σύνολον;

16 Εἰ δὲ ἀπιστεῖς ἔτι καὶ ἀναβάλλεσαι, βλέπε πρὸς τίνα τὰς κατηγορίας ἐκφέρεις καὶ τίνα λέγεις τῆς ἁμαρτίας συμμέτοχον. Ὢ τοῦ τολμήματος! Τοὺς τὸν Χριστὸν ζῶντα καὶ ἐνοικοῦντα ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς, πρὸς ἡδονὴν λέγεις κλέπτεσθαι τὴν καρδίαν; Λοιπὸν κατὰ σὲ κοινωνὸς ἁμαρτίας καθέστηκεν ὁ Χριστός, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ὁ τοῦ κόσμου αἴρων τὰς ἁμαρτίας καὶ καθαίρων παντὸς πάθους τὰς αὐτῷ συναφθείσας ψυχάς; Οὐκ ἐννοεῖς ἀκμὴν ἃ μὲν λαλοῦμεν ἡμεῖς, ἃ δὲ σὺ βλασφημεῖς; Οὐ φρίττεις καὶ τῷ στόματί σου τὴν χεῖρα τιθεῖς καὶ μὴ λαλεῖν παιδεύεις τὴν γλῶττάν σου περὶ ὧν οὔπω τὴν πεῖραν εἴληφας, οὐδὲ διανοίᾳ τὴν γνῶσιν κατέλαβες τῶν τοιούτων, καὶ ταῦτα τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐχ ἑώρακας, οὐδὲ ἡ ἀκοή σου τὸ μέγεθος αὐτῶν ἐχώρησεν; Οὐκ οἶδας ὅτι καταγελῶσί σου ὡς ἀναισθήτου, ὁπηνίκα λέγειν ἐπιχειρεῖς περὶ τῶν τοιούτων, ἄλλα ἀντ' ἄλλων φθεγγόμενος, οἱ ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν πεῖραν ἐσχηκότες αὐτῶν;

17 Εἰ μὲν οὖν ἠξιώθης τῆς ἄνωθεν χάριτος, λέγε καὶ τὰ τῆς χάριτος ἐλευθεροστομῶν καὶ θεολόγει ἀκωλύτως περὶ τοῦ φύσει Θεοῦ· οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν θέσει υἱῶν τοῦ Θεοῦ καί, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, ὁμοίων αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος διηγοῦ ἀκωλύτως τοῖς πᾶσιν ὡς εἰσιν ἅγιοι δοῦλοι τῆς δόξης αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁμολογεῖς, καλὸν ποιῶν, μὴ μετασχεῖν τοῦ χαρίσματος μηδὲ αἰσθαν-

---

29. Κολ. 3,5.
30. Α' Πέτρ. 2,22. Ἡσ. 53,8.

ἐπιθυμίες σας, τὴν πορνεία, τὴν ἀκαθαρσία, τὸ πάθος, τὴν κακὴ ἐπιθυμία καὶ τὴν πλεονεξία»[29]. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀπέθανε γιὰ τὸν κόσμο (διότι αὐτὸ εἶναι ὁ σταυρὸς) καὶ δὲν ζεῖ πλέον αὐτός, ζεῖ ὅμως μέσα του ὁ Χριστός, ἐκεῖνος ποὺ ἐνεκρώθηκε ἀπὸ τὶς γήϊνες ἐπιθυμίες, δηλαδὴ τὶς ἐμπαθεῖς αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ὥστε νὰ γίνει ἀμέτοχος κάθε πάθους καὶ κάθε κακῆς ἐπιθυμίας, πῶς, πές, θὰ ἐδεχόταν τὴν αἴσθηση τοῦ πάθους ἢ θὰ ὑποστεῖ τὴν κίνηση τῆς ἡδονῆς, ἢ θὰ σαλευθεῖ γενικὰ ἡ καρδιά του;

16 Ἀλλὰ ἐὰν ἀκόμη ἀπιστεῖς καὶ διστάζεις, βλέπε ἐναντίον ποίου ἐκφέρεις τὶς κατηγορίες καὶ ποιόν λέγεις συμμέτοχο τῆς ἁμαρτίας. Πὼ πὼ τόλμημα! Ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸν Χριστὸ νὰ ζεῖ καὶ νὰ κατοικεῖ μέσα τους, ἐκείνων λέγεις ὅτι ἁρπάζεται ἡ καρδιά τους πρὸς τὴν ἡδονή; Λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔγινε κατὰ σένα κοινωνὸς ἁμαρτίας, αὐτὸς ποὺ δὲν ἁμάρτησε, οὔτε εὑρέθηκε δόλος στὸ στόμα του[30], αὐτὸς ποὺ ἐσήκωσε τὶς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου[31] καὶ ἐκαθάρισε ἀπὸ κάθε πάθος τὶς ψυχὲς ποὺ συνάφθηκαν μαζί του; Δὲν κατανοεῖς αὐτὴν τὴν στιγμὴ ὅσο ἐμεῖς ὁμιλοῦμε, ὅτι ἐσὺ βλασφημεῖς; Δὲν φρίττεις καὶ δὲν βάζεις τὸ χέρι στὸ στόμα σου[32] καὶ δὲν παιδεύεις τὴν γλῶσσα σου νὰ μὴ μιλᾶ γιὰ ὅσα δὲν ἔχεις τὴν πεῖρα, οὔτε τὰ ἐγνώρισες μὲ τὴν διάνοια, καὶ οὔτε τὰ εἶδες, οὔτε ἡ ἀκοή σου ἐχώρεσε τὸ μέγεθός τους; Δὲν βλέπεις ὅτι σὲ καταγελοῦν ὡς ἀναίσθητο ὅσοι μὲ ἔργο καὶ λόγο ἀπέκτησαν τὴν πεῖρα αὐτῶν κάθε φορὰ ποὺ ἐσὺ ἐπιχειρεῖς νὰ μιλᾶς γιὰ τέτοια καὶ λέγεις ἄλλα ἀντὶ ἄλλων;

17 Ἐὰν ὅμως ἀξιώθηκες τὴν οὐράνια χάρη, λέγε ἐλεύθερα τὰ τῆς χάριτος καὶ ἀνεμπόδιστα θεολόγησε γιὰ τὸν φύσει Θεό. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς θέσει υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τοὺς διὰ χάριτος ὁμοίους αὐτοῦ (ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο), ἀνεμπόδιστα διηγήσου σ' ὅλους ὅτι εἶναι ἅγιοι δοῦλοι τῆς δόξας του. Ἐὰν ὅμως ὁμολογεῖς, καὶ καλὰ κάνεις, ὅτι δὲν

31. Ἰω. 1,29.
32. Βλ. Παροιμ. 30,32 ἑ.

θῆναι σαυτὸν νεκρὸν τῷ κόσμῳ γενόμενον, μηδὲ εἰς οὐρανὸν ἔγνως ἑαυτὸν ἀνελθόντα ὡς κρυβῆναι μόνον ἐκεῖ καὶ μὴ φαίνεσθαι, μηδὲ τοῦ κόσμου παντὸς ἔξω κατὰ τὸν Παῦλον εἴτε ἐν σώματι εἴτε χωρὶς ἐγένου τοῦ σώματος, μηδὲ ἀλλοιωθέντα κατέμαθες ἑαυτὸν ὅλον καὶ πνεῦμα οἱονεὶ γενόμενον ἐν τῇ τῆς σαρκὸς ἀποθέσει, πνευματικὰ συγκρίνοντα τοῖς πνευματικοῖς, τί οὐκ ἀσπάζῃ τὴν καλὴν σιωπὴν καὶ ζητεῖς ἐν μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι ταῦτα λαβεῖν καὶ μαθεῖν, ἀλλὰ κενῶς οὕτω λαλεῖν ἐθέλεις περὶ ὧν οὐκ ἔσχες τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν καὶ ἅγιος τούτων χωρὶς καλεῖσθαι φιλεῖς καὶ ὡς ἤδη σεσωσμένος διάκεισαι, λογισμοὺς τολμῶν ἀλλοτρίους ἀναδέχεσθαι καὶ διδάσκειν ἑτέρους; Οὐ φρίττεις ἄλλους ὁδηγεῖν πρὸς τὸ φῶς, αὐτὸς ὑπάρχων ἐστερημένος τοῦ θείου φωτός; Οὐ δέδοικας ποιμαίνειν ἀδελφούς, ὁ ἔτι ἐν σκότει καθήμενος καὶ μηδὲ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκεῖνον κτησάμενος τὸν ὁρῶντα τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν; Οὐκ αἰσχύνῃ ἄλλους ἰατρεύειν, ἀσθενὴς ὑπάρχων αὐτὸς καὶ μηδὲ τῶν ἰδίων τραυμάτων λαβεῖν ἰσχύων τὴν αἴσθησιν; Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ μὴ σεαυτὸν ἀπαθῆ ἔγνωκας εἶναι καὶ τὸν ἀπαθῆ Θεὸν κατέμαθες οἰκοῦντα ἐν σευατῷ, ἐν τίνι ἄλλῳ θαρρήσας, τοῖς ἔργοις τῶν ἀπαθῶν καὶ ταῖς διακονίαις τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ δούλων ὑπηρετεῖν καὶ ὑπεισελθεῖν κατετόλμησας;

18 *Ὅρα μὴ λάθῃς σεαυτὸν ξένοις βαθμοῖς καὶ ἀλλοτρίαις διακονίαις ἐπιπηδῶν καὶ ὡς καταφρονητὴς τοῦ θείου θελήματος καὶ τολμηρὸς καὶ ἀχρεῖος οἰκέτης εἰς τὸ σκότος ἀποπεμφθῇς τὸ ἐξώτερον. Ὅρα μὴ εὑρεθῇς τοῦ συγκλητικοῦ ἐνδύματος καὶ ἀξιώματος γυμνός, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι νοήσεις ἢ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ δεθείς, οὕτως ἔχων, χεῖρας ἅμα καὶ πόδας, εἰς τὸ πῦρ*

33. Β' Κορ. 12,2.

34. Βλ. Κολ. 2,11. Α' Πέτρ. 3,21.

μετέχεις τοῦ χαρίσματος οὔτε ὅτι αἰσθάνθηκες τὸν ἑαυτό σου νὰ ἀνέρχεται στὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ κρυφθεῖ μόνον ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ φαίνεται, οὔτε –σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο– ἐβγῆκες ἔξω ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμο, εἴτε μὲ τὸ σῶμα εἴτε χωρὶς αὐτό[33], οὔτε ἔμαθες στὸν ἑαυτό σου νὰ ἀλλοιωθεῖ ὅλος καὶ νὰ γίνει ὡς πνεῦμα μὲ τὴν ἀπόθεση τῆς σάρκας[34], κρίνοντας τὰ πνευματικὰ μὲ τὰ πνευματικά[35], γιατί δὲν ἀσπάζεσαι τὴν καλὴ σιωπὴ καὶ δὲν ζητεῖς μὲ μετάνοια καὶ δάκρυα νὰ τὰ λάβεις καὶ νὰ τὰ μάθεις αὐτά; Γιατί θέλεις νὰ ὁμιλεῖς ἔτσι κενῶς γιὰ ὅσα δὲν γνωρίζεις ἀληθινὰ καὶ ἐπιθυμεῖς νὰ καλεῖσαι ἅγιος χωρὶς αὐτὰ καὶ εὑρίσκεσαι σὰ νὰ ἔχεις ἤδη σωθεῖ, τολμώντας νὰ δέχεσαι ξένους λογισμοὺς καὶ νὰ διδάσκεις στοὺς ἄλλους; Δὲν φρίττεις νὰ ὁδηγεῖς τοὺς ἄλλους πρὸς τὸ φῶς, ἐνῶ ἐσὺ ὁ ἴδιος εἶσαι στερημένος τοῦ θείου φωτός[36]; Δὲν φοβᾶσαι νὰ ποιμαίνεις ἀδελφούς, ἐνῶ κάθεσαι ἀκόμη μέσα στὸ σκότος[37] καὶ δὲν ἀπέκτησες τὸν ὀφθαλμὸν ἐκεῖνο ποὺ βλέπει τὸ φῶς τὸ ἀληθινό[38]; Δὲν ντρέπεσαι νὰ ἰατρεύεις ἄλλους, ἐνῶ ἐσὺ ὁ ἴδιος ἀσθενεῖς καὶ δὲν μπορεῖς νὰ αἰσθανθεῖς τὰ δικά σου τραύματα; Πές μου ὅμως, ἐὰν δὲν διαπίστωσες ὅτι εἶσαι ἀπαθὴς καὶ δὲν ἐκατάλαβες ὅτι ὁ ἀπαθὴς Θεὸς κατοικεῖ μέσα σου, σὲ τί ἄλλο στηρίχθηκες, ὥστε νὰ τολμήσεις νὰ ὑπηρετεῖς καὶ νὰ ὑπεισέλθεις στὰ ἔργα τῶν ἀπαθῶν καὶ στὶς διακονίες τῶν ἁγίων δούλων τοῦ Θεοῦ;

18 Πρόσεχε μὴ ξεχαστεῖς καὶ πηδήσεις σὲ ξένους βαθμοὺς καὶ ξένες διακονίες καί, ὡς καταφρονητὴς τοῦ θείου θελήματος καὶ τολμηρὸς καὶ ἀχρεῖος ὑπηρέτης, ἀποπεμφθεῖς στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο[39]. Πρόσεχε νὰ μὴ εὑρεθεῖς γυμνὸς ἀπὸ τὸ συγκλητικὸ ἔνδυμα καὶ ἀξίωμα (καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐκλάβεις σὰν τίποτε ἄλλο παρὰ σὰν τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος) καὶ κινδυνεύσεις νὰ

35. Α' Κορ. 2,13.
36. Βλ. Ματθ. 6,23.
37. Ματθ. 4,16. Ἠσ. 9,2.
38. Ἰω. 1,9.
39. Ματθ. 25,30.

ἐμβληθῇς τὸ αἰώνιον. Βλέπε μὴ πρότερον ποιμαίνειν ἐπιχειρήσῃς, πρὶν ἂν τὸν καλόν σε ποιμένα φίλον γνήσιον κτήσασθαι, ἐπεὶ οὐδὲν κερδήσεις ἕτερον, γίνωσκε, ἢ δοῦναι λόγον τῷ Θεῷ, οὐ μόνον περὶ τῆς σαυτοῦ ἀναξιότητος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν προβάτων, ὧν ἐξ ἀπειρίας καὶ ἐμπαθείας ἀπώλεσας. Βλέπε, παρακαλῶ, μὴ ἀναδέξῃ τὸ σύνολον χρέη ἀλλότρια ὑπόχρεως ὑπάρχων αὐτὸς ἔν τινι· μὴ ἄφεσιν δοῦναι τολμήσῃς, ὁ μὴ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἐν τῇ καρδίᾳ κτησάμενος. Ὅρα μὴ κρῖναι τὸν ἕτερον, ἀδελφέ, καταδέξῃ, πρὶν ἂν αὐτὸς ἀκριβὴς ἑαυτοῦ κριτὴς γένῃ καὶ τῶν οἰκείων σφαλμάτων ἐξεταστὴς καὶ δικαίαν τὴν ψῆφον κατὰ σαυτοῦ διὰ δακρύων ἀπολύσῃς καὶ πένθους· καὶ τηνικαῦτα, Πνεύματος ἐμπλησθεὶς ἁγίου, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος εἰς τὴν τῶν ἄλλων κρίσιν δίκαιος ἀποκατασταθῇς κριτής, ὡς ὑπὸ Θεοῦ προχειρισθεὶς ἐν τούτῳ διὰ τοῦ Πνεύματος.

19 Ἴδε γὰρ ὅτι οὐδεὶς τῶν κατὰ κόσμον ἀρχόντων τούτῳ τολμᾷ ἐπιπηδῆσαι τῷ ἀξιώματι, πρὶν ἂν παρὰ τοῦ βασιλέως τῷ τῶν κριτῶν ἐγκαταλεγῇ τάγματι. Καὶ εἰ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιωμάτων τοιαύτη τάξις ἐστὶ καὶ τοιοῦτος φόβος, ὡς μὴ τῷ ἐπιγείῳ βασιλεῖ προσκροῦσαι, πόση εὐλάβεια ὀφείλεται παρ' ἡμῶν ἀπονέμεσθαι τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀξιώμασιν, ὡς μὴ αὐτοχειροτόνητοι καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι ἄνωθεν ἐπιπηδᾶν τοῖς θείοις καὶ εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος ἐμπίπτειν; Φρίξον, ἄνθρωπε, καὶ τοῦ Θεοῦ σεβάσθητι τὸ μακρόθυμον καὶ μὴ ἔλαττον ἔχων φωνῆς τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων τὸν φόβον εἰς Θεόν, τὸν ἐπουράνιον βασιλέα, ἢ ὅσον ἐκεῖνοι πρὸς τὸν ἐπίγειον ἔχουσι· μηδὲ καταφρονῶν ἔσῃ τοῦ

40. Ματθ. 22,13.
41. Ἰω. 10,14.

ριφθεῖς δεμένος χεροπόδαρα στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο[40]. Πρόσεχε νὰ μὴ ἐπιχειρήσεις νὰ ποιμάνεις πρὶν ἀποκτήσεις γνήσιο φίλο τὸν καλὸ ποιμένα[41], ἐπειδὴ ἔτσι δὲν θὰ κερδήσεις τίποτε ἄλλο, –γνώριζέ το αὐτό–, παρὰ νὰ δώσεις λόγο στὸν Θεό, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀναξιότητά σου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ πρόβατα τὰ ὁποῖα ἔχασες ἀπὸ ἀπειρία καὶ ἐμπάθεια. Πρόσεχε, παρακαλῶ, μὴ ἀναλάβεις ὅλα τὰ ξένα χρέη, ἐνῶ ἐσὺ ὁ ἴδιος εἶσαι ὑπόχρεως σὲ κάποιον, μὴ τολμήσεις νὰ δώσεις ἄφεση, ἐσὺ ποὺ δὲν ἀπέκτησες στὴν καρδιά σου ἐκεῖνον ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου[42]. Πρόσεχε νὰ μὴ δεχθεῖς νὰ κρίνεις τὸν ἄλλον, ἀδελφέ, πρὶν ἐσὺ ὁ ἴδιος γίνεις ἀκριβὴς κριτὴς τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ ἐξεταστὴς τῶν δικῶν σου σφαλμάτων καὶ πρὶν δώσεις ἐναντίον σου δίκαιη τὴν ψῆφο μὲ δάκρυα καὶ πένθος· καὶ ἔτσι, γεμᾶτος ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν νόμο τῆς σαρκὸς καὶ τὸν θάνατο τῆς ἁμαρτίας[43], θ' ἀποκατασταθεῖς ἀπὸ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ δίκαιος κριτὴς γιὰ τὴν κρίση τῶν ἄλλων, ὡς προχειρισμένος σὲ τοῦτο ἀπὸ τὸν Θεὸ διὰ τοῦ Πνεύματος.

19 Πράγματι, πρόσεχε ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατὰ κόσμον ἄρχοντες δὲν τολμᾶ νὰ μεταπηδήσει σ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, πρὶν τοποθετηθεῖ ἀπὸ τὸν βασιλέα στὸ τάγμα τῶν κριτῶν. Καὶ ἐὰν γιὰ τὰ ἀνθρώπινα ἀξιώματα ὑπάρχει τέτοια τάξη καὶ τέτοιος φόβος, ὥστε νὰ μὴ συγκρουσθεῖ κάποιος μὲ τὸν ἐπίγειο βασιλέα, πόση εὐλάβεια ὀφείλομε νὰ ἀπονέμομε στὰ ἀξιώματα τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ μεταπηδοῦμε ὡς αὐτοχειροτόνητοι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκ τῶν ἄνω κλήση στὰ θεῖα καὶ νὰ πέφτουμε στὰ χέρια τοῦ ζῶντος Θεοῦ[44]; Φρίξε, ἄνθρωπε, καὶ σεβάσου τὴν μακροθυμία τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ φανεῖς ὅτι ἔχεις λιγότερο ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντες τὸν φόβο στὸν Θεό, τὸν ἐπουράνιο βασιλέα, ἢ ἀπὸ ὅσο ἐκεῖνοι ἔχουν πρὸς τὸν ἐπίγειο βασιλέα, στὸν Θεὸ τὸν

42. Ἰω. 1,29.
43. Βλ. Ρωμ. 8,2.
44. Ἑβρ. 10,31.

πλούτου τῆς χρηστότητος καὶ μακροθυμίας αὐτοῦ διὰ φιλοδοξίαν καὶ φιλαρχίαν, ὅτι αὐτός ἐστι πάντων ἐξουσιαστὴς καὶ πάντων κριτὴς φοβερός, ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰς πράξεις καὶ τὰ ἐνθυμήσεις αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ οὗτοι τῷ ἐπιγείῳ, οὕτω καὶ σὺ κἂν ὡσαύτως τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ καὶ Θεῷ τὴν τιμὴν καὶ τὸν φόβον ἀπόνεμε, ἵνα τιμῶν καὶ φοβούμενος αὐτόν, δυνηθῇς τηρῆσαι τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς καί, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν φυλακῆς ἑαυτὸν προετοιμάσας, οἶκος τῆς τριφεγγοῦς αἴγλης αὐτοῦ ἀξιωθείης γενέσθαι κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις αὐτοῦ. Φησὶ γάρ· «ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, κἀγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν»· καὶ πάλιν· «κἀγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

Τοιοῦτος δὲ γενόμενος οὐκ ἔσῃ ἔτι ἑαυτῷ ζῶν, ἀλλὰ νεκρὸν ἴδῃς ἑαυτὸν γεγονότα τῷ κόσμῳ, ὡς νεκρὰν περιφέρων τὴν σάρκα καὶ ἀνενέργητον πάντῃ πρὸς ἁμαρτίαν, ζῶντα δὲ μόνῳ τῷ Θεῷ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργούμενος καὶ κινούμενος· καὶ ἐν τοιαύτῃ δόξῃ καταμαθὼν ἑαυτόν, βοήσεις τηνικαῦτα μετὰ τοῦ θείου Παύλου μεγαλοφώνως ἐν εὐφροσύνῃ καρδίας καὶ εἴπῃς· «εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας». Καὶ τοῦ λοιποῦ διαφορὰν οὐχ ἕξεις ἄρρενος καὶ θηλείας, οὐδὲ βλάβην ὑπομείνῃς ἐκεῖθεν, ὡς ἤδη τὸ κατὰ φύσιν λαβὼν καὶ μὴ παρὰ φύσιν ὁρῶν τὰ τοῦ Θεοῦ πλάσματα· ἀλλά, καὶ συνὼν καὶ ὁμιλῶν ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ καὶ αὐτοὺς ἀσπαζόμενος, ἀβλαβὴς καὶ ἀκίνητος διαμείνῃς ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἕδρας καὶ στάσεως καὶ ὡς μέλη Χριστοῦ τί-

45. Ρωμ. 2,4.
46. Ρωμ. 2,6.

ἐπουράνιο· οὔτε νὰ καταφρονήσεις τὸν πλοῦτο τῆς χρηστότητας καὶ μακροθυμίας αὐτοῦ[45] ἐξαιτίας τῆς φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἐξουσιαστὴς καὶ φοβερὸς κριτὴς τῶν πάντων, καὶ ἀποδίδει στὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὶς πράξεις καὶ τὶς σκέψεις του[46]· ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ στὸν ἐπίγειο, ἔτσι καὶ σὺ παρομοίως στὸν ἐπουράνιο βασιλέα καὶ Θεὸ ἀπόνεμε τὴν τιμὴ καὶ τὸν φόβο· ὥστε, τιμώντας καὶ φοβούμενος αὐτόν, νὰ μπορέσεις νὰ τηρήσεις τὶς ἐντολές του καὶ προετοιμαζόμενος μὲ τὴν διαφύλαξη τῶν ἐντολῶν, νὰ ἀξιωθεῖς νὰ γίνεις κατοικία τῆς τριφεγγοῦς δόξας του σύμφωνα μὲ τὶς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις του. Διότι, λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾶ θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου, κι ἐγὼ θὰ τὸν ἀγαπήσω καὶ θὰ τοῦ φανερωθῶ»[47]· καὶ πάλι, «καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου θὰ ἔλθομε καὶ θὰ κατοικήσομε μέσα σ' αὐτόν»[48].

20 Κι ἀφοῦ γίνεις ἔτσι δὲν θὰ ζεῖς πλέον κατὰ τὸν ἑαυτό σου, ἀλλὰ θὰ ἰδεῖς τὸν ἑαυτό σου νὰ νεκρώνεται στὸν κόσμο, καὶ θὰ περιφέρεις τὴν σάρκα νεκρὴ καὶ ἀνενέργητη σ' ὅλα πρὸς τὴν ἁμαρτία, καὶ θὰ ζεῖς μόνο γιὰ τὸν Θεό, ἐνεργούμενος καὶ κινούμενος ἀπὸ αὐτόν· καὶ ὅταν συνηθίσεις σὲ τέτοια δόξα, θὰ βοήσεις ἀμέσως μαζὶ μὲ τὸν θεῖο Παῦλο μεγαλόφωνα μὲ εὐφροσύνη καρδιᾶς καὶ θὰ εἰπεῖς· «Εὐχαριστῶ τὸν Θεό μου, διότι ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς μὲ ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὸν νόμο καὶ τὸν θάνατο τῆς ἁμαρτίας»[49]. Καὶ στὸ ἑξῆς δὲν θὰ ἔχεις τὴν διαφορὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, οὔτε θὰ ὑποστεῖς ἀπὸ ἐκεῖ βλάβη, ἐφ' ὅσον ἤδη ἔλαβες τὸ κατὰ φύσιν καὶ δὲν βλέπεις παρὰ φύσιν τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ· ἀλλά, κι ἂν ἀκόμη συναναστρέφεσαι καὶ συνομιλεῖς μὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ τοὺς ἀσπάζεσαι, θὰ παραμείνεις ἀβλαβὴς καὶ ἀκίνητος ἀπὸ τὴν κατὰ φύσιν ἕδρα καὶ στάση καὶ θὰ τοὺς ἰδεῖς καὶ θὰ τοὺς προσέξεις ὡς τίμια

---

47. Ἰω. 14,21.
48. Ἰω. 14,23.
49. Ρωμ. 8,2.

μια καὶ Θεοῦ ναοὺς ἴδῃς καὶ προσέξεις αὐτοῖς. Πρὸ δὲ τοῦ ἐλάσαι εἰς μέτρον τοιοῦτον καὶ τὴν ζωοποιὸν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ ἐν τοῖς μέλεσί σου θεάσασθαι, καλὸν ποιήσεις, ἐὰν τὰς ἐπιβλαβεῖς ὄψεις φύγῃς, ἐν αἷς αἰτία μὲν οὐκ ἔστιν οὐδεμία κακοῦ, διὰ δὲ τῆς ἐνοικούσης ἐν ἡμῖν προγονικῆς ἁμαρτίας ἐξελκόμεθα καὶ δελεαζόμεθα εἰς ἀτόπους ἐπιθυμίας.

21 *Οὕτω γὰρ ποιῶν, ἐν ἀσφαλείᾳ ὁ πᾶς ἔσται σοι βίος καὶ οὐ προσκόψεις πρὸς λίθον ἁμαρτίας τὸν πόδα σου, Θεὸν ἢ κτησάμενος ἢ ἀγωνιζόμενος κτήσασθαι, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.*

μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ναοὺς τοῦ Θεοῦ. Προτοῦ ὅμως φθάσεις σὲ τέτοιο μέτρο καὶ προτοῦ ἰδεῖς στὰ μέλη σου[50] τὴν ζωοποιὸ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ, καλὰ θὰ κάνεις νὰ ἀποφύγεις τὰ ἐπιβλαβῆ θεάματα, ὅπου δὲν ὑπάρχει βέβαια καμμία αἰτία κακοῦ, ὅμως μὲ τὴν ἐνοικοῦσα μέσα μας προγονικὴ ἁμαρτία[51] παρασυρόμαστε καὶ δελεαζόμαστε σὲ ἄτοπες ἐπιθυμίες.

21 Ἔτσι λοιπὸν ἐνεργώντας, θὰ ζεῖς ὅλον σου τὸ βίο μὲ ἀσφάλεια καὶ δὲν θὰ σκοντάψει τὸ πόδι σου σὲ λίθο ἁμαρτίας[52], ἔχοντας ἀποκτήσει τὸν Θεὸ ἢ ἀγωνιζόμενος νὰ τὸν ἀποκτήσεις, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας. Σ' αὐτὸν ἁρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνηση μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

---

50. Β' Κορ. 4,10.
51. Βλ. Ρωμ. 7,17.
52. Ψαλμ. 90,12.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἁπλῶς στὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις

1	–	256
	1–2	104
	23	104
	26	38. 478
	26–27	104
	27	50.108.316.
	28	106
	29–30	106
	31	108
2	2–3	108
	3–4	110
	4	108
	7	40. 108. 290
	9	112. 284
	15	286
	17	112. 286
	21 ἑ.	244
	22–23	290
	24	292
3	5	114
	6	114
	9	114
	9–11	296
	10	114
	11	114
	12	114
	17–18	116
	20	262
	24	114. 246. 262
4	1	262
	3–5	120
5	24	52. 120
6	1	120. 242
	1 ἑ.	262
6–7	–	262
8	21	120
9	15	282
11	1 ἑ.	264
	3	48
	4	50
	7	244
12	1 ἑ.	264

15	5	266
	6	250
	13	266
17	4 ἑ.	272
	5	266
	10	264
18	18	250
	27	34
22	18	250.

Ἔξοδος

1	7	266
	14	372
3	14	76
12	1 ἑ.	266
14	5 ἑ.	266
	6	148
15	2	244
16	14 ἑ.	1270
	33	270
19	19	270
20	2–5	272

Λεϋιτικὸν

12	6	188
23	33	278

Δευτερονόμιον

1	13	426
4	24	202. 346
	27	278
6	4	252
8	4	272
20	8	406
29	5	272
30	12–14	334
32	8	240. 242
	9	266
	18	274
	21	274
	38	274

Ἰησοῦς Ναυῆ

6	56	156
30	26	146

Βασιλειῶν Α'

4	4 ἑ.	350
11	2–5	172

Βασιλειῶν Δ'

2	11	54. 120

Παραλειπομένων Β'

33	11–12	368

Νεεμίας

9	21	266

Ψαλμοὶ

2	2 ἑ.	352
5	2	326
17	10	200
	11–12	200
18	2	412
	10	418
	11	352
22	4	96
25	2	384
29	12	370
33	2	58
	10	366
	11	98
35	4	312
	10	442
36	27	346. 366
	29	140
44	10	160
	16	160
46	9	350
48	21	274
49	1	316
54	6	256
58	7	378
67	2	2446
68	24	210
	33	346
76	11	398
77	25	148. 270
	49	188
	57	274
78	6	264
79	2	390
80	11	58
	13	368
86	7	54
90	12	498
93	10	26
101	20	172
	27–28	132
103	4	140
	32	170
104	37	272
105	35	274
	37	274
106	40	368
111	5	26
117	10	232
118	18	322
	132	58
140	4	230. 232.

Ἰὼβ

2	9	312
38	4–6	170

Παροιμίαι Σολομῶντος

4	23	310
16	5	42
19	23	148
30	32 ἑ.	490

ᾎσμα Ἀισμάτων

5	2	58

Σοφία Σολομῶντος

7	16	334
10	5	72. 418. 482
16	20	404

Σοφία Σειρὰχ

5	12	198.428.438
44	20	250

Ὠσηὲ

10	12	442

Ἰωνᾶς

2	1 ἑ.	368

Ἀββακοὺμ

2	2	438
3	2	320

Μαλαχίας

3	2	160. 344
	20	212.258.372. 412.
4	2	146

Ἡσαΐας

1	17	346
5	20	314
	1–2	246
9	1	458
	2	492
14	14	212. 244
26	18	148. 180.
27	1	114
35	10	328
40	22	170
	28	170
49	15	240
53	8	490

Ἱερεμίας

1	12	98
25	5	346
32	29	274

Ἰεζεκιὴλ

33	11	228
37	7–8	394
46	13 ἑ.	188

Δανιὴλ

3	24	368
6	18	368

Ματθαῖος

1	1–16	244
3	2	228.296.308.

		412		14	212
	15	124		31	308
4	10	286		33	308
	16	200.458.492		43	136
5	4	308		45	308
	5	146	14	36	388
	6	148	15	22	230
	8	15. 432	16	23	286
	19	212		24	308.374.400
	44	196. 308		25	194
6	9	86	17	5	32
	11	158	18	12	148
	23	492	19	2	292
	25	194		23	346
	32 ἑ.	348	20	16	362
	39–40	196		23	236
7	7	332. 460		25 ἑ.	346
	15	408	21	31	230
8	7	230	22	1–14	168
	8	312		3–14	186
	11	254		12 ἑ.	330
9	2	230		13	300. 494
	9	232		30	142. 144
	13	238	23	37	274
	15	474	24	22	302
	20	23		29	208
10	5–6	188		33 ἑ.	296
	20	424		35	132
	27	362		36	260
	28	142	25	2	126
	30	166		21	460
	39	194. 308		25	362
11	28	230		29	358
12	36	222		30	492
	37	208		41	212
13	11	202		45	212
	13	46		46	340

26	34	186
27	16–26	278
28	19	84

Μᾶρκος

1	7	200
4	27	310
8	35	194
9	35	346
12	30	396
	34	80
13	37	106
16	15–17	254

Λουκᾶς

1	28	172
	38	290
3	23–38	248
6	25	308
	27–28	196
7	38	232
8	10	306
	21	180
9	23	194
10	20	150
	34	388
12	37	328. 390
	49	178
13	11	232
	29	328
14	21	298. 378
	26	194. 292
	26 ἑ.	470
15	6	148
	11	232
	17	380
	22	396
	23	474
17	21	454
18	19	44
	35	454
	41–42	230
19	14–27	352
20	35	288
22	15	390
23	34	400
24	39	156
	45	46

Ἰωάννης

1	1	30
	2	72
	5	458
	9	456. 492
	12	126.188.332. 426
	14	182
	16	128.182.294
	18	430
	29	180.230.490. 494
2	8	274
	20	248
3	5	44
	9	60
	10	238
4	24	30. 60. 90. 92. 176. 294

5	17	148
	24	62. 298
	25	232
	39	192
	44	348
6	5	58
	26	294
	31 ἑ.	270. 404
	32	340
	32–35	336
	33	342. 376
	38	348
	41–42	336
	43–44	336
	45	222. 338
	46	338
	47–55	338
	48	340
	52	340
	53	340
	54	298
	56 ἑ	178. 340
	58	342
	63	66. 342. 428
7	37	230
8	28	84
9	5	456
10	14	494
	16	272
	30	32. 90. 92.
11	9	42
12	47	240
	48	334
13	3	382. 402
	8	198
14	2	362
	7	432
	9	330. 432
	15 ἑ.	452
	16	84
	17	452
	20	1540
	21	396.434.454. 496
	23	476. 496
	26	450
	28	10. 84
15	1	246
	5	400
	18	32
	26	86. 90. 450
16	12–14	452
	29	306
	33	414
17	1	32
	5	402. 456
	20	150. 162
1	21	150.162.210.
	22	91.150.214. 402
	23	162
	24	150
	24 ἑ.	396
	25	32
	26	150
19	28	398
	34	284
20	19	126
	27	316

Πράξεις

1	7	202

	9	52
2	17	182
	23	250
	41	232
5	4	434
6	8	188
7	5	146
17	21	54
	25	36

Ρωμαίους

1	20	72. 380
	21	380
	22	46. 168
	25	74.176.120. 482
	28	368
2	4	496
	5	234
	6	496
3	23–24	44
4	3	250
6	6	372
	19	273
7	11	246
	17	498
	25	370
8	2	370.494.496
	6–7	268
	15	394
	16	330
	17	238
	18	382
	18–19	136
	20	136.138.256
	21	132. 138
	26	330
	28	186
	29	164.238.240. 242
	29 ἑ.	280
	29–30	164.228.236
	30	338
9	3	438
	11	282
10	6–8	335
11	5	246. 282
	12	276
	20	210
	23	206
	32	122. 248
	33	46
112	2	446
13	13	480
	14	328

Κορινθίους Α'

2	7	254
	9	202.220.298. 306.326.332. 374.378.404.
	10	46. 312
	11	440
	13	102. 492
	14	288
	16	398
3	1 ἑ.	376
	11	408
	13	134. 450
	16	162

4	10	206
	12 ἑ.	398
6	16–17	60. 294
	17	148.254.294
	20	240
7	2	240
	7	436
8	1	206. 360
9	23	384
	26	460
10	4	270
	31	58
11	1	436
12	7	152
	8	46
	8–10	38
	11	154
	12–14	154
	18	154
	20	154
	27	148
	27–28	154
	28	38
13	1–3	392
	7	398
	10	448
	11	398
	12	212.326.436. 448
	13	392. 434
15	8	418
	21	140
	23	124. 282
	28	326
	31	400
	40	140
	44	138
	45	246
	47–48	124
	48	330
	48–49	248
	49	50.126.330. 456
	51	120

Κορινθίους Β'

1	9	400
	22	448
3	10	150
	15	206
	17	30. 90. 176. 330
4	6	176
	7	176.296.424
	10	366.466.498
	16	456
	17	196.376
5	17	178.456.458
6	9–10	192
	16	160. 476
7	1	224
10	4	406
11	2	160
	23	360
	31	172
12	2	474. 492
	3	52. 322
	3–4	13. 306
	4	324.474.498
	7	322

	9	398

Γαλάτας

1	6	30
	10	468
2	20	15.398.488
3	14	250
	27	14.328.376. 396.426.428
4	5	250. 426
	9	468
	19	282. 456
	26	260
6	2	148
	3	206. 406
	14	15. 488
	16	78
	17	388

Ἐφεσίους

1	4	250
	7	380
	13	460
	14	448
	18	102
	21	90. 352
2	3	488
	12	34
	14	254
	14–15	180
3	6	254.294.384
	7	204
	9	122
	10	208
4	13	52.158.164. 280. 382
	14	192
	16	394
	17	166
	19	120
5	23	156
	27	156
	28–29	156
	29	178
	30	128
	31	156. 292
	32	158
6	12	406
	14	384

Φιλιππησίους

2	2	436
3	8	412. 414
	12	400. 460
	13	394
	20	54. 404
4	7	96. 402
	13	414

Κολοσσαεῖς

1	17	234
	18	140. 148
02	9	128
	11	268. 492
	13	268
3	1	462

	3	212. 398
	5	192. 490
	11	152. 326
	12	388

Θεσσαλονικεῖς Α΄

2	19	436
4	5	264
	17	354
5	2	450
	3	450
	5	164.456.460.
	17	58
	19	430

Θεσσαλονικεῖς Β΄

1	8 ἑ.	468
2	10	196

Τιμόθεον Α΄

1	3	196
	7	360
	15	184. 436
2	4	240
3	1 ἑ.	184
	2	344
4	8	324
6	15–16	170
	16	200. 402
	16 ἑ.	352
	20	42. 48. 204. 360

Τιμόθεον Β΄

1	1 ἑ.	456
	10	246
2	15	192
	19	166
	21	204
4	7 ἑ.	324
	7–8	198

Τίτον

3	6	394
	9	192

Ἑβραίους

1	2	476
	3	330
	14	142
	15	284
4	12	96
	14	54
	15	124.274.476
6	4	380
7	18	314
	3	35
10	31	494
11	22	146
	22–23	164

	23	150.158.166

Ἰακώβου

2	20	196

Πέτρου Α'

1	12	204. 474
	13	384
	19	188. 474
	20	250
	29	240
3	20	264
	21	492
	22	490

Πέτρου Β'

1	4	80
2	19	360
3	10	130.134.344.450
	11	134

	13	132.144.258.412
	14–16	134
	15	326
	16	228

Ἰωάννου Α'

1	5	92
	7	366. 404
	10	238
2	15	204. 376
3	1	394
	2	136.212.448.294.326.398.
	5–6	60
	8	60
	24	398. 448
4	10	238. 274
	18	394
	20	396. 434
5	10	238

Ἰούδα

	19	288

2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἀββακοὺμ 318.
Ἄβελ 118. 120.
Ἀβραὰμ 250. 264. 268. 272. 282.
ἀγαθοεργία 410. 412.
ἀγαθότης 34. 96. 102. 118. 170. 178. 262. 380.
ἀγαλλίασις 108. 160. 222.
ἀγάπη 38. 88. 94. 96. 152. 170. 192. 194. 248. 278. 300. 316. 338. 366. 372. 392. 394. 396.

400. 404. 410. 414. 418. 434. 46. 454. 486.
ἄγγελος,– οι 188. 190. 208. 238. 242. 244. 246. 270. 290. 352. 392. 404. 474.
῞Αγιος τῶν ἁγίων 170.
ἁγιότης 468.
ἁγιωσύνη 88. 186. 468.
ἄγνοια 74.
ἀγνωσία 38. 46. 242. 264. 266. 278. 298. 404.
᾿Αδὰμ 48. 104. 106. 108. 112. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 136. 140. 156. 184. 242. 244. 246. 248. 250. 252. 252. 254. 256. 258. 260. 262. 264. 268. 270. 272. 280. 282. 284. 286. 290. 292. 296. 298. 300.
᾿Αδὰμ δεύτερος 252.
᾿Αδὰμ νέος 284.
ᾄδης 50. 120. 128. 246. 256. 286. 288.
᾿Αειπάρθενος 174. 248.
ἀθανασία 94. 124. 404. 458. 474.
Αἴγυπτος 266.
αἷμα,–τα 94. 172. 182. 240. 292. 294. 298. 338. 406.
αἵρεσις 210.
αἱρετικὸς 24. 74.
αἰσχύνη 190.
ἀκαθαρσία 490.
ἀκατάληπτος, –ον 86. 94.
ἀκαταληψία 316.
ἀκηδία 88.
ἀκροβυστία 266. 278.
ἀκτημοσύνη 382.
ἀλήθεια 28. 42. 60. 62. 84. 94. 96. 142. 282. 308. 322. 346. 350. 360. 384. 404. 412. 436. 452. 468.
ἀλλοίωσις 106. 138. 396. 440.
ἀλουργὶς 346.
ἁμάρτημα,–τα 230. 262. 298.
ἁμαρτία 42. 60. 86. 88. 124. 134. 180. 192. 230. 232. 262. 264. 272. 274. 296. 298. 370. 372. 400. 410. 412. 414. 468. 476. 490. 494. 496. 498.
ἁμαρτωλός, –οὶ 96. 202. 210. 238. 344. 368. 402. 436.
ἀμέλεια 62. 78. 88. 210. 232. 236. 302. 3630. 412.
ἀμνησικακία 88.
ἀμνὸς ὁ ἄμωμος 474.
ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ 94.
ἀναγέννησις 292.
ἀνάθεμα 448.
ἀναίδεια 224.
ἀναισθησία 238.
ἀνακαινισμὸς 136. 258.
ἀνακαίνισις 180.
ἀνάκλησις 114.
ἀναλλοίωτος, –ον 86.
ἀναμαρτησία 366.
ἀνάπλασις 118. 124. 180. 24. 258. 272. 282.
ἀνάστασις 94. 128. 132. 140. 142. 144. 146. 220. 246. 288. 348. 448.
ἀνδρεία 148. 384.
ἀνελπιστία 380.
ἀνεξικακία 384.
ἀνθρωπαρέσκεια 50. 206. 406.
ἀνθρωπότης 172. 246. 260. 294.

ἀνόμημα 298.
ἀνταπόδοσις 448.
Ἀντίχριστος 278.
ἀνυπόστατος,-ον 62.
ἀπάθεια 358. 360. 362. 410. 466. 468.
ἀπάθεια ψυχῆς 362.
ἀπάρνησις 414.
ἀπαρχὴ 124. 262. 282. 284. 402.
ἀπάτη 406.
ἀπαύγασμα 330.
ἀπείθεια 122. 234. 298.
ἀπεικόνισμα 346.
ἀμεριμνία 88.
ἀπιστία 236. 240. 248. 254. 280. 298. 308. 342. 360. 460.
ἀπληστία 380.
ἁπλότης 384. 486.
ἀποκάλυψις 316. 322.
ἀποκάλυψις (θεία) 38.
ἀποκαραδοκία 136.
ἀποκλήρωσις 154.
ἀπόκριμα 400.
ἀπόστολος, -οι 162. 164. 180. 186. 188. 190. 202. 278. 282. 384. 388. 394. 426. 450.
ἀπρόσιτος, -ον 86.
ἀπώλεια 136. 166. 228. 230. 234. 236. 238. 340. 460.
ἀργία 366.
ἀρετὴ 88. 190. 220. 360. 362. 368. 390. 392. 394. 408. 434. 468.
ἁρμονία 394.
ἀρσενοκοίτης 192.
ἄρτος ζωῆς 336. 338. 340. 474.
ἀσέβεια 278.
ἀσέλγεια 120.
ἀσχημοσύνη 114.
ἀτιμία 364. 376. 436. 438.
αὐτεξούσιον 234. 236. 378.
αὐτεξουσιότης 48.
ἄφεσις 272.
ἀφθαρσία 124. 128. 130. 428. 458.
ἀφροσύνη 198. 296. 300.

Β

Βαραββᾶς 278.
βάπτισμα 298. 300. 424.
βασιλεία 72. 84. 86. 88. 116. 186. 214. 254. 256. 306. 310. 316. 332. 348. 350. 454.
βασιλεία Θεοῦ 192. 306. 308. 348.
βασιλεία τῶν οὐρανῶν 190. 198. 296. 308. 316. 390. 454.
Βασίλειος 456.
βδέλυγμα 18.
βλασφημία 26. 30. 96. 238. 430.

Γ

Γαβριὴλ 172.
γάμος μυστικὸς 172.
γάμος πνευματικὸς 474.
γέεννα 142.
γέννησις 28.
γέννησις ἀγέννητος 28.
γέννησις ἀπόρρητος 180.
γέννησις ἔνσαρκος 118.
γνόφος 200.
γνῶσις 36. 38. 44. 46. 180. 206. 222. 286. 322. 326. 350. 360.

382. 392. 398. 402. 408. 442. 444. 490.
γνῶσις καλοῦ καὶ πονηροῦ 286.
γνῶσις πνευματικὴ 48. 50. 184.
γνῶσις ψευδώνυμος 42. 48. 204. 224. 360.
Γραφή, -αὶ 92. 104. 108. 136. 150. 192. 222. 228. 256. 322. 332. 346. 374. 444. 460.
γυμνότης 382.

Δ

δαιμόνιον, -α 150. 252. 274.
δαίμων 54. 120. 238. 352.
Δανιὴλ 368.
Δαυὶδ 132. 160. 170. 200. 230. 244. 322. 370. 382. 396.
Δεσπότης 18. 52. 114. 128. 140. 154. 170. 192. 224. 230. 232. 234. 240. 256. 262. 276. 278. 298. 306. 328. 352. 362. 368. 374. 376. 380. 386. 412. 456.
Δημιουργὸς 256.
διάβολος 212. 236. 480.
διαθήκη 278.
δικαιοσύνη 124. 144. 148. 160. 198. 212. 224. 258. 276. 346. 348. 350. 372. 412.
δόξα 44. 58. 72. 78. 86. 98. 106. 114. 118. 138. 148. 198. 212. 238. 300. 302. 314. 322. 326. 330. 348. 350. 352. 362. 370. 374. 378. 408. 412. 414. 418. 438. 444. 464. 490. 498.
δόξα ἀπρόσιτος 444.
δόξα ὑπέρφωτος καὶ ὑπεράγνωστος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ 314.
δουλεία 132. 138. 264. 270. 382.
δύναμις 398.
δύναμις ὑποστατικὴ καὶ δημιουργὸς 84.

Ε

Ἑβραῖος 188. 206. 298.
ἐγκράτεια 88.
ἐγρήγορσις 98.
εἰδωλολατρία 252. 274. 276.
εἰδωλολάτρης, -αι 192.
εἴδωλον, -α 120. 252. 278.
εἰκών, -κατ' εἰκόνα 64. 104. 108. 256. 478.
εἰκὼν τοῦ ἐπουρανίου 330.
εἰκὼν τοῦ χοϊκοῦ 330.
εἰρήνη 88. 94. 96. 198. 360. 402.
Ἐκκλησία 148. 152. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 192. 208. 230. 260. 284. 452.
ἐλεημοσύνη 346. 388.
ἐλευθερία 138. 270. 370. 374. 468. 494.
ἔλλαμψις 38. 314. 316. 320. 322. 324. 326. 444. 476.
Ἕλλην, -ες 152. 154. 200. 298.
ἐλπὶς 94. 192. 194. 196. 270. 272. 368. 392. 394. 408. 434. 448. 474.
ἐμπάθεια 494.
ἐνανθρώπησις 320.
ἐνέργεια 40. 154. 208. 358. 364.

444. 476. 484.
ἐντολὴ 350.
ἐνυπόστατος 62. 64.
Ἐνὼς 248.
Ἐνὼχ 52. 120.
ἐξομολόγησις 44.
ἐξουσία 406.
ἔπαινος, –οι 414.
ἔπαρσις 48.
ἐπίγνωσις 38. 44. 326. 368.
ἐπιθυμία 136. 358. 360. 370. 374. 386. 416. 418. 438. 484. 486. 490.
ἐπιφάνεια 452.
ἔρως 206. 416. 418.
Εὔα 104. 118. 122. 156. 184. 246. 260. 262. 284. 288. 290. 296.
εὐαγγέλιον 194. 254. 306.
εὐγνωμοσύνη 372.
εὐλάβεια 384. 494.
εὐλογία 250. 272.
εὐσέβεια 134. 220. 224. 408. 470.
εὐσπλαγχνία 96. 118. 388.
εὐφροσύνη 108. 160. 192. 370. 402. 496.
εὐχαριστία 354.
Ἑωσφόρος 48.

Ζ

ζῆλος 210.
ζύμη 94.
ζωὴ 58. 62. 86. 96. 158. 176. 270. 284. 296. 316. 336. 338. 340. 342. 352. 376. 396. 474.
ζωὴ ἀθάνατος 176.
ζωὴ αἰώνιος 50. 194. 270. 272. 298. 302. 308. 338. 340. 344. 374. 380.
ζωὴ ἀκατάλυτος 114.
ζωὴ ἰσάγγελος καὶ ἀθάνατος 50.

Η

ἡγουμενεία 460.
ἡδονὴ 92. 112. 376. 412. 466. 470. 478. 490.
ἡδύτης 376. 382. 416.
Ἠλὶ 248.
Ἠλίας 52. 120.
ἡλικία πνευματικὴ 382.
ἥλιος δικαιοσύνης 372. 412.
ἡσυχία 366.

Θ

θάνατος 50. 62. 116. 124. 126. 228. 264. 272. 284. 286. 290. 294. 296. 298. 300. 340. 352. 370. 398. 400. 404. 432. 448. 458. 472. 486. 494. 496.
θέλημα 72. 348. 350. 374. 386. 466. 470. 472.
θέλησις 90. 386. 446.
θεογνωσία 190. 264.
θεολογία μυστικὴ 148.
Θεὸς 18. 24. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44. 46. 48. 50. 52. 58. 60. 62. 64. 70. 72. 74. 76. 78. 80. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 102. 104. 106. 108. 110.

112. 114. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 128. 132. 140. 142. 144. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 182. 184. 192. 194. 202. 204. 206. 208. 210. 212. 214. 216. 218. 220. 222. 224. 232. 234. 236. 238. 242. 244. 246. 248. 250. 252. 254. 256. 258. 260. 262. 264. 266. 268. 270. 272. 274. 276. 278. 280. 282. 284. 286. 288. 290. 292. 294. 296. 298. 300. 308. 310. 314. 316. 318. 320. 322. 324. 326. 330. 332. 334. 336. 338. 340. 342. 344. 346. 348. 350. 352. 354. 362. 364. 366. 368. 370. 372. 374. 376. 378. 382. 384. 386. 388. 390. 392. 394. 396. 398. 400. 402. 406. 410. 412. 414. 418. 420. 424. 426. 428. 430. 432. 434. 440. 442. 444. 446. 448. 450. 452. 454. 466. 468. 472. 474. 476. 478. 480. 486. 490. 492. 494. 496. 498.

θεοσέβεια 378.

Θεὸς Λόγος 28. 32. 72. 96. 124. 174. 180. 252. 294.

θεότης 28. 32. 54. 60. 62. 72. 84. 86. 88. 94. 106. 124. 144. 152. 172. 176. 182. 188. 200. 260. 294. 314. 322. 326. 330. 332. 338. 340. 394. 416. 426. 428. 432. 456.

θεότης ὁμοούσιος 86.

θεότης τρισυπόστατος 32. 84. 88. 144. 176.

Θεοτόκος 122. 124. 160. 174. 176. 178. 182. 184. 248. 262. 268. 274. 290. 292. 294. 296.

θεώρημα 358.

θεωρία 214. 220. 222. 314. 316. 318. 322. 326. 402. 432. 440. 442.

θλῖψις 344. 352. 364. 378. 388. 414. 416.

θυμηδία 222.

θυμικὸν 386.

θυμὸς 188.

θυσία 118. 120. 252.

I

Ἰακὼβ 266.

Ἰὼβ 148. 312.

Ἰερουσαλὴμ 146. 164. 166. 260. 442.

ἱερωσύνη 460.

Ἰεσσαὶ 170.

Ἰησοῦς 30. 54. 80. 336. 348. 388. 462. 466. 498.

Ἰησοῦς Χριστὸς 84. 98. 152. 172. 178. 192. 246. 260. 302. 312. 334. 462.

Ἰουδαῖος, –οι 152. 154. 186. 190. 254. 276. 278. 296. 336. 4342.

Ἰούδας, υἱὸς Ἰακώβ, 248.

Ἰσαὰκ 250.

ἰσοθεΐα 264.

Ἰσραὴλ 48. 188. 242. 244. 246. 248. 252. 264. 266. 272. 276.

280.
Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 30. 294. 326. 394.
Ἰωάννης (ὁ Πρόδρομος) 200. 280.
Ἰωσήφ, μνηστὴρ Θεοτόκου, 248. 336.
Ἰωσήφ, υἱὸς Ἰακώβ, 266.

K

κάθαρσις 46. 432.
κακία 122. 190. 238. 408.
Κάϊν 118. 120.
κακοπάθεια 378. 468.
καρτερία 382. 388.
κατακλυσμός 264. 282.
κατάρα 50. 244. 246. 273. 284.
κατάνυξις 44.
καταφρόνησις 78. 116. 412.
κενοδοξία 206. 210.
κενολογία 406.
κλέπτης 192.
κοινωνία 184.
κόλασις 340.
κρῖμα 24.
κρίσις 42. 298. 448.
Κύριος 30. 60. 84. 92. 98. 118. 124. 130. 132. 134. 144. 146. 156. 166. 170. 172. 176. 178. 180. 184. 192. 198. 200. 202. 208. 224. 242. 244. 250. 252. 254. 266. 272. 274. 276. 294. 302. 306. 319. 314. 318. 320. 324. 326. 334. 336. 340. 342. 346. 366. 370. 376. 380. 388. 390. 396. 402. 434. 450. 454. 460. 462. 482.
κυριότης παντοκρατορικὴ 84.

Λ

Λόγος 30. 86. 102. 106. 122. 172. 182. 184. 202. 280. 402. 410. 470.
Λόγος Θεοῦ 96. 172. 178. 180. 278. 290. 314. 324. 398.
λαμπρότης 132. 138.
λῆμμα 248. 250. 252. 254.
ληστὴς 334.
λογισμὸς 358. 470.
Λουκᾶς 248.
λύπη 116. 328. 352.

M

μακροθυμία 134. 496.
Μανασσῆς 368.
μανία 44. 208.
μάννα 338. 474.
Μαρία 122. 124. 172. 178. 248. 290.
Μαριὰμ 264.
Ματθαῖος 244.
Ματθᾶν 248.
ματαιότης 38. 166.
μέθεξις 76. 376. 394. 402. 418.
μέθυσος, -οι 192.
μέριμνα 374.
μετάνοια 42. 44. 46. 88. 114. 224. 228. 232. 296. 300. 302. 324. 350. 378. 382. 412. 492.

μετουσία 184. 214. 394.
μῖσος 192.
Μιχαὴλ 244. 272.
μοιχεία 170. 190.
Μονογενῆς 184. 186. 430.
μόσχος ὁ σιτευτὸς 474.
μυστήριον 46. 70. 78. 88. 128. 158. 174. 178. 180. 182. 186. 200. 216. 240. 260. 284. 296. 306. 312. 326. 342. 392. 398.
μυστήριον τῆς ἀνακαινίσεως 180.
μυστήριον τῆς ἀναπλάσεως 180.
Μωϋσῆς– Μωσῆς 18. 188. 266. 270. 336. 406.

N

νέκρωσις 294. 366. 368. 468. 498.
νομοθεσία 350.
νόμος 264. 268. 272. 274. 278. 370. 398. 496.
νόμος δουλείας 264. 270.
νόμος θανάτου 496.
νόμος πνευματικὸς 270.
νόμος σαρκὸς 494.
νόμος τῆς ἁμαρτίας 370. 372. 496.
Νῶε 262. 264. 274. 282.
νωθρεία 240.

Ξ

ξενιτεία 366. 382.
ξύλον ζωῆς 114. 260. 270. 284. 286. 404.

O

ὀδύνη 344.
οἴησις 42. 50. 150. 196. 198. 204. 206. 20. 360. 414.
οἰκονομία 32. 34. 38. 122. 178. 260. 288. 290. 296. 320. 332. 348. 428.
ὁμοιότης 326.
ὁμοίωσις 478. 480, καθ' ὁμοίωσιν 104. 256.
ὁμόνοια 244.
ὁμοούσιος, –ον 28. 64. 66. 68. 72. 84. 86. 176. 178.
ὁμότιμος, –ον 28. 68. 70. 84.
ὀργὴ 188.
οὐσία 68. 72. 78. 88. 90. 128. 182. 318
οὐσία ὁμότιμος 84.
οὐσίωσις ὑπερούσιος 28.

Π

πάθημα 382.
πάθος, –η 70. 216. 360. 412. 466. 484. 486. 488. 490.
παλιγγενεσία 118. 136. 244. 258.
παράβασις 116.
παραβολή, –αὶ 306. 308. 310. 328.
παράδεισος 94. 104. 106. 110. 112. 114. 116. 120. 138. 242. 246. 250. 252. 256. 258. 260. 268. 270. 272. 278. 284. 286. 288. 296. 298. 300. 316. 334. 404. 474.

Παράκλητος 84. 86. 94. 450. 452. 456.
παρθενία 172.
Παρθένος 172. 174. 176. 176. 178. 182. 186. 288. 290. 292.
παρρησία 398.
Πατὴρ 24. 26. 28. 30. 32. 34. 54. 64. 66. 68. 70. 72. 74. 80. 84. 88. 90. 94. 96. 98. 162. 168. 170. 172. 178. 182. 184. 186. 210. 212. 214. 224. 298. 312. 316. 324. 330. 336. 338. 340. 348. 380. 382. 394. 396. 398. 400. 402. 404. 414. 420. 428. 430. 432. 450. 456. 462. 476. 478. 498.
Παῦλος 90. 102. 124. 126. 128. 134. 136. 140. 142. 152. 160. 162. 164. 176. 190. 198. 200. 206. 208. 212. 216. 246. 254. 268. 276. 3132. 314. 318. 322. 324. 326. 330. 332. 334. 370. 3830. 384. 404. 426. 430. 434. 4346. 456. 492.
πειρασμός, –οὶ 148. 204. 364. 378. 388. 408.
περιεργία 88.
περιτομὴ 264. 266. 268. 278.
περιτομὴ πνευματικὴ 266.
Πέτρος 130. 134. 384.
πίστις 18. 44. 54. 88. 94. 124. 174. 190. 192. 194. 196. 198. 202. 204. 216. 218. 240. 248. 250. 252. 254. 264. 274. 280. 282. 298. 300. 332. 346. 368. 393. 396. 400. 408. 412. 414. 426. 434. 434. 456. 476. 480.
πλάνη 122. 400.
πλεονέκτης 192.
πλεονεξία 232. 490.
πλοῦτος 352. 374. 414. 470.
Πνεῦμα ἀληθείας 84. 90.
Πνεῦμα 26. 30. 34. 424. 52. 60. 62. 64. 66. 68. 84. 86. 88. 90. 92. 128. 128. 148. 152. 154. 162. 176. 178. 180. 182. 184. 204. 208. 214. 222. 252. 270. 290. 292. 294. 296. 300. 312. 314. 318. 320. 332. 342. 344. 350. 354. 374. 390. 392. 398. 408. 414. 420. 424. 430. 444. 448. 450. 452. 458. 462. 476. 480. 492. 494. 496.
Πνεῦμα ἅγιον 30. 40. 42. 54. 66. 70. 72. 74. 80 86. 90. 94. 96. 98. 110. 146. 176. 184. 202. 224. 268. 292. 294. 298. 310. 314. 316. 330. 344. 370. 380. 3932. 396. 426. 428. 450. 452. 454. 460. 476. 478. 498.
Πνεῦμα ἀγάπης 88.
Πνεῦμα ἀληθείας 84. 90. 452.
Πνεῦμα ἐγκρατείας 88.
Πνεῦμα εἰρήνης
Πνεῦμα πίστεως 88.
Πνεῦμα πόθου 88.
Πνεῦμα σωτηρίας 148.
πνοὴ ζωῆς 108. 122.
πόθος 88. 218. 240. 416. 418. 420. 446. 474. 482.
πολιτεία χριστομίμητος 48.
πόμα τῆς ζωῆς 474.
πονηρία 88. 192. 300. 406. 470.
πορνεία 190. 490.

πόρνη 294.
πόρνος 230.
πρᾳότης 384.
προαίρεσις 236. 400.
πρόγνωσις 234.
προθυμία 374.
πρόνοια 262.
προσδοκία 136.
προσκύνησις 54. 224. 354. 420. 462. 498.
προφητεία 38.
προφήτης 162. 168. 182. 186. 200. 222. 238. 270. 278. 338. 388. 438. 450.
πρωτόπλαστος, -οι 104. 110. 112. 124. 138. 292.
πρωτότοκος 140. 150. 164. 166.

Ρ

ρᾳθυμία 210. 232. 236. 300. 378. 412. 414.
ρεῦσις 252. 266.
ρομφαία φλογίνη 114. 246. 262. 272. 284.

Σ

Σαμαρείτης 188.
σάρκωσις 32. 122.
σὰρξ παναμώμητος 128.
Σατανᾶς 286.
Σὴθ 248.
Σιὼν 164.
σιωπὴ 366.
σκότος 366. 406. 412. 466. 492.
σκότος τὸ ἐξώτερον 190. 300. 330. 492.
σκότωσις 208.
Σκύθης, -αι 152.
σοφία 350.
σοφία ἔξω 42.
σοφία Θεοῦ 208. 222. 308.
σπουδὴ 374.
σταυρὸς 126. 188. 194. 284. 308. 374.
σταύρωσις 294.
στενοχωρία 378.
Στέφανος, πρωτομάρτυς, 188.
συγκατάβασις 152. 170. 178. 332.
συγχώρησις 114.
συμπάθεια 384.
συμφυΐα 84.
συναΐδιος, -ον 66. 70. 84.
συνουσία 184. 252. 266. 272.
συνουσία ἄφραστος 172.
Σωτὴρ 150. 182. 212. 402. 434.
σωτηρία 18. 122. 136. 148. 170. 180. 246. 258. 272. 276. 332. 346. 390 400. 410. 436.
σωφροσύνη 346. 360.

Τ

ταπεινοφροσύνη 48.
ταπείνωσις 44. 48. 198. 204. 218. 224. 324. 364. 372. 382. 392. 414.
τελειότης 88. 398.
τελωνεῖον 232.
τελώνης 230. 232.

τερπνότης 326.
τιμὴ 224. 350. 354. 374. 414. 420. 462. 498.
τιμωρία 126. 188. 244. 344.
τριθεΐα 30.
Τριὰς 26. 28. 30. 32. 34. 40. 54. 66. 68. 70. 72. 74. 84. 90. 92. 102. 176. 260. 344. 428.
τρισυπόστατος, –ον 62. 66. 84. 86. 88. 144. 176.
τρυφὴ 94. 112. 116. 198. 286. 324. 348. 350. 378. 402. 404. 418. 438. 474.
τῦφος 150. 414.

Υ

ὕβρις 364.
υἱοθεσία 38. 250. 394.
υἱοθεσία διὰ πίστεως 250.
Υἱὸς 24. 26. 28. 30. 32. 34. 40. 54. 66. 68. 70. 72. 74. 84. 88. 90. 92. 118. 152. 160. 164. 174. 176. 178. 180. 182. 184. 186. 212. 214. 238. 242. 254. 274. 280. 282. 288. 296. 298. 300. 314. 316. 330. 402. 428. 432. 476.
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 338.
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ 288. 312. 320. 332. 340.
υἱός,–οἱ φωτὸς 412.
ὑπακοὴ 368. 382. 384. 388.
ὑπερηφανία 46. 48.
ὑπερούσιος, –ον 90.
ὑπόκρισις 206. 408.
ὑπομονὴ 148. 388.
ὑπόστασις 62. 72. 84. 86. 88. 90. 92. 330.
ὑπόστασις ἀνυπόστατος 28.
Ὕψιστος 244. 398.

Φ

φιλανθρωπία 98. 170. 182. 224. 302. 376. 388. 418.
φιλαργυρία 206.
φιλαρχία 496.
φιληδονία 232.
φιλοδοξία 50. 206. 406. 296.
φιλοσοφία 46. 62.
φθόνος 18. 120. 192. 210. 360. 438.
φθορὰ 50. 114. 116. 120. 124. 130. 132. 138. 146. 184. 262. 268. 284. 482.
φόβος 368.394. 494.
φόνος 120. 170. 190.
φύσις 68. 72. 84. 86. 90. 294. 318.
φύσις θεία 74.
φύσις ὑπερούσιος 30.
φύσις ὑποστατικὴ 86.
φυσίωσις 206.
φῶς 92. 94. 96. 98. 128. 144. 170. 196. 200. 208. 220. 316. 344. 352. 364. 376. 416. 444. 446. 456. 458. 462.
φῶς ἀνέσπερον 412.
φῶς ἄπειρον 92.
φῶς ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ἄχρονον· συναΐδιον, ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον 94.

φειδὼ 446.
φιλανθρωπία 30. 56. 72. 92. 108. 126. 160. 222. 240. 264. 278. 290. 316. 338. 366. 382. 404. 424. 442. 482.
φιλαργυρία 218. 362. 364.
φιλαυτία 188.
φιλία 578.
Φιλιππήσιοι 318.
Φίλιππος 46. 54. 88. 246. 250.
φιλοδοξία 226. 372.
φιλονεικία 172.
φιλοσοφία 18. 240. 380. 440.
φιλοστοργία 56. 356.
φιλοτιμία 24. 262. 488.
φιλοφροσύνη 68.
φιλοχρηματία 158.
φθόνος 124. 158. 242. 368. 374. 498.
φόβος 90. 134. 136. 164. 172. 236. 288. 258. 316. 348. 386. 468. 478. 484. φόβος Θεοῦ 484.
φόνος 396. 498. 502.
φρόνησις 238.
φύσις 14. 26. 96. 102. 104. 116. 130. 166. 226. 394. 460. 464. 496. 504.
φῶς 98. 210. 226. 334. 422. 452. 462. 502.

Χ

χαμευνία 440.
χαρὰ 108.
χάρις 10. 22. 30. 50. 58. 72. 92. 108. 126. 134. 152. 210. 212. 222. 240. 264. 278. 290. 316. 338. 354. 382. 404. 422. 424. 428. 430. 432. 434. 442. 482. 490. 506.
χάρισμα 422.
χλευασία 470.
Χριστιανισμὸς 282.
Χριστιανός, οἱ 312. 462.
χριστοκτόνος 368.
Χριστὸς 10. 12. 16. 20. 22. 24. 32. 36. 40. 42. 44. 46. 52. 54. 56. 66. 70. 74. 76. 78. 80. 84. 86. 90. 92. 104. 106. 110. 112. 116. 120. 122. 128. 132. 1388. 142. 144. 146. 148. 150. 154. 188. 192. 194. 200. 206. 214. 218. 220. 224. 234. 242. 246. 258. 260. 266. 276. 286. 288. 292. 294. 298. 300. 312. 314. 318. 330. 336. 356. 358. 362. 364. 366. 372. 374. 376. 384. 398. 406. 408. 412. 414. 416. 418. 424. 426. 428. 434. 436. 438. 444. 446. 448. 450. 452. 458. 464. 468. 470. 472. 480. 488. 496.

Ψ

ψεῦδος 392. 456. 486. 496. 498. 502.
ψυχὴ 10. 16. 26. 34. 38. 40. 42. 54. 64. 86. 92. 96. 98. 104. 114. 122. 126. 128. 134. 146. 158. 160. 172. 190. 218. 238. 262. 270. 276. 286. 290. 292. 294. 306. 312. 316. 324. 332. 334. 336. 340. 342. 380. 382. 402. 404. 422. 468. 478. 484. 500. 502. 504.

Ω

ὥρα 412. 466.
ὠφέλεια 330. 462. 476.

φῶς ἀπρόσιτον καὶ ὑπεράρητον 170.
φῶς γνώσεως 442.
φῶς παντουργὸν καὶ παντοδύναμον 410.
φῶς τρισυποστατον 218.
φῶς θεῖον 78.
φῶς φωτὸς 86.
φωτισμὸς 412.
Φώτων (περὶ) 456.

Χ

χαρὰ 328. 374. 382.
χάρις 98. 128. 224. 270. 300. 302. 332. 368. 376. 380. 390. 402. 418. 468. 490. 492. 494.
χάρισμα 40. 94. 148. 152. 154. 160. 358. 364. 466. 490.
χαύνωσις 234. 236.
Χερουβὶμ200. 350. 390.
χρῆμα, -τα 418. 470.
χρηστολογία 408.
χρηστότης 96. 170. 378. 496.
Χριστιανός, -οὶ 152. 198. 348. 454. 470.
Χριστὸς 30. 38. 52. 54. 80. 84. 96. 124. 128. 130. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 182. 192. 198. 204. 206. 212. 212. 232. 240. 242. 244. 246. 248. 254. 260. 262. 268. 270. 272. 274. 278. 284. 286. 288. 292. 298. 300. 326. 330. 332. 342. 348. 370. 372. 376. 382. 392. 394. 396. 398. 408. 414. 426. 428. 432. 438. 450. 452. 454. 456. 458. 490. 498.
Χρύσανθος, μάρτυς, 480.

Ψ

ψυχὴ 24. 40. 58. 646. 66. 68. 106. 108. 124. 126. 130. 142. 146.1 60. 192. 194. 212. 238. 240. 290. 294. 316. 318. 324. 346. 350. 358. 364. 368. 370. 376. 396. 408. 414. 426. 432. 434. 444. 468. 470. 472. 474. 476. 478. 480. 484. 490.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελὶς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 9–17

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ 20–499

ΣΤΙΧΟΙ ΙΑΜΒΙΚΟΙ ΝΙΚΗΤΑ ΔΙΑΚΟΝΟΥ 18–21

Α΄. ΒΙΒΛΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ 20–101

1. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Α΄
Καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἀποδίδουν τὸ πρῶτον στὸν Πατέρα. 24–56

2. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Β΄
Καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ θεολογοῦν χωρὶς Πνεῦμα. 57–82

3. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Γ΄
Ὅτι, ὅ,τι εἶναι ὁ Πατὴρ εἶναι καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὅ,τι εἶναι ὁ Υἱὸς εἶναι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ὅ,τι αὐτὰ εἶναι ἕνα Πνεῦμα ὁμότιμο, ὁμοούσιο καὶ ὁμόθρονο. 83–101

Β΄. ΒΙΒΛΟΣ ΗΘΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ 102–499

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Α΄ 102–226

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 102–103

α΄. Μερικὴ φυσιολογία γιὰ τὴν κτίση τοῦ κόσμου καὶ τὴν πλάση τοῦ Ἀδάμ. 104–112

β΄. Παράβαση καὶ ἐξορία τοῦ Ἀδάμ. 112–122

γ΄. Σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ μὲ ποιόν τρόπο ἐσαρκώθηκε γιὰ μᾶς. 122–132

δ΄. Πῶς πάλι πρόκειται κατὰ τὸν θεῖο Ἀπόστολο νὰ ἀνακαινισθεῖ ὅλη ἡ κτίση καὶ νὰ γίνουν καινοὶ οὐρανοὶ καὶ καινὴ γῆ. 132–138

ε'. Ποιά θὰ εἶναι ἡ ἐσχάτη λαμπρότητα τῆς κτίσεως. 138–146
ς'. Πῶς ὅλοι οἱ ἅγιοι ἑνώνονται μὲ τὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ καὶ γίνονται ἕνα μαζί του. 146–159
ζ'. Πῶς πρόκειται νὰ πληρωθεῖ ὁ ἐπάνω κόσμος καὶ ποιός ἀκριβῶς εἶναι καὶ μὲ ποιόν τρόπο θὰ πληρωθεῖ. 160–162
η'. Ὅτι, ἐὰν ὅλοι οἱ προορισμένοι ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ δὲν γεννηθοῦν μέχρι τὴν ἐσχάτη ἡμέρα καὶ δὲν πληρωθοῦν, ὁ ἄνω κόσμος δὲν θὰ πληρωθεῖ. 162–168
θ'. Στὸ ρητὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «ὁμοιώθηκε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ βασιλέα». Καὶ ποιός εἶναι ὁ μυστικὸς γάμος τοῦ Θεοῦ. 168–174
ι'. Ὅτι καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι συλλαμβάνουν μέσα τους τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπο παραπλήσιο μὲ τὴν Θεοτόκο καὶ γεννοῦν αὐτὸν καὶ γεννᾶται μέσα τους καὶ γεννῶνται ἀπὸ αὐτόν, καὶ πῶς διατελοῦν υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ καὶ μητέρες αὐτοῦ. 174–186
ια'. Στὸ ρητὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «καὶ ἔστειλε τοὺς δούλους του νὰ καλέσουν στοὺς γάμους τοὺς προσκεκλημένους καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἔλθουν». 186–192
ιβ'. Ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀμυήτους νὰ ἐρευνᾶ τὰ κρυμμένα μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν καὶ τὴν προκοπὴ καὶ τελείωση στὴν ἀρετή, καὶ ὅτι κατὰ τὴν δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου ὅλοι οἱ ἅγιοι θὰ γνωρίζονται μεταξύ τους. 192–224

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Β' 102–304
α'. Προτρεπτικὸς πρῶτον γιὰ τὴν μετάνοια· στὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου, «αὐτοὺς ποὺ προγνώρισε, τούτους καὶ προόρισε ...», καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ διαστρεβλώνουν καὶ αὐτὸ καὶ ὅλη τὴν θεία Γραφή. 228–240
β'. Ὅτι «ὅλοι ὅσοι ἐπίστευσαν στὸν Χριστὸ εἶναι προγνωρισμένοι καὶ προορισμένοι νὰ γίνουν σύμμορφοι μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ»· καὶ στὸ ρη-

τὸ τοῦ Μωϋσέως, «ὅταν διαχώριζε τὰ ἔθνη ὁ Ὕψιστος» καὶ τὰ ἑπόμενα. 240–254

γ'. Ἀνακεφαλαίωση τῶν ἀναφερομένων στὸν πρῶτο λόγο σχετικὰ μὲ τὴν φυσικὴ θεωρία τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, τῶν αἰώνων καὶ τοῦ παραδείσου. 254–262

δ'. Περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τίνων εἰκόνες ἦταν ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονταν μέσα στὴν κιβωτό· περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ κατ' ἐκλογὴν προσλήμματος καὶ ποιό εἶναι αὐτό· περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς περιτομῆς. 262–268

ε'. Ὅτι στὸν κόσμο ὁ ὁποῖος ἐδημιουργήθηκε πρῶτος στὴν ἀρχὴ ἔγιναν ἔπειτα ἄλλοι δύο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ τελευταῖος εἶναι τύπος ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν ἀργότερα, ὡς ἐνδιάμεσος τῶν προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων· καὶ τίνος εἰκόνα ἦταν ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τὰ ἑπόμενα. 268–276

ς'. Στὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου· «διότι, ἐὰν τὸ παράπτωμα αὐτῶν ἔγινε πλοῦτος τοῦ κόσμου» καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἡ προσωποποιΐα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς δύο λαούς, δηλαδὴ τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ Ἰσραήλ. 276–280

ζ'. Ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι νέος κόσμος καὶ ἡ πίστη πρὸς αὐτὸν εἶναι νέος παράδεισος. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτά, ἀνακεφαλαίωση τοῦ πρώτου κόσμου, μὲ ἀντιπαράθεση αὐτῶν ποὺ ἐτελέσθηκαν διὰ τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἐκκλησία μὲ αὐτὰ ποὺ ἐπράχθηκαν σ' ἐκεῖνον. Καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐπανάληψη τοῦ ἀποστολικοῦ ρητοῦ, «ἐκείνους ποὺ προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε». 280–304

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Γ'

Στὸ ρητὸ τοῦ Ἀποστόλου ποὺ λέγει· «καὶ εἶδα αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἁρπάχθηκε στὸν τρίτο οὐρανὸ καὶ ἄκουσε ἀνέκφραστα λόγια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸ σὲ ἄνθρωπο ν' ἀκούσει» 307–356

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Δ΄
Περὶ ἀπαθείας καὶ περὶ χαρισμάτων καὶ δωρεῶν κατὰ προκοπὴ σ' αὐτήν· καὶ ποιά ἡ τελείωση τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ἡλικίας. 357–422

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Ε΄
Γι' αὐτοὺς ποὺ νομίζουν ὅτι ἔχουν ἀγνώστως μέσα τους τὸ ἅγιο Πνεῦμα, χωρὶς καθόλου νὰ αἰσθάνονται τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ· καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ λέγουν ὅτι δὲν μπορεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἰδεῖ στὴν παροῦσα ζωὴ τὴν δόξα του, καὶ ἀπόδειξη γι' αὐτὸ μὲ παραθέματα. Καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας φθόνος ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους... 423–464

ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Ϛ΄
Γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἐνάρετη ζωή. Καὶ πῶς πρέπει νὰ περικόπτομε τὸ δικό μας θέλημα καὶ νὰ ἀνερχόμαστε στὸ ὕψος τῆς τελειότητας... 465–499

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 501–532
1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς. 501–512
2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. 512–523

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ 30* Τ. Θ. 400 90
560 00 * ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ * Τηλ. 200 621

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος 1ος Ἐπιστολές.
» 2ος Ἐπιστολές.
» 3ος Ἐπιστολές.
» 4ος Ὁμιλίες στὴν Ἑξαήμερο.
» 5ος Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
» 6ος Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικές.
» 7ος Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κ
» 8ος Ἀσκητικὰ Α' (Ὅροι κατὰ πλάτος).
» 9ος Ἀσκητικὰ Β' (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
» 10ος Δογματικὰ ἔργα.

Β. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐνανθρωπήσεως).
» 2ος Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'–Β').
» 3ος Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'–Δ').
» 4ος Δογματικὰ Γ'.
» 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α'.
» 6ος Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
» 7ος Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
» 8ος Ἱστορικοδογματικα Α'.
» 9ος Ἱστορικοδογματικὰ Β'.
» 10ος Ἱστορικοδογματικὰ Γ'

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος 1ος Προσωπικὲς Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'.
» 2ος Προσωπικὲς Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β'.
» 3ος Ἀπολογητικὰ ἔργα.
» 4ος Δογματικὰ ἔργα.
» 5ος Ὁμιλίες.
» 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
» 7ος Ἐπιστολές.
» 8ος Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ Ἔπη δογματικά.
» 9ος Ἔπη Ἠθικά.
» 10ος Ἔπη Ἱστορικά.
» 11ος Ἔπη εἰς Ἑτέρους. – Ἐπιγράμματα.

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
» 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
» 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
» 4ος Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.– Στὸ Βίο Μ. Κων/ντίνου.– Λόγος Μ. Κων/ντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.– Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.– Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
» 2ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α' - ΚΓ').
» 3ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ').
» 4ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ').
» 5ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ').– Στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
» 6ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
» 7ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ') καὶ Ὁμιλίες στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
» 8ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α' - Θ').– Ὑπόμνημα στὸν Ἠσαΐα.– Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι'ΙΓ').
» 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. Α'-Κ').
» 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. ΚΑ'-ΜΗ').
» 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΜΘ'-ΟΕ').
» 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ϟΑ').
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α'-ΙΘ').
» 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Κ'-ΝΔ').

» 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ΄-ΠΗ΄).
» 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α΄-ΚΓ΄).
» 16α΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ΄-ΜΔ΄).
» 16β΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ΄-Ν΄), στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. Α΄-Ι΄).
» 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ΄-ΛΓ΄).
» 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄-ΚΑ΄).
» 18α΄ Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ΄-ΜΔ΄), καὶ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄-ΙΑ΄)
» 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄-ΚΔ΄).
» 20ος Ὑπόμνημα στὴν Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ΄-Λ΄) καί στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α΄-ΙΑ΄).
» 21ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ΄-ΚΔ΄) καὶ στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α΄-ΙΒ΄).
» 22ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ΄-ΙΕ΄), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α΄.
» 23ος Ὑπόμνημα Στὴ Β΄ Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλ.Α΄-Ε΄), στὴν Α΄ Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α΄-ΙΗ΄) καὶ Β΄ Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α΄-Ι΄).
» 26ος Ὁμιλίες Ἠθικὲς – Ἁγιογραφικές.
» 27ος Ὁμιλίες Ἁγιογραφικὲς – Ἑρμηνευτικές.
» 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικά Α΄.
» 29ος Ἀσκητικὰ Β΄.
» 30ος Ὁμιλίες Κατηχητικὲς – Ἠθικές.
» 31ος Ὁμιλ. κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β΄ - Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α΄.
» 32ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β΄.
» 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ΄.
» 35ος Ὁμιλίες δογματικές.
» 36ος Ὁμιλίες ἑορταστικὲς - εγκωμιαστικές.

Ζ΄ ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Τόμος 1ος Δογματικὰ Α΄ (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἱμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).

» 2ος Δογματικὰ Β΄ (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α΄ – Β΄.)
» 3ος Δογματικὰ Γ΄ (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ΄ – Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
» 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α΄ (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου – Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαημέρου – Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίες Α–Γ).
» 6ος Ἑρμηνευτικα Γ΄ (Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν – Εἰς τὸν 6ον Ψαλμὸν = περὶ τῆς ὀγδόης – Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Η΄ ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α΄, Β΄, Γ΄, Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαὰμ Α΄, Β΄.
» 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Λόγοι Α΄- Γ΄.
» 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακές.
» 4ος Ἐπιστολές.
» 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α΄ – Γ΄).
» 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ΄ – Ζ΄).
» 9ος Ὁμιλίες Α΄–Κ΄.
» 10ος Ὁμιλίες ΚΑ΄–ΜΒ΄.
» 11ος Ὁμιλίες ΜΒ΄–ΞΓ΄.

Θ΄ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
» 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολές.
» 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὁμιλίες.
» 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις, καὶ Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικὰ 100.
» 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.
» 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Μυσταγωγία – Τὰ 400 Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης – Λόγος Ἀσκητικὸς – Τὰ 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας.
» 19Α Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
» 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεία στὴ Θεία Λειτουργία - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι΄ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ΄ ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Τόμος 1ος Ἰουστῖνος, Ἀπολογίες Α΄ καὶ Β΄ – Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως – Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.
» 2ος Τατιανός, (Πρὸς Ἕλληνας) – Ἀθηναγόρας, (Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν) – Θεόφιλος Ἀντιοχείας, (Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α–Γ) – Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕ.
Ἀρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Ἀφοὶ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη